НИЗ̣АМӢ ГАНДЖАВӢ

ЛАЙЛӢ и МАДЖНУН

АКАДЕМИЯ НАУК СССР
ИНСТИТУТ НАРОДОВ АЗИИ

ПАМЯТНИКИ ЛИТЕРАТУРЫ НАРОДОВ ВОСТОКА

ТЕКСТЫ

Большая серия

XVII

ИЗДАТЕЛЬСТВО «НАУКА»
ГЛАВНАЯ РЕДАКЦИЯ ВОСТОЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

АКАДЕМИЯ НАУК АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ССР
ИНСТИТУТ ВОСТОКОВЕДЕНИЯ

НИЗАМИ ГАНДЖАВИ

ЛАЙЛИ и МАДЖНУН

Критический текст
А.А.Алескер-заде
и Ф. Бабаева

Предисловие
А.А.Али-заде

МОСКВА · 1965

Ответственный редактор

Е. Э. БЕРТЕЛЬС

СОДЕРЖАНИЕ

Стр.

А. А. Али-заде. Предисловие 5
Текст 9

НИЗĀМĪ ГАНДЖАВĪ

ЛАЙЛĪ И МАДЖНŪН

Утверждено к печати РИСО АН Азерб. СССР

Редактор *Н. Б. Кондырева*
Художественный редактор *И. Р. Бескин*
Технический редактор *Э. Ш. Язловская*
Корректор *О. Л. Щигорева*

Сдано в набор 3/III 1965 г. Подписано к печати 23/VI 1965 г. Формат 84×108¹/₁₆. Печ. л. 37,75. Усл.-печ. л. 61,91. Уч.-изд. л. 22,85. Тираж 2500 экз. Изд. № 1179. Зак. № 3522. Темплан 1965 г. № 156.
Цена 2 руб.

Главная редакция восточной литературы издательства «Наука Москва, Центр, Армянский пер., 2
Производственно-издательский комбинат ВИНИТИ. г. Люберцы, Октябрьский пр., 403

ПРЕДИСЛОВИЕ

Публикация научно-критического текста *Хамса* гениального азербайджанского мыслителя и поэта Низами Ганджави представляет несомненную важность. Цель публикации в Азербайджане научно-критических текстов произведений Низами заключается в том, чтобы ознакомить научный мир с наследием гениального поэта и создать необходимые условия для проведения глубокого научного исследования.

Как указывалось в предисловиях к опубликованным поэмам, автограф произведений Низами не дошел до нас. Очевидно, рукопись *Хамса* Низами постигла та же участь, что и оригиналы многих других исторических и литературных сочинений того периода, безвозвратно утерянных в ходе бурных исторических событий, в частности, в результате монгольского завоевания. Это вызвало необходимость составить научно-критический текст произведения поэта на основе дошедших до нас и хранящихся во многих библиотеках рукописей.

Научно-критический текст поэмы *Лайли и Маджнун* подготовлен ныне покойными кандидатом исторических наук А. А. Алескер-заде (стр. 1—302) и кандидатом филологических наук Ф. Бабаевым (стр. 303—570). Редактором текста *Лайли и Маджнун*, как и других поэм, входящих в *Хамса*, был член-корреспондент Академии наук СССР профессор Е. Э. Бертельс.

Автор этих строк кроме подготовки критического текста поэм *Махзан ал-асрар* и *Шараф-наме* руководил текстологической работой бригады и консультировал тех ее членов, которые впервые приступили к подготовке научно-критического текста.

Издаваемый текст поэмы *Лайли и Маджнун* подготовлен на основе следующих рукописей и изданий (каждая рукопись обозначается одной из букв арабского алфавита, начиная с буквы ب).

1. Рукопись Парижской Национальной библиотеки, Suppl. Persan 1817, обозначается буквой ب. Написана почерком *насх* каллиграфом Ахмадом ибн ал-Хусайном ибн Сане. Этому каллиграфу принадлежит и другая использованная здесь рукопись (о ней будет сказано ниже). Переписка этой рукописи закончена 1 ша'бана 763/26 мая 1361 г. Данная рукопись является одной из самых старых и качественных среди использованных нами и потому взята за основу.

2. Рукопись Парижской Национальной библиотеки Suppl. Persan 580, обозначается буквой پ. Переписана Мухаммадом Абдалтайфом Мухаммад ал-Окавотри аш-Ширази, датирована 1 зу-л-хиджжа 767/9 августа 1366 г. (каждая поэма переписана в разные месяцы).

3. Рукопись Бодлеянской библиотеки в Оксфорде Ms. Ousley 275, обозначается буквой ت. Как и парижская рукопись, переписана каллиграфом Аҳмадом ибн ал-Ҳусайном ибн Сане. Переписка ее начата в 766/1365 г. и закончена 1 рабӣ' ал-аввала 767/16 ноября 1365 г. Рукописи ب и ت как по почерку, так и по манере исполнения очень схожи, вместе с рукописью پ их следует отнести к одной группе, однако рукопись ت содержит больше искажений, чем рукопись ب.

4. Рукопись Британского музея Add. 27261, обозначается буквой ث. Написана каллиграфом Муҳаммадом для правителя Фарса Джалāл ад-Дӣна Искандара. Переписка закончена в месяц джумāдӣ ал-ӯлā 814/август — сентябрь 1411 г. На полях рукописи — историческое сочинение под названием *Низāм ат-тавāрӣх*.

5. Рукопись Государственного Эрмитажа[1] обозначается буквой ج. Переписана в Герате каллиграфом Маҳмудом по указанию Шāхруха и датирована 10 рабӣ' ал-āҳира 835/16 декабря 1431 г.

6. Рукопись Ленинградской Публичной библиотеки им. Салтыкова-Щедрина № 337, из коллекции Дорна, обозначается буквой ج. Датирована шаввалем 896 г. х. (август—сентябрь 1491 г.).

7. Рукопись Ленинградского отделения Института народов Азии АН СССР, С 57, обозначается буквой ح. Написана почерком *наста'лӣқ*, переписчик Муҳаммад ибн Ҳаджӣ Муҳаммад Иҳсāнӣ. Отдельные поэмы написаны в разные годы начиная с 897/1491-92 г., а завершение ее относится к 901/1495-96 г.[2].

8. Рукопись Ленинградского отделения Института народов Азии АН СССР, С 1735, обозначается буквой خ. Написана почерком *наста'лӣқ*, переписчик Ṭуфāн ибн Муҳаммад Муқӣм. Переписка закончена 1 зу-л-ка'да 899/3 августа 1494 г. Как отмечает переписчик, рукопись подготовлена для поднесения Амӣрзā Ҳасану в качестве памятного подарка (بر سبیل یادگاری).

9. Рукопись библиотеки Ленинградского Государственного университета MsO 354, обозначается буквой ز. Переписана каллиграфическим *насҳо́м*, каллиграфом Мунавваром ибн Манҫӯр ал-Мутṭалибом; закончена в месяце джумāдӣ ал-аҳира 778/октябрь—ноябрь 1376 г. В списке отсутствует поэма *Маҳзан ал-асрāр*.

10. Рукопись рукописного фонда АН Азерб. ССР, обозначается буквой د. Переписана Ибн Аҳмадом Ҳусайн ан-Низāмӣ ал-Ҳусайнӣ в месяце рамаẓан 979/январь—февраль 1572 г. Эта рукопись полна искажений, причем, как видно из допущенных переписчиком вольностей, переписчик в ряде случаев изменил текст поэта, исходя из своих религиозных убеждений.

11. Кроме отмеченных выше рукописей использована также *Ҳамса* Низāмӣ, опубликованная иранским ученым Вāҳидом Дастгардӣ, обозначаемая буквой ر.

[1] Описание этой рукописи см. у М. М. Дьяконова в сб. «Труды Отдела Востока Государственного Эрмитажа», т. III, Ленинград, 1940.

[2] Описание рук. см. в «Предисловии» Е. Э. Бертельса к изданию текста поэм Низами *Искандарнāме* и *Маҳзан ал-асрāр*, Баку, 1947 и 1960 гг. Здесь же приводятся сведения и относительно других рукописей.

В основу научно-критического текста *Лайлӣ и Маджнӯн* положены в первую очередь наиболее старые и качественные рукописи; разночтения приведены в подстрочных примечаниях.

Лайлӣ и Маджнӯн, как и другие поэмы Низāмӣ, разделена на главы с заголовками. Внутри каждой главы проведена последовательная нумерация всех бейтов с обозначением цифр через каждые пять бейтов. В примечаниях первое *мисрā'* бейта обозначается буквой آ, второе — буквой ب. В случаях, когда разночтения относятся к бейту в целом, они указаны под соответствующим номером. При наличии в *мисрā'* внешне схожих слов они даются в разночтениях с указанием номера бейта, буквенного обозначения *мисрā'*, отметки условного буквенного обозначения рукописи и, наконец, приводятся сами варианты других рукописей. Например, на стр. ۹۱ в бейте ۳۸ в мисрā' ب слово یاکوره имеет такое разночтение:

ب ۳۸ پ خ د :پالوده، ج: پاکیزه، چ: باکوزه، ح: یاکوره

При наличии в *мисрā'* внешне несхожих слов разночтение дается после указания номера бейта и условного буквенного обозначения *мисрā'*. Затем указывается слово, на которое дано разночтение, отмечаются буквенные обозначения рукописей, содержащих данный вариант, и, наконец, воспроизводятся сами разночтения. Например, на стр. ۹۱ в бейте ۳۹ в мисрā' آ имеется слово زین خانه, разночтениями к которому являются:

آ ۳۹ زین خانه : پ غم خوردن

При наличии в *мисрā'* двух и более неодинаковых, но внешне схожих слов соблюдается тот же принцип. В случае, когда в *мисрā'* имеются два или более одинаковых слов, если между ними существует внешнее сходство, приводится не только слово, на которое падает разночтение, но и соседние с ним слова. Например, на стр. ۹۶ в бейте ۲۹, в *мисрā'* آ следует این گفت و چوگفت بازپس دید. Как видно, здесь повторяется слово گفت; разночтения приводятся так: آ ۶۹ چوگفت: ت—چوگشت. Другой пример. В этом же бейте, в мисрā' ب следует خردید و چو دید خربخندید разночтение приводится так: ب ۶۹ دید خر بخند ید: پ— دید خوش بخندید، ح: دید باز خندید

При наличии разночтения одного слова в *мисрā'* условное буквенное обозначение рукописи и воспроизведение самого этого слова отделяются запятой. Например, на стр. ۱۱۰ в бейте ۴۳ в *мисрā'* آ разночтения к слову بدودستی даны так:

آ ۴۳ پ ج چ :بدودست، د: بدرستی

В случае, когда в *мисрā'* имеются разночтения к нескольким словам, каждое из них отделяется точкой с запятой. Например, на стр. ۱۲۸ в бейте ۲۷, в *мисрā'* ب разночтения к словам وان، ازین، بجست و جویی даны так:

«ب ۲۷ ج: آن؛ چ: ازو؛ خ د: بگفت و بگویی»

Для обозначения равнозначности вариантов ставится двоеточие.

В тех случаях, когда порядок бейтов в разных рукописях не соответствует порядку, принятому в настоящем издании, в разночтении дается сначала нумерация бейтов, а затем приводится условное обозначение рукописи, и далее тот порядок бейтов, который имеется в данной рукописи. Так, например ١٠ ،١١ :ب—١١ ،١٠.

В случаях, когда порядок *мисрā'* не соответствует принятому нами порядку, разночтение после обозначения соответствующего *мисрā'* данного бейта приводится в том порядке, который существует в данной рукописи. Например, на стр. ١٣٥ в бейте ٦٠ следует: ٦٠ آ ،٦٠ ب :ب—٦٠ ب ،٦٠ آ. Обозначение * используется в тексте в тех случаях, когда дается разночтение заглавий глав или добавленных бейтов и отдельных слов. Звездочка ставится либо в конце того бейта, после которого идут добавления, либо между строчками бейтов.

В публикуемом тексте, разумеется, могут встретиться недостатки. Коллектив текстологов заранее благодарит читателей, пожелавших прислать свои замечания.

А. А. Али-заде

ТЕКСТ

LVI	صفت عشق زید با زینب	۴۴۰
LVII	وفات یافتن ابن سلام شوهر لیلی	۴۵۷
LVIII	خبر کردن زید مجنون را از وفات شوهر لیلی	۴۶۹
LIX	نیایش کردن لیلی با خدای عزّ وجل	۴۷۶
LX	رسیدن لیلی و مجنون بیکدیگر	۴۷۹
LXI	صفت خزان و وفات لیلی	۵۰۵
LXII	خبر یافتن مجنون از وفات لیلی	۵۲۲
LXIII	آمدن سلام بغدادی بدیدن مجنون بار دوّم	۵۳۹
LXIV	وفات کردن مجنون بر سر قبر لیلی	۵۴۷
LXV	بخواب دیدن زید لیلی و مجنون را در بهشت	۵۶۱
LXVI	در خاتمت کتاب	۵۷۰

3522
11

XXXVII	خبر یافتن مجنون از شوهر کردن لیلی	۲۷۱
XXXVIII	شکایت کردن مجنون با خیال لیلی	۲۷۹
XXXIX	رفتن پدر مجنون بدیدن پسر	۲۸۶
XL	جواب دادن مجنون پدر را	۲۹۸
XLI	وداع کردن پدر مجنون را	۳۰۳
XLII	آگاهی مجنون از وفات پدر	۳۱۰
XLIII	صفت حال مجنون با ددگان	۳۱۸
XLIV	حکایت	۳۲۵
XLV	صفت شب و نیایش مجنون با حق	۳۳۰
XLVI	رسیدن پیغام لیلی بمجنون	۳۴۲
XLVII	خواندن مجنون نامهٔ لیلی را	۳۵۳
XLVIII	خواندن لیلی نامهٔ مجنون را	۳۶۲
XLIX	آمدن سلیم عامری خال مجنون بدیدن مجنون	۳۷۶
L	حکایت	۳۸۱
LI	خبردار شدن مجنون از وفات مادر خود	۳۹۲
LII	پیغام فرستادن لیلی بمجنون	۳۹۹
LIII	غزل خواندن مجنون در حضور لیلی	۴۱۰
LIV	آمدن سلام بغدادی بدیدن مجنون	۴۲۳
LV	صفت بزرگواری مجنون	۴۳۷

3522

12

XVIII	زاری کردن مجنون در عشق لیلی	۱۳۶
XIX	بردن پدر مجنون را بکعبه	۱۴۷
XX	آگاهی پدر مجنون از قصد قبیلهٔ لیلی	۱۵۳
XXI	پند دادن پدر مجنون را	۱۶۱
XXII	جواب دادن مجنون پدر را	۱۶۷
XXIII	حکایت	۱۷۰
XXIV	گفتار اندر احوال لیلی	۱۷۴
XXV	در صفت بهار و رفتن لیلی بتماشای نخلستان	۱۸۲
XXVI	خواستاری ابن سلام لیلی را	۱۹۱
XXVII	آشنا شدن نوفل با مجنون	۱۹۵
XXVIII	عتاب کردن مجنون با نوفل	۲۰۵
XXIX	جنگ کردن نوفل با قبیله لیلی	۲۰۷
XXX	عتاب کردن مجنون با نوفل	۲۱۷
XXXI	مصاف کردن نوفل بار دوم	۲۲۰
XXXII	رهانیدن مجنون آهو را از دام صیّاد	۲۳۲
XXXIII	رهانیدن مجنون گوزن را از دام صیّاد	۲۳۸
XXXIV	خطاب مجنون با زاغ	۲۴۵
XXXV	بردن پیرزن مجنون را بدرخرگاه لیلی	۲۵۰
XXXVI	دادن پدر لیلی را بابن سلام	۲۵۸

فهرست

		صفحه
I	کتاب لیلی و مجنون	۱
II	فی نعت خاتم النبیین علیه الصلوة و السلم	۱۲
III	فی معراج رسول الله صلی الله علیه وسلم	۱۷
IV	فی الحکمه و الموعظه	۲۵
V	در سبب نظم کتاب	۳۹
VI	در مدح ملک اخستان [بن] منوچهر	۵۰
VII	خطاب زمین بوس	۶۱
VIII	در ستایش شاهزاده و سفارش فرزند خویش	۶۶
IX	در گزارش این نظم و قصد حاسدان	۷۱
X	گفتار اندر عذر این شکایت	۷۹
XI	در نصیحت فرزند خویش فرماید	۸۱
XII	در صفت حال خویش و یاد گذشتگان	۸۶
XIII	آغاز داستان	۱۰۵
XIV	عاشق شدن لیلی و مجنون بر یکدیگر	۱۱۵
XV	در صفت عشق مجنون	۱۲۱
XVI	رفتن مجنون بنظّارهٔ لیلی	۱۲۵
XVII	رفتن پدر مجنون بخواستاری لیلی	۱۲۹

3522
16

بر دستش جام خسروانی پر باد ز آب زندگانی
۶۰ یک قطره بمن دهاد جامش کاین نامه نگاشتم بنامش
این نامه که نامدار وی باد بر دولت او خجسته پی باد*

حتمّ

آ۵۹ ح : بر دست تو جام ، خ : بر دستش باد جام ؛ چ : بزمش که بجام کامرانی . ۵۹، ۶۰ : ر - درحاشیه نوشته شده .
ب۵۹ د : (درحاشیه) سیراب کنش ز آب زندگانی .
آ۶۰ چ : یکقطره از ان بمن دهادش ؛ پ : دهاد نامش .
ب۶۰ چ : نگاشتم بیادش . ۶۱ پ : حذف شده . آ۶۱ چ : این نامه که آمد از غم آزاد ؛ که نامدار : ح - بیادگار .
ب۶۱ چ : در دولت ؛ او : خ - وی . * چ ، ر (درحاشیه) افزوده
وانرکه گرفت نوک خامه بنوشت و تمام کرد نامه
یارب تو بفضل خویش (ر : وجود) واحسان کارهمه (ر : کارش همه)
بر مراد گردان
بگشای برو دری ز دولت تا باز رهد ز رنج ومحنت
درعزت خویش ولطف یارش (ر : ولطف خویش دارش) درعصمت خود نگاه دارش
یارب تو بعزوحرمتش دار (ر : تو رفیق حرمتش دار) درهردوجهان برفعتش دار
لیلی مجنون چو در مکنون هشیار کن هزار مجنون
شد نامه بغایت تمامی المنته لله ای نظامی . ر : افزوده:
هم فاتحه ایش هست مسعود هم عاقبتیش باد محمود .

زانجا که تراست رهنمائی ناید ز تو جز صواب رائی*
درع تو بزیر چرخ گردان بس باد دعای نیک مردان
حرز تو بوقت شادکامی بس باشد همّت نظامی
یارب ز جمال این جهاندار آشوب و گزند را نهان دار
هر در که زند تو ساز کارش هرجا که رود تو باش یارش
بادا همه اولیاش منصور اعداش چنین که هست مقهور

---

۵۳ پ : حذف شده . آ۵۳ چ : زاینجا . ب۵۳ جزصواب رائی : ث-جوکه روشنائی . * د -افزوده :

با رفعت و قدر نام دارد در فتح و ظفر مقام دارد
با رفعت و قدر باد جاهت با فتح و ظفر سریرگاهت
اقبال مطیع و یار بادت توفیق رفیق کار بادت
عالم همه ساله خرّم از تو معزول مباد عالم از تو

آ۵۵ حرز : پ-مرم ، ح : حرب . ب۵۵ ث : بس باد بهمت . آ۵۶ زجمال : ب-نفال ، ز : تعالیٰ ؛ د : آن ب۵۶ ب پ ت ث ج : آشوب (ب ت : زاشوب) گزندها (پ ث ج : وگزندرا) نگه دار ؛ ز : زاشوب کزندرا .
۵۷ ث ج : حذف شده . آ۵۷ چ : هردم که زند تو باش پارش ؛ ح : هردم ب۵۷ پ : وراتو باد یاد کارش ؛ د : هرره که ؛ چ : توساز کارش آ۵۸ چ ح : واعداش چنانکه ؛ پ ث ج د : واعداش ؛ خ : چنانکه هست مشهور .

در مجلس می گشاده کن روی | تا گرم شود نشاط آن کوی
بنمای ببار عام شیری | تا کس نزند دم دلیری
بر هرچه عمارت خرابست | بشتاب که مصلحت شتابست
برکشتن آنکه با زبونیست | تعجیل مکن اگرچه خونیست
بر دوری کام خویش منگر | کاقبال توهم در ارد از در
زین جمله فسانها که گویم | با تو بسخن بهانه جویم
گر نه دل تو جهان خداوند | محتاج نشد بجنس این پند

۴۶، ۴۷: خ ـ حذف شده. ب۴۶ چ ح: بساط. ۴۷ ث: حذف شده. آ۴۷ ج: منمای. ب۴۷ ح: دم از دلیری.
آ۴۸ د ر: عمارتی؛ پ: عمارت حرامست.
ب۴۸ پ: مشتاب. ۴۹ چ ح خ: حذف شده. آ۴۹ پ: برکشتن تو که بار ان نست؛ پ ث: درکشتن؛ آنکه: ج - اوکه؛ با: د - نا. ب۴۹ پ: تعجیل مکن حرای ان نیست.
۵۰ ث خ: حذف شده. آ۵۰ پ: بردیری. ب۵۰ توهم: پ - توام، ج چ ح د ر: تواش؛ ح: از سر.
آ۵۱ چ: این؛ خ: زین گونه، د: زین گونه نشانها، ب ز: نشانها. ب۵۱ ج: با تو سختی
۵۲ خ: بیت ۱۳ تکرارشده. آ۵۲ ب ج: ورنه، ث: گرچه
آ۵۲ ث چ: نشد بدین چنین (چ: باین چنین) پند.

در گوش کسی میفکن آن راز کاز رده شوی ز گفتنش باز
آنرا که زنی ز بیخ برکن وانرا که تو برکشی میفکن
از هرچه طلب کنی شب و روز بیش از همه چیز نیکی اندوز
با آنکه حلال تست باده پهلو کن ازان حرام زاده
گرچه بصبوح باده پیوست باده تو خوری عدو شود مست
چندان مخور آنچه مستی آرد کالایش بت پرستی آرد
آن روز که خوشتری در آنروز بر چشم بدان سپند میسوز
وان شب که شوی بطبع خرّم بادی ز دعا بخود فرو دم

---

۳۸ ، ۳۹ : د - ۳۹ ، ۳۸ . آ۳۸ خ د : این راز .
ب۳۸ پ : کاشفته شوی ؛ ث د : بگفتنش . آ۳۹ پ د : وانرا
ب۳۹ ح : وانرا که کنی کسی مافکن ؛ برکشی : پ - میکشی .
۴۰ خ : بعد از بیت ۴۳ نوشته شده . ب۴۰ : د - ب۴۴ ؛ چیز نیکی :
پ ث ج ح خ ر - نیکنامی ؛ چ : بیش از همه نیکوئی بیاموز
۴۱ - ۴۴ د : حذف شده . ۴۱ - ۴۸ ر : در حاشیه نوشته شده
آ۴۱ پ ز ث ج ر : با اینکه ؛ تست : پ گشت .
ب۴۱ ث ج خ پهلوکش ؛ ب ت ز : ازین
۴۲ ، ۴۳ ج : حذف شده . آ۴۳ چ : چندین ، ر : چندانش
مخور که مستی آرد . آ۴۴ خ : وان ؛ روز : پ - رفت .
آ۴۵ پ ح ر : آن ؛ ح : بطبع خورسند . ب۴۵ ح : فرو بند .

از صحبت آن کسی بپرهیز | کو باشد گاه نرم و گه تیز
هیچست نه بلکه هیچ مرزیست | هرکس که درون او دو درزیست
هرجا که قدم نهی فرا پیش | باز آمدن قدم بیندیش
تا کار بنه قدم بر آید | کرده نکنی بخرج شاید
مفرست پیام داد جویان | الّا بزبان راست گویان
در قول چنان کن استواری | کایمن شود از تو زینهاری
کس را بخود از رخ گشوده | گستاخ مکن نیازموده
بر عهد کس اعتماد منمای | تا در دل خود نیابیش جای
مشمار عدوی خویش را خرد | خار از ره خود چنین توان برد

ب۲۹ چ : وکاه تیز .
۳۰ پ ث ج چ : حذف شده ؛ ر : در حاشیه نوشته شده .
آ۳۰ مرزیست : ح - دزدیست ، خ : مردست ، د : مردیست ، ر : نرزیست . ب۳۰ ر : درون وی ؛ خ : دو دردست ، د : نه دردست . ب۳۱ ث : بازآمد آن قدم ؛ چ : میندیش
۳۲ چ ح : حذف شده . آ۳۲ ث ج : کرکار ؛ د : سرآید .
آ۳۳ ح : مفرست دعای راست جویان . ۳۴ ، ۳۵ ث : حذف شده . ب۳۴ ح : زینهار . آ۳۵ پ : کس بخود راه زمی کشوده ؛ چ خ : رخی .
۳۷ ، ۳۸ ج : حذف شده . آ۳۷ ب ز ت : مسمار عدو خوکند (ب ز : کندخرد) خود ، ح د ر : مشمار عدوی خود را خرد ؛ چ : عدّو خویش .

ملکی که سزای رایت تست　　خود درحرم ولایت تست
وانچ آن تو نیست نیز اقصاش　　پندار کزان تست خوش باش
برگردن هیچ نیک خواهی　　شمشیر مکش بهر گناهی
دشمن که بعذر شد زبانش　　ایمن مشو و زدر مرانش
قادر شو و بردبار می باش　　می میخور و هوشیار می باش
بازوی تو گرچه هست کاری　　از عون خدای خواه یاری
رای تو اگرچه هست هشیار　　رای دگران ز دست مگذار
با هیچ دو دل مشو سوی حرب　　تا سکّه درست خیزد از ضرب

---

۲۱ ر : بعد از بیت ۱۶ نوشته شده . آ۲۱ ملکی : خ-نیکی . آ۲۱ : چ-ب۱۹
۲۲ ث چ ر : حذف شده . آ۲۲ ح : وان کان تو ؛ ب : تو نیز نیست
امضاش ؛ نیر : خ-سر ؛ ت ز : امضاش ، ج : اوضاش .
ب۲۲ پ ت ز ح خ : پندار که آن .
۲۳ ث : حذف شده ، ر : در حاشیه نوشته شده .
ب۲۳ ر : شمشیر مزن .
۲۴ ج : حذف شده .
ب۲۴ ح : ایمن مرود ز در برانش ؛ ث در : زدر برانش
آ۲۵ چ ح : بردو بار . آ۲۶ چ : یاری توگرچه هست کارش .
ب۲۶ چ : خواه یارش . ۲۸ پ ج : حذف شده .
ب۲۸ ر : درست ازخیرد از ضرب ؛ خیزد : ج - آید .

3522

گرچه دل پاک وبخت فیروز هستند ترا نصیحت آموز
زین ناصح نصرت الهی بشنو دو سه حرف صبحگاهی
بنگر که جهان چه سرفشاند وز چند ملوک باز ماند
بر کام جهان جهان بپرداز کان به که تو مانی از جهان باز
بیدار شهی بکار دانی بیدار ترک شو ار توانی
داد و دهشت کران ندارد گر بیش کنی زیان ندارد
کاری که صلاح دولت تست در جستن آن عنان مکن سست *
موئی میسند ناروائی در رونق ملک و پادشائی

آ۱۳ چ خ : تخت . ۱۴ چ : حذف شده . آ۱۴ پ : ونصرت . ب۱۴ ح : نشنید سریر صبحگاهی ؛ ز : دوحروف صبحگاهی ؛ حرف : خ - رمز . ۱۵ ر : درحاشیه نوشته شده . ب۱۵ ملوک : د - مکو که آ۱۶ ب ز : برکار ؛ ت : پرکار ، ح : ازکام . ب۱۶ پ ث ج چ : آن . ۱۷ خ ر : حذف شده . آ۱۷ چ : زنهار شهاب کاردانی ؛ شهی : ر - شهر ؛ پ : بکاروانی . ۱۸ پ ث د : حذف شده . ب۱۸ چ : وربیش . ب۱۹ : چ - آ۲۱ ؛ پ : درکستن آن عنان مکس تیر . * پ ج ح خ د ر - افزوده : از هرچه شکوه تو برنجست بردارش اگرچه کان (پ : کار ، ر : کان و) کنجست (این بیت درنسخهٔ ج - بعد از بیت ۲۲ نوشته شده . ۲۰ - ۲۵ : ج - ۲۲ ، ۲۰ ، ۲۱ ، ۲۳ ، ۲۵ ؛ چ : ۲۳ ، ۲۱ ، ۲۰ ، ۲۴ ، ۲۵ . ب۲۰ پ ث ج چ ح خ د ر : درروتق کار پادشاهی

3522

ای مفخر نسل آدمیزاد — ای ملک دو عالم از تو آباد
ای چشمهٔ خوش میان دریا — پاکی و بزرگیت مهیّا *
روزی که بطالع مبارک — بیرون بری از سپهر تارک
مشغول شوی بشادمانی — وین نامهٔ نغز را بخوانی
از پیکر این عروس فکری — گه گنج بری و گاه بکری
آن باد که در پسند کوشی — زاحسنت خودش پرند پوشی
در گردن این چنین تفضّل — از تو کرم و ز من توکّل

۶، ۷ ر : در حاشیه نوشته شده . آ۶ ج د : ای معجز .
ب۶ پ ح : وی . آ۷ پ : ای چشم ؛ د : ای چشمهٔ نور و درّ دریا .
* ج ر (در حاشیه) افزوده :

ای خاتم ملک با (ر : را) نکینت — دریای محیط خوشه چینت
ای قلزم بی کرانه یعنی — در تست هزار درّ معنی
صد بحر علوم در تو پنهان — در تو صفت هزار لقمان

آ۹ ج : بشادکانی . ب۹ ج د : این . ۱۰ پ : در حاشیه نوشته شده . آ۱۰ ح : مکری ، پ : فکرت . ب۱۰ پ : بکرت . آ۱۱ ج : یاد آوریش بتیز هوشی ؛ آن باد : پ - آن ماه ، ح : هان تا نه ؛ ب پ ت ز ث : سپند کوشی . ب۱۱ پ : زاحسند خودش مریدپوشی ؛ ب ت : خوشش ؛ ز : خوشی . ب۱۲ د : تفضل . در حاشیه - توکل - نوشته شده .

3522

درخاتمت کتاب *

شاها ملکا جهان پناها یک شاه نه صدهزار شاها
جمشید دوم بتخت گیری خورشید یکم به بی نظیری
شروانشه کیقباد پیکر خاقان کبیر ابوالمظفر
نی شروانشاه بل جهانشاه کیخسرو ثانی اختسان شاه
۵ ای ختم قران پادشاهی بی خاتم تو مبادشاهی

---

* ب : در دعای دولت احتساب شاه وختم کتاب ، پ : نصیحتی چند درحق خاقان وشروانشاه ، ت : درخاتمت کتاب ودعآ دولت پادشاه اسلام فرماید ، ز : دعای پادشاه وختم کتاب ، ث : نصیحتی چند بروفق پادشاهی وختم کتاب ، ج : درخاتمه کتاب فرماید ، چ : در پادشاه عادل ، ح : در نصیحت و دعای ممدوح وخاتمت کتاب خ : حذف شده ، د : درخاتمت کتاب و نصیحت پادشاه عهد ، ر : ختم کتاب بنام شروانشاه . ب۱ صد : ج چ ر - بل .
۲ ح : حذف شده . آ۲ ر : جمشید یکم . ب۲ ر : خورشید دوم .
آ۳ چ : خاقان جهان . ۴ ح : حذف شده .
آ۴ نی : ب ت ز - ای . ب۴ ج : احتشانشاه .
آ۵ ح : قران بپادشاهی . ب۵ خاتم : پ - حا .

این شربت اگرچه تلخناک است ساقیش چو عشق شد چه باک است
این حالت اگرچه رنج کش بود چون از سر عشق بود خوش بود
دریای سخن نمود پایاب کشتی بعدم رسید در یاب
۵۵ شد قصّه بغایت تمامی المنّة لله ای نظامی
این قصّه کلید بستگی باد در خواندن او خجستگی باد
هم فاتحه ایش هست مسعود هم عاقبتیش باد محمود

آ۵۲ خ : زین ؛ پ : درد ناکست .
ب۵۲ پ : چون در دم عشق شد .
آ۵۳ پ ث ج د : این (پ ث : وین) واقعه گرچه .
ب۵۳ خوش : پ - بد .
آ۵۴ نمود : چ خ - نبود ؛ ح : نایاب
ب۵۴ ث ج چ خ ر : بعدن
۵۵ چ : حذف شده .
ب۵۵ پ ح : المنّة و لله .
آ۵۶ او : چ - آن . ۵۷ چ : حذف شده .
آ۵۷ پ : هم فاحته ایش باد ، ث د : باد مسعود ، خ : هست مسعود .
ب۵۷ ج ح هست محمود ؛ خ : مسعود .

3522

۴۵ گوهر طلبی زکان برآئی اینت ندهند ازان برائی
خود را بحریم عشق بسپار تا باز رهی زخود بیکبار
درعشق چوتیر شو روانه تا دور نیفتی از نشانه
تیر از سر آنکه راست کارست شایسته شست شهریارست
عشق است گره گشای هستی گر دابه رهان خود پرستی
۵۰ هر شربت غم که جان گزاید چون عشق دهد بجان فزاید
بسیار شراب تلخ چون زهر کز عشق شده است چاشنی بهر

---

۴۵ ، ۴۶ د : حذف شده .
ب۴۵ ث ج ح : وزان .
ب۴۶ ب ت ز : زخود گرفتار
آ۴۷ چوتیر : پ - تو نیر ؛ ح : شو یگانه
ب۴۷ پ : از میانه .
۴۸ ج : حذف شده .
ب۴۸ شست : پ - شهر ، ح : دست (درنسخهٔ ح - درحاشیه - شست - نوشته شده)
۴۹ ، ۵۰ - ح : حذف شده .
آ۴۹ ر : زهاب خود ، ج : رهان زخود ، د : رهان وخود . آ۵۰ پ : فزاید .
۵۱ د : حذف شده .

آن کس که در آن جهان تحزنست | شادیش درین جهان چنین است
چون شعله صبح گیتی افروز | در خرمن شب زد آتش روز
شد زید ز خواب خویش بیدار | کرد آن همه راز را پدیدار
تا هر که دران جهان کند جای | بر لذّت این جهان نهد پای
این عالم فانیست و خاکست | وان عالم باقیست و پاکست
پاکی که درو بقا میسّر | از خاک فنا پذیر بهتر
زنهار بهوش باش زنهار | کان گل ندهی باین چنین خار

---

۳۸ ث : حذف شده .
آ۳۸ ت : وان کس که درین ، زج : وان ؛ پ د : دراین.
ب۳۸ پ : دران .
ب۳۹ زد آتش : پ - ز دامن .
ب۴۰ چ : کرده همه راز را ؛ پ ت ث : کرد این همه رازها پدیدار؛
زج در : کرد این ؛ ح : رازها پدیدار .
آ۴۱ چ د : درین ، ح : نهد جای . آ۴۱ نهد : ث - رند،
ح : کند . آ۴۲ چ : کاین ؛ پ ث د : خاکیست .
ب۴۲ پ ث د : پاکیست .
۴۳ ث ح ر : حذف شده . آ۴۳ پاکی : د - بادی .
ب۴۳ ج : زین خاک ؛ ز : فنا برید . ۴۴ ث : حذف شده.
ب۴۴ ح : ندهی چنین بدید خار ؛ زخ : بدین .

3522

آن شاه جهان براست بازی وین ماه بتان بدلنوازی
لیلی شده لیلی اینکه ماهست مجنون لقب آمد آنکه شاهست
بودند دولعل نا بسوده در درج وفا بمهر بوده
۳۵ آسایشی ازجهان ندیده وانجا بمراد نا رسیده
اینجا الی دگرنه بینند الّا ابدالابد چنینند
هرکو نخورد دران جهان بر زین گونه کشد دین جهان سر

آ۳۲ د : تراست یاری ؛ ث ج خ : تازی . ب۳۲ ز: وان، ر : این . آ۳۳ پ ز ث ح : لیلی شد (ز: شد و) آنکه (پ : آن چه ، ث ز : این چه)، ج : لیلی شده اینکه همچوماهست، خ : لیلی شده نام آن که ، د : لیلی شده نام این دو ماهست .
ب۳۳ خ : مجنون، لقبست آنکه ، ج : مجنون لقب آنکه همچو شاهست؛ آنکه : ت ز - آنچه ، ح : اینک ،
ب۳۴ ج : وفا و مهر . آ۳۵ د ر : آسایش آن جهان .
ب۳۵ ج د ر : اینجا (د : وانجا) بمراد دل رسیده .
آ۳۶ ت : اینجا ابد لابد نشینند ؛ پ د : آنجا ؛ د : نه بینند .
ب۳۶ پ : الّا بمراد خود نشینند ، ت : زین پس الی دگر نبینند؛ نشینند : ث ج ح خ در - چنینند ، د : نشیند . آ۳۷ هرکو : پ - هرکز ؛ ث ج د : درین . ب۳۷ ث : کشید ، ر : کند .

پیری بتعهد ایستاده سر بر سر تختشان نهاده
هر لحظه ز نو نثاری انگیخت بر تارک آن دو شخص میریخت
بیننده خواب از آن نهانی پرسید ز پیر آسمانی
کاین سرو بنان که جام دارند در باغ ارم چه نام دارند
در منزل جان هوا گرفتند این منزلت از کجا گرفتند
آن پیر زبان گرفته حالی گفتش ز سر زبان لالی
کاین یار دوگانهٔ یگانه هستند رفیق جاودانه

---

۲۵ د : حذف شده .
آ۲۵ پ : پیری بتفقد .
آ۲۶ خ : هر لحظه نثاری از نو ، نثاری : د - ریاری (در حاشیه - نثاری - نوشته شده) ؛ زنو : پ - نو ، ز : نثار
ب۲۶ پ : این .
۲۷ ، ۲۸ - د : حذف شده .
آ۲۷ ح : بیند جواب ازان .
ب۲۷ چ : پرسید ز حالشان نشانی .
آ۲۸ ث ح : سرو بتان ، ج خ : سروتنان .
ب۲۸ پ : ار باغ . آ۲۹ پ چ : گرفته .
ب۲۹ پ چ : گرفته . آ۳۰ پ : وان پیر زبان گرفت ؛ ح : گرفت . آ۳۱ پ ث چ : یگانهٔ دوگانه .

درسایه گلی چو آفتابی تختی زده برکنار آبی
وان تخت بفرشهای دیبا چون فرش بهشت کرده زیبا
فرخ دو سروش پی خجسته در دست نشاط گه نشسته
سر تا بقدم بزیور نور آراسته چون بحلّه دحور
می در کف و نو بهار در پیش ایشان دو بدو بقصّهٔ خویش
گه بر لب جام لب نهادند گه بر لب خویش بوسه دادند
گاهی سخنان خویش گفتند گاهی بمراد خویش خفتند

آ۱۸ پ چ ج ح خ ر : گل
ب۱۸ خ : لحق .
آ۱۹ ح : آن
ب۱۹ پ : کرد
ب۲۰ ج : برتخت نشاط گه ؛ ث خ د : دردشت ؛ پ: در دستگه نشاط گشته .
۲۱ چ : حذف شده .
آ۲۱ ح : سرتا قدمش ؛ ب ت ز : بزیور و .
ب۲۱ بحلّه : ث ج د - بخلد .
آ۲۲ د : برکف . ب۲۲ ت ج چ ح : وایشان .
آ۲۳ ب پ ت ز چ : جام می نهادند .
آ۲۴ خویش : چ - نغز .

بنمود فرشته ایش درخواب آراسته روضهٔ جهانتاب
صحنش ز بلندی درختان خرّم چو دل بلندبختان
در دامن هر شکوفه باغی هر برگ گلی در و چراغی
در هر چمنی چو چشم بینا مینو کدهٔ برنگ مینا
خضرا تر ازان زبرجدی نه افروختگیش راحدی نه
گلهای شگفته جام بر دست برداشته بانگ بلبل مست
هم رود زبان بزخم راندن هم فاختگان بزندخواندن

آ۱۲ پ : هیحش ز بلندی . ب۱۲ خرم : پ-حوضی .
آ۱۳ پ ج : شکفته ، ح : شکوه . ب۱۳ درو : ج-چوشب.
آ۱۴ چمنی : ب ت ز- حشمی ، خ :جمعی ؛ پ : مینا .
ب۱۴ ح : برنگ دیبا .
۱۵ پ : حذف شده . ۱۵ ، ۱۶ : ر-(درحاشیه) ۱۶ ، ۱۵ .
ب۱۵ ب ز خ : افروختنیش .
آ۱۶ جام : پ-حلقه ؛ ب ت ز ج چ د : دردست .
ب۱۶ بانگ : ح : نغمه .
۱۷ ، ۱۸ د : حذف شده .
آ۱۷ چ ج خ : زنان بزخمه ؛ پ : بحلقه ماندن ؛ ح : راندی .
ب۱۷ ب : بزید ، ز : برید ؛ ح : بلندخواندی ، خ : بنغمه خواندن.

از راه بصر بهوش سمعش — می جست چو یافت کرد جمعش
از گوش کس آن علاقه نشنفت — تا هر که شنیدش آفرین گفت
افسانه آن دو هم مدارا — در عالم از و شد آشکارا
بر خاطر او گذشت یکروز — اندیشهٔ آن دو خاطر افروز
کان تازه دو جفت برنخورده — چونند بهم بزیر پرده
در قالب خاک تیره خشتند — یا شمسهٔ مسند بهشتند
شب چون سر نافه را خراشید — بر نیفهٔ روز مشک پاشید

آ۴ د : از راه نظر و سمعش ، ب ت چ خ : بهوش و سمعش (خ : و شمعش) ؛ ث : شمعش .

ب۴ چ خ ر : می جست و ؛ ث : می جست و یافت ؛ ب : جمع کردش . آ۵ ح : از گوش خود این ؛ پ چ : این علاقه ، خ : این عذار نشفت . ب۵ خ : تا که هر شنید ، پ ث چ ح ر : شنید . آ۷ پ ج : درخاطر . ب۷ خاطر : چ - عالم .

آ۸ جفت : ح - یار . ب۸ چونند : پ - خفتند ، ت : جوانند .

آ۹ چ : بر ؛ ج : تیر ؛ پ د : خفتند (د : در زیر خط خشتند شده) ، ث : جستند . ب۹ چ : یا ساکن عالم بهشتند ؛ پ : نهفتند .

آ۱۰ را : پ - بر ، ب ت ز ث ح : می ، ب۱۰ ز : برنیمه ، ح : بر بیضه .

LXV

بخواب دیدن زید لیلی و مجنونرا در بهشت *

زید آن سره مرد مهر پرورد — صد رحمت حق بران جوانمرد
از مشهد آن دو چشمهٔ نور — پیوسته قدم نداشتی دور
بیتی که چو لعل سفته بودند — بر حالت خویش گفته بودند

---

*پ : بخواب دیدن لیلی مجنونرا ،
ر : گفتار اندر خواب دیدن زید درجات لیلی و مجنون را در بهشت ،
ث : سرفصل حذف شده ، ج چ ر : خواب (ر : بخواب) دیدن زید لیلی و مجنونرا ، ح : در خواب دیدن لیلی و مجنون را بعد از وفات ایشان ، خ : زاری کردن زید بر وفات مجنون ،
د : خواب دیدن زید درجات لیلی و مجنونرا .
ر : دراین نسخه ـــــ از بیت-۱-تا-۵۷ - درحاشیه نوشته شده.
(ث : حذف شده .
آ ب ت ز ج ح خ د : ای (ح : این) رحمتها بران جوانمرد (د ج : چنان مرد) ، ر : کای رحمت باد برچنین مرد ؛ چ : بر آن چنان مرد . آ۲ د : ازچشمهٔ آن .
آ۳ چو : ح - ز ؛ لعل : ج - دُر . ب۳ ب ت : درحالت.

بودند درین جهان بیک عهد خفتند دران جهان بیک مهد
کردند چنانکه داشت راهی بر تربت هردو روضه گاهی
آن روضه که رشک بوستان شد حاجت گه جمله جهان شد
هرکه آمدی از غریب و رنجور درحال شدی ز رنج و غم دور
زان روضه کسی جدا نگشتی تا حاجت او روا نگشتی
یارب چو باحتراز و پاکی رفتند ز عالم آن دو خاکی
آسایش و لطف یارشان کن وآمرزش خود نثارشان کن
ما هم نزییم جاودانی نوبت چو بما رسد تو دانی

آ۹۷ پ : کردند دران دخمه راهی ؛ چنانکه : چ - از آنکه ؛ د : راست راهی .

آ۹۸ پ ح ر : بوستان بود . ب۹۸ جهان شد : پ ح ر - دوستان بود ، ث ج چ خ د : دوستان شد . آ۹۹ ث : هرکو غمی آمدی و رنجور ، خ : هرکس که غمی بودی و رنجور ؛ غریب : چ - غمین ؛ ح : و - حذف شده .

ب۱۰۰ او : پ - ازو . ۱۰۱ ، ۱۰۲ ، ۱۰۳ ر : درحاشیه نوشته شده

آ۱۰۱ چ ح : باحترام پاکی ؛ خ : باحتراز ماکی ؛ ب ت ز : و - حذف شده . ب۱۰۱ پ : این . آ۱۰۲ چ : و - حذف شده .

ب۱۰۲ ب ت ز چ : آمرزش . آ۱۰۳ نزییم : ح : چو نه یم

ب۱۰۳ ث خ : چون نوبه بما ؛ چو : ح - که ؛ ز : چو بمن .

خویشان وگزیدکان وپاکان　　جمع آمده جمله دردناکان
رفتند درو نظاره کردند　　دل خسته وجامه پاره کردند
وان کالبد گهر فشانده　　همچون صدف سپید مانده
گرد صدفش بزر زدودند　　بازش چوصدف عبیر سودند
اوخود که عبیرمشکوش داشت　　از نافهٔ خویش بوی خوش داشت
درگریه شدند سوگواران　　کردند برو سرشک باران
شستند بآب دیده پاکش　　دادند زخاک هم بخاکش
پهلوگه دخمه را گشادند　　درپهلوی لیلیش نهادند
شه را بشراب خانه بردند　　سرمست بساقیش سپردند
خفتند بناز تا قیامت　　بر خاست ز راهشان ملامت

آ۸۶ ب ت چ ح : رفتند و . ب۸۷ ر : تن خسته .
۸۸ ، ۸۹ ، ۹۰ خ : حذف شده .
آ۸۹ پ : کراز صدفش بدُر زدودند ؛ ث ج ح چ د: بدُر، ر : زدُر .
۹۰ چ خ : حذف شده . آ۹۰ ت : واو ؛ که عبیر : پ ث ج ح د- که غبار ، ر : چو غبار .
ب۹۰ ب : از بادهٔ خوش چو بوی ؛ پ ث ج ح د ر : از (پ : وز) نافهٔ عشق . ۹۱ چ : حذف شده . ب۹۲ زث : دادند بخاک . آ۹۳ ب ت ز : واکشادند ، خ : برگشادند . ۹۴ ر : درحاشیه آ۹۴ خ : تشنه بشراب .

3522

مردم زحفاظ بانصیب است این مردمی از دوان غریب است
شد سال گذشته آن دو دام آواره شدند کام و ناکام
برخی زعلاقه بوی بردند برخی بموافقت بمردند
دوران چوطلسم گنج بربود وز قفل خزانه بند فرسود
گستاخ روان آن گذرگاه کردند درون آن حرم راه
دیدند فتاده مهربانی مغزش شده مانده استخوانی
چون محرم دیده ساختندش از راه وفا شناختندش
آوازه روانه شد بهربوم شد درعرب این فسانه معلوم

آ۷۸ با : پ - فی ، ث : پی ، د : بی .
ب۷۸ پ : غرینست . آ۷۹ پ ث ج چ ح خ د : چون سال گذشت ؛ ر : وان .
۸۰ ر : در حاشیه نوشته شده . آ۸۰ خ : بعضی بقرینه بوی ، بوی : ح - برد
ب۸۰ ح : بعضی بموافقت سپردند ؛ برخی : خ - بعضی ؛ ر : ز موافقت .
۸۱ ح : حذف شده . ب۸۱ چ : درقفل خزینه بند بگشود ، ر : وان قفل خزینه ؛ پ ث ج د : خزینه بگشود ، خ : خزینه
آ۸۳ چ : فتاد . ب۸۳ د : ماند . آ۸۴ خ : جومحرم .
آ۸۵ پ : روان شده ؛ چ : آوازهٔ او شده . ب۸۵ پ : آن

واگاه نه زانکه شاه مردست بادش کمر و کلاه بردست
وان جیفه‌خون بخوج کرده دری بغبار درج کرده
از زلزلهای دور افلاک شد ریخته وفشانده برخاک
۷۵ درهیئت او زهر نشانی مانده نه براو جز استخوانی
زان گرگ سگان استخوان‌خوار کس را نه باستخوان او کار
چندانکه ددان بدند برجای ننهاد دران حرم کسی پای

آ۷۲ ث : وانگاه ؛ چ ح : واکه نه از انکه ، ر : آگاه . ب۷۲ پ : بادش گهرو . ۷۳ ث ح : حذف شده . آ۷۳ پ : آن حقهٔ در بخوج رفته ؛ ت د : آن ؛ چ : وان چمه‌خون بخوج کردی ، خون : خ-خود . ب۷۳ ب ت ز : دردی بغبار (ت : بعیار) ، پ : در وی بعیار خوج کرده ، خ د : بعیار ؛ چ : کردی .
آ۷۴ پ : از زار لهای دور . ب۷۴ ح : شد رنج وفتاد پخته برخاک ؛ چ : شد سوخته ؛ پ : شد ساخته ودستاده بر خاک . آ۷۵ ح : از هیئات او بهر نشانی ؛ چ : زهم نشانی .
ب۷۵ پ ث ج چ ح خ : نا مانده برون ز (چ : جز) استخوانی ، ت در : نا مانده برو (ر : بجا) جز استخوانی ، ز : مانده براو جز استخوانی . ۷۶ پ : حذف شده . آ۷۶ گرگ سگان : چ -گرسنگان . ب۷۶ ز ث : نه براستخوان .
آ۷۷ بدند : ب پ ت ز- بماند ، ج د : بمانده . ب۷۷ خ : ننهادکسی دران حرم .

افتاده بماند هم در آن حال یک مه نه شنیده‌ام که یکسال
وان یاوگیان رایگان گرد پیرامن او گرفته ناورد
او خفته چو شاه در عماری ویشان همه در تناق داری
برگرد خطیره خانه کرده زان گونه که آشیانه کرده
از بیم درندگان چپ و راست آمد شد خلق جمله برخاست
نظارگیی که دیدی از دور شوریدن آن دوان چو زنبور
پنداشتی آن غریب خسته آنجاست برسم خود نشسته
وان تیغ زنان بقهرمانی بر شاه کنند پاسبانی

---

۶۴ ح : حذف شده . ۶۴ ، ۶۵ : ث - ۶۵ ، ۶۴ .
آ۶۴ پ : دراین ، ت ج ر : بران ، چ : بدان .
ب۶۴ پ ز ث ج چ خ د ر : یک ماه و (پ ز ث ج خ : وحذف شده) شنیده‌ام . آ۶۵ ث : زان ، ح : آن با ددکان .
ب۶۵ ث : کشیده ناورد . ب۶۶ ح : ایشان ؛ پ : درتباه کاری ، ث : در وثاق داری . آ۶۷ ج : خطیره ؛ ر : کردند . ب۶۷ ث ج چ ح خ د : زان گورگه ؛ ر : زان گورگه آشیانه کردند . ب۶۸ ح : اندیشهٔ حمله خلق برخاست ، ث خ : جمله خلق . آ۶۹ پ : نظاره کنی که دوری از ، ب ز : نظارگی که دید ، ث ح خ : نظاره کنی که دیدی (ح : دید) ، ج د : نظاره گی که دیدی (د : دیده) ، چ : نظاره کنی که دیدش . آ۷۰ ح : پنداشته . آ۷۱ ج : آن . ب۷۱ ح : کننده ؛ ث : بازبانی

آبی که ز پارگین خورد مرد | چون آب روندگی بود سرد
خاک تو شده جهان هستی | چون خاک مکن جهان پرستی
دایم بتو بر جهان نماند | آنرا مپرست کان نماند *
خوناب جهان نیرزد آن خاک | کانرا بکلوخ اوکنی پاک **
مجنون ز جهان چو رخت بربست | از سر زفش جهانیان رست
بر مهد عروس خوابنیده | خوابش بربود و بست دیده
ناسود درین سرای پر دود | چون خفت مع الغرامه آسود

آ۵۷ پارگین : ث ج ح : بارکی (ح : روی خط - بارکین نوشته شده)، چ : بارکش ، خ : بارکس ، د : پارگیش (در حاشیه - پارکین)، خورد : ب ت ز - زند .

ب۵۷ خ : شودسرد . ۵۸ پ : حذف شده . آ۵۹ چ ح : در

ب۵۹ پ : وان کیست که در جهان بماند ؛ ب چ : کو نماند .

* ر : سرفصل « آگاهی قبیله مجنون از وفات وی » افزوده .

۶۰ ر : حذف شده . آ۶۰ ح : این . ب۶۰ او : پ - وا .

** خ : سرفصل « صفت پاسبانی کردن ددان برمجنون » افزوده .

آ۶۱ جهانیان : پ - جهان نیا ، ح : همه جهان . آ۶۲ ث : درمهد ، ح : بر مهر . ب۶۲ پ : بربود بسته دیده ؛ ز : و حذف شده . آ۶۳ ح خ د : ناسوده . ب۶۳ الغرامه : ب ت ز - القرار ، ح : الغزامه ، خ : الغراصه .

بر پایهٔ قدر خویش نه پای — تا بر سر آسمان کنی جای
از سیل چو کوه سر مگردان — سیلی خور و روی بر مگردان
سنگی که ز پایت افکند نعل — بردار و ببوس گو زهی لعل
وان سر که که با تو بر زند جوش — برهم نه چشم و نوش کن نوش
این ره بوفا بسر توان برد — جان زو بجفا بدر توان برد
بد خو بصبوح بدخمارست — خوش خوار چو آب خوشگوارست
چون آب روندهٔ خوش عنان باش — هرجا که روی لطف رسان باش

---

۵۰ آ پایه : ر - تارک . ۵۱ - ۵۸ ر : درحاشیه نوشته شده .
۵۱ آ پ : از میل ؛ د : از سر و چو کوی ؛ ح : چون .
۵۲ ث ح خ : حذف شده .
۵۲ آ چ : ز پای .
۵۲ ب ز : و - حذف شده ؛ پ : ببوش کوره لعل ؛ ج ر : ببوس و ؛ گوزهی : چ - کونه
۵۳ آ سرکه : د - زهر ؛ پ : سرکه نه با تو میزند جوش ؛ برزند : چ ح میزند .
۵۴ ب جان : د - کان ؛ پ : بوفا بسر توان ؛ ح ر : بوفا بدر توان .
۵۵ آ چ : بدخور .
۵۵ ب خوار : ب ت ز ح - خواره ، پ ج د : خوی .
۵۶ آ ح : چو آب ؛ د : عیان .
۵۶ ب روی : ب ت ز ث ج ح خ د - رسی .

دریافتنی است غور این کار | برتا فتنیست جور این بار
نیروی دلی و نور دیده | نز روی گزافی آفریده
۴۵ پنداشتهٔ تو کم چراغی | آرایش روی هفت باغی
بالای فلک ولایت تست | هستی همه درحمایت تست
سلجوقی اوّلین سجودی | میراثی آخرین وجودی
درقامت خویش بین فلک وار | پس قیمت خویشتن نگه دار
درخاک مپیچ کو غباریست | با طبع مساز کو شراریست

۴۳، ۴۴ ث : حذف شده .
آ۴۳ ب پ ت زح : یافتن است . ب۴۳ پ : برتافتنست روی ازان یار ؛ ب ت زح : تافتن است ؛ ح : این کار
ب۴۴ پ : تو روی کرانی آفریده ؛ ح : کزاف - روی خط - کزافی نوشته شده .
آ۴۵ کم چراغی : ح - در دماغی
ب۴۵ د : از آتش روی ؛ روی : ح - بزم ؛ هفت : پ نیست ، ج : هشت . ۴۷ خ : حذف شده .
آ۴۸ ب ت ز : خود به بین ملک وار ، ث ج : ملک وار
ب۴۸ چ ح : خویش را نگه دار آ۴۹ ج چ : برخاک مناز کو ، پ ث : درخاک مناز کو غبارست ؛ ح : کان .
ب۴۹ پ ث : مناز (پ : مساز) کوشراریست ؛ ج : مناز ؛ ح : کان .

3522

نخوت روش تو نیست بگذار | چون نان خورش تو نیست بگذار
با خاک بترک مهر جوئی | گوئی که بگویم و نگوئی
این قفل که بند سینت آرد | زر در شکم خزینت آرد
چون پیر زنست کز گرانی | مرگش طلبی ز رشستانی
تاریخ تمایدت همائیست | چون روی نماید اژدهائیست
عاقل که رسد بحبس گاهی | جوید ز پی گریز راهی
در حبس گه جهانی آخر | ره جوی که راه دانی آخر

آ۳۶ خ : نخوت خورش . ب۳۶ ح : جو آن نان ، خ : خون نان
۳۷ ح : حذف شده . آ۳۷ ب ت ز : بر خاک ؛ پ : مهر گوئی
۳۸ ب ت : حذف شده . آ۳۸ سینت آرد : ز ش چ د - سینه
(د : شیشه ، ش چ : بسته) دارد ، ج ح : سینه ات کرد ، ر : سینه
آرد . آ۳۸ ز : بر رندکی تو کینه دارد ؛ خزینت آرد : ش
چ د : خزینه (ش چ : شکسته) دارد ، ح ح : خزینه ات کرد
ر : خزینه آرد . ۳۹ ، ۴۰ ت : حذف شده . آ۳۹ ح : این پیر زنیست ،
پ ث ج د : زنیست . ب۳۹ پ : هرکس طلبی .
آ۴۰ ح : گر خ : تمایدت ؛ پ - تمایدا و .
ب۴۰ روی نماید : چ د - ر خ بنماید (د : بنمود) ؛ ب ز ح : نمود
آ۴۱ پ : بتخت گاهی . آ۴۱ ج : گریز گاهی . ۴۲ ، ۴۳ :
پ چ ر - ۴۳ ، ۴۲ . آ۴۲ د : ره ندانی آخر .

۳۰ آن پیر زنی که اژدها خوست — این پیر زنست که اژدها اوست
بگذر ز جهان که شهره دزدیست — کژ باز نهی نه مهره دزدیست
کژ زخم مباش تا توانی — هر زخم که کژ زنی بمانی
دل راست کن از بلا میندیش — یا قوت خور از وبا میندیش
از مرکب خواجگی فرود آی — افتادن خود بعجز بنمای
۳۵ تا شیر اجل چو زحمت آرد — بر عاجزی تو رحمت آرد

---

۳۰ ر : حذف شده. آ۳۰ پ : این ؛ چ خ : پیره (چ: تیر) زنی ؛ د : بگذر ز جهان که اژدها ؛ ح : اژدها جوست
آ۳۰ ز : آن ؛ خ : پیره ؛ د : زینست .
۳۱ ث : حذف شده
آ۳۱ ح : بگذار جهان که شهره دزد ست ، د : بگذار جهان؛ ز : شهر ، پ : که شهر بندست .
آ۳۱ پ : کژ بار مهی و مهره دزدست ، ز : مهر . ج : کو بای نهی و مهره ، چ : کج باز نهی و مهره ، ح : کو باز نهی بمهره مزدست ، خ : نه مهره نه مار مهره ، د : کو مار نهی زمهره ،
آ۳۲ د : کو زخم ؛ ج خ ر ـ زخمه . آ۳۲ پ : کو زخم کو کژ زنی تو دانی؛ ث ج خ ر : زخمه ؛ کژ : د ـ کر؛ بمانی : ح ـ تو خوانی . ۳۳، ۳۴ : ح ـ حذف شده . آ۳۳ خ : کن حذف شده ؛ پ ث خ : یاقوت خور (خ : شو ، پ : خود) از وفا (خ : جفا) . ۳۴، ۳۶ ث : حذف شده آ۳۴ ر : و افتادن . ۳۵ ث : بعد از ۷۶ نوشته شده .

3522
42

درخانهٔ سیل ریز منشین | سیل آمد سیل خیز منشین
تا پل نشکست برتو گردون | زین پل بجهان جمازه بیرون
۲۵ در ناف جهان که پیچ پیچست | با دیست زباد هیچ هیچست
کستاخ مباش بر نهادی | کو زنده نشد مگر ببادی
بشتاب که راحت ازجهان رفت | آهسته مران که کاروان رفت
این هفت سر اژدهای خونخوار | درگرد توحلقه ایست چون مار
گر در نگری بفرق و پایت | درحلقهٔ اژدهاست جایت

آ۲۳ ریز : پ ث ج - خیز ، چ : تیز . ب۲۳ ج : برسل چو سیل خیز ، چ : سیل آمده تیز خیز ؛ پ خ د : آمد و، ح : آمده ؛ سیل : ث - تیز .

آ۲۴ نشکست : پ - سکنست . ب۲۴ زین : ب ت ز - از .

۲۵ - ۴۸ ر : درحاشیه نوشته شده .

ب۲۵ زباد : پ ث ج خ - چو باد ، ح د : چه باد ، ر : وچه باد؛ ج : بادیست چوباد باد هیچست .

ب۲۷ مران : ح خ د - مرو .

آ۲۸ هفت سر : پ - صورت ، ح : هفت ونه .

ب۲۸ حلقه ایست : ت ج ح خ - حلقه بست ، ر : حلقه است ؛ پ : چون خوار . ۲۹ پ ج : حذف شده .

آ۲۹ ث : نگرد ؛ ب ز : و - حذف شده .

این گفت و نهاد بر زمین سر | وان تربت را گرفت در بر
چون تربت دوست در برآورد | ای دوست بگفت و جان برآورد
او نیز گذشت ازین گذرگاه | وان کیست که نگذرد دراین راه
راهیست عدم که هرکه هستند | از آفت قطع او نرستند
با این عقبه که دارد ایّام | انجام که میکند سرانجام
کو زخم که در کباب این دود | از شور کنی نشد نمک سود
ریشی نه که غورگاه غم نیست | خاریده ناخن ستم نیست
ای چون خر آسیا کهن لنگ | گه تاب تو روی کهربا رنگ
دوری کن ازین خراس گردان | کو دور شد از خلاص مردان

۱۴، ۱۵، ۱۶، ۱۷ : ج-بعد از بیت ۲۲ نوشته شده . ب۱۴ گرفت : پ ث خ د- کشید . ۱۵ پ : حذف شده . آ۱۶ پ : واو ب۱۶ د : آن ؛ ث خ : بدین ، ح ر : برین . آ۱۷ که : ج چ ح خ در چه . ب۱۷ او : ج- آن . ۱۸ چ : حذف شده (۱۸، ۱۹ در حاشیه نوشته شده) آ۱۸ ح : یا این . ب۱۸ انجام : پ- انجا ، ح : ایام ، ر : وانجام . آ۱۹ پ : کز رحم دل کباب این بود ؛ در : در- از ، ب۱۹ د : ازشوریدکی نشد ، ث : از شور لبی . ب۲۰ ب : خاریده ، ت ز ح : خارنده . ۲۱ پ ح خ : حذف شده . ب۲۱ ج : ناخوانست ؛ چ : از تاب ، ث : توکرد روی بالنگ . ۲۲ چ خ د : حذف شده آ۲۲ ج : ناخوانست ؛ ث : روزی کن ازین خواش ، ز : ازان ب۲۲ ج ناخوانست ؛ پ : وز دوشان خلاص کردان .

3522
44

نالنده ز روی دردناکی آمد سوی آن عروس خاکی
درحلقهٔ آن خطیره افتاد کشتیش در آب تیره افتاد
غلطید چو مور خسته کرده پیچید چو مار زخم خورده
بیتی دو سه زارزار برخواند اشکی دو سه تلخ تلخ بفشاند
برداشت بسوی آسمان دست انگشت گشاد و دیده بربست
کای خالق هرچه آفریدی سوگند بهرچه برگزیدی
کز محنت خویش وا رهانم درحضرت یار خود رسانم
آزاد کنم ز سخت جانی وابادکنم بسخت رانی

آ۶ پ ج چ د : نالید ، ث : نالیده
ب۶ ح : آمد برآن ؛ پ : عزیز خاکی . آ۷ : ج : ناخواناست .
ب۷ ح : کشتیش بآب . آ۸ ج : ناخواناست ، پ : خسته بسمه .
آ۸ زخم : خ-زهر . آ۹ ج : ناخواناست
ب۹ ح : افشاند .
آ۱۰ ز : و-حذف شده ؛ دیده : ح-چشم ؛ ب ت ث ج چ : دربست
آ۱۱ ح : کین خالق هرچه افریدش ؛ پ ث ج چ ر : آفریدست .
ب۱۱ پ ث ج چ ر : برگزیدست ، ح : برگذیدیش .
ب۱۲ حضرت : ح - صحبت .
ب۱۳ ب ت ز : ز سخت ، د : بتخت .

وفات کردن مجنون بر سر قبر لیلی *

انگشت کش سخن سرایان — این قصّه چنین برد بپایان
کان سوخته خرمن زمانه — شد خرمنی از سرشک دانه
دستاس فلک شکست خوردش — چون خرد شکست باز بردش
زان حال که بود زارتر گشت — بی زورتر و نزارتر گشت
جانی ز قدم رسیده تا لب — روزی بستم رسیده تا شب

---

* ب : وفات کردن مجنون درحضیرهٔ لیلی ، پ : بیمارشدن مجنون و وفات او بر سر تربت لیلی ، ت ز : وفات کردن (ز : یافتن) مجنون بر سر قبر (ز : گور) لیلی ، ث : بیمار گشتن مجنون از غم لیلی ، ج : وفات یافتن مجنون در فراق لیلی ، چ خ : گفتار اندر (خ : در) وفات مجنون ، ح : رنجور شدن مجنون در فراق لیلی و درگذشتن او ، د : وفات یافتن مجنون بر تربت لیلی ، ر : وفات مجنون بر روضه لیلی
آ۲ زمانه : ح - رمیده . ب۲ ج : خوانا نیست ، پ : زد بر رخ خود سرشک دانه ؛ از : ب ز ث - حذف شده ؛ ح : سرشک دیده . آ۳ ح : دست غم او شکست خوردش ؛ ث : دست فلک شکسته ؛ پ چ د : دستان فلک ب۳ ج : ناخوانا ست ، باز : پدبود ، ز چ ح د : باد . ب۴ ج : بیمارتر و نزار . آ۵ ح : رسانده بالب ، ب ز خ : رسید . ب۵ ب ز : رسید ، ث چ خ د : رسانده ، ح : رسانده باشب

3522

هر بیت کز و شنید درحال　　وان گفته که بود تا بده سال
از قصّه و قطعه و قصیده　　یک یک بنوشت برجریده
چون هرچه بگفته بود بنوشت　　دستوری خواست باز پس گشت
وان جمله کز و گرفت بر یاد　　آورد بتحفه سوی بغداد

---

۴۷ ح خ : حذف شده .
ب۴۷ بده : پ-مده .
آ۴۸ خ : از قطعه و قصّه و .
آ۴۹ بگفته : پ ج-شنیده ، ث : نوشته .
ب۴۹ خواست : ج-خواست و ، چ : کرد و ، د : یافت و.
آ۵۰ پ : ران ، ح : آن .

چو ن دید سلام زاری او | بی یاری و بی قراری او
آن نوحه گری در و اثر کرد | او نیز بنوحه دیده تر کرد
۴۰ می ریخت ز دیده آب گلگون | از هر مژه راند چشمهٔ خون
وانگه بلطف جواب دادش | غم خورد و بدان ثواب دادش
کز رفتن آن گل بهشتی | در موج دلم شکست کشتی
جانم ز پی تو در غم افتاد | کین صاعقه سخت محکم افتاد
روی تو ازین تبش برافروخت | امّا بخدا که جان من سوخت
۴۵ زینسان بنوازش فصاحت | می ریخت نمک بران جراحت
ماهی دو سه مهر باخت با او | زان گونه که بود ساخت با او

ب۳۸ یاری : چ-صبری .
آ۳۹ آن : ز- از ، چ : این .
ب۳۹ بنوحه : چ-بگریه .
ب۴۰ ج : رانده .
آ۴۲ گل : پ ح- بت .
آ۴۳ زپی : ح خ- زغم .
ب۴۳ ح : این صاعقه بین که محکم افتاد .
۴۵ ح : حذف شده .
آ۴۵ ج : زانسان ، ر : اینسان ؛ پ چ : و فصاحت .
آ۴۶ ج : ماه ؛ ح : ماهی دو بلطف تاخت با او ؛ پ ث : مهره .

۳۶ بگرفت سلام را سبک دست درمشهد یار برد و بنشست*
کان یار پری نشانم اینست اینست هلاک جانم اینست**

آ۳۶ پ : بگرفت سبک سلام را دست . ب۳۶ برد : چ-رفت . * خ-افزوده :
درمرثیه گوید ـ گفت ای زخدا سلام برتو زینده سلام نام برتو .
۳۷ ح : حذف شده . آ۳۷ کان : ب ت زچ-کز ، خ : از . ب۳۷ ث : و
هلاک .
** خ ر (درحاشیه) افزوده :

در ساحت مرگ و زندگانی اواره کن ازجهانم اینست
در مکتب عشق و عشقبازی محشوق شکر زبانم اینست
در عرض فصاحت و بلاغت صاحب لغت و بیانم اینست
آن شاهدشهد لفظ زیبا وان شاعرو (ر:وحذف شده) شعرخوانم اینست
زاباد کشیده جان بویران ویران کن خان ومانم اینست
بر وصل پسنده کرد (ر:پسندکرده) هجران دل خوش کن وجان ستانم اینست
پنهان شده روی در گلستان زینت ده گلستانم اینست
بربسته زکاروان و رفته آن ره زن کاروانم اینست
ازمه رخ من شدی خبر پرس آن (ر:هان) مه رخ مهربانم اینست
گفتی که کجاست دلستانت آن دلبر (ر:هان ودلبر) دلستانم اینست
دیدی و شنیدهٔ جمالش (ر:صفاتش) اینست ودکر (ر:وحذف شده) ندانم اینست
از کار نهان او مپرسم از وی خبر عیانم اینست

آگاه کنم که کار چونست　　چونی تو و با تو یار چونست
مجنون چو شنید پرسش یار　　کار آمد و باز او شد از کار
نالید یکی زمان بزاری　　در حسرت آن بت حصاری
برزد ز میان جان دم سرد　　کاوخ جگرم بسوخت از درد
بگذار ز کار من چه پرسی　　چه یار ز یار من چه پرسی
یارم بکجا بزیر خاکست　　خاکم بدهن دروغ پاکست
کان حور نسب وفا سرشتست　　دروازهٔ او در بهشتست
او مرده و زنده شد چراغش　　من زنده و مرده ام بداغش
بسیار سخن درین ورق راند　　بسیار ورق درین سخن خواند

ب۲۷ ج : چونی تو و بی یار تو چونست . ب۲۸ ج : از دست فتاد و رفت از کار ؛ ث ج ح : آمد باز واو ؛ خ : باز پوشد این کار ؛ او : د - پس .

ب۲۹ حسرت : ز - حیرت ، چ : حضرت .

آ۳۰ ح : درزد ؛ پ خ د : دمی . ب۳۰ ح : کاوخ جگم بسوختم درد . ب۳۱ چه : پ ج ح - کو ، د : ای ؛ یار : ب ت ز - کار ۳۳ پ : حذف شده . آ۳۳ نسب : ح ینش . ب۳۴ ث : مرده وزنده ام ؛ مرده ام : پ - نده ام ، ح : مرده شد .

آ۳۵ ح : سخن بدین نمط راند

ب۳۵ خواند : خ - ماند ، د : راند .

3522

زین پیش چنانکه دسترس بود　　لطف تو مرا ذخیره بس بود
گنجم زحصار سینه دادی　　از طبع خودم خزینه دادی
دست و دهن تهیم را پُر　　کردی زقصیده های چون دُر
از باغ تو میوهٔ ربایم　　باز این هوسم گرفت کایم
ور نه ره خانه پیش گیرم　　گر سعی کنی بجان پذیرم
طیّار نه بینمت درین کار　　لیکن عجب آیدم که این بار
کان مردنهٔ که پار بودی　　امسال چه محنت آزمودی
شور و شغبت نشسته بینم　　بال طوبت شکسته بینم

آ۱۹ ح : زان .

۲۰ ، ۲۱ خ : حذف شده .　۲۱ ث : حذف شده .

ب۲۱ ح : کوش و دهن زمانه را پر ؛

تهیم : پ - یتیم .

آ۲۲ د : بازم هوس آن گرفت ؛ ح : باین ؛ خ : باز آن هوسم نمود کایم .

ب۲۲ پ ح : وز باغ .

ب۲۳ پ ث ج خ ر : گر نه .

آ۲۴ ث : آیدم ازین کار ، پ : کزین باز ؛ خ : آیدم که انبار ؛ د : این کار . ب۲۴ پ ث ج چ ح خ در : طیاره ؛ ث : درین بار . ب۲۶ ز : شکسته بینم .

کرد آن ددگان ز راه او دور چون آتش از آب و سایه از نور
گفتا بچه رنجه گشتهٔ باز کاز رده شدی زمن بآغاز
من غم زده ام تو ناز نینی با من بچه روی می نشینی
اوّل زمنت نبود سازی کاخر بمنت بود نیازی
۱۵ امّا چو رسیدی ای جوانمرد گفتن نتوان که باز پس گرد
حاجت بنمای تا برارم مقصود بگوی تا گذارم
بنمود سلام حق شناسش بر هر سخنی بسی سپاسش
کانعام تو هست پیش خوردم شکر تو بجای خویش کردم

آ۱۱ ددگان : پ ث - دده را ، د : ددها .
ب۱۱ پ : چون آتش و آب و سایه و نور .
آ۱۲ ح : بچه رنجهٔ دگر باز ؛
ر : گفتا زچه .
ب۱۲ ح : زمن شدی ؛
د : زمن سر آغاز .
آ۱۳ پ ث ج چ ح خ د ر : من غم زده و تو .
۱۵ ح : حذف شده .
ب۱۷ بسی سپاسش : چ - دوصد سپاسش ، ح : هزار پاسش
آ۱۸ ج : خورده .
ب۱۸ ج : کرده .

3522

یک باره شکسته پر و بالش از گونه بگونه گشته حالش
از رخنه شدن به نیش هر خار ریش دلش از تنش پدیدار
وان دل شده چون درونگه کرد گفتا ز کجائی ای جوانمرد
گفتا که منم سلام رنجور کایم بسلامت از ره دور
مجنون چو شنید شرح کارش بشناخت گرفت در کنارش

آ۶ ث : شکسته بد پر و بال ؛ د : پایش .
ب۶ ث : کز گونه بگونه کشته بد حال ؛
ح ر : وز ، د : گشته جایش .
۷ ح :
آزرده شده ز بهر دلدار رخساره بخون و گشته بیمار
آ۷ پ : از رخنه شده مش بهر یار ؛
چ : شدن تنش زهر خار ، خ : شدن بگرد هر غار .
ب۷ چ : از ریش تنش دلش بدیدار ؛ دلش : پ-مش
آ۸ پ ج چ خ در : آن (پ : وین) دلشده چون درونظر کرد ، ح : آن دلشده چون نظر برو کرد .
ب۸ د : ریش دلش از تنش بدر کرد .
آ۹ خ : گفتش که ؛ ث : سلیم .
آ۱۰ پ : شرح حالش .
ب۱۰ پ چ ح د : بشناخت و .

آمدن سلام بغدادی بدیدن مجنون بار دوّم *

تاریخ نویس عشق بازی گوید ز نوشته های تازی
کافتاد سلام را دگر بار کاید بسلام آن گرفتار
برخاست ونهاد روی درراه میگشت بکوه ودشت یکماه
بر هر طرفی عنان همی تافت می جست وز ونشان نمی یافت
تا عاقبتش بوادی تنگ دید آبله پای وپای درسنگ

---

* ب ت : رفتن (ت : آمدن) سلام بغدادی دیگر باره بدیدن مجنون، پ چ ر : آمدن سلام بغدادی بسلام (چ ر : بدیدن) مجنون، ز : آمدن سلیم بغدادی بدیدن مجنون باردوّم ، ث : آمدن سلام بغدادی نوبت دوّم ، ج : آمدن سلام باردوم بدیدن مجنون ، ح د : آمدن سلام (د : سلیم) بغدادی بار دوّم بدیدن مجنون ، خ : حذف شده .

۱ - ۵۰ ر : درحاشیه نوشته شده . آ۱ نویس : ح - تو هست. ب۱ ح : گویند زنشیدهای ماضی . آ۲ ز د : سلیم . آ۳ زث خ : و - حذف شده ، چ د ر : بر راه . ب۳ ث : میگشت بگرد کود یکماه . آ۴ ح : وزهرطرفی چوابر می تافت ؛ د : همیتاخت . ب۴ ب ت ز : نشان او ، ث : ولی نشان ، چ : ازونشان . آ۵ پ : باکه بکباره کوه دلسک ؛ خ : بوادیی . ب۵ ح خ : پای و (خ : و - حذف شده) روی برسنگ ؛ ج چ : بر .

3522

چشم از ره او جدا نکردند کس را بر او رها نکردند
از بیم دوان بران گذرگاه بر جملهٔ خلق بسته شد راه
تا او نشدی ز مرغ تا مور کس پی ننهاد گرد آن گور
زینسان ورقی سیاه میکرد عمری بهوس تباه میکرد
روزی دو سه با سگان آن ده میزیست چنانکه مرگ ازان به
گه قبله ز گور یار میساخت گاه از پی گور دشت میتاخت
در دیدهٔ مور بود جایش وز گور بگور بود پایش
واخر چو بکار خویش درماند او نیز رحیل نامه برخواند

ب۹۹ ح : کین را .
۱۰۰ خ : حذف شده
آ۱۰۰ پ چ ح د : دران ، ج : درین ، ر : بدان .
آ۱۰۱ د : با او . ب۱۰۱ ح : ننهادی .
آ۱۰۳ پ : این .
ب۱۰۳ پ : ازین ، ر : ازو .
آ۱۰۴ ب ت ز : زکوی .
ب۱۰۴ پ : پ ث ج ر - پس ؛ دشت : ز : ودشت ، خ : رخش
ب۱۰۵ ب پ ت ز ث ح خ د : کز گور ؛ ح د : جایش .
۱۰۶ ح : حذف شده . آ۱۰۶ خویش : پ - عشق .
ب۱۰۶ پ : واو ؛ بر : خ - را .

بر ره گذری نماند خاری کز ناله درو نزد شراری
در هیچ رهی نماند سنگی کز خون خودش نداد رنگی
چون سخت شدی ز گریه کارش بر خاستی آرزوی یارش
از کوه درآمدی چو سیلی رفتی سوی روضه گاه لیلی
سر بر سر خاک او نهادی بر خاک هزار بوسه دادی
بر تربت آن بت وفا دار گفتی غم دل بزاری زار
او بر سر شغل و محنت خویش وان دام ودد ایستاده در پیش
او زمزم گشته ز آب دیده وایشان حرمی دروکشیده

آ۹۱ پ ج ح د : در . ۹۱ ، ۹۲ : خ - ۹۲ ، ۹۱ .
ب۹۱ درونزد : پ - نشد درو ، خ : درونشد ، ر : نزد براو
۹۳ ح : حذف شده .
آ۹۶ ث ج چ ح خ در : با تربت ؛ بت : ث - شب .
ب۹۶ غم دل : خ : غزلی .
آ۹۷ د : مشغول ببوک ومحنت خویش ؛
ب پ ت ز : و - حذف شده .
ب۹۷ در ایستاده : پ - در اوفتاد ، د : دوان فتاده .
آ۹۸ پ ت ث : زمزمه ؛
د : او غرقه شده درآب دیده .
ب۹۸ ت : ایشان .

3522

این گفت و نهاد دست بر دست چرخی زد و دستبند بشکست
برداشت ره ولایت خویش مشتی دوگانش از پس و پیش
در رقص رحیل ناقه میراند برحسب فراق بیت میخواند
در گفتن حالت فراقی حرفی ز وفا نماند باقی
۹۰ میداد بگریه ریگ را رنگ می‌زد سری از دریغ بر سنگ

چون گل طلبید خار یابید در خمر یقین خمار بینید

بیت فوق در نسخه‌های ز و ر - حذف شده .

درکار خود و خدای باشید تا رونق کار و بار بینید
از بعد وفات او و فاتم این (ز: از) رحمت کردگار بینید
شد (خ: هم) رحمت کردگار دریافت حقّا که یکی هزار بینید
حاشا (ر: حقا) که مرا ازو برفتن بس دیرنه (خ: دیرینه) شرمسار بینید
انشاءالله که (خ: ازحکم خدای) زود زودم پیوسته بدان جوار بینید

آ۸۶ ز چ ح خ : نهاد بر زمین دست . ب۸۶ دستبند : پ - بند دست ، خ : دست صبر ، د : بند خویش . ب۸۷ مشتی : چ - جوقی . ۸۸ ، ۸۹ ، ۹۰ : چ - ۹۰ ، ۸۸ ، ۸۹ .

آ۸۹ پ : بر . ب۸۹ ب ت : نکرد باقی ، پ : نماند خالی .

۹۰ ح : حذف شده .

آ۹۰ پ : زگریه سنگ را ؛ ج د : زگریه ؛ ب ت ز : بگریه سنگ را
ب۹۰ د : میزد زدریغ کلّه بر سنگ .

جان بودن یار و دوست دیدن (ر: دیدید) جان دادن دوستدار بینید
دلدار بخاک رفته دیدید دلدادهٔ خاکسار بینید
مرگ (خ: دل) آرزویی پیش من برد این مرگ باختیار بینید
من (ز: چون) خواستم آنچه یافت آنماه این بخت کزاف (ر: کزافه) کار بینید
در عهدهٔ عاشقی چنین رفت این قوت بی کنار بینید

بیت فوق در نسخه های ز ، ر - حذف شده .

سر رشتهٔ عشق بود در دست این رشتهٔ استوار بینید
از جون جگر شکوفه هجر بر طرف چمن ببار بینید

بیت فوق در نسخه های ز ، ر - حذف شده .

در پردهٔ خاک و گرد هجران میمون چمن نزار بینید

بیت فوق در نسخه های خ ، ر - حذف شده .

مه در دم اژدها شناسید گل خستهٔ زخم خار بینید
خوردست چو ما هزار عالم این عالم مرد خوار بینید
هر عار که هست فخر دانید هر فخر که هست عار بینید
یکجو ز عیار مردنش (ر : مرگ بس) نیست (خ : یک ذرّه عیار مرگ کافیست) این (ر: آن) مردی بی عیار بینید (خ: پیوسته جهان غبار بینید) .
بینید که او چه (ر: که) بود (ز: بود و ، ر: بود و) چون مرد بینید و با عتبار بینید (بقیّه در صفحهٔ ۵۳۶)

3522

گلبرگ شمامهٔ طری را فرسودهٔ اضطرار بینید (خ: حذف شده)
زین واقعه چرخ دلشکن را هم خسته و دلفکار بینید
سرو سهی و مه بهی را آلوده صد غبار بینید
در قعرهٔ جان بری فلک را این شعبده و قمار بینید
در گردن کارهای ما نزار
دوران (ز: زواین) همه کارزار بینید
بی لیلی و روی چون نگارش
لیلی همه بی نهار (خ: مجنون بدل فکار) بینید
بر (ز: در) لیل و نهار بر (ر: از) فراقش (ز: وبر فواتش)
از سینه (ر: برسینه) مرا نهار بینید
بی آن رخ چون نگارش (ز: نگار) ازخون
رخسار مرا نگار بینید
بی چهرهٔ همچو لاله زارش
هاکفت (خ: چشمم) که (خ: همه، ر: چو) لاله زار بینید
بی روی چو تازه نوبهارش (ز: حذف شده) در دست خزان بهار بینید (ز: حذف شده)
از (ر: در) حسرت لاله زار رویش از من همه ناله زار بینید
جان من خسته را بدردس در خواهش زینهار بینید
دام ودد دشت را بسوکش (ر: بمرکش) با من همه اشکبار بینید
بر تربت پاکش از دل پاک خون جگرم نثار بینید

(بقیه در صفحهٔ ۵۳۵)

3622
59

* ز خ ، ر (درحاشیه) افزوده :

پس گفت اجازت از توخواهم کز بهر نظارگان راهم
بیتی سه چهار خوانم ازسوز در مرثیهٔ تو ای دل افروز
کز من همه این (خ: آن) امید دارند دستوری ده کامید وارم
آنگاه درین روایت (ر: درایت) آمیخت زین مرثیه صد روایت انگیخت

زاری کردن مجنون (ر: مرثیه مجنون)
برتربت (ر: برسرقبر) لیلی

یاران (خ: یارب) غم روزگار بینید وین محنت نا
شمار (ناشمار: خ-وروزگار؛ ر: بی‌شمار) بینید
دلبرشده یار مانده بی دل دلبر نگرید و یار بینید
آنراکه عزیزجان وجان (ر: عزیزترزجان) بود بیجان وعزیزخاربینید
روشن کن چشم فرقدانرا (خ: مرقدانرا) درمرقد تنگ و تاربینید
طاوس بهشت طالبا نرا درمطلب مورو ماربینید
آرامش جان عاشقا نرا آرامگه و قرار بینید
آرایش صدر دوستانرا درصدر (خ: درصد) نزاربینید
خاتون حصار نیکوئی را از (ر: در) خاک سیه حصاربینید
زین واسطه خاک بدکهر را کان در شاهوار بینید

(بقیه در صفحه ۵۳۴)

3522

چون نیست غمت زیاد رفته | خواهی تو نشسته خواه خفته
گر رخش تو پیش دارد آهنگ | زانست که هست پای من لنگ
رفتی تو ازین خوابه رستی | در بزمگه ارم نشستی
من نیز چو بر گشایم این بند | آیم بتو بعد روزکی چند *
تا طوف زدم بگرد مهدت | خالی نیم از وفا و عهدت
تا با تو در آمدم درین خاک | با دا کفنت ز خون من پاک
جاوید بهشت جای بادت | جان در حرم خدای بادت

---

۷۸ ح : حذف شده . آ۷۸ پ ج خ در : ز راه رفته .
ب۷۸ ب پ ت ج خ د : خواه رفته . آ۷۹ ب ت ز : کز نقش؛
ر : داشت آهنگ . آ۸۰ د : رفتی وازین . ب۸۰ ارم :
د - آورم .
* ۸۲ ، ۸۳ ح :
این پیش روی که گشت پیدا | وین زخم که خورد جان شیدا
بر سوک تو ای تذرو خاکی | جا نیست اسیر دردناکی
آ۸۲ ج : با طوف زدن ، پ : با طوف زنم ؛ ب ت ز
چ : زدن ، د : زنم . ب۸۲ پ : خاکی نیم ، ج ر :
وفای عهدت . آ۸۳ خ : در آمدم بدین خاک ،
د : در آیم اندرین خاک ؛ ت چ : بدین .
ب۸۳ ز خون : پ حوحشت . آ۸۴ خ : بایدت

هرگنج که آن درون غاریست بر دامن او نشسته ماریست
من مار کز آشیان برنجم بر گور تو پاسبان گنجم
شوریده بدی چو ریگ در راه آسوده شدی چو آب در چاه
چون ماه غریبیت نصیبست از مه نه غریب اگر غریبست
درصورت اگر ز من نهانی از راه صفت درون جانی
گر دور شدی ز چشم رنجور یک چشم زد از دلم نهٔ دور
گر نقش تو از میانه برخاست اندوه تو جاودانه برجاست
من کز تو بیاد دل نهادم یاد تو کجا رود ز یادم

آ۷۰ د : هم کنج ؛ آن درون : ج - اندرون ، ر : دردرون ؛ ز : غارست . ب۷۰ د : پیرامن آن نشسته ؛ پ ز : مارست . آ۷۱ ب ت ز : من مار (ت : مارم) از (ز : کز) آشیان چه رنجم ، پ : بر مار تو آشیان رنجم . ب۷۱ د : درگور ؛ ر : برخاک تو . آ۷۲ ح : سوزنده ؛ د : بر راه . ب۷۲ خ : آسوده شوی . ۷۳ ح د : حذف شده آ۷۳ غریبیت : پ - غریب بی . ب۷۳ پ : آن مه بغریب ؛ ز : گر . ب۷۴ ح : میان جانی . ۷۵ پ ح : حذف شده. آ۷۵ شدی : ت - نهٔ .

ب۷۶ پ ز ث ج : برخاست . ۷۷ - ۸۵ ر : درحاشیه نوشته شده.

آ۷۷ پ ث خ : بیاد .

3522

آن خال چو مشک دانه چونست | وان چشمک آهوانه چونست
چونست عقیق آبدارت | وان غالیه های تابدارت
نقشت بچه رنگ می طرازند | شمعت بچه داغ میگدازند
برچشم که جلوه می نمائی | در مغز که نافه می گشائی
سروت بکدام جویبارست | بزمت بکدام لاله زارست
چونی ز گزند های این خار | چون میگذرانی اندرین غار
در غار همیشه جای مارست | ای ماه تراچه جای غارست
بر غار تو غم خورم که یاری | چون غم نخورم که یار غاری
هم گنج شدی که در زمینی | گر گنج نهٔ چرا چنینی

آ۶۱ پ چ : آن خاک .
۶۲ ح : حذف شده . آ۶۲ پ : آبدارش . ب۶۲ پ : تابدارش . ۶۳ د : حذف شده .
آ۶۳ ب ح خ : می طرازد . ب۶۳ پ : تیغت بچه داغ میگدازد ؛ داغ : ر-طشت ؛ ح خ : می گدازد .
آ۶۶ ب پ ز ث د : آن ؛ خار : ح-داغ . ب۶۶ ز ث : اندران ؛ غار : ح-باغ . ۶۷ ، ۶۸ خ : حذف شده .
آ۶۷ پ : عاریست . ب۶۷ : پ-ب۷۰ ؛ چه جای : ج-که یار
۶۸ پ ح : حذف شده . ۶۹ پ : حذف شده ؛ خ : بعد از بیت ۶۶ نوشته شده . ۶۹ ، ۷۰ : ث-۷۰ ، ۶۹ .

یک دسته بنفشه داشتم چست پاکیزه چنانکه از دلم رست
بیداد گری زمن ربودش من کاشته بودم او درودش
ریحان رخی از جهان گزیدم کالّا برخش جهان ندیدم
۵۵ دزدی بدر آمد از کمین گاه ریحان بشکست و ریخت بر راه
دز بانوی من بدین سبیلست دز بانی من بدین دلیلست
وانگاه بدخمه سرفرو کرد میگفت و همی گریست از درد
کای تازه گل خزان رسیده رفته ز جهان جهان ندیده
ای باغ ولی خراب کرده بر داده ولیک بر نخورده
۶۰ چون تی ز گزندخاک چونی در ظلمت این مغاک چونی

۵۲، ۵۳ ح : حذف شده .
آ۵۲ ب پ ز : دست ؛ ت : یک دسته سمسم .
ب۵۴ پ : جز لاله رخش ؛ خ : الّا .
ب۵۵ پ ج : در راه .
۵۶ پ ح د : حذف شده .
آ۵۶ ث خ : دز بانی . ب۵۶ ب ت ز ث چ : دز بانوی .
آ۵۷ ح : آنگاه . آ۵۸ ث : کان تازه ؛ گل : د-رخ ؛ ح : گل جهان ندیده ، پ : خزان ندیده .
ب۵۸ ح : رفتی ز جهان خزان رسیده ؛ پ : بدیده .
۵۹ ر : در حاشیه نوشته شده .

3522

از بس که سرشک لاله‌گون ریخت لاله ز گیاه گورش انگیخت
خوناب جگرچو شمع پالود بگشاد زبان آتش آلود
کاوخ چکنم چه چاره سازم کز درد چو شمع میگدازم
دیلم کلهیم دلستان بود درجمله گیائیم همان بود
این پیرگیای دیلم آیین از من ستدش بزخم زوبین
بودم گل آبدار در دست باد آمد و برگهاش بشکست
سروی زچمن گزیدم آزاد دست اجلش بباد برداد
بشکفت بهاری از درختم درد که نگه نداشت بختم

آ۴۴ ب ت ز : سرشگ دیده خون ریخت .
۴۷ ح : حذف شده .
آ۴۷ د : دائم گله ام ز دلستان بود . ب۴۷ ث : وزجمله؛
خ : درجمله جهان ورا نشان بود .
۴۶ - ۵۶ ر : در حاشیه نوشته شده .
آ۴۸ ح خ : فریاد که این جهان باکین ؛ ج : آپین .
آ۴۹ د : گلی ؛ ت چ ر : بردست .
ب۴۹ خ : یاد آمدو . آ۵۰ ث : زسمن ؛ پ : کزنده .
آ۵۱ ب ت ز : بشکفت (نشکفت-درنوز) بهار آن درختم ؛
بشکفت : پ-بگرفت .
ب۵۱ درداکه : ز-دردلکه ، ث : که ردا که ، ح : آوخ که .

از زید نشان تربتش جست وانگه چوگیا ز تربتش رست
آمد نه چنان که هم نشستان شوریده سر آن چنانکه ستان
غمگین تر از آن که باز گویند رسوا تر ازان که باز جویند
سر کوفته و جگر دریده موی از بن گوش در بریده
قامت زده و شکسته قامت انگیخته از جهان قیامت
چون دید جمال تربت از دور افتاد چنانکه سایه از نور
غلطید چنانکه مار غلطد یا کرم که زیر خار غلطد
در شوشهٔ تربتش بصد رنج پیچید چنانکه مار بر گنج

آ۳۶ از زید : ب ت ز - لرزید ، ح وززید . ب۳۶ ب پ ث : وانگه زگیای (چوگیای درنسخ های پ وث) تربتش ، ز : وانکه ز گیاز تربتش ، ج ح : بتربتش . آ۳۷ پ ج ح خ د : نشینان. آ۳۸ پ خ : بازجویند . ب۳۸ د : مسکین ترازان چه باز ؛ پ خ : باز گویند . آ۳۹ ب ز : و - حذف شده ؛ پ : سر کوفتهٔ جگر رمیده . ب۳۹ ح : موی از سر و گوش خود بریده ؛ پ : گوش بر دریده ، ث ج خ ر : گوش ها بریده .

آ۴۰ ج د : محنت (د : ماتم) زده ؛ ب ت ز : و - حذف شده

ب۴۱ ر : افتاده .

ب۴۲ که زیر : ث ح - بزیر ، ت ز ج : بار غلطد ؛ ح : غلطید .

ب۴۳ ج : پیچیده ؛ پ ث ح خ د : پیچید چومار کنج بر کنج .

3522

من سوخته آن چراغ گیرم کز باد طپانچهٔ بمیرم
شمشیر کشیدنت چرا بود این پشّه نه آخر اژدها بود
ان عربده می نمود عذرا چون وحش دوان بگرد صحرا
تن خسته وجامه پاره کرده بر وی دد گان نظاره کرده
زان گونه که او سرشگ رانده چشم همه بر سرشگ مانده
زید از پس او چو سایه پویان وز سایهٔ او خلاص جویان
چون کوه بکوه ودشت بر دشت گریان وجزع کنان بسی گشت
زانجا که مزاج طبع رانخوست کرد آرزوی زیارت دوست

ب۲۸ پ : طپانچه - حذف شده . ۲۹ ، ۳۰ ، ۳۱ ث : حذف شده
ب۲۹ پشّه : ح - گشته ؛ نه : د - در .
آ۳۰ پ : این ؛ می نمود : ب ت ز - هم نمود
ب۳۰ بگرد صحرا : ج چ ح خ - بکوه و صحرا ، د : میان صحرا.
آ۳۱ پ : جان خسته ؛ چ در : پاره گشته . ب۳۱ د : در وی،
چ در : نظاره گشته . آ۳۲ ث : راند . ب۳۲ ر : در،
ث : ماند . آ۳۳ پس : ر - پی ؛ پ : چو - حذف شده
آ۳۴ ح : چون برق بکوه و دشت می گشت .
ب۳۴ گریان : چ - مدهوش ؛ خ : همی گشت ؛
ح : گریان گریان همی بسر گشت .
ب۳۵ کرد : ث - کر ؛ پ : زانجا رفت تا زیارت دوست .

مجنون کتاره خورده بر دوش | کان زلزله دید ماند بیهوش
چون صاعقه خوردهٔ برافروخت | زان برق هم اوفتاد هم سوخت
یک لحظه دران فتادگی ماند | برجست و بچرخ سر برافشاند
کای بی نمک این چه شور بختیست | باست رکابی این چه سختیست
این صاعقه بر گیاه ریزند | با مورچهٔ چنین ستیزند
موری و هزار دوزخ از پس | یک مورچه را شرارهٔ بس
خونا به بقدر جام دادن | ساغر بقیاس کام دادن

آ۲۱ پ : مجنون کنار خورده کوش ، چ د : مجنون چوکتاره خورد بر کوش ، ث : مجنون که کنار خورد بر گوش ، ج : مجنون چو رسید اینش درگوش ، خ : مجنون چو بکرد این سخن گوش . ب۲۱ : وان زلزله دید ماند مدهوش ؛ پ : دید- حذف شده ؛ ح : چون مردهٔ افتاده مدهوش ، خ : آن لحظه ز درد کشت بیهوش ؛ ب ت ز چ : ماند خاموش.
آ۲۲ خوردهٔ : ح - آتشی . ب۲۲ چ ح خ در : وهم .
ب۲۳ برجست و بچرخ : ج : وانگاه بچرخ ؛ ر : برجست بچرخ وسر . آ۲۴ پ : کی نی فکر این چه ؛ نمک : ب ت ز - جگر .
ب۲۴ ب ت ز : رکاب . آ۲۵ ح : ریزد . ب۲۵ ح : ستیزد .
ب۲۶ ث : صد مورچه را . آ۲۷ پ : بقدر جان بدادن ، ح : دادند ؛ د : جام باید . ب۲۷ دادن : ح - دادند ، د : باید .

3522

مجنون که نشان رنگ او دید | وان شورش حال تنگ او دید
گفتا چه رسیدت ای برادر | کز دود نفس برآری آذر
رخسار ره چرا تباه کردی | در راعه چرا سیاه کردی
گفت از پی آنکه بخت برگشت | و اندازهٔ کارها دگرگشت
آبی سیه از زمین برآمد | مرگ از در آهنین درآمد
بارید بباغ ما تگرگی | وز گلبن ما نماند برگی
ماه بهی از فلک در افتاد | سرو سهی از چمن برافتاد
لیلی شد و رخت ازین جهان برد | با داغ تو زیست هم دران مرد

آ۱۳ که : ج ر - چو ، ح : که نشست و رنگ ؛ ث ج چ خ : و رنگ . ب۱۳ د : سوزش ، ت چ د : وحال ؛ ب : حال و ؛ ح : وان شورش ننگ و نام او دید . آ۱۴ ب: رسیدی
ب۱۴ نفس : ز - درون .
ب۱۶ ث ج چ ح خ در : اندازهٔ ؛ ح ر : کارما . آ۱۷ ت ج چ: آب
ب۱۷ پ ر : برآمد . ب۱۸ ح : کز ، د : از .
آ۱۹ د : راه بهی از فلک برافتاد ؛ ز : بر افتاد .
ب۱۹ ب پ ت ز د : در افتاد .
آ۲۰ ح ر : ازجهان ، پ : از میان برد .
ب۲۰ زیست : ح - بود ، خ: زادو ؛
ب پ : زیست و ؛ د : بدان ، ر : بران .

بر مشهد او که موج خون بود | آن سوخته دل مپرس چون بود
از دیده چو خون سرشک ریزان | مردم ز نفیر او گریزان
چندان غم و درد یاد کردش | کافاق سیاه شد ز دردش
وز روضهٔ آن چراغ تابان | بگرفت سبک ره بیابان *
آمد بر آن ز راه برده | تاریک شب چراغ مرده
گریان گریان نشست پیشش | شوریده بآب چشم خویشش
میکوفت بگریه هر زمان بر | میزد ز دریغ بر زمین سر

آ۶ بر : ح - از ؛ او : ز - خون ؛ بود : خ - شد .
ب۶ بود : خ - شد . آ۷ چو : د - ز . ۸ - ۴۲ ر : در حاشیه نوشته شده . آ۸ غم و درد : پ ج ح - پدرانه ، چ : ز فراق . ب۸ ث : سیه شده ؛ خ : بدردش .
آ۹ ح : از روضهٔ آن بهار خندان ؛ پ ج : آن بهار خندان .
* چ ر (در حاشیه) افزوده :
میرفت چنانکه از کمان تیر | چون طالب صید کاه (ر : وقت) نخجیر
آ۱۰ ث : ز راه رفته .
ب۱۰ ح د : شبی ؛ ز ر : و چراغ .
ب۱۱ ز : شوریده ، چ : شوییده ، ح : شوییده ، د : سوزنده
آ۱۲ ث ج خ د : میکفت ، ر : زگریه .
ب۱۲ ح خ : میزد بدریغ دست بر سر .

خبر یافتن مجنون از وفات لیلی *

طغراکش این مثال مشهور — بر شقّه چنان نوشت منشور
کز حادثهٔ وفات آنماه — چون زید شکسته دل شد آگاه
گریان شد و تلخ تلخ بگریست — بی گریهٔ تلخ در جهان کیست
پوشید بسوک او سیاهی — چون ظلم رسیده دادخواهی
آمد سوی آن حظیره جوشان — چون ابر بهار گه خروشان

---

* ب ز چ : خبر یافتن مجنون از وفات لیلی ، پ ث ج : آگاه شدن مجنون از وفات لیلی ، ت : رفتن زید نزد یک مجنون وخبر وفات لیلی دادن ، ح : خبر دادن مجنون را از وفات لیلی ، خ : وفات لیلی بمجنون گفتن ، د : آگاه شدن مجنون از وفات لیلی و زاری کردن مجنون بر تربت او ، ر : زاری کردن مجنون درمرگ لیلی .

ب۱ چ ح : اشفته چنین نوشت ؛ ج د : چنین .
آ۲ کز : پ - جون . ب۲ ر : چون قیس ؛ خ : چو زید ؛ ج : شکسته کشت آگاه . آ۳ خ : زار زار بگریست .
ب۳ تلخ : خ - زار . ۴ ر : درحاشیه نوشته شده . ب۵ ح : چون ابر شده زجان خروشان ، خ ر : چون ابر شد از درون خروشان

۱۲۰ لیلی چو نزول در زمین کرد دیوار خزینه آهنین کرد
جمله عرب از فراق رویش گشتند شکسته دل چو مویش
هرکس ز پیش دریغ میخورد افسوس نمود و آه میکرد
روضش که بهشت دوستان بود گفتی که بهار و بوستان بود
خاکش ز شکوه و تابناکی حاجت گه خلق شد ز پاکی

آ۱۲۰ چو : د-که ؛ نزول : ث-خزینه .
ب۱۲۰ ح : خزانه ؛ ث : و آهنین .
۱۲۱ ، ۱۲۲ : د-۱۲۲ ، ۱۲۱ .
آ۱۲۲ پ : هرکو ؛ ز پیش : ب ت ز - که بدش ، د : ز پس ؛ ح : دریغ کردند .
ب۱۲۲ ح : افسوس نموده بیغ کردند
آ۱۲۳ ث : روضه ؛ ح : روزش ؛ دوستان : پ - جاودان .
ب۱۲۳ د : بهای بوستان ؛ ج چ : و-حذف شده.
آ۱۲۴ پ ح ر : و-حذف شده .
ب۱۲۴ چ : ز هتگه ؛ ج خ د : بپاکی .

3522

زین چاره گران باد پیمای در کار فلک کرا رسد رای
گر بنگری از گریوهٔ تیز حکم شبهی کنی ز شبدیز
گر پیشترت کشد از آن دست فرموش کنی که عالمی هست
با عاجزیی چنین که مائیم اسرار فلک کجا گشائیم
این آب روان که بس کبود است آبش ببراد از آب رودست
کز تشنگی آن عروس را کشت وز آب خودش نداد یک مشت

آ۱۱۴ پ : این ؛ چ : باده پیمای ، کار فرمای .
ب۱۱۴ کار : ح-دور ؛ پ ث ج چ : رسد پای .
۱۱۵ ، ۱۱۶ ح : حذف شده .
آ۱۱۵ خ : گر بکدری از ؛ ب ت ز : آن کریوه پر ، پ : این کریوه شیر .
ب۱۱۵ ب پ ت ز ج چ خ : حکم سیهی (چ خ : پشهٔ ، ج : سهی ، ز : شبهٔ) کنی بشبدیز (ب ت ز : ز شبکیر) . ۱۱۶ ث ج : حذف شده .
آ۱۱۶ چ : کشند ، خ : کشید . ۱۱۷ پ : حذف شده .
آ۱۱۷ ث ر : چنانکه .
آ۱۱۸ آب : ح-ریک ؛ روان : پ-سان . ب۱۱۸ ث : آتش بر آب دان که بودست ، ح : آتش بر آنک آب دودست ؛ پ چ : آبش نبرد (پ : ببرد) کاب (پ : ازان) رودست ؛ از آب : ر-کاب .
آ۱۱۹ پ : این . ب۱۱۹ ح : از آب خوشش نداد .

زان بغض که در سرشتش آید | نقش همه خوب زشتش آید
آنرا که بطبع در کشی نیست | پروای خوشی و ناخوشی نیست
تدبیر در آن کند کزین چاه | در قصر بهشت چون کند راه
زین سلسله پای چون رهاند | خود را بنجات چون رساند
شب رفت حکایت اندکی کن | یک را دو مکن دو را یکی کن
کو خسرو و کیقباد و کوجم | رفتند و روند دیگران هم
زین چه بحیل نمیتوان رست | وین در بجدل نمیتوان بست
کو شید جوان و رای زد پیر | نگشاد کس این گره بتدبیر

۱۰۶، ۱۰۷ د : حذف شده
آ۱۰۶ بعض : ز - بند ؛ چ : در - حذف شده ؛ سرشتش : پ - سرست ؛ ث : آمد ، ح : آرد . ب۱۰۶ پ : زشت، ث : آمد ، ح : آرد . آ۱۰۷ پ خ : وآنرا که بطبع در کژی ، ث : سرکشی ؛ ح : درکژی . آ۱۰۸ دران : پ - چنان ، ح خ : بدان ، د : کران . ب۱۰۸ کند : خ - برد
آ۱۰۹ پ : زین سنبله . ب۱۰۹ بنجات : ح - به بهشت ؛ چون : خ - کی . آ۱۱۰ ت ز : وحکایت . ب۱۱۰ ث خ : یک با (خ : وا) دو مکن دو با (خ : وا) یکی . آ۱۱۱ کیقباد : پ ث چ خ د - کوقباد .
ب۱۱۱ روند : ز - شوند ، ج : رویم ؛ خ : رویم ما دگرهم . ۱۱۲ ح : حذف شده
آ۱۱۲ ز : زان . ب۱۱۲ بجدل : ث - بحیل . آ۱۱۳ پ : ورای و تدبیر .

3522

۱۰۰ خون میخورد و دهان ندارد — جان چون نبرد که جان ندارد
او بر همه مرد ریگ رانده — باز از همه مرد ریگ مانده
نقشی که طراز این نوردست — ز اندازهٔ آستین مردست
چون مرد گشاده دل درین دیر — اندیشه کند بخوبی و خیر
خارش گل و چاه و تخت بیند — کان لحظه بچشم بخت بیند
وان روز که از سر ملالت — در وی نگرد ز روی حالت

---

۱۰۰ ، ۱۰۱ : ج - ۱۰۱ ، ۱۰۰
ب۱۰۰ ث ج : ببرد ، ح خ : بیرد .
۱۰۱ ح : حذف شده .
آ۱۰۱ پ : آن ؛ خ ر : مرده ، پ : مانده .
آ۱۰۱ خ ر : مرده .
آ۱۰۲ ث ر : آن .
ب۱۰۲ پ : ماستین .
آ۱۰۳ ح : حذف شده .
آ۱۰۴ پ : تخت چاه بیند ؛ چاه : ث - خاره ؛ خ : بخت .
ب۱۰۴ بخت : پ - ماه ، ث ر : سخت . آ۱۰۵ روز : ب ت ز - سرو . ب۱۰۵ پ : نگری ، خ : نگری بچشم حالت ، ج ح ر : نگرد بچشم حالت .

تا چاه نشد بزیرت این تخت | به گر زمیان برون بری رخت
کین چرخ کمان لاجوردی | گردد زتو گر تو زو نگردی
از بیخ زمین نرست برگی | کاسیب نیافت از تگرگی
ژرفست محیط این جزیره | خاکش سیهست و آب تیره
کشتی زمیان بساحل انداز | باشد که بشهر خود رسی باز
آنجا که نهنگ جان ستانست | درخون نه سخن دراستخوانست
صندوقچهٔ رواق گردان | غرقست بخون راد مردان

آ۹۳ ب پ ت ز ج : تاجانت (پ : تاکاه ، ج : تاچاره) نشد بزیر این ، ح : تاجا نشود بزیر آن ، ث : بزیر ، د : بزیرت ای بخت .

آ۹۴ ، ب۹۴ ، آ۹۵ ، ب۹۵ : پ - آ۹۴ ، ب۹۵ ، آ۹۵ ، ب۹۴ .

ب۹۴ زو : ث - او . ب۹۵ نیافت : ح - ندید ؛ پ : نیافت ار بلندی . آ۹۶ پ خ : جزیده ، د : جزیده .

ب۹۶ ب : خاک سیهست آب ، ث : کالش ، خ : و - حذف شده

آ۹۷ ث : بشیر خود رسد باز . آ۹۸ ث ج چ خ : اینجا ، ح : کانجا .

ب۹۸ د : درخوان بسخن ، نه : پ - که ؛ ب ت ز : نه استخوانست . آ۹۹ پ ث ج چ ح خ ر : صندوقه این (ج : آن) رواق . ب۹۹ راد : ت ح خ - زاد ، ث د : راز .

3522

خاتون حصار شد حصاری | آسود غم از خزینه داری
پرداخته شد حیات او نیز | بنوشت جهان برات او نیز
آن کیست که اوستد نینداخت | وان پرشده چیست کو نپرداخت
بازار جهان اگرچه تیز است | کاسد شدهٔ پیاده خیز است
غولیست جهان فرشته پیکر | تسبیح بدست و تیغ در بر
ننشست فرشتهٔ برین گاه | کین غول کهن نبردش از راه
هان تا نفریبد این عجوزت | چون خود نکند کبود و کوزت

---

۸۷ - ۱۲۴ ر : در حاشیه نوشته شده .
آ۸۸ پ ث ر : آن چیست ، ستد : ح خ د - سپر ؛ ت: نپرداخت .
ب۸۸ ح : شده کو گهر نینداخت ، پ ت : نینداخت .
۸۹ ح : حذف شده .
ب۸۹ ب : زان پرشدهٔ ؛ پیاده : پ - سار ، ث : و ساو ، ج چ : پیاو ، د ر : بیاد . ب۹۰ ح : تیغ برسر .
آ۹۱ خ : بنشست فرشته درین راه ؛ ح : درین راه ؛ د : فرشته و بدین کار . ب۹۱ ح : کان ؛ غول : چ - دیو ؛ خ : کهین؛ د : نبردش آزار .
ب۹۲ کبود و کوزت : ب ز - کرند کورت ، ث : کوبر کورت ، ج : توکور وکوزت ، ح : سیاه روزت ، خ: لوند وکوژت ، د: کبود کوژت

پیرانه گریست برجوانیش　　خون ریخت برآب زندگانیش
گه ریخت سرشک برسرینش　　گه روی نهاد برجبینش
چندان زسرشکهای خونرنگ　　کان چشمهٔ آب را بخون شست
چندان زغمش بمهر نالید　　کز نالهٔ او سپهر نالید
آن نوحه که خون شود بدو سنگ　　می‌کرد بران عقیق گلرنگ
مه را زستاره طوق بربست　　صندوق جگرهم ازجگر بست
آراستش آن چنان که فرمود　　گل را بگلاب و عنبر آلود
بسپرد بخاک و نامدش باک　　کاسایش خاک هست درخاک

---

۷۸ ، ۷۹ : پ ۷۹ ، ۷۸.　　۷۸ پ : بعدازبیت ۸۱ تکرارشده.
ب۷۹ ب ت ز : گه دیده ؛ نهاد : پ-مباد
۸۰ ح : حذف شده .
آ۸۰ ب پ ت ز چ د : سرشکهای . آ۸۱ پ : زپش .
ب۸۱ پ ث ج : کز نالش . آ۸۲ چ ح خ : زان ؛ ب ت ز چ د : شدی برو ؛ بدو : پ-بدان ، ج : ازو . ب۸۲ می‌کرد : ب-می ریخت ؛ چ ح خ د : بدان .
آ۸۳ ز ستاره طوق : پ ث-بستاره طرف ، ج خ : طرف
ب۸۳ جگرهم : خ-جگویم .
آ۸۴ ث : چنان بفرمود .
آ۸۵ ز : و-حذف شده . ب۸۵ ب ت ز : کارایش .

۷۰ دیدی چو زره غلط فتادی بر همچو خودی نظر نهادی
با عاقلیی چنان تمامت مجنون زمانه گشت نامت
این گفت و بگریه دیده تر کرد آهنگ ولایتی دگر کرد
چون راز نهفته بر زبان داد جانان طلبید و رفت جان داد
مادر که عروس را چنان دید آیا که قیامت آن زمان دید
۷۵ معجر ز سر سپید بگشاد موی چو سمن ببا د بر داد
در حسرت روی و موی فرزند بر میزد و روی و موی می کند
هر مویه که بود خواندش از بر هر موی که داشت کندش از سر

آ۷۰ خ : دیدی که زخود غلط ؛ خ : چون ؛ ث : چوره .
ب۷۰ ث : هم بر چو خودی .
آ۷۱ خ : یا ، چ ح د : عاقلی . ۷۲ ، ۷۳ : ح-۷۳، ۷۲.
آ۷۲ ز : و-حذف شده .
ب۷۲ ر : واهنک ولایت ؛ ز ج : ولایت .
آ۷۳ ج : بر دهان ؛ ث : زبان راند .
ب۷۳ ت د : طلبید رفت (د : و) جان ؛ ورفت : پ ج چ-لیک، خ : تاکه ، ر : وزود ، ث : طلبید لیک جان خواند . آ۷۴ که : ح-چون ؛ ث ج : عروس آنچنان ب۷۴ آیا : ح خ-گویا ، د : گویی .
ب۷۵ ح خ د : مویی . آ۷۶ پ ث ج چ : موی وروی . ب۷۶ چ ح خ ر : سر میزد ؛ ج : برمیزد روی ؛ ث ر : موی وروی ؛ می کند : پ-مالید ب۷۷ پ ح خ : بود

تا داشت درین جهان شماری جز با غم تو نداشت کاری
وان لحظه که در غم تو می مرد غمهای ترا بتوشه می برد
وامروز که در نقاب خاکست هم در هوس تو درد ناکست
چون منتظران درین گذرگاه هست از قبل تو چشم در راه
می باید تا تو در پی آیی سر باز پس است تا کی آیی
یک ره برهان از انتظارش در خز بخزینه کنارش
وین پند بدو ده از زبانم کای جان من و هلاک جانم
زنهار تطو مدار ازین پس جز بر کرم خدا نه بر کس

آ۶۲ درین جهان : ح-وطن درین ؛ شماری : ب ز-وشادی
ب۶۲ کاری : ت ز - یادی
آ۶۳ پ : کان ، چ خ : آن .
ب۶۳ ترا بتوشه : ز-ترا نوشته ، ر : تو راه توشه ،
آ۶۵ ح : دران .
ب۶۵ پ ز ث ح ر : بر راه . آ۶۶ پ : من رفته و تو در ،
خ : پاید و ؛ پی : ج - بر . ب۶۶ پ : جسم بر هست
تا کی آیی ؛ پس است : خ-ست . آ۶۷ از : پ ح خ د-ز
ب۶۷ خز : ح - کش ؛ خ : بخزانه .
۶۸ - ۷۱ ر : در حاشیه نوشته شده .
ب۶۸ ح : کین جان . ب۶۹ پ ث ج چ ح خ در : خدای برکس .

3522

بر خاک من آن غریب خاکی نالد بدریغ و درد ناکی
یاریست عجب عزیز یاریست از من ببر تو یادگاریست
از بهر خدا نکوش داری در وی نکنی نظر بخواری
آن دل که نیابیش بجوئی وان قصّه که دانیش بگوئی
من داشته ام عزیز وارش تو نیز چو من عزیز دارش
گو لیلی ازین سرای دلگیر آن لحظه که می برید زنجیر
از مهر تو تن بخاک میداد بر یاد تو جان پاک میداد
در عاشقی تو صادقی کرد جان در سر کار عاشقی کرد
احوال چه پرسیم که چون رفت با عشق تو از جهان برون رفت

آ۵۳ پ : این . آ۵۴ ث ج ر : یارست عجب و عزیز یارست ؛ عجب : پ - و بس .

ب۵۴ پ : ور من بتو سخت یادکاریست ؛ ث ج ر : یادگارست .

ب۵۵ پ : دردی نکنی .

آ۵۶ ج د : وان دل که بیابیش (توانیش - د نخ ج) بجوئی ؛ ث : بیابیش . ب۵۷ ح : چون . آ۵۸ ح : کوی ؛

آ۵۹ ج ر : درمهر ، ب ح : از بهر ؛ تن : ح - دل .

ب۶۰ جان : ج - سر ؛ چ ح : سروکار ؛ کار : پ ث خ - عشق و

آ۶۱ ج : پرسیش .

کان لحظه که جان سپرده باشم وز دوری دوست مرده باشم
سرمم زغبار دوست درکش میلم ز نیاز دوست برکش
فرقم ز گلاب اشک تر کن عطرم ز شمامهٔ جگر کن
بر بند حنوطم از گل زرد کافور فشانم از دم سرد
خون کن کفنم که من شهیدم تا باشد رنگ روز عیدم
آراسته کن عروس وارم بسپار بخاک پرده دارم
آوارهٔ من چو گردد آگاه کاواره شدم من از وطن گاه
دانم که ز راه سوگواری آید بسلام این عماری
چون بر سر خاک من نشیند مه جوید لیک خاک بیند

آ۴۴ د : آنلحظه .
ب۴۴ ب ت ز ح د : از .
آ۴۵ ث : سرمه ز غبار دوست برکش .
ب۴۵ پ : میلم ز نیاز دوست درکش ؛ ح : زبهار، خ : زنثار . ۴۶ پ : حذف شده . آ۴۶ ب ت زج : بگلاب
ب۴۶ د : زمشامه ؛ ح : دگرکن .
آ۴۷ ح : بر بند . آ۴۸ کن : پ-من .
ب۴۹ د : وارم .
آ۵۰ ج د : زاوازهٔ ؛ ح : چون . ب۵۰ د : گذرگاه
آ۵۲ سرخاک من : پ-سر بر تم . ب۵۲ ب ح : ولیک .

3522

۳۵ افتاد چنانکه دانه از کشت — سر بند قصب برخ فروهشت
بر مادر خویش راز بگشاد — یکباره در نیاز بگشاد
کای مادر مهربان چه تدبیر — کاهو بره زهر خورد با شیر
در کوچگه اوفتاد رختم — چون سست شدم مگیر سختم
خون میخورم این چه مهربانیست — جان میکنم این چه زندگانیست
۴۰ چندان جگر نهفته خوردم — کز دل بدهن رسید دردم
چون جان ز لبم نفس گشاید — گر راز گشاده گشت شاید
چون پرده ز راز بر گرفتم — بدرود که راه در گرفتم *
در گردنم آر دست یکبار — خون من و گردن تو زنهار

آ۳۵ ح : افتاده . ب۳۵ برخ : ج - بسر . آ۳۷ ح : کاین مادر.
آ۳۸ ح : افتاد .
آ۳۹ چه : ب ت ز د - نه ، ح : ز .
ب۳۹ ب ت ز ث ج ح : نه .
آ۴۰ پ : چندانکه جگر . آ۴۱ ز لبم : ح - پنم . آ۴۲ ب ت ز ج : پردهٔ راز ؛ چ : پرده ز آه . ب۴۲ ب ز چ د : برگرفتم .
* چ - افزوده :
در گردنم آر دست برخیز — آبی ز سرشک بر دلم ریز
تا غسل کفن کنم بدان آب — در مهد سفر خوشم بر د خواب
ب۴۳ گردن : ث - دامن

زانروز که یار ازو جداشد　　سروش زگداختن گیا شد
زان پیشتر ارچه مهربان بود　　آن مهر یکی بصد بیفزود
چون عاشق خویش را بصد بند　　دل سوخته دید و آرزومند
برخاطرش آن فراق ره کرد　　سودای ورا یکی بده کرد
تا کار بدان رسید کز کار　　یکباره فتاد و گشت بیمار
تب لرزه شکست پیکرش را　　تب خاله گزید شکرش را *
بالین طلبید زاد سروش　　وز سر و فتاده شد تذروش

---

۲۸ - ۳۲ ر : درحاشیه نوشته شده . ب۲۸ ب ز : و انروز .
ب۲۸ ر : بگداختن ؛ ح : دوتا شد . آ۲۹ خ د : از .
آ۳۰ خ : عاشق زار را دران بند ؛ بصد بند : پ - سومند ،
ث ج چ ح در : دران بند .
آ۳۱ بر : پ - از ؛ ج : برخاطراو غبار ره کرد ، آن :
ث - او ؛ ب ت ز : برخاطر آن عزیزه کرد ، چ : برخاطرش
اشتیاق ره کرد ؛ فراق : ح هوای . ب۳۱ پ : سودای دلش
یکی بصد کرد ، خ : سودای دلش . آ۳۲ ح : بدان کشید ؛
د : ازکار . آ۳۳ پ : کرفت سکرش را . ب۳۳ پ : سخانه
کزید پیکرش را ؛ خاله : ج د - خال ، خ : خانه .
* ح - افزوده : تب برتن نازکش گذرکرد گلگونه بگونهٔ دگر کرد .
آ۳۴ ج : بالش . ب۳۴ ح : تذروش .

لیلی ز سریر سربلندی افتاد بچاه دردمندی
شد چشم زده بهار باغش زد باد طپانچه برچراغش
آن سر که عصابهای زربست خود را بعصابهٔ دگربست
گشت آن تن چون گل قصب پوش چون تار قصب ضعیف و بی توش
۲۵ شد بدر مهیش چون هلالی وان سرو سهیش چون خیالی
سودای دلش بسر برآمد سرسام سرش بدل درآمد
گرمای تموز ژاله را برد باد آمد و برگ لاله را برد

ب۲۱ ب ج چ ح خ : افتاده . ب۲۲ پ ث ح : زد (ح : زان) باغ طپانچه ؛ بر : خ - با .
آ۲۳ د : آنکه بعصابهای - در زیر سطر - آن زر که عصابهای - نوشته شده . آ۲۴ چون گل : ر - نازک . ب۲۴ خ : چون نار قصب ضعیف و بیهوش ؛ پ چ ح خ د : بیهوش ، ب : بی نوش ، ج : بی نوش .
آ۲۵ ب ز ت ج چ : بهیش .
ب۲۵ پ ث ج چ ح خ د : خلالی .
آ۲۶ چ : سود از دلش بسر درآمد ؛ ح : سودای سرش ز سر درآمد ؛ ر : در آمد
ب۲۶ د : سرسام دلش ببر ؛ بدل : ج - بتن ؛ پ ر : برآمد . آ۲۷ گرمای تموز : پ گرما آمد و ، خ : گرمای اثیر . ب۲۷ چ : وحذف شده ؛ برگ : خ - گرد

سرهای تهی زطرّه کاخ آویخته هم بطرّه شاخ
سیب از زنخی بدان نگونی بر نارزنخ زند که چونی
نار ازجگر کفیدهٔ خویش خونابه چکانده بردل ریش
بر پسته که شد دهن دریده عنّاب ز دور لب گزیده
نارنج ز روی گرد روئی برده ز ترنج مشک بوئی
دهقان زخم می مغانه سرمست شده بسوی خانه
درمعرکهٔ چنین خزانی شد زخم رسیده گلستانی

آ۱۴ ب ت ز : سرپای ؛ ح : بهی ؛ زطره : پ-فطره ،
خ : ز جانب ؛ ز : شاخ .
ب۱۴ خ : آویخت بهم بطیره ؛ ح : زطره .
آ۱۵ ح : سیب و زنخی بدان نکوئی ؛ پ د : از-حذف شده ؛
ب ت ز ج : زنخ ؛ ث : نکویی . ب۱۵ خ : به نارزنخ زنان ؛
پ : برمان زنخ زنان چه گوئی ؛ ج : زنخ زده ؛ چ ح در : زنان ؛
ث : چه گوئی . آ۱۶ پ : بازارجگر . ب۱۶ پ ج خ : خونا ب ؛
ح : خون نابه .
ب۱۷ دور : ث-دو . ۱۸ ، ۱۹ ر : درحاشیه نوشته شده ، ج ۱۹ ،
۱۸ . آ۱۸ ح : نارنج زوجه ؛ ب : کرده .
آ۱۹ خ : زغم ومی ؛ پ : می سبابه .
آ۲۰ پ : چنین جوانی . ب۲۰ ج ح د : شدچشم .

3522

سیمای سمن شکست گیرد | گل نامه خون بدست گیرد
بر فرق چمن گلاله خاک | پیچیده شود چو مار ضحاک
چون باد مخالف آید از دور | افتادن برگ هست معذور
کانان که ز غرقه می گریزند | ز اندیشهٔ باد رخت ریزند
آن سبزهٔ چرخ لاجوردی | خیری شود از غبار زردی
روباه زره فتاده در راه | آلوده بخون چو موی روباه
نازک جگران باغ رنجور | شیرین نمکان تاک مخمور
انداخته هندوی کدیور | زنگی بچگان تاک را سر

آ۶ ب : سیماب ، ز : مینای ؛ پ : کردد . ب۶ خون : چ ر : غم ؛ پ : کردد . آ۷ ث ح : غلالهٔ ، خ : علاقهٔ . آ۸ ث : چون دید آ۹ ت : ز حذف شده ؛ پ ث ج چ ح خ ر : زعرقه که (پ : زعر که) گریزند . ۱۰ ، ۱۱ ر : در حاشیه نوشته شده . آ۱۰ ب ت ز : از سبزه سبز لاحوردی ؛ ح : زان ؛ چرخ : ث چ - سبز . ب۱۰ ح : خیره ؛ ب پ ت ز ث در : شده .
آ۱۱ زره : پ - رزز ، ج : زز ر ؛ ب ت : فتاد ؛ د : بر راه ب۱۱ پ : آلو بخون ؛ چو : ب ت ز - و . ب۱۲ ح : پاک ؛ د : مهجور . ۱۳ ث : حذف شده .
آ۱۳ د : هندوی ؛ کدیور : پ - منور ، ت : کلیور ، خ : کزیور .
ب۱۳ پ : هندو بچکان با غرا سر ؛ ح : پاک .

صفت خزان و وفات لیلی *

شرطست که وقت برگ ریزان خونابه شود ز برگ ریزان
خونی که بود درون هر شاخ بیرون چکد از مسام سوراخ
قارورهٔ آب سرد گردد رخسارهٔ باغ زرد گردد
شاخ آبلهٔ هلاک یابد زر جوید برگ و خاک یابد
نرگس بجمازه برنهد رخت شمشاد درافتد از سر تخت

---

* ب : وفات کردن لیلی و وصیت کردن ، پ ر : صفت خزان و وفات (ر : و درگذشتن) لیلی ، ت د : در صفت خزان و مرض (د : مرض حذف شده) وفات لیلی ،
ز : گفتار اندر صفت فصل خزان ،
ث : صفت وفات یافتن لیلی و خزان گوید ، ج : وفات یافتن لیلی و صفت خزان ، چ : گفتار در وفات لیلی ،
ح : گفتار در رنجوری لیلی و وفات او ، خ : وفات یافتن لیلی.
آ۱ : شرطست : ج-بس طشت ؛ پ : شرطست نوقت .
ب۲ ب ت ز ج چ : جهد از مشام ، د : جهد ، پ : چکد اسام هر شاخ . ۴ ح خ : حذف شده . ب۴ برگ و خاک : پ چ : لیک خاک ، ث : برگ خار ؛ د : و-حذف شده . آ۵ پ : بجماز .

3522

عشقی که زعصمتش جدائیست آن عشق نه شهوت هوائیست
عشق آینهٔ بلند نوراست شهوت زحساب عشق دوراست
عشق غرضی بقا ندارد کس عشق غرض روا ندارد
با عشق کجا غرض بود راست عشقی که غرض نشست برخاست
جز توهمه عاشقان که هستند دور از توهمه غرض پرستند
عشق این بود آن دگر کدامست صدق این بود آن دگر حرامست
چون عشق بصدق ره نماید یک خوبی دوست ده نماید
چون عشق بدین تمامی افتد در سکّه نیک نامی افتد
شد کاسد نقد نیک نامی سرمایه توبهٔ نظامی

آ۱۹۶ ث خ د : خدایست . ب۱۹۶ ث : شهوتی هوائیست؛
ب ت ز : و هوائیست .
ب۱۹۷ عشق : ج - عقل . آ۱۹۸ پ : بها ندارد .
ب۱۹۸ پ چ ر : و غرض . آ۱۹۹ پ ث ج چ ح خ در : غرض کجا . ب۱۹۹ پ : غرض ببست ؛ ز : و برخاست .
ب۲۰۰ ب ت ز : در دل بجز از (ت ز : دوراز دل جز) غرض نبستند ؛ توهمه : پ تودگر ، ث ج چ خ : دل تو ، ح : رخ تو .
آ۲۰۱ خ : آن بود این . ب۲۰۲ ث : ره نماید .
آ۲۰۳ خ : شد خوبی نفس نیک ؛ نقد : پ ح - نقش ، ج : عشق .
ب۲۰۴ خ : و توبه ؛ ر : تو به ای نظامی

مجنونی از او ورق فشانده لیلی شده آن رمق که مانده
۱۹۰ از دیدن آن بهار خندان گشته هوسش هزار چندان*
میخواند ز روی نیک فالی هر لحظه قصیدهٔ وصالی
شرحی ز وفای دوست میگفت مغزی ز برون پوست می‌سفت
زید آن همه بیتهای چون نوش میداشت بسان حلقه در گوش
میخواند برو ثنای پاکی کاحسنت زهی حریم خاکی
۱۹۵ کز حرمت عشق پاک بازت بر عقل فریضه شد نمازت

آ۱۸۹ ب ت ز : ازان ورق برانده (ز : که مانده) .
ب۱۸۹ ب ت زح : آن ورق که مانده (ت : خوانده) ، پ : آن رفیق مانده . * ح - افزوده :
می خواند ز روی بیقراری پاکیزه قصیدهٔ بهاری
آ۱۹۱ ح : میگفت ز روی ؛ ب ت ز د : تنگ حالی ، ح : نیک حالی . ب۱۹۱ ب ت ز : وحالی . آ۱۹۲ زوفای : پ - دو وصال ، پ د : زوصال . ب۱۹۲ ث ج چ ح خ : ز درون ؛ ر : ز دردن پوست میکفت . آ۱۹۳ زید : خ - دید ؛ چ : این.
آ۱۹۴ برو ثنای : ب ت ز - برو (ب ز : بدو) نثار .
ب۱۹۴ پ : کاحسند وزهی حریف خاکی ؛ زج ح د : حریف خاکی.
آ۱۹۵ پ : کرحرم تو عشق پاک باریست .
ب۱۹۵ خ : بر عقد ؛ پ : نماز یست .

3522

چون کارد باستخوان رسیدش زخمه بهلاک جان رسیدش
زد نعره و راه دشت برداشت تیغ از سر و سر ز طشت برداشت *
۱۸۵ با آن ددگان زبی قراری می‌زد نفسی بزور و زاری
آیین دگر گرفته کارش آیینهٔ خویش داده یارش
در حلقهٔ زلف آن هم‌آغوش خود را ز شتاب کرده فراموش
اورا بغلط که خود منم یار آورده بجای خود ببازار

---

۱۸۳ د : حذف شده .
ب۱۸۳ ب ت : رخنه ، ث : زحمت .
۱۸۴ - ۱۸۸ : ث - ۱۸۷ ، ۱۸۵ ، ۱۸۶ ، ۱۸۴ ، ۱۸۸ .
ب۱۸۴ د : شمع از ؛ طشت : ح - تیغ ، ر : خشت .
* پ ث ج چ ح خ ر - افزوده :
میگشت چو آسیای گردان زید (پ ث ج ح خ : شیر)
از پس او (ج : از پس و پیش او ، پ ح خ : و او)
چو شیر مردان (چ : چو کوی گردان) ، این بیت در نسخهٔ - ث - بعد از بیت ۱۸۷ افزوده شده .
آ۱۸۶ ز : آیینه ؛ دگر : پ - دل .
ب۱۸۷ ر : کرد ؛ پ : کرده خاموش .
آ۱۸۸ پ ث چ در : و اورا .
ب۱۸۸ آورده : پ - وامروز ، د : و آورده .

۱۷۵ آنرا دهنی بکوی سازی وین را زنخی بکوی بازی
زانجا که قیاس رای من بود آن گوی سزای این دهن بود
هرکس بنواله ایست درخور یکی بجگر یکی بشکر
سودا زده با قمر نسازد صفرا زده را شکر نسازد
آنرا که نسیم گل تمامست بر وی همه بویها حرامست
۱۸۰ مجنون زچنان نظاره کردن زد دست بجامه پاره کردن
گشت از می بیخودی چنان مست کز پای در آمد و شد از دست
دل گرچه ز عذر پاک میکرد بی طاقتیش هلاک میکرد

---

۱۷۵ ، ۱۷۶ ج : حذف شده . آ۱۷۵ پ ث ح خ : آنرا زنخی؛ ر : بازی . ب۱۷۵ پ ث ح خ : دهنی ؛ ر : سازی . ب۱۷۶ ب ت ز در : آن کوی و (ت د : و حذف شده) دهان (ر : زنخ) سزای من بود ؛ ث ح : آن دهن (ث : دهان) بود ؛ ۱۷۷ ح : حذف شده .
آ۱۷۷ چ : درخورد .
آ۱۷۸ ، ب۱۷۸ : ح ب۱۷۸ ، آ۱۷۸ . آ۱۷۸ با قمر : ب - را قمر، خ : راجگر . ب۱۷۸ را : پ چ - با . ب۱۷۹ بویها : پ - میوه ، ب ت ز ج : میوها .
آ۱۸۱ می : ب ت ز - سر . ب۱۸۱ ج : کژ
آ۱۸۲ ، ب۱۸۲ : ح - ب۱۸۲ ، آ۱۸۲ . آ۱۸۲ پ : دل کو

3522
92

۱۶۵ بنویس دو حرف در یکی نام گو قطره دو باش در یکی جام
یک در دو مزن بدین ظریفی یکی و یکی اگر حریفی
چون ریخت نثار اشک مجنون زین گونه هزار دُر مکنون
لیلی بکرشمهای مستش بر عقد گهر علاقه بستش
کرد از لب خود بجای آن در از آب حیات حقّه را پر
۱۷۰ چون غالیه زلفهای رنگی چون غالیه دان دهان تنگی
زان غالیه دان شکر انگیز مه غالیه سای و گل شکر ریز
از بس که فشاند بر سر یار عنبر بمن و شکر بخروار
اندیشه ز مصر باج میخواست همّت ز حبش خراج میخواست
آن قوم که خامش جهانند چون گل همه کوی در دهانند

آ۱۶۶ در دو : ب ز- درد ؛ بدین : خ-اگر .
ب۱۶۶ خ : کلّی و یکی . آ۱۶۸ ث : ز کرشمهای .
۱۶۹ ، ۱۷۰ ث : حذف شده . آ۱۷۰ پ : زلف باش سنگی؛
ب ت ج ح خ : زلفهاش ؛ ز د : زنگی ، چ : رنگین .
۱۷۱ خ : حذف شده . آ۱۷۱ پ : شکر بر انگیز .
ب۱۷۱ سای : ح-سان ، ر : ساز .
آ۱۷۲ خ : زان غالیه دان فشاند بر یار ؛ ح : فشاند گل بخروار
ب۱۷۲ ح : عنبر بمن او ابر سر یار . آ۱۷۳ پ ج : تاج ، ت ز: باج . ب۱۷۴ کوی : پ ر-بوی ؛ خ : همه کو بیا دهانند .

در دل ما زیک خزانه است الّا دو صفت که درمیانه است
به کز دو یکی حرم گزینیم تا هردو بیک قدم نشینیم
شمشیر دو تیغ یک نیام است بادام دو مغز یک مقام است*
چون خایهٔ بط دو زرده باشد سرمایه یکی دو کرده باشد
افتد چو دو حرف جنس باهم در یک دگرش کنند مدغم
من جنس توام بهم نشانی یکتا کنم از هم آشیانی

آ۱۵۹ ث : دُر و دل ما ، ج ح خ : در دل ما ، د : هردو در ما ؛ ز : ت ز - که . ب۱۵۹ پ ث ج چ ح خ در : دو صدف.
آ۱۶۰ ج چ خ : به کز دو حرم یکی گزینیم . ب۱۶۰ پ : با هردو یکی قدم ؛ ر : یا هردو .
آ۱۶۱ ج خ : تیغ ؛ د : دو سر یکی ؛
پ : یک سانست .
ب۱۶۱ ج : مغز و
* پ ز ث خ د ر - افزوده :
شکر (ث : شکری) که بود حساب (زخ د : حیات) دانه یک سود (زث د : سودش) دروست (ر : دو سیب ، ث : گفت، زد : دوست) . آ۱۶۲ پ : چون خانه بط دو خایه باشد . آ۱۶۳ پ : امد چو دو صرف ؛ ح : افتد ز دو جنس حرف با هم . ب۱۶۳ پ : دریکدرش که ره دهدغم ؛ در : ث - با . آ۱۶۴ ح : زهم . ب۱۶۴ هم : پ ث ج چ خ ر - دو .

من نیستم آنچه هست با تست | این نقش خیال بست با تست
چون من تو ام این دوپیکری چیست | چون هردو یکیست داوری چیست
هیکل دو ولی یکیست بنیاد | چون لام و الف که لام الف باد
آنجا منم آن دگر نگاریست | اینجا توئی آن دگر غباریست
نی نی غلطم یکیست خانه | کاشوب دوئی شد از میانه
آمیخته ایم هردو باهم | آمیختنی چو زیر با بم
چنگی که بچنگ درکشد ساز | بی زیر و بمش نباشد آواز

آ۱۵۲ ح : با تو .
ب۱۵۲ ح : آن نقش خیال تست با تو ؛ بست : پ-بست ، ب ز ث ج چ خ د : تست .
۱۵۳ ح : حذف شده ، د : بعد از بیت ۱۶۰ نوشته شده .
آ۱۵۳ ز : آن .
ب۱۵۳ هردو : پ -خر تو .
ب۱۵۴ ج خ : چون لام الفی ؛ که : ح -ز .
آ۱۵۵ ت ث ج چ خ : اینجا .
ب۱۵۵ پ : آنجا توئی وان ؛ ت ج چ ح : آنجا ، ث ر : واینجا ، خ د : وانجا ، ج : این دگر ، دگر : د-دعا .
آ۱۵۷ ح : چون ؛ خ : زیر یابم . آ۱۵۸ ب ت ز ث ج چ ح خ د : برکند ساز ، ر : برکشد . ب۱۵۸ د : بی زیر دمش .

سر برخط تو نهادن از من جان خواستن از تو دادن از من
تا جان مرا زتست یاری مولای توام بجان سپاری
از جان خودت جدا ندارم جان بی تو من این روا ندارم
چون آتشم اربجوشی از تاب از تو نبرم چو ماهی از آب
تو چشم منی نه چشم بی نور بیننده زچشم کی شود دور
کی دور شوم درین ره از تو دوری و نعوذ بالله از تو
اینجا منی و توئی نباشد در مذهب ما دوئی نباشد
درع دو قواره ایم هر دو جانی بدو پاره ایم هر دو

آ۱۴۶ جدا : پ - روا .
آ۱۴۶ من این : د - بود .
آ۱۴۷ پ ج د: چون آتش اگر (د : ارم) بجوشی (ج : بجوشم)؛
ب ت ز : بجوشم ، ث چ ح : بسوزی .
آ۱۴۸ ح : توچشم من و و بجشم بی نور .
آ۱۴۸ ح : بیننده چشم کی کند دور !
ب : شود نور .
۱۵۰ ، ۱۵۱ د : حذف شده .
آ۱۵۰ پ ح : انجا .
آ۱۵۱ درع : ب - ذرع ، پ : درنم ، ث ر : درعی
آ۱۵۱ جانی : ب ت ز - باجان ، پ : جانم .

3522

امروز که پر شکسته شد باز آن کبک دری گشاد پرواز
تا پشتهٔ من بجان نیامد طاووس تو در میان نیامد
چون شد سگ شاه سوی نخجیر آهو بره شاه را زند تیر
آوخ بتوام چو دست رس بود آن دست رسم بدست بس بود
آنگه بمن اوفتاد یارم کز خود بدر اوفتاد کارم
هم دست کسی که در تو دل بست آنگاه شدی که او شد از دست
تا سر دارم سر تو دارم جان پیش کش در تو دارم
سر بی تو بود بسر در آید جان بی تو بود ز تن برآید

آ۱۳۶ پ : شد - حذف شده . ب۱۳۶ آن : پ - ار ؛ ب ز : گشاده . آ۱۳۷ ب ت ز ح د : تا باشهٔ (ح : بستهٔ) من بجان نیاید ، ج : پشتهٔ ، ج : سینهٔ ؛ پ ث : نیاید .

ب۱۳۷ ب پ ت ز ث ح د : نیاید .

ب۱۳۸ ث : زند پر . ۱۳۹ ب : حذف شده .

آ۱۳۹ چو در نسخهٔ - ز - حذف شده ، ح : جون ؛ بود : ج نیست

ب۱۳۹ بس بود : ج : کس نیست . ب۱۴۰ ح : کز پرده بدر فتاد .

۱۴۱ ، ۱۴۲ ، ۱۴۳ د : حذف شده .

آ۱۴۱ خ : بر تو .

آ۱۴۳ پ : بود بسی برآید . ب۱۴۳ خ : ز بر برآید .

چون مرهم سینه هست بسیار کو زخم زبان مباش در کار
گوینده غریق جست وجویست چون یافت چه جای گفت وگویست
تو یافتهٔ منی درین راه من گم شدهٔ توام درین چاه
با هست تو به که هست من نیست کین دست تراست دست من نیست
من خود کیم و مرا چه خوانند جز سایهٔ تو مرا که دانند
خود را بشمار هیچ دانم کز هیچ کسی بهیچ مانم
از تو اثری نشست بر من زان دان اثری که هست برمن
چندانکه چو باز می پریدم از کبک دری نشان ندیدم

---

۱۲۹ ح : بعدازبیت ۱۲۲ نوشته‌شده . آ۱۲۹ ز : گویند ؛ ر : گوینده حریف جستجویست . ب۱۲۹ ج : چه را بگفت وگویست؛ ر : گفتگویست .

ب۱۳۰ پ ث : تو اندرین چاه .

آ۱۳۱ پ : تا هست .

ب۱۳۱ پ : این ؛ ج : تواست .

آ۱۳۲ پ ث : که خوانند ؛ ز : چه گویند .

ب۱۳۲ ب : که دانند ؛ پ : چه خوانند ، ز : چه بویند.

آ۱۳۵ چو : پ - تو ؛
باز : ث - باد .

ب۱۳۵ دری : پ - لبی

3522

تو بلبل باغ روزگاری من با تو چو گل بسازگاری *
امروز که هست روز پیوند بر درج دهان نهادهٔ بند
مجنون زبخار اشگ خونریز بگشاد زبان آتش انگیز
کی یاد لب تو خوشتر از قند کرده لب تو مرا زبان بند
پندار زبان درین دهان نیست کو یکسر موی کان زبان نیست
زان روی که بس گشاده‌رو نیست مویم به زبان زبان به مو نیست
چون موی زبان شود درین کوی به باشد اگر زبان شود موی
دانی زچه موی شد زبانم تا با تو سخن چو موی رانم
چون خاص توام بجان فروشی به گر نکنم زبان فروشی

---

۱۱۹ ث : حذف شده . * پ ج چ ر افزوده :
یعنی (پ : معنی) چه که چو ـ ز پ چ : چه که تا) مرا ندیدی (پ :
بدیدی) آواز بر آسمان کشیدی .
۱۲۰ ح : حذف شده . آ۱۲۰ د : و امروز . آ۱۲۱ پ : زغبار،
ب۱۲۱ ج : آتش تیز . ۱۲۲ ب ت ز : حذف شده .
ب۱۲۲ پ : مرا رها سد . ب۱۲۳ کان : ب د ـ کو ؛ پ : موی آن
من نیست ، ث : کان من نیست . ۱۲۴ ح : حذف شده .
آ۱۲۴ پ : کساد ، ث ج چ : روئیست . ب۱۲۴ چ ر : مویم چو زبان
زبان چو مو نیست (چ : موئیست) ، ث ج : موئیست . آ۱۲۵ شود : ب
ت ز ـ برد . آ۱۲۶ پ : شد زباند . ب۱۲۶ پ : راند .

تا در شب انتظار بودند چون شمع زبانه دار بودند
حالی که بهم رسیده گشتند چون صبح زبان بریده گشتند
تشنیع زبان زیاده کوشیست توقیع شناختن خموشیست
تا دور بود خزینه از زر بی قفل بود خزینه را در
چون زر بخزانه درنهادند قفلی بخزینه بر نهادند
لیلی بزبان غمزه تیز می‌گفت بدیههٔ دل‌آویز
کای سوسن ده‌زبان چه بودت کاندیشهٔ من زبان ربودت
بلبل که سخن سگال باشد بی گل همه ساله لال باشد
چون بیند روی گل به بستان گوید نه یکی هزاردستان *

ب۱۱۰ پ : چون وضع زمانه حار بودند ؛ ز : زبانه دل ربودند.
آ۱۱۲ ث : توقیع زبان . آ۱۱۳ پ : از در .
آ۱۱۴ پ ث ج چ در : بخزینه .
ب۱۱۴ پ ت : بخزانه در ؛ ث : بخزانه ؛ ب چ ح : در
آ۱۱۵ ث : و غمزهٔ .
آ۱۱۶ ده : پ ث ح - صد .
ب۱۱۶ زبان : پ - زبا . آ۱۱۷ که : پ ث - چو .
ب۱۱۷ ج ح در : همه سال . ب۱۱۸ نه : پ - ر .

* د افزوده :

معنی چه که تا مرا ندیدی آواز بر آسمان کشیدی

3522

در حلقهٔ دیده دوست را خواند | خود را بر در چو حلقه بنشاند
چون در دلش آن ملک وطن کرد | دربانی خویشتن کرد
گشته لب آن دو دیگ پرجوش | مانند دهان کاسه خاموش
۱۰۵ با وی ز ارم رسیده دلخوش | بنشاند زبانه زان دو آتش
عشق آمده سوخته سپندی | بر هر دو زبان نهاد بندی
حیران شده آن دو نقش پرکار | مانند دو نقش بر دو دیوار
دل پرسخن و زبان گرفته | چون بلبلهٔ دهان گرفته
آوازهٔ عشقشان جهان گیر | واواز عتابشان زبان گیر

آ۱۰۲ دیده : ح-خانه . ب۱۰۲ ح : جون حلقه .
آ۱۰۳ آن ملک وطن : پ : ارملک کدر ، ث : ار فلک وطن .
ب۱۰۳ پ : در مای خودش بخویشتن کرد . ۱۰۴ د : بعداز بیت ۹۶ نوشته شده . آ۱۰۴ ب : دو-حذف شده . ۱۰۵ ، ۱۰۶ : ر-۱۰۶، ۱۰۵.
آ۱۰۵ پ : بادم ؛ ج چ : رسید دلکش ؛ ح : رسید ؛ د : دلکش . ب۱۰۵ ب ت ز : مانند زبانه زان ، پ ث د : بنشانده زبانه زان (پ : زمانه آن) ؛ ر : بنشاند زبان ز آب و آتش . آ۱۰۶ ر : آمد و سوختش . ب۱۰۶ چ ر : نهار . ب۱۰۷ ث ح : در دو .
آ۱۰۸ پر : ث - در ؛ ت : دهان گرفته . ب۱۰۸ ت : زبان گرفته . آ۱۰۹ عشقشان : ب - عشق آن .
ب۱۰۹ ر : آواز ؛ پ : جهانگیر ، ث : دهان گیر .

دوری زره دوقطب شد دور گشت آینهٔ دوصبح یک نور
پیچید بهم دو یار دل‌سوز ماندند چنین یکی شبانروز
این بیخود و آن زخود رمیده مرغ غرض از میان پریده
چون باز خود آمدند ازان حال شاهین شده بود وشه بدنبال
خاتون بدر آمده زخرگاه سلطان بیزک نشسته بر راه
بربسته ملک ز بارگه رخت هم تاج تهی بمانده هم تخت
پرداخته کوی وحجره زاغیار جز یار نمانده هیچ دیّار
مجنون که حریف دید حالی کرد از همه حرف خانه خالی

ب۹۴ گشت : ح-شد ؛ یک : ب ت ز-پُر . آ۹۵ پ ت ج چ ح : پیچیده .
ب۹۵ چنین : پ-دگر ، ج : بهم .
آ۹۶ ز : بخود رمیده .
آ۹۷ ز د : و-حذف شده .
ب۹۸ پ : بیزک-حذف شده ؛ ج : در راه .
آ۹۹ ث د : بست ؛ پ : فلک .
ب۹۹ ب ت ز : هم کاخ ؛ پ : هم تاج نمانده بود و هم تخت ؛ ث د : بماند ، ز : بماند و .
ب۱۰۰ نمانده : ث-ندیده .
آ۱۰۱ که : ب ت ز ج-چو ؛ د : که جریده دید خالی ؛ ز : خالی .

3522
102

در سینه کشیدش آنچنان چست گفتی دو گل از یکی گره رست
بی زخم کرشمه بست کردش بی باده و بوسه مست کردش
لام و الفی گسسته از بند شد لام و الف ز روی پیوند
دو خطّ مقوّس روانه شد دایرهٔ تمام خانه
مرغی نشکفت اگر دو پر یافت یا عدل ترا زوی دو سر یافت
دو شمع گداخت در یکی طشت جان بود یکی جسد یکی گشت
افتاد دو رشته در یکی تاب پر شد دو صراحی از یکی آب
بستند دو سفته بر یکی در رستند دو دیده در یکی سر

آ۸۷ ر : بیزخمه ؛ ت : مست ، ث چ ح د : پست . ب۸۷ پ : بی باده سوسه دست کردش ؛ ث ج چ ح : بی باده ببوسه . آ۸۸ ب ت ز : لام و (ت ز : وحذف شده) الفی چوگشت پیوند ؛ د : وحذف شده ، پ : کشسته . ب۸۸ ث ح د : وحذف شده ؛ ج چ : لام الفی . ۸۹ ، ۹۰ پ : حذف شده . آ۸۹ پ : درخط ، ت ز : درخط مقوس آن روانه (ز : نوانه) . آ۹۰ ح : بشکفت اگردو پرداشت ، ث د : بشکفت ؛ پ : دو پرداشت . ب۹۰ ت ز : ما (ز : با) عدل ترازوی دگر یافت ؛ ث : با ؛ پ ح : دوسرداشت . آ۹۱ ب ز ث : گذاشت ، پ : کراشت ؛ ح : رشت . ب۹۱ پ : جان بود دوجسد یکی گشت ، ب ت ز : جان دوجسد جسد یکی ؛ ج : ولیک تن ؛ ح : جان بود دو وجدا یکی گشت . آ۹۲ ب ت ز ث : افتاده . ۹۳ ب : حذف شده . آ۹۳ ث ج چ ر : سفت ، ح د : سقف ؛ پ : دریکی . ب۹۳ پ : کشد ، ت ث : بستند ؛ در : ث ج چ ـ بر ، ح د : از .

تا دست درآمدن بآغوش | از دست شد این و آن شد از هوش
این عشق نه سرسری نشانیست | کین نادره عبرت جهانیست
هر غم زدهٔ درون خانه | با هم سر خود بدین بهانه
وان گنج حصار مهر بسته | با خازن خود بهم نشسته
مهمان عزیز دید برخاست | از پیشکش خودش بیاراست
از حلقهٔ زلف و چنبر دست | دستار چه داد و طوق بربست
چون دید که دیلمست خاموش | کردش ز کلاله کوردین پوش
سرهنگی درگه دلش داد | وز بازوی خود حمایلش داد

آ۷۸ تا دست : ج - بی‌دوست ، ح : با دست ؛ ج ر : برامدن (ج : درآمدش) درآغوش ؛ پ ت ح د : درآغوش . ب۷۸ پ : از دست شدند هردوار هوش ؛ این وآن : د - آن واین . ۷۹ ح : حذف شده . آ۷۹ نه : پ - ز ؛ ت : نشانست . ب۷۹ پ : غیرت ؛ ت : جهانست ، د : یمانیست . آ۸۰ هر : ز - هم . ب۸۰ ح : با همره خود ؛ پ ث چ د : درین فسانه ؛ ج : درین .
آ۸۱ وان : د - در . ب۸۲ چ : وز ؛ د : ازپیش خودش چوکل بیاراست . ۸۳ ح : حذف شده .
ب۸۳ داد و : ر - وار . ۸۴ ح د : حذف شده .
ب۸۴ کوردین : ج - عنبرین . آ۸۵ ج : درگه دردلش .
ب۸۵ ح : واز ، د : در ؛ چ : وزگیسوی .

9599

کین عشق حقیقتی غرض نیست
کالوده شهوت و غرض نیست

هم عشق بغایت تمامست
کو را دده و درنده رامست

زان از دکان بدی برونیست
کالایشی از دوی دراونیست

او چون دد خویش را سرافکند
فرمانبر او شد این دوی چند

۷۵ پیداست که عشق این دوخاکی
سر برنزند مگر بپاکی

امروز که ناله شان شنیدیم
در هر دو بچشم خویش دیدیم

کز یک قدح نخورده برست
این گشت خراب وان دگرمست

آ۷۱ ج : این عشق حقیقی ؛ ر : مرض نیست . ب۷۱ ث : کالایش ، ج : آلودهٔ . آ۷۲ هم : ب ز- هر ، ت : آن ؛ پ ث ج چ ح : بغایتی . ب۷۲ دده و : ب ت ز- ددهٔ ، ح : دد وهم . ۷۳ ث : حذف شده . آ۷۳ پ : ددکان ددی دروهست ؛ ب : درو ، ح د- بدو . ب۷۳ پ : کالایش از ددی دراوهست ؛ د : بدو . آ۷۴ پ ث ج چ ح ر : چون او . ب۷۴ شد این : چ- شده ؛ پ ث : این . آ۷۵ پ : نداشت رعشق ، ث : بنداشت ؛ ح : که این دوعشق خاکی ؛ پ ت ث ر : آن . ۷۶ ج : بعداز ۷۸ نوشته شده . آ۷۶ ج : که نامشان شنیدم ، د : که مانشان ؛ ب ت ز ث : شنیدم . ب۷۶ ج : بجای خویش دیدم ؛ ب ت ز : دیدم . آ۷۷ پ : کویک قدح نخو رده برحست ؛ ث : کان ؛ ر : قدحی . ب۷۷ ج چ ح : گشته .

دستش بگرفت و پیش بردش | درخیمهٔ خاص خویش بردش
بنشاند بصد نشاط و نازش | بنواخت بوصل جان نوازش
زید از سر محرمی و خاصی | برده ز میانه عمر و عاصی
چون حلقه برون در نشسته | با آن دو گان حلقه بسته
بسته دو گان بهر کناری | پیرامن آن حرم حصاری
گر یک مگس از هوا پریدی | اینش بگرفتی آن دریدی
از بیم هلاک آن دو دو دام | کس بر در آن حرم نزد گام
زان ضربه که در گرفت مانده | مردم همه در شگفت مانده *

آ۶۳ ح : دستش ؛ ث : و-حذف شده .
۶۴ پ : حذف شده آ۶۴ ح : بصد هزار نازش ؛ د : و-حذف شده . ب۶۴ چ ج ح ر : بوصل دلنوازش . آ۶۵ زید : ج-دید ؛ ب۶۵ ز : زمیان ، ث : زمیان عمرخاصی ، ج : زمیان عمرعاصی ، ح د : عمرعاصی . آ۶۶ برون در : ب ت ز-در برون . ب۶۶ دو گان : ب ت ز د ددو دام . آ۷۰ پ : ضرب ، ح : حربه .

* چ افزوده :

چون مرد گشاده دل درین دیر | اندیشه کند بخوبی و خیر
خارش گل و چاه تخت بیند | کان لحظه بچشم بخت بیند
آن روز که از سر ملالت | در وی نگرد ز روی حالت
زان بغض که سر نبشتش آید | نقش همه خوب زشتش آید

3522

افتاده دو یار هوش رفته آواز جهان ز گوش رفته
گرد آمده آن دوان خونریز کرده بهلاک چنگ را تیز
چون چنبره کوه حلقه بسته چون پیرامن آن دو یار خسته
ز انبوه دوان بدان گذرگاه نظّاره نیافت درمیان راه
زانان که در آن میان دویدند شخصی دو سه را دوان دریدند
باقی دگر از میانه جستند رفتند و بگوشها نشستند
بودند فتاده آن دو دلخواه تا نیمهٔ روز بر گذرگاه
زید آمد و از گلاب و عنبر کرد آن دو بهار تازه را تر
چون باز رسید هر دو را هوش ماندند چو نقش نامه خاموش
لیلی بهزار شرمناکی آمد بر آن غریب خاکی

آ۵۳ د : افتاد ؛ پ ت ر : و هوش . ب۵۳ ح : و اواز ؛ پ : جهان گوش . آ۵۴ ح : آمدن . ب۵۴ ح خ : چنگها تیز . آ۵۶ ج چ : بران ، ح د : دران .
آ۵۷ چ : وانان ، د : زانها ؛ ز : درین . آ۵۸ باقی : چ جمعی ؛ پ ح خ : از میان بجستند . ب۵۹ چ : در گذرگاه . آ۶۰ پ ج : وز گلاب . ب۶۰ پ : کو دار د و بهار زمانه را تر .
آ۶۱ پ : جو باز دمید هر دو را ؛ ت ژ ث ج چ ح : دمید .
ب۶۱ نامه : پ ث ج ر - جامه ، چ ح د : خامه .
۶۲ - ۱۳۶ در نسخهٔ - خ - حذف شده .

3522
107

لیلی ز نشاط آن بشارت شد همچو خرابی از عمارت *
اوّل چو ستون خیمه برخاست وانگه چو طناب خیمه شد راست
از خیمه برون دوید بی‌خود نز دام هراس داشت نز دد
در پای مسافر خود افتاد چون سبزه بزیر پای شمشاد
مجنون چو جمال دلستان دید در پرده پای خویش جان دید
برزد شغبی سپهر فرسای او نیز بیوفتاد از پای
آن زنده ولیک جان سپرده وین جان نسپرده لیک مرده

آ۴۶ ر : این . ب۴۶ : پ - ب۴۵ - در حاشیه - ب۴۶ - نوشته شده .

* ج افزوده :

چون کاه سبک زجای برجست چون کوه بخدمتش کمر بست

۴۷ پ : حذف شده . آ۴۷ اوّل : د - آن دم .

ب۴۷ خ : آنگه . آ۴۸ ح : بیرون . ب۴۹ پ : چون سرو.

آ۵۰ ب ت ز ث ج ح د : مجنون که .

ب۵۰ ج : چون مرده که راحتی زجان دید ؛ د : در زیر دو پای خویش ؛ خ : خویش جای جان دید .

ب۵۱ ج ر : او نیز نگون فتاد برجای ؛ د : و او نیز ؛ ت ز - در او فتاد ؛ پ ث ج : برجای .

آ۵۲ ج ح : او .

ب۵۲ ب : این ، د : نبرده ؛ ج : بلکه مرده .

3522

داده رخ آن مه منیرش از نافهٔ بوی خوش عبیرش
ره پیش گرفت بیت خوانان می شد همه ره شکرفشانان
زان دام و ددان چه نر چه ماده لشگرگهی از پس اوفتاده
هر جا که نشستی او نشستند آنجا که ستاد حلقه بستند
آمد بدر وثاق دلبر با لشگر وانگهی چه لشگر
آراسته لشگری که در جنگ تیغ همه رسته بود از چنگ
شد زید و زبیده را خبر داد کان زر خلیفتی اثر داد
مجنون که رفیق غمخورتست چون خاک در تو بر در تست
از دور سجود می نماید دستوری اگر بود در آید

آ۳۷ خ : نه منیرش . ب۳۷ بوی : ر-خوی ؛ خوش : پ چ ح خ د - خود . آ۳۸ ث : بیت خوبان . ب۳۸ ج بخوانانیست
آ۳۹ چ : زان جمله ددان ؛ د : و-حذف شده ؛ ث : زان دام و دد آنجه مانده . ب۳۹ پ : از بسش فتاده ، ر : ازپی اوفتاده . ۴۰ ب ت ز خ د : حذف شده . آ۴۰ ج ح : نشست ؛ پ : بشید . ب۴۰ پ : وانجا که ستام وحلقه بستند ؛ ث ج چ ح : وانجا . ۴۱ چ خ د : حذف شده ؛ پ ث ح : و-حذف شده.
ب۴۲ د : از سنگ . ۴۳ ، ۴۴ ، ۴۵ د : حذف شده .
آ۴۳ خ : زبیده را ؛ چ ح ر : خبرکرد .
ب۴۳ چ ح ر : اثرداد . آ۴۴ پ ج چ خ ر : وغمخور .

3522

۳۰ پیغام گزار راز بگشاد وان تحفه که داشت پیش بنهاد
مجنون ز نشاط یار برجست چرخی بنمود و باز بنشست
تا هفت ره از نشاط آن کار می زد چو خط سپهر پرگار
زان چرخ که هفت بار برگشت با زیش ز هفت چرخ بگذشت
وانگه شکن سجود بذرفت زان سان که بچهره خاک برافت
۳۵ درباره جامه تن بکوشید بوسید نخست و باز پوشید
درچشمهٔ دوستی وضو ساخت از سوگ فراق باز پرداخت

آ۳۰ پ ج چ : کزارد و راز ، ح خ : کزارد راز ، ر : بگفت وراز . ب۳۰ خ : وان گفته ؛ پیش : د - نیز .
ب۳۱ بنمود : ح - بزد . آ۳۲ ح : این
ب۳۲ خط بسپهر : پ - بخطّ سبز .
آ۳۳ چ خ : وانگاه بشکر سجده ، ح : وانکاه بسیچ چهره بذرفت ، پ : ونگه .
ب۳۳ ج : زان سو ؛ بچهره : خ - بسجده ؛ ج : خاک میرفت
آ۳۵ ب ت ز : در جامه باره ، ث ج : پاره ، ح : درچاره جامه ؛ د : تن بپوشید .
ب۳۵ ب پ ت ث ج : پوشید ، ز : بوشید بحست .
آ۳۶ دوستی : ح - روشنی .
ب۳۶ پ ث ج چ : وزچوک فراق ، ر : ازجور فراق ؛ ج : یار پرداخت

3522

تا از قصبش حریر سازم وز گرد رهش عبیر سازم
با او نفسی ز دل بر آرم کز هم نفسان کسی ندارم
زان پیش کاجل کمین گشاید خواهم نظری مگر نماید *
واورد برون زخز و دیبا تن جامهٔ از حریر زیبا
با هرچه بدان بود سزاوار بسپرد بزید پادشا وار
زید از سر آن نشاط مندی چون کوه گرفت سربلندی
آورد بدان سرای بی در آن مژده بدان همای بی پر

---

^{آ}۲۳ قصبش : پ ج چ د - خشنش ، ث : ختنش ، خ : خشکش ، ر : خسکش .
^{آ}۲۴ د : بدل .
^{آ}۲۵ ت ث ج : کمر گشاید . ^{ب}۲۵ ر : اگر نماید .
* چ ح خ ر افزوده :
تا چون مدد نفس نماند در جان من این هوس نماند
^{آ}۲۶ ح خ : آورد ؛ ج : زجز و دیبا . ^{ب}۲۶ ث : حریر و دیبا ، حریر : چ ح ر - خزینه ، خ : خزانه .
^{آ}۲۷ ث : تا هرچه ؛ د : تا هرچه بران ؛ ج : بود بدان ، ر : بدان بدی . ^{ب}۲۷ ب ز : پادشه وار . ^{آ}۲۸ ج : پاک گردیده
^{ب}۲۸ ب ت : ره بلندی . ^{آ}۲۹ پ ج : بران ، ث : دران
^{ب}۲۹ پ : وان ؛ مژده : ح - مرد ؛ ج : بران ، د : ازان .

3522

آن تازه دری بقفل بسته | چون یافت دری ز قفل رسته
در چاره گری نکرد سستی | می‌جست بچاره تندرستی
در حجره نشست و فتنه بنشاند | در حجرهٔ خویش زید را خواند
کامروز نه روز انتظارست | روز طلب و صال یارست
برخیز جهان خوشست برخیز | پیش آر شکر بگل برآمیز
هم خوابهٔ سروکن چمن را | در دستهٔ لاله کش سمن را
آن آهوی نغز را بشست آر | وان نافهٔ مشک را بدست آر

آ۱۶ ب پ ت ز : زان باره دری (پ : گلی) بعقل ، چ ر : آن پاره (ر : باره) در ؛ ح : زان تازه در ؛ دری : ج - گلی ، د : گل ؛ خ : بعقل .

ب۱۶ پ : یافت - حذف شده ؛ ز : ز قفل بسته .

آ۱۷ نکرد : ح - کرد .

ب۱۷ می‌جست : پ چ ح د - میکرد ؛ بچاره : ث - نجات.

ب۱۸ ب ت ز : درحجرهٔ ؛ ث : زید را راند .

۱۹ ، ۲۰ : خ - ۲۰ ، ۱۹ . ب۲۰ ز چ خ : درآمیز .

آ۲۱ ح د : هم خانهٔ ؛ ج : بسرو .

ب۲۱ ث : هم دسته لاله کن ؛ پ : در دست حو لاله ؛ ح د ر : رشتهٔ ؛ چ : شمن را .

آ۲۲ ج : بدست آر .

3522

میکرد مدار بی مدارا میخورد غمی بآشکارا
پرداخته ره ز پاس شویش برخاسته پاسبان کویش
در دیده سرشک و در دل آذر نه باک پدر نه بیم مادر
در طارم و در سرای و در کوی می‌گشت ولیک دست بر روی
میجست دلی بهر مقامی میداد بهر دلی پیامی
بر هر فلکی منیر می بود در هر نفسی عبیر می‌سود
ره می‌طلبید سوی آن کس کو بودش یار در جهان بس
چون ماتم شوی را بسر برد غم خانه بخانهٔ پدر برد
آزرم شکیب کرده برداشت زان عشق نهفته پرده برداشت
بر سنگ زد آبگینه چون مُل بر آب سپر فکند چون گل

آ۶ ح : غمی نه آشکارا .
۷ د : حذف شده . آ۷ ز پاس : پ-زبان. ب۷ پ چ ح : پاسبان ز کویش . ۸ ، ۹ : د- ۹ ، ۸ .
آ۸ ح : شرشک ؛ پ : و-حذف شده . آ۹ پ : سرا .
ب۹ ث : ولی که . ۹ د : بعد از بیت ۱۱ نوشته شده .
۱۰ د : حذف شده . آ۱۰ دلی : ب پ ت ز ث - ولی . ب۱۰ دلی : پ - شی ، چ ح : کسی . آ۱۱ ب ت ز : فلکش .
۱۲ ، ۱۳ : د- ۱۳ ، ۱۲ . ب۱۲ بس : ث-کس . آ۱۳ ث : بدربرد
۱۴ د : حذف شده . آ۱۴ ح : کرد . ب۱۴ زان : ج - وز .

3522
113

رسیدن لیلی و مجنون بیکدیگر *

چون خسرو صبح خیز شادان بر تخت نشست با مدادان
روز از سر مهر سر برآورد و افاق بمهر سر درآورد
روزی ز خوشی بصادرت افروز خوشتر ز هزار عید و نوروز
طالع کمر مراد بسته غوغای غم از جهان نشسته
لیلی ز سر گشاده کامی چون ماه فلک بکش خرامی

---

* ب ت : سر فصل حذف شده ، پ ز ر : رسیدن لیلی و مجنون بیکدیگر (ز : بر یکدیگر) ، ث د : رسیدن لیلی و مجنون بر یکدیکر (د : بیکدیگر) بر طریق (د : بشرط) عصمت ، ج : رفتن لیلی زید را بطلب مجنون ، چ : آمدن زید و بردن مجنون بنزد لیلی ، ح : گفتار در رسیدن لیلی بوصال یکدیگر ، خ : ملاقات کردن لیلی با مجنون .

این فصل در نسخهٔ - ر - در حاشیه نوشته شده . ا ر : بعد از بیت ۱۶ نوشته شده .

ب۲ خ : زمهر ؛ پ خ : برآورد . آ۳ چ خ : بخوشی ، ح : زخوش . ب۳ ر : عید نوروز . آ۴ مراد : ح - وفاق .

ب۵ ث : بکژ خرامی ، ح خ : به خوشخرامی .

3522

چون بزرگر چراغ مرده دیوار فکنده باغ برده
گر گردن مرغ را شکستند آخر دم صبح را نبستند
گیرم که خروس پیر زن مرد یا مؤذن کوی را عسس برد
نوبت زن صبح را چه افتاد کاحوال دهل نمی‌کند یاد
یارب برسان بدان چراغم کز آتش او رسید داغم
گر بخشدم از جهان فروزی در تنگ شبی فراخ روزی
تا صبح نبست ازین دعادم یک پرده نکرد ازین نوا کم

آ۱۰ پ ز ث چ ح خ د : بزرگان ؛
پ : برده
ب۱۱ پ : کاخر ؛ ح : آخر دم دم صبح را .
آ۱۲ ح : گیرم که چراغ صبحدم مرد .
ب۱۲ مؤذن : پ - مردی .
ب۱۳ پ : نمی‌کنی
آ۱۴ ب پ : بران ، ح : بآن .
ب۱۴ ث : کز آتش رسید داغم .
آ۱۵ پ ز : گر بخشدم ،
د : تا بخشدم .
آ۱۶ پ : بیست ؛ ازین : خ - از .
ب۱۶ ج : یک ذرّه ؛ ازین : خ - از .

3522

پروانه صفت بشب نمی‌خفت وز شب گله با چراغ میگفت
کین شب که زرفتنش فراغیست بر ناصیهٔ سپهر داغیست
این شب نه شبست کان من شد شب چه که هلاک جان من شد
تاریک شبی بدین درازی بیچاره شدم ز چاره سازی
گفتی که فسرده گشت سوزش یا روز قیامتست روزش
من مانده درین شب جهانسوز بی روز مباد شب بدین روز

ب۴ ر : وانشب ،
پ : کلهٔ بچرخ میگفت .
آ۵ ج : کامشب ،
ح : که ز روزنش چراغیست ؛ د : چراغست .
ب۵ پ : برداعیهٔ ؛ د : داغست .
آ۶ ح : کین شب چه شبیست ، ث چ خ : کین شب؛
نه : ب ت ز-چه ؛ پ : شیست .
ب۶ چه که : پ-ناجه ، ح : به که ؛ ج : چه-حذف شده .
ب۷ ح د : شدم بچاره .
آ۸ گفتی : پ ث ح خ-گوئی ؛ ج : کشت سازش
ب۸ ج : رازش .
آ۹ مانده : چ-مرده .

3522

نیایش کردن لیلی با خدای عزّ وجل *

چون کرد شب از علاقهٔ در گوش و زنخ زمانه را پُر
آن دُر بخوشه چون ثریا می ریخت ز دیده دُر بدریا
او بود و شبی و درد و داغی کس مونس نه بجز چراغی

---

* ب : ستایش کردن لیلی با خدای عزّ وجل ، پ : مناجات کردن لیلی ، ت : پیغام فرستادن لیلی بمجنون و پیش خود طلبیدن ،
ز : گفتار اند نیایش کردن لیلی با خدای عزّ وجل ، ج : صفت شب و نیایش کردن لیلی ، چ : خطاب مجنون با شب ،
ح : در صفت شب و زاری کردن لیلی و مناجات او ،
خ : حذف شده ،
د : مناجات کردن لیلی بحضرت باری تعالی ، ر : صفت شب فراق (این فصل در نسخهٔ - ر - در حاشیه نوشته شده)
آ۱ پ : چون کشت . آ۲ بخوشه چون : ح - چون بگوشهٔ
ب۲ د : می ریخت بدیده . آ۳ پ : آن بود ، زخ : بود شبی ،
د : شبی ز درد .
ب۳ ب ث چ ح خ ر : کس مونس او نه جز (پ خ : نه چون) چراغی .

3522

خوش گفتی وخوش بنانهادی | شایسته من جواب دادی
هم حال چنین مثال خواند | هم راز چنین رموز داند
با هرکه حریف حال باشد | هردم که زنی حلال باشد
عهد یست مرا که تا بجایم | عهد تو بود رفیق رایم
تا مرگ ازین جهان نیایم | از هرچه کنی عنان نتابم
گفتار ترا بجان نیوشم | کفر آیدم آنچه از تو پوشم
روزی دو سه بر امید آن صید | میزیست چنانکه عمر بازید
چون هفته گذشت در میانه | افتاد فراق را بهانه
او شد سوی آشیانهٔ خویش | زید آمد سوی خانهٔ خویش

آ۴۹ د : مثال داند .
ب۴۹ د : رموز خواند .
آ۵۰ حال : ج- راز .
ب۵۰ پ:که حذف شده ؛ ح : هردم زنی ازحلال .
آ۵۱ پ ث ج : عهدست .
ب۵۲ ح : از هرچه عنان کشی بتابم ؛ ث : جنان نتابم .
آ۵۳ ح : نبوشم .
ب۵۳ ب ت ز : کافرآیدم ؛ ج : آید . آ۵۴ امید :ث-مثال؛ ح: این . ب۵۴ ج : می بود چنانکه .
۵۵ ح : حذف شده . ب۵۶ ح : آمد و سوی .

3522

خوردی که بدو شود حواله درحلق من افتد آن نواله
زیدش بجواب گفت بگذار کانماز تو کردهٔ بدیدار
آن روز کزان دو نقش باهم کردی ز یگانگی یکی کم
این فرق تو از میانه بردی کز هر دو ورق یکی ستردی
یعنی چو من و توئی ندارم به گر رقم دوئی ندارم
من نیز بسنّت قدیمی گفتم سخنی بدین عظیمی
گر نیک نرفت تاهم از پای سر پای برهنه خیزم از جای
مجنون زجواب استوارش برخاست کشید درکنارش
کاحسنت زهی ندیم خوش گوی آباد ترین نسیم خوش بوی

آ۳۹ پ : براو شود حوالت ؛ ح : بود حواله . ب۳۹ پ : در
طق من افد ان نوالت ؛ افتد : ح - آید . ب۴۰ بدیدار : پ ث
چ ح خ د ر - بدین کار ، ج : درین کار . آ۴۱ پ : ازان ، ج : که آن ؛
ز : نفس ، ث : نفس . آ۴۲ پ : میان ببردی . ب۴۲ ورق : پ ث
ج چ خ در - رقم ؛ ح : رقم یکی سپردی . آ۴۳ یعنی : ح - اکنون ؛
چو : ت ز - که . ب۴۳ رقم : ح - ورق . آ۴۴ پ : سیت ، ح د :
بنسبت . ب۴۶ ج : برجست و ، د : برجست ، پ : برخاست
وکشد . آ۴۷ ب ت : کاحسنت و ؛ پ : کاحسند و ره ای حریف
خوش خوی ؛ خ : قدیم . ب۴۷ آباد ترین : پ - کاباد تری ، ت ز : آباد
برین ، ج : آباد دشوای ، چ ح : آباد بدین ، خ : آباد بتو ، ر : آزاد ترین .

3522

وز روی دگر حساب آن کرد کو نیز همان خورد که او خورد
آن خنده که طبع خواست بنمود بگریست که عقل گریه فرمود
زان نوحه گری چو باز پرداخت با زید عتاب گونهٔ ساخت
کای یار قدیم رنج دیده درد سر من بسی کشیده
واخواستی از تو در دلم هست وان را بگره نمی توان بست
امروز درین ورق که خواندی یک حرف خطا بسهو راندی
آن لحظه که گفتیم فلان مرد جان را بتوی ضعیف بسپرد
گر بود بدوستیت میلی گفتی که سپرد جان بلیلی

آ۳۱ ح: این ؛ خ : حساب میکرد . ب۳۱ پ : گویند همان ؛ ز: آن خورد . آ۳۲ د : ازخنده که طبع خواست بنمود ؛ پ ت ث ج : نمود ، پ زح : بنمود . ب۳۲ گریه : پ-خنده . آ۳۳ پ ج د : از نوحه گری ؛ ح : چون باز .

۳۴ ، ۳۵ : ح - ۳۵ ، ۳۴ .

آ۳۵ هست : خ- بیست . ب۳۵ پ ج چ :کانرا ، د :کورا

آ۳۶ ب ت پ ز ث خ : کامروز ، ح : کامروز برین ؛ ت : که راندی . ب۳۶ پ : بسهو خواندی . آ۳۷ چ ح ر :کان لحظه؛ پ : گفتم آن فلان . ب۳۷ بتوی : ب ت ز- بمن ،ح : بقوی، ر : بتو ؛ ضعیف : د- عزیز . آ۳۸ ر : گر بود بود بدوستیت میلی . ب۳۸ سپرد جان : پ- شده بجان،

3522

چون ابن سلام رخت بربست | وانمرغ پرنده از قفس رست
ره پیش گرفت زید حالی | می رفت چو باد لا ابالی
زان جام که دست مرگ درداد | مجنون خرابرا خبر داد
کان ره زن کاروان کامت | برخاست ز راه تنگ و نامت
رفت ابن سلام جان نزاداد | باقی تو بهی ترا بقا داد
مجنون که چنان نوالهٔ خورد | در دور فلک نظارهٔ کرد
زد نعرهٔ آن چنان شغب ناک | کافتاد هزاهزی در افلاک
که رقص نشاط کرد ازان شور | گه دید خیال خود دران گور
از یک جهتش خوش آمد آن کار | کز دامن گل بریده شد خار

ب۲۲ ر : آنمرغ ؛ ث : پریده ؛ قفس : د : چمن ؛ ج : از قفص جست . آ۲۳ گرفت زید : پ - دوید رود .
ب۲۴ د : باقی تو بوی ترا بقا باد . آ۲۵ ح : کاروان نامت . ب۲۵ ج : ننگ نامت . ۲۶ د : حذف شده . آ۲۶ ت ث ج چ ح خ ر : وجان .
ب۲۶ : ج ب۲۴ ، پ : باقی تو بزی چو سرو آزاد . آ۲۷ ب ت ز : نوالهٔ چنان . ب۲۷ چ : نظاره میکرد .
ب۲۸ هزاهزی : پ - بظاهری ، ح د : زهازهی ، خ فدا فدا .
آ۲۹ پ : از رقص ؛ خ : گر رقص و نشاط ؛ ب ت ز د : و نشاط ، ج : و نشاط کرازان ؛ چ : سور . ب۲۹ د : دران حور .
آ۳۰ پ چ : این . ب۳۰ پ : کز سر کلش بریده

3522
121

میکرد بچارهای صد رنگ جویای کار او بصد جنگ
اندیشهٔ کار خود رها کرد در چارهٔ کار او وفا کرد
آن کرد که چون کنند از او یاد گویند که آفرین بر او باد
تو نیز گر آن خصال داری بر چهره همان جمال داری
بسیار خصالها ست در مرد کز وی نتوان حکایتی کرد
حرفی که نباشد از زبان به گر در تو بمیرد آن چنان به
حرفی ز تو باز مان درین دیر کان از تو کند حکایتی خیر
هر چ از من و تو بجای ماند از خانه بگذ خدای ماند

آ۱۴ ح : صد نیک . ب۱۴ د : جویای کلام او ؛ پ : کارها بصد ؛ بصد جنگ : چ - بفرهنگ ، ح : بصد رنگ .

ب۱۵ ح : دوا کرد .

آ۱۶ پ : چون از و کند یاد ؛ ب ت ژ ث : از آن .

ب۱۷ پ : با چهره کمال حال داری ؛ همان : ح - ازان .

آ۱۹ حرفی : د - خوفی (در زیر سطر اصلاح و - حرفی - نوشته شده) ؛ ح : زیان .

ب۱۹ پ : کرد تو ؛ بمیرد : ح : نگیرد ، د : نگیرد (در زیر سطر اصلاح و - بمیرد - نوشته شده) .

۲۰ پ د : حذف شده . آ۲۰ ح خ : باز ماند این (خ : ماند زین) دیر . ب۲۰ ج ح ر : حکایت . آ۲۱ د : چرخ از .

در چاره گریش ایستادند وز کار وی آن گره گشادند
تا یافت بزینب از مدارا پوشیده رهی نه آشکارا
رفتی براو چنانکه بودی زنگار ز آیینه زدودی
چون غنچهٔ ناشکفته بااو میزد نفسی نهفته با او
وان نوش لبش ز مهربانی میکرد نوازشی نهانی
با یکدگر از طریق طاعت کردند بپرستشی قناعت
نارفته میانشان ز پاکی الّا نظری بشرمناکی
زیدارچه بکارخویش درماند با مجنون نیز نقش میخواند

ع ح : حذف شده . آع چاره گریش : پ-چارهٔ کار ، ث ج خ در : چارهٔ کارش . بع ب ت ز : وز روی وی ؛ ج : کار-حذف شده
آ۷ ث : بزینت آن مدارا ، ح : بزید از مدارا ، پ : آن مدارا .
ب۷ رهی : ح - زمین ، خ : رخی .
ب۸ ر : ز نکاری از آینه ، ث : از اینه .
ب۹ خ : نهفت . آ۱۰ پ : ز مهر ربانی .
ب۱۰ ث ج د ر : نوازش ؛ نهانی : پ ح - که دانی . ب۱۱ پ : کرده بنظارهٔ قناعت ، ج : پرسیشی ، چ خ : پرسشی . آ۱۲ خ : نارفته سیانشان ؛ چ : به پاکی . آ۱۳ پ : دید ارچه ؛ بکار : ب ت ز - بزید ، چ : بقید ، ح : بدرد ، د : برید (روی سطر اصلاح شده و - بکار نوشته شده) ب۱۳ ت : عشق میخواند .

3522

خبر کردن زید مجنون را از وفات شوهر لیلی *

گوینده این حکایت نغز — کاکنده شد استخوانش از مغز
گفتا که چو زید ماند رنجور — چون چشم خود از نگار خود دور
میکرد بصابری فسونی — میخورد بجای آب خونی
خویشان که رقیب را زبودند — اورا همه چاره ساز بودند
کو بود بدان بهار درخورد — کز وی دگری بزور برخورد *

---

* پ : سرفصل حذف شده ، ت : رفتن زید و مژدهٔ وفات شوهر لیلی بمجنون رسانیدن ، زچ ح : خبر یافتن مجنون از وفات شوهر لیلی ، ث ج : خبر یافتن مجنون از وفات (ج : مرگ) ابن سلام ، خ : گفتار در قصّهٔ زید ، ر : رسیدن زید بزینب (این فصل در نسخهٔ ر - در حاشیه نوشته شده)

ب۱ ر : کاکنده ؛ شد : ج - بد ؛ از : پ - در ، ح : را .
آ۲ ج : گوید که ؛ ح : گفتا که چون زید گشت رنجور ؛ ب ت ز ث چ خ : ماند زید . ب۲ ب ت ز : بدان نگار (ب : زکار) ؛ ج چ ح د : بُد از نگار . ب۳ بجای : پ - بآبی . آ۴ چ : ساز بودند . ب۴ پ : واورا همه چاره سازکن . آ۵ زچ : دران ، ج خ د : بآن . * ث ج چ خ د - افزوده :

یاری گر او شدند یارانش — گشتند مطیع دوستدارانش

نالد بتضرّعی که داند | بیتی بمراد خویش خواند
لیلی بچنین بهانه حالی | خرگاه زخلق کرد خالی
برقاعدهٔ مصیبت شوی | با غم بنشست روی در روی
چون یافت غریورا بهانه | برخاست صبوری از میانه
می برد بشرط سوگواری | بر هفت فلک خروش وزاری
شوریدگیی دلیر میکرد | خود را بطپانچه سیر میکرد
میزد نفسی چنانکه میخواست | خوف وخطرش زراه برخاست

آ۷۷ پ : با او بتصرعي .
ب۷۷ پ : کسی بمراد خویش راند ؛
خویش‌خواند : ث ح - خود بخواند .
آ۷۸ پ ث چ ح : بچنان، خ: نجانه .
آ۷۹ خ : مصیبهٔ شوی .
ب۷۹ ت : بنشست و ، پ چ ح خ : بر (خ: با) روی .
آ۸۰ غریورا : پ - غم ترا .
آ۸۱ د : بشکل سوگواری .
۸۲ خ : حذف شده .
آ۸۲ ث : سوزندکیی ، ج : شوراوکی .
ب۸۲ ح : شیر .
ب۸۳ پ ح : جون آن خطرش .

3522
125

از دوری دوست ناله میزد | بر شیون شوی ماله میزد
درهرچه بکاخ وکوی گفتی | ای دوست زدی وشوی گفتی
اشک از پی دوست دانه میکرد | شوی شده را بهانه میکرد
بر شوی ز شیونی که خواندی | در شیوهٔ دوست نکته راندی
شویش ز برون پوست بودی | مغزش همه دوست دوست بودی
رسم عربست کز پس شوی | ننماید زن بهیچ کس روی
سالی دو بخانه درنشیند | او در کس و کس درو نبیند

۷۰، ۷۱ ر : حذف شده .

آ۷۰ ج چ ح خ د : ناله میکرد .

ب۷۰ چ ح د : شو حواله میکرد ؛

پ ز : ناله میزد ، ج : شو دریغ میخورد ،

خ : ژاله میکرد .

۷۱، ۷۲ ج : حذف شده .

آ۷۱ پ : هرکه که بکاخ وکوی رفتی ؛ ث : درهرکه.

ب۷۱ پ : زدی و سوی رفتی .

۷۲ ج : حذف شده آ۷۲ پ : ستاله میکرد .

آ۷۳ ج : در شوی ؛ د : بر شوی که شیونی بخواندی.

ب۷۳ ب : ای دوست زدی و شوی خواندی ؛ پ ح : بر شیوهٔ .

۷۴ ث : حذف شده . آ۷۵ پس : پ ث-یی ، ج : بی .

3522

عمر تو که صد محال باشد گر صد نه هزار سال باشد
چون عیب کمیش در کمین است پندار که شد سخن همین است *
لیلی ز فراق شوی بی کام میجست زجا چو گور در دام
از رفتنش ارچه سود سنجید با این همه شوی بود رنجید
میکرد ز بهر شوی فریاد واورده نهفته دوست را یاد
از محنت دوست موی می کند امّا بطفیل شوی می کند

ب۶۴ گو : ر - گو .

آ۶۵ پ : جون نهس درکمین است ؛ کمیش : ز - که پیش ، ث : نهیش ، ج : فناش ، خ : کمینش ؛ ح : کهیش در نگین است .

ب۶۵ شد : پ - این .

آ۶۶ خ : سوی

* ح سرفصل « زاری کردن لیلی بحجت تعزیت از عشق مجنون » افزوده .

ب۶۶ ح : زجا چون گور بی دام ؛ ت زخ : چو گور بی دام ، ب د : چو شیر (د : گرگ) بی دام ؛ در : ر - از .

۶۷ پ : حذف شده . ب۶۸ ج : آورد ؛ ح خ : آورده ، ب پ ت ث چ : واورد

آ۶۹ پ : ازوحشت .

3522

هر شام کزین خم گل آلود برخنبرهٔ فلک شود دود
تعلیم گر تو شد که اینجای آتش کده ایست دودپیمای
۶ روزی و شبی چنین جگرسوز تو روز و شب انگهی بدین روز*
دیرست که این دو مرغ گستاخ انبان تو میکنند سوراخ
گر عمر تو خرمنیست کاورس از خوردن این دو مرغ میترس
هرچ آن سپری شود سرانجام خواهی قدمی و خواه صد گام

۵۸آ پ : بر این ، د : که این ؛ ز : گل خم آلود ؛ چ : گل اندود .
۵۸ب خنبره : ب-حنره ، پ ث ج : حنبره ، ت ح : خمبرهٔ ، چ جنپره ، خ : چنره ؛ ز : برخمره فلک ازان شود دود ؛ شود : ج-رود .
۵۹ ث : حذف شده .
۵۹آ گرتو : ب ت ز-گریت ؛ پ : معلوم شود مرا که آنجا ، ح : انجای .
۶۰ - ۶۵ ر : درحاشیه نوشته شده . ۶۰ب تو : ج-جه ؛ انگهی : ح-آگهی ؛ پ : روز توشب آنگهی ؛ ر : توغافل وخرقی بدین روز .
* خ افزوده : اندرپی تو دو مرغ هستند کین خرمن عمر می پرستند
۶۱آ چ ح در : دیریست ؛ خ : آن ؛ این دو مرغ : ح-این دو موش ، د : موشکان . ۶۲ب ر : آن .

3522

از وام جهان اگر گیاهیست　　می‌ترس که شوخ وام‌خواهیست
می‌کوش که وام او گذاری　　تا باز رهی ز وام داری
منشین که نشستن اندرین دام　　مسمار تنست و میخ اندام
بر جوهر خویش بشکن این درج　　بر پر چو کبوتران از این برج
۵۵ کین هفت خدنگ چار بیخی　　وین نه سپر هزار میخی
با حربهٔ مرگ اگر ستیزند　　افتند چنانکه برنخیزند
هر صبح کزین رواق دلکش　　در خرمن عالم افتد آتش

---

۵۱ خ : حذف شده . آ۵۱ وام : ب‌ت ز - دار ، پ : دام . ب۵۱ پ : می برس که شوخ وامکاهیست ؛ شوخ : ج - شوم ؛ د : دام خواهیست . آ۵۲ ث : دام ؛ او : پ ز - وی ، ح : وا . آ۵۳ ح : منشی که نشسته ؛ پ : نشسته اربن دام ، ث : نشسته ؛ ز : اندران ، ر : وام . ب۵۳ د : سوفار تنست ، ح : مسمار بنست میخ ؛ ث : و - حذف شده ، میخ : ب‌ت ز - دام . آ۵۴ ج ح ر : گوهر . ب۵۴ چو : ح - حون ؛ کبوتران : ب - بری بران . آ۵۵ ب‌ت ز : کین هشت ؛ پ ج ح خ د : میخی .

ب۵۵ پ : زمن ؛ سپر : خ فلک . ۵۶ ، ۵۷ : پ - ۵۷ ، ۵۶ ۵۶ ، ۵۷ د : درحاشیه نوشته شده .

آ۵۶ ج : با جربه مرک . ب۵۷ افند آتش : پ - اوفد حوش .

3522
129

چون زلزلهٔ دگر بر آمد | دیوار شکسته بر سر آمد
روزی دو سه آن جوان رنجور | میزد نفسی ز عافیت دور
چون شد نفسش بسینه در تنگ | زد شیشه پر ز باد بر سنگ
افشاند چو باد بر جهان دست | جانش ز شکنجهٔ جهان رست
۵۰ او رفت و نرفته کس نماند | وامی که جهان دهد ستاند

---

۴۶ خ : حذف شده .

۴۶، ۴۷ : ب ت ز - ۴۷، ۴۶ .

آ۴۶ چون : خ - یک ؛ ب ز ج چ ح خ د : درآمد .

ب۴۶ ب ز ج ح خ : در سر .

آ۴۷ پ : کین جوان .

ب۴۷ ز : بعافیت ، خ : ز عاقبت ، د : و عافیت .

آ۴۸ بسینه : ب - لشته ، ت : لشسه ، ح : نشسته ، ث د بشیشه ؛ ز : بشیشه در سنگ .

ب۴۸ ب ز ث ح : زد شیشه باد (ث : باز) ما فت (ز ث ح : یافت) برسنگ ، پ : در سسه با در فت در سسک ، ت : شد شیشه باد ما فت در حنک ، ج : زد شیشه خویش برسر سنک ، چ : زد بال وشکسته شیشه برسنک ، ح : او شیشه بکرد خرد برسنک ، ر : زد شیشه باد برسر سنک .

آ۴۹ ح : جون باد . ۵۰ ، ۵۱ : چ - ۵۱ ، ۵۰ . آ۵۰ نرفته : ث ح - به رفته ، ر : رویم و . ب۵۰ دهد : پ - بدو .

3522
130

در راحت از او ثبات یابند وز رنج بدو نجات یابند
در رنج گلی هزار داروست بر گنج دری هزار باروست
چون وقت بهی دران تب تیز پرهیز شکن شکست پرهیز
تب باز ملازم نفس گشت بیماری رفته باز پس گشت
آن تن که بزخم اوّل افتاد زخم دگرش بباد برداد
وان گل که بآب اوّل آلود کآبی دگرش رسید پالود
یک زلزله از نخست برخاست دیوار شکسته شد چپ و راست

---

۳۹ ، ۴۰ ح : حذف شده .
آ۳۹ از و : ز - او ، د : ازان ؛ خ : در راحت خود ثبات باشد .
۳۹ ، ۴۰ : د ۴۰ ، ۳۹ . ب۳۹ د : بدان ؛ خ : نجات باشد . ۴۰ پ ح : حذف شده ، ر : در حاشیه نوشته شده .
آ۴۰ گلی : ث - کلو . ب۴۰ ج : دزی ؛ ب ت ز : هزار داروست . آ۴۱ وقت : ج - یافت ؛ د : بهی شد این تب تیز
آ۴۲ د : تب یار و ملازم . آ۴۳ ب پ ت ز ث : آن تب .
ب۴۳ پ ث ج چ ح خ د : زخمی . ب۴۴ ج چ ح در : آبی ، در : و پالود ، پ : ما بود . ۴۵ خ : حذف شده . آ۴۵ ب ت ز : یک سلسله ، پ : یک رکن که از ؛ ح : کز . ب۴۵ شکسته : پ - حریده ، ث : دریدو ، ج چ ح در : دریده ؛ شد : ر - شب .

3522

در تن تب تیز کارگر شد | تا بش بره دماغ بر شد
راحت ز مزاج رخت بربست | قرابه اعتدال بشکست
قاروره شناس نبض بفشرد | قاروره شناخت رنج او برد
میداد بلطف سازگاری | در تربیت مزاج یاری
تا دور شد از مزاج سستی | پیدا شد راه تن درستی
بیمار چو اندکی بهی یافت | در شخص نزار فربهی یافت
پرهیز نکرد از آنچه بد بود | وان کرده نه برقرار خود بود
پرهیز نه دفع یک گزندست | در راحت و رنج سودمندست

آ۳۱ کارگر شد : ث - کارکردش . ب۳۱ ت : تا بس ؛ د : آتش بدل و دماغ درشد ؛ ث : دماغ بردش .
آ۳۲ رخت : پ - برخت . ب۳۲ خ : قرابهٔ اعتماد .
ب۳۳ شناخت : ب ت ز - شناس ؛ ج : شناس رنج میبرد ، ث : شناخت و رنج میبرد ، ح : شناخت و رخت میبرد ؛ پ ج خ د : رنج میبرد .
آ۳۴ میداد : ت ز - میکرد ؛ ث ج چ د : و سازگاری
ب۳۴ پ : در تربست او مزاج . ب۳۵ پ ز ث چ ح خ د : شده .
۳۶ خ : حذف شده . آ۳۶ پ : سماری را دگر بهی یافت .
آ۳۷ بود : پ - کرد . ب۳۷ د : وان خسته چو بر قرار .
آ۳۸ یک : خ د - هر . ب۳۸ و رنج : ز - کنج .

3522

چندان بگریستی بران جای کز گریه بیوفتادی از پای *
چون بانگ بر آمدی بگوشش ماندی بشکنجه در خروشش
چون شمع بچابکی نشستی وان گریه بخنده در شکستی
این بی نمکی فلک همی کرد وان خوش نمک این جگر همی خورد
تا گردش دور بی مدا را کردش عمل خود آشکارا
شد شوی وی از دریغ دیدار دور از رخ آن عروس بیمار
افتاد مزاج از استقامت رفت این سلام را سلامت

آ۲۴ ب پ ز خ : بدان ، ح : دران .
ب۲۴ چ ر : در او فتادی .
* ج چ افزوده :
از آب دو دیده (چ : دو چشم) در نثارش پر در و گهر شدی کنارش
آ۲۵ پ خ : بیامدی ، ث چ ح : نی آمدی ، ج : کس آمدی ،
د : در آمدی ، ر : پی آمدی .
۲۶ ، ۲۷ ب : حذف شده .
ب۲۶ پ ث ح : بر شکستی ، ت : در بستی .
۲۷ ح : حذف شده . ب۲۷ این : پ - ار ، ث : آن .
آ۲۸ دور : ج ح خ - چرخ ؛ بی : ث - پن . ب۲۸ ح : کرد
آن عمل . آ۲۹ پ چ خ : شد سوی . آ۳۰ مزاج از :
ح - نزار ز ؛ ز : ز استقامت .

3522
133

۱۵ شویش همه روز پاس میداشت میخورد غم و سپاس میداشت
در صحبت آن بت پریزاد مانند پری به بند پولاد
میکرد بچابکی شکیبی میداد فریب را فریبی
تا شوی برش نبود نالید چون شوی رسید دیده مالید
تا صافی بود نوحه میکرد چون درد رسید درد میخورد
۲۰ میخواست کزان غم آشکارا گرید نفسی نداشت یارا
ز اندوه نهفته جان بکاهد کاهیدن جان خود که خواهد
از حشمت شوی و شرم خویشان میبود چو زلف خود پریشان
پیگانه چو دور گشتی از راه برخاستی از ستون خرگاه

آ۱۵ شویش : پ - سوس ؛ ح : همه ساله .
ب۱۵ غم و : د - غمش .
آ۱۶ ج : صحبتش ؛ ث : این ، ر : او ؛ آن بت : ب ت ز : آنچنان .
ب۱۶ به بند پولاد : پ - رسد آزاد .
ب۱۸ پ : چون سوی برش رسید مالید ؛ چ : رسیده .
آ۲۰ ح : ازان . ب۲۰ پ ح خ د : گوید . ۲۱، ۲۲، ۲۳ د : حذف شده . آ۲۱ چ : ز - حذف شده . ب۲۱ ز : کی خواهد . ب۲۲ شوی : ب ت ز - خویش . ب۲۲ ح : چون زلف . آ۲۳ پ : کشتن .
ب۲۳ از : پ - این ، ت ز ث خ : آن ، ح - جون .

3522
/134

بس گل که تو گل کنی شمارش | بینی بگزند خویش خارش
بس خوشهٔ حصرم از نمایش | کانگور بود بآزمایش
بس گرسنگی که سستی آرد | در هاضمه تندرستی آرد
بر وفق چنین خلاف کاری | تسلیم به از ستیزه کاری
القصّه چو قصّه این چنین است | پندار که سرکه انگبین است
لیلی که چراغ دلبران بود | رنج خود و گنج دیگران بود
گنجی که کشیده بود ماری | از حلقه بگرد او حصاری
میزیست دران شکنجهٔ تنگ | چون دانهٔ لعل در دل سنگ
گرچه گهر گران بها بود | چون مه بدهان اژدها بود

---

۷ ح : حذف شده . آ۷ پ : حضرم ، ج : حصیرم ، چ خ : خضرم ؛ ث : ازخوشه حصرم از نوایش . ب۷ چ : در آزمایش.
ب۸ خ : هایضه . آ۹ ب ت ز : رفق ، پ : وفف ؛ خ : خلاف داری . ب۹ پ خ : سر کاری . آ۱۰ چو : ب پ ت ز - که ؛ پ : القصه که جمله عصه کینست . ب۱۰ پندار : ح - انکار ؛ سرکه : ث - سر . آ۱۱ ب ت ز : دیگران بود . ب۱۱ پ : کج خود و رنج . آ۱۲ پ : کنجی کشیده بود مارش . ب۱۲ خ : آن حلقه ؛ پ : بگرد آن حصارش . ۱۳ - ۱۷ : ر - ۱۴ ، ۱۳ ، ۱۷ ، ۱۵ ، ۱۶ .
آ۱۳ ح خ : درین ؛ ب ز : شکنجه دلتنگ .
آ۱۴ ب چ در : گهری . ب۱۴ مه : ح - زر .

3522
135

وفات یافتن ابن سلام شوهرلیلی *

هر نکته که بر نشان کاریست — در وی بضرورت اختیاریست
درجنبش هرچه هست موجود — درجیست ز درجهای مقصود
کاغذ ورقی دو روی دارد — کاما جگه از دو سوی دارد
زین سوی ورق شمار تدبیر — زان سوی دگر حساب تقدیر
کم یابد کاتب قلم راست — این هر دو حساب را بهم راست

---

* ب پ ث ج ر : وفات یافتن (ب : کردن) ابن سلام شوهرلیلی ، چ خ : وفات یافتن شوهرلیلی ، ز : گفتار اندر وفات یافتن ابن سلام شوهرلیلی ، ت : رنجور شدن ابن سلام شوهرلیلی و وفات کردن ، ح : گفتار در وفات شوهرلیلی و نوحه کردن ، د : اندر وفات یافتن ابن سلام .

آ ب : نقطه ؛ ح : درنشان ؛ پ : کارست .

ب آ ح : اعتباریست ؛ پ : اختیار است .

آ۳ خ ر : ورق . ب۳ د : آما جگهی دوسوی .

آ۴ پ : زین سو ورقی ، ث چ خ : سو ، ح : زین سوورق شمار و تدبیر . ب۴ ح : زان روی دگر ؛ پ : دگر شمار تقدیر ؛ خ : حساب وتحریر .

آ۵ پ : می ماند کاتبی ؛ ب : کم کاند ، د : کم باشد . ب۵ این : ب - بر

3522

برخواسته‌ام بزور ازین زور — برداشته راه گور ازین گور
مجنونی خود جز این نه بینم — مجنون اگر این کند من اینم
فصلی بکمال ازین سخن راند — پولاد گشاد و گوهر افشاند
از حیرت آن جواب چون نوش — شد زید زیاده‌گوی خاموش
پذرفت که بر بهار آن شاخ — دیگر نزند دو شاخه گستاخ
لوح ادب از وفا درآموخت — لب را بهزار میخ بر دوخت
زان پس بجز آن نبود کارش — کاورد بدو پیام یارش
وز پاسخ او بدان دلارام — میداد چنانکه بود پیغام
میکرد میانجیی بامّید — چون زهره میان ماه و خورشید

آ۱۱۶ بزور : ب ت ز ث - برون .
ب۱۱۶ پ : راه نور ؛ ازین : خ - این . آ۱۱۸ ازین : ب ز - این
آ۱۱۹ پ : کرحیرت ؛ جواب : چ - زبان ؛ ح : این جواب جو نوش .
آ۱۲۰ بربهار : خ - برگهای ، پ ث : برجهای ، د : برنهاد ؛ چ : برنهال این شاخ .
ب۱۲۰ ج : شاخ . ب۱۲۱ ج چ خ : در دوخت . آ۱۲۲ بجز آن : پ - سحری ، د ر : بجز این . ب۱۲۲ ب : کاورد پیام از نکارش ؛ ج : باو ؛ د : قیام یارش . آ۱۲۳ وز : ح - واز ، ر : در .
ب۱۲۳ پ : میداد بدانکه . آ۱۲۴ میانجیی : ح د - میانجی ، ر : نجیی .

3522
137

کانجیر فروش را چه بهتر | کانجیر فروشد ای برادر
هر مرد که شغل خویش نگذاشت | برخورد ز هرچه در جهان کاشت
تیرم بنشانه بر درستست | امّا خلل از کمان سستست
در بند گشادن خزینه | ترسم ز کلید آبگینه
در ترس چنان امید واریست | در وقت امید ترس کاریست
من کامده ام درین خرابات | پیوند بریده از قرابات
غیبت نکنم حیل نسازم | غافل نزیم غلط نبازم
زان پیش کاجل گریز گوید | وآواز رحیل خیز گوید

آ۱۰۸ ج ر : انجیر . ب۱۰۸ ث : فروشی .
آ۱۰۹ ث ح چ : بگذاشت . ب۱۰۹ چ : برخورد از آنچه در جهان داشت ؛ خ : درنهان داشت ؛ ب پ ت ث د : داشت.
آ۱۱۰ بر : چ در . ب۱۱۰ پ : کمان رشتست .
آ۱۱۱ ب ت ز ث خ : خزینم .
ب۱۱۱ خ : همواره بکام انگبینم ؛ ب ت ز ث : آبگینم .
آ۱۱۲ ت : درترس جهان ، ح : درترس کامید کارزارست ، د : درترس کلید رستکارست ، پ ج خ : کامیدواریست . ب۱۱۲ ث : درس کاریست ، ح : ترس کارست ، ر : رستکاریست . آ۱۱۳ ح : خربات . ب۱۱۳ ر : بریدم .
۱۱۴ ح : حذف شده . آ۱۱۴ ب ت ز : نه حیله سازم . ب۱۱۴ غلط : ث دغل ، چ ـ دغا . آ۱۱۵ پ ج : کزیرجوید . ب۱۱۵ چ : وحذف شده .

3522

این فندق شکل فستقی رنگ — بر فندقهٔ سرم زند سنگ
یعنی سر تو که مغز جانست — نه درخور درع استخوانست
با دام صفت ز سرخ بیدی — یابم به برهنگی سپیدی
۱۰۵ با دامه نیم که چون شوم عور — زنگی بچهٔ برآرم از گور
ایزد چو نصیب من چنین کرد — در ساختنیست با چنین درد
آن میوه فروش خوش مثل زد — کان غورهٔ ترش در بغل زد

آ۱۰۲ این : پ - از ، ح : کاین ، د : آن .
ب۱۰۲ ح : بر صندوقهٔ ؛ پ : زنی سنگ .
۱۰۳ ، ۱۰۴ د : در حاشیه نوشته شده .
آ۱۰۳ پ : نه درخورد رکان و استخوانست ؛ ت ح : ذرع (ح : و) استخوانست ، چ : مغز و استخوانست ، ز ج : و استخوانست .
آ۱۰۴ ز سرخ بیدی : ث زرح : به بندي ، خ : ز پر امیدی .
ب۱۰۴ ج چ خ : زبرهنگی ؛ ح : یابم سرهنکی سفیدی .
۱۰۵ ب : حذف شده . آ۱۰۵ پ ت ز ج چ خ د : بادام (د : زیر کلمه - بادامه - نوشته شده) ؛ ح : بادام نیم که تا شوم عور . ب۱۰۵ ح : بچه را برارم ؛ ت : برآیم . آ۱۰۶ ح : ایزد چون . ب۱۰۶ در : ث چ هم ؛ ح د : ساختنست . آ۱۰۷ خوش : پ ث - خود ، ج : چون . ب۱۰۷ ح : چون میوهٔ ترش ؛ ت : میوهٔ ترش ؛ د : غوره برش ؛ خ : بربغل .

3522
139

۹۵ سر زین چه اگر برون تو انکرد — ره برد گریست چون توان کرد
هرکه ز غم خود فرس جهاند — خود را بغمی دگر رهاند
من کی بت دیگران پرستم — کاوّل بت خویش را شکستم
گر سوی بتی جمازه رانم — خود را ز بتان خود رهانم
عاقل که می مغانه گیرد — از زحمت خود کرانه گیرد
۱۰۰ این حالت کالت قبولست — در دیدهٔ غافلان مهولست
زین حال مرا شکایتی نیست — کایمن تر ازین ولایتی نیست

ب۹۵ ح : ره بر دیگریست چون .
آ۹۶ پ : هرکس غم تو فرس ؛ چ ر : هرکه از ؛ د : غم تو .
ب۹۶ پ : خود را بد کر غمی شاند ؛ ث ج ح ر : بدگر غمی؛ ز د : بغم ، خ : بدگر غمی رساند .
آ۹۷ ح : من که بت دگران ، د : من کز تب دیگران برستم؛ بت : ث-شب ؛ ت خ : بت خویشتن شکستم ؛ را : ح-بر
آ۹۸ د : جنازه رانم . ب۹۸ بتان : د- بیان .
آ۹۹ ح : غافل که می مغانه ، عاقل : د-آخر (در زیر کلمه اصلاح و-عاقل نوشته شده)
ب۹۹ خ : کرا نه کوید .
آ۱۰۰ د : آن ؛ ح : حالت قبولست . ب۱۰۰ پ ث خ : عارفان، ت د : عاقلان ، چ : فارغان ؛ ج : فارغان مقولست ، ح : عارفان سهولست ؛ ب : سهولست

3522

کوشم که ازین رواق پرخار مردانه برون شوم نه مردار
یک لختی ازان نیم درین سیر کامد چو در دو لختی این دیر
لختی نکشاد کس بدین در کان لخت دگر نخورد بر سر
در چاه تن تو جای گیرست از سلسله ئیت ناگزیرست
افتادهٔ غم درین گذرگاه بی سلسله کی برآید از چاه
آن سلسله زلف دلبرانست وان نیز بدست دیگرانست

---

۸۹ - ۹۱ : ح - ۹۱ ، ۸۹ ، ۹۰
آ۸۹ روان : ب ت - رقاق ، ر : جهان .
ب۸۹ ح : بیرون روم .
آ۹۰ خ : یک ثحه ازین سرای بی در ؛ ب ت ز د : لخت؛
ج : لخت ازان زیم ؛ ج : ازان زنم .
ب۹۰ خ : برکن چه زنی بثحه بر سر ؛ ث : در و دو؛
ج : کامد دو درو دو لختی .
آ۹۱ خ : تحی نکشاد کس ازین ، ب : لحتی نکساد کس دراین ؛
د : نگذاشت کس ازین در ؛ ج ح : ازین ، ب ز : برین. ب۹۱ ح:
لختی ، خ : ثحه ؛ ر : نخورده . آ۹۲ د : درچاه تنت چه چاه کیرست.
ب۹۲ ت ز : ازسلسلهٔ تو ، خ : زین سلسله پای . ۹۳ ح : حذف شده.
۹۳ ، ۹۴ : ج - ۹۴ ، ۹۳ . آ۹۳ ب ت ز : افتاده غمی .
آ۹۴ ر : این . ب۹۴ ج : آن .

3522

141

زان پیش که کشتیم شود غرق آلت فلکم ز پای تا فرق
در بند وضوی آن جهانم مسحی کش و مسح را ندانم
جان کندن ازین چهارمسمار در رقص رحیل هست دشوار
۸۵ جان خواه تو بس شکرف یاریست جان دادن تو شکرف کاریست
شرطست جریده ایستادن زو جان طلبیدن از تو دادن
پنداشتهٔ که من درین دام برجستن دانه می‌نهم گام
در چشمهٔ حلقهای این شست زاندیشهٔ غرق میزنم دست

آ۸۲ چ : زین .
ب۸۲ آلت فلکم : پ - مسکن تومرا .
ب۸۳ مسح را : ب ت ز ج چ - مسح کش ، ح ر : مسح کس ؛ د : مسح کش بدانم . آ۸۴ ث د : چون کندن آن چهار ، پ : جانی کندن زچار مسمار ؛ ح خ : کندنی از ؛ ازین : ب ت ز - از ، از ین چهار مسمار : چ ر - تن بچار (چ : نجار) مسمار .
ب۸۴ خ ر : بر رقص .
آ۸۵ جان : ب - جاه ؛ ح : بازیست ، ر : یارست.
ب۸۵ ر : تو عظیم بارست ؛ ح : بازیست .
ب۸۷ دانه : ر - کام . آ۸۸ ر : درحلقه چشمهای ؛ پ : آن
ب۸۸ د : غرقه ؛ خ : میزند ، پ : میکنم دست .

3522
۱۷۲

آنکس که بچشم بد درآید | زان به که بچشم خود درآید
دیوانه کسی بود برین تخت | کو بند حصار خود کند سخت
من خود بهزار چارهٔ چست | بندی که مراست میکنم سست
زین پوده درخت چار بیخی | می برکه تو غرق چار میخی
زین ده که نجات نامه دارم | نه جامگی و نه جامه دارم
کشتی که شکسته شد میانش | گو نیز مباد بادبانش

آ۷۶ آنکس : پ-آنکه ، د : ازکس ؛ ث :بدهراسد .
ب۷۶ ت : به زانک ، چ : آن به ؛ پ : زچشم بد ؛
ث : زچشم ؛ ح : بچشم بد درآید .
آ۷۷ ب : بدین ، پ ث خ : درین ؛ ح د : درین بخت.
ب۷۷ کند : ث-بود ، خ : کنند . ب۷۸ ح : پندی .
۷۹ ث : حذف شده .
آ۷۹ پ ح د : زین برده (ح د : گونه) درخت چار میخی ؛
ج خ : میخی . ب۷۹ ت ز : می برکه غریق ، ج ج ح در:
می برم عرق (ح : غرق) چار (د : چهار) میخی، پ:من
برم حار مسخی ، خ : درمان بودش حمار سیخی. آ۸۰ ث
ج خ : زین ره ؛ نجات نامه : پ-بجاه نامه ؛ ح : جامه دارم،
د : نام دارم . ب۸۰ جامه : د-جام (درحاشیه-جامه) آ۸۱ شکسته :
چ-کسته . ب۸۱ ث : کوتیز ؛ پ : با دوانش .

3522
143

گر قامت من با صل کژ خواست — هست آنکه ورا طلب کنم راست
نغمه بد و راست راست ناید — بربط کژ و زخمه راست باید
تا کژ نبود کمان غازی — از تیر مجوی راست بازی
زین ناله که چون سپند سوزم — بر خود گره گزند سوزم
من آفت چشم بد شناسم — زین روی ز چشم خود هراسم

---

۷۱ ، ۷۲ ج : حذف شده .

۷۱ ح : حذف شده .

آ۷۱ ب : ور قامت با صل ؛ پ : ز اصل ، چ : زاصل کز؛ د : در اصل .

آب۷۱ خ : طلب کی ورا راست .

ب۷۲ ح : بربط بد و پرده راست باید ؛ بدو راست : خ - جو بدست ؛ پ : نغمه برو ؛ ث : باید ، پ : باید.

ب۷۲ ح : نغمه کنج و زخمه راست یابد ، ب : ماند ، خ : آید .

آ۷۴ پ خ : زین (پ : بس) که چون شنید سوزم ؛ ناله : ب ت ز ح د - گونه .

ب۷۴ گزند : ب سه بند ، پ : سید ، ز ث : سبند ، ت : سپند ؛ خ : گزند دوزم .

آ۷۵ ب ت ز : من آفت جان بد و شناسم .

ب۷۵ پ ث ج : زان (پ ث : زین) روی ز چشم بد هراسم ؛ چ : زان روی ، ت : زجم ؛ ح : زین روی جون چشم خود شناسم .

3522

نزدیک من ار پیامی آری بگذار و مکن زیاده کاری
تا چند سخن زیاده راندن افسانهٔ عمرو زید خواندن
دیوانه مرا چرا نهی نام دیوانه کسیست کوست خودکام
من دیو نیم که دیو بندم چون حور و فرشته بی گزندم
خوی خوش من نه خوی دیوست وین از کرم جهان خدیوست
از خوی خوشست کین ددودام گیرند بطبع با من آرام
خلقم ز لطافت آفریدست گر دیدن من وبال دیدست

آ۶۴ ح : بنزدیک من ار پیام داری ؛ پ : آن پیام آری ، خ : پیام ، ر : پیام داری .
ب۶۴ ز : و حذف شده .
آ۶۶ پ ث ح خ : چرا نهی مرا نام ، ر : چرا مرا ؛ ج : کنی نام .
آ۶۷ ر : دیوانه نیم که . ب۶۷ حورو : ب ت ز - جزو ، ث ح خ : خوز ، د : حوز ؛ پ : چون حرو فرشهٔ گرندم .
آ۶۸ خ : خوشخویی من نه خوی .
ب۶۸ وین : ث - دیو ، ح خ : این .
آ۶۹ ث : این . ۷۰ خ : حذف شده .
ب۷۰ ج : ایزد بکرامنم گزیدست ؛ ح د : گز دیدن ، چ : کج دیدن ؛ وبال : ح - مراد .

3522
145

گرخود بصفت چوعمر فاشی | از زید زیاده‌تر نباشی
مگری که بسی گریستم من | غمخوارتر از تو زیستم من
هم آخر کار صبر کردم | هم شربت و هم طعام خوردم
۶۰ زین شیفتگی بیا بیارام | کاشفته ترا دریغ شد نام
مجنون که مبصّر جهان بود | شهوت‌کش و خویشتن رهان بود
چون دید که زید شیفته‌اش گفت | شد شیفته و بدو برآشفت
کای زید سخن زیاده کردی | بگذر که زیاده گوی مردی

---

۵۷ ح : حذف شده .
آ۵۷ ج : هرچند ز غصه جان خراشی ، ب پ ز ث د : کرچون (پ ث د : کرخود ، پ : کرخون) ز صفت زیاده باشی ، ت ج : کرچون (ج : کرخود) بصفت زیاده باشی ، ر : کرچه بصفت زیاده فاشی .
آ۵۸ د : بگری . ب۵۸ پ ج : غمخواره
۶۰ پ : حذف شده . آ۶۰ خ : دمی بیارام .
ب۶۰ ج چ : دریغ شد ترا نام . آ۶۱ مبصر : پ-منور .
آ۶۱ ت : شهوت‌کن ؛ پ ج چ ح : و-حذف شده .
۶۲ د : حذف شده . آ۶۲ شیفته‌اش : ح-شفقتش .
ب۶۲ و بدو : ث-باوی‌و ؛ پ ت ز ج چ ح : برو ، خ : به او.
آ۶۳ ح : کین زید سخن دراز کردی .

3522
146

وز بس که دوانش دیده بودند | از خوی دوی بریده بودند
هر بیت کزان رمیدهٔ راه | منظوم شدی ز بهر آن ماه
در نسخه گر فتی آن رقم را | آوردی و دادی آن صنم را
از دوست بدوست رهبر او بود | نامه‌بر و نامه‌آور او بود *
یک روز بنوحه‌گاه مجنون | میشد سخنی چو دُر مکنون
زید از سر سرزنش بدو گفت | کان دل که تواند این گهر سفت
دیوانگی از چه پیشه گیرد | به گر ره عاقلان پذیرد
داری سخنی بدین بلندی | وانگه تو بدین فسوس‌مندی

آ۴۹ ج ر : از ، ح : واز .
ب۴۹ از : چ-ز و ؛ د : وزخوی بدی بریده ؛ ز : ددان؛ پ : بریده ، ر : بریدی . آ۵۰ د : رسیدهٔ راه .
ب۵۰ ب ت ز چ : ز مهر ، د : زعشق . ۵۲ ، ۵۳ : پ-۵۳، ۵۲.
ب۵۳ ب ت ز : میگفت سخن ، ح : میگفت سخنی چون دُر .
* چ : سرفصل ــ خطاب مجنون بازید ــ افزوده .
آ۵۴ ر : سر-حذف شده ؛ سرزنش : پ-سرزنش .
ب۵۴ تواند این : ث-توان بدان ؛ پ : این سخن گفت . آ۵۵ ب خ ر : پیش گیرد . ب۵۵ ح : برکوره ، در : کوره ؛ ج : عاقلی.
۵۶ ، ۵۷ : ر - ۵۷ ، ۵۶ . آ۵۶ داری : پ-دلبر ، چ : دانی
آ۵۶ چ : وانگاه بدین ؛ خ : آنگه ؛ ح : فسوس ماندی.

3522

۴۰ او مانده و یک دل بلاکش وان نیز فتاده هم در آتش
زان سوختگی که در جگر داشت لیلی ز شرار او خبر داشت
گه گه بر خویش خواندی اورا بنواختی و نشاندی او را
پرسیدی ازو نشان آن کار او گفتی و این گریستی زار
چندان بوفای او نظر کرد کز راز دل خودش خبر کرد
۴۵ وقتی که بدوست داد پیغام او برد پیام آن دلارام
مجنون ز پیام دلنوازش با رقص شدی به پیش بازش
در عشق حریف کارش او بود پیغام گذار یارش او بود
از بردن آن پیام چون نوش بودش چو غلام حلقه در گوش

آ۴۰ پ چ : او ماند یکی دل ؛ و یک : خ-ولیک .
آ۴۱ د : آن . ب۴۱ خ : آن .
آ۴۳ خ : پرسید ؛ پ : این کار .
ب۴۳ ب ت ز د : این گفتی و آن ؛ این : پ ج چ ح-او .
آ۴۴ بوفای او : ج-بوفا درو ؛ ث ح : نظر داد .
ب۴۴ ز : کوراز ؛ ث : کز حال دل خودش خبر داد ؛ ح : خبرداد . آ۴۵ پ : داشت سغام . آ۴۶ پیام : ح فریب ، خ نیام ؛ پ : دل کوارش . ب۴۶ ب پ ت ز ث خ : زپیش بازش.
آ۴۷ ب ت ز : با عشق . ب۴۷ ت : و یارش .
آ۴۸ پ : وز ؛ ز : این . ب۴۸ چو : ح-حون .

3522

روز و شب از آرزوی جانان — می گشت بشکل ناتوانان
میگفت سرودهای دلسوز — زان روز مباد کس بدان روز
عم دختر خویش را بتدبیر — میداشت نگاه از و بزنجیر
اورا بگذاشت و دیگری جست — درویش بداو توانگری جست
تا عاقبت از صداع او رست — دادش بتوانگری قوی دست
چون زید بر پدامید ازان ماه — سوداش زیاده شد دران راه
از خواب وخورش چنان تهی شد — کز وی بجهان در آگهی شد
مجنون صفت اوفتاد سرمست — درسلسله مانده پای تا دست
از بی هنری و بیوفائی — یاران همه کرده ز و جدائی

آ۳۱ از : پ ا ؛ ر : آرزوی نان . ب۳۲ ج : زین روز ؛ چ : زان گونه مبادکس بدین روز ؛ پ در : بدین .
آ۳۴ ز : و دیگری . ب۳۴ پ : تو نگری .
آ۳۵ ، ب۳۵ : چ - ب۳۵ ، آ۳۵ .
آ۳۵ پ : تا عافیت از ضداع . ب۳۵ پ : ستونگری ؛ ر : زبردست .
آ۳۶ ر : امید زانماه .
آ۳۷ خورش : پ - خوراو ، ث ر : خود ، د : خور .
آ۳۸ چ خ د ر : اوفتاده .
ب۳۸ پ : ماند پای تا دست ، ح : ماند پای بادست ؛ ب ت ز چ : بادست .
آ۳۹ هنری : ح - صبری ، د - صهری ؛ و : خ - ز .

3522

هم طارم آفتاب رویش هم قافلهٔ عبیر مویش *
زینت ز جمال او درایّام او زین زمان و زینبش نام
مشغول شده بچاره‌سازی زید از غم آن بت نیازی
کان لعل جدا کند زخارا تا برچه صفت کند مدارا
کز مال جهان نداشت بیشی زان بیش نداشت عیب خویشی
آن بهتری از توانگری داشت بر وی غم او که بهتری داشت
دختر طلبید هم نمی داد مال از غم خواست غم نمیداد
غم گوشه گرفت و او گرفتار عاجز شد ازان و ماند درکار

ب۲۳ ح در : بویش . * پ ج چ ح خ د ر : افزوده :
شب باخم زلف او ندیمی صبح از سرکوی او نسیمی
آ۲۴ چ : زینب ؛ پ : بجمال .
ب۲۴ پ ج : هم زین زنان و زینبش (پ : رینت) نام ؛ چ : او زپ جهان و ، ح : او رینب زنان ، خ د : زنان .
آ۲۵ زید : ث-دید ؛ نیازی : ح-طنازی ، ر : طرازی.
آ۲۶ صفت : ت-نحط . ب۲۶ پ : تالعل .
آ۲۷ پ : عیش وخوشی ، ت ز : عیش و خوشی .
آ۲۸ ث : غم اوکه بهترین ، ز : غم ، ج ح در : مهتری .
ب۲۸ ج ح در : مهتری . ب۲۹ ر : وهم .
ب۳۰ پ د : غم ؛ ث ر : گرفته اوگرفتار ؛ ز : گرفت او .

3522

سرگیج کن هزار صفرا　　صفرا شکن هزار سودا
از مور نهفته تر دهانی　　وز موی کشیده تر میانی
ساده ز بخی چوسیب شکی　　سوزان تر ازانکه ریک مکی
چون شهد بوسه تیز بازار　　شکر شکن و طبرزد آزار
۲۰ در لب شکری طبرزد انگیز　　در بوسه طبرزدی شکر ریز
آبی نه ولیک آب خانی　　آبی که بدوست زندگانی
سروی نه چنانکه سروبی بر　　سروی براو گلاب وشکّر

آ۱۶ ب ج چ : کبج ، پ ح: کنح ، ت ز ث : کنج . آ۱۷ مور : ج د- موی ، ح: جوز ؛ پ : بنفته تر . ب۱۷ ج ح : وزمور . ۱۸ ح خ د : حذف شده . آ۱۸ پ ث : شنکی ، چ : سکی ب۱۸ ب ت ز : سودک تر از آنچه صبح مکی ، چ : سرسبزتر ازسنای مکی ؛ ریک مکی : پ - رنک رنکی .
ب۱۹ پ : پیکر شکن و طبرزد آزاد ؛ د : و حذف شده
آ۲۰ چ : دولب چو شکر ؛ ح ر : در (ر : از) لب شکر طبرزد آمیز ؛ خ : شکر وطبرزد ؛ د : شکر
ب۲۰ ب ز ث ج ح د : طبرزد ؛ چ خ : طبرزد وشکر . ۲۱ د : حذف شده . آ۲۱ ولیک : ج - چنانک ، چ : ولکن ، پ ث: ولی که.
آ۲۲ پ : بروی .
ب۲۲ براو : پ چ خ ر - که برش .

3522
151

نامش بنشان زید موصوف خوبیش چو عمر و زید معروف
در حلّهٔ لیلی آشیانش عشق آمده برده خان و مانش
با دختر عم خویش در بند او نیز بدو هم آرزومند
بر هر دو طرف زهم نشانی افتاده نشان مهربانی
آن لعبت خوبروی زیبا زان دل شده بود ناشکیبا
وان شیفته نیز ازان پریروی آویخته داشت جان بیک موی
کافروخته روی بود و بدرام پاکیزه نهاد و نازک اندام
شمشاد نسیم و ارغوان خد سیماب سرین و خیزران قد
جماش بتی بدلبری طاق آشوب جهان و شور آفاق
شوخی شنبی فریب سازی خوبان طراز را طرازی

ب۶ پ : حوش نه حورید و عمر معروف ؛ ز : امروزید ؛ ج د : زید و عمر ،
ث : عمر زید . آ۷ حله : پ خانه ، ح : حلقه . ب۷ د : عشق آمد و برد ؛ ر :
خانمانش . ب۸ او : ج ح - واو ، ر : آن ؛ ب ت ز : باو .
آ۹ ب ت ز : باهر ، چ : از هر طرفی زهم ؛ د : باهر دو طرف هم آشیانی
آ۱۰ ج ح در : وان . آ۱۱ ب ت ز : وان شیفته رای نازنین روی ؛
پ ث ح خ : ازین .
ب۱۱ داشت : خ - بود . آ۱۲ ح : افروخته روی بود و بدنام .
آ۱۴ بتی : د - بدی . ب۱۴ شور : ح - خوب .
آ۱۵ شوخی : ث ج ر - شوری .

3522
152

صفت عشق زید با زینب *

گویند که بود هم دران دور — ز نجیر بری دگر دران جور
اندوه گرفته بر دلش کوه — او کوه گرفته از بس اندوه
از آدمیان دیو زاده — دیوانگیش خلاص داده
پاکیزه جوانی از هنر پر — گفتی غزلی لطیف چون در
۵ او نیز قفای عشق خورده — سر در سر کار عشق کرده

---

* ب : صفت عشق زید با زینب ، پ : احوال زیب وزینب که چگونه بود ، ت : صفت زید و زینب و مهربانی او با مجنون ، ز ث : قصّه زید وزینب و وفا نمودن (ث : ووفا داری او) درحق مجنون ، ج : حدث زید ووفاری او با مجنون ، چ : قصه زید وزینب ، ح : داستان زید وزینب درزمان لیلی ومجنون ، خ : درصفت کمالات مجنون ، د : قصّه زینب ووفاداری زید ، ر : افسانه زید وزینب .

آ۱ هم دران : ث - درهمان . ب۱ ث : دراین ؛ جور : ح خ : غور
ب۲ بر : ت - با ، ح : از . ب۲ ح : واوکوه ؛ پ : اونیز کرفته از بس . آ۳ د : چو دیو زاده . ب۳ خلاص : د - خدای .
۴ ، ۵ : د - ۵ ، ۴ . ب۴ ج ر : نمزل . ۵ ، ۶ ح : حذف شده
ب۵ ج : سروکار . آ۶ خ : نامش نشانه .

3522
153

تا گر زند آرزوش راهی دارد زجهان فریب گاهی
بیکام نبود بود کامش میداشت چو تیغ در نیامش
زان کام نجست ازان پریزاد تا خانهٔ عشق ماند آباد
پرسیدم از اوستاد دانا از حالت عاشق توانا
کورا بمراد خویش ره بود مهلت دادن چه کار گه بود
کامی که برآمدش دران حال ناکام چرا گذاشت سی سال
گفتا که بیک مراد حالی گشتی تنش از نشاط خالی
از کام گرفتنی چنان سست سی سال نشاط خویشتن جست
بیرون نهم از دو کون یک کام گر یابم ازان رحیق یک جام

---

۱۷ پ : حذف شده . ۱۸ ح : حذف شده . آ۱۸ ج چ ر : نبود و بود
ب۱۸ پ : درنباش . آ۱۹ ب پ ث : نحست ، ح : نخست ؛ ازان : پ ـ ازین ،
ر : آن . ب۱۹ پ : گردد آباد . آ۲۰ ج : پرسید . ب۲۰ ب ت ز ج چ ح خ د :
عاشقی . ب۲۱ ح : مهلت دادند ؛ خ : چه دستگه بود . آ۲۲ ت : کامیش
که آمدی ؛ ج : برآمدی ؛ ب ز ح د : برآمدیش درحال . ۲۳ ج : حذف
شده . ب۲۳ پ : کستی همه برنشاط خالی ؛ چ : تبش ؛ ح : گشتی
نفس ار مراد خالی ؛ نشاط : خ ـ مراد . آ۲۴ د : کرفتن چنان جست ؛
چ : جهان جست ؛ خ : چنین ؛ ح : جست . ب۲۴ د : واز کام و
نشاط خویشتن رست ؛ پ ث : سی ساله (پ : سال) نشاط خویش میجست ؛
ب ت ز ث ج : سی ساله . ب۲۵ پ خ : ازین ؛ رحیق : ح ـ حیات .

3522

ترتیب جهان فکنده از دست بی ترتیبی گرفته بر دست
آگاه شده ز تلخی مرگ میکرد بسیج راه را برگ
گر زیستنیش بود دشوار آسانی مرگ جست ازان کار
هر شخص که خو نکرد با سیر دشوار شود برون ازین دیر
این خانه کسی که سخت گیرد در وقت رحیل سخت میرد
مجنون که رفیق ره نمی جست میکرد برفق بند راست
تا چون بشکار جان رسد میر گوید که بیار گویدش گیر
در کشتی عمر بیم جان بود رخت افکنیش ز بیم آن بود
میخورد نوالهای چون زهر کو بهره نخورده بود ازین بهر
میکرد ز طبع دست کوتاه معشوقه بهانه بود در راه

۷ح: حذف شده. آ۷ خ ز ث ج در: فکنده چون مست. ب۷ ر: فکنده. آ۱۰ د: خود نکرد؛ با سیر: ب ت ز - با سپر، ث: با شیر، د: تا سیر. ب۱۰ ث ج چ خ د ر: برون شود؛ ح: برون رود؛ ب ت ز: ازین در. آ۱۱ پ: سخت گیرست. ب۱۱ پ: سخت میرست. آ۱۲ ره: ح کس. آ۱۳ پ: بشکار که رسد میر؛ رسد میر: ب ت ز - نخجیر. آ۱۴ پ ث: درکشتن دور (پ: دو) بیم؛ عمر: ج چ ح در - دور؛ خ: دور نیم جان؛ پ: جان برد. ب۱۴ پ: رخت افکنیم ز بیم آن برد؛ ز بیم: چ ح - ز بهر. آ۱۵ میخورد: ث خ ر - میدید، ج: میداد؛ چون: ح - پر. ب۱۵ پ: کز شهر بخورده؛ ح: زان بهره نخورده بود ازین زهر. آ۱۶ ج خ: بطبع.

3522
1555

صفت بزرگواری مجنون *

تا ظنّ نبری که بود مجنون زین شیفتگان که بینی اکنون
بی روزه و بی نماز و بی نور بیگانه ز عقل و از ادب دور
داناترِ دور بود در دور دانسته رسوم چرخ را غور
دانندهٔ دانش نهانی حل کرده رموز آسمانی
زیبا سخنی چو سکّهٔ زر بیت و غزلی چو لولوء تر
داند همه کس که بی تفکّر دیوانه نریزد آن چنان در

---

* ب ت ث ج ح د : صفت (ب ح : درصفت) بزرگواری مجنون ،
ز : گفتار اندر صفت بزرگواری مجنون در کوه و بیابان باده کار ، ج : در بزرگی مجنون گوید ،
ر : (درحاشیه) در عصمت و پاکی مجنون .
ب۱ ب : زان ؛ خ : چون شیفتهٔ که بینی : که‌بینی : د-حالی . ب۲ و از : ج ح- وز .
۴،۳ : ج ۴ ، ۳
ب۳ غور : د نور . ب۴ ح : زموز . ب۵ ح : بیتی‌غزلی.
آ۶ بی : ت د ر- از . ب۶ آن‌چنان : ج-این همه ، د : آن همه .

3522

هر بیت که گفتی آن جهان‌گرد — بر یاد گرفتی آن جوان مرد
مجنون ز ره ضعیف‌حالی — بود از همه خواب و خورد خالی
بیچاره سلام را وران درد — نز خواب کزیر بود ونز خورد
چون سفره تهی شد از نواله — مهمان بوداع شد حواله
کرد از سر عاجزی وداعش — بگذاشت میان آن سباعش
زان مرحله رفت سوی بغداد — بگرفته بسی قصیده بر یاد
هرجا که یکی قصیده خواندی — مغز شنونده خیره ماندی

آ۱۰۸ ث : جهانگیر ، ح : جوان مرد .
ب۱۰۸ ث : آن زبان سپر ، ح : جهانگرد .
آ۱۰۹ زره : ج خ - زسر ؛
ث : زره اضعیف .
ب۱۰۹ از همه : ب - ارزه ؛ ث : خورد وخواب .
آ۱۱۰ د : سلیم .
ب۱۱۰ خ د : نه خواب کزیر بود و نه خورد ؛
ز ح : و - حذف شده .
آ۱۱۳ رفت : ز - روی .
ب۱۱۳ د : بگرفت بسی قصیده ها یاد ؛
ز ح : قصیده ها یاد .
ب۱۱۴ مغز : ر - هوش

3522

157

چون حرفت او حریف بشناخت ۱۰۰ حرفی بخطا دگر نینداخت
کستاخ سخن مباش با کس تا عذر خطا نخواهی از پس
گر سخت بود کمان و گر سست کستاخ کشیدن آفت تست
گر سست بود ملالت آرد ور سخت بود خجالت آرد
هر قفل که خواهیش کشودن شرطست نخستش آزمودن
اول سنست و آنگهی چاه ۱۰۵ بی پای کجا بسر شود راه
مجنون و سلام روزکی چند بودند بهم ز راه پیوند
زان تحفه که در میانه میرفت چون در غزلی روانه میرفت

آ۱۰۰ او : ج از ؛ د : نشناخت .
ب۱۰۰ بخطا دگر : ج : دگر از خطا .
ب۱۰۱ خطا : خ ر- سخن ؛ ج : از کس
آ۱۰۲ ح : گه سخت بود کمان و گه سست ؛ بود : ث-کند ؛
ب ت ز : بود وگر نه خود سست .
۱۰۴ ، ۱۰۵ ح : حذف شده ، ر : در حاشیه نوشته شده .
آ۱۰۴ خ : هر عقل .
ب۱۰۴ ث ج د ر : نخست . آ۱۰۵ ث ج چ خ ر : آنگهی
ب۱۰۵ ج : رود راه . آ۱۰۶ د : سلیم . ب۱۰۶ ر : براه .
آ۱۰۷ خ : وان ، ر : آن .
ب۱۰۷ ب ت ز : چون زر ؛ ج : هر لحظه غزل روانه .

3522

عشق از دل من توان ستردن گر ریگ زمین توان شمردن
در صحبت من چو یافتی راه میدار زبان ز عیب کوتاه
در قامت حال خویش بنگر از طعن محال خویش بگذر
۹۵ نیکو مثلی زد آن سیه دار کاندازهٔ کار خود نگهدار
سردی مکن ار نه گرم گردم وانگه بحساب نرم گردم
چندان بسلامتست بازار کالوده نشد زبان بآزار
در طیره گری چو دل شود گرم برخیزد ازان میانه آزرم
زین گونه گذارشی عجب کرد زان حرف حریف را ادب کرد

آ۹۲ ج : سپردن ، خ : ببردن .
ب۹۴ ج : وز طنّ محال ؛ ح : مجال .
۹۵ ، ۹۶ ، ۹۷ ، ۹۸ ر : در حاشیه نوشته شده .
آ۹۵ ب ت ز : آن سیه کار .
ب۹۶ خ د : آنگه .
۹۷ - ۱۰۰ : چ ۹۹ ، ۱۰۰ ، ۹۷ ، ۹۸ .
ب۹۷ زبان بآزار : ر - بپای طرار ، ز : زبان در آزار ، ث زبان آزار .
آ۹۸ طیره : ح - طره ، خ : طنز .
ب۹۸ ازان : ج - از
ب۹۹ حرف : د - خرده

3522

گفتا چه گمان بری که مستم　　یا شیفتهٔ هوا پرستم
۸۵ شاهنشه عشقم از جلالت　　نا برده ز نفس خود خجالت
از شهوت عذرهای خاکی　　معصوم شده بغسل پاکی
ز الایش نفس باز رسته　　بازار هوای خود شکسته
عشق است خلاصهٔ وجودم　　عشق آتش گشت و من چو عودم
عشق آمد و خاص کرد خانه　　من رخت کشیدم از میانه
۹۰ با هستی من کرا شمارست　　من نیستم آنچه هست یارست
کم گردد عشق من درین غم　　گر انجم از آسمان شود کم

ب۸۴ ح : وهوا .
آ۸۵ ح : شاهنشه ملکم از ملالت .
ب۸۵ د : وابرده ؛ خ : زنفش .
آ۸۶ د : و عذرهای .
ب۸۶ خ : ناکی .
آ۸۷ ب ت ز : زآسایش .
ب۸۸ گشت : ح-تیر ؛ زث خ : و-حذف شده .
آ۸۹ د : کشت خانه .
۹۰ ، ۹۱ ، ۹۲ ث : حذف شده .
آ۹۰ کرا : ر - که در . ب۹۱ چ : کز انجم آسمان ؛
ح : گر انجم و آسمان ، ج ر : انجم آسمان .

3522
160

زین غم به اگر غمین نباشی | تا پی سپر زمین نباشی
برگردی اگرچه دردمندی | چند انکه گریستی بخندی
من نیز چو تو شکسته بودم | دل خسته و پای بسته بودم
هم فضل و عنایت خدائی | دادم زچنان غمی رهائی
فرجام شوی تو نیز خاموش | وین واقعه را کنی فراموش
این شعله که جوش مهر با نیست | از گرمی آتش جوانیست
چون درگذرد جوانی از مرد | آن کورهٔ آتشین شود سرد
مجنون زحدیث آن نکورای | ازجای نشد ولی شد ازجای

آ۷۶ ب ت ز ث ج چ : غمی .
ب۷۶ د : تا بی بسر زمین ؛
ت ز ث ج چ : زمی .
آ۷۷ بر : ث ج چ خ د ر - به .
آ۷۹ ز : و - حذف شده .
ب۷۹ ز : بجنان ، ج : غمی جدائی .
ب۸۰ ت : واقعها کنی .
آ۸۱ جوش : ث - خویش
ب۸۱ گرمی : ت - شعله .
۸۳ ، ۸۴ د : حذف شده .
ب۸۳ نشد ولی شد : خ - شد و نمیشد .

3522

نیروی کسی بنان وحلواست　　کورا بوجود خویش پرواست
چون من ز نهاد خویش پاکم　　کی بیخورشی کند هلاکم
چون دید سلام کان جگرسوز　　نه خسبد ونه خورد شب و روز
نه روی برد بهیچ کوئی　　نه صبر کند بهیچ روئی
صیداد دلش بدلنوازی　　کان به که درین بلا بسازی
دایم دل تو حزین نماند　　یکسان فلک این چنین نماند
گردنده فلک شتاب گردست　　هر دم ورقیش در نوردست
تا چشم بهم نهاده گردد　　صد در ز فرج گشاده گردد

ب۶۸ بوجود خویش : ج - بخودی خویش ، ح بخود وبخویش
۶۹ ب ت ز : بعداز بیت ۷۶ نوشته شده .
آ۶۹ ح : بنهاد ، د : زبهار ؛ ح : رپاکم .
آ۷۰ د : سلیم .
ب۷۰ خ : نه خسبد نه .
آ۷۱ ج : نه راه ؛ ح : بهیچ رویی . ب۷۱ ث د : زهیچ ؛ ح : کویی . آ۷۲ ج چ خ ر : ز دلنوازی .
آ۷۳ ث : جنین نماند ، ح : غمین نماند .
ب۷۳ ج : گردنده فلک چنین .
آ۷۴ گردنده : ح - کرده ، د : کودیده .
ب۷۴ دم : د - ده .

3522
162

گر سهو شود بسجده راهم | در سجدهٔ سهو عذرخواهم
مجنون بگذاشت از بی جهد | تا عهده بسر برد دران عهد
بگشاد سلام سفرهٔ خویش | حلوا و کلیچه ریخت در پیش
گفتا بگشای چهر با من | نانی بشکن بمهر با من
۶۵ نا خوردنت ارچه دلپذیرست | زین یک دو نواله ناگزیرست
مرد ارچه بطبع مرد باشد | نیروی تنش به خورد باشد
گفتا من ازین حساب فردم | کانرا که غذا خورست خوردم

آ۶۱ ث : سهو نشد . آ۶۲ ج : بگذشت ؛ از بی جهد : خ-از پس جهد ، د: باز پس جهد ؛ ت : عهد
ب۶۲ ت ث ج : تا عهد ؛ ز : تا عهد بسر برد بران ، چ خ : تا عهد (خ : عید) بسر برد دران مهد ؛ ح د : تا عهد بسر برد بدان .
آ۶۳ ث : بگشود .
ب۶۳ ریخت در پیش : ح - از عدد بیش .
آ۶۴ چهر : ث - جهد ، خ : چهره . آ۶۵ ح : باخورد تن ارچه ؛ خ: زان خوردنت ؛ ب ت ز ث : نان خوردنت؛ د :نان خوردن اگرچه . ب۶۵ دو نواله :ح-دوسه نفی .
ب۶۶ خ : منش ؛ به خورد : ز - بدرد ، د : نخورد .
ب۶۷ د : آنرا که عدیم خوست خوردم .

3522
163

با منت خطاست هم نشستی من بت شکن و تو بت پرستی
بگذار مرا درین خرابی کز من دم همدمی نیابی
گر در طلبم رهی بریدی ای من رهی تو رنج دیدی
چون یافتیم غریب و غم‌خور الله معک بگوی و بگذر
ترسم که بلطف برنخیزی از رنج ضرورتی گریزی
در گوش سلام آرزومند پذرفته نشد حدیث آن چند
گفتا بخدای اگر بکوشی کز تشنه زلال را بپوشی
بگذار که از سر نیازی در قبلهٔ تو کنم نمازی

آ۵۳ ب ت ز : با من تو خطاست ، خ د : با مات خطاست ؛
ج : هم نشینی ، چ : هم نشیتی .
ب۵۳ ج : تو بت کز نی . آ۵۴ ح : درین غریبی .
۵۵ د : حذف شده . آ۵۵ ب : طلبی ؛ ث : رهی بدیدی .
ب۵۵ چ ر : ای من رهیت که رنج ، خ : ای من رهیت تو .
آ۵۶ ح : غریب غمخور ؛ ث چ ر : غم‌خوار .
ب۵۶ چ : الله و معک بگوی و بگذار ؛ ث ر : بگذار .
آ۵۷ چو : ح خ - که ؛ ث : جو بلفظ .
ب۵۸ ان پند : ح - الوند ، خ : این پند
آ۵۹ اگر بکوشی : ح - تا نکوشی ، د : اگر بجوشی .
ب۵۹ د : وز تشنه زلال را نیوشی ، ح : نپوشی .

3522

ما را که زخوی خود ملالست | با خوی تو ساختن محالست
از صحبت من تراچه خیزد | دیو از من و صحبتم گریزد
هر روز بمنزلی گرایم | هر شب بخرابه ایست جایم
من وحشیم و تو انس‌جوئی | آن نوع طلب که جنس اوئی
چون آهن اگر حمول گردی | زاه چو منی ملول گردی
گر آب شوی بجان نوازی | با آتش من شبی نسازی
من مفلسم و نوا ندارم | مهمانی تو روا ندارم
گر هست نوای بی نوائیست | اینک من و راه آشنائیست
بامن تو نکنجی اندرین پوست | من خود کشم و توخویشتن دوست
من بند قبای خود کنم سست | تو با دگری کمر کنی چست
من بسته خود فشانم از دوش | تو با دگری شوی هم آغوش

ب۴۳ ج : دیوانه ز صحبتم گریزد .
۴۴ ر : درحاشیه نوشته شده .
ب۴۵ ح : که جنس جویی . آ۴۶ ث چ : حمول .
ب۴۷ ح : برآتش ؛ من شبی : ث - مستی . ۴۸ ، ۴۹ ر : درحاشیه نوشته شده . آ۴۹ ج چ ح خ : بی نوائیت . ب۴۹ ج چ ح خ : آشنائیت . ۵۱ ، ۵۲ ، ۵۳ ر : درحاشیه نوشته شده .
آ۵۱ بند : ت ز - نیز .
آ۵۲ ب چ ح د : من پشته . ب۵۲ د : تو بار دگرشوی .

3522
165

کستاخ ترم بخود رها کن با خاطر خویشم آشنا کن
می ده ز نشید خود سماعم پندار یکی ازین سباعم
بنده شدن چو من جوانی دانم که نداردت زیانی
من نیز بسنگ عشق سودم عاشق شده خواری آزمودم *
مجنون چو هلال در رخ او زد خنده و داد پاسخ او
کای خواجهٔ خوب ناز پرورد ره پرخطرست باز پس گرد
نه مرد منی اگرچه مردی کز صد غم من یکی نخوردی
من جز سر دام ودد ندارم نه پای تو پای خود ندارم * *
تو آمدهٔ که تا درین دام میخی دگرم زنی برانذام

---

۳۳ ح : حذف شده . آ۳۳ خ : کستاختر بخود .
آ۳۵ ز : بنده شده چون منت جوانی ؛ ج : شدنت .
ب۳۵ ب ز ج : دانی ؛ خ د : نباشدت زیانی . * ر : سرفصل « پاسخ مجنون بسلام بغدادی » افزوده . آ۳۷ ح : چون هلال .
آ۳۸ ح : نامه پرورد . ب۳۸ د : دیرخطرست ؛ ز : و باز .
۴۰ ح : حذف شده . ب۴۰ نه : ج-با ؛ ز : نه جای تو ؛ ت : نه جای تو جای خود . * * ج ج خ د، ر (درحاشیه) افزوده :
خواهم که بدین (ج : برین) درندهٔ چند ازکندهٔ (د : کردهٔ) خویش بردرم (دخ : برکنم) بند . ۴۱ ج : حذف شده ، ر : درحاشیه نوشته شده . ب۴۱ د : سیخی دگرم ؛ ج : زنی باندام .

۲۵ در شهر خود آرمیده بودم و البتّه سفر ندیده بودم
غربت ز برای تو گزیدم کا بیات غریب تو شنیدم
چون کرد مرا خدای روزی روی تو بدین جهان فروزی
این باقی عمر اگر توانم جز با تو نگویم و نرانم
زین پس من و خاکبوس پایت گردن نکشم ز حکم و رایت
۳۰ دم بی نفس تو بر نیارم در خدمت تو نفس شمارم
هر شعر که افکنی تو بنیاد گیرم منش از میان جان یاد
چندان سخن تو یاد گیرم کا موده شود بدو ضمیرم

---

۲۵ ر : در حاشیه نوشته شده .
ب۲۵ و البتّه سفر : چ - هرگز سفری ؛
ح د ر : البتّه .
۲۷ ، ۲۸ ح : حذف شده .
۲۸ ر : در حاشیه نوشته شده .
آ۲۸ ث : گر توانم .
ب۲۸ نگویم و نرانم : ت ث ج چ - نرانم و برانم ، خ د ر : نرانم آنچه رانم .
آ۲۹ ح : کالبوس .
ب۲۹ چ ح : و حذف شده . ب۳۲ پ : کاسوده ، چ د : کاسوده شود بدان (چ : بد) ؛ خ : بران ؛ ث : کاسوده شوم بدو بمیرم .

3522
167

او کرده ز راه شوق داری زان حلقه حساب طوق داری
چون دید که آید از ره دور نزدیک وی آن جوان منظور
زد بانگ بران سباع هایل تا تیغ نهند در حمایل
چون یافت سلام از و قیامی دادش ز میان جان سلامی
مجنون ز خوش آمد سلامش بنمود تقرّبی تمامش
کردش بجواب خود کرامی پرسید که از کجا خرامی
گفت ای غرض مرا نشانه و اوارگی مرا بهانه
آیم بر تو ز شهر بغداد تا از رخ فرّخت شوم شاد

آ۱۷ ث ر : او کرده (ث : کرد) ز راه شوق زاری (ر : و زاری) ،
ح : او کرده حساب طوق داری .
ب۱۷ ح : در حلقه ز روی شوق داری
آ۱۸ ز ج چ ح : آمد ؛ آید از ره دور : ت - آن جوان منظور.
ب۱۸ وی : د - بر ؛ ت : وی آید از ره دور .
آ۱۹ ب ز : بدان . ب۱۹ نهند : ث چ خ د ر - کنند ، ج :
کشنند ؛ ت : برحمایل. آ۲۰ از و : ح - او . آ۲۱ ح : مجنون
که خوش آمد آن سلامش . ب۲۱ ح : تقرب .
ب۲۲ ت : پرسید ز کجا همی خرامی ؛ ث ج چ ح خ ر : پرسیدش کز
کجا . آ۲۳ ح : مرا بهانه . ب۲۳ ث چ خ د : آواره گی ؛
ح : آوارگی مرا نشانه . آ۲۴ ج : ناخوانا ست .

3522

چون از سر شعرهای درپاش شد قصّهٔ قیس در جهان فاش
در هر طرفی ز طبع پاکش خواندند نشید درد ناکش
هر غم زدهٔ که شعر او خواند آن ناقه که داشت سوی او راند
چون شهر بشهر تا ببغداد آوازهٔ عشق او درافتاد
از نظم حلال او ظریفان کردند سماع با حریفان
افتاد سلام را کزان خاک آید بسلام آن هوسناک
بر بست بنه بناقهٔ چست بگذاشت زمام ناقه راست
درجستن آن غریب دلتنگ در بادیه راند چند فرسنگ
پرسید نشان و یافتش جای افتاده برهنه فرق تا پای
پیرامنش از وحوش جوقی حلقه شده برمثال طوقی

---

۷ د : حذف شده .
آ۷ شعر : ر - قصّه . ب۷ ز : مجنون شده بود در .
آ۸ ز طبع : ج - ز شعر ، ح : بطبع .
ب۸ نشید : ث ج در - نسیب ، ح : بشغب ، خ : ز شعر .
۹ - ۱۸ ج : حذف شده . آ۱۰ تا ببغداد : ح سوی بغداد .
آ۱۱ ث د : از نظم جمال ، چ : از نظم جلال ، ر : از سحر حلال
ح : از شوق جلال آن حریفان . ب۱۱ ح : با ظریفان . آ۱۲ خ :
در ان خاک . ب۱۲ خ : کاید ؛ آن : ح - او . آ۱۳ بگذاشت :
ر - بکشاد ؛ زمام : خ د - عنان . ب۱۶ چ : حلقه زده .

3522

آمدن سلام بغدادی بدیدن مجنون *

دانای سخن چنین کند یاد کز جملهٔ نعمان بغداد
عاشق پسری بد آشنا روی یک موی نگشته از یکی موی
هم سیل بلا بدو رسیده هم سیلی عاشقی چشیده
در آتش عشق دود پیمای اندوه نشین و رنج فرسای
گیتیش سلام نام کرده و اقبال برو سلام کرده
در عالم عشق چست و چالاک در خواندن شعرها هوسناک

---

* ب ت ز ث خ : آمدن (ب : رفتن) سلام بغدادی بدیدن مجنون ،
چ خ : آمدن سلام بدیدن مجنون ،
ج د : حکایت ،
ر : آشنا شدن سلام بغدادی با مجنون .
آ۲ بد : د - چه .
آ۳ سیل : چ - سیلی ، ح : میل . ب۳ خ : عاشقان .
آ۴ ث ج ح خ د ر : دردی کش عشق و درد پیمای .
ب۴ خ : و - حذف شده ، ورنج : چ - و درد ، ث ح : درد .
آ۵ خ : با باش سلام . ب۵ خ : اقبال بدو ، ج چ د ر : بدو .
آ۶ ث : بر عالم عشق گشته چالاک ؛ ج ح خ د ر : گشته چالاک . ب۶ ث ج ح د : بر

3522

هرخانه که بی چراغ باشد زندان بود ارچه باغ باشد
در نرد غمت دلم زبونست دستی بزنم که دست خونست
خوشترچه ازان که چون شوم مست درحلقه زلف تو زنم دست
گیرم سر زلف تو بی آزار مستانه درآورم به بازار
درهرقدمی کنم صبوحی وزهر لگدی خورم فتوحی
یارب تو مرا یکی چنین روز روزی کن ازان بت جهان سوز
این گفت و گرفت راه صحرا خون در دل و در دماغ صفرا
وان سرو رونده زان چمنگاه شد روی گرفته سوی خرگاه

آ۹۱ چ ح خ : نزد .
ب۹۱ ب ج : نزنم ، ت : نرم ، خ : نزنم ؛ ت ث : حونست ، ج ح : جونست .
۹۲ ب ت ز : حذف شده .
آ۹۳ خ : زلف عنبر آزار ؛ ث ح : تو بیازار .
ب۹۳ ز ث ج چ خ ر : براورم ، د : برآریم .
آ۹۴ ح : قدمی .
آ۹۵ ح خ د : چنین یکی .
ب۹۵ ح : بت دلفروز . ب۹۶ صفرا : ب سودا .
آ۹۷ ح : آن سرو روان سوی چمن کاه ؛ چ : سروخمیده ؛ خ د : سرو روان ازان چمنگاه . ب۹۷ ح : روی نهاده سوی خرکار ؛ سوی : چ - کرد .

3522

می ده که من حرام روزی خوناب خورم کدام روزی
در بزم تو می خجسته فالست یعنی بیهشت می حلالست *
دریا کشم از کف تو ساقی نگذارم نیم جرعه باقی
۸۵ بر یاد تو می کجا برد هوش گر زهر خورم همی بود نوش
من مست شوم تو کام بردار مستانه تو نیز جام بردار
می جز بصبوح خورد نتوان در پرده صبوح کرد نتوان
سلطان که سریر باغ جوید گنجینه بشب چراغ جوید
آن دزد بود که از سر رنج در تاریکی طلب کند گنج

ب۸۲ ث چ ح خ د ر : خونابه .
* ت ز ث ج چ خ د ، ر (در حاشیه نوشته شده) افزوده :
با این که می (د : با اینکه زمن ، چ : با اینکه منم ؛ ث ج خ ر :
من) دماغ بردست نه زمی که ز بوی می شوم مست .
۸۴ - ۹۵ ر : در حاشیه نوشته شده .
آ۸۴ د : در پاکشم . ب۸۵ همی بود : ث ج ح ر - که هم بود ،
چ که هم شود ، خ د - مرا شود .
آ۸۶ ث چ : مست توشدم دوکام ، ج خ در : مست تو
شوم ، ح : مست توشدم .
ب۸۷ پرده : ح - خانه . ب۸۸ د : کنجینهٔ شب .
ب۸۹ ب : در تا لکی ؛ چ : در تارکی شب طلب .

3522
172

آنجا چه کنی که بیم جانست | نا اهل وغیور در میانست
اینجا بدرای خرّم وشاد | کاینست حصار ایمن آباد
یار اکنون شو که عمر یارست | کاریست بوقت و وقت کارست
چشمه منما چو آفتابم | مفریب ز دور چون سرابم
از تشنگی جمالت ای جان | جوجو شده ام چو خالت ای جان
یک جو ندهی دلم درین کار | خوناب دلم دهی بخروار
غم خوردن بی تو می توانم | می خوردن با تو نیز دانم
کردی مگر آن مثل فراموش | چند انکه دوید خفت خرگوش

آ۷۴ ث ر : اینجا ؛ ب ت ز : آنجا چکنم .
ب۷۴ نا اهل وغیور : ث ج چ د ر - نا اهلی غیر ، ح : نا اهلی غیب ، خ : نا اهلی نیز
آ۷۵ ح : آنجا ، د : زانجا ، ر : زاینجا ؛ ح : بدرای .
ب۷۵ ح : کا انجاست ، ر : کانجاست ؛ خ : امن وآباد .
۷۶ ح خ : حذف شده . ب۷۶ ث ر : کاراست ؛ پ : کاریست کنون و ، ج : کاراکنون کن که وقت ؛ ز ث چ : و - حذف شده.
ب۷۸ چو خالت : چ - ز حالت ؛ ح : جون خیالت ای جان .
آ۸۰ ث : من توانم . ب۸۰ ح : می خوردند ؛ د : نیز با تو .
۸۱ - ۸۲ ر : در حاشیه نوشته شده .
آ۸۱ مثل : ح سخن . ب۸۱ ر : دویده ؛ ث ج : جفت .

3522
123

نه شرم خود و نه بیم اغیار کس را نه بگرد کار من کار
گر برخیزی و گر نشینی خود را متعرّضی نه بینی
بینی دو سه بی‌زبان خاموش کرده بد و نیک را فراموش
آواره اگر بچاه ژرفست در سایهٔ خلوتی شگرفست
گر دست نگیردت خطیری آخر نبود بدستگیری
گر دوستی کسیت باشد هم دشمنی بسیت باشد

آ۶۸ خود و : خ- خودم .
ب۶۸ چ : کس را نبود بکار ما کار ؛ من : ث ح د- تو ، ر : ما ؛ خ : بگرد و کار تو کار .
ب۶۹ ج : کس را متعرّضی ، ت ز ث چ ح د ر : متعرّفی ، خ : متفرقی .
آ۷۰ دو : خ- تو ؛ ر : وخاموش .
ب۷۰ را : ث ح د- تو .
آ۷۱ اواره اگر بچاه : ث ج چ- اواره گی ار بچاه ، خ د : اوارگی ازبخانت ، ح : اوارگی اربخانه ، ر : اوارگی ار بچاره .
ب۷۱ ح : خلوت . ۷۲ ج ح خ د : حذف شده .
آ۷۲ ث : بگیردت . ب۷۲ ث : آخرشودت بپای گیری ، چ ر : آخر نبودت پای گیری . آ۷۳ ث ج چ خ در : کست نباشد ، ح : نصب نباشد .
ب۷۳ ث ج : پست نباشد ، چ خ در : ازپست نباشد ، ح : ازحسب نباشد .

3522

گه نار تراچو سیب سایم | گه سیب تراچو نار خایم
گه زلف بر افکنم بدوشت | گه حلقه برون کشم زگوشت
گاه از قصبت صحیفه شویم | گه با رطبت بدیهه گویم
گه گرد گلت بنفشه کارم | گاهی ز بنفشه گل بر آرم
گه در برخود کنم نشستت | گه نامهٔ غم دهم بدستت
یا رب چه بود که این چنین رای | برکار شود چه خوش بودهای
خوش میزنم این چنین سرودی | گر نکسلد از میانه رودی
شوریده سرم مدار چندین | زیر و زبرم مدار چندین
آنجا که توئی مرا نخوانی | اینجا چه خوشست اگر بدانی

آ۵۹ چو سیب : ج - بسیب .
آ۶ بر : ج - تو .
ب۶ کشم : ج ح ر - کنم .
۶۱ ب ح : حذف شده .
آ۶۱ ت : که از قصبت صنیفه شویم ؛ ز د : صنیفه ، ث خ : سفینه ، ج : صنینه . ب۶۱ ث : کاه از رطبت ؛ ج د : لطیفه گویم
۶۴ - ۷۵ ر : در حاشیه نوشته شده .
آ۶۴ که این چنین : ج ح خ د - اگر چنین ، چ ر : گر این چنین .
آ۶۷ چ : زانجا ؛ د : بخوانی .
ب۶۷ ج د : وینجا ، چ ح خ : آنجا ؛ ث : گر بدانی .

3522
175

خلق از پی لعل میکند کان مجنون ز پی تو میکند جان
یا رب چه خوش اتفاق باشد گر با منت اشتیاق باشد
مهتاب شبی چو روز روشن تنها من و تو میان گلشن
من با تو نشسته گوش در گوش با من تو نشسته نوش در نوش
۵۵ در بر کشمت چو رود در چنگ پنهان کنمت چو لعل در سنگ
گردم ز خمار نرگست مست مستانه بسنبلت کشم دست
برهم شکنم شکنج گیسوت تا گوش کشم کمان ابروت
با نار برت نشست گیرم سیب ز نخت بدست گیرم

آ۵۳ روز : ح - ماه .
آ۵۴ من با تو : چ - تنها تو ؛ ح : با من تو نشسته دوش بر دوش ، ت : با من تو نشسته گوش بر گوش ؛
در : ت - بر ، د : تا .
ب۵۴ ت ح خ : من با تو کشیده نوش بر نوش ،
ج چ : من با تو کشیده نوش ؛
نشسته : د ر - کشیده ؛ ز ث : نوش بر نوش .
آ۵۵ ح : چون ؛ ث : دود ؛ ت ز ج خ د : بر چنگ .
ب۵۵ ح : چون .
آ۵۶ ز : نرگس مست . ب۵۶ ث چ خ د ر : کشم بسنبلت ،
ح : مستانه کشم بسینه ات دست . آ۵۸ ج د : با ناز ؛ ح : نشسته .

3522
176

یعنی ددگان مرا بدنبال هستند سگان تیز چنگال
من مفلسم و تو مال داری من خالیم و تو خال داری
تو با زر و با درم همه سال خالت درم و زرست خلخال
تا خال درم وش تو دیدم خلخال ترا درم خریدم
ابر از پی نوبهار بگریست مجنون ز پی توزار بگریست
هندوی سیاه پاسبانست مجنون ببر تو همچنانست
چرخ از رخ مه جمال گیرد مجنون برخ تو فال گیرد
بلبل ز هوای گل بگردست مجنون ز فراق تو بدردست

ب۴۳ ث : شیر چنگال .
۴۴ ر : در حاشیه نوشته شده .
ب۴۶ ترا درم : خ - تو بی درم .
ب۴۷ زار : ز - یار .
۴۸ ، ۴۹ : ر - ۴۹ ، ۴۸ .
آ۴۸ ت : مجنون سیاه و باسبانست ، ح : هندوکه سیاه پاسپانست ؛ ز : و باسبانست.
ب۴۸ د : همچون پدر تو همچنانست ؛ ببر تو : ج - تونیز . ب۴۹ چ ح خ د : ز رخ .
۵۰ خ : حذف شده . آ۵۰ ث : لیلی ز هوای گل ؛ ب : بهوای گل ، ت : بهواء تو . زح : ز هوای تو .

3522

گرچه ز تو بندم ای پریزاد آزاد تری ز سرو آزاد
هستم من بی‌پناه و پیوند در بندگیت چو گل کمربند
بادی که ز کوی تو برآید جان بخشدو زنگ دل زداید
۴۰ آن یابم ازو بجان فزائی کاز رده میان مومیائی
تو سگ دل و پاسبانت سگ روی من خاک ره سگان آن کوی
سگبانی تو همی گزینم در جنب سگان ازان نشینم

---

۳۷ - ۴۰ ر : در حاشیه نوشته شده .
۳۷ ح : حذف شده .
آ۳۷ ر : هرچند تو از من ای پریزاد ؛ ج : تو ز بندای،
خ : کرچه تو نه بندهٔ پریزاد ، د : تو ز بندهٔ ای ،
ث : ز تو بنده‌ام پریزاد ، چ : ز تو بنده‌ام ای .
ب۳۷ چ : آزاد ترم .
آ۳۸ هستم : ح - جسم ؛ د : بی‌کناه .
آ۳۹ ج : ز کوی دلبر اید .
ب۳۹ ث خ د : دل بخشد .
آ۴۰ ج : ازان ؛ ب ت ز : ز جان . ب۴۰ میان مومیائی :
ج چ ح - تنان ز مومیایی (ح : بمومیایی) ، خ د : ز نفع مومیائی.
آ۴۱ چ خ د : توسنگدل و رقیب سک روی (چ : رو) ؛ ح : پاسبانت سک
دوست . ب۴۱ آن کوی : چ - آن کو ، ح : ای دوست. آ۴۲ ب : همین گزینم.

صبحی تو و با تو زیست نتوان الّا بیکی دل و بصد جان
در خود کشمت که رشته یکتاست تا این دو عدد یکی شود راست
چون سکّه ما یگانه گردد نقش دوئی از میانه گردد
با دام که سکه نغز دارد یک تن بود و دو مغز دارد
من با تو ام آنچه ماند برجای کفشیست برون فتاده از پای
آنچه آن منست با تو نورست دورم من از آنچه از تو دورست
تن کیست که اندرین مقامش بر سکّه تو زنند نامش
سر نزل غم ترا نشاید زیر علم ترا نشاید
جا نیست جریده درمیان چست وان نیز نه با منست با تست

آ۲۸ بصد : ر - دوصد .
آ۲۹ خود : ج - بر .
ب۲۹ ح ر : شود یکی .
آ۳۲ ت ز : من با تو (ز : با توام) هیچ مانده برجای؛ باتوام:
ح - با تو و ؛ د : این چه ؛ ب : من با تو نمانده هیچ برجای؛
ج : هست برجای ؛ ر : مانده . ۳۳ د : حذف شده .
آ۳۴ اندرین : ج چ - تا درین . ب۳۴ تو : خ - ما ؛
د : نهند . ۳۵ ح : حذف شده . آ۳۵ نزل : ث - نقل ،
د : ترک . ب۳۵ چ : زین علم ترا عمل نشاید ؛ خ : زین علم.
آ۳۶ د : جانی نه جریده ، خ : جانی زجریده . ب۳۶ خ : آن .

3522
179

هرجان که نه از لب تو آید آید بلب و مرا نشاید
وان جان که لب تواش خزانه است گنجینهٔ عمر جاودانه است
بسیار کسان ترا غلامند امّا نه چو من مطیع و رامند
تا هست ز هستی تو یادم آسوده و تن درست و شادم
۲۵ وانگاه شبی که نارمت یاد باشم بدلی که دشمنت باد
زین پس تو و من من تو زین پس یکدل بمیان ما دو کس بس
وان دل دل تو چنین صوابست یعنی دل من دلی خرابست

آ۲۱ ج : آن جان . ۲۲ ج : حذف شده .
آ۲۲ ح : آن ؛ جان : ز - که ؛ خ : تواش روانست .
آ۲۳ خ : غلامست .
ب۲۳ ورامند : ز ج چ ر - نامند ، خ : نامست .
ب۲۴ ح خ : آسوده تن و درست (خ : و - افزوده) شادم .
آ۲۵ خ د : وانگه که مباد (د : و - افزوده) نارمت ، ر : وانگه که ز دل نیارمت . ۲۶ د : حذف شده .
آ۲۶ ب ز ت ث چ ح خ : من و تو من و تو زین پس ؛ ر : و من تو زین . ب۲۶ خ : یک کس بمیان ما دگر کس ؛ دو کس بس : ب ت ز ث ج چ - دگر کس ، ر : دو تن بس .
آ۲۷ ث : زان ، د : آن ؛ ب ز : وان در دل تو ، ت : و در دل تو . ب۲۷ ث ج : دل خرابست .

3522

آن کس که زخون خود نترسد | از کشتن نیک و بد نترسد
گرگ از گله گر هراس دارد | باخود نمدو پلاس دارد
نا آمده رفتن این چه سازست | ناکشته درودن این چه رازست
شب خوش مکنم که نیست دلکش | بی تو شب ما و آنگهی خوش
با جان منت قدم نسازد | یعنی که دوجان بهم نسازد
تا جان نرود زخانه بیرون | نایی تو ازین بهانه بیرون
جانی بهزار بار نامه | معزول کنش ز کار نامه
جانی به ازین بیار در ده | پائی به ازین بکار در نه

آ۱۳ ح : وانکس ؛ ج : بترسد .
ب۱۳ ج : نیک و بد نترسد - خوانا نیست .
آ۱۴ د : کله ، ر : رمه .
۱۵ ، ۱۶ : ر ۱۶ ، ۱۵ .
آ۱۵ خ : رفته این چه نازست ؛ ث ج چ ح د : نازست.
ب۱۵ این چه رازست : د - خوانا نیست ، ب ث ج چ ح خ : سازست .
آ۱۶ ز : مکنش ، د : نکنم ؛ دلکش : ت - شب خوش.
ب۱۷ ب ت ز ث : یعنی دوجهان .
ب۱۸ د : مانی . ۱۹ ح : حذف شده .
۲۰ ث : حذف شده . آ۲۰ ت : جامی .

3522
181

تشنه جگر و غریق آبیم　　شب کور و ندیم آفتابیم
گمراه و سخن زره نمائی　　در ده نه و لاف ده خدائی
بی مهرهٔ دیده حقّه بازیم　　بی پای و رکیب رخش تازیم
جز در غم تو قدم نداریم　　غم دار توئیم و غم نداریم
۱۰ در عالم اگرچه سست خیزیم　　در کوچگه رحیل تیزیم *
ای یار شگرف در همه کار　　عیّاره و عاشق تو عیّار
عیّار که بفشرد گلو را　　خود را کشد آنگهی عدو را

---

۵ - ۹ : ج ۶ ، ۸ ، ۷ ، ۴ ، ۵ ، ۹ . آ۷ ب ت زخ د : و - حذف شده . ب۷ ث ج : کدخدائی . آ۸ چ : بی حقهٔ دیده مهره بازیم ؛ خ د : بی دیده (د : و افزوده) مهره ؛ ر : ودیده
ب۸ ح : بی باور کیبه ؛ ب ز ث ج خ : رکاب .
آ۹ ث : جز در ره غم قدم . ب۹ غم دار : ث چ ح خ غمخوار.
آ۱۰ ث : نیست چیزم ، ج : کوم حیزم .
ب۱۰ خ : در کوچهٔ تو رحیل ؛ ث ج : تیزم .
* ر - افزوده :

کوئی که بمیر در غمم زار　　هستم ز غم تو اندرین کار
آخر بزنم بوقت حالی　　بر طبل رحیل خود دوالی

۱۱ ، ۱۲ ، ۱۳ ر : در حاشیه نوشته شده .
آ۱۱ شگرف در : ح - شگر تو در .

3522

غزل خواندن مجنون درحضور لیلی *

آیا تو کجا و ما کجائیم — توزان کیی که ما ترائیم
مائیم و نوای بی نوائی — بسم الله اگر حریف مائی
ده رانده و ده خدای نامیم — چون ماه به نیمهٔ تمامیم
افلاس خوان خز فروشیم — خز پاره کن و پلاس پوشیم
از بندگی زمانه آزاد — غم شاد بما و ما بغم شاد

---

* ب ت ح د : غزل خواندن (ب د : گفتن) مجنون درحضور (ح : بحضور) لیلی ، ر : گفتار اندر غزل گفتن مجنون درحضور لیلی بنخلستان ، ث : بیت خواندن مجنون درحضور لیلی ، ج : سوگند خوردن مجنون درحضرت لیلی ، چ خ : رسیدن لیلی و مجنون بهمدیگر (خ : بیکدیگر) ، ر : غزل خواندن مجنون نزد لیلی . ب ۱ ح : آیا تو کرا که ما ؛ ث د : توآن ؛ کیی که : ث ج چ خ - کهٔ که ، ر : کهٔ و . آ ۲ ز : وحذف شده ۲ - ۸ : ح ۲ ، ۷ ، ۳ ، ۴ ، ۵ ، ۶ ، ۸ . ۳ ر : بعد از بیت ۷ نوشته شده . آ ۳ ج : نامم ، ح : مائیم . ب ۳ تمامیم : ج - در تمامم ، ح : می نمائیم . آ ۴ ح : افلاس خوان و جان فروشیم ؛ خز : ث ج چ خ در - جان . ب ۴ ث ج چ : و - حذف شده . ۵ - ۹ : ج - ۶ ، ۸ ، ۷ ، ۴ ، ۵ ، ۹ .

3522

۸۰ این بوی نه بوی نوبهارست　　بوی سر زلف آن نگارست
بوئیست عظیم نغز و دلجوی　　بادا دل من فدای این بوی
پیر از سر عاشق آزمائی　　گفتا که خطاست این جدائی
خواهی که نخوانده یارت آید　　آراسته در کنارت آید
بی دیدن روی او چنینی　　چون باشد چون گوش ببینی
۸۵ گفتا مکن ای سلیم دل مرد　　پیرامن این حدیث ناورد
چون من شده ام ببوی مستی　　می را نتوان گرفت بر دست
کرد آنگهی از نشید آواز　　این بیتک چند را سرآغاز

آ۸۰ نو : ج - آن .　آ۸۱ ث : بوئیست عجب لطیف و دلجوی ؛
ز خ د : و - حذف شده .
ب۸۱ ح : بادا سر من ؛ ب ت ز ث خ د : آن ؛ چ : آن بوی
ب۸۲ خ د : خطا بود جدائی .
ب۸۳ آراسته : ث - نواخته ، ر : واراسته .
آ۸۴ ح : حینی .
ب۸۴ خ : خود گوش ، د : خوش گوش .
آ۸۵ مکن ای : ح - مکنم ؛ خ : سلام . ب۸۶ ر : در دست .
آ۸۷ خ د : آنگاه کشیدش (خ : کشید) اوخوش آواز ؛
ح : از شنید آغاز ؛ چ : آغاز . ب۸۷ ح : وین بیتک
چندرا سر آواز ؛ ت : ستی ؛ چند ؛ خ د - نغز ؛ چ : آواز .

3522

تاچون که بداوری نشینم | از کرده خجالتی نه بینم
او نیز که عاشق تمامست | زین بیش غرض بروحرامست
درخواه کزان زبان چون قند | تشریف دهد به بیتکی چند
او آرد باده من کنم نوش | اوخواندبیت ومن کنم گوش
پیراز بر آن بهار نوبر | آمد بر آن بهار دیگر
دیدش بزمین براوفتاده | آرام رمیده هوش داده
بادی ز دریغ بر دلش راند | آبی زسرشک بروی افشاند
چون هوش بمغز او درآمد | با پیر نشست وخوش برآمد
گفت این چه بهار بود گوئی | کاورد بما عبیر بوئی

آ۷۱ ج : خجالتی خوانا نیست .
آ۷۲ ت ج چ ح خ : عاشقی .
ب۷۲ د : بدو .
آ۷۳ چ ح خ د : کزان لبان .
آ۷۴ ب۷۴ : ث ج چ ح خ د ر- ب۷۴ ، آ۷۴ .
ب۷۴ ز : و - حذف شده .
آ۷۵ بر : ر- سر ؛ ث ج چ ح خ : نهال نوبر .
ب۷۵ بر : ز خ - سوی ؛ ث ج د : آمد سوی آن نهال ؛
ح : این . آ۷۸ هوش بمغز : ب ت ز ث - مغز بهوش .
۷۹ - ۸۶ ر : در حاشیه نوشته شده .

3522
185

زانسو تو یار خود بده گام | آرام گرفت و رفت از آرام
فرمود به پیر کای جوانمرد | زین بیش مرا نماند ناورد
زینگونه که شمع میفروزم | گر پیشترک روم بسوزم
شوئیست مرا اگرچه خفتست | این حال نه از خدا نهفتست
گر زانکه بشوی دل ندادم | آخر نه چنان حرام زادم
زین بیش قدم زدن هلاکست | در مذهب عشق عیب ناکست*
زان حرف که عیب ناک باشد | آن به که جریده پاک باشد

آ۶۴ ح : زانده بر یار خود . ب۶۴ ج : از حذف شده .
آ۶۵ ح : کانجوانمرد .
ب۶۵ چ : زین بیش نماند هیچ ناورد ؛ خ : نماند .
آ۶۶ زینگونه : ح - زین گوشه ، خ : زین کوی .
ب۶۶ روم : ب ت ز - برم ، د : شوم .
۶۷ ، ۶۸ ر : درحاشیه نوشته شده . آ۶۷ ج : شوئیست مرا وگرچه ؛ ز خ در : وگرچه ؛ ث ح : جفتست .
آ۶۸ ز ح ر : زینکه ؛ چ : دل ننهادم . ب۶۸ ج ح : نه چنین . آ۶۹ قدم زدن : ب ت ز - نظر زدن ، ج چ خ : خطر زدن ، ر : قدم زمان ؛ ث : نظر اگرچه باکست ؛ ح : زین بیشتر آمدن هلاکست .
ب۶۹ عشق : ب ت ز ج ح خ عقل . * چ ابیات ۶۸ ، ۶۹ تکرار شده .
آ۷۰ خ : زان عیب که خوف ناک باشد .

186

۵۵ وانگه سلبی که داشت دربند پوشید در او بعهد وسوگند
مجنون کمر موافقت بست از کشمکش مخالفت رست
پی بر پی او نهادو بشتافت در تشنگی آب زندگی یافت
تشنه ز فرات چون گریزد با غالیه باد چون ستیزد
با او دوگان بعهدهمراه چون لشگر نیک عهد باشاه
۶۰ اقبال مطیع وبخت منقاد آمد بقرارگاه میعاد
بنشست بزیر نخل منظور اما جگهی دوان ازو دور
پیر آمد وزانچه کرد بنیاد با آن بت خرگهی خبر داد
خرگاه نشین بت پری روی همچون پریان پرید ازان کوی

آ۵۵ خ ر : آنگه .
ب۵۵ در او : د - بدو .
ج۵۵ ج : وز آ۵۷ چ ح : پی در پی ؛ ث : او-حذف شده ، ج : وی ؛ د : و-حذف شده .
آ۵۸ چون : چ خ - کی .
ب۵۸ ح : غالبه .
ب۶۰ خ : بفراز گاه .
آ۶۱ ج ح خ د : آماجکه ؛ چ : آماجکه ددانش از دور .
آ۶۲ ح : آمد از آنچه . ب۶۲ با : چ - مر .
ب۶۳ پرید ازان کوی : چ - برآمد از کوی ، ح : بریده از شوی .

3522

دیریست که روی تو ندیدست نه زلفظ تو نکتهٔ شنیدست
کوشد که یکی دمت به بیند با تو دو بدو بهم نشیند
تو نیز شوی بروی او شاد از بند فراق گردی آزاد
خوانی غزلی دو رامش انگیز بازار گذشته را کنی تیز
نخلستانیست خوب وخوش رنگ درهم شده همچو بیشه تنگ
بر اوج سپهر سر کشیده زیرش همه سبزه بردمیده
میعاد که بهارت آنجاست آنجاست کلید کارت آنجاست

آ۴۸ ب ت ز ث ج چ خ : دیرست .
ب۴۸ ح : برلفظ تو نکته نا شنیدست .
آ۴۹ د : خواهد که .
آ۵۰ شوی بروی او : چ خ د ـ بروی او شوی ؛
ح : ز روی اوشوی .
ب۵۰ ج د : وز بند .
۵۲ ، ۵۳ چ : حذف شده .
آ۵۲ خ : آن نخلستان که هست خوش رنگ .
آ۵۴ بهارت : چ ـ نگارت .
ب۵۴ د : انجام کلید ؛
ح : اینجاست قرار کارت ؛
کلید : ث ـ نشان ، چ : قرار .

3522

۴۰۵

پیرامن او درندهٔ چند خازن شده چون خزینه دربند
مجنون که زدور دید در پیر چون طفل نمود میل بر شیر
زد بر ددگان بتندی آواز تا سر نکشند سوی او باز
چون وحش جدا شد از کنارش پیر آمد و شد سپاس دارش
اوّل سر خویش بر زمین زد و انگه در عذر و آفرین زد
گفت ای بتو ملک عشق برپای تا باشد عشق باش برجای
از چشمهٔ خود چو خضر برخور و آفاق نورد چون سکندر
لیلی که جمیلهٔ جهانست در دوستی تو تا بجانست
می پرسد و میکند سلامت خواهد بارادت تمامت

ب۳۹ ث ج ح د : حارس (ح : خارش) شده چون خزینه را بند ،
چ : حارس شده چوان حراس دربند ، خ : خارش شده چون
چرندهٔ چند ؛ ر : خزینه را بند .
آ۴۰ که : ج ر-چو . ب۴۰ د : در شیر .
۴۱ ح : حذف شده .
ب۴۱ ث خ د : سرنکنند ؛ چ : بسوی .
ب۴۳ خ : آنگه ؛ عذر : ج-شکر .
آ۴۴ د : عشق زیبای . ب۴۴ ح : و عشق . ۴۵ ر : درحاشیه نوشته
شده . آ۴۵ خود : چ-او ، ح : خون ؛ خ : برجور . ۴۷ ر :
درحاشیه نوشته شده . ب۴۷ ر : خواهد بدعا و شکر تامت ؛ ث خ : بارادتی .

3522

۳۰ نزدیک من آی تا من آیم پنهان برخش نظر گشایم
بینم که چه آب ورنگ دارد در وزن وفا چه سنگ دارد
باشد که زگفتهای خویشم خواند دوسه بیت تازه پیشم
گردد گره من اوفتاده از خواندن بیت او گشاده
پیر آن درسفته برکمر بست زان دُر نسفته رخت برست
۳۵ دستی سلب خلل ندیده برد از پی آن سلب دریده
شد کوه بکوه تیز چون باد گاهی بخراب وگه بآباد
روزی دوسه جستش اندران بوم احوال ویش نگشت معلوم
تا عاقبتش فتاده برخاک در دامن کوه یافت غمناک

ب۳۲ تازه : ث خ د - نغز .
۳۳ ح : حذف شده . آ۳۳ ث ج چ : من فتاده .
آ۳۴ خ : در پرستد وبو ؛ ج چ : درکمر . ۳۵ ح : حذف شده .
آ۳۵ ج : دست ؛ خ : دستی سبب خلل رسیده . ب۳۵ خ : بود از پی آن سبب بدیده ؛ ت د : آن خلل رسیده ؛ ب ز : سلب رسیده .
آ۳۶ تیز : چ - ودشت ، ح خ : پر . ب۳۶ د : بخرابه گه بآباد
آ۳۷ ب ت ز : جست . ب۳۷ ر : واحوال .
آ۳۸ خ : در ، ث : بر سرخاک .
آ۳۸ ح : بر ؛ د : دید غمناک .

لیلی که شد آگه از چنان حال — شد سرو بنش ز ناله چون نال
از طاقچهٔ دو نرگس جفت — بر سفت سمن عقیق می‌سفت
گفتا منم آن رفیق دلسوز — کز من شده روز او بدان روز
از درد نه‌ایم یک زمان فرد — فرقیست میان ما درین درد
او بر سر کوه میزند آه — من جاه فتاده در بن چاه
از گوش گشاد گوهری چند — بوسید و به پیش پیر افکند
کین را بستان و باز پس گرد — با او نفسی دو هم‌نفس گرد
نزدیک من آرش از ره دور — چندانکه نظر کنم در آن نور
حالی که بیاوری ز راهش — بنشان بفلان نشانه‌گاهش

آ۲۱ که : ج چ ح خ در - چو . ب۲۱ ب : منش ، ت : بنش، ث ج ح خ : تنش .
۲۲ ث : حذف شده . آ۲۲ جفت : خ مست . ب۲۲ د : برسقف؛ خ : برسفت عقیق لعل می‌بست . آ۲۳ منم آن : ح - که منم .
ب۲۳ ث : کزوی شده روز من بدین روز؛ ز : شد روز تو بدان؛ چ ح خ در : بدین . ۲۴ ح : حذف شده . آ۲۴ چ : نیم چو یک زمان، ر : نیم بیک زمان، خ : نیم یکی زمان . ب۲۴ ج خ در : فرقست؛ ب ت ز : بدین درد . آ۲۵ ب ت ژ : میکند ، ر : میکشد . ب۲۵ چ ر : من در بن چاه میکشم (ر : میزنم) آه ، خ د : من آه فکنده (د : فتاده) در بن چاه ، ح : من زار فتاده ؛ فتاده : ث نهاده ؛ بن : ج - تگ . آ۲۶ ج خ : وز گوش . ب۲۶ به پیش : د - بنزد . ۲۸ ، ۲۹ ح : حذف شده.

3522

در راه روش چو خضر پویان هنجار نمای و راه جویان
پرسیدش لعبت حصاری کز کار فلان خبر چه داری
آن وحش نشین وحشت آمیز بر یاد که میکند زبان تیز
پیر از سر مهر گفت کای ماه آن یوسف بی تو مانده در چاه *
آواز گشاده چون منادی میگردد در میان وادی
لیلی گویان بهر دو گامی لیلی جویان بهر مقامی
از نیک و بد خودش خبر نیست جز بر ره لیلیش نظر نیست

آ۱۴ ب ت ز چ ح : و روش .
ب۱۴ ح : هم جاره نمای ؛ خ د : و- حذف شده .
۱۵، ۱۶ ح : حذف شده .
آ۱۵ ب ت ز : پرسید ز لعبت . ب۱۵ فلان : د ر- فلک .
آ۱۶ آمیز : خ د - انگیز . ب۱۶ که : ز- کی . آ۱۷ ج ح خ د : گفتش ای ؛ ب ت ز : ای .
ب۱۷ ت ج ز ح د : مانده بی تو .
* ج ر- افزوده :
آن قلزم ناشسته از موج وان ماه جدا فتاده از اوج
آ۱۸ ح خ : اوازه . ب۱۸ ح : ودر .
آ۲۰ ح : کذر نیست .
ب۲۰ ح : جز از ره لیلیش خبر، خ : جز پرده لیلیش بصر ؛ ز ج ر : کذر نیست.

3522

شویش همه روزه داشتی پاس پیرامن در شکستی الماس
تا نگریزد شبی چو مستان در رخنهٔ دیر بت پرستان
با او زخوشی و مهربانی کردی همه روز جانفشانی
لیلی ز سر گرفته چهری دیدی سوی او بسرد مهری
روزی که نواله بی مگس بود شب زنگی و حجره بی عسس بود
لیلی بدر آمد از در کوی مشغول بیار و فارغ از شوی
بر ره گذری نشسته دلتنگ دور از ره دشمنان بفرسنگ
می جست کسی که آید از راه با شد ز حدیث یارش آگاه
ناگاه پدید شد همان پیر کز چاره گری نکرد تقصیر

---

۵ ح : حذف شده .
آ۵ ب ز ث ج چ د : روز . ب۵ در : ب ت ز-آن، ث:او، خ دل ؛ ز : شکستن ؛ د : پاک شده .
آ۶ تا نگریزد : خ-ناگه نرود ؛ د : چو دزدان .
ب۶ ح : در حلقهٔ . ب۷ ر : روزه . ۸ ، ۹ خ : حذف شده .
ب۹ ب ت ز ث چ : زنگی چهره ، د : زنگی هجر .
آ۱۰ ج چ ح : سرکوی . ب۱۰ خ : سوی .
آ۱۱ ر : در رهگذری نشست ؛ چ : رهگذری ، ج خ ر:نشست
ب۱۱ ره : ج-همه . ب۱۲ یارش : خ-دوست .
آ۱۳ ح : بدیده ، خ : پذیره .

پیغام فرستادن لیلی بمجنون *

لیلی نه که لعبت حصاری وز بانوی قلعه عماری
گشت از غم یار چون دم مار یعنی بهزار غم گرفتار
دلتنگ چو دستگاه یارش دربسته تر از حساب کارش
درحلقه رشته گره بند زندانی بند گشته بی بند

پ: سرفصل حذف شده ، ت: نامه فرستادن لیلی بمجنون ،

ر: فرستادن لیلی مر بزید مجنون ، ث: نشستن مجنون درحضور لیلی و بیت خواندن ، ج: زاری کردن لیلی ازجهت مجنون ، چ: چاره کردن لیلی در دیدن مجنون ،

ح: نشستن لیلی و مجنون بشرط مشاهده بایکدیگر ، خ: طلب کردن لیلی مجنون را و ملاقات ، د: کس فرستادن مجنون به لیلی و خواندن وی ،

ر: خواندن لیلی مجنون را . ب۱ دز : ج ح- در ، خ: آن؛ ب ت ز : درپرده دری چو پرده (ت : بپرده) داری .

۲ ح : حذف شده . آ۲ غم : ر- دم ؛ دم مار : ب ت ز غم یار، ث خ : دل یار (خ : نار) . آ۳ ح : دستکار . ب۳ ح : حصار کارش . آ۴ ج چ ر : گره مند ، خ : گره چند . ب۴ خ : زندانی .

3522

از شادی آن قراضهٔ چند　　گوئی که منم جهان خداوند
تا هست بچون خودی نیازت　　بی ساز بود همیشه سازت
آنگاه رسی بسر بلندی　　کایمن شوی از نیازمندی
۴۵ آن ذوق نشد هنوزت از یاد　　کز حاجت خلق باشی آزاد
هان تا سگ نان کس نباشی　　یا گربهٔ خوان کس نباشی
چون مشعله دست رنج خود خور　　چون شمع زمایه گنج خود خور
تا با تو بسنّت نظامی　　سلطان جهان کند غلامی

آ۴۲ از شادی : پ-ناخواناست ؛ ز چ : این . ۴۳ ، ۴۴ ، ۴۵ : ر - ۴۵ ، ۴۳ ، ۴۴ . آ۴۳ بچون خودی : ب-بحون خود ، پ ج : بخون خود ، ت : بحون حود ، ز : نحوں خود ، خ : بخونخوری .
ب۴۳ پ د : بی سود ، ث ج چ ح خ : بی سوز ، ر : با سوز
آ۴۴ ح : وانگاه رسی بسر بلندان ؛ آنگاه رسی : خ-انکارشدی .
ب۴۴ ح : نیازمندان . آ۴۵ چ : این ؛ نشد هنوزت : ت - مگر برفتت ؛ پ هنورت اباد . ب۴۵ ح : کزجانب .
۴۶ : در نسخهٔ پ-از این بیت تا بیت شمارهٔ ۱۰ فصل « صفت بزرگواری مجنون » حذف شده . آ۴۶ ح : جان با سگ بان کسی نباشی .
ب۴۶ ح : باگربه جان کسی نباشی . ۴۷ خ : حذف شده .
ب۴۷ ح : چون فیله قز زگنج ، د : رر چون رزیه که گنج ؛ زمایه : ب ت-زمانه ، چ : زپای ، رهمیشه ؛ ج : شمع همه زگنج . آ۴۸ خ ح د : باتو بنسبت .

3522

پنداشتهٔ تراقبولیست یا در جهت تو عرض و طولیست
این پهن و درازیت همه هست در قالب این قوارهٔ پست
چون برگذری زحد پستی درخود نه گمان بری که هستی
۴۰ برخاک نشین و باد مفروش ننگی خود را بخاک میپوش
داری دو سه میخ زنگ خورده وان هم بزکات گرد کرده

آ۳۷ ب ت ز ث : فضولیست . ب۳۷ یادر : ت-یاز ، ز : باداز .
۳۸ پ : حذف شده . ۳۸ ، ۳۹ : ج-۳۹ ، ۳۸ . آ۳۸ خ : گرپهن و درازیی تراهست ؛ ت : درازمی حین بست ؛ ز : درازیست هم هست ؛ همه : ب-هم ، ث : اگر ، ر : بهم .
ب۳۸ ح : غالب ؛ ب ت ز : هست . ۳۹-۴۳ : ح-۴۱ ، ۴۲ ، ۴۰ ، ۳۹ ، ۴۳ . آ۳۹ ث : درگذری ؛ ح : زخود پرستی .
ب۳۹ پ : درخود بری کمان نسی . ۴۰ ث : حذف شده .
آ۴۰ بر : پ-خوانا نیست ، ج : در .
ب۴۰ ننگی خود را : پ-سکی ترا ، ت ز : تنگی خودرا ، ج : نیکی ترا ، چ : نیکی خودت ، ح : نیکی که کنی ، خ : خاکی تن خود ، د : سنگی که ترا ، ر : ننگی چو ترا . ۴۱ ، ۴۲ ر : درحاشیه نوشته شده . آ۴۱ ت : داری و سه میخ رنگ کرده ؛ ر : سیخ ؛ ب ت ز : رنگ کرده .
ب۴۱ خ : وانرا همه درگداز کرده ، د : وانراهمه درکناره کرده ؛ بزکات گرد : پ-بوکار کرد ، ح ر : بزکات جمع .

3522

ای غافل از انکه مردنی هست　　واگه نه که جان سپردنی هست
تاکی بخودت غرور باشد　　برگ از تو بمرگ دور باشد
خودرا مگر از ضعیف رائی　　سنجیده نهٔ که تا کجائی
هر ذرّه که در مسام ارضیست　　اورا برخویش طول و عرضیست
لیکن برکوه قاف پیکر　　همچون الفیست هیچ در بر
بنگر توچه برگ یا چه شاخی　　در مزرعهٔ بدین فراخی
سر تا سر خود ببین که چندی　　بر سر فلکی بدین بلندی
بر علم خود اربسیچ یابی　　خودرا ز محیط هیچ یابی

آ۲۹ خ : مردمی . ب۲۹ وآگه : ح - ناگه .
آ۳۰ تاکی : پ ج - تاخود ؛ ح : زخودت .
ب۳۰ ب پ ت ز ث چ ح خ : مرگ از تو بمرگ ، ر : مرگ تو ز برگ ؛ دور : پ - حذف شده .
آ۳۱ - تا : پ از . آ۳۲ مسام : ب ت ز ث ج چ ح میثام ، پ : میان ، ح هوای . ب۳۲ پ : اورا نه برخویش .
آ۳۳ ب پ ت ز ث ج ح خ د : قاف بنگر .
ب۳۳ پ : الفست ، ر : الف است .
آ۳۴ تو : ث خ د - که ؛ پ : بنگر توچه باج پادشاهی .
ب۳۴ پ : بدین تباهی . آ۳۵ چندی : پ ح - چندین ، خ : چندینی .
آ۳۶ ر : برعمر ؛ پ : خود او مسیح یابی ؛ ح : مسیح بابی .

3522
197 13-3

میگشت بکوه و رود و هامون　　دل پرجگر و جگر پر از خون
مشتی ددکان فتاده از پس　　نه یار کس و نه یار او کس
سجّاده برون فکند ازین دیر　　زیرا که نه دید درسرش خیر
زین عمرچو برق پای درراه　　میکرد چو ابر دست کوتاه
عمری که بناش بر زوالست　　یکدم بود ار هزار سالست
چون عمر نشان مرگ دارد　　با عشوهٔ او که برگ دارد

آ۲۳ ث : برود و کوه و هامون ،
ج : بدشت و کوه و هامون ، ح ر : بگرد کوه وهامون ؛
رود : ج د - دشت .
آ۲۴ د : مشت
ب۲۴ پ : نه بارکس و نه بار او کش ؛ کس و : ث ح - کسی .
آ۲۵ ث : زین ، ج : ازان .
ب۲۵ ث : نه دیده ؛ ر : سرش خیر .
آ۲۶ پ : زین - ناخواناست ؛ ث : این ؛ ت : بر راه .
ب۲۶ ح : میکرد چون برق عمرکوتاه .
۲۷ پ : حذف شده .
ب۲۷ بود : ر - شمر .
آ۲۸ ح : عمرکشان ؛ پ : مرک باشد .
ب۲۸ که : ز ح - جه .

خویشان چو خروش او شنیدند یک یک ز قبیله میدویدند
دیدند ورا بدان نزاری افتاده بخاک بر بخواری
خونابه ز دیدها گشادند در پای فتاده او فتادند
هر دیده ز روی سست خیزی میکرد برو گلاب ریزی
چون هوش رمیده گشت هشیار دادند برو درود بسیار
کردند بباز بردنش جهد تا با وطنش کنند هم عهد
آهی زد و راه کوه برداشت رخت خود ازان گروه برداشت

ب۱۶ ب ز : درچاره گری زبان کشیدند ، ت : در پرسش او زبان کشیدند .

آ۱۷ پ : دران .

ب۱۷ بر : پ ث ج - در ، چ د : ره ؛ ح : در بزاری خ : ره چو خواری .

آ۱۸ ح : خونابه ، د : خوناب ؛ ر : ز دیده گان ؛ چ : ز دیده بر گشادند . ب۱۸ پ خ د : فتادهٔ فتادند ، ر : فتاده در فتادند .

آ۱۹ پ : سست حذف شده ؛ ت : مهر خیزی ، ز : شست خیزی ، ج : سیل خیزی ، ح : رستخیزی .

ب۱۹ د : بدو ؛ چ : سرشک ریزی .

ب۲۰ ت ز : بدر ، د : باو . ۲۱ ، ۲۲ ، ۲۳ ؛ ح ۲۳ ، ۲۱ ، ۲۲ .

آ۲۱ ح : کردند بناز بردل از جهد . ب۲۱ کنند : پ - کشد .

3522

از مادرخود خبر نبودش کامد اجل از جهان ربودش
یکبار دگر سلیم دلدار آمد بر آن غریب غمخوار
دادش خورش ولباس پوشید ماتم زدگانه بر خروشید
کان پیر ز بن بلا رسیده دور از تو بهم نهاد دیده
رخت از بنگاه این سرا برد در آرزوی تو چون پدر مرد
مجنون ز رحیل مادرخویش زد دست دریغ بر سرخویش
نالید چنانکه در سحر چنگ افتاد چنانکه شیشه بر سنگ
میکرد ز مادر و پدر یاد شد بر سر خاکشان بفریاد
بر تربت هر دو زار نالید در مشهد هر دو روی مالید
گه روی در این وگه در آن سود دارو پس مرگ کی کند سود

آ۶ خبر نبودش : ب ت ز ـ نه یاد بودش ، خ: خبر شنودش
آ۷ دگر : پ ـ دل ؛ خ : سلام دلدار .
آ۸ خورش : پ ـ خبر .
آ۹ پیر : در نسخهٔ ج ـ حذف شده .
ب۱۲ ث ج : و افتاد ؛ ر : در سنگ .
آ۱۴ ـ زار نالید : ب ت ز ـ روی مالید .
ب۱۴ ـ روی مالید : ب ت ز ـ زار نالید .
آ۱۵ ج : برین وگه بران ، ب ت ز : دران وگه درین ؛ ح : دران بود . ب۱۵ پ : دارویش مرگ ؛ ح : دهد سود .

3522

خبردار شدن مجنون از وفات مادر خود *

چون شاه سوار چرخ گردان میدان بستد زهم نبردان
خورشید زبیم اهل آفاق قرابه می نهاد بر طاق
صبح از سر شوری که انگیخت قرابه شکست و می برون ریخت
مجنون بهمان قصیده خوانی میزد دهل جریده رانی
میراند جریده بر جریده میخواند قصیده بر قصیده

---

* ب : خبردار شدن مجنون از وفات مادر ، پ ث چ ح : خبر یافتن مجنون از وفات مادر خود (چ ح : مادر ، ث : مادرش)، ت : آمدن سلیم عامر و خبر وفات مادر مجنون بمجنون داده ، ز : آمدن سلیم عامری بار دیگر و خبر آوردن از وفات مادر مجنون بمجنون ، ج ر : آگاه شدن (ر : آگاهی) مجنون از وفات مادر ، خ : بدیدن مجنون و خبر وفات مادر گفتن ، د : آمدن سلیم بار دیگر پیش مجنون و خبر مرگ مادر بد و گفتن .

۲ب ح : نوردان . ۲، ۳ : پ-۳، ۲ . ۲ب پ : قرابه که می نهاد ؛ ح : قرابه همی نهاد . ۳ ث : حذف شده .

۳آ ح : شوری . ۳ب ب ت ز خ د : می فرو ریخت ، ح : می برآمیخت . ۵ ث د : حذف شده . ۵آ ، ۵ب : ح ۵ب ، ۵آ .

3522

201

افروزد هوشبی چراغی برجان نهدش زدود داغی
چون صبح دمد برو دمد باد تا میرد ازو چنانکه زو زاد
گردون که طلسم داغ سازیست با ما بهمان چراغ بازیست
تا در گره فلک بود پای هرجا که روی گره بود جای
آنگه شود این گره گشاده گز چار فرس شوی پیاده
چون رشتهٔ جان شوازگره پاک چون رشته تب مشو گره ناک
گر عود کند گره نمائی تو نافه‌شو از گره گشائی

ب۷۳ ز دود : ب پ ت زخ د- ز درد ، ج : زدور ، ح : ز روز .

آ۷۴ پ : گر صبح دمد دهدش بر باد ؛ برو دمد باد : ح برو زیدباز

ب۷۴ پ : با میرد آن چنان کز او زاد ، چ : ازو ؛ زاد : ح - ناز .

آ۷۵ داغ : پ - باغ ، ح : کار . ب۷۵ چراغ : چ - خیال .

ب۷۶ پ : رود کرین دیدجای ؛ د : رود ؛ گره بوه : ج - گریوه بر .

۷۷ ، ۷۸ : ج ۷۸ ، ۷۷ .

آ۷۷ پ : آن دم شود .

ب۷۷ چار : پ - خاک ، د : جان ؛ ـ : سوی ؛ پ : شوی کساده .

ب۷۸ تب : ح - تن ، خ : کنان .

آ۷۹ گر : ب - ار ، پ : آن ، ز : از . ب۷۹ خ : ناقه

202

زانجا که نداشت پاس رایش بوسید بعذر خاک پایش
کودش بوداع و شد دران دشت مادر بگریست و باز پس گشت
همچون پدرش جهان بسر برد او نیز در آرزوی او مرد
هر روز جهان بجان ربائیست انصاف ده این چه بیوفائیست
گیتی که سر وفا ندارد گوئی که کس آشنا ندارد
وین عهد شکن که روزگارست چون بوزگران تخم کارست
کارد دو سه تخم را بآغاز چون کشته رسید بدرو دباز

آ۶۶ ز : وانجا ؛
نداشت : ج - بدست ؛ خ : پاس پایش .
ب۶۶ خ : خاک جایش .
آ۶۷ ز : و - حذف شده ؛
چ : ازان دشت .
ب۶۷ ث چ : و - حذف شده .
آ۶۸ د : مجنون پدرش .
ب۶۸ ج : واو ، چ : آن نیز ؛ پ : اونیز بغصهٔ پسر مرد .
۶۹ ، ۷۰ ر : درحاشیه نوشته شده . ب۶۹ ده این چه : ب ت ز - بده که ، د : بده چه . ب۷۰ گوئی : چ - دانی ، ر : کوئی .
آ۷۱ د : زین ، ر : این . ب۷۱ ث : براهل هنر ستیزه کارست .
آ۷۲ ح : روزی دو سه ؛ را : پ - خود ، د : تا ؛ چ : را در آغاز .

3522

203

با وحش به این سرود گوئی | به زانکه بخانه ترش روئی
درخانه من ز ساز رفته | باز آمده گیر و باز رفته
گفتی که زخانه ناگزیر است | این نرد نه نرد خانه گیر است
بگذار مرا تو در چنین درد | من گرد زدم تو باز پس گرد
اینگفت و چو سایه درسر افتاد | در بوسهٔ پای مادر افتاد

آ۶۱ ح : با وحش به آنک سرد گوئی ؛
به این : پ ج - باین ، ز : نه این ، خ : به و ،
ر : بهم ؛ د : به و سرود گفتن .
آ۶۱ ب ت ز تا (ز : یا) در بر انس ترش روئی ؛
پ : بس با انس تلخ گوئی ، ج خ : یا باهر آتش
(خ : یا با هر انیس و) تلخ روئی ؛
چ : یا با تو انیس ترش روئی ؛ ح : یا با انس ترش
روئی ، د : یا بهر انیس تلخ گفتن ، ر : یا آنکه
بخانه تلخ .
ب۶۲ ح : آمد و گیرو . آ۶۲ ج : بکدامرا دراینچنین درد ؛
تو درچنین درد : ب - درین چنین گرد ، ت ز : چنین درین گرد ،
پ چ خ د : درین چنین درد . ب۶۲ خ : من گرچه بدم تو باز پس
گرد ؛ گرد : ث ج ر - درد ، ز : کرده ؛ چ : زده ؛ دگرد ورم .
آ۶۵ ز : وحذف شده ؛ پ : برسر . ب۶۵ ب ت ز : سر بوسه بپای ، پ : بپای .

3522
254

۵۵ افتاد هزار غم این کار از چاره گذشت کارم این بار
عشقی بچنین بلا و زاری دانی که نباشد اختیاری
من در پی آنکه مرغ جانم از قالب این قفس رهانم *
در دام کشی مرا دگر بار تا در دو قفس شوم گرفتار
دعوت مکنم بخانه بردن ترسم ز وبال خانه مردن
۶۰ من زنده و به که دشت گیرم تا آن که بخانه در بمیرم

---

۵۵ ر : در حاشیه نوشته شد .
آ۵۶ بچنین : ب ت ز ـ که بدین ؛
چ : بلا و خواری .
آ۵۷ من : ر ـ تو .
* چ ـ افزوده :
تو آمدهٔ که درچنین دام میخی دگرم زنی بر اندام
ب۵۸ ث : در قالب این قفص گرفتار ؛
تا در دو : ح ـ با در دو .
ب۵۹ پ : خانه بردن .
۶۰ ، ۶۱ـر : در حاشیه بترتیب ۶۱ ، ۶۰ نوشته شده .
آ۶۰ و به : ث چ ـ چنین ؛ پ ح د : دستگیرم .
ب۶۰ تا : پ ـ ما ، ج د ر : یا ؛
تا آن که : ز ـ زان به که ث چ : به زانکه .

3522

جان و دل خود بغم مرنجان | نه سنگ دلی نه آهنین جان
مجنون زنفیرهای مادر | افروخت چو شعله های آذر
گفت ای قدم تو افسر من | رشح صدف تو گوهر من
پالیدهٔ دانهٔ تو کشتم | خاک در تو در بهشتم
گر زانکه مرا بعقل ره نیست | دانی که مرا درین گنه نیست
کار من اگر چنین بد افتاد | این کار مرا نه از خود افتاد
کوشیدن ما کجا کند سود | کین کار فتاد و بودنی بود

آ۴۸ خ د : جان و دلت ای پسر مرنجان . آ۵۰ گفت ای : پ-حاک . ب۵۰ ر : رنج
۵۱ ر : درحاشیه نوشته شده .
آ۵۱ ح : نالندهٔ ، خ : نالیده . ب آ۵۱ ج : ورخاک در تو در بهشتم ؛ چ خ د : با خاک کف تو در بهشتم ؛ پ ر : خاک پی (پ: نی) تو .
آ۵۲ ث : گوئی که مرا ، ب ت ز : کو رای مرا
آ۵۳ چ : گر کار من اینچنین ؛ اگر : ج-ازان .
ب۵۳ ج : کین کار ؛ ث : نه درخور افتاد ؛ پ : این کار فتاد و بودنی باد ، ح : افتاد مرا و بیخود افتاد .
۵۴ پ ح د : حذف شده ؛ ر : درحاشیه نوشته شده .
آ۵۴ ما : ث-من ؛ ج : چون کار ؛ ر : فتاده بودنی .

3522

گر زانکه وحوش یا طیورند | تا شب همه آشیانه دورند
چون شب بنشانهٔ خود آید | هرمرغ بخانهٔ خود آید
از خلق نهفته چند باشی | ناسوده نخفته چند باشی
روزی دو که عمر هست برجای | بر بستر خود دراز کن پای
چندین چه نهی بگرد هرغار | پا بر سر مور و بر دم مار
۴۵ ماری زده گیر بی امانت | موری شده گیر میهمانت
جانست نه سنگریزه بنشین | باجان مکن این ستیزه بنشین

آ۴۱ ز : گر رینک وحوش گر طیورند ؛
یا : پ - ار ، ب چ خ : وگر .
آ۴۲ خ : آیند .
ب۴۲ بخانهٔ : ح - بایشان ؛ خ : آیند .
آ۴۴ پ : روزی دو دگر عمر برجای ؛
ج چ ح : هست عمر .
ب۴۴ پ : بر بسترخویش گرم کن جای .
ب۴۵ ر : مور یا دم .
۴۶ پ ح خ د : حذف شده .
آ۴۶ ز ث چ : پی .
۴۷ پ : حذف شده .
آ۴۷ د : سنگ ریز ب۴۷ با : ج - ای ؛ د : ستیزه .

3522

می برد بهر کنارهٔ دست گه آبله سود و گه ورم بست
گه شست سروتن از غبارش گه کند ز پای خسته خارش
چون کرد ز روی مهربانی با او ز تلطّف آنچه دانی
گفت ای پسر این چه ترک تازیست بازیست چه جای عشق بازیست
تیغ اجل این چنین دو دستی وانگه تو کنی هنوز مستی
بگذشت پدر شکایت آلود من نیز گذشته گیر هم زود
برخیز و بیا بخانهٔ خویش برهم مزن آشیانهٔ خویش

ب۳۴ ث : هرجاکه شکسته دید می بست .
آ۳۵ ج : که گرد سترد از عذارش ،
ز خ د : گه جست سر بر (خ د : سریری) از ؛
سروتن : ب پ ت ث ح - سریر ، ر : سرپر .
ب۳۶ ز تلطّف : ب ج چ - بتلّطف ، پ : بتکلّف ،
ح : ز تلفّظ ؛ ر : آنچه داری .
آ۳۷ ز : ترک و تازیست .
ب۳۸ پ : ونکه ،
ت : انگه .
آ۴۰ خویش : ح - بنشین .
ب۴۰ خویش : ح - بنشین

3522

چون دید سلیم کان جگر ریش دارد سر مهر مادر خویش
بی کان نگذاشت گوهرش را آورد ز خانه مادرش را *
مادر چو ز دور در پسر دید احوال بگونهٔ دگر دید
دید آن گل سرخ زرد گشته وان آینه زنگ خورد گشته
اندام تنش شکسته شد خرد ز اندیشه او بدست و پا مرد
گه شست بآب دیده رویش گه برد بشانه کلک مویش
سر تا قدمش بمهر مالید بر هر ورمی بدرد نالید

آ۲۷ ث ج : دید سلام ؛ خ : سلام کان دل ریش ؛ ز : کز دل ریش ، ب ت د : دل ریش .

آ۲۸ بی کان : ب ـ ضایع ، ت ز : گوهر ؛ گوهرش : پ ـ گوش.

ب۲۸ د : مادرش ـ خوانا نیست .

* ر ـ سر فصل افزوده : « دیدن مادر مجنون را » .

آ۲۹ چو : ب ت ز ث ح خ د ـ که .

ب۲۹ ر : الماس شکسته در جگر دید ؛ ب پ ح : ز گونهٔ

آ۳۱ ب ث ج چ ح خ : و تنش ؛ ح : شکسته و خورد .

ب۳۱ اندیشه : پ خ د ـ انده ؛ ج : ز اندوه پسر بدست .

ب۳۲ پ د ج ر : گه کرد بشانه تار (ر : جعد ، د : ولک ، پ : شاخ) مویش ؛ ث چ خ : گه کرد . ب۳۳ ورمی : پ ـ قدمی، ب ت ز ث خ : ورقی ؛ ح : ورقی ز درد ، چ : ز درد .

3522
209
14-1

در پای رضای زاهد افتاد — می‌کرد دعا و بوسه میداد
خرسند همیشه نازنینست — خرسندی را ولایت اینست *
مجنون ز نشاط آن فسانه — برجست و نشست شادمانه
دل داد بدوستان زمانی — پرسید ز هرکسی نشانی
وانگاه گرفت گریه در پیش — پرسید ز حال مادر خویش
کان مرغ شکسته بال چونست — کارش چه رسید و حال چونست
با آنکه ازو سیاه رویم — هم هندوک سیاه اویم
رنجور تنست یا تنومند — هستم بجمالش آرزومند

ب۱۹ ث : حذف شده ؛ خ : چون سبزه بزیر پای شمشاد .
آ۲۰ : خرسند ؛ در نسخهٔ پ - ناخوانا است . * ح - سر فصل افزوده : « آوردن سلیم مادر مجنون را پیش مجنون » .
آ۲۱ ج چ د ر : این ؛ ز : آن نشانه .
ب۲۱ برجست : پ ث چ ح خ د برخاست .
آ۲۲ پ : بدوستی زمانی .
ب۲۲ ح : بسانی .
آ۲۳ ج ح خ : آنگاه ؛ گریه : چ - راه .
ب۲۴ چه رسید : ح - بچه ساز ؛ ز : و - حذف شده .
آ۲۵ با آنکه ازو : ب ت ز - با این همه رو ؛ ث ر : با اینکه ، د : ازان
ب۲۶ بجمالش : ب ت ز - بدیارش ، ث : بحضورش ، ح : بوصالش .

3522
210

حاجب سوی زاهد آمد از راه تا آوردش بخدمت شاه
گفت ای ز جهان بریده پیوند گشته بچنین خرابه خرسند
یاری نه چه میکنی درین کار قوتی نه چه میخوری درین غار
زاهد قدری گیاه سوده از مطرح آهوان درو ده
برداشت بدو که خوردم اینست ره توشه و ره نوردم اینست
حاجب ز غرور پادشائی گفتا که چرا درین بلائی
گر خدمت شاه ما کنی ساز از خوردن این گیا رهی باز
زاهد گفتا چه جای اینست این نیست گیا گل انگبین است
گر تو سر ازین گیه نتابی از خدمت شه خلاص یابی
شه چون سخنی شنید ازین دست شد گرم و ز بارگی فرو جست

ب۱۰ ر: خراب . آ۱۱ خ: درین راه . ب۱۱ غار: ج-کار، خ: چاه ب۱۲ چ: آهوان دبوده . آ۱۳ ث: بنمود باو که، ح خ د: بنمود بدو که؛ بدو: پ ج-برو، چ: بشه . ب۱۳: پ-ب۱۴؛ ح: و-حذف شده . آ۱۴ خ: چه غرور . ب۱۴ پ ر: گفتا (ر: گفتش) که درین بلا چرائی، ج: گفتا که درین بلا چه خواهی . آ۱۵ ماکنی: ح-میکنی، خ: راکنی .
ب۱۶: پ-ب۱۳؛ این نیست: ج-اینست . آ۱۷ پ: تو نیز گیاه اگر بیابی، چ خ د ر: سر این گیا بیابی، ج: گیا بابی . ب۱۷ پ: شه حذف شده؛ ر: شاه سر بتابی، خ: شه عنان بتابی . آ۱۸ دست: ث-داد . ب۱۸: ث-آ۱۹؛ ز: و-حذف شده .

3522
211
14-2

حکایت *

روزی ملکی ز نامداران — میرفت برسم شهریاران
بر خانهٔ زاهدی گذر داشت — کان زاهد ازان جهان خبر داشت
آمد عجبش که آنچنان مرد — ماوا که ازان خرابه چون کرد
پرسید ز خاصگان خودشاه — کین شخص چه میکند دراین راه
خوردش چه وخوابگاهش ازچیست — اندازه‌اش تاکجا واوکیست
گفتند که زاهدیست مشهور — ازخواب جدا وازخورش دور
ازخلق جهان گرفته دوری — درساخته باجنان صبوری
شه چون ورق صلاح اوخواند — باحاجب خویش سوی او راند

---

* چ : حکایت بادشاه با زاهد ، ت ج : حذف‌شده
ب آ ح : برسم شه سواران . ۳ خ : حذف‌شده . آ۳ : آنچنان مرد : ث ج چ ح - آن جوانمرد . ب۳ چ : ماوای خود آن خرابه ؛ ازان خرابه : ر خودخواه ، پ - درخرابه . آ۴ خودشاه : ث - درگاه . ب۴ شخص : ح مرد ؛ چ : دراین کاه .
۵ چ : حذف‌شده . آ۵ ت : خوابگاه ارچیست ، د ر : خوابگاه اوچیست .
ب۵ ج : اندازهٔ کجاواو ؛ واو : خ د - وخود . ۶ پ : حذف‌شده .
ب۷ ث ج چ ح خ د ر : چنین .
آ۸ او : خ - در ، د بر ، ب۸ خویش : پ ر - خاص .

3522
212

در نای گلوم نان نکنجد | گر زانکه فرو برم برنجد
زینسان که منم بدین نزاری | مستغنیم از طعام خواری
امّا نگذارم از خورش دست | گر من نخورم خورندگان هست
خوردی که خورد گوزن یا شیر | ایشان خایند و من شوم سیر
چون دید سلیم کان هنرمند | از نان بگیاه گشته خرسند
بر رغبت آن درشت خواری | کردش بجواب نرم یاری
کز خوردن دانهای ایّام | بس مرغ که اوفتاد در دام
آنرا که هوای دانه بیشت | رنج و خطر زمانه بیشت
هرکو چو تو قانع گیاهست | در عالم خویش پادشاهست

آ۳۷ ب ت : گرنای ؛ ر : گنجد . ب۳۷ گرزانکه : پ-وزنیز ، ز : ورزانکه ، ب۳۹ ج : خورنده‌ام ، ر : خورندهٔ .
آ۴۰ ح : که خورند گور یا شیر . ب۴۰ خایندو : ح-بخورند ، خ : بخورند و ؛ ز : و-حذف شده . آ۴۱ خ : دید سلام کان خوردمند ؛ چ د : خردمند ، ح : جوانمرد . ب۴۱ بگیاه : ج-پکباره ؛ ب زث ج چ خ : گشت ؛ ح : راضی بگیاه گشت ازخورد . آ۴۲ چ : از رغبت ، پ : بر قوت آن .
ب۴۲ ج : کردم بجواب . آ۴۳ خ : دانها بایام . آ۴۴ ح : وانرا .
ب۴۴ ت ز : و-حذف شده . ۴۵ ح : حذف شده . آ۴۵ چ : وانکو چو تو ؛ ج چ ر : کیا هیست . ب۴۵ ج چ ر : پادشاهیست .

3522

پرسید سلیم کای جگرسوز — آخر تو چه میخوری شب و روز
از طعمه تواند آدمی زیست — گر آدمیی طعام تو چیست
گفت ای چو دلم سلیم نامت — توقیع سلامتم سلامت
قوت دل من چو راست خواهی — باشد ز نسیم صبحگاهی
از بیخوریش تنم فسرده است — نیروی خورندگیم مرده است
هر باد که بوی دلبر آرد — شک نیست که جان بمن درآرد
هستم همه شب فتاده برسنگ — روزم شده تنگ و روزیم تنگ
از گرسنگی چو می خراشم — صمغی ز درخت می تراشم
اینست غذام یا گیاهی — وان هم نه بهفتهٔ بماهی
خو باز بریدم از خورشها — فارغ شده‌ام ز پرورشها

آ۲۷ سلیم : پ خ - سلام ؛ خ : ورا ؛ جگرسوز : ح جوانمرد .
ب۲۷ ح : میخوری درین درد . آ۲۹ خ : چو دلت . ب۲۹ پ : توقیع سلامتی . ۳۰ ر : درحاشیه نوشته شده .
۳۱ ح : حذف شده . ب۳۱ پ ث چ ر : خورندگیش، خ د : جو زندکیم . ۳۲ - ۳۵ ر : درحاشیه نوشته شده . ب۳۲ پ ح د : بتن دارد . ب۳۳ شده : درنسخهٔ ث حذف شده ؛ پ : و حذف شده .
آ۳۴ ح : چون . آ۳۵ د : باگیاهی . ب۳۵ پ : وان نیز بهفته وبماهی
آ۳۶ پ ث خ د : چون باز ،
ح : جو باز .

3522

214

جستنش خبری زهر نشانی آسود بصحبتش زمانی
چون یافت سلیمش آنچنان عور بی گور و کفن میان آن گور
آن جامه تنی که داشت دربار آورد و نمود عذر بسیار
کاین جامه حلالیست درپوش با من بحلال زادگی کوش
گفتا تن من زجامه دورست کاین آتش تیز و آن بخورست
پندار درو نظاره کردم پوشیدم و باز پاره کردم
از بس که سلیم باز کوشید آن جامه چنانکه بود پوشید
آورد سبک طعام در پیش بریان وکلیچه از عدد بیش
چندانکه درو نمود ناله زان سفره نخورد یک نواله
بود او ز نواله خوردن آزاد زو میستد و بوحش میداد

آ۱۷ ث : زهم نشانی .
ب۱۷ ج چ ر : واسود ، خ : واسوده .
آ۱۸ یافت سلیمش : خ - دید سلامش ؛ د : اینچنین .
ب۱۸ میان آن : پ - نهان بان . آ۱۹ پ ح در : جامه تن .
آ۲۰ خ : حلال تست . آ۲۲ پندار : ث ح - انکار ؛ د : دران .
ب۲۲ ج ح خ د : پوشیدم و پاره پاره .
ب۲۳ ح : و پوشید . ب۲۴ ج چ ر : حوا وکلیچه
۲۵ خ : حذف شده . ب۲۵ ب ت ز : ازسفره . ۲۶ پ : این بیت تکرار شده . آ۲۶ ج : خورد آزاد .

هرماه زجامه وطعامش بردی همه آلتی تمامش
یک روز نشست برنجیبی شد درطلب چنان غریبی
میتاخت نجیب دشت برداشت دیوانه چو دیو بادمی گشت
تا یافت ورا بکنج کوهی آزاد زبند هر گروهی
وحشی دوسه گرد اونشسته بر وحشت خلق راه بسته
ازبیم دران سلامی از دور دادش چو مسافران رنجور
پرسید نشان وجست نامش مجنون زشنیدن سلامش
سرکوب زمانهٔ مقامر گفتا که منم سلیم عامر
روی تو بخال نیست درخورد خال تو ولی زروی تو فرد
یعنی حبشی مثال گشتی تو خود همه چهره خال گشتی
هم زانوی خویشتن نشاندش مجنون چوشناخت پیش خواندش

ب۶ پ خ : بودی همه ؛ ب ت ز ث ج ح خ د : آلت .
آ۷ ز ث ج چ خ : نشسته . ب۷ پ : بر .
آ۸ نجیب : ح - چو دیو .
ب۸ ب ت : باددیو ، ز : باز دیو ، خ : دیو باز
آ۱۰ ب ت ز خ د : راه خلق . ب۱۱ ح : ازوهم . ب۱۲ پ : پرسید واز و بجست نامش ، نشان : د - سلام .
ب۱۳ ح : معامر . ب۱۴ بخال : ح - محال . آ۱۵ چهره : ج - روی ، خ : خرده . آ۱۶ ث : که شناخت ؛ شناخت : ب ت ز - شنید .

3522
216

آمدن سلیم عامری خال مجنون بدیدن مجنون *

صراف سخن بلفظ چون زر در رشته چنین کشید گوهر
گز نقد کنان حال مجنون پیری سره بود خال مجنون
صاحب هنر و حلال زاده هم خاسته و هم اوفتاده
در نام سلیم عامری بود در چاره گری چو سامری بود
آن بر همه ریش مرهم او بودی همه ساله در غم او

---

* ب : در صفت سلیم عامری خال مجنون ، پ خ : آمدن خال مجنون پیش (خ : بدیدن) مجنون ، ت : آمدن سلیم عامری خال مجنون بدیدن مجنون . ز : آمدن سلیم عامری خال مجنون بدیدن وی ولباس دادن ، ث : آمدن حال مجنون وآوردن مادرش ، ج : آمدن خال مجنون بنزد مجنون ، چ : آمدن خال پیش مجنون ، ح : آمدن خال مجنون سلیم عامری بدیدن مجنون ، د : آمدن مجنون با سلیم عامری که خال او بود بدیدن مجنون ، ر : آمدن سلیم عامری خال مجنون بدیدن او . آ۱ بلفظ : پ ـ بلعل ، چ : بلطف . آ۲ ج ح : گز نقل ؛ پ : جان مجنون . ۳ ، ۴ : پ ـ ۴ ، ۳ . آ۳ هنر و : پ ث ج چ خ د هنری ، د : هنر . ب۳ ح : وهم فتاده . آ۵ پ : او بر همه ریش مرهم اورا . ب۵ ـ همه ساله : ح ـ شب و روز ؛ پ : غم اورا .

3522

شرگشت مرا شریف با تو یا عشق مرا حریف با تو
چون عشق تو روی مینماید گر روی تو غایبست شاید
عشق تو رقیب را زمن باد زخم تو جگرنواز من باد
با زخم من ارچه مرهمی نیست چون تو بسلامتی غمی نیست
گر من شدم از فراق رنجور باد از تو فراق چون توئی دور
گر لاشه خرِ من افتد از پای تازی فرس تو باد برجای
او بار من ارشود نهانی اقبال تو باد جاودانی
هر سر که نشد مطیع رایت انداخته باد زیر پایت *

آ۱۰۸ ث : شرطیست مرا شریک با تو ، ح : عشقست مرا ؛
ب پ ت ز ج : مرا شریک .
ب۱۰۸ د : مالک منم و ملیک با تو ؛ یا عشق : پ ـ عشقیست ،
ح : شرکست ؛ ر : یا تو ، ج چ خ : عشقست .
ب۱۰۹ تو غایبست : ج ـ نمایی است .
۱۱۰ ح : حذف شده . آ۱۱۰ پ : رفیق زار .
۱۱۱ ، ۱۱۲ : ث - ۱۱۲ ، ۱۱۱ . آ۱۱۱ ح : بر زخم تو ارچه ، پ :
بازخم تو گرچه ؛ من ارچه : چ - اگرچه . ۱۱۲ - ۱۱۵ ر : درحاشیه نوشته شده
آ۱۱۲ ب ت ز : شوم . ب۱۱۲ پ چ خ د : باد از فراق چون توئی ؛ ر : منی دور . آ۱۱۳ خر من
افتد : پ ـ خرم فتاد . آ۱۱۳ ح : با دا فرس تو پای جای . ۱۱۴ ، ۱۱۵ : چ - ۱۱۵ ، ۱۱۴ .
* ث ـ افزوده : وان دل که ترا نخواهد او شاد پیوسته رفیق درد و غم باد .

3522
218

۱۰۰ شهدی که عقیق گونه باشد　　اورا بمزی چگونه باشد
گاهی زلب تو می‌مزم نوش　　گاه آورمت چوجان درآغوش
گه بر زنخ تو دست سایم　　گاهی شکراز لبت ربایم *
این جمله که گفته‌ام فسانه است　　با تو بسخن مرا بهانه است
گر نه من ازین حساب دورم　　دیدار ترا زخود غیورم
۱۰۵ بر پای طمع نهاده‌ام بند　　از تو بحکایت تو خوسند
گر با تو هزارشب نشینم　　از رشک تو در تو هم نبینم
چون عشق تو در من استوارست　　با صورت تو مراچه کارست

ب ۱۰۰ ب : کورا ، پ : آنرا بمزی ، د : اورا بزمین .
آ ۱۰۱ ث : تومن برم نوش .
آ ۱۰۲ دست : ب ت ز - سیب .
ب ۱۰۲ ث ج خ د : گه شکّری از لبت ربایم (د : گشایم)
* چ - افزوده :

خوش میزنم اینچنین سرودی　　گر نکسلد ازمیانه رودی
یارب چه خوش اتفاق باشد　　گر با منت اشتیاق باشد

آ ۱۰۳ پ : گفته شد فسانست .
ب ۱۰۳ ب ت ز ث : سخن ، پ ج : سخنی .
آ ۱۰۴ ج : ورنی من ازین . ب ۱۰۴ پ : غنودم .
آ ۱۰۷ چون : پ - ما ؛ چ ح : تو برمن .

3522

۹۰ عشقی که دل این چنین نورزد — در مذهب عشق جو نیرزد
چون از لب تو طمع ندارم — بوسی که دهی بیادگارم
وقتی که عبیر زلف سائی — یا نافهٔ خوی خوش گشائی
بوئی به نسیم صبح بسپار — زان بوی مرا گشاده کن کار
از باغ رخت که بادسیراب — خواهم رطبی و لیک درخواب
۹۵ از بادهٔ جام تو دل آرام — دارم طمعی نه آنچنان خام
یا رب چه خوش آن می مغانه — کز دست توام دهد زمانه
با من تو نشسته باده در دست — من گشته ز بادهٔ تو سرمست
از دست و دهان تو پیاپی — گه بوسه ستانم و گهی می
بیجاده لبی بدان ظریفی — چون باشد چون کند حریفی

---

۹۰ - ۱۰۶ ح : حذف شده .

آ۹ خ : عشقی که چنین دلم نه ورزد ؛ دل این : پ د - دلم ؛ ت : سرزد . ب۹ - عشق : ث - ما .

۹۱ - ۱۰۸ ر : درحاشیه نوشته شده . ب۹۲ ب ت ز : بوی خوش ، خ : خون خوش . ۹۵ ث : حذف شده . آ۹۵ باد : ج هست ؛ جام تو : ث - لعل تو ، چ : خامت ای . ب۹۵ چ : دارم هوسی ؛ د : دارم طمعی ولی نه آنچنان خوب . ۹۶ ث : حذف شده . آ۹۶ چه : ر چو . ب۹۶ د : دهدنشانه . آ۹۷ ز : بردست . آ۹۸ دهان : ر - لبان . آ۹۹ ج : بچاره ؛ خ د : بیچاره لبی بآن ؛ ر : بدان لطیفی . ب۹۹ پ ز چ د : باشدو ؛ چون : ج - اگر .

3522
220

چون مورچه بیقرار از آنم | تا آن مگس از شکر برانم
این آن مثلست کان جوانمرد | بی مایه حساب سود میکرد
۸۵ اندوه گل نچیده میداشت | پاس دُر ناخریده میداشت
عشقست نه کار بازی آری | خالی نیم از چنین شماری
نالم ز غم تو چون ننالم | کاگاه نهٔ که برچه حالم *
مشوریده ترم از آنچه دیدی | مجنون تر از انکه می شنیدی
با تو خودی من از میان رفت | این راه به بیخودی توان رفت

ب۸۳ تا آن : چ - کین یک . آ۸۴ ت ز : کو این مثلست .
ب۸۵ پاس : د - یامن؛ در ناخریده : ح - دریا نهفته .
۷۶ ، ۸۷ ر : در حاشیه نوشته شده .
آ۸۶ نه کار : ح - مرانه . ب۸۶ نیم از : پ - نشداز ، ج : مشو از ، خ د : نشود . ب۸۷ ب : درچه .

* ر - افزوده :

گر از غمت ای بزلف چون مشک | از چشم ترم بماند و لب خشک

چ ر - افزوده :

بگذشت ز عشقت ای سمن بر | کار از لب خشک و دیده تر

آ۸۸ ح : سوزنده ترم از آنک ، خ د : از آنکه . ب۸۸ ت ز : از آنچه ؛ می شنیدی : خ - تو شنیدی ، د : بر شنیدی . آ۸۹ خودی من : ب ت ز خویم چو (ز : که) ، پ : چومنی که ، چ خ د : خویم کر ، ح : چوخودیم آ۸۹ پ ث ج ر : وین راه .

3522

زآیینه غبار زنگ برده | گنجینه بجای ومار مرده
دز بانوی من ز دز گشاده | دز بان وی از دز اوفتاده
گرمن شدم ازچراغ تودور | پروانه تو مباد بی نور
گرگشت مرا غم ملامت | باد ابن سلام را سلامت
ای نیک و بد مزاجم از تو | دردم ز تو و علاجم از تو
هرچند حصارت آهنین است | لؤلؤی ترت صدف نشین است
از حلقهٔ زلف پر شکنجت | در دامن اژدهاست گنجت
دانی که ز دوستداری خویش | باشد دل دوستان بد اندیش
برمن ز تو صد هوس نشیند | گو بر تو یکی مگس نشیند
زان عاشق کور ترکسی نیست | کورا مگسی چو کرکسی نیست

آ۷۳ پ : زاینده ؛ خ : وزنگ .
آ۷۳ زح : و - حذف شده . ۷۴ ج ح خ د : حذف شده .
ب۷۴ ب ت ز : دز بانو از دز اوفتاده ، پ : دز بانوی من ز دز فتاده .
آ۷۵ ت ز : سوم ؛ چ : چراغ خود دور . ب۷۵ ح : پروانهٔ من ؛ خ : مباد پر نور . آ۷۶ ج چ ح د : وملامت . آ۷۷ تو : پ - تست . آ۷۸ پ ث : حصارم . ب۷۸ ح : لولوی برت . آ۷۹ ر : وز حلقه . آ۸۰ دانی که : ح - دانم ، خ : دانی ؛ ر : ز دوستاری . ب۸۰ دوستان : د - عاشقان .
آ۸۱ گو : ح - چون . آ۸۲ ث : از عاشق .

3522

دیریست که تا جهان چنین است | محتاج تو گنج در زمین است
گوئی بینم که لعل گلرنگ | بیرون جهد از شکنجه سنگ
وان ماه کزوست دیده را نور | گردد ز دهان اژدها دور
زنبور پریده شهد مانده | خازن شده ماه و مهد مانده
بگشاده خزینه وز حصارش | افتاده بدر خزینه دارش
دهقان خسیس رفته از باغ | بلبل شده هم نشیمن زاغ
در باغچه گل قصب چین | گردن زده زنگی رطب چین

۶۶، ۶۷ : ث ۶۷، ۶۶ . آ۶۶ ب پ ت ز ث ج خ د : دیریست.
آ۶۷ ج : آیا بینم ، ر : کی می بینم که لعل . ب۶۷ چ : بیرون چکد؛
پ ح : تنک . آ۶۸ ث : وان ما یه . ۶۹ خ : حذف شده .
ب۶۹ ب ت ز : خالی شده ؛ ج : ماه و مهد ؛ ز ث : و حذف شده.
آ۷۰ ز : نگشاد ؛ پ : خزانه ؛ خ د : خزینه وحصارش ؛
ح : نگشاده در خزینه دارش . ب۷۰ ز : افتاد سر خزینه دارش؛
بدر : ب ت ث ج خ - سر ، پ : بخود ؛ ح : افتاده خزینه
در کنارش . ۷۱، ۷۲ ر : در حاشیه نوشته شده .
آ۷۱ ث : دهقان خبیث .
ب۷۱ ز ج : بلبل سته نشیمن ؛ هم : پ ج - با ، ث ح د :
در ، ر : بر . آ۷۲ ح : در بارجهٔ ؛ چین : ب پ ت
ز - پوش ؛ ب۷۲ ب ت ز : زنگی طرب دوش ، پ : رطب فوش.

3522

تو فارغ از انکه بی‌دلی هست | و اندوه ترا معاملی هست
۶۰ من دیده بروی تو گشاده | سر بر سر کوی تو نهاده
بر قرعهٔ چار حد کویت | فالی زنم از برای رویت
آسوده کسی که در تو بیند | نه آنکه بروز من نشیند
خرّم نه مرا توانگری را | کو دارد چون تو گوهری را
باغ ارچه ز بلبلان پرآبست | انجیر نوالهٔ غرابست
۶۵ آب از دل باغبان خورد نار | باشد که خورد بنقل بیمار

---

۵۹ چ خ : حذف شده . آ۵۹ پ : حذف شده .
ب۵۹ ب ت ز ث : واندوه مرا ؛ پ : معاملی نیست .
۶۰ ث : حذف شده .
آ۶۰ بروی : ح - بسوی ؛ پ : گشادم .
ب۶۰ کوی : ح - کار ؛ پ : نهادم .
ب۶۱ زنم : ب ز د - زدم ، خ : نیم ؛ ت : فالی زده‌ام برای .
آ۶۳ نه مرا : ح - دل آن ، د : نه من آن ؛ پ : تو نگری .
ب۶۳ خ : دلبری را .
۶۴ خ : حذف شده . آ۶۴ پرآبست : پ - ناریست ، ج ح : بآبست ، د : بتابست .
ب۶۴ ح : عذابست . ۶۵ ج : حذف شده . ب۶۵ ب ت ز ث : چون باشد نقل خورد بیمار ، پ چ : باشد که بنقل (چ : نقل) خورد بیمار ، خ : باشد روزی برآورد بار .

3522

۵۰ زخمی بزبان همی فروشی من سوختم و تو برنجوشی
نه هرکه زبان دراز دارد زخم از تن خویش بازدارد
سوسن ز سر زبان درازی شد در سر تیغ و تیغ بازی
یاری که مرا بود خویدار غم بر رخ او بود پدیدار
آنچه از غم تو درین مقامست بنمای مرا که تا کدامست
۵۵ اینست که عهد من شکستی در عهدهٔ دیگری نشستی
با من بزبان فریب سازی با او بمراد مهربازی
گر عاشقی آه صادقت کو با من نفسی موافقت کو
در عشق تو چون موافقی نیست این سلطنتست عاشقی نیست

ب۵۰ سوختم و تو : پ ث ج ـ سوخته و تو ، خ د : سوخته ام تو .
۵۱ ، ۵۲ : ث ۵۲ ، ۵۱ .
ب۵۱ پ : تیغ از سر خویش .
آ۵۳ چ خ در : بود مرا .
ب۵۳ غم : ر ـ هم .
آ۵۴ ب ت ز : آن کز غم تو ؛ غم تو : ر ـ تو مرا .
ب۵۴ ب ت ز : بر گوی یکی که تا کدامست .
آ۵۵ اینست : د ـ وان نیز . آ۵۶ فریب : پ ـ فرس ، ح : قریب .
ب۵۶ مهر : ث ج ـ عشق . ب۵۷ ث ح ر : نفس
۵۸ ب ت ز ث : حذف شده . ب۵۸ : پ ب۵۹ .

چندم شکنی بدست بازی　　روزیم چرا نمی نوازی
بادی که برارم از دم سرد　　درمغز هوا بیفسرد گرد
ای در کتف دگر خزیده　　جفتی بمراد خود گزیده
۴۵ نگشاده فقاعی از سلامم　　بر تختهٔ یخ نوشته نامم
بامن سخن تو پیچ پیچست　　نه هیچ تهی که هیچ هیچست
یک نعل بر ابرشم نهادی　　صد نعل در آتشم نهادی
روزم چو شب سیاه کردی　　هم زخم زدی هم آه کردی
در دل ستدن ندادیم داد　　گر جان ببری کی آریم یاد

آ۴۲ ر : ز دست .　　ب۴۲ خ : روزیم نمیکنی نوازی .
آ۴۳ دم سرد : ب - سر درد .
ب۴۳ ب پ ز ث ج د : بیفشرد .
آ۴۴ پ : ای کنفی دگر ؛ ج خ د : کنفی .
آ۴۵ ب ز : بکشای ، ث ج د : بکشاده .
۴۶ ر : درحاشیه نوشته شده .
ب۴۶ - تهی : پ خ د - توئی (درنسخهٔ د - زیرسطر - تهی - نوشته شده) .
آ۴۷ خ : بر آتشم نهادی ؛ ب ت ز : بابریشم ؛ د : نهادی.
ب۴۷ در : پ ت ث ج د - بر .
ب۴۸ هم : د - و .
آ۴۹ ستدن : ب ت ز - دادن ، پ : ستدم ب۴۹ ج : ورجان ببری نیاریم یاد

3522
226

۳۵ آن به که درم خریدهٔ تو سرمه نبرد ز دیدهٔ تو
هر خواجه که این کفایتش نیست بر بندهٔ خود ولایتش نیست
وان کس که بدین هنر تمامست نخریده ورا بسی غلامست*
در مغز میفکن آتش تیز واتش ز دماغ کس مینگیز
در هر تنی از غضب غریوست هر آدمی آشنای دیوست
۴۰ چون دیو تو از زمین برآید آن دیو دگر برابر آید
من خار کشم تو بار کش باش من با تو خوشم تو نیز خوش باش

---

۳۵ ب ت : حذف شده .
آ۳۵ پ ز : خریدهٔ تست . ب۳۵ ز : سرمه ببرد ز دیدهٔ تست .
آ۳۶ پ : آن خواجه او کفایتش نیست ؛ ح : کفایتش هست .
ب۳۶ ح : ولایتش هست . آ۳۷ ح : وان کس که درین ؛ پ : خبر تمامست . ب۳۷ د : بخریده . * ج چ ر-افزوده :

هستم چو غلام حلقه در گوش میدار ببندگیم و مفروش

۳۸ - ۵۵ ح : حذف شده . ۳۸ - ۴۲ ر : در حاشیه نوشته شده .
۳۸ - ۴۰ : ج ۳۸ ، ۴۱ ، ۳۹ ، ۴۰
ب۳۸ پ : بدماغ ؛ کس مینگیز : ج-من برانگیز ؛ کس : چ خ د- من . آ۳۹ ز : قصب غریوست ؛ ث خ در : غریوست . ب۳۹ ث خ د ر : دیوست .
ب۴۰ آن : ب ت ز - با ؛ برابر : ث - ز در در .

3522

۲۵ آن راه مده که بر ستیزم آن آب که میکشم بریزم
چون برخیزد طریق آزرم گردد همه شرمناک بی‌شرم
هستم بغلامی تو مشهور خصمم کنی ار کنی زخود دور
سگ را چو دهی سلاح گرگی شیریش کنی بصد بزرگی
گنجینه مده بهر گدائی ترسم که کند جهان خطائی
۳۰ من در ره بندگی کشم بار تو پایهٔ خواجگی نگه دار
با تو سپرم میفکنم زیر چون بفکنیم شوم بشمشیر
بر آلت خویشتن مزن سنگ با لشگر خویشتن مکن جنگ
چون بر تن خویشتن زنی نیش اندام درست را کنی ریش
آن کن که برفق و دلنوازی آزاد انرا به بنده سازی

---

۲۵ ر : درحاشیه نوشته شده .
ب۲۵ پ ج ح ر : وان ، چ : کان .
ب۲۶ همه : ح - ولی .
۲۸ ، ۲۹ ر : درحاشیه نوشته شده . ۲۸ پ : حذف شده .
آ۲۸ دهی سلاح : ح خ - کنی صلاح ، ر : دهی سلیح .
ب۲۸ ث ج چ ح خ د ر : بسر بزرگی . آ۲۹ ر : گجینه مده بهره گدائی .
ب۲۹ پ ث ج چ ح خ د : جهان کند . آ۳۰ ره : پ - خود .
۳۱ پ : حذف شده . آ۳۱ ح : تا من سپرم بافکنم زیر . ب۳۳ د : درشت . آ۳۴ ز : وحذف شده . ب۳۴ به بنده : پ ث ج چ ح خ دغلام .

3522

ای گنج ولی بدست اغیار　　زان گنج بدست دوستان مار
ای باغ ارم به بی کلیدی　　فردوس فلک بنا پدیدی
ای بند مرا مفتّح از تو　　سودای مرا مفرّح از تو
این چوب که عود بیشه‌تست　　مشکن که هلاک تیشهٔ تست
بنواز مرا مزن که خاکم　　افروخته کن که دردناکم
گر بنوازی بهارت آرم　　ور زخم زنی غبارت آرم
لطفست بکار خاک درخورد　　کز لطف گل آید از جفا گرد
در پای توام بسر فشانی　　هم سر مکنم بسر گرانی

---

۱۷ ح : حذف شده .
ب۱۸ فلک : ح - برین .
آ۱۹ ای بند : ح - سودای . ب۱۹ سودای : ح - ای بند
آ۲۰ این : پ - ای ؛ ح : این عود که چوب بیشهٔ .
ب۲۰ ح : بیشهٔ .
ب۲۱ چ ر : گردناکم .
آ۲۲ گر بنوازی : خ - بنواز . ب۲۲ ب پ ز ث د : گر زخم .
آ۲۳ د : لطفیست ؛ خ : لطفست و ؛ بکار : پ - رکار ، ر : بجای .
ب۲۳ ح : از ؛ ب ت ز ث چ ح خ د : آرد . آ۲۴ توام : پ - تو من .
ب۲۴ ب ت ز : هم شرم کنم ، پ : هم شرمکنم ؛ خ : نکنم ، د : بکنم .

نی نی غلطم زخون بجوشی　　وانگه بکجا بخون فروشی
یعنی زمن کلید در سنگ　　نزدیک تو ای خزینه در چنگ
من خاک توام بدین خرابی　　تو آب کیی که روشن آبی
من در قدم تو میشوم پست　　تو در کمر که میزنی دست
من در دستان تو نهانی　　تو در دل که می ستانی
من غاشیهٔ تو بسته بر دوش　　تو حلقهٔ کژ نهاده در گوش
ای کعبهٔ من جمال رویت　　محراب من آستان کویت
ای موهم صد هزار سینه　　در در می و می در آبگینه
ای تاج ولی نه بر سر من　　تاراج تو لیک در بر من

آ۸ پ : نه در غلطم . ب۸ خ : آنکه : چ ح : بجانفروشی.
آ۱۰ آب : خ - ابر .
ب۱۲ د : تو در دل من بدلستانی .
ب۱۳ پ ج چ خ د : تو حلقه کش که کردهٔ گوش (ج خ : کرده در گوش) ،
ح : تو غاشیه که کرده در گوش ؛
کژ : ت - که ، ر : کی . ۱۴ ، ۱۵ : ث ج ۱۵ ، ۱۴ .
ب۱۵ پ ر : درد من ومی در ، د : در ده می ومی در .
ب۱۶ ح خ د : تاراج ولیک بر در (ح : از بر) من ؛ ب ر پ ت چ : بر در من ، ث : از بر من .

3522

خواندن لیلی نامهٔ مجنونرا *

بود اوّل آن خجسته پرگار نام ملکی که نیستش یار
دانای نهان و آشکارا کو داد گهر بسنگ خارا
دارای سپهر و اخترانش دارندهٔ نغش و دخترانش
بینا کن دل بآشنائی روز آور شب بروشنائی
سیراب کن بهار خندان فریاد رس نیازمندان
وانگه زجگر کبابی خویش گفته سخن خرابی خویش
کاین نامه زمن که بیقرارم نزدیک تو ای قرارگادم

---

* ب ت : رسیدن نامهٔ مجنون بلیلی ، پ : خواندن لیلی نامهٔ مجنونرا ، ز : رسیدن جواب نامه بلیلی ، ث : جواب نامهٔ مجنون بلیلی ، ج : خواندن لیلی جواب نامهٔ مجنونرا ، چ : جواب نامهٔ لیلی ، ح : گفتار در نامهٔ مجنون بلیلی ، خ : جواب نامه لیلی ازمجنون ، د : جواب نامهٔ لیلی از طرف مجنون ، ر : نامه مجنون در پاسخ لیلی .

آ ا خ : خجسته طومار . ب ۲ خ د : ز سنگ . آ ۳ دارای : پ : دانا ، ت ز : دانای

آ ۳ خ : دارای بدن حیات جانش ؛ ح : دارندهٔ نقش ؛ ز : و حذف شده

آ ۵ ث : سیراب مکن . ب ۷ توای : پ - تو این .

3522

آن قاصد را بداشت برجای | گه دستش بوسه داد و گه پای
چون راست کنم جواب نامه | گفتا که نه کاغذ و نه خامه
چابک شده چون وکیل خرجی | قاصد ز میان گشاد درجی
بسپرد بدو چنانکه شاید | واسباب دبیریی که باید
نقشی بهزار نکته بنگاشت | مجنون قلم رونده برداشت
در مرسله سخن برآمود | دیرینه غمی که در دلش بود
بفکند به پیش قاصد از دست | چون نامه تمام کرد سربست
زان گونه که برد نامه را داد | قاصد ستد و دوید چون باد
اشکش بچکید و نامه تر کرد | لیلی که بنامه در نظر کرد

آ۶۴ چ ر : وان قاصد ؛ بداشت : ح-نماند . آ۶۵ ج : نه نامه
آ۶۵ راست : ث- باز .
آ۶۷ ث : اسباب ؛ ج : اسباب دبیری آنچه باید .
آ۶۷ پ : براو .
آ۶۸ چ : قلم و دوات برداشت ؛ رونده : پ-درنده .
آ۶۸ پ : نکته بکماشت .
آ۶۹ پ : دردلم بود . آ۷۰ کرد : پ ث چ-کرد و ، ج : کر . آ۷۱ پ : قاصد بستد دوید . آ۷۱ برد : پ ث ج چ - بود .
آ۷۲ - که : ج ر - چو . آ۷۲ ج ج ح ر : اشکش بدوید .

3522
232

وان غنچه که در خسک نهفته است | پیغام ده گل شکفته است
دلتنگ مباش اگر کست نیست | من کس نیم آخر این بست نیست
فریاد ز بی کسی نه رایست | کاخر کس بیکسان خدایست
از بی پدری مسوز چون برق | چون ابر مشو بگریه در غرق
۶۰ گر رفت پدر پسر بماناد | کان کو بشکن گهر بماناد
مجنون چو بخواند نامهٔ دوست | افتاد برون چو پسته از پوست
جز یاد ربش از دهن نیامد | یک لحظه بخویشتن نیامد
چون شد بقرار خود تنومند | بشمرد بگریه ساعتی چند

آ۵۶ ح : پیغام دهی که گل .
آ۵۷ د : من زان توام همی بست نیست .
آ۵۸ چ ح خ د : آخر .
آ۵۹ ث : چون آب مشو .
آ۶۰ ج : کو کان بشکن .
آ۶۱ چو : چ خ - که .
آ۶۲ پسته : پ ت ر - غنچه ، ج : مغز .
آ۶۲ یاد ربش : ب ز ح - یاربش ، پ خ : بادیش ، ث یادیش ، ت : زاریش ، ج : یادوی ، د : یاربش .
آ۶۳ پ : خود برومند .
آ۶۳ ح : بکشود بگریه .

3522

کم کن جزع و بصبر بفزای | در ره دگریست خرج کن جای
در دل شدگی قرار میدار | صبری بستم بکار می دار
من نیز همان عیار دارم | لیکن قدم استوار دارم
عاقل به اگر نظر به بندد | زان گریه که دشمنی بخندد
دانا به اگر نیاورد یاد | زان غم که مخالفی شود شاد
ای در حق خود چنانکه هستی | خوش باش درین میان که هستی
در خط مشو ار جهان بگردد | کاین چرخ زمان زمان بگردد
دهقان منگر که دانه ریزد | آن بین که زدانه دانه خیزد
آن نخل که دارد این زمان خار | فردا رطب تر آورد بار

---

۴۷ خ : حذف شده . آ۴۷ ح : ونفیر مفزای . ب۴۷ د : دُرّ دگریست ، ج : در ده دگریست خرج کن مای ، ح : در ره گذر جزع مکن جای ، پ : این ره گذر ایست جرخوا جای ، ث : در ده دگریست چرخ کژ رای ، چ : در راهگذار چرخ کن جای .
آ۴۹ ج : خمار دارم ، چ : غیار ، ح : غبار . آ۵۱ خ : وین به که اگر نیاورد . ب۵۱ ب ت ز : زان گریه که دشمنی شود شاد . ۵۲ ، ۵۳ ر : در حاشیه نوشته شده . آ۵۲ خود : ح ـ من . ب۵۲ پ ح خ در : درین زمان (ح : زما) که هستی ؛ ج : که رستی . ۵۳ پ : حذف شده .
آ۵۳ ب خ : ازجهان . آ۵۴ دانه : ح ـ خوشه ، روی سطر دانه نوشته شده . ب۵۴ پ : بنگر که دانه دانه خیزد ؛ ح : خوشه خیزد . آ۵۵ ح : این . ب۵۵ تر : خ ـ تو .

3522

جز آمدنی که نامد از دست هر شرط که باید آن همه هست
کز زانکه تن از تو هست مهجور جانم ز تو نیست یکزمان دور
از رنج دلت چو هستم آگاه هر چاره شکیب شد درین راه
روزی دو درین رحیل خانه میباید ساخت با زمانه
۴۵ کاین خانه که آب و رنگت آرد از تنگی خود بتنگت آرد
بفکن چو خران درازی از گوش کوتاهی عمر بین و خاموش

---

۴۱ پ : حذف شده
آ۴۲ ت : که دگر باید آن هست ؛ همه : ب ز ج - دگر .
آ۴۲ پ ز ر : کز زینکه ؛ ب ح خ : هست رنجور .
ب۴۲ جانم : پ - دانم ؛ ح : یکنفس دور .
آ۴۳ پ ث ج چ ح خ در : دل تو هستم .
ب۴۳ ث : خارم شکسته شد درین راه ؛
ج چ خ د ر : هم چاره ؛ پ : شکسته شد .
ب۴۴ بازمانه : خ - بازخانه
۴۵ - ۴۹ ر : در حاشیه نوشته شده .
آ۴۵ د : کین جامه که بوی نکهت آرد ؛ ج : آب رنگت .
آ۴۵ پ : از شنکی ؛ خود : خ - خون .
آ۴۶ خ ر : درازی گوش .
ب۴۶ خاموش : ح مخروش .

3522

وان کز پی زخم تست شستش　　پیش از همه خشک باد دستش
موئی ز تو پیش من جهانیست　　گردی ز ره تو گلستانیست
خضرا دمنی و خضر دامن　　در ساز چو آب خضر با من
۳۵ من ماه و تو آفتابی از نور　　چشمی بتو می‌گشایم از دور
عذر قدمم بباز ماندن　　دانی که خطاست بر تو خواندن
مرگ پدر تو چون شنیدم　　بر مردهٔ تن کفن دریدم
کردم بطپانچه روی را خرد　　پنداشتم آن پدر مرا مرد *
در دیده چو گل کشیده‌ام میل　　جامه زده چون بنفشه در نیل
۴۰ با تو ز موافقی و یاری　　کردم همه شرط سوگواری

---

۳۲ خ : حذف شده ؛ ر : در حاشیه نوشته شده .
آ۳۲ ح : آن کز پی رخم بست .
آ۳۳ پ : بوئی
ب۳۳ ر : خاری زده ؛ پ : دلستانیست .
آ۳۴ ح : حذف شده . آ۳۴ ب خ : خضر آدمی و .
آ۳۵ چ : و- حذف شده ؛ ح : آفتاب . ب۳۵ ح : چشمم .
۳۶ پ : بعد از بیت ۴۰ نوشته شده . ب۳۶ که : پ- تو ؛ ب ت ز : خطاست با تو راندن . ب۳۷ پ : بر جمله تن . ب۳۸ خ د : این .
* خ- افزوده : دل تنگ مباش اگر کست نیست چون مصرعه شد غلط ست نیست . آ۳۹ ب ت ز : چو دل . آ۴۰ پ : با تو بموافقی . ب۴۰ ب ح : شرط دوستداری .

3522
256

شوی ارچه شکوه شوی دارد | بی روی توام چه روی دارد
۲۵ در سیر نشان سوسنی هست | ریحان نشود ولیک در دست
چون زرد خیار کنج گردد | هم کالبد ترنج گردد
ترشی کند از ترنج خوئی | امّا ندهد ترنج بوئی
من خواستمی کزین جهانم | باشد چو توئی هم آشیانم
وان کز ره تو رمد چو خر گور | مرده بخر آورندش از گور
۳۰ چون با تو بهم نمیتوان زیست | زینسان که زیم گناه من چیست
آن دل که رضای تو نگیرد | به گر بقضای بد بمیرد

آ۲۴ خ د : زن ارچه ؛ ح : او گرچه .
۲۵ ح خ : حذف شده .
آ۲۵ سیر : ب ت ز ـ شیر ، پ : سبزه
۲۶ ، ۲۷ خ : حذف شده . آ۲۶ ح د : چنار .
ب۲۶ ح : هم کالبدش برنج .
آ۲۷ ندهد : پ ث ج ح ر ـ نکند .
آ۲۸ ر : میخواستمی ؛ پ ث ج خ د : من خواسته ام .
آ۲۹ ج ح : آن کز . ۲۹ پ : حذف شده ، ر : در حاشیه نوشته شده ، ث ج چ ح خ د : بعد از بیت ۳۱ نوشته شده . ب۳۰ ح : زیسان که منم گناه ؛ زیم : پ ث ج ح خ د ر ـ منم . آ۳۱ نگیرد : ث ر نجوید
آ۳۱ ج : زقضای ؛ بد : ح ـ تو ؛ بمیرد : ر ـ بموید .

3522

۱۵ ای چشمهٔ خضر در سیاهی پروانهٔ شمع صبحگاهی
ای از تو فتاده در جهان شور گوری دو سه کرده مونس گور
ای زخمگه ملامت من هم قافلهٔ قیامت من *
ای دل بوفای من سپرده من سر زوفای تو نبرده
چونی و چگونهٔ چه سازی من با تو تو با که عشق بازی
۲۰ چون بخت تو در فراقم از تو جفت توام ارچه طاقم از تو
وان جفت نهاده گرچه جفتست سر با سر من شبی نخفتست
من سوده ولی دُرم نسوده الماس کسش نیازموده
گنج گهرم که در بمهرست چون غنچهٔ باغ سر بمهرست

۱۵، ۱۶ : چ - ۱۶، ۱۵ .
ب۱۶ شمع : پ - نور .
* ر - افزوده :
ای رحم نکرده بر تن خویش وآتش زده بر بخرمن خویش
ای دل بوفای من نهاده در معرض گفتگو فتاده
آ۱۸ ر : من دل بوفای تو سپرده . ب۱۸ ر : تو سر زوفای من نبرده .
ب۲۰ توام ارچه : ب ت ز - تو اگرچه . آ۲۱ چ : آن جفته ؛ د : وین، پ ر : جفته ؛ ح : وان طاق نهاده ارچه جفتست ؛ خ : وان خفته نهاد گر نهفتست . آ۲۲ ث ج ح خ در : نسودست . ب۲۲ پ کالالماس، چ : کالماس ؛ ث ح خ : کالماس (ح : کاماس) کسش نیازمودست ؛ ج در : نیازمودست .
آ۲۳ ح : گنج هنرم .

3522
238

فرد ازلی بذوالجلالی حیّ ابدی به بیزوالی
جان داد و بجانور جهان داد زین بیش خزانه چون توان داد
آراست بنور عقل جانرا بفروخت بهردو این وآنرا
زینگونه بسی گهر فشانده وانگاه حدیث خویش رانده
۱۰ کین نامه که هست چون پرندی از غم زده بدردمندی
یعنی زمن حصار بسته نزدیک تو ای قفس شکسته
ای یار قدیم عهد چونی وی مهدی هفت مهد چونی
ای خازن گنج آشنائی عشق از تو گرفته روشنائی
ای خون تو داده کوه را رنگ ساکن شده چون عقیق در سنگ

ب۶ ح خ در : به لایزالی .
۷ ح : حذف شده .
ب۷ پ ث ج چ خ د ر : خزینه .
آ۸ ب ت ز : بعقل نور ؛ د : و جانرا .
ب۸ پ ث ج ح خ ر : وافروخت (ث : افروخت ، ج : بفروخت) بهردو اینجهانرا ؛ د : وافروخت . آ۹ پ : زین کوه بسی . ب۹ ر : حدیث عشق ؛ پ : خوانده . آ۱۰ پ ث : این ؛ ح : هست چو نوندی . ب۱۰ ح : از دل شدی بمستمندی . ب۱۱ توای : پ - من . ب۱۲ مهدی : پ خ - مهره . آ۱۴ کوه : ب ت ز - خاک .
ب۱۴ ح : چو عقیق ؛ پ : در دنگ .

خواندن مجنون نامهٔ لیلی را *

چون بازگشاد نامه را بند — بود اوّل نامه کرده پیوند
این نامه بنام پادشاهی — جان زنده کنی خرد پناهی
دانا ترجمله کاردانان — دانای زبان بی زبانان
قسّام سپیدی و سیاهی — روزی ده جمله مرغ و ماهی
روشن کن آسمان بانجم — پیرایه ده زمین بمردم

---

* ب : سرفصل حذف شده ،
پ : رسیدن نامهٔ لیلی بمجنون وخواندن نامه ،
ت خ : سرفصل حذف شده ، ز : نامه لیلی بمجنون
ث : رسیدن نامه لیلی بمجنون ، ج : رسیدن نامهٔ لیلی
بنزد مجنون ، چ : خواندن مجنون نامهٔ لیلی را ،
ح : گفتار در نامه لیلی بمجنون وشرح آرزومندی ، د : نامه فرستادن
لیلی بسوی مجنون ، ر : مفاد نامهٔ لیلی بمجنون .
۱ب ب ز : نام ؛ پ : کرد ؛ چ : نامه عهد و پیوند . ۲آ ب ت ز :
کین . ۲،۳،۵ - ۵ : ح ۲،۵ ، ۳ ، ۴ . ۲ب زنده : ب ت ز تازه ؛
ح : کن وخرد . ۴ب ح : روزی ده مرغ ماهی وماهی .
۵آ ب ت ز : آسمان وانجم ، ج : اسمان انجم .

3522
240

یاریت رساد تا نهانی | آن نامه بیار من رسانی
این گفت و زان خطیره برخاست | من نیز شدم براه خود راست
دیروز بدان نشان که بنمود | رفتم بدر وثاق او زود
دیدمش کبود کرده جامه | پوشیده بمن سپرد نامه
بر نامه نهاد مهر اندوه | یعنی کرم الکتاب ختمه
وان نامه چنانکه بود بگشاد | بوسید و سبک بدست او داد
مجنون چو سخای نامه را دید | جز نامه هرآنچه دید بدرید
بر پای نهاد سر چو پرگار | برگشت بگرد خویش صد بار
افتاد چنانکه او فتد مست | او رفته زدست و نامه در دست
آمد چو بهوش خویشتن باز | داد از دل خود شکیب را ساز

آ۸۹ ح : خواهم که ز روی مهربانی ؛ ث : تا رسانی . ب۸۹ ث : این نامه بیار من نهانی ؛ ج چ خ ر : این . آ۹۰ پ : خطیره برداشت . ب۹۰ براه : ج ح ـ بکار . آ۹۱ ح : وین روز ؛ خ د : بآن ؛ بنمود : ر ـ فرمود . آ۹۲ چ ح خ د : دیدم که (خ : ز) کبود . ب۹۲ چ : بوسید و ؛ پ : سپرده . آ۹۳ در : نهاده ؛ پ : مهر از اندوه ، ث : مهر ازانده ؛ ح خ د : اندوه . ب۹۳ د : اوگشت بجانب کوه . ب۹۴ پ : بوسید بدان رمیده دل داد ؛ ز : و ـ حذف شده . آ۹۵ چو : ب ت ز ح ـ که . ب۹۵ دید : پ ج ر ـ بود ، چ ح خ د : داشت . آ۹۶ ح : حون پرکار . ب۹۶ خویش : ث ـ نامه . آ۹۷ ح خ د : او رفت ؛ ز چ : و ـ حذف شده ؛ ج : نامه از دست .

3522

وانگه ز قصاید حلالت | کاموخته‌ام زحسب حالت
خواندم دوسه بیت پیش آنماه | زانسان که برآمد ازدلش آه
لرزید بجای وسر فرو برد | دوراز تو چنانکه گفتم او مرد
بعد از نفسی که سر برآورد | آهی دگر از جگر برآورد
بگریست بهای های و فریاد | کرد از پدرت بنوحه دریاد
وز بیکسی تو درچنین درد | میگفت و بدان دریغ میخورد
چون کرد بسی خروش وزاری | بنمود بعهدم استواری
کای پاک دل حلال زاده | بردار که هستم اوفتاده
روزی که ازین قرارگاهت | تدبیر بود بعزم راهت
برخرگه من گذر کن از راه | وز دور بمن نمود خرگاه
تا نامهٔ ازحساب کارم | ترتیب کنم بتو سپارم

آ۷۸ ث چ ح خ د : جلالت .
ب۷۸ ح : زحسب و .
ب۷۹ چ : از دلم .
آ۸۰ پ : لرزید و بچاه سر ، ح : لرزید و بجیب سر، ث : لرزید و بجای سر.
ب۸۰ ح : دور از تو که گفتم او فرو مرد . آ۸۲ پ خ: وبخفت شده.
ب۸۲ پ : کرد از پدر تو سوحته باد ؛ د : پدرش .
آ۸۳ پ : برچنین . ب۸۳ پ ز ث ج ر : بران . آ۸۵ پاک : ح-ملک .

3522

هم صحبتی که می گزیند | یارش که وباکه می نشیند
گر هستی ازان مسافر آگاه | ما را خبری بده درین راه
چون من زوی این سخن شنیدم | خاموش بدن روا ندیدم
آن نقش که بودم از تو معلوم | بر دل زدمش چو مهر بر موم
کان دل شدهٔ ز خود رمیده | هست از همه دوستان بریده
با دست ز عشق تو بدستش | گورست وگوزن هم نشستش
عشق تو شکسته بودش از درد | مرگ پدرش شکسته تر کرد
بیند همه روزخار بر خار | زینگونه فتاده کار درکار
گه قصّه محنت تو خواند | وز دیده هزار سیل راند
گه مرثیهٔ پدر کند ساز | وز سنگ سیه برآرد آواز

---

۶۹ ث : حذف شده

ب۷۰ چ ح خ د : خاموش شدن .

۷۱ ، ۷۲ ج : حذف شده .

آ۷۱ ح : که بود .

آ۷۲ ر : کان شیفتهٔ زخود . ب۷۲ ح : دوستان گزیده.

آ۷۳ ح : بازست . آ۷۵ ح : درخار . ب۷۵ ب زچ: فتادکاربرکار ؛ ح خ : فتاد ؛ ت ث ج : برکار.

آ۷۶ ح خ : کوقصه . ب۷۶ ب ت زچ ح :از. آ۷۷ ح خ : کومرثیه(خ:مرتبه) ب۷۷ ح : از سنک سیه برآید ، خ : از .

3522
16-2

از یک طرفم غم غریبان وز سوی دگر غم رقیبان
من زین دو علاقهٔ قوی دست درکش مکش او فتاده پیوست
نه دل که بشوی بر ستیزم نه زهره که از پدر گریزم
گه عشق دلم دهد که برخیز زین زاغ وزغن چو کبک بگریز
گه گوید نام و ننگ بنشین کز کبک قوی ترست شاهین
زن گرچه بود مبارز افکن آخر چو زنست هم بود زن
زن گیر که خود بخون دلیرست زن باشد زن اگرچه شیرست
زین غم چو نمی توان بریدن تن در دادم بغم کشیدن
لیکن جگرم بزیر خونست کان یار که بی منست چونست
بی من ورق که می شمارد ایّام چگونه می گذارد
صاحب سفر کدام راهست سفره ش بکدام خانقاهست

ب۵۹ زهره : ح-زور ؛
ت : که با پدر ستیزم .
آ۶۰ ح : گز عشق .
آ۶۱ ث : منشین . آ۶۲ زن : ح-دل .
آ۶۳ ب ت ز : زن گرچه بخون خود دلیرست ؛ خودبخون : ح - چون بتو . ب۶۳ خ : باشد و ؛ د : وگرچه .
ب۶۴ خ : در داده تنم بغم ، ح : تن را بنهم بغم . ب۶۶ ث ج چ ح خ : وایّام . ب۶۷ ج : عزمش ، د : سیرش ؛ ت ز : خانگاهست .

3522

لیلی بودم ولیک اکنون مجنون ترم از هزار مجنون
زان شیفته سیه ستاره من شیفته تر هزار باره
او گرچه نشانه گاه دردست آخر نه چو من زنست مردست
در شیوهٔ عشق هست چالاک کز هیچ کسی نیایدش باک
چون من بشکنجه در نکاهد آنجا قدمش رود که خواهد
مسکین من بی‌کسم که یک دم باکس ننزنم دلیر ازین غم
ترسم که ز بیخودی وخامی بیگانه شوم ز نیک نامی
زهری چو بلب گرفته نوشم دوزخ بگیاه خشک پوشم

آ۴۹ ث ج : ولیکن .
ب۵۰ خ : پاره .
ب۵۱ د : زنیست .
آ۵۲ ج : عشق - حذف شده .
ب۵۲ ج : وز ؛
هیچ کسی : خ - هیچکس او .
۵۳ ح : حذف شده .
ب۵۳ رود : ث - رسد . آ۵۴ ح : ناکسم .
ب۵۴ ج خ ر : نزنم دمی ازین (ر : در این) غم ؛ ث : ازان ، ح : این . ۵۶ ح : حذف شده . آ۵۶ ج د : زهر بیت بلب ؛ خ ر : زهری بدو لب (ر : بدهن) . ب۵۶ ج : دوزخ بگیاره

3522
16-3

خیریش نه زرد بلکه زر بود | فی بود ولیک فی شکر بود
بر قلعه آن عروس طنّاز | غضبان فلک عروسک انداز
سلطان و ایاز هردو همدست | سرهنگ خراب و پاسبان مست*
در دوست بجان امید بسته | با شوی ز بیم جان نشسته
۴۵ بر گل ز مژه گلاب میریخت | مهتاب بر آفتاب می ریخت
از بس که نمود نوحه سازی | بخشود دلم بران نیازی
گفتم چه کسی و گریت از چیست | نالیدن زارت از پی کیست
بگشاد شکر ز هر خنده | کای بر جگرم نمک فکنده

آ۴۱ ح : خیزیش . ۴۲، ۴۳ ر : درحاشیه نوشته شده .
ب۴۲ ح : عصیان ،
خ : حسان ؛
د : عروسک آمناز .
آ۴۳ ث : محمود و ایاز .
* ث ج چ ح خ د ر (درحاشیه) افزوده :
حضر از لب چشمه گشته سیراب | اسکندر تشنه مانده درخواب
آ۴۴ د : دردست ؛ ح : بحال امید . آ۴۵ خ : زکلاب آب میریخت . ب۴۵ خ : قهقاب بآفتاب می بیخت ؛ ج ر : می بیخت
آ۴۶ د : چشمه سازی . ب۴۶ چ : بدان ؛ ح : برو ببازی .
۴۷ ث : حذف شده . آ۴۷ خ د : گریه .

3522

زلف سیهش بشکل جیمی قدّی چو الف دهن چو میمی
یعنی که چو باحروف جامم شد جام جهان نمای نامم
چشمش چو دو نرگس پرازخواب رسته بکنار چشمهٔ آب
ابروی بطاق او بهم جفت جفت آمده و بطاق می‌گفت
جادو منشی بدل ربودن ریحان نفسی بعطر سودن
القصّه چه گویم آنچنان جست کز دیده برآمد از نفس رست
امّا قدری ز مهربانی پذرفته نشان ناتوانی
تیرش صفت کمان گرفته جزعشق زگهر نشان گرفته
نی گشته قضیب خیز رانیش خیری شده رنگ ارغوانیش

ب۳۲ ث ج چ ر : قدش ؛ ح خ : قدجو (خ : جون) الف و دهن . آ۳۳ ، ب۳۳ : ب ب۳۳ ، آ۳۳ .
آ۳۳ خ : حریف . آ۳۴ خ : چشمی .
ب۳۵ ج چ ح د : جفت آمده بود و (د : و حذف شده) طاق .
آ۳۶ ج : جادو سخنی . ۳۷ ، ۳۸ خ : حذف شده .
آ۳۷ چه گویم : ب ت ز - چنان که ، ح : چگونه .
ب۳۷ ح : کردند برآمد . ب۳۸ ح : نسان .
۳۹ ج : بعد از بیت ۴۱ نوشته شده . ب۳۹ ح : جزعشق گهر .
آ۴۰ ج : نی گشته قد جو خنر رانش ؛ ت ث خ : خیز رانش ، ح : خز خرانیش . ب۴۰ ح : خیزی ؛ ت ث ج ح : ارغوانش .

۲۵ عاشق چو شنید امیدواری گفتاکه بیار تاچه داری
پیغام گذار داد پیغام کای طالع تو سنت شده رام
دی بر گذر فلان وطن گاه دیدم صنمی نشسته بر راه
ماهی نه چو ماه کافتابی بر ماه وی از قصب نقابی
سروی نه چو سرو باغ پربر باغی نه چو باغ خلدبی در
۳۰ شیرین سخنی که چون سخن گفت برلفظ چو آبش آب می‌خفت
آهوچشمی که چشم آهوش میداد بشیر خواب خرگوش

آ۲۵ چو : ب پ ت ز - که . ۲۷ پ : حذف شده .
۲۷ ، ۲۸ : ث ۲۸ ، ۲۷ .
آ۲۷ ح : دین بر وطن فلان گذر کاه ؛ چ : درگذر .
ب۲۷ ر : نشسته چون ماه . آ۲۸ ج چ خ د : نه چه ،
ح : نکه ماه و افتابی ، ر : ماهی وچه ماه ، پ : نه چو
مه چو آفتابی ؛ ث : آفتابی .
ب۲۸ ر : پ - س ؛ ح : قصب نگاهی .
۲۹ ز : حذف شده . ۲۹ - ۳۱ : خ د - ۲۹ ، ۳۱ ، ۳۰ .
آ۲۹ ث : سروی تو چو سرو باغ پی بر ؛ ح : چون سرو
باغ بی بر ؛ پ ج چ خ د ر : باغ بی بر ، ز : باغ نوبر ؛
پ : باغی نه چو خلد باغ بی بر ؛ خلد : ز - خود . ۳۰ ، ۳۱ : چ - ۳۱ ، ۳۰ .
ب۳۰ ح : چو آتش ؛ ث : می سفت . ۳۱ - ۸۸ پ : حذف شده .

3522

زین پیشترم گزاف کاری | در سینه چنان نشاند خاری
کز ناوک آهنین آن خار | روید ز دلم هنوز مسمار
گر زانکه همان متاع داری | به گر نکنی سخن گزاری
مرد سفری ز لطف رایش | چون سایه فتاد زیر پایش
گفت ای شرف بلندنامان | بر پای دوان کشیده دامان
آهو بدل تو مهر داده | برخط تو شیر سر نهاده
صاحب خبرم ز هر طریقی | یعنی برفیقی از رفیقی
دارم سخنی نهفته با تو | زان گونه که کس نگفته با تو
گر رخصت گفتنست گویم | ور نه سر راه خویش پویم

آ۱۶ د : پیشتر از گزاف .
ب۱۶ پ : بر سینه هان نشاند .
۱۷ پ : حذف شده .
آ۱۷ آهنین : د ـ جان گداز . ۱۸ - ۲۰ ح : حذف شده .
آ۱۸ پ : تو نیز ازان متاع ، ر : گر تو هم ازان متاع .
ب۱۸ د : به کز . آ۱۸ خ د : لطف و .
آ۲۰ شرف : پ ـ فلک . ب۲۰ ج : در پای .
آ۲۱ مهر : ث دیده . ب۲۱ شیر : پ ـ سر . آ۲۳ ح : سخن .
آ۲۴ زخ : گفتنیست . ب۲۴ پ ث ح خ د : گونه سوی راه ؛ سر : ج چ ر ـ سوی ؛ چ : خویش راه پویم .

آنروز نشسته بود بر کوه گردش دد و دام گشته انبوه
از پرّه دشت سوی آن سنگ گردی برخاست تو تیا رنگ
از برقع آنچنان غباری رخساره نمود شهسواری
شخصی وچه شخص پارهٔ نور پیش آمد و شد پیاده از دور
مجنون چو شناخت کو حریفست وز گوهر مردمی شریفست
بر موکب آن سباع زد دست تا جمله شدند بر زمین پست
آمد بر آن سوار تازی بگشاد زبان بدلنوازی
کای نجم یمانی این چه سیرست من کی و تو کی بگو که خیرست
سیمای تو گرچه دلنوازست اندیشهٔ وحشیان درازست
ترسم ز رسن که مار دیده‌ام چه مار که اژدها گزیده‌ام

آ۷ ث : از سرحد دشت ، ب ت چ : از (چ : کز) پرداه دشت نیلگون سنگ (ب : رنگ) ؛ پ ح خ : از پردهٔ ، پرّه : د ره ـ در زیر سطر پرده نوشته شده ؛ ز : دشت نیکوان سنگ .
ب۷ پ : تو مارنگ . آ۸ ر : وز ؛ پ : عباری .
آ۹ شخص : ح ـ شخصی . ب۹ ج : چون آمد شد پیاده .
ب۱۰ ب ت ز : زو گوهر ؛ ث ج د : مردم .
آ۱۱ سباع : ز ـ سباه ، ح : شجاع . ب۱۱ ب ت : در زمین .
ب۱۳ ج خ د : بس گرم (خ د : تعجیل) همی روی چه خیراست ، چ : احوال چگونه است خیرست ؛ پ ت ح : چه خیرست . ۱۵ پ : حذف شده .

3522

رسیدن پیغام لیلی بمجنون *

روزی وچه روز عالم افروز — روشن همه چشمی از چنان روز
صبحش ز بهشت بر دمیده — با دش نفس مسیح دیده
آن بخت که کار از و شود راست — آنروز بدست راست برخاست
دولت ز عتاب سیر گشته — بخت آمده گرچه دیر گشته
مجنون مشقت آزموده — دل کاشته وجگر دروده

---

* ب پ ز چ د ر : رسیدن پیغام (ر چ : نامه ، پ ز د : مژده) لیلی بمجنون ، ت : آمدن پیغام لیلی بر دیک مجنون ، ج : آمدن سلام بدیدن مجنون ، ح : پیغام فرستادن لیلی بمجنون وآمدن او بر او ، ث : صفت تازه روئی روز ورسیدن مژده لیلی بمجنون ، خ : صفت تازه روئی کردن مجنون از رسیدن مژده لیلی .

آ۱ ح : روزی چه و .

ب۱ ح : روشن شده چشمها از ان روز ؛

چشمی : ز چشم ، ث : روزی ؛

پ : چشم آن چنان .

۲ خ : حذف شده . آ۲ بهشت : ح ـ مسیح . ب۴ کر : پ ـ کو .

آ۵ ز : مجنون ر مشقت . ب۵ ح خ د : گل کاشته وخسک درودہ .

3522

چون یک بیک این سخن فروگفت | در گفتن این سخن فروخفت
در خواب چنان نمود بختش | کز خاک بر اوج شد درختش
مرغی بپریدی از سرشاخ | رفتی بر او بطبع کستاخ
گوهر ز دهن فرو فشاندی | بر تارک تاج او نشاندی
بیننده ز خواب چون در آمد | صبح از افق فلک بر آمد
چون صبح ز روی تازه روئی | میکرد نشاط مهر جوئی
زان خواب مزاج برگرفته | زان مرغ چو مرغ پر گرفته
در عشق که وصل تنگ یابست | شادی بخیال یا بخوابست

آ۹۳ خ : مجنون چوازین سخن فروگفت ؛
ح : فروخواند .
ب۹۳ ج : از گفتن ؛ ث : فروگفت ، ح : فروماند .
۹۴ ث : حذف شده .
ب۹۴ ح : کز خاک باوج .
آ۹۵ بپریدی : پ - که پریدی ، ح د : بپرید .
ب۹۵ براو : پ - سوی ، ت ز ث ج چ خ د : سوی او ،
ح : سوی آن . آ۹۸ ث : تیره روئی ، پ : تازه کاری .
ب۹۸ پ : نشاط و مهر یاری ؛ خ : نشاط و .
آ۹۹ چ : ازخواب ؛ بر : ج خ د - تر ، ت : بر
آ۱۰۰ ث : درعشق که ملک وصل یابست ؛ تنگ : ج - نیل .

3522

252

۸۵ ای هفت فلک فکندهٔ تو ای هر که بجز تو بندهٔ تو
ای شش جهت از بلند و پستی مملوک ترا بزیر دستی
ای گر بصری بتو رسیده بی دیده شده چو در تو دیده
ای هر که سگ تو گوهرش پاک ای هر که نه با تو بر سرش خاک
ای خاک من از تو آب گشته بنگر بمن خراب گشته
۹۰ مگذار که عاجز و غریبم از رحمت خویش بی نصیبم
آن کن ز عنایت خدائی کاید شب من بروشنائی
روزم بوفا خجسته گردد بختم ز بهانه رسته گردد

---

۸۵ ث : حذف شده .
آ۸۵ پ : فکندهٔ تست .
ب۸۵ پ : بندهٔ تست .
آ۸۶ بلند و پستی : ج - ناخواناست ، خ : بلند پستی .
ب۸۷ ح : چون در تو .
۸۸ خ : حذف شده .
ب۸۸ ر : وای ؛ چ د : هرچه ؛ ج : ناخواناست .
ب۸۹ ج : ناخواناست . آ۹۰ خ ر : عاجزی غریبم ، پ : عاشقی غریبم . ب۹۰ ج : ناخواناست ؛ پ : وز رحمت .
آ۹۲ پ ث ج چ : گردان .
ب۹۲ پ ث ج چ : گردان .

چون دید که آن بخار خیزان هستند ز اوج خود گریزان
دانست کزان خیال بازی کارش نرسد بچاره سازی
نالید دران که چاره ساز است از جمله وجود بی نیاز است
گفت ای در تو پناه گاهم درجز تو کسی چرا پناهم
سرنامهٔ نام جمله نامت ای زهره و مشتری غلامت
واحسان تو بیش از انکه خوانند ای علم تو بیش از انکه دانند
دارای وجود و داور جود ای بندگشای جمله مقصود
نیکو کن کار مستمندان ای کار براور بلندان
کس را نه بجز تو کس خداوند ای ما همه بندگان دربند

آ۷۶ ج : چو دید ؛
خ : که آن کنار خیزان ، ح : که آن بچاره خیزان .
۷۸ ب ت ز : حذف شده .
آ۷۸ چ : درو ، ح خ د : بران .
ب۷۸ پ ج چ د : وزجمله .
ب۸۰ ث د : سرجمله جمله نام نامت ؛ ح خ : سرنامهٔ جمله نام (ح : نامه) نامت . آ۸۱ پ ث ج ح خ در : دانند .
آ۸۱ ث خ : حذف شده ؛ پ ث ج ح خ در : خوانند .
آ۸۲ بند : ث - خانه . ب۸۳ پ : وی یاور حال مستمندان.
ب۸۴ ث : کس نیست بجز تو ؛ توکس : پ خ د - توئی .

3522

چون مشتری از افق برآمد | با او زرهی دگر درآمد
کای مشتری ای ستارهٔ سعد | ای در همه وعده صادق الوعد
ای در نظر تو جان فزائی | در سکّه تو جهان گشائی
ای منشی نامهٔ عنایت | بر فتح و ظفر ترا ولایت
ای راست بتو قرار عالم | مایل بصلاح کار عالم
ای بخت مرا بلندی از تو | دل را همه زورمندی از تو
در من بوفا نظارهٔ کن | گر چارت هست چارهٔ کن *
ادبار مرا زمن بگردان | آن کن که چنان کنند مردان
از دوست بمن رسان نشانی | گم گیر گلی ز گلستانی

ب۶۷ زرهی : پ ث ج ح خ - زدری ، ز : زره ، چ : در زدر .

ب۶۸ پ ح : وی در همه کار صادق الوعد ؛ وعده : ز - وعد ، ث چ خ د : کار .

آ۷۰ ح : ای مفتی . ۷۱ ث : حذف شده . آ۷۱ پ : ای رایت تو قرار ؛ ج : ز تو . ب۷۱ پ خ د : قابل ، ر : قایم آ۷۳ ج : برمن ب۷۳ ر : ورچارت ، پ : گرچاره . * ر : سرفصل « نیایش مجنون بدرگاه یزدان » افزوده . ۷۴، ۷۵ ر : درحاشیه نوشته شده . آ۷۴ مرا زمن : ب - زمن عنان ، ت ز : زمن وفا ، ح - مرا زین . ب۷۴ ج خ در : این کن که چنین ؛ ت ز : چنین . آ۷۵ ج : ای دوست .

3522

مجنون زسر نظاره سازی میکرد بچرخ حقّه بازی
بر زهره نظر گماشت اوّل گفت ای بتو بخت رامعوّل
ای زهرهٔ روشن شب افروز ای طالع دولت از تو پیروز
ای مشعلهٔ نشاط جویان صاحب رصد سرودگویان
ای درکف تو کلید هر کام درجرعهٔ تو رحیق هرجام
ای مهر نگین تاجداری خاتون سرای کامکاری
ای خوش نفس لطیف رایان خلق تو عبیر عطرسایان
لطفی کن از ان لطف که داری بگشای در امیدواری
زان یارکه او دوای جانست بوئی برسان که وقت آنست *

ب۵۹ خ : بخت رامشغول . ب۶۰ چ : ای دولت طالع از تو .
آ۶۱ رصد : پ-رهمه . ب۶۲ د : هرجرعهٔ .
آ۶۳ ث د : تاجداران .
ب۶۳ ث د : کامکاران .
۶۴ ث : حذف شده .
آ۶۴ پ : خوی تو لطیف تر ز انان ، ب ت ز : ای طیب بر لطیف رایان ، ح : ای طیب همه لطیف رایان خ : ای انس همه لطیف گویان ، چ ر : ای طیبتی لطیف رانان ، د : ای امن دل لطیف رایان .
ب۶۴ عبیر : د-عظیم ؛ خ : عطر بریان . آ۶۵ پ : ازان لطیف داری.
* ر سرفصل « نیایش مجنون بامشتری » افزوده .

۵۰ چون فرد روان ستارهٔ فرد — بر فرق جنوب جلوه میکرد
بنشسته سریر بر توابع — ثالث چه عجب بزیر رابع
توقیع سماکها مسلسل — گه رامح بود وگاه اعزل
نسرین پرنده پرگشاده — طایر شده واقع ایستاده
قاری بر نقش در سواری — کی دور بود ز نغش قاری*
۵۵ میکرد سهاز هم نشینان — نقادی چشم تیز بینان
تابان دم گرگ در سحرگاه — چون یوسف چاهی ازین چاه
پیرامن آن فلک نوردان — پرگار نبات نقش گردان

آ۵۰ پ : چون مرز وران ستاره مرد ؛ د : سیاره . ب۵۰ ج : جنود .
آ۵۱ بر : ج-با ، د : در . ب۵۲ ح ر : پوده‌گاه ، ز ث : بودگاه ،
خ : بودگاه احول. ۵۳ ر : بعدازبیت ۴۶ نوشته‌شده . آ۵۳ ب ت ز : برند ،
پ : برند بگشاده ؛ د : نسرین چو برند برگشاده . ب۵۳ ب ت : طالع
شده . ۵۴ ر : بعدازبیت ۵۷ نوشته‌شده . آ۵۴ خ : نقش ؛ ث ج چ :
بر سواری. ب۵۴ خ : نقش ؛ قاری : ب ت ز-واری ، پ خ : کاری .
* ر-سرفصل « نیایش مجنون با زهره » افزوده .
آ۵۵ سها زهم : پ-شهاب هم ، ج : سهی زهم ، خ د : شمارهم.
ب۵۵ ح : نقاری ؛ پ : تره بینان .
ب۵۶ د : ازپی چاه .
ب۵۷ ح : نقش ، پ : نغش سدان .

3522

25X

خاتون رشا زناقه داری | با بطن الحوت درعماری
بر شه ره منزل کواکب | احرام غریب گشته راکب
بسته بسه پایهٔ هوائی | بطن الحمل از چهار پائی
۴۵ عیّوق بدست زورمندی | برده زهم افسران بلندی
وان کوکب دیک پایه کردار | در دیک فلک فشانده افزار
شعری بسیاقت یمانی | بی شعر بآستین فشانی
مبسوطه بیک چراغ زنده | مقبوضه دوچشم زاغ کنده
سیاف مجرّه رنگ شمشیر | انداخته بر قلادهٔ شیر

---

۴۲ ت : حذف شده . آ۴۲ رشا زناقه : ب-سمار نافه ، پ : زنشا طنافه، ز : ز سماد ناقه ، چ : ررشابنا فه ، خ د : زنشار نافه ؛ ح : نافه .
ب۴۲ ح : باحوت نشسته درعماری . آ۴۳ ج : برشارع منزل ؛ منزل : پ-شیرک . ب۴۳ ز : اکرام غریب ؛ غریب : ر-بروج . ۴۴ خ : حذف شده . آ۴۴ ب پ ت ز ج چ د : رسته زسه پایه (د : بسه هایه، پ ج : بسه پایه) هوائی . ب۴۴ ب ت زح : بطن الحوت ؛ ج : ازجهان ربائی ، د : ازجهان رهائی . ۴۵ ح : حذف شده . ۴۶ - ۴۹ خ : حذف شده. آ۴۶ پ : کوکبه ؛ دیک : ز-دیو . ب۴۶ پ ح خ : نشانده ؛ افزار : ث-ایزار، ج : اقرار . آ۴۷ یمانی : پ-یرمانی . ب۴۷ بی : ح-در ؛ پ : آستین .
آ۴۸ ج ح د : مبسوط . ب۴۸ د : مقبوحه . ۴۹ - ۵۱ ث : حذف شده . آ۴۹ د : سیاق ؛ مجره : پ-زحجره ؛ ز : زنک . ب۴۹ د : افراخته .

3522

انگیخته عفر چون کریمان　　شش قرص ز کاسه یتیمان
میزان چو زبان مرد دانا　　بکشاده زبانه با زبانا
۳۵ اکلیل بقلب تاج داده　　عقرب بکمان خراج داده
با صادر و وارد نعایم　　بلده دو سه دست کرده قایم
جدی سرخود چو بز بریده　　کافسانهٔ سر بزی شنیده
ذابح ز خطر دهان گرفته　　سعد اخبیه را عنان گرفته
بلع ارنه دعای بلعمی بود　　در صبح چرا دو دست بنمود
۴۰ دلو از گلهای آفتابی　　خاموش لب از دهن پر آبی
بنوشته دو بیت زیرش از زر　　کاین هست مقدم آن مؤخّر

آ۳۳ غفر : ث ـ عقد ، د عفو . ب۳۳ ث ر : قرصه بکاسه ؛ ح : قرصه.
آ۳۴ میزان : پ ـ ونگه . ب۳۴ ث چ : بگشاد ؛ پ : زبان ناتوانا ؛
با : ج ـ تا ، ح د : چون . ۳۶ پ : حذف شده . آ۳۶ ز ح د : و حذف شده
ب۳۶ ب ت ز : باره (ت : یاره) دوسه کرده دست قایم ، بلده : ج ـ مانده،
د : بازی . آ۳۷ ز ح خ د : جدی آن (ح : از) سر ؛ بز : پ ـ من .
ب۳۷ سربزی : ت ـ سروری ، چ ح خ : سرسری . ۳۸، ۳۹ خ : حذف شده.
آ۳۸ پ : زانعان خطر ، د : زانچه ازخطر ؛ ت : عنان گرفته . ب۳۸ ج :
اخبیه . آ۳۹ بلعمی : ح ـ بلعی . ب۳۹ ح : درصلح چرا . آ۴۰ د :
دیوار ؛ خ : دلو آن . ب۴۰ لب : ث ـ شد . آ۴۱ بنوشته : ح بپوسته؛
پ : بنوشته خطی بزیرش از زر ، ج : دوخط بزیرش از زر .

کاو فلکی چو کاو دریا گوهر بگلو دُر از ثریّا
جوزا کمر دورویه بسته بر تخت دو پیکری نشسته
هقعه چو کواعب قصب پوش با هنعه نشسته گوش در گوش
خرچنگ بچنگل ذراعی انداخته ناخن سباعی
نثره به نثار گوهرافشان طرفه ز طرف دگر زرافشان
جبهه ز فروغ جبهت خویش افروخته صد چراغ در پیش
قلب الاسد از اسد فروزان چون آتش عود عود سوزان
عذرا رخ سنبله در آن حرف بی صرفه نکرد دانهٔ صرف
عوّا ز نشاط پنج شمشیر تازی سگ خویش رانده با شیر

ب۲۴ پ : درآن ثریا . ۲۵ پ : حذف شده . آ۲۵ ر : درویه . ۲۶ ح خ : حذف شده . آ۲۶ پ : هبعه چو کواکب ؛ ث د : کواکب . ب۲۶ چ : دوش بر دوش ؛ در : پ د - با ، ج : بر . ب۲۷ چ : پنجهٔ سباعی . ۲۸ ث : حذف شده . آ۲۸ پ ج : طرف از طرف زر (پ : سر) افشان ، ت : طرفه زدگر طرف ، چ خ : طرفه از طرفی ، ح د : طرف از طرفی ، ر : طرفه طرفی . ۲۹ خ : حذف شده . آ۲۹ ب پ ت ز ج چ : فروغ ؛ ث : فروغ جبههٔ . ب۳۰ خ : عود و عود . ۳۱ ، ۳۲ : چ - ۳۲ ، ۳۱ . آ۳۱ ث : عوّا رخ ؛ ر : درآن طرف . ب۳۱ پ : بی صرحه نکرده ؛ ث ج ح : نکرد . ۳۲ - ۳۴ : ر - ۳۳ ، ۳۴ ، ۳۲ . ۳۲ - ۳۶ خ : حذف شده . آ۳۴ ث : جوزا ز نشاط ؛ ج : غوا ؛ چ : بنشاط ؛ ر : عوا ز سماک هیچ شمشیر . ب۳۲ ث : خویش حذف شده ؛ ح : راند ، د : رانده چون شیر ؛ ج چ : بر شیر .

زهره که ستام زین او بود خوش خو چو خوی جبین او بود
خورشید چو تیغ او جهانسوز پوشیده بشب برهنه در روز
مرّیخ بکینه گرم تعجیل تا چشم عدوش را کشد میل
برجیس بمهر او نگین داشت کاقبال جهان در آستین داشت
کیوان مسنی علاقه انگیز تا آهن تیغ او کند تیز
شاهی که چنین بود جلالش آفاق مباد بی جمالش
درخدمت این خدیو نامی ما اعظم شانک ای نظامی
از شکل بروج واز منازل افتاده سپهر در زلازل
عکس حمل از هلال خنده برجیب فلک زهی فکنده

ب۱۵ ب ت ز ج چ : خوش بو ؛ جبین : خ ـ چنین ؛
د : خوش خوی چو خوی چین او بود .
ب۱۶ ب ت ج : شب ، خ : چو شب .
آ۱۷ ث : بکینه کرده تمثیل ، ب۱۷ خ : عدوش برکشد ؛ پ : کند میل . ۱۸ ، ۱۹ ث : حذف شده . آ۱۸ پ : زمهر .
۱۹ خ : حذف شده . آ۱۹ چ : رسنی علاقه آویز ؛ ت : مسن ، ز : مشتی ؛ پ ج ح د : علاقه (پ : علایق) آویز ؛ ر : آمیز . آ۲۰ خ : کمالش ، د : جمالش . ب۲۰ د : بی خیالش . آ۲۱ پ ج : آن . ب۲۲ ث : ازسلک بروج . ب۲۲ پ : افتاد . آ۲۳ حمل : پ ـ قمر ؛ ح : عکس فلک از هلال ساده ؛ خ : هلاک خنده . ب۲۳ پ : دهن فکنده ، ح : زهی نهاده.

3522

زان گوهر و نافه چرخ شش طاق — پر زیور و عطر کرده آفاق
کرده فلک از فلک سواری — رویین دز قطب را حصاری
فرقد بیزک جنیبه رانده — کشتی بجناح شط رسانده
صد گونه ستارهٔ شب آهنگ — بنمود سپهر دریک اورنگ
پروین زحریر زرد و ازرق — بر سنجق زر کشیده بیرق
مه کرد پرند زر کشیده — پیرایهٔ از قصب تنیده
انجم صفت دگر گرفته — زیبندگی از سپر گرفته
گفتی زکمان گروهه شاه — یک مهره فتاد بر سرماه
یا شکل عطارد ازکمانش — تیریست که زد برآسمانش

۶-۱۳ : ر-۶، ۱۲، ۹، ۷، ۸، ۱۰، ۱۱، ۱۳. آ۶ ب ت ز : وحذف شده.
ب۶ زچ ح : و-حذف شده . آ۷ ح : ملک سواری . ب۷ ت ز : زوبین؛
ج : زوبین زن چوخ را ؛ پ د : عماری . ۸ پ : حذف شده. ۸-۱۲:
چ-۱۰، ۱۱، ۸، ۹، ۱۲ . آ۸ ح : جریده رانده . ب۸ ح : بنجاح خط
رسانده . ب۹ ز : بنموده سپهر بریک ، ج : بنموده ؛ دریک : پ ث د-
بریک ،ح :زنک ؛ ب : بریک آهنگ . آ۱۰ زرد : ج :سرخ . ب۱۱ ث :پیرامن
اوقصب ، چ : پیرایه هم از ، از : ب ت ز-آن ؛ح :قصب بریده .
آ۱۲ د :گردون صفتی ؛ پ ث ج ح خ: صفتی . ب۱۲ پ ث چ ج ح خ در :
زیبندگی زسرگرفته . ۱۳ ب ت ز : حذف شده . ب۱۳ ب پ ت ز :مهرفتاد(پ:فتاده)،
ث ج : فتاده ؛ ح : بر رخ ماه . ب۱۴ ت ز خ : تیرست .

3522

صفت شب و نیایش مجنون باحق *

رخشنده شبی چو روز روشن زو تازه فلک چو سبز گلشن
از مرسلهای زر حمایل زرّین شده چرخ را شمایل
سیّاره بدست بند خوبی بر نطع افق بپای کوبی
بر دیو شهاب حربه رانده لاحول ولا ز دور خوانده
از نافه شب هوا معنبر وز گوهر مه زمین منوّر

---

* ب : خطاب مجنون با سیاران فلکی ومنازل ، پ : صفت اسرار مجنون باحق تعالی ، ت : سرفصل حذف شده ، ز : نیایش کردن مجنون و صفت ستارگان ، ث : صفت شب وستاره و نیایش کردن مجنون با باری تعالی ، ج : صفت شب و سیارگان ، چ : خطاب مجنون با زهره و مشتری ، ح : در ستایش کردن مجنون وصفت شب و انجم ، خ : صفت شب و نیایش مجنون با حق ، د : درشکایت کردن مجنون از درازی شب با ستارگان ، ر : نیایش کردن مجنون بدرگاه خدای تعالی .

آ ا چ : فرخنده شبی . ب آ ح : زو ـ حذف شده ؛ زو : ر ـ رو ؛ ح : فلکی ؛ پ سبز و گلشن . آ ۲ ب ت ز : مرحلهای . آ ۳ بند : ث ـ بدر . ب ۳ افق : ث ج ح خ د ـ فلک . آ ۴ ج : حمله رانده . ب ۴ چ د : لاحول وولا . آ ۵ ح : مغمبر . ب ۵ مه : ح ـ شب .

3522
263
17-4

دادی بسگانم ازیک آزار این بد که نبد سگ آشناخوار
سگ دوست شد و تو آشنا نه سگ را حق حرمت و ترا نه
سگ صلح کند باستخوانی ناکس نکند وفا بجانی
چون دید شه این شگفت کاری کز مردمیست رستکاری
هشیار شد از خمار مستی بگذاشت سگی و سگ پرستی
مقصودم ازین حکایت آنست کاحسان و دهش حصار جانست
مجنون که بدان دهان خورش داد کرد از پی خود حصاری آباد
ایشان که سلاح کار بودند پیرامن او حصار بودند
گر خاست و گر نشست حالی آن موکب از او نبود خالی
تو نیز گر آن کنی که او کرد خونابِ جهان نبایدت خورد
هم خوان تو گر خلیفه ناست چون از تو خورد ترا غلامست

---

۳۸ پ : حذف شده . آ۳۸ ث : دادیم بسگان مردم آزار . ب۳۸ ر : و این .
آ۳۹ خ : تو آستانه . ب۳۹ ب ت ز ث ج : حق و ؛ حرمت : چ خ د : خدمت .
ب۴۰ ناکس : ب پ ـ سفله ، ت ز ث : مردم . آ۴۱ ج : آن ؛ پ : شکسته کاری
ب۴۱ کز : پ ز . ب۴۲ ز : بگذاشت سگان و . آ۴۳ ح : مقصود ازین سخن چنانست .
ب۴۳ ز : و حذف شده . آ۴۴ خ : مجنون که خورش بدان دهان داد ؛ پ : بران ، ت چ : بآن ؛
دهان : ث : سگان . آ۴۵ ح : که بسیج دار بودند ؛ پ چ : سلاح دار بودند . ب۴۵ ت
د : آن ، ث : وی . ۴۶ پ : حذف شده . آ۴۶ ح : برخاست . ب۴۶ ب ت ز ث ج خ د :
از موکب او نبود خالی . آ۴۸ ج : هم نان تو ؛ گر : ث ـ ا . ب۴۸ خورد ترا : ج هی خورد

3522

زان گرگ سگان اژدهاروی نازرده برو یکی سرموی
شه کرد شتاب تا شتابند آن گم شده را مگر بیابند
بردند موکّلان راهش از سلک سگان بصدر شاهش
شه ماند شگفت کان جوانمرد چون بود کزان سگان نیازرد
گریان گریان بپای برخاست صد عذر بآب چشم درخواست*
گفتا که سبب چه بود بنمای کاین یک نفس تو ماند برجای
گفتا سبب آنکه پیش ازین بند دادم بسگان نوالهٔ چند
ایشان بنوالهٔ که خوردند با من لب خود بمهر کردند
ده سال غلامی تو کردم این بود بری که از تو خوردم

۲۹خ : حذف شده . آ۲۹ج : وان. ب۲۹ برو : ب ت-ازو ؛ ز : نازرده یکی ازو سرموی ، ح : نازرده برو برو موی. ۳۰پ : حذف شده . ب۳۰ج ح : وان . آ۳۱ پ ج چ ح : موکلان زراهش. ب۳۱ سلک : ح-پیش، خ-جای ؛ د : ازجای سگان بصدر گاهش . آ۳۲ ث : شه گفت جنان جوانمرد ؛ چ : شه ماند و شگفت کای جوانمرد . ب۳۲خ : کز سگان ؛ چ : چون بود که سگ ترا نیازرد ؛ ث : نیاورد . ب۳۳ چشم : ت - دیده ؛ پ ث ح خ د ر : چشم ازو خواست . * چ - افزوده :

کز کردهٔ خویش رو سیاهم عذرت بکدام روی خواهم

آ۳۴ پ : که شبت . ب۳۴ ت : کان . ۳۵ - ۴۲ ح : حذف شده ب۳۷ د : این بود برش ؛ ز : خوردند .

3522

گردش همه دست بند بستند سر بر سر دستها نشستند
بودند برو چو دایه دلسوز تا رفت برین یکی شبانروز
چون روز سپید روی بنمود سیفور سیاه شد ز اندود
شد شاه ز کار خود پشیمان غمگین شد و گفت با ندیمان
کان آهوی بی‌گناه را دوش دادم بسگ اینت خواب خرگوش
بینید که آن سگان چه کردند اندام ورا چگونه خوردند
سگبان چو ازین سخن شد آگاه آمد برشاه و گفت ای شاه
این شخص نه آدمی فرشته است کایزد ز کرامتش سرشته است
برخیز و بیا به بین دران نور تا صنع خدای بینی از دور
او در دهن سگان نشسته دندان سگان بمهر بسته

آ۱۹ بند : ح-بیش . ب۲۰ پ : بدین . ب۲۰ پ : برای دفعهٔ دوّم تکرار میشود .
آ۲۱ سیفور : د-وین سقف . ب۲۳ بسگ اینت : پ-بسکیت ؛ خ : دادم بسگان ز خواب خرگوش ؛ ج : خواب خرگو .
ب۲۴ ج : اعضای ورا . ب۲۵ ب پ ز ث : آمد برشاه گفت (ث : گفتش) ای شاه ؛ ج ر : کای شاه . ۲۶ث : حذف شده .
آ۲۶ ح : آن . ب۲۶ ح : بکرامتش . آ۲۷ پ ز : برخیر بیا به بین درین ؛ خ : بیا بین ؛ ب ت : درین ؛ ح : بدان نور . ب۲۷ ث د : خدا ببینی . ۲۸ ح : حذف شده . آ۲۸ پ : او در بر آن سگان نشسته ؛ ث : سگان شکسته .

آهوی ورا بسگ نماید | در پیش سگانش آزماید
از بیم سگان برفت پیشی | با سگبانان گرفت خویشی
هر روز شدی وگوسفندی | در مطرح آن سگان فکندی
چندان بنواختشان بدینسان | کان دشواری بدو شد آسان
ازمنّت دست زیر پایش | گشتند سگان مطیع رایش
روزی بطریق خشمناکی | شه دید دران جوان خاکی
فرمود بسگ دلان درگاه | تا پیش سگان برندش از راه
وان سگ منشان سگی نمودند | چون سگ به تبرکش ربودند
بستند و بدان سگانش دادند | خود دور شدند و ایستادند
وان شیرسگان آهنین چنگ | کردند نخست بروی آهنگ
چون منعم خود شناختندش | دم لابه کنان نواختندش

آ۸ ح : بسگ رساند . ب۸ پ ت : سش ، ر : نیش .
۹ پ : حذف شده .
آ۹ ب ت ز ج ح خ د : بوقت پیشی . ب۹ ح : با آن سگبان نمود خویشی ؛ خ : باجمله سگان گرفت .
ب۱۰ ز ح : درمطبخ ، خ : درمجمع .
آ۱۱ ر : بدانسان . ب۱۱ ب ت ج چ ح خ : برو . آ۱۲ پ : زیر بارش .
آ۱۳ ج : وز وی بطریق . ب۱۴ پ : برند از راه .
۱۶ ح : حذف شده . آ۱۶ ز چ : وحذف شده . آ۱۷ چ خ : آن .

حکایت *

در قصه شنیده ام که باری — بودست بمرو تاجداری
در سلسله داشتی سگی چند — دیوانه وش و چو دیو دربند
هریک بصلابت گرازی — برده سر اشتری بگازی
شه چون شدی از کسی برآزار — دادیش بدان سگان خونخوار
هرکس که ز شاه بی امان بود — آوردن و خوردنش همان بود
بود از ندمای شه جوانی — درهر هنری تمام دانی
ترسید که شاه آشنا سوز — بیگانه شود ازو یکی روز

---

* ث : حکایة پادشاه مرو با ندیم ، ج : حکایت پادشاه وسگ دیوانه ،
د : حکایت شاه مروان و سگان که درسلسله داشت .
ب۲ ث : دیوانه وهم چو دیو ؛ پ ز : وشی چو دیو ،
ج ر : دیوانه فش و .
ب۳ ج : بردی ، خ : بودی . آ۴ کسی : پ ـ یکی ؛ ث ج ح خ : بآزار ،
چ د : پر آزار . ب۴ پ د : بران ، چ : بآن . ب۵ ح : آوردنش ازبرای
آن بود . ب۶ درهرهنری : پ ـ زین برهنری ، خ : نیکو سیری . آ۷ پ : آشیان سوز .
ب۷ ث : بیگانه شود یکی ازو روز ، ج : بیگانه ازو شود یکی روز ؛ ازو : ج برو ، ر :
بدو .

3522
268

هر روز مسافری ز راهی کردی بر او قرارگاهی
آوردی ازان خورش که شاید تا روزه بنذر او گشاید
وان حرمه نشین چرم شیران بد دل کن جمله دلیران
یک ذرّه ازان نواله خوردی باقی بدان حواله کردی
ازبس که ربیعی و تموزی دادی بدان برات روزی
هر دد که بدید سجده بردش روزی ده خویشتن شمردش
پیرامن او دویدن دد بود از پی کسب روزی خود
احسان همه خلق را نوازد آزادانرا به بنده سازد *

---

۴۹ ث : حذف شده . آ۴۹ خ : آوردش ؛ ج : که باید . ب۴۹ بنذراو : ب زج - نذراد ، چ : بنزد او ، ح : بطعم آن ، خ : زنذراو ، د : مگر بدان ، ر : نذرازو . ۵۰ پ : حذف شده .

آ۵۰ ب ت زح : جرمه ، ث چ خ د : چرم ، ر : حرم . ب۵۰ ج : پردل ، ح : بردل . آ۵۱ ذرّه : ح - لقمه . آ۵۲ ث : تموزی و ربیعی .

آ۵۳ ج ح : بدیده ؛ پ ر : سجده کردش .

ب۵۳ ده : ز - بر ؛ چ : خویش میشمردش . ب۵۴ ح : بودی از کسب و روزی خود ؛ ت زح د : کسب و . ب۵۵ به بنده : چ ح - غلام - (در نسخهٔ ح در بالای سطر - به بنده - نوشته شده) . * ج - افزوده :

آن کن که بلطف و دلنوازی آزادانرا غلام سازی ، چ

ر - افزوده : با سگ چو سخا کند مجوسی سگ گربه شود بچا بلوسی .

3522

در موکب آن جویده را نان میرفت چو با رمه شبانان
با وحش چو وحش گشته همدست کز وحشتیان بوحش میرست
زان جمله آهوان چالاک بود آهوکی عجب شغبناک
بازی کن و چابک و طرب ساز مالیده سرین و گردن افراز
مجنون که بر آهوان نظر داشت با او نظری تمامتر داشت
او را بر خویش خواند پیوست هر ساعت سود بر سرش دست
چشمش همه روز بوسه میداد میکرد ز چشم دلستان یاد
مردم بتعجب از حسابش وز رفتن وحش در رکابش
هر جا که هوس رسیدهٔ بود تا دیده برو نزد نیاسود

آ۳۹ خ : خریده ، پ : را یان .
ب۳۹ میرفت : ج - میراند ؛ رمه : ب - مه ، پ ث ح خ در : گله .
آ۴۰ خ د : گشته همدم .
ب۴۰ خ د : کز همدم وحشیان نبد کم ، ر : کز وحش بوحش میتوان رست ؛ پ : چو وحش .
۴۱ - ۴۵ ر : در حاشیه نوشته شده . آ۴۱ زان : ج ر - از ، ح : وز .
ب۴۱ ح : آهویکی . آ۴۲ چابک : پ - نارک . آ۴۳ ج : که باهوان .
ب۴۳ ر : بودی نظری . ب۴۴ پ : هر بسود برسوش دست . ۴۵ - ۴۷ ح : حذف شده
آ۴۵ خ د : همه روزه ۴۶ - ۴۹ ج - ۴۸ ، ۴۶ ، ۴۷ ، ۴۹ . آ۴۶ پ : متعجب . ب۴۶ پ : از ، ز : در رفتن . آ۴۷ ز : رمیدهٔ بود . ب۴۷ ب ز : بدو ، ج : درو ؛ ج : نزنیاسود .

3522

۳۰ زانو زده بر سرین او شیر — چون جانداران کشیده شمشیر
گرگ ازجهت یتاق داری — رفته بیزک بجان سپاری
درّنده پلنگ وحش زاده — زیرش چو پلنگ اوفتاده
زین یاوگیان دشت پیمای — گردش دوسه صف کشیده برپای
اوچون ملکان جناح بسته — در قلبگه میان نشسته
۳۵ از بیم درندگان خونخوار — با صحبت او نداشت کس کار
آنرا که رضای او ندیدند — حالیش درندگان دریدند
وانرا که بخواندی او بدیدن — کس زهره نداشتی دریدن
با اوچه زآشنا چه ازخویش — بی دستوری کسی نشد پیش

ب۳۰ خ : چون خوانداران ؛ ج : کشید . آ۳۱ ح : سیاق داری .
ب۳۲ ب ت ز : زیرک ؛ پ ث چ ج خ : پلنگی ؛ ر : ازخوی پلنگی اوفتاده.
ب۳۳ ج : گردش همه صف ، ث : گردش دو صف ایستاده برپای ،
پ : گردش دوصفی کشیده ؛ خ : ستاده بر پای ، ت : برجای .
۳۴ ث : حذف شده . ب۳۴ ج : برقلبگه ؛ میان : ر- ددان.
۳۶، ۳۷ : ج - ۳۷، ۳۶ .
آ۳۶ ندیدند : ت - دریدند ، ح : ندیدی . ب۳۶ پ : درحال درندگان؛
ح : دریدی . ۳۷۰ پ : حذف شده ، ح : درحاشیه نوشته شده . آ۳۷، ب۳۷، ۳۷ ج : ب۳۷، آ۳۷.
آ۳۷ ج : آنراکه؛ ز : اوحذف شده. ب۳۷ د : نداشتی دویدن . ۳۸ - ۴۰ ج : حذف شده.
آ۳۸ پ ث خ د : ازآشنا. ب۳۸ ب ز ح : نشدکسی ؛ پ : بی دستوری او نرفته درپیش .

3522

از پرّ عقاب سایه بانش در سایهٔ کرکس استخوانش
شاهیش بغایتی رسیده کزخوی دوان ددی بریده
افتاده زمیش گرگ را زور برداشته شیر پنجه از گور
سگ باخرگوش صلح کرده آهو بره شیر شیرخورده
او میشد وجان بکف گرفته ایشان پس وپیش صف گرفته
درخوابگهی که او بخفتی روباه بدم زمین برفتی
آهو بمغمزی دویدی پایش بکنار درکشیدی
برگردن گور تکیه دادی بر ران گوزن سر نهادی

---

۲۲ ج : حذف شده .
ب۲۲ ث ح : کرکس اشیانش .
ب۲۳ دوان : پ - ددی ؛ ز : دوان بریده ، خ : ددی خریده .
آ۲۴ ح : افتاد ؛ پ : افتاده گرگ ومیش را زور .
آ۲۶ ج ر : و - حذف شده .
ب۲۶ ث ج ر : وایشان .
۲۷، ۲۸ : ث - ۲۸ ، ۲۷ .
آ۲۷ پ ث ج چ ح خ ر : آن (پ ث ج چ ح ر : از) خوابگهش گهی که خفتی . آ۲۸ خ : آهوکه بغمزه می دویدی ؛ بمغمزی: پ - بمعبری . ب۲۸ پ : بکنار ؛ خ : برکشیدی .
آ۲۹ پ : تکیه کردی . ب۲۹ پ : سر بردی .

3522
272

میخواند چو عاشقان نسیبی میجست علاجی از طبیبی
وحشی شده و رسن گسسته از جملهٔ خوی خلق رسته
خو کرده چو وحشیان بصحرا با بیخ نباتهای خضرا
نه خوی دد و نه خلقت دام با دام و ددش ولیک آرام
آورده بحفظ دور باشی در شیر و گوزن خواجه تاشی
هر وحش که بود در بیابان درخدمت او شده شتابان
از شیر و گوزن و گرگ و روباه لشگرگاهی کشیده در راه
ایشان همه گشته بنده فرمان او بر همه شاه چون سلیمان

آ۱۴ ز : اوخواندچوعاشقان نشیبی ؛ پ : نسیمی ، چ خ : نشیبی ،
ب۱۴ علاجی از : پ خ ر ـ علاج را ، ث چ : علاج از .
ب۱۵ ث : درجمله زجست وجوی رسته ، پ : وز زشتی خوی خلق ،
ح : درجملهٔ ، ر : وز طعنه وخوی ، ج : ازچون و چرای خلق ،
چ : از جبز خوی ، خ : ازچهره بخوی . آ۱۶ ث چ خ ر : وحشیان صحرا.
آ۱۷ ددو : پ دادو ، ت ز : دده ، ب : دد ؛ خلقت : پ خطر ، ث :
عادت ، چ ح : حضلت ، خ : خطه ، ر : حیطه . ب۱۷ ولیک : پ همیشه ،
ث چ خ : ولیکن ، ر : هماره . آ۱۸ ب ت ز : آورد بحوص دور .
ب۱۸ در : چ ـ بر ، ر : از ؛ ح : با شیر و گوزن دور باشی .
ب۲۰ خ : لشگر صفتی کشیده بر راه ؛ پ : کشید ؛ ر : بر راه .
ب۲۱ پ : واو همه شاه ؛ ح : وو بر همه .

3522
18-1

ناخن زد و آن ورق خراشید | خود ماند و رفیق را تراشید
گفتند نظارگان چه رایست | کز هر دو رقم یکی بجایست
گفتا رقمی به ار پس افتد | کز ما دو نشان یکی بس افتد
چون عاشق را کسی بکاود | معشوقه از و برون تراود
گفتند چراست در میانه | او کم شده و تو بر نشانه
گفتا که به پیش من نه نیکوست | کاین دل شده مغز باشد او پوست
من به که نقاب دوست باشم | یا بر سر مغز پوست باشم
این گفت و گذشت ازان گذرگاه | چون را بعه رفت راه و بیراه

ع پ : در حاشیه نوشته شده .
ب۶ زث : و - حذف شده ؛ رفیق : ث - حریف .
ب۷ رقم : خ - رخم . آ۸ پ : به از . ب۸ ت ز : دو یکی نشان بس ؛ نشان : ر - رقم .
آ۹ کس : پ - یکی ؛ ز : نکاود .
آ۱۰ ح : بر میانه ؛ خ : در فسانه . ب۱۰ پ : در ؛ ب : بر میانه . آ۱۱ پ : گفتا چمن من نه نیکوست ؛ ج : که بنزد من ؛ خ : که به پیشم آن نه نیکوست . ب۱۱ پ ج : آن پوست . آ۱۲ پ : دوست بینم . ب۱۲ تا : ر - یا ؛ ح : تا در سر ؛ پ : پوست بینم . آ۱۳ ت : ازین ، ز : زین . ب۱۳ ث چ خ : چون روبه رفت ، ج : چون روبه رفت راه بیراه ؛ ز : و - حذف شده ؛ پ : چون شیفته زلف راه بر راه .

3522

صفت حال مجنون با ددگان *

صاحب خبر فسانه پرداز زین قصّه خبر چنین دهد باز
کان دشت بساط کوه بالین ریحان سراچهٔ سفالین
از سوک پدر چو باز پرداخت آواره بکوه و دشت میتاخت
روزی ز طریده گاه آن دشت برخاک دیار یار بگذشت
دید از قلم وفا سرشته لیلی مجنون بهم نوشته

---

* ب : گذر کردن مجنون بر دیار لیلی ، پ : حالات مجنون با ددگان ،
ت : سر فصل حذف شده ، ز : گفتار اندر صفت مجنون با ددگان در
کوه و بیابان ، ث : احوال مجنون با ددگان و نشستن او در کوه ،
ج : صفت حال مجنون با وحش صحرا ، چ : دیدن مجنون
نام خود با نام لیلی ، ح : صفت حال مجنون با وحش و سباع ،
خ : دیدن مجنون نامهٔ که نام لیلی و مجنون باهم بود ،
ر : انس مجنون با وحوش و سباع .

ب آ ح : بر نطع سخن چنین زند ساز ؛ ب ت ز ث ج خ :
چنین خبر ؛ ر : کند باز .

آ ه پ : روزی نظری نکرد ار دست ؛ ح : بطریده گاه . ب آ ه پ :
برخیل دیار دوست بگذشت ؛ یار : ث ج خ - دوست . آ ه خ : قلمی ؛ پ : وفا نوشته .

3522

18-2

سر تا سر تربتش یکی کرد　　خانه شده جفت خانگی فرد
رخساره بدان خطیره میسود　　تا صبح درین صبوح میبود
چون هاتف صبح دم برآورد　　وز کوه شفق علم برآورد
اکسیری صبح کیمیا گر　　کرد از دم خویش خاک را زر
آن خاک روان ز روی آن خاک　　بر پشتهٔ نجد رفت غمناک
میکرد همان سرشک باری　　امّا بطریق سوگواری
میزد نفسی بشور بختی　　میزیست بصد هزار سختی
می برد ز بهر دلفروزی　　روزی بشبی شبی بروزی

---

۶۴ ت ث خ : حذف شده .
ب۶۴ ر : شد و ؛
ج چ : جفت و ؛
پ : حف حون یکی کرد .
آ۶۵ ث ج : بران ، پ ح : دران ؛ خ : وران جبین همی سود .
ب۶۵ صبوح : پ - شکنجه ؛ ت : بسود .
۶۶ ، ۶۷ : ب ت ز - ۶۷ ، ۶۶ .
آ۶۶ صبح : پ - سر .
ب۶۶ خ : از کوه . آ۶۸ آن : ب ت ز - از ؛ خ : روان روی ؛ ز روی : پ - روز . ب۶۸ رفت : خ - شدند .

3522

زینگونه دریغ و آه میخورد　　روزی بسخن سیاه میکرد
تا شب علم سیاه ننمود　　ناله ش ز دهل زدن نیاسود
شب چون صدف از سیاه پشتی　　با ماهی و مه گرفت کشتی
ماهی تبش از صدف برانگیخت　　تا جمله دراز دهن فروریخت
مجنون ز دو دیدهٔ صدف رنگ　　میریخت نثار در بفرسنگ
بر گور پدر نشسته تا روز　　میخواند قصیده های دلسوز

آ۵۸ پ ث ج چ ح خ ر : میکرد .
ب۵۸ بسخن : ر - بشبی .
آ۵۹ ث ح : بنمود ، چ : سیاه برداشت .
ب۵۹ ج : از ناله و دم زدن ، چ : شب رنگ قصب زراه برداشت ، ح : نایی ز دهل زدن بیاسود ؛
خ : ز دهن .
ب۶۰ - ۶۵ ر : در حاشیه نوشته شده .
آ۶۰ ب ت ز : شب چون ز صدف سیاه کشتی .
ب۶۰ ح : و - حذف شده ؛ ز چ ر : گرفته ؛ پ : مه براه کشتی ؛ ح : پشتی . آ۶۱ تبش : پ - پمش ، ح : درش .
آ۶۲ ث : تا جمله از ان دهن برون ریخت ، در از : ب ت ز - دران ؛ ح : تا جمله دران دهان برون ریخت ، خ : برون ریخت . ب۶۲ پ : نثارها بفرسنگ . آ۶۳ ث : برخاک پدر نشست ؛ پ ج : نشست ؛ ح : برگور پدر بسر شبا روز

3522

277*

گفتی جگر منی بتقدیر وانگاه برین جگر زنی تیر
گر من جگر توام متابم چون بی نمکان مکن کبابم
زینسان جگرت بخون گشایی تو در جگر زمین چرائی
خون جگرم خوری بدین روز خوانی جگرم زهی جگرسوز
با من جگرت جگرخور افتاد کاتش بچنین جگر در افتاد
گر در حق تو شدم گنه کار گشتم بگناه خود گرفتار
گر پند تو گوش در نکردم از زخم تو گوشمال خوردم

آ۵۱ خ : گفتم .
ب۵۱ ز چ ح : وانگاه (چ : آنگاه) زنی برین جگر تیر ؛
پ ث : بران ؛
خ : وانگاه زنی جگر برین تیر ؛ ر : بدین
۵۳ - ۵۵ : ح - ۵۵ ، ۵۳ ، ۵۴ .
آ۵۳ ب : زین رو جگرم بخون ؛ ت ز ث : زینسان جگرم .
۵۴ ب ز ت : حذف شده .
۵۴ ، ۵۵ : پ - ۵۵ ، ۵۴ . آ۵۴ خ : خون در جگرم ؛
پ : جگری . ب۵۴ پ : دهی جگر .
آ۵۷ گر پند تو گوش : ب ز - پند تو بگوش ، پ : کوبند وبگوش ،
ث ج چ ح خ ر : گر پند بگوش . ب۵۷ ث : از بند تو .

3522
278

لفظی بمراد تو نگفتم یکشب بکنار تو نخفتم
تو در غم جان من بصد درد من گرد جهان گرفته ناورد
تو بستر من ز گرد رُفته من رفته و ترک خواب گفته
تو بزم نشاط من نهاده من بر سر سنگی اوفتاده
تو گفته دعا اثر نکرده من کشته درخت و برنخورده
جان دوستی ترا بهر دم یاد آرم و جان برارم از غم
برجامه ز دیده نیل پاشم تا کور و کبود هردو باشم
آه ای پدر آه از آنچه کردم یک درد نه با هزار دردم
آ ز ردمت ای پدر نه برجای وای ار بحلم نمیکنی وای
آزار تو راه ما مگیراد ما را بگناه ما مگیراد
ای نورده ستارهٔ من خوشنودی تست چارهٔ من
ترسم کندم خدای مأخوذ گر تو نشوی ز بنده خوشنود

---

۳۹ ر : درحاشیه نوشته شده . آ۴۱ پ ث ج چ ح خ ر : من رفته بترک خواب . ب۴۲ پ : سنگ ؛ خ : سنگ ایستاده. آ۴۳ پ : توکرده دعا ؛ ث ح ر : و اثر . ب۴۳ ح : و- حذف شده . آ۴۴ ح : من دوستی ترا بهر غم . ب۴۴ ح : یاد آورم و برارم از غم . آ۴۵ چ : بردیده زجامه نیل ، زدیده : ز - زده ، ح : درنده . آ۴۶ پ : ای جان پسر هرآنچه ؛ ث : ای جان پدر از آنچه . ب۴۶ ح : بگذر باهزار ؛ ث : صدهزار خوردم ؛ پ : باهزار کردم. آ۴۷ ث : آزردم ای . ۴۸ ث : حذف شده .

3522

من بی پدری ندیده بودم تلخست کنون که آزمودم
فریاد که دورم از تو فریاد فریاد رسی نه جز تو بر یاد
یارم تو بدی و یاورم تو نیروی دل دلاورم تو
استاد طریقتم تو بودی غمخوار حقیقتم تو بودی
بی بود تو بر مجاز ماندم افسوس که از تو باز ماندم
سر کو بهٔ دوریم مکن بیش من خود خجلم ز کردهٔ خویش
فریاد برآید از نهادم کاید ز نصیحت تو یادم
تو رایض من بخوش خوامی من توسن تو ببد لگامی
تو گوش مرا چو حلقهٔ زر من دور ز تو چو حلقه بر در
من کرده درشتی و تو نرمی از من همه سردی از تو گرمی

آ۲۹ ث : سختست کنون . ب۳۰ پ ح : به جز تو فریاد ،
ث : نه جز که فریاد ؛ ج چ ح خ : فریاد .
آ۳۱ پ ز : دل و .
ب۳۲ خ : غمخور بحقیقتم .
آ۳۳ ز : بی یاد تو ؛ خ : تو بی مجاز .
آ۳۴ ب ت ز : سرگریهٔ ، پ : سرگفتهٔ .
آ۳۶ بخوش : ر- بکش .
ب۳۶ پ : توسن و ؛ ب ت ز : توسن تو ومن ببد لگامی .
ب۳۷ ج : حلقهٔ در . ب۳۸ پ : سردی و تو .

زندانی روز را شب آمد بیمار شبانه را تب آمد
او خود همه ساله درستم بود کز گام نخست اسیر غم بود
آن کس که اسیر بیم گردد چون باشد چون یتیم گردد
نومید شده ز دستگیری با ذلّ یتیمی و اسیری
غلطید بران زمین زمانی می جست زهم نشین نشانی
چون غم خور خویش را نمی یافت از غم خوردن عنان نمی تافت
چندان زمژه سرشک خون ریخت کاندام زمین بخون برآمیخت
گفت ای پدر ای پدر کجائی کافسر به پسر نمی نمائی
ای غمخور من کجات جویم تیمار غم تو باکه گویم
تو بی پسری صلاح دیدی زان روی بخاک درکشیدی

ب۲۰ پ : کز کار غمش اسیر .
آ۲۱ پ : اسیر غم نگردد ، ح : اسیر بیم باشد . ب۲۱ چ : باشد و؛ پ : یتیم نگردد ، ح : یتیم باشد .
ب۲۲ ح : با دل به یتیمی و .
آ۲۳ ح : دران .
ب۲۴ چ : از خوردن غم . آ۲۵ ح : زمژ .
ب۲۵ پ : بغم برامیخت ، ح : بگل برانگیخت ؛ خ : درآمیخت
۲۶ پ : حذف شده . آ۲۷ من : پ - خود .
آ۲۸ ح : دیده . ب۲۸ ح : کشیده .

3522

گیرم ز پدر بزندگانی دوری طلبیدی از جوانی
چون مرد پدر ترا بقا باد آخر کم از انکه آریش یاد
آیی بزیارتش زمانی واری ز ترحمش نشانی
در پوزش تربتش پناهی عذری ز روان او بخواهی
مجنون ز نوای آن کژ آهنگ نالید و خمید راست چون چنگ
خود را ز دریغ بر زمین زد بسیار طپانچه بر جبین زد
ز آرام و قرار گشت خالی تا گور پدر دوید حالی
چون شوشهٔ تربت پدر دید الماس شکسته در جگر دید
بر تربت او فتاد بیهوش بگرفتش چون جگر در آغوش
از دوستی روان پاکش تر کرد بآب دیده خاکش
گه خاک ورا گرفت در بر گه کرد ز درد خاک بر سر

آ۸ ج : ندیدگانی . ب۹ خ : آرایش یاد . ب۱۰ واری : چ-پرسی، ج : داری ؛ پ : واری ز تربتش ؛ ح : داری بترحمش .
آ۱۱ تربتش : ح-و پرسش . ب۱۱ ث : روان من بخواهی، خ : نخواهی . آ۱۲ پ : سک آهنگ ، خ : نوآهنگ . ب۱۳ خ : بر زمین زد . ب۱۴ ث : تا خاک پدر . ۱۵ خ : حذف شده
آ۱۵ ح : چون شیفته تربت . آ۱۶ ث ج ح ر : بر تربتش او فتاد ؛ فتاد : خ-نشست ؛ پ : فتاد مدهوش . ب۱۶ جگر : ح-پدر . ب۱۷ آب : خ-بخون . ب۱۸ ح : گه خاک ز درد کرد بر سر .

3522

آگاهی مجنون از وفات پدر *

روزی ز قضا بوقت شبگیر — میرفت شکاریی به نخجیر
بر نجد نشسته بود مجنون — چون بر سر تاج دُر مکنون
صیّاد چو دید بر گذر شیر — بگشاد دروزبان چوشمشیر
پرسید ازو چو سوکواران — کای دور ز اهل بیت و یاران
فارغ که ز پیش تو پسی هست — یاجز لیلی ترا کسی هست
نه ز مادر و نه ز پدر بیاد — بی شرم کسی که شرم بادت
چون تو خلفی بخاک بهتر — کز ناخلفی براوری سر

---

* ب پ ز ث چ : خبردارشدن (ز ث : خبریافتن) مجنون از وفات پدر (پ : پدرخود) ، ت : خبردارشدن مجنون از وفات پدرخویش، ج : خبر یافتن مجنون ازمرگ پدرخود ، ح : آگاه شدن مجنون ازوفات پدر، خ ر : آگاهی مجنون از وفات (ر : ازمرگ) پدر .

آ۲ ب : در نجد ؛ ث : دید مجنون . آ۳ ح : درگذر . ب۳ ث خ : زبان درو ؛ ح : زبان بشمشیر . آ۴ پ ث ج چ ح خ ر : پرسید ورا . ب۴ ر : ازاهل؛ ح : زاهل وبیت و ؛ ۵ ب ز ت : حذف شده . آ۵ پ : کسی هست . ب۵ خ : کسی ترا هست . ۶ ث : حذف شده . آ۶ پ ح : نه مادرو نی (پ : نه) پدر . ب۶ خ : کسی حذف شده . ب۷ ح خ : براوردسر

3522

عرّاده و منجنیق وغضبان بر حصن فلک نهاد نتوان
کو دور چنان شدست ازین خاک کز طعنهٔ خاک باشدش باک
مستانه مبین درین عمل‌گاه کافتاده چو تو بسیست در چاه
پنداشته بدین درازی هست این نمط از برای بازی
تا زین چاهت برون نیارند دایم رسنت فرو گذارند
لا و الله کین بساط محمور نطعیست که نیست قطع از و دور
هرجا که عمارتی بیابی باشد پس و پیش او خرابی
وانجا که خرابه ایست پیوست هم رسم عمارتی در و هست
در هیچ ده از خراب و آباد باقی ننهاده اند بنیاد

---

۵۷ - ۶۵ ر : در حاشیه نوشته شده . آ۵۷ پ : عرّاده ز منجنیق غضبان ؛ ث ح : منجنیق عصیان . ب۵۷ حصن : ز - دوش ، ج : بام .
آ۵۸ پ : کر دور ؛ ث : چون دور چنین ، خ : کردون نچنان ؛ چ : از دو چنان شدست این خاک . ب۵۸ ت : نبود ش باک ، پ : باشدت ، ث ج ح خ : نایدش ، ر : (در حاشیه) — باشد او پاک . آ۵۹ پ : گذرگاه ، ح : نظرگاه . ب۵۹ پ : کافتاد ؛ ث ج چ ز : کافتاده بسیست چون تو در چاه (ث ح : در راه)
۶۰، ۶۱ : چ ۶۱ ، ۶۰ . آ۶۰ ز : پنداشتنی بدین ؛ ب : بدان . آ۶۱ خ : فرو نیارند . ب آ۶۱ ت ز ح : دانم . ب۶۲ ب ز : نطعیست که نطع ازو بود دور ، ت : نطعیست که نطع شد ازو دور ؛ خ : ازان . آ۶۳ خ : عمارتی در و هست . ب۶۳ پ ت ج چ ح : آن ؛ او خرابی : خ - آن خرابه پیوست . ۶۴ خ : حذف شده . آ۶۴ ح : آنجا . ب۶۴ ح : دران هست .

رفتند کیان و دین پرستان ماندند جهان بزیردستان
این قوم گیای آن کیانند برجای کیان نگر کیانند
هم پایهٔ آن سران نگردی الا بطریق نیک مردی
نیکی کن واز بدی میندیش نیک آید نیک را فرا پیش
بد با تو نکرد هرکه بد کرد کان بد به یقین بجای خود کرد
نیکی بکن و بچه در انداز کز چه بتو روی برکند باز
هر نیک و بدی که در نوائیست درگنبد عالمش صدائیست
باکوه کسی که راز گوید کوه آنچه شنید باز گوید
در چرخ بلند اگر بلندی میکن نظری بهوشمندی
کس سر ز فلک بدر نبرد ست وین رقعه کسی بسر نبرد ست

---

۴۷ ح : حذف شده . ب۴۷ چ : مانند ، خ : ماندست . آ۴۸ پ ث ج : این قوم کیانی از کیانند ؛ گیای : چ ح ر - کیان و ، خ : کیانی . ب۴۸ ث : دگر کیانند . آ۴۹ پ : این . آ۵۰ ، ب۵۰ : ح ب۵۰ ، آ۵۰ . آ۵۰ پ : وز ؛ ر : بیندیش . ب۵۰ خ : آید و ب۵۱ ح : کان بد به تن و بجان خود ؛ ز : بجان خود . آ۵۲ بکن و : خ - کن و آن ؛ پ : بچه بینداز . ب۵۲ خ : کان چه ؛ برکند : پ - راکند ، ث : درکند ، ج : را نهد . ۵۳ ، ۵۴ : چ - ۵۴ ، ۵۳ . آ۵۳ که در : ح - وکه و . ب۵۳ ج : عالمش ادائیست . ۵۵ ر : در حاشیه نوشته شده . آ۵۵ پ : از بلندی .

۵۶ ر : حذف شده . ب۵۶ ب ز : وین دفعه .

3522

سیم ارچه صلاح خوب و زشتیست | لنگر شکن هزار کشتیست
چون چه مستان مدار در چنگ | بستان و بده چو آسیا سنگ
چون بستانی ببایدت داد | کز داد وستد جهان شد آباد
گه دوک تراش باش و بتراش | گه تیر تراش نیز می باش
چون بارت نیست باج نبود | بر ویرانی خراج نبود
فارغ منشین بهیچ جائی | میزن بدروغ دست و پائی
غافل مگذر بهیچ کوئی | میکن بنفاق های و هوئی
افسرده کسیست مرد بیکار | خر پشت بریده باد بی بار
زانان که جنیبه با تو راندند | بنگر بجریده تا که ماندند

آ۳۸ ب ت : سلیح . ب۳۸ ب پ ت ز ث ج چ خ : لشگر . آ۳۹ پ : چون حو بستان مدار ، ث : چون بستانی مدار . آ۴۰ خ : دادی بستان ببایدت داد. ۴۱ خ : حذف شده . ۴۱ ، ۴۳ ، ۴۴ ، ۴۵ ر : در حاشیه نوشته شده . ب۴۱ پ : تواش و ؛ نیز : ج ـ تیر . آ۴۲ پ ث : چون بار نبود باج نبود ، خ : بارت که جو نیست باج نبود . ب۴۲ خ : ویران شده را خراج نبود . ۴۳ ، ۴۴ : ر ـ ۴۴ ، ۴۳ . آ۴۴ ح : فارغ مگذر ؛ پ : غافل منشین. ب۴۴ ح : میزن بنفاق ؛ پ : میکن بقاب های هوئی. ۴۵ پ ث : حذف شده آ۴۵ کسیست : ج چ خ ـ رکست ، ح : بهست . ب۴۵ ج خ : چوبست (خ : جوبست) بریده شاخ بی مار (خ : بی بار) ؛ ح : خرپشته برنده باد ۴۶ ح حذف شده . آ۴۶ زانان : ب ت ز ـ زانجا ؛ چ : وانان که جریده ؛ پ ث ج خ : زانان که جریده . ب۴۶ پ : باجه ماندند.

3522

در کاسش نیست جز جگرچیز وز پهلوی ماست آن جگرنیز *
با هرکه درین جهان نشینی خواهی که به بینیش نه بینی
این دیو کده نه جای میلست برخیز که رهگذار سیل است
خرما دهنیست خار در بوس افسوس که هست جای افسوس
سرو تو درین چمن دریغ است کابش نمک و گیاش تیغ است
تا چند غم زمانه خوردن تازیدن و تازیانه خوردن
عالم خوش خور که عالم اینست تو در غم عالمی غم اینست
دزدی که بود ز دست بالا گوهر برد از میان کالا
آن مار بود نه مرد چالاک کو گنج رها کند خورد خاک
خوش خور که گل جهان فروزی چون مار مباش خاک روزی
عمرست غرض بعمر درپیچ چون عمر نماند گومان هیچ

آ۲۷ ت : درکاسش نیست . ب۲۷ ماست : ر-تست . * ج-افزوده :
ننشست فرشتهٔ درین راه کین غول نبرش از سرجاه . ۲۸ - ۳۰
ر : درحاشیه نوشته شده .
ب۲۸ ب ت ز ث ج : بینی که نخواهیش (ز ج : نخواهیش) نه (ج : که) بینی .
۳۰ پ ث : حذف شده . آ۳۰ ب ت ز : دهنست ؛ ر : خرما دهنی دست
خار در بوس . ۳۱ پ : حذف شده . آ۳۱ ت : تو-حذف شده .
ب۳۳ عالمی : ز - عالم و . ۳۴ ر : درحاشیه نوشته شده . آ۳۶ که :
پ - جو . آ۳۷ بعمر : پ - بینم .

3522

28x

چون از سر این درود بگذشت بدرودش کرد و باز پس گشت
آمد بسرای خویش رنجور نزدیک بدانکه جان شود دور
روزی دو ز راه ناتوانی میکرد بغصّه زندگانی
ناگه اجل از کمین برون تاخت ناساخته کار کار او ساخت
مرغ فلکی برون شد از دام در مقعد صدق یافت آرام
عرشی بطناب عرش زد دست خاکی بکنار خاک پیوست
آسوده کسیست کو درین دیر ناسوده بود چو ماه در سیر
درخانهٔ غم بقا نگیرد چون برق بزاید و بمیرد
درمنزل عالم سپنجی آسوده مباش تا نرنجی
آنکس که درین دهش مقامست آسوده دلی برو حرامست
آن مرد کز ین حصار جان برد آن مرد درین نه این دران مرد
دیویست جهان فرشته صورت در بند هلاک تو ضرورت

ب۱۶ اچ : نزدیک که جان ازو شود دور ؛ بدانکه : پ ـ برانکه ، ث : بآن که .
آ۱۷ زراه : ح ر ـ زروی . آ۱۸ کمین : پ ـ میان . آ۱۹ ت : ازمام . ب۱۹ پ ج ح : درمقصد . ۲۰ ، ۲۱ ث : حذف شده . آ۲۰ پ : عزمش بطناب . ب۲۰ بکنار ؛ پ ج ر ـ بنشیب . آ۲۱ ح : کسیست کاندرین دیر ؛ ب : سیر .
ب۲۱ در : ح ـ از . ب۲۲ پ : بزاید او بمیرد ؛ ح : درخانه غم بزاد و میرد .
آ۲۴ ت ز : رهش . ۲۵ ـ ۴۳ ح : حذف شده
ب۲۵ نه : ب ت ز ـ و . آ۲۶ ز : دیوست .

3522

درگردنم آر دست برخیز | آبی ز سرشک بر دلم ریز
تا غسل سفر کنم بدان آب | در مهد سفر خوشم برد خواب
این باز پسین دم رحیل است | در دیده بجای سرمه میل است
در برگیرم نه جای نازست | تا توشه کنم که ره درازست
زین عالم رخت بر نهادم | در عالم دیگر اوفتادم
هم دور نیم ز عالم تو | میمیرم و می‌خورم غم تو
با اینکه چو دیده نازنینی | بدرود که دیگرم نه بینی *
بدرود که عزم کوچ کردم | رفتم نه چنان که باز گردم
بدرود که خویشی از میان رفت | ما دیر شدیم و کاروان رفت

آ۶ پ چ ر : دست و . ب۶ دلم : چ ـ سرم ، ح ر : خم . آ۷ پ : تا غسل کفن کنم بران آب ؛ سفر : ت ز ث ج چ ح خ ـ کفن . ب۷ سفر : خ ـ لحد ؛ پ ث : بود خواب . ۸ ـ ۳۶ خ : حذف شده . آ۸ پ : کین باز ؛ دم : ح ـ که . آ۹ در : ح ـ کو ؛ نه جای : ث ـ چه جای ، چ : نه وقت . آ۱۰ پ : وین . ب۱۰ پ : درقبض قباعت اوفتادم ؛ ح : عالمی . ۱۱ ، ۱۲ ب ت ز : حذف شده . آ۱۲ ث ج چ : با آنکه . * ث ج چ ح ر (درنسخهٔ ث بعد از بیت ۱۳) افزوده : بدرود که رخت راه بستم درکشتی رفتگان نشستم . ث چ ح ر افزوده : بدرود که بار بنهادم درقبض قیامت اوفتادم (چ : ازخانه به بادیه فتادم) . درنسخهٔ ث ابیات ۱۱ ، ۱۲ ، ۱۳ و بیت های افزوده شده تکرار میشود . آ۱۳ کوج : ث ح ـ راه . ۱۳ ، ۱۴ : ر ـ ۱۴ ، ۱۳ . ۱۴ ، ۱۵ ث : حذف شده . آ۱۴ چ : بدرود که . ب۱۴ و : پ ز : حذف شده .

3522
289

وداع کردن پدر مجنونرا *

چون دید پدر که دردمندست در عالم عشق شهربندست
برداشت از و امید بهبود کان رشتهٔ تب پر از گره بود
گفت ای جگر و جگرخور من هم غلّ من و هم افسر من
نومیدی تو سماع کردم خودرا و ترا وداع کردم**
افتاد پدر ز کار بگری بگری بسزا و زار بگری

---

* ب پ : وداع کردن پدر مجنون مجنون را ، ت : وداع کردن پدر مجنون مجنونرا و بازگشتن و وفات کردن ، ز : گفتار اندر وداع کردن پدر مجنون مجنونرا و رفتن بمقام و وفات یافتن ، ث ر : وداع کردن پدر مجنونرا ، ج : وداع کردن مجنون پدر را ، ح : عذرخواستن پدر مجنون از مجنون و وداع کردن و رفتن ، خ : سرفصل حذف شده .

ب۱ ح : عشق و . ب۲ تب : چ - در ، خ : او ؛ ح : کان رشته بدیراز کروبود .

آ۳ و : ب ت زح - حذف شده ب۳ خ : هم عین من . * * ج چ (ر : درحاشیه) افزوده :

بگرفته ام از تن و دم خویش نگرفته ام ازجهان کم وبیش (ر : نارفته ازاین جهان کم خویش ، ج : ناگفته ازین سخن کم خویش)
برماتم تو (ج : برماتم خود) گریست خواهم بی تو بجهان چه زیست خواهم . ۵ پ : حذف شده . آ۵ خ : افتاده ؛ ج : زکار و بگریست . ب۵ بسزا : خ براو ؛ ج : بگریست بدرد و زار بگریست .

3522

گوری بکن و بنه برو دست　　پندار که مرد عاشقی مست
زانکس نتوان صلاح درخواست　　کز وی قلم صلاح برخاست
گفتی که شب رحیل پیشست　　این گم شده در رحیل خویشست
تا رحلت تو خزان من بود　　آن تو ندانم آن من بود
بر مرگ تو زنده اشک ریزد　　من مرده ز مردهٔ چه خیزد

آ۳۲ چ ح خ ر : و بر و بنه .
ب۳۲ پ : انکار که ؛
ب ت ز ج ح : عاشق .
آ۳۳ صلاح : پ ـ خلاص .
ب۳۳ قلم صلاح : چ ـ رقم فلاح ؛
صلاح : پ ث ج ـ فلاح .
آ۳۴ شب : ت ث خ ر ـ ره .
ب۳۴ ر : وین ؛ در : ث ـ بر ، خ : را ؛
ح : بیشست .
آ۳۵ ج : یا رحلت تو خود آن من بود ؛
ح : با ؛ تو : خ ـ من ؛ خزان : ث روان .
ب۳۵ ندانم : ج ـ نبود .
آ۳۶ ث : دیده .

3522
291

۲۵ با وحش کسی که انس گیرد هم عادت وحشیان پذیرد
چون خربزه مگس گزیده به گر شوم از شکم بریده
ترسم چو زمن برآید این گرد در جملهٔ دوستان رسد درد
به کابله را ز طفل پوشند تا خون بجوش را نجوشند
مایل بخرابیست رایم آن به که خراب گشت جایم
۳۰ کم گیر ز مزرعت گیاهی گو در عدم افت خاک راهی
یک حرف مگیر از انچه خواندی پندار که نطفهٔ نراندی

---

۲۶ پ ج : حذف شده .

۲۶ ح :

خون خربزه مگس درنده به گر شود از شکر برنده

ب۲۶ خ : از شکر ؛ ب : دریده .

۲۷ ث : حذف شده .

آ۲۷ چو : ر - که ب۲۷ خ : بر ؛ ر : بوستان . ب۲۸ پ : یا ؛ ر : نخوشند . آ۲۹ بخرابیست : پ - بخرابه گشت ، خ : بخرابه ایست ؛ ح : رانم . ب۲۹ ح : زاندم که خرابه گشت جانم ؛ آن به : ب ت ز - انجا ؛ خ : وان به که خرابه ؛ پ چ : خرابه . آ۳۰ پ ح خ : زمزعه . ب۳۰ ح : گر در عدمست ؛ پ : در عدم است . آ۳۱ ح : مگو .

آ۳۱ ج : انکار که ؛ ب ت ز : نقطهٔ ، پ : طعنهٔ ، ح : نکتهٔ .

3522

امروز مگو چه خورده دوش | کان خود سخنی بود فراموش
گر زانچه رود درین زمانم | پرسی که چه میکنی ندانم
دانم پدری تو من غلامت | واگاه نیم که چیست نامت
تنها نه پدر زیاد من رفت | خود یاد من از نهاد من رفت
درخود غلطم که من چه نامم | معشوقم و عاشقم کدامم
چون برق دلم زگرمی افروخت | دلگرمی من وجود من سوخت
چون من بکرهچه گیائی | قانع شده ام زهر ابائی
پنداری کاسیای دوران | پرداخته گشت از آب وازنان
در وحشت خویش گشته ام گم | وحشی نزید میان مردم

آ۱۶ پ ج : بگو . ب۱۶ خود : هم .
۱۷ پ : حذف شده .
آ۱۷ ث : ور زین چه ، ح : گر زانکه ، خ : کر سنح .
آ۱۸ تو : ج چ ح - و . ب۱۸ چ ح : آگاه . ب۲۰ ب ت ز ث ج چ ح : و حذف شده ؛ پ : کدامست . ۲۱ ، ۲۲ پ : حذف شده .
آ۲۱ دلگرمی من : خ - گرمی دلم . ۲۲ ح : حذف شده . آ۲۲ ث : من چون که بآب یاگیائی ؛ ج : من چون ؛ خ : من چون بکوبمه ؛ چ : بکوبچه ؛ ر : بکوبچه وگیائی ب۲۲ خ : راضی شده ام زهر پناهی ؛ قانع : ج - فارغ . آ۲۳ ح : پنداشته کاسیاب ؛ پ : کژان . ب۲۳ گشت : ج چ - شد .
آ۲۴ نزید : ث چ - چه کند ، خ : شده از ؛ نزید میان : ح - نرسد بکرد

مجنون تباه مغز بیهوش چون کرد نصیحت پدر گوش
گفت ای نفس تو جان فزایم اندیشهٔ تو گره گشایم
مولای نصیحت تو هوشم در حلقه بندگیت گوشم
پند تو چراغ جان فروزیست نشنیدن من ز تنگ روزیست
فرمان تو کرد نیست دانم کوشم که کنم نمی توانم
بر من ز خرد چه سکه بندی بر سکه کار من چه خندی
در خاطر من که عشق ورزد عالم همه حبهٔ نیرزد
بختم نچنان بباد داوست کز هیچ شنیده‌ام یاد دست
هر یاد که بود رفت بر باد جز فراموشی نماند بر یاد

آ۷ پ : آن مغز سیاه مغز پرجوش ؛ ج ح خ : سیاه ؛ ب : سپاه مغز پرجوش ، ت ز چ : سیاه مغز پرجوش .

آ۹ پ : گوشم . ب۹ ز : بندگیست . آ۱۰ پ ح : دلفروزیست ب۱۰ ح : نشنیدن تو ز تیره روزیست ؛ پ : ز یک روزیست ، چ : ز تیره روزیست. ب۱۱ کوشم : پ ح خ ـ خواهم ؛ ج : لیکن چکنم .

آ۱۲ زخرد : ث ـ زخودی ، ح : بخرد .

آ۱۳ ب ت ز : بر .

ب۱۴ ز : شنیدم بیاد ست ، ث خ : شنیده‌ام بیاد ست .

۱۵، ۱۶ : پ ۱۶، ۱۵ . آ۱۵ پ : رفتم از یاد . ب۱۵ ج ر : فرمشیم.

جواب دادن مجنون پدر را *

چون پند پدر شنید فرزند — میخواست که دل نهد بر آن پند
روزی دو بچابکی شکیبد — مادر کشد و پدر فریبد
چون توبه عشق می سگالید — عشق آمد و گوش توبه مالید
درعشق که پیل هم پیاده است — مرد انه کسیست کاوفتاده است
شیر نمدین و شیر بیشه — این دوزد و آن درد همیشه
تیری که ز شست عشق خیزد — بر دست زننده زخم ریزد

---

* ب : سرفصل حذف شده . ، پ : جواب گفتن مجنون پدر را ، ت : جواب دادن مجنون پدر خویش را وعذر خواستن ، ز : عذرخواستن مجنون از پدر ، ج ح : پاسخ دادن مجنون پدر را ، د : این فصل درنسخهٔ د ـ حذف شده . آ ر : شنود . ب آ ج : دران ، خ : بدان . آ خ : نشنید . ب ۲ خ : مادر نکرد پدر به بیند ؛ ر : پا درکشد . ۴-۷ ر : حذف شده . آ ۴ پیل هم : ح ـ فیل چون ؛ ث : که عقل ازو بادست ، خ : که میل هم بادست ؛ پ : فتادست . ب ۴ ب ت ز : کسی . ۵ ب ت ز ج : حذف شده . ب ۵ ح : او دوزدو این ؛ خ : واین . آ ۶ ج : که شست ؛ ز خ : زشصت . ب ۶ چ : برشست ؛ ح : خیزد .

3522

بیگانهٔ از میان در آید | اندوختهٔ مرا رباید
پس ماندهٔ من پسم نباشد | باچون توکسی کسم نباشد
آواز رحیل دادم اینک | درکوچگه اوفتادم اینک
ترسم چو بکوچ رانده باشم | آیی تو و من نمانده باشم
سر بر سر خاک من بمالی | نالی ز فراق وسخت نالی
گرخود نفست چو دود باشد | زان دود مرا چه سود باشد*

---

۹۵ ح : حذف شده .
۹۵ آب ز : تا .
۹۶ آب ح : درکوچهٔ .
۹۷ ، ۹۸ : ج ۹۸ ، ۹۷ .
۹۷ آ چو : پ ث ح ر - که .
۹۸ آ ج : رخ بر سر .
۹۸ آب وسخت : خ - وزار .
۹۹ آ ج : گرچه نفست چو عود باشد ؛
خود : ث ج ح خ - چه ؛
ب ت ز : نفسم
* چ ر افزوده :
ور نار (نار : ر - تاب) غمت جهان بسوزد کی چهرهٔ بخت من فروزد .

3522

۸۵ خوش زی تو که من ورق نوشتم — می خور تو که من خراب گشتم
من میگذرم تو در امان باش — غم کشت مرا تو شادمان باش
افتاد بر آفتاب گردم — نزدیک شد آفتاب زردم
روزم بشب آمد ای سحرخان — جانم بلب آمد ای پسرخان
ای جان پدر بیا و بشتاب — تا جان پدر نرفته دریاب
۹۰ زان پیش که من درآیم از پای — در خانهٔ خویش گرم کن جای
تا چون اجلم رسد بمیرم — دانم که کسیست جای گیرم
چون رخت کشند ازین سرایم — آخر خلفی بود بجایم
نپسندد هیچ دوست و دشمن — من مرده تو خالی از سر من

---

۸۵ پ : حذف شده .
۸۵ آ ز : خود زی تو که من ورق نبشتم ؛
ح : زی - حذف شده ؛
تو که من : ث چ خ - که من این .
۸۹ آ پ ث ج چ خ : نرفت .
۹۰ آ ج : درخانهٔ خود تو گرم .
۹۱ - ۹۵ ر : حذف شده.
۹۲ آ پ : کشم بران سرایم ؛
ز : از سرایم .
۹۳ آ ج چ ح : و - حذف شده

3522

تو آدمیی بدین شریفی با غول چرا کنی حریفی *
روزی دوکه با تو هم عنانم خالی مشو از رکاب جانم
جنس تو منم حریف من باش تسکین دل ضعیف من باش
امشب چو عنان زمن بتابی فردا که طلب کنی نیابی
گر بر تو ازین سخن گرانیست این هم ز قضای آسمانیست
نزدیک رسید کار میساز با گردش روزگار میساز

آ۷۹ تو : ب ت ز - نه
ب۷۹ غول : پ ح - دیو
* ج افزوده :
دیوانه مشو که مرد هشیار از بیخبران شوند بیزار
پرهیز مکن زخاطر تیز وز بخت گریز پای بگریز
۸۰ ح : حذف شده .
۸۰ ، ۸۱ : ث ج : ۸۱ ، ۸۰ .
آ۸۰ پ : هم حریفم . ب۸۰ خالی : پ - فارغ ؛ ت ز : رکیب . ۸۱ ، ۸۲ : ج ۸۲ ، ۸۱ .
۸۲ ب ت ز : حذف شده . آ۸۲ ، ب۸۲ : ج ب۸۲ ، آ۸۲ .
۸۲ ج : امشب که طلب کنی نیابی فردا جو زمن عنان بتابی
آ۸۲ ج : امروز زمن عنان چه تابی ؛ ح : زمن عنان .
ب۸۲ ث : بیابی . ب۸۳ ث : آن .

3522

۷۰ پیشینه عیار مرگ بر سنج — تا مرگ رسد نباشدت رنج
از پنجهٔ مرگ جان کسی برد — کو پیش ز مرگ خویشتن مرد
هر سر که بوقت مرگ پیشست — سیلی زدهٔ قفای خویشست
وان لب که دران سفر بخندد — از پختهٔ خویش توشه بندد
میدان تو بی کسست بنشین — شوریده سری بسست بنشین
۷۵ آرام گهیست هر دمی را — پایانی هست هر غمی را
سگ را وطن و ترا وطن نیست — تو آدمیی درین سخن نیست
گر آدمیی چو آدمی باش — ور دیو چو دیو درزمی باش
غولی که بسیج درزمی کرد — خود را بتکلف آدمی کرد

آ۷۰ ح : بنشین وعیار رنج می سنج ؛ عیار : پ-عنان ؛ ث ر : می سنج .
آ۷۱ پ : از عنجهٔ .
آ۷۲ مرگ : ر-خویش . ب۷۳ توشه : پ-پخته ، ح:زله،
آ۷۴ ح : میدان پرخسست .
آ۷۵ ج ر : آرام دلیست . ب۷۵ پ : بایای خمیست هرجمی را.
آ۷۶ ح : وطن نی . ب۷۶ ح : سخن نی .
۷۷ پ : حذف شده . ب۷۷ ور : ب ت ز -گر ؛ ج : گر دیو چو دیو درزمین ؛ ح : در زمین . آ۷۸ ت ز : غولی بسبنح در زمین کرد ؛ ب: غولی بسبنح ؛ ج : که نزول درزمین ؛ ث : که سبخ ؛ پ ح : درزمین. ب۷۸ خود را : پ-حود

3522

به گر نفسیت خوش برآید | تا خود نفسی دگر چه زاید
هر خوشدلیی که آن نه حالیست | از نکتهٔ اعتماد خالیست
بس گندم کان ذخیره کردند | زان جو که زدند جو نخوردند
۶۵ امروز که روز عمر برجاست | می باید کرد کار خود راست
فردا که اجل عنان بگیرد | عذر تو جهان کجا پذیرد
شربت نه ز خاص خویشت آرند | هم کردهٔ تو به پیشت آرند
آن پوشد زن که رشته باشد | مرد آن درود که کشته باشد
امروز بخور جهد می سوز | تا بوی خوشیت باشد آن روز

آ۶۲ پ ح : نفسیست . ب۶۲ ر : نفس .
آ۶۳ ح : آن خیالیست . ب۶۳ ت : از نقطه ، ر : از تکیه
۶۴ ، ۶۵ ح : حذف شده . ۶۴ ج :
بس که گندم کان خزینه کردند | یک جو بر ازو همی نخوردند
ب۶۴ ث : زان یک جو بر ازو نخوردند ؛ پ : رسد ؛ ز : وجو نخوردند.
۶۶ ، ۶۷ : پ - ۶۷ ، ۶۶ .
آ۶۶ ت : پذیرد . ب۶۶ ث ج ح : کجا جهان .
آ۶۷ پ : شربت که ز خاص خویش دادند ؛ ج : نه ز جای .
ب۶۷ ب ت ر : پردهٔ ؛ تو : ث - خود . ۶۸ پ : حذف شده .
آ۶۸ ، ب۶۸ : ث ب۶۸ ، آ۶۸ . آ۶۹ چ : بجور و جهد ، ح : بجد و جهد ؛
جهد : ب ت ز - جهل ، پ : بود . ب۶۹ باشد : ح - آید .

3522
300

از توسنی تو پرشد ایّام | روزی دوسه رام شو بیارام
سر رفت و هنوز بد لگامی | دل سوخته شد هنوز خامی
ساکن شو ازین جمازه راندن | با یاوگیان فرس دواندن
گه مشرف دیوخانه بودن | گه دیوچه زمانه بودن
صابر شو و پایدار و بشکیب | خود را بدمی دروغ بفریب
۶۰ خوش باش بعشوه گرچه باد است | بس عاقل کو بعشوه شاد است
گر عشوه بود دروغ و گر راست | کار نفسی تواند آراست

---

۵۵ ، ۵۶ : ب ت ز ۵۶ ، ۵۵ .

آ۵۵ توسنی : پ - توسکن .

آ۵۶ ب ت ز ج : و - حذف شده .

ب۵۶ سوخته شد : ب ت ز ج - سوخت ترا ، ح : بخته شد و ؛ شد : پ ج - و ب۵۷ ث : باياوه گيان قرين دواندن ؛ پ : باياوه كران ؛ ح : باياوه گيان . ۵۸ ، ۵۹ ، ۶۰ : ج ۶۰ ، ۵۸ ، ۵۹ .

ب۵۹ ج : بدم ؛ پ : بدم و دروغ ، ح : بدم فروغ ؛ ب ت ز ث : بدم دروغ مفريب .

۶۰ پ : حذف شده . ۶۰ ، ۶۱ ، ۶۲ ، ۶۳ : ز ۶۲ ، ۶۳ ، ۶۴ ، ۶۰ .

آ۶۰ بعشوه گرچه : ب ت ز - اگرچه عمر . ب۶۰ ج : پس غافل ؛ ب ت ز : زعشوه . ۶۱ ب ت ز : حذف شده . آ۶۱ ج : دروغ وگر بود ؛ دروغ : پ ح - اميد ؛ وگر : ث - يا . ب۶۱ كار : ج ر - آخر ، ح : كارى

3522

301

۴۵ در زخم چنین نشانه گاهی | سالیست نشسته گیرو ماهی
تیری زده چوخ بی مدارا | خون ریخته از تو آشکارا
روزی دو سه پی فشرده گیرت | افتاده ز پای و مرده گیرت
از مرداری ز گرگ تا شیر | کرده ددهٔ دورا شکم سیر
بهتر سگ کوی خویش بودن | تا ذل غریبی آزمودن
۵۰ چندانکه دویدنی دویدی | جائی نرسیدی و رسیدی
رنجیده شدن نه رای دارد | با رنج کشی که پای دارد
آن رود کده که جای آبست | از سیل نگر که چون خرابست
وان کوه که سیل از و گریزد | در زلزله بین که چون بریزد
زینسان که تو زخم رنج بینی | فرسوده شوی گر آهنینی

آ۴۵ در : پ-ان . ب۴۵ ح : سالیست ؛ پ : سالیست نسته
آ۴۷ گیرت : پ-کردن . ب۴۷ پ : افتاده ربان و مرده کردن . آ۴۸
ج : درمرداری نگز که چون شیر ؛ از : پ ث ح ر- در ، خ : وز. ب۴۸ خ :
کردیده دلم زجان خود سیر ؛ ب : کردد ، پ : کردی ؛ ددهٔ دورا : چ ر-
دد و دام را ، ح : دد و دام هم . آ۴۹ کوی : پ خ ر- شهر . ب۴۹ تا : پ-با ، چ : یا ،
ح خ : از ۵۰ ح : حذف شده . آ۵۱ ر : دویدی ؛ ث : دویدی و دریدی ب۵۱ ب پ ت ز :
نرسیدنی رسیدی ، خ : نه رسیده در رسیدی آ۵۱ پ : شدی ؛ نه : ج که آ۵۱ ح خ : کسی چه
آ۵۲ ح : این دود کده چه ۵۳ پ ح : حذف شده . آ۵۳ خ : سیل که کوه ؛ ث ر : ازان .
آ۵۴ تو زخم : ث-هی تو ؛ زخم رنج : چ رنج و زخم ، ح : در دو رنج ؛ پ : و رنج . ب۵۴ ح :
فرسوده نکردهٔ امینی .

3522

از هردو سرشک دیده بگشاد | این بوسه بران وآن برین داد
کردند زروی بیقراری | برخود بهزار نوحه زاری
چون چشم پدر زگریه پرداخت | سر تا قدمش نظر برانداخت
دیدش چو برهنگان محشر | هم شخص برهنه مانده هم سر
از عیبه گشاد کسوتی نغز | پوشید ورا زپای تا مغز
درهیکل او کشید جامه | از غایت کفش تا عمامه
از هر مثلی که یاد بودش | پندی پدرانه می نمودش *
کای جان پدر نه جای خوابست | کایام دو اسبه درشتابست
زین ره که گیاش تیغ تیزست | بگریز که مصلحت گریزست

آ۳۶ خ : از هرطرفی سرشک بگشاد . ب۳۶ ر : بدان وآن بدین ؛
ث : واو . ۳۷ ح : حذف شده . ب۳۷ نوحه : ب ت زخ - گونه ،
پ : ناله . آ۳۸ ب ت : پدر بدید بشناخت ، ز : پدر بدیده
بشناخت . ب۳۸ ب ث زج چ : بینداخت ، پ ث خ : درانداخت .
ب۳۹ شخص : ج ح ر - پای ؛ پ : ماند ؛ خ : ماند وهم . آ۴۰ ج ح :
غیبه ، خ : عینه . ب۴۰ ورا : چ ر - درو . آ۴۱ ج : کشیده . ب۴۱ کفش :
خ - فرق . آ۴۲ ح : که بود یادش . ب۴۲ ب زج : پند ، پ : بدری ؛ ح :
می بدادش . * پ : بعد از بیت ۴۲ سرفصل « پند دادن پدر مجنون را » افزوده .
آ۴۳ جای : پ ث ح خ - وقت . آ۴۴ زین ره : ث - زینجا ، ج : زین ده ؛ گیاش :
پ - قیاس .

3522

303

مانده مار پیچ بر پیچ | پیچیده سر از کلاه و سر پیچ
از چرم دوان بدست واری | بر ناف کشیده چون ازاری
آهسته فراز رفت و بنشست | مالید برفق بر سرش دست
خون جگر از جگر برانگیخت | هم بر جگر از جگرهی ریخت
مجنون چو گشاد دیده را باز | شخصی بر خویش دید دمساز
در روی پدر نظاره میکرد | نشناخت و ز و کناره میکرد
آن کو خود را کند فراموش | یاد دگران کجا کند گوش
گفتا چه کسی ز من چه خواهی | ای من رهی تو از چه راهی
گفتا پدر توام بدین روز | جویان تو با دل جگر سوز
مجنون چو شناختش که اوکیست | در پای وی اوفتاد و بگریست

آ۲۶ مار : پ- مکر ؛ ح : درپیچ . ب۲۶ ح : سنجیده ؛ پ : و سر هیچ . ب۲۷ پ : کژ ده .
ب۲۸ پ ز : ز رفق .
ب۲۹ هم : پ- حون ؛ ب ت ز ج : برجگرش جگر . ب۳۰ خ : دید- حذف شده . ب۳۱ پ ج : بشناخت . ۳۲ خ :
انکس که کند خودی فراموش | یاد دگری کجا کند فرا کوش
ب۳۲ ج : دگری . آ۳۳ چه کسی : پ- چکنی . ب۳۳ ازچه راهی : خ- وتو شاهی . ب۳۴ ب : جویای تو با دلی ؛ پ ت ث ج چ : بادلی . آ۳۵، ب۳۵ : ب ب۳۵، آ۳۵ . ب۳۵ ج : درپای پدر فتاد ، خ : دردی پای اوفتاد .

جائی وچه جای ازین مغاکی مانده گور هولناکی
چون ابر سیاه زشت وناخوش چون نفط سپید کان آتش
ره پیش گرفت پیر مظلوم یک روزه دوید تا بدان بوم
کان دید دلش زجای برخاست دیدش نه چنانکه دیده میخواست
بی شخص رونده دید جانی در پوست کشیده استخوانی
آوارهٔ از جهان هستی متواری راه بت پرستی
چوبی بخیال باز بسته موئی زدهان مرک رسته
بر روی زمین زسک دوان تر وز زیر زمینیان نهان تر
دیک جسدش زجوش رفته افتاده زمغز و هوش رفته

آ۱۷ ب ز : زین . ب۱۷ ز : بگور . ب۱۸ ر : نفت ؛ سپید : ب ت ز - سیاه ، چ ح : سفید ؛ ج : سفید وکان .

ب۱۹ پ : یکسر بدوید تا برآن بوم ، چ : یکروز دوید تا بآن بوم ؛ یک روزه : ب ث ح - یک روز ، خ : آشفته ؛ ج : یکسر بدوید . ب۲۰ ح : آن .

۲۲ ، ۲۳ : ث ۲۳ ، ۲۲ . آ۲۲ ب ت ز : آواره ازین .

ب۲۲ بت : پ - شب . آ۲۳ ج : خونی ، چ : خوابی ، ر : جونی ؛ پ : خونی زخیال ؛ ح : زخیال . ب۲۳ پ : زدهان . حذف شده .

آ۲۴ پ : روانتر . آ۲۵ خ : دل درجسدش بجوش رفته ؛ ز : بجوش . ب۲۵ زمغز : ث - زعقل ، ر : زپای ؛ ب ت زچ ح خ : وحذف شده .

3522

305

زان درد رسیده گشت نومید | کامید بهی نداشت جاوید
درگوشه نشست وساخت توشه | تاکی رسدش چهارگوشه
پیری و ضعیفی و زبونی | کردش برحیل رهنمونی
تنگ آمد ازین سراچهٔ تنگ | شد نای گلوش چون دم چنگ
ترسید کاجل بسر درآید | بیگانه کسی زدر درآید
بگرفت عصا چو ناتوانان | برداشت تنی دوازجوانان
شد بازبجست وجوی فرزند | برهرچه کند خدای خرسند
برگشت بگرد کوه وصحرا | در ریگ سیاه ودشت خضرا
میزد بامید دست و پائی | از وی اثری ندید جائی
تا عاقبتش یکی نشان داد | کانک بفلان عقوبت آباد

---

۷ خ : حذف شده . آ۷ درد رسیده : ج ـ دیوستوه ؛ رسیده : ب ت ز ـ بحمله ، پ : سنیبه ، چ : تمام ، ح : نهفته ؛ ث : ستفبه گشت ونومید . ب۷ ز : همی . ب۸ چهار : ح ـ بهار ، خ : زخار ، د : رجاز . ۱۰ د : حذف شده . آ۱۰ ب ت ز چ : آمده زین ؛ ج : زین . ب۱۰ چون دم : ب ت ز ث چ ح خ ـ بسته چون . آ۱۱ پ : برسید . آ۱۱ ز در : ز ـ دکر . ب۱۲ برداشت : پ ـ بکرید ؛ ث : یکی دو . آ۱۳ ر : بجستجوی . ب۱۳ ح : باشد کندش خدای خورسند ؛ کند : ث ـ دهد آ۱۴ ج : کوی . ب۱۴ سیاه : ب ـ روان ؛ پ : وحذف شده ؛ چ : صحرا . آ۱۴ پ : کسی . ب۱۶ پ خ : کاینک ؛ عقوبت آباد : ث ـ خرابه دلشاد ؛ چ : افتاد .

3522

رفتن پدر مجنون بدیدن پسر *

دهقان فصیح پارسی زاد — از حال عرب چنین کند یاد
کان پیر پسر ببادداده — یعقوب ز یوسف اوفتاده
چون مجنون را رمیده دل دید — ز آرامش او امید ببرید
آهی بشکنجه درج میکرد — عمری بامید خرج میکرد
ناسود ز چاره بازجستن — زنگی ختنی نشد بشستن
بسیار دوید و مال پرداخت — اقبال برو نظر نینداخت

---

* ب : رفتن پدر مجنون دیگر باره بدیدن مجنون ؛ پ : آمدن پدر مجنون پیش مجنون ، ز : گفتار اندر رفتن پدر مجنون بدیدن مجنون و نصیحت کردن وی ، ث : رفتن پدر بدیدن مجنون و پند دادن او را ، ج : آمدن پدر مجنون بدیدن مجنون ، چ : رفتن پدر بدیدن مجنون ، ح : پند دادن پدر مجنون عاشق را ، خ : (ناخوانا) ... کردن پدر مجنون را ، د : اندر رفتن پدر مجنون بدیدن مجنون ، ر : رفتن پدر مجنون بدیدن فرزند .

ب۱ کند : پ چ خ د - خبر . ب۳ د : برّید . آ۵ ج : ناسوده دمی زچاره جستن ؛ پ ح : باسود ، ز چ خ : ناسوده ؛ زچاره باز : ث - زراه چاره . ب۵ پ : رنگ حبشی بشیر شستن ؛ ح : نشستن . آ۶ خ : بسیار پرید وبال و پرداخت ؛ پ : و بال درباخت ؛ ج ح : درباخت . ب۶ خ : بدو ؛ ج : نظر برو .

3522

گر آتش بیندت بدان نور | آبش بدهن درآید از دور
باغ ارچه گل و گلاله داست | از عکس رخت نواله خواست
اطلس که قبای لعل شاهیست | با قرمزی رخ تو کاهیست
ز ابروی تو هر خمی خیالیست | هر یک شب عید را هلالست
گر عود نه صندل سپیدست | با سرخ گل تو سرخ بیدست
سلطان رخت بچتر مشگین | هم ملک حبش گرفت و هم چین
از خوبی چهرهٔ چنین یار | دشوار توان برید دشوار
تدبیر دگر جز این ندانم | کین جان بسر تو برفشانم
آزرم وفای تو گزینم | در جور و جفای تو نبینم
هم با تو شکیب را دهم ساز | تا عمر عنان کجا کشد باز

۵۱ح : حذف شده . آ۵۱ پ : بران . ب۵۱ چ : آتش بدهن برآید ؛ د : آتش ؛ ر : بدهان . آ۵۲ ج چ : ز گل گلاله داست ؛ ز : و حذف شده ؛ پ : وگلاب دارد ، خ : وگلاله زاست . ب۵۲ پ : از باغ رخت نواله دارد . ۵۴ ، ۵۵ : ج-۵۵ ، ۵۴ . آ۵۴ ج : و ابروی ، چ : ابروی ؛ خمی : خ د- چمن . ب۵۴ د : یکشبه . آ۵۵ نه : د-که ؛ صندل : پ عنبر ؛ ح : سفیدست . ب۵۵ ث خ د : شاخ بیدست . ب۵۶ حبش : ح ختن ؛ چ : گرفته هم . ب۵۷ پ : دشحوار توان . آ۵۸ح : تدبیری ؛ ر : دیگر ؛ ب ت ز ث ج خ د : جز آن ؛ پ : ندارم . آ۵۹ ث : کازرم ؛ پ : و وفای . ب۵۹ ث : درخورد جفای تو نشینم ؛ پ : درخورد جفای ؛ چ : و حذف شده ؛ ح : نشینم . آ۶۰ پ : باز . ب۶۰ ح خ ر : کجا عنان .

3522

آن روی نه کاشنات خوانم وان دل نه که بی وفات خوانم
عاجز شده‌ام زخوی خامت کاخر چه توان نهاد نامت
با این همه جورها که رانی هم قوت جسم و قوت جانی
بیداد ترا که عمر کاهست زیبائی چهره عذرخواهست
روئی که چنان جمال دارد خون همه‌کس حلال دارد
روزی تو و من چراغ دل ریش به زان نبود که میرمت پیش
مه گر شکرین بود تو ماهی شه گر بدو رخ بود توشاهی
گل در قصبی و لاله در خز شیرین و رزین چو شیرهٔ رز

آ۴۳ خ : آنروزکه آشنات خوانم ؛ ج چ ح : رو . ب۴۳ وان دل نه‌که : پ - در دل نه ؛ خ : که نه ؛ ث ر : دانم .
آ۴۴ کاخر : ج چ - آخر ، ر : تا خود .
آ۴۵ ج : جوها ؛ ح : دانی . ب۴۵ د : چشم . ۴۶،۴۷ : چ ۴۶،۴۷
آ۴۶ ترا : ج - تر ؛ تراکه : ث ر - تو گرچه ؛ ح : عید کاست .
آ۴۷ ر : آنرا که چنان جمال باشد .
ب۴۷ حلال : پ - مباح ؛ دارد : ر - باشد . آ۴۸ ب : من و تو ؛ دل ریش : خ د - درپیش . ب۴۸ ب ت ز : زان به .
آ۴۹ پ ح : شکری . ب۴۹ رخ : پ - خ . آ۵۰ ح : درخذ .
ب۵۰ شیرین و رزین : چ سیرینتر ازین ؛ ح : وحذف شده ؛ خ : و زرین چو شیرهٔ زر ؛ ورزین : ج - وخوشی ؛ شیرهٔ : ب پ ت - میوهٔ

3522

309

فرخ نبود شکستن عهد — اندیشه کن از شکستن مهد
گل تا نشکست عهد گلزار — نشکست زمانه در دلش خار
می تا نشکست روی او باش — در نام شکستگی نشد فاش
شب تا نشکست ماه را جام — با روی سیه نشد سرانجام
در تو بچه دل امید بندم — وز تو بچه روی بازخندم
کان وعده که پی دروفشردی — عمرم شد وهم بسر نبردی
تو آن نکنی که من شوم شاد — وانکس نه منم که نامت یاد
با این همه رنج کز تو سنجم — رنجیده شوم گر از تو رنجم
غم در دل من چنان نشاندی — کازرم در آن میان نماندی

ب۳۴ ح : کند شکستن جهد ؛
خ : ازکستن عهد ؛ چ : از نشستن ؛ پ : جهد .
۳۵ ، ۳۶ ، ۳۷ ، ۳۸ : د — ۳۷ ، ۳۵ ، ۳۶ ، ۳۹ .
آ۳۵ ت : بشکست .
ب۳۵ ث : در نام شکستن او نشد یار ؛ ت : بشکست .
ب۳۶ پ ث : شکستن او نشد ؛ ح : شکستکان ؛ نشد : ج-مکن
آ۳۷ شب : د-کل ؛ خ : مارا . ب۳۷ نشد : خ-کشد .
۳۸ پ ح خ د : حذف شده . ب۳۸ چ : از تو . آ۳۹ پ ح د : آن؛
پی : ب ت ز-پا ؛ چ : برو . ب۳۹ ث : عمری . آ۴۰ ح : آن نشوی
ب۴۰ پ : ارمت ، خ : ناردت . ب۴۱ ث : اگر برنجم .

3522
310

برداشتی اولم بیاری بگذاشتی آخرم بخواری
آن روز که دل بتو سپردم هرگز بتو این گمان نبردم
بفریفتیم بعهد و سوگند کان تو شوم بمهر و پیوند
سوگند نگرچه راست خوردی پیوند نگرچه راست کردی
کردی دل خود بدیگری گرم وز دیدهٔ من نیامدت شرم
تنها نه من و تو ئیم در دور کازرم یکی کنیم با جور
دیگر متعرفان بکارند کایشان بد و نیکها شمارند
بینند که تا غم تو خوردم با من تو و با تو من چه کردم
گیرم که مرا دو دیده بستند آخر دگران نظاره هستند
چون عهده عهد بازجویند جز عهد شکن ترا چه گویند

آ۲۶ ح : بزاری .

ب۲۵ هرگز بتو این : ث : برد شمنیش .

ب۲۷ نگر : خ - ببین . آ۲۸ د : نرم . ب۲۸ ز : دیدن .

آ۲۹ پ ز : تنها من وتو نایم . ب۲۹ پ : کازرم کیست بالصدس حور ؛ ح : یکی کشیم و صد جور ، خ : یکی کنی و صد جور ، د : یکی یکی وصد جور ؛ ز ث چ : یاجور . آ۳۰ پ خ : متفرقان ، د : متعارفان .

ب۳۰ پ : ونیک ما ، د : ونیک را ؛ ث چ : ونیک می شمارند ، ج : ونیک می نکارند . آ۳۱ ب ت ز : بنیم ، د : بنید ؛ خ : با . ب۳۱ ج ح : تو با من .

ب۳۲ دگران : پ - در آن . آ۳۳ باز : پ ز - یار . ب۳۳ پ ح : ترا نگویند .

3522

من مهر ترا بجان خریده تو مهر دگر کسی گزیده
کس عهد کسی چنین گذارد کورا نفسی بیاد نارد
با یار نو آنچنان شدی شاد کز یار قدیم ناوری یاد
گر با دگری شدی هم آغوش ما را بزبان مکن فراموش
شد در سر باغ تو جوانیم آوخ همه رنج باغبانیم
این فاخته رنج برد برباغ چون میوه رسید میخورد زاغ
خرمای تو گرچه سازگارست با هرکه بجز منست خارست
با آه چو من سموم داغی کس بر نخورد ز چون تو باغی *

آ۱۶ خ د : خریدن

ب۱۶ ج ر : کسی دگر ؛ خ د : گزیدن .

آ۱۷ ب ت : کس این چنین ، ز : کس آنچنان ؛ ث : چنین کسی گزارد .

ب۱۷ خ : اورا ؛ بیاد نارد : پ-نما ندارد .

آ۱۸ پ : با یار چنان توان شدن شاد ؛ چ خ : تو .

ب۱۸ ج ح : یار کهن نیاوری . آ۲۰ باغ : ج - وکار ، چ : کار ؛ ح : جوانی . ب۲۰ ح : باغبانی . آ۲۱ پ : زین ؛ ث : برد رنج ؛ چ : برده در باغ ؛ ج ر : در باغ . ب۲۲ ز : نه جز ؛ د : میست.

* ر افزوده :

چون سرو روانی ای سمنبر از سرو نخورده هیچکس بر

3522
312

افتاده چو مرغ پر فشانده | بیش از نفسی درو نمانده
درجستن آب زندگانی | برجست بحالتی که دانی
شد سوی دیار آن پری روی | باریک شده ز مویه چون موی
با او بزبان باد میگفت | کای جفت نشاط گشته با جفت
کو آن دو بدو بهم نشستن | عهدی بهزار عهده بستن
کو آن بوصال امید دادن | سر برخط خاضعی نهادن
دعوی کردن بدوستداری | دادن بوفا امیدواری
وامروز بترک عهد گفتن | رخ بی گنهی زمن نهفتن
گیرم دلت از سر وفا شد | آن دعوی دوستی کجا شد
من با تو بکار جان فروشی | کار تو همه زبان فروشی

آ۶ پ ز ج ح د : افتاد ؛ ت : پرشکسته .
ب۶ ب : مانده ، ت : نبسته .
۷ ب پ ت ز ث ج ح خ د : حذف شده .
ب۸ پ : شده چو موی از موی .
آ۹ باد : چ خ - حال . ب۹ گشته : ب ت چ - کرده .
آ۱۰ کو : د - کان ؛ خ : نشسته . ب۱۰ خ : عقدی بهزار عهد ؛ عهده : ب پ ت ث ج ح د - عهد . آ۱۱ امید : خ - میل . ب۱۱ ح : بر سر خاصکی ؛ پ : بندکی . آ۱۲ د : دعوت ؛ پ ح ر : بدوستاری .
آ۱۳ خ : کردن . ب۱۳ خ : وان .

3522

شکایت کردن مجنون با خیال لیلی *

مشّاطهٔ این عروس نوعهد — در جلوه چنان کشید این مهد
کان مهد نشین عروس جماش — رشک قلم هزار نقاش
چون گشت بشوی پای بسته — بود از پی یار دل شکسته
غمخواره او غمی دگر یافت — کز کردن شوی او خبر یافت
گشته خرد فرشته فامش — مجنون تر از آنکه بود نامش

---

* ب : شکایت کردن مجنون با یاد از لیلی ، پ : شکایت کردن مجنون ان لیلی ، ت : زاری کردن مجنون در فراق لیلی و بر بی وفائی او سرود گفتن ، ز : شکایت کردن مجنون با یاد ، ج : شکایت کردن مجنون از لیلی ، چ : خطاب مجنون با خیال لیلی ، ح : شکایت کردن مجنون با خیال لیلی بسبب شوم کردن ، خ : بیخودی کردن مجنون در عشق لیلی ، د : شکایت کردن مجنون با خیال لیلی از بیوفائی لیلی .

۱ ح : حذف شده . آ۱ خ : مشاطه نو عروس بد عهد ؛ ث : آن

ب۲ ج : چنین ؛ ث ر : کشیدش از مهد ؛ ب ت ز چ خ : ازین .

آ۳ پای : خ - باز . ب۳ یار : ح خ در - دوست . آ۴ ح : غم خواری ؛

ز چ : غم . ب۴ ز : از ۵ ح : حذف شده . آ۵ ت ز : کرده خود فرشته

نامش (ز : بامش) ؛ گشته : چ کرده ؛ ب : بامش ، پ : کامش ، د : خامش .

3522

سالیست که شد عروس بیشت با مهر تو و بمهر خویشت
گر بی تو هزار سال باشد بر خوردن از و محال باشد
مجنون که در آن دروغ گوئی دید آینهٔ بدان دو روئی
اندک تر از آنچه بود غم خورد کم مایه از آنچه بود کم کرد
می بود چو مرغ پر شکسته زان ضربه که خورد سر شکسته
از جزع پر آب لعل می سفت بر عهد شکسته بیت میگفت
سامان و سری نداشت کارش وز وی خبری نداشت یارش

$آ$۵۳ ب ت ز ج ح : و-حذف شده . $ب$۵۳ ح : وز مهر تو
او بمهر ؛ و : ث-هم ؛
و بمهر : پ ت ز - بسته مهر
$آ$۵۵ که : ج - چو .
$ب$۵۵ ج خ : بدین .
$آ$۵۶ ث ح د : از آنکه ؛ بود : ب ت ز - دید .
$ب$۵۶ ح : فریاد از آنچه کرد کم کرد ؛ کم مایه : ث-وآن
گریه ؛ بود : در - کرد . $آ$۵۷ پر : ج - دل .
$ب$۵۷ ضربه : ح - زخم ؛ پ : کبود بر سکسته .
۵۸، ۵۹ : ج ح ۵۹ ، ۵۸ . $آ$۵۸ از : خ د - زان . $ب$۵۸ بیت : پ -
هست . ۵۹ ب پ ت ز : حذف شده . ۵۹ ح : در حاشیه نوشته شده . $آ$۵۹ نداشت :
د - نماند . $ب$۵۹ وز وی : د - روزی ؛ وز : ر - کز ؛ وی : خ - او .

3522

315

گفتم سخنی دروغ و بد رفت | عفوم بکن آنچه رفت خود رفت
گر با تو یکی مزاح کردم | بر عذر تو جان مباح کردم
آن پرده نشین روی بسته | هست از قبل تو دل شکسته
گرچه دگری نکاح بستش | از عهد تو دور نیست دستش
جز یاد تو بر زبان نیارد | غیر تو کس از جهان ندارد
یکدم نبود که آن پری زاد | صد بار ترا نیاورد یاد
شویش که وراحریف و جفتست | سر باسر او شبی نخفتست*

آ۴۷ ج : سخن ؛ ز : سخن دروغ بد ؛ ب پ ت : و حذف شده ؛ و بد : ج خ - پد .
ب۴۷ پ : عفوم کن اراج رفت بد رفت ؛ ج : کن ؛ ت ث چ خ : کن از آنچه ، ح د : کن و آنچه ، ر : کن کانچه ؛ خود : ز - بد . ب۴۸ قبل : ح - جهت . آ۵۰ : یاد : ر - نام ؛ نیارد : ث ج - نراند ، چ ح : ندارد . ب۵۰ : ج چ : غیر از تو کس از جهان نداند (چ : ندارد) ؛ ب پ ت ز : غیر از تو ؛ ث : نداند.
۵۱ چ : بعد از بیت ۵۴ نوشته شده . ب۵۱ ترا نیاورد : پ نیاورد ر تو . ج ر : نیاورد ترا . ۵۲ پ ث ج چ ح خ د : حذف شده .
۵۲ ر : بعد از بیت ۴۸ نوشته شده . ب۵۲ او : ت ز - وی .

* ح افزوده :

نم نیست کنون ز باب و نامش | بی یاد تو نیست یک خرامش

3522
316

۴۰ از درد دلش که درسر افتاد — از پای چو صرعیی در افتاد
چندان سر خود بکوفت بر سنگ — کز خون همه کوه گشت گلرنگ
افتاد میان سنگ خاره — جان پاره و جامه پاره پاره
آن دیو که آن فسون بر و خواند — از گفته خویشتن خجل ماند
چندان نگذشت از آن بلندی — کان دلشده یافت هوشمندی
۴۵ آمد بهزار عذر در پیش — کای من خجل از حکایت خویش

---

۴۰ ، ۴۱ : ج ۴۱ ، ۴۰ .

آ۴۰ ث ج : از دود ؛ پ خ د : دود دلش که در بر ،
ح : دود دلش که بر سر ؛
ر : در بر

ب۴۰ ث ح : چو مصرعی ؛
پ خ د : چو مرغ برسر افتاد ،
ج : چو مرغی اندر افتاد ،
ر : چو مرغ در سر افتاد .

آ۴۱ سر : پ - بر . آ۴۲ کوه : ب ز ج - سنگ ، ت : دشت .
ب۴۲ جان پاره : ث - جان خسته . آ۴۳ خ : آن دیو کزان فسانه بر خواند ؛ آن : پ د - او ، ج : این ؛ فسون : ث - سخن .
ب۴۳ پ : از گفته خود خجل فرو ماند ؛ ب ت ز خ د : گفتن ؛ خجل : ج - فرو . ۴۴ ب ت ز : حذف شده آ۴۴ ح د : بگذشت ؛ ج : نگذاشت زان .

3522
31۲

مردی که کند زن آزمائی | زن بهتر ازو به بیوفائی
زن چیست نشانه‌گاه نیرنگ | در ظاهر صلح و در نهان جنگ
۳۵ در دشمنی آفت جهانست | چون دوست شود هلاک جانست
گوئی که بکن براو نکوشد | گوئی که مکن دو مرده کوشد
چون غم خوری او نشاط گیرد | چون شاد شوی ز غم بمیرد *
این کار زنان راست بازست | افسون زنان بد درازست
مجنون ز گزاف آن سیه‌روز | برزد ز دل آتشی جگرسوز

ب۳۳ پ : کمتر ؛ ح : به بی‌فایی .
آ۳۴ زن : پ - شب ؛ ح : نشاط گاه .
ب۳۴ چ : و - حذف شده .
۳۶ ح : حذف شده .
آ۳۶ براو نکوشد : ب ت ز ث د - برو ببوشد ، ج: برو ننوشد، چ : برو نبوشد ، خ : ز تو ننوشد ، ر: نمی نیوشد .
ب۳۶ د : دو اسپه .
ب۳۷ چون : ج - ور ؛ ث : شود .
* ج افزوده :
زن جز برضای خود نپوید | زن راست نگوید آنچه گوید
آ۳۸ ج : وین کار زنان پاک بازست ؛ د : پاک بازست .
آ۳۹ روز : ر - کوش . ب۳۹ ج ح د : آتش ؛ سوز : ر - جوش .

3522

3/8

چون او زتو دور شد بفرسنگ تو نیز بزن قرابه بر سنگ *
چون ناوردت بسالها یاد زو یاد مکن چه کارت افتاد
زن گر نه یکی هزار باشد در عهد کم استوار باشد
چون نقش وفا و عهد بستند بر نام زنان قلم شکستند
زن دوست بود ولی زمانی تا جز تو نیافت مهربانی
چون در بر دیگری نشیند خواهد که ترا دگر نبیند
زن میل زمرد بیش دارد لیکن سوی کام خویش دارد
زن راست نبازد آنچه بازد جز زرق نسازد آنچه سازد
بسیار جفای زن کشیدند در هیچ زنی وفا ندیدند

ب۲۶ ج : تو نیز قرابه زن بر این سنگ ؛ نیز بزن : ح. بیش مزن.
* ج افزوده :
چون از پی دل شد او چه تدبیر تو هم پی دلبر دگر گیر
آ۲۵ ناوردت : پ خ د - نارت او .
آ۲۶ گر نه یکی : خ - نه یک ار . ب۲۶ د : بر .
ب۲۷ ح : نام - حذف شده . ۲۹ ح : حذف شده . ب۲۹ پ : برنام زنان قلم شکستند ؛ ر : دگر ترا . آ۳۰ میل زمرد : ث - مرد زمیل ، ج : مرد بمیل . ب۳۰ پ : جز زرق نسازد آنچه سازد ؛ سوی کام : ب ت ز - سرکار ؛ کام : ج - کار . ۳۱ پ خ : حذف شده . آ۳۱ ح : نیارد آنچه سازد . آ۳۱ زرق : ح - روی . آ۳۲ ج : جفا از زن . ب۳۲ در : ر - وز .

3522

319

بیکار کسی تو ازچنین کار — بی یار بهی تو ازچنین یار
آن دوست که دل بدو سپردی — بر دشمنیش گمان نبردی
شد دشمن تو ز بی وفائی — خو باز برید از آشنائی
چون خرمن خود بباد دادت — بد عهد شد و نکرد یادت
۲۰ دادند بشوهری جوانش — کردند عروس در زمانش
او خدمت شوی را بسیچید — پیچید دروو سر نه پیچید
باشد همه روز گوش درگوش — با شوهر خویشتن هم آغوش
کارش همه بوسه و کنارست — تو در غم کارش این چه کارست

۱۶، ۱۷ : ز ۱۷ ، ۱۶ .
آ۱۶ ، ب۱۶ : چ ب۱۶ ، آ۱۶ .
آ۱۶ ج : بهی ، ح : کشی ؛ از : ر- با .
ب۱۶ ت ث : کسی ؛ خ : از چنان .
ب۱۸ پ : جون باز برید آشنایی ؛ ز د : خود ؛ خ : جون باز پرید . آ۱۹ پ : چون زلف خودش بباد برداد . ب۱۹ یادت : پ- ازو یاد . آ۲۰ پ ج د : بشوهر . آ۲۱ پ خ ر : واو ؛ ب ت : بسیجد ، چ د : بسنجید ، خ : بسنجد .
ب۲۱ ر : دراوی ؛ خ : درو سر نه پیچد ؛ ج : و- حذف شده ؛ ب ت : نپیچد . آ۲۲ ر : روزه ؛ ث ح : دوش بردوش ؛ در : ج- با ، چ : بر . ب۲۲ هم : ث خ- در .

3522
320

برخاک فتاده چون ذلیلان در زیر درختی از مغیلان
زان روی که روی کار نشناخت خار از گل و گل ز خار نشناخت *
ناگه سیهی شتر سواری بگذشت بر و چو تند ماری
چون دید دران اسیر بدبخت بگرفت زمام ناقه را سخت
غرّید بشکل نرّه دیوی برداشت چو غافلان غریوی
کای بیخبر از حساب هستی مشغول بکار بت پرستی
به گر ز بتان عنان بتابی کز هیچ بتی وفا نیابی
این کار که هست نیست بانور وان یار که نیست هست ازین دور

آ۸ ح : فتاد . ب۸ ب ت ز ج : درخت ام مغیلان ، پ ث ح خ د : درخت آن مغیلان .

۹ خ : حذف شده .

۹ ، ۱۰ : ب ت ز ۱۰ ، ۹ .

آ۹ ح : زین روی ؛ ج : بشناخت . * ج افزوده :

از خوردن و خواب کشت بیزار در دیده سرشک و در دل آزار

آ۱۰ خ : سپهی ؛ پ : سبهی شتر سواران . ب۱۰ پ : بدو چو تند ماران ، د : بدو چو نوبهاری ؛ تند : ر - گرزه . آ۱۱ خ د : مر آن ؛ بدبخت : ر - بی‌رخت . ب۱۱ ناقه را : ح . اشترش . آ۱۲ ث : غرّیده . ب۱۲ پ ج ح : عاقلان . آ۱۳ حساب : د - لباس . ب۱۵ وان : پ - وران ، د : وین ؛ نیست : ح - هست ؛ ازین : ب ز ث - ازو ، ت : بس

3522

321

خبر یافتن مجنون از شوهر کردن لیلی *

فرزانه سخن سرای بغداد — از سرّ سخن چنین خبر داد
کان شیفتهٔ رسن بریده — دیوانهٔ ماه نو ندیده**
مجنون جگر کباب گشته — دهقان ده خراب گشته
میگشت بهر بسیج گاهی — مونس نه بجز دریغ و آهی
بوئی که ز مهد یارش آمد — خوشبوی تر از بهارش آمد
زان بوی خوش دماغ پرور — اعضاش گرفته رنگ عنبر
زان عنبر خوش ز بهر سودا — میکرد مفرّحی مهیّا

---

* پ : خبر شدن مجنون از شوهر کردن لیلی ، ز : گفتار اندر خبر یافتن مجنون از شوهر کردن لیلی و شکایت کردن ، ث : آگاهی یافتن مجنون از شوهر کردن لیلی ، آگاهی مجنون از عروسی لیلی ، خ ر : آگاهی مجنون از شوهر کردن لیلی .

د : خبر یافتن مجنون از عروس شدن لیلی بخانهٔ ابن سلام . آ۱ پ : خبر چنین .

آ۲ رسن : ح - زمین . ب۲ ز : وماه نو . ** ج افزوده : آن ره رو راه بی نوائی
آن یوسف چاه بی نوائی آن زاهد خانهٔ خرابات مفتی ترانه خرابات .

آ۴ پ ج چ ح خ : سپنج گاهی ، ث : شکنج گاهی . آ۵ ث خ د : زمهر ، ر : زسوی .

ب۵ ر : آمد - حذف شده . ب۶ پ : گرفت ؛ رنگ : ث : بوی ؛ ح : گرفت بوی عنبر .

آ۷ زان عنبر خوش : ث - وان عنبر تر ، ر : آن عنبر تر ؛ چ : تر . ب۷ پ : هویدا .

3522
322

۹۵ وان زینت باغ و شمع گلشن بر راه نهاده چشم روشن
تا بادکی آورد غباری از دامن غار یار غاری
هر لحظه بنوحه در گذرگاه بیخود بدر آمدی زخرگاه
گامی دو سه تا ختی چو مستان نالنده تر از هزار دستان
جستی خبری ز یار مهجور دادی اثری بجان رنجور
۱۰۰ چندان بطریق نا صبوری نالید ز درد و داغ دوری
کان عشق نهفته شد هویدا وان راز چو روزگشت پیدا
برداشته رنج ناشکیبش از شوهر واز پدر نهیبش
چون عشق سرشته شد بگوهر چه باک پدر چه بیم شوهر

آ۹۵ ب ت ز : آن زینت شمع (ت : و شمع) و باغ (ت : و-حذف شده) و گلشن (ز : و-حذف شده) ؛
ج : زان ؛ شمع : ر- زیب .
ب۹۵ ج : نهاد
آ۹۶ پ د : بادکه . ب۹۶ ز : یارغارخاری .
آ۹۷ در : پ د ر-بر ب۹۸ پ ج : نالیده تر . ب۹۹ ث : خبری ؛
ح : بحال . آ۱۰۰ چ خ : زطریق . ب۱۰۰ ج : خون ریخت زداغ و درد دوری ؛ ز درد و داغ : ب پ ت ز ث -ز داغ و درد ، ح : ز داغ درد .
ب۱۰۱ راز : ز- روز . ۱۰۲ شوهر : پ-مادر ؛ د : سلیبش .
ب۱۰۳ ب ت ز : چه بیم پدر چه باک شوهر ؛ شوهر : ث ج- مادر .

3522

323

دانست کزو فراغ دارد جز وی دگری چراغ دارد
لیکن بطریق سر کشیدن می نتوانست ازو بریدن
کز دیدن آن مه دو هفته دل داده بدو ز دست رفته
گفتا چو ز مهر او چنینم آن به که درو ز دور بینم
خرسند شدن بیک نظاره زان به که کند زمن کناره
وانگه ز سر گناه کاری پوزش بنمود و کرد زاری
کز تو بنظاره دل نهادم گر زین گذرم حرام زادم
زان پس که جهان گذاشت با او بیش از نظری نداشت با او

آ۸۷ خ : فروغ .
ب۸۷ خ : جز بوی دگر دروغ دارد ؛ ب : جز سوی دگر ،
پ ح : جز بوی دگر ،
ت ز چ : جز شوی دگر ، ج : چون جای دگر ؛
ر : دیگری .
آ۸۸ لیکن : پ - کستن .
ب۸۹ پ : داد . آ۹۰ چو : ز ث ج ح خ - که
ب۹۰ درو : ب ت ز - ورا .
آ۹۱ خ : خرسندن ، د : خور سند ؛ ح : خورسند شدم ؛
ب ت ز چ : شوم ؛ شدن بیک : چ - شوم بدان آ۹۱ پ : به زانکه کند
زبس کناره ؛ به : ح ر و ؛ ت خ : زمن کند . آ۹۲ خ د : زپی . آ۹۴ ت : زا بس .

3522

روزی دوسه برطریق آزرم میکرد برفق موم را نرم
۸۰ با نخل رطب چوگشت گستاخ دستی برطب کشید برشاخ
زان نخل رونده خوردخاری کز دردنخفت روزگاری
لیلیش چنان طپانچهٔ زد کافتاد چومرد مرده بیخود
گفت ار دگر این عمل نمائی ازخویشتن وزمن برائی
سوگند بآفریدگارم کاراست بصنع خود نگارم
۸۵ کزمن غرض تو برنخیزد گرتیغ تو خون من بریزد
چون ابن سلام دیدسوگند زان بت بسلام گشت خرسند

---

۷۹ ب ت ز : حذف شده .
آ۷۹ دوسه : پ - همه . ب۷۹ پ د : کرم .
آ۸۰ نخل : ب ت ز - خار . ب۸۰ ث : چو رطب ، ح : ز رطب ؛ ز : وبرشاخ .
آ۸۱ زان : ب ت ز - وز ؛ پ : دونده .
ب۸۱ نخفت : ح - نخور .
آ۸۲ ث ر : طپانچهٔ چنان . ب۸۲ خ : کافتاده چو مرده بود بیخود ؛ چو مردمرده : ح - وچو مرده گشت ؛ چومرد : ث - چنانکه ؛ ج در : مرده مرد . آ۸۳ د : گفتش دگراین اگر نمایی . آ۸۴ ج : برآفریدگارم ، ح : بآفریده گارم . ب۸۴ پ : کر اسب وجودخود درارم . ب۸۵ ر : ور
آ۸۶ دید : د - خورد . ب۸۶ ح : خورسند .

3522

لیلی که مفرّح جهان بود | در مختلفی هلاک جان بود
تا بندهٔ آن چراغ شاهی | جستش بچراغ صبحگاهی*
چون صبحدم آفتاب روشن | زد خیمه برین کبود گلشن
سیّاره شب بر ارغوان شد | بر دجلهٔ نیلگون روان شد
داماد نشاط مند برخاست | وز بهر عروس محمل آراست
چون رفت عروس در عماری | بودش به بسی بزرگواری
اورنگ و سریر خود بدو داد | حکم همه نیک و بد بدو داد

آ۷۲ جهان : ر - روان .
۷۳ ر : حذف شده .
آ۷۳ چ : یابندهٔ ، ح : مانندهٔ
ب۷۳ ب پ ز ج د : جستن ، ت ث : جستی ، ح : جستیش چراغ .
* بعد از بیت ۷۳ در نسخهٔ ر - سرفصل « بردن ابن سلام لیلی را بخانه خود » افزوده .
۷۴، ۷۵ : چ ۷۵، ۷۴ .
آ۷۴ آفتاب : ح - آن چراغ . ب۷۴ خیمه : پ - حبه ؛ ب ت ز د : بدین . آ۷۵ ح : سیاره بزیر ارغوان ؛ چ : پر ؛ پ : براعوان ، ر : پرازعوان . آ۷۶ پ ح : نشاط بند . ب۷۶ ر : از ۷۷، ۷۸ ب ت ز : حذف شده . ب۷۷ به بسی : پ - نسب .

3522
326

۶۵ چون ساخته شد بسیج یارش — ناساخته بود هیچ کارش
نزدیک دهن شکسته شد جام — پالوده که پخته بود شد خام
برخار قدم نهی بدوزد — آتش بدهن بری بسوزد
عضوی که مخالفت پذیرد — فرمان ترا بخود نگیرد
هرچه آن ز قبیله گشت عاصی — بیرون فتد از قبیله خاصی
۷۰ چون مار گزیده گردد انگشت — واجب بودش بریدن از مشت
جان داروی طبع سازگاریست — مردن سبب خلاف کاریست

آ۶۵ ب ت ز خ د : کارش . ۶۶ پ ح خ د : حذف شده .
ب۶۶ ث : پالودهٔ پخته بود و شد خام ؛ ج : بچته .
آ۶۷ خ : تهی . ب۶۷ چ ر : واتش ؛ ب ز : بدهان ؛ ج : بسوزی
ب۶۸ ب ت ز : بحو .
آ۶۹ هرچه آن : ب ت ز ج - هرکو .
ب۶۹ فتد : پ - شد .
۷۰ ، ۷۱ ح : حذف شده .
آ۷۰ گردد : ب ت زد - کرد ، ج : باشد ؛ پ : کرد رکست
ب۷۰ پ : واجب باشد بریدن ان مشت ؛ بودش : ج خ د - گردد ، ر : شودش ؛ ب ت ز : از - حذف شده
آ۷۱ د : چون داروی درد سازگاریست ؛ جان : پ ج د چون
ب۷۱ خلاف : ج - خلاص .

3522

داماد و دگر گروهرا خواند | در پیشگه بساط بنشاند
آئین سرور و شاد کامی | بر ساخت بغایت تمامی
بر رسم عرب بهم نشستند | عقدی که شکسته باز بستند
طوفان درم بر آسمان رفت | در شیر بها سخن بجان رفت
برحجلهٔ آن بت دلاویز | کردند بتنگها شکر ریز
وان تنگ دهان تنگ روزی | چون عود و شکر بعطر سوزی
عطری ز بخار دل برانگیخت | واشکی چو گلاب تلخ میریخت
لعل آتش و جزعش آب میداد | این غالیه وان گلاب میداد

آ۵۷ پ ز ج چ ح : داماد دگر ؛ ر : ودیگر . ب۵۷ ر : برپیشگه نشاط؛ ج : بر ؛ بساط : ب ت ز-عروس ، پ د : نشاط . آ۵۸ پ : وسرود ، ث چ ح خ د : سرود ، ج : و سرور . ب۵۸ برساخت بغایت : پ-میساخت ؛ ح د : برخاست . آ۵۹ عرب : د-پدر ؛ پ : بهم بیسمد . ب۵۹ ج خ : عهدی که شکسته بود (خ : باد) بستند ؛ که شکسته باز : ج-بهزار عقده ؛ پ د : شکست ؛ باز : ت ث-باد ، ح : بود . ۶۰ ب ت ز : حذف شده . ب۶۰ پ : تر بها سخن زجان ؛ چ ح خ د : زجان . آ۶۱ ج : در ؛ پ خ د : حجرهٔ . آ۶۱ بتنگها : پ-شارها ، ج : نبکتها . آ۶۲ د : آن . ب۶۳ ج خ : اشکی (خ : مشکی) چو گلاب خوش همی ریخت ؛ چوگلاب تلخ : پ-ز گلاب سک ؛ د : گلاب خوش همیریخت ؛ تلخ : ب ت ز-تازه . ۶۴ ح : حذف شده . آ۶۴ ب ت ز : وحذف شده ؛ پ : وجزع ب۶۴ وان : ب-آن .

3522

گرخون طلبی چوآب خیزد ور زرگوئی چوخاک ریزد
هم زو برسی بیاوریها هم باز رهی ز داوریها
قاصد چو بسی درین سخن راند مسکین پدر عروس درماند
چند انکه بگرد کار برگشت اقرارش ازین قرار نگذشت
برکردن آن عمل رضا داد مه را بدهان اژدها داد *
چون روز دگر عروس خورشید بگرفت بدست جام جمشید
برسفت عرب غلام روسی افکند مصلّی عروسی
آمد پدر عروس درکار آراست بگنج کوی و بازار

آ۴۹ خون : خ د - در ؛ ر : ریزد . ب۴۹ د : ور زرجویی چو خاک خیزد ؛ ب : گر زر گوئی چوریک ؛ ور : ت ز-گر ؛ خ : گر زرجویی ؛ ث : زر طلبی ؛ پ ح : زرطلبی چوریک ؛ ج : چوریک ؛ ر : بیزد .

آ۵۰ ح : بیاوریهاش . ب۵۰ ح : زداوریهاش . آ۵۱ ب ت ز : بدین بسی ، ج : درین بسی ؛ پ : ازین ؛ ح ر : سخن درین . آ۵۲ پ : در گشت . ب۵۲ پ : اوارش ؛ ث ح : برگشت . آ۵۳ ح : درکردن این ؛ ث ج : این . * ج بعداز بیت ۵۳ سرفصل « نکاح کردن ابن سلام لیلی را » افزوده . آ۵۴ ح : چو ؛ ر : دیگر . آ۵۵ برسفت : ث ج - یوسف ، ح : بر رسم ؛ برسفت عرب : خ د - یوسف علم . ب۵۵ ج : بفکند . ب۵۶ پ : آراسته گنج وکوی .

3522

روزی دو ز رنج ره برآسود قاصد طلبید و شغل فرمود
جادو سخنی که کردی از شرم هنگام فریب سنگ را نرم
جان زنده کنی که از فصیحی شد معجز او دم مسیحی
با پیش‌کشی ز هر طرایف آورده ز روم و چین و طایف
قاصد شد و آن خزینه را برد یک یک بخزینه دار بسپرد
وانگه بکلید خوش زبانی بگشاد خزینهٔ نهانی
کین شاهسوار شیر پیکر روی عربست و پشت لشکر
صاحب تبع و بلندنامست اسباب بزرگیش تمامست

آ۴۱ پ : دوزی؛ دو : د-چو ؛ ز : راه آسود . آ۴۱ خ : بنمود.
آ۴۲ د : جادوی سخن . آ۴۳ زنده : ب ت ز - تازه . آ۴۳ ح : بوش
دم معجز مسیحی؛ شد معجز او : ب ت ز - بردی سخنش ؛
معجز : ر - مرده .
آ۴۴ ت ز : بابیش و بسی (ز : و-حذف شده) ز هر طرایف ؛
پ : بابیش و بسی ؛ چ ح : ظرایف ، د : طوایف .
آ۴۴ ب ت ز : زچین و روم .
آ۴۵ ر : بشد وخزینه را . آ۴۵ ح خ : بخزانه دار .
آ۴۶ پ : ونگه . آ۴۶ ب ت ح خ : خزانهٔ .
آ۴۷ شیر : پ-کوه . آ۴۸ تبع : ج -تیغ ؛ چ خ د : هنر ؛ تبع و بلند:
پ-تیغی بلند، ح هنر و بزرگ . آ۴۸ ح : بلندی اش .

3522
330

آورد خزینه های بسیار عنبر بمن و شکر بخروار
وز نافهٔ مشک و لعل کانی آراسته برگ ارمغانی
وز بهر فریشهای زیبا چندین شترش بزیر دیبا
وز بختی و تازی و تکاور چندانکه نداشت خلق باور
زان زر که بیک جوش ستیزند میریخت چنانکه ریگ ریزند
آن زر نه که او چو ریگ میسخت بر کشتن خصم ریگ میریخت
کرده بچنان مروتی جست آن خانهٔ ریگ بوم را سست

آ۳۴ ب ت ز ح خ : خزانهای . ب۳۴ عنبر : ث - گوهر ؛ شکر : پ - درم . آ۳۵ وز : ب ت ز ث چ - از ، ح : وان ؛ د : لعل و مشک . ۳۶ ب ت ز : حذف شده . آ۳۶ ر : از ؛ چ : وز جمله فراشهای ؛ پ ج : فراشهای ، ح : فریبهای . آ۳۷ ب ت ز : از ؛ وتکاور : ج چ ر - تکاور . ب۳۷ خلق : پ - بخت ، ر : عقل . ۳۸ د : حذف شده . ۳۸ ، ۳۹ : ث ۴۰ ، ۳۸ . آ۳۸ زان : ب ت ح - وان ، چ : آن ، خ : وز ؛ ز : وان زر که بیک جوی ؛ جوش : پ - حوس ؛ ح : بشیزند . ب۳۸ ریک : چ ح خ - خاک . ۳۹ ب پ ت ث خ : حذف شده . آ۳۹ ج ح د : آن (د : وان) زر که بسان (ح : بره چو ، د : ازوچو) ریک میریخت ؛ آن زر نه که او : چ - زان زر که باو ؛ ز : میریخت .
ب۳۹ ج د : در دیدهٔ خصم خاک میبیخت ؛ خصم : ز - خلق ؛ ح : میبیخت . آ۴۰ ح : کرد و بچنان ؛ ج : بچنا . ب۴۰ ث : کان خانهٔ ریک بوم را شست ؛ ح : رست .

3522

۲۵ اورا پدر از بزرگواری میداشت چو در در استواری
وان سیم تن از کمال فرهنگ آن شیشه نگاه داشت از سنگ
میخورد ولی بصد مدا را پنهان جگر و می آشکارا
چون شمع بخنده رخ برافروخت خندید و بزیر خنده میسوخت
چون گل کمر دو رویه می‌بست زوبین در پای و شمع بر دست
۳۰ می‌بود ز روی سازکاری آن لنگی را براهواری
از مشتریان برج آن ماه صد زهره نشسته گرد خرگاه *
چون ابن سلام ازین خبر یافت بر وعدهٔ شرط کرده بشتافت
آمد ز پی عروس خواهی با طاق و طرنب پادشاهی

---

۲۵ ح : حذف شده . آ۲۵ پ ج : و اورا . آ۲۶ پ : نیم تن از کمال و فرهنگ ؛ ح : از جمال و فرهنگ . آ۲۷ ث ج د : دلی ، ج : غمی . ب۲۷ پ ج : جگری نه آشکارا . ب۲۸ ز د : و حذف شده .

ب۲۹ چ د : زوبینش (د : زنجیر) ببای و شمع در دست ؛ در : ت ج - بر ، خ : شده ؛ ح : و تیغ در دست ؛ بر : ب پ ز ث - در

آ۳۰ پ خ : می‌بود ؛ ز : بروی ساز واری ؛ ب : ساز واری

ب۳۰ ث : لیلی را . آ۳۱ خ ر : نشست .

* پ : بعد از بیت ۳۱ سرفصل : « تزویج لیلی و عروسی کردن با ابن سلام » افزوده . آ۳۲ ث ر : ازان . ب۳۲ د : و بشتافت .

آ۳۳ پ : عروسی . ب۳۳ ج : و حذف شده ؛ طرنب : د - طرّم

3522

۱۵ چون گم شده دیدهم ترازو — گه دست گزید و گاه بازو
میریخت ز دیده خون صافی — میکرد بر آب حلّه بافی
داد آب ز نرگس ارغوانرا — در حوضه کشید خیز رانرا
اهلی نه که قصّه باز گوید — یاری نه که چاره باز جوید
در سلسله بام و در گرفته — میزیست چو مار سر گرفته
۲۰ در هر طرفی نسیم کویش — میداد خبر ز لطف رویش
بر صحبت او ز نامدا ران — دلگرم شدند خواستاران
هرکس بولایتی و مالی — میجست ز حسن او وصالی
از در طلبان آن خزانه — دلّاله هزار در میانه
این دست کشیده تا بر دمهد — وان سینه گشاده تا خورد شهد

۱۵، ۱۶ ر : حذف شده . آ۱۵ ت : چو ؛ هم : پ - بی
۱۶ خ : حذف شده . ب۱۶ پ چ د : بآب . آ۱۷ پ : ارغوانش
ب۱۷ ح : نشید ضیمرانرا ؛ پ : خیز رانش ، خ : خیز وانرا
آ۱۸ ح : اصلی . ب۱۸ چاره : چ - قصه ؛ ح : ساز . آ۱۹ سلسله :
پ - سکه ، ث ر : سله . آ۲۰ در : ر - وز ؛ پ : برهر طرف ؛
ح : مویش . ب۲۰ چ ر : بویش . آ۲۱ بر : ب ت ز ج ح - در ؛
چ : درصحبت آن . ب۲۱ د : خواستگاران . ۲۲، ۲۳ : ج ۲۳، ۲۲ . آ۲۲ چ : ونالی
آ۲۳ ج : وزدرطلبان آن خزینه . آ۲۴ ج چ : آن ؛ پ ز د : کشید . ب۲۴ چ : وین
سینه گشاه ؛ ج : وین ، ر : آن ؛ سینه : ث - کام ؛ پ ز د : گشاد .

3522

کامروزچه حیله نقش بستم | تا زافت آن رمیده رستم
بستم سخنش بآب دادم | یکبارگیش جواب دادم
نوفل که خدا جزا دهادش | کرد از در ما خدا دهادش
او نیز بهجر گشت خرسند | دندان طمع ز وصل برکند
الرّزق علی الله ازچنان یار | المنّة لله ازچنین کار
لیلی ز پدر بدان حکایت | رنجید چنانکه بی نهایت
در پرده نهفته آه میداشت | پرده ز پدر نگاه میداشت
چون رفت پدر ز پرده بیرون | شد نرگس او ز گریه گلگون
چندان زمژه سرشک خون راند | کز راه خود آن غبار بنشاند

آ۶ چه حیله : پ-بحیله . ب۶ پ : رسیده ، ح : رحیده .
ب۸ کرد از در ما : ب ت ز - کرد دل ما ، پ ج د : کردار زبان ، ح : فردوس برین ؛ چ خ : جدا نهادش . آ۹ ر : و او ؛ ح : بهیچ گشت خورسند ؛ د : خورسند . ۱۰ ر : حذف شده
آ۱۰ ح : و علی الله ازچنین کار ؛ پ : و علی الله آن چنان ؛ از : ز- آن ؛ چ : ازچنین . ب۱۰ پ : ولله ؛ ح : یار .
آ۱۱ ث : بآن ، چ ر : بدین . ب۱۲ پرده : ح - بردر . آ۱۳ پ : پدر - حذف شده . ب۱۳ پ : گریه .
آ۱۴ چندان زمژه : پ - چندانکه زره ؛ زمژه : ز ث د - زره ، ح : بره ؛ زمژه سرشک ، : چ ر - زره دو دیده . ب۱۴ ب ز : این .

3522

336

دادن پدر لیلی را با ابن سلام *

غواص جواهر معانی — کرد از لب خود گهرفشانی
کان روزکه نوفل آن ظفر یافت — لیلی بوقایه درخبر یافت
می گفت بخاطر آن دل افروز — العیش که یار ماست پیروز
آمد پدرش زبان گشاده — بر فرق عمامه کج نهاده
برگفت ز راه تیز هوشی — افسانهٔ آن زبان فروشی

---

* ب : دلتنگ شدن لیلی از سخن پدر خویش ، پ : گفتار در پرسش کردن لیلی ، ت : آمدن ابن سلام بخواستاری لیلی دیگر بار ، ز د : دادن پدر لیلی لیلی را با ابن سلام ، ث : دادن لیلی را با ابن سلام و عروسی کردن ، ج : عقد بستن لیلی با ابن سلام ، چ : در صفت حال لیلی گوید ، ح : گفتار در اندیشه وزاری لیلی در عشق مجنون ، خ : گفتار در عروسی لیلی .

ب۱ گهر : ت ز ج ر - شکر .

ب۲ بوقایه : پ - بوثاق ، ح : بو غایه ، خ : بوفای .

۳ ر : حذف شده آ۳ ب ت ز ج : آن - حذف شده .

ب۳ ح : لعلیش که یار ماست فیروز ؛ ج د : فیروز ، چ : امروز .

۴ ب ت ز ح : کژ . ۵ پ : حذف شده . آ۵ ، ب۵ : خ ب۵ ، آ۵ . آ۵ ج : تیز کوشی .

3522

335

این گفت وزجای جست چون تیر دیوانه شد و برید زنجیر
از کوههٔ غم شکوه بگرفت چون کوهه گرفت، کوه بگرفت
بر نجد شد و نفیر می زد برخود ز طپانچه تیر می زد
خویشان که ازو خبر شنیدند رفتند و ندیدنی بدیدند
۶۵ هم مادر و هم پدر دران کار نومید شدند ازو بیکبار
باکس چو نمی شد آرمیده گفتند بترک آن رمیده
اورا شده درخراب وآباد جز نام ونشان لیلی از یاد *
هرکس که بدو جز این سخن گفت یا تن زد یا گریخت یا خفت

آ۶۱ برید : ح- شکست . آ۶۲ غم : ح-او . ب۶۲ ر : گرفته .
ب۶۳ ث : ز تپانچه . آ۶۴ که : ج ر-چو . ب۶۴ ب ت ز : رفتند و نرفته (ز : و-حذف شده) کس ندیدند . ث ح : و بدیدنی
۶۵ پ : حذف شده . آ۶۵ ج : درین ، خ : بدان . آ۶۶ خ : آرامیده . آ۶۷ ح : اواره شد از خراب آباد ؛ ج ر : و اورا ؛ ث : و اورا شده ازخراب ؛ پ : شد ازخراب ؛ ب ز : درخرابی آباد .

* ح افزوده :

عشقش دل ودیده کرم ترکرد بیخویشتنش زخود خبر کرد

۶۸ ث : حذف شده . آ۶۸ ب ت ز ح : جز این سخن بدو ؛ سخن : ج-خبر . ب۶۸ ب د : و یا گریخت .

3522

درکشتگیم امید آن هست کاری بیهانه برسرم دست
گر تیغ روان کنی بدین سر قربان خودم کنی بدین در
اسماعیلی زخود بسنجم اسماعیلیم اگر برنجم
چون شمع دلم فروغناکست گر باز بری سرم چه باکست
شمع از سر درد سرکشیدن به گردد وقت سر بریدن
در پای تو به که مرده باشم تا زنده و بی تو جان خراشم
چون نیست مرا برتو راهی زین پس من و گوشهٔ و آهی
سر زانده و درد بر نیارم به گر بتو درد سر نیارم
گوئی ز تو درد سر جدا باد درد آن منست سرت اباد

آ۵۲ ث : در مردگیم . آ۵۳ ب پ ت ز ث چ خ د : برین .
ب۵۳ پ ت ث چ د : برین . ۵۴ ح خ : حذف شده . ب۵۴ د : نه
اسمعیلم از تو رنجم ؛ پ ث ج : اسماعیلم . آ۵۶ ح : برکشیدن .
ب۵۶ به : خ - بر ؛ به گردد : ب ت ز ث چ - آساید . ب۵۷ ح :
نادیده وبی توجون ؛ ب ز چ خ د : یا ، پ : نا ؛ جان : ب ت
ث چ د - خون ، پ ز : جون ، ج : حون ؛ خ : جون حواشم .
آ۵۸ برتو : پ - ز نور . ب۵۸ گوشهٔ : خ - گفتهٔ . ۵۹ ح : حذف
شده . آ۵۹ د : ز اندوه ؛ ز انده و درد : ر - داده و آه ؛ و درد
بر نیارم : پ - درد سر نیارم . ب۵۹ به گر تو : ر - تا پیش تو .
آ۶۰ ج خ د : کوی تو ز درد سر ؛ پ : تو ز درد سر . ب۶۰ ر : تو را

3522
337

گر دی گنهی نمود پایم | امروز رسن بگردن آیم
گر دست شکسته شد کمانگیر | اینک بشکنجه زیر زنجیر
زان جرم که پیش ازین نمودم | بسیار جنایت آزمودم
پسند مرا چنین بخواری | گر میکشیم بکش چه داری
گر جز بتو محکم است بیخم | برکش چو صلیب چار میخم
ای کز تو وفاست بیوفائی | پیش تو خطاست بیخطائی
من با تو چو نیستم خطا کار | خود را بخطا کنم گرفتار
باید که وفائی آید از تو | یا نیز خطائی آید از تو
در زندگیم درود ناری | دستی بسرم فرود ناری

آ۴۳ دی : پ - دم ؛ ح : دین گنهی نموده ؛ نمود : ت ز - بکرد؛
نمود پایم : ب - بکرد رایم . ب۴۳ پ : وامروز . آ۴۴ شکسته:
ب ت ز ث - شکنجه . ب۴۴ ب ت : نحجیر . آ۴۵ چ : زین
ب۴۵ ث : خیانت .
آ۴۶ پ ج : بزاری . ب۴۶ چه داری : ب ت ز - بزاری .
ب۴۷ چ : برکن ؛ چار میخم : ت ز - حان سیجم .
آ۴۸ ای : خ د - چون ؛ ای کز : پ - چون از .
۴۹ ث : حذف شده . آ۴۹ خ د : باچو تو ؛ ح : جفاکار . ب۴۹ ح :
بجفا . آ۵۰ باید : ث ر - باشد ؛ خ د : از تو آید . ب۵۰ پ : یا تیر
جفائی ؛ نیز : ر - تیر ؛ ت : آید - حذف شده ؛ خ د : از تو آید .

3522

۳۵ بگریست برآن چمن بزاری چون دیدهٔ ابر نوبهاری
سر میزد بر زمین و میگفت کای من زتو طاق و باغمت جفت
مجرم تر ازان شدم درین راه کازاد شوم زبند و از چاه
اینک سر و پای هر دو دربند گشتم بعقوبت تو خرسند
گر زانکه نموده‌ام گناهی معذور نیم بهیچ راهی
۴۰ من حکم کش و تو حکم رانی تأدیب کنم چنانکه دانی
منگر بمصاف تیغ و تیرم درپیش تو بین که چون اسیرم
گر تاختنی بخطه کردم از لطمهٔ خویش زخم خوردم

آ۳۵ ب ت ز ح : بدان . ب۳۵ چون دیده : ح - ازدیده چو .
آ۳۶ ج : سر برزده برزمین همی‌گفت . ب۳۶ پ : زغم تو طاق یا جفت ؛ ز : و - حذف شده . آ۳۷ خ : ازین شوم . ب۳۷ خ : شدم .
ب۳۸ د : هستم بفتوّت تو خرسند ؛ گشتم : پ ج چ ح خ - آیم ، ث : گشته ؛ ح : خورسند .
آ۳۹ ز : زینک نمودیم . ب۳۹ ز : نه‌ام ؛ خ د : زهیچ .
ب۴۰ چنانکه : ح - بهرچه
آ۴۱ ب ت ز ج خ د : و تیغ ؛ پ : و تیغ تیرم . ۴۲ پ : حذف شده
آ۴۲ بخطه : ث - بخطوه ، ح خ د : بخطبه ، ر : بلطمه . ب۴۲ از لطمهٔ خویش : ج - از بی ادبی چه ؛ لطمه : ح - نظمه ، خ : کرده .

3522

زان یار بداشت در زمان دست — آن بند و رسن همه فرو بست
بنواخت ببند کردن او را — میبرد رسن بگردن او را
می بست و ز بند می رهاندش — وز حلّه بحلّه می دواندش
هر جا که رسید و مردمان دید — بگریست یکی یکی بخندید
خندید کسی که بود غافل — بگریست کسی که بود عاقل
او داده رضا بزخم خوردن — زنجیر بپای و غل بگردن
چون بر در خیمهٔ رسیدی — مستانه سرود برکشیدی
لیلی گفتی و سنگ خوردی — در خوردن سنگ رقص کردی
چون چند جفاش برسر آورد — گرد در لیلیش بر آورد
چون بادی از ان چمن برو جست — برخاک چمن چو سرو بنشست

آ۲۵ خ د : زن داشت دران زمان از و دست . ب۲۵ ث ج : وآن ؛
درو : زث ح خ - برو ، ج چ د : بدو ، ر : دراین . ۲۶ ب ت ز : حذف
شده . آ۲۶ بنواخت : د - بتوان . ۲۷ - ۲۹ ر : حذف شده . آ۲۷ ز : وحذف
شده . ب۲۷ پ : از ؛ ج خ د : حلقه بحلقه . آ۲۸ ز چ د : وبحذف شده ؛ ج : ومردم آن
۲۹ د : حذف شده . آ۲۹ کسی که : ج - هرآنکه ؛ پ : عاقل . ب۲۹ پ : وانکو بگریست بود غافل ؛
ج ح خ : وانکس که بگریست . آ۳۰ ث : واو ؛ داده : پ - خورده ، ز : داد . ب۳۰ پ ح :
بپا . ۳۱ - ۳۳ پ : حذف شده . آ۳۱ خیمه : ح - خانه . ب۳۱ ب : بر ، حذف شده . ۳۲ ،
۳۳ : ج ۳۳ ، ۳۲ . آ۳۳ بر : ح - در . ب۳۳ بر : ت چ خ - در . آ۳۴ پ ز : باد ؛
د : ازین ؛ برو : پ - برون ، ح : بدو . ب۳۴ سرو : ج ر - سبزه .

3522
340

گرد آورم ازچنین بهانه | مشتی علف از برای خانه
بینیم کزان میان چه برخاست | دو نیمه کنیم راستا راست
نیمی من و نیمی او ستاند | گردی بمیانه در نماند
مجنون ز سر شکسته بالی | در پای زن اوفتاد حالی
کین سلسله وطناب وزنجیر | بر من نه ازین رفیق برگیر
کاشفته و مستمند مائیم | او نیست سزای بند مائیم
میگردانم برو سیاهی | اینجا و بهر کجا که خواهی
هرچه آن بهم آید ازچنین کار | بی شرکت من تراست بردار
چون دید زن این چنین شکاری | شد شاد باین چنین شماری

آ۱۶ ب ت : ازچنان ، ز : آن چنان . ب۱۶ علف : خ-غله . آ۱۷ کزان : پ-که ازین ، خ : کزین ، د : که دران . ب۱۷ پ درسه کم راست باراست ، ث د : دونیم کنیم راست باراست ؛ چ خ : دونیم ؛ ز ح : راست باراست . آ۱۸ د : ونیم . ب۱۸ پ : بمیان . آ۲۰ پ : این ؛ ب ح : سلسلهٔ طناب ؛ ز : سلسلهٔ طناب زنجیر . ب۲۰ رفیق : پ-ضعیف . آ۲۱ د : برای . آ۲۲ میگردانم : خ-میکرد و مرا . ب۲۲ پ : انجا ؛ و بهر : خ-بروهر آ۲۳ ج : آن-حذف شده ؛ ازچنین : ح د-اندرین . ب۲۳ بی : پ-بر . آ۲۴ ح : زن چونک بدید غم گذاری . ب۲۴ باین : ث-برین ، ج : بدین ؛ پ : بدین چنین ستاری ، ح د : بدین چنین شکاری ، خ : برین چنین قراری .

3522

341

باز از نفسش برآمد آواز | چون مرده که جان بدو رسد باز
شد پیر زنی ز دور پیدا | با او شخصی بشکل شیدا
سر تا قدمش کشیده در بند | وان شخص بیند گشته خرسند
زن میشد در شتاب کردن | میبرد ورا رسن بگردن
مجنون چو اسیر دید در بند | زن را بخدای داد سوگند
کین مرد ببند کیست با تو | در بند ز بهر چیست با تو
زن گفت سخن چو راست خواهی | مردیست نه بند تی و نه چاهی
من بیوه‌ام این رفیق درویش | در هر دو ضرورتی ز حد بیش
از درویشی بدان رسیدم | کین بند و رسن در و کشیدم
تا گردانم اسیر وارش | توزیع کنم بهر دیارش

آ۶ ح : ازبیشش ، خ : از نفسی. ب۶ پ : رسد بدو . آ۷ چ : پیره.
ب۷ بشکل : ح- بسان . ۸پ : حذف شده . آ۸ج : تا پایش . ب۸ خ : زنرا بخدای دادسوگند ؛ شخص : ح- مرد . ۹ح : حذف شده . ۹ ، ۱۰خ : حذف شده . ۹، ۱۰: پ ۱۰ ، ۹ . آ۹ پ ت ث ج : و در . آ۱۰پ : مجنون حذف شده ؛ چو : ب ت ز چ- که.
ب۱۲ چ : مردیست به بند بی گناهی . آ۱۳ بیوه‌ام : پ د : بیوه و ، خ : بیوه زن ، ح : بیوه و این فقیر . ب۱۳خ : در درویشی زحد و عد بیش ؛ درهردو : ب ت ز- و ز بهر .
آ۱۴ خ د : رسیدیم . ب۱۴ پ ث چ : بدو ؛ خ : بدو کشیدیم ، د : بدان کشیدیم .
آ۱۵ تا گردانم : خ- زانروی کنم ؛ اسیر وارش : ج- بهر دیارش . ب۱۵ ح خ : توضیع کنم زهر ؛ ب پ ت ز ث د : زهر ؛ بهر دیارش : ج - اسیر وارش .

3522

372

بردن پیرزن مجنونرا بدرخرگاه لیلی *

چون نور چراغ آسمان گرد از پردهٔ صبح سر بدر کرد
در هر نظری شکفت باغی شد هر بصری چوشب چراغی
مجنون چو پرنده زاغ پویان پروانه صفت چراغ جویان
از راه رحیل خار برداشت هنجار دیار یار برداشت
چون بوی دمن شنید بنشست یک لحظه نهاد برجگر دست

---

* ب : گرفتار کردن مجنون خودرا بردست زن پیر عمدا ، پ : دیدن مجنون آن زنرا که بند بر پای داشت ، ت : خطاب مجنون باپیرزن و رهانیدن جوان از بند ، ز : بردن پیرزن مجنون را بدرخرگاه لیلی بطریق اسیری ، ث : بردن زنی مجنون را پیش لیلی بطریق اسیران ، ج : بند کردن پیرزن مجنون را ، چ : در سلسله کشیدن مجنون ، ح : حکایت ، خ : رسیدن مجنون بدان زن که بندی همراه داشت ، د : دیدن مجنون آن مردرا که رسن در گردن داشت ، ر : بردن پیرزن مجنون را درخرگاه لیلی .

آ۱ سر بدر : ج ح - رخ عیان ؛ بدر : ب ت ز - بران ، ث چ : برون ؛ بدرکرد : خ د - برآورد . آ۲ پ ث چ ح د : شکفته . آ۳ ث د : پریده . آ۴ خار : ح - خوار ، خ : راه . ب۴ یار : خ - ماه . آ۵ دمن : خ - چمن .
ب۵ نهاد : ج - فتاد ؛ برجگر دست : خ - دست بر دست .

چون کشتهٔ خشک ماند بی‌بر خواه ابر ببار و خواه بگذر
این تیر سخن گشاده گستاخ وان زاغ پریده شاخ بر شاخ
او پرّ سخن دراز کرده پرّنده رحیل ساز کرده
چون گفت بسی فسانه با زاغ شد زاغ و نهاد بر دلش داغ
۳۵ شب چون پر زاغ بر سر آورد شب پرّه ز خواب سر برآورد
گفتی که ستارگان چراغند یا در پر زاغ چشم زاغند
مجنون چو شب چراغ مرده افتاده و دیده زاغ برده
میریخت سرشک دیده تا روز مانندهٔ شمع خویشتن سوز

آ۳۱ چ د : کشت بماند (د : نماند) خشک و بی‌بر ؛ خشک ماند بی‌بر : پ - بماند خشک و کرتر ، ج : بماند خشک و بی‌پر . ب۳۱ پ ت ز ث ج : و - حذف شده . آ۳۲ این : ت ز ث - او ؛ این تیر : ج ح خ د - او نیز ؛ سخن : ر - زبان ؛ این تیر سخن : چ - مجنون سخنان ؛ ب : او تیر سخن گشاد ، پ : او نیز سخن گشاد . ب۳۲ د : آن زاغ پرنده ؛ خ : مرغ پرنده ؛ ج چ : پرنده ؛ ح : پرید . ۳۳ ث : حذف شده . آ۳۳ او پرّ : ج - مجنون ؛ پرّ : ح - نرد . ب۳۳ پ : بریده . آ۳۴ فسانه : خ حدیث . ب۳۴ ز : و - حذف شده . آ۳۵ د : چون شب ؛ پ : سر بر ؛ ح : در سر ب۳۵ پره : ب ت ز - تیره ؛ شب پرّه ز خواب : ح - مهتاب ز کوه . ب۳۶ در : پ - بر ؛ پر : ج - سر . آ۳۷ ث ج : شبی . ب۳۷ پ : افتاد و دو دیده ؛ ح : و دید زاغ مرده ؛ ج : پرده . آ۳۸ میریخت : ج میراند . ب۳۸ خ : مانده چو شمع

3522

زنگی بچهٔ کدام سازی هندوی کدام ترک تازی
من شاه مگر تو چترشاهی گرچتر نهٔ چرا سیاهی
روزی که روی بنزد یارم گو بی تو زدست رفت کارم
دریاب که گر تو در نیابی ناچیز شوم درین خرابی
گفتی که مترس دست گیرم ترسم که درین هوس بمیرم *
بینائی دیده چون بریزد از دادن توتیا چه خیزد
چون گرگ بره زمیش بربود فریاد شبان کجا کند سود
چون سیل خراب کرد بنیاد دیوار چه کاه گل چه پولاد

---

^{ب}۲۳ پ ز : وتازی .
^{آ}۲۵ روی : ز ث ج خ - پری ، ح در : رسی .
^{ب}۲۵ گو بی تو : چ خ د - گویی تو ، ح : گویی که .
^{ب}۲۶ ح : روم .
^{آ}۲۷ ، ^{ب}۲۷ : پ ^{ب}۲۷ ، ^{آ}۲۷ .
^{آ}۲۷ چ : گوئی که .
* ر افزوده :
روزی آیی که مرده باشم مهرتو بخاک برده باشم
^{آ}۲۸ خ : خون نریزد . ^{ب}۲۸ د : از دیدن .
^{آ}۲۹ د : ز پیش . ^{ب}۲۹ ث خ : شبانه کی کند .
^{آ}۳۰ د : کرده . ^{ب}۳۰ ج چ ح : فولاد .

3522

345

بر شاخ نشسته دید زاغی چشمی وچه چشم چون چراغی
چون زلف بتان سیاه و دلبند با دل چو جگر گرفته پیوند
صالح مرغی چو ناقه خاموش چون صالحیان شده سیه پوش
بر شاخ نشسته چست و بینا همچون شبهی میان مینا
مجنون چو مسافری چنان دید با او دل خویش هم عنان دید
گفت ای سیه سپید نامه از دست که سیاه جامه
شبرنگ چرائی ای شب افروز روزت زچه شد سیه بدین روز
بر آتش غم منم تو جوشی من سوک زده سیه تو پوشی
گر سوخته دل نه خام رائی چون سوختگان سیه چرائی
ور سوخته وار گرم خیزی از سوختگان چرا گریزی *

۱۳ب پ : همچون شهینی میان باغی . ۱۴ د : حذف شده . ۱۴آ ج : و- حذف شده . ۱۵، ۱۶ح : حذف شده . ۱۶ ج : حذف شد . ۱۶آ ز : و حذف شده؛ پ ث ج د : و زیبا . ۱۶ب همچون شبهی : پ- چون زر طلا ؛ ر : شبه درمیان؛ ث : دیبا . ۱۷آ ز : مسافر . ۱۷ب ز : با این ؛ پ : هم عیان . ۱۸آ ج ح خ د : سفید . ۱۸ب سیاه : ج- سفید . ۱۹آ شب افروز : ث- سیه روز ، ح : دل افروز . ۱۹ب ت : بچه ؛ زچه شد سیه : پ- بچه شد همی ، ز : بچه شد ترا ؛ سیه : ج- همی ؛ د : برین . ۲۰ب تو : ح- چه . ۲۱آ خ : زخام . ۲۲آ وار : ج- رای ؛ پ : وگرم * ر افزوده :

شاید که خطیب خطبه خوانی پوشیده سیه لباس از آنی

3522

چون سایه نداشت هیچ رختی بنشست بسایهٔ درختی
در سایهٔ آن درخت عالی گرد آمده آبی از حوالی
حوضی شده چون فلک مدور پاکیزه وخوش چو حوض کوثر
پیرامن آب سبزه رسته هم سبزه هم آب روی شسته*
آن تشنه زگرمی جگرتاب زان آب چو سبزه گشت سیراب
آسود زمانی از دویدن وز گفتن و هیچ ناشنیدن
زان مفرش همچو سبز دیبا می دید دران درخت زیبا**

آ۶ چون : ب-چو ، چ:جز ؛ چو سایه : خ-مجنون چو .
ب۶ بنشست : ح-آسود ؛ پ : بردرختی . ب۷ چ :آب آ۸ خ :
حوضی چو فلک دران مدور ؛ چون : ب ت ز- بر. آ۹ آب :پ
ج-حوض ؛ چ : سبز . * ح افزوده :
بر سبزه فلک نظاره کردی زان حوض زمانی چاره کردی
۱۰ ، ۱۱ ح : حذف شده . ۱۰ ، ۱۱ ب ت ز ۱۱ ، ۱۰ . آ۱۰ ب ت ز:
تشنهٔ گرمی . ب۱۰ آب : خ-سبزه ؛ پ ث :گشته . آ۱۱ ج:آسوده
ب۱۱ د : درگفتن هیچ ؛ ز : هیچ ناشنودن ؛ ب : ناشنودن ، پ :
واشنیدن . آ۱۲ مفرش : ب ت ز- معرج ، ج:مسند ، خ:پوشش ؛
ح : سبز همچون ؛ چ :سبزه . * * ح افزوده :
چون چشم فکند وسبزه را دید بر سبزهٔ آن چمن بخندید
زان حوض ودرخت شادمان شد یکلحظه زخویش ناتوان شد

خطاب مجنون با زاغ *

شبگیر که چرخ لاجوردی آراست کبودیی بزردی
خندیدن آنچنان گل زرد آفاق برنگ سرخ گل کرد
مجنون چو گل خزان رسیده میگشت میان آب دیده
زان آب که بر روی آتش افشاند کشتی چو صبا بخشکی راند
از گرمی آفتاب سوزان تفسید بوقت نیم روزان

---

* ب : سرفصل حذف شده . ، پ : رسیدن مجنون بر لب حوض ، ز : رسیدن مجنون بر درخت که زاغ بر وی بود ، ث : رسیدن مجنون در سایه درخت و سخن گفتن با زاغ ، ج : حدیث مجنون بازاغ درخت ، چ : مقالت مجنون با زاغ ، ح : رسیدن مجنون بصرای حرم و سخن گفتن با زاغ ، خ : رسیدن مجنون بدرخت ، د : رسیدن مجنون بدان درخت که زاغ برو بود ، ر : سخن گفتن مجنون با زاغ .

آ۱ خ : شبکه که چراغ . ب۱ ج ح خ : کبودی . آ۲ آنچنان : ب - سرخ این ، ت ز : سرخ آن ، چ : سرخ ازان ، ر : قرص آن ؛ پ : گلی . آ۳ گل : پ - دکر . ۴ ح : حذف شده . ۴، ۵ خ : ۵ ، ۴ . آ۴ خ : که - حذف شده ؛ بروی : ب ت ز - روی . ب۵ تفسید : پ - سسنده ، ج : تفسیده ، خ : تفتید .

3522

سیّارهٔ شب چو برسر چاه | یوسف روئی خرید چون ماه
از انجمن بصر فروشان | شد مصر فلک چو نیل جوشان
آن میل کشیده میل بر میل | می رفت چو نیل جامه در نیل
چندانکه زبان بدر کند مار | یا مرغ زند در آب منقار
ناسوده چو مار بر دریده | نغنوده چو مرغ پر بریده
مغزش ز حرارت دماغش | سوزنده چو روغن چراغش
گر خود بمثل چو شمع مردی | پهلو بسوی زمین نبردی

آ۴۸ پ خ : راه ، ح : ماه . ب۴۸ پ : طرید .
آ۴۹ از : ح-در ؛ بصر : ر-رصد . ب۴۹ پ : شد ملک وجود جامه پوشان ؛ ز : صد مصر فلک زنیل . آ۵۰ ح : ازنیل کشید میل درمیل ؛ آن : ب پ ز-از ؛ بر : پ ث ج چ-در ب۵۰ ح : میریخت ؛ ث : چوپیل ؛ ج خ د : وجامه .
آ۵۱ ح : چندانکه کند زبان بدر مار . ب۵۱ ر : بآب .
آ۵۲ ج خ د : ناسود چومار (خ د : مرغ) سر بریده ، ح : ناسود چون مرغ پر بریده ؛ ب ت ج : ناسود ؛ ناسوده چو مار : پ - ناسود چو عزم .
ب۵۲ ح : نغنود چو مار سر بریده ، خ د : نغنود چو عزم بر دریده ؛ ب ت ز ج چ : نغنود ، پ : سنود .
آ۵۳ پ ج : چو حرارت . ب۵۳ پ : شوریده . ب۵۴ پ : پهلوی .

3522
343

تو دور و من از تو نیز هم دور رنجور من و تو نیز رنجور
پیری نه که درمیانه افتد تیری نه که بر نشانه افتد
بادی که ندارد از تو بوئی نامش نبرم بهیچ روئی
یادی که ز تو اثر ندارد برخاطر من گذر ندارد
۴۵ زین جنس یکی نه بلکه صد بیش میگفت بحسب حالت خویش
از پای گوزن بند بگشاد چشمش بوسید و کردش آزاد
چون رفت گوزن دام دیده زان بقعه روان شد آرمیده

آ۴۱ پ ث : تو دور زمن من از توهم دور ، ج : دوری زمن و من از توهم دور ؛
ز : و - حذف شده ؛ نیز هم : ح - همچنان .
ب۴۲ ح : حذف شده
آ۴۲ نه که در : پ - که دراین ب۴۲ بر : ب ت ج د - در
آ۴۳ که ندارد : د - نه که آرد . ب۴۳ ج : یادش نکنم .
آ۴۴ بادی : پ خ د - خاکی ، ر : یادی .
ب۴۴ من : پ - تو .
آ۴۵ زین جنس : ر - زینگونه ؛ جنس : پ - بیش ؛ ح : یکی - حذف شده . ب۴۵ ب : زحسب . ب۴۶ پ : و - حذف شده
ب۴۷ روان شد آرمیده : پ - شده روان رمیده ، ت : شد آن روان رمیده ، ز : شدی روان رمیده ؛ آرمیده : پ - آن رسمده ، ث : آن رمیده خ : آرامیده

2522

350

دندان تو از دهانهٔ زر هم در صدف لب تو بهتر
چرم تو که سازمندزه شد هم برزه جامهٔ تو به شد
اشک تو اگرچه هست تریاک نا ریخته به چو زهر برخاک
ای سینه گشای گردن افراز در سوخته سینهٔ بپرداز
دانم که درین حصار سربست زان ماه حصاریت خبر هست
وقتی که چرا کنی دران بوم حال دل من کنیش معلوم
کای مانده بکام دشمنانم چونانکه نخواهی آنچنانم

آ۳۶ دندان : پ-دیدار . ب۳۶ هم درصدف : ب پ ت ز - ازدرّصدف
ب۳۵ برزه : پ-برده ، چ: درزه . آ۳۶ تریاک : چ - پرتاک
ب۳۶ ح : زهره درخاک ؛
ت : درخاک .
ب۳۷ در : ح - دل .
۳۸ د : حذف شده .
آ۳۸ ز : دانی ؛ ح : دران ؛ حصار : خ-سرای .
ب۳۸ ماه : پ - مار ، خ : چار .
آ۳۹ وقتی : چ-روزی .
ب۳۹ حال : ث - سرّ ؛ پ : کنید
آ۴۰ مانده : ب ت ز - کرده . ب۴۰ پ د : حوباکه (د : چندانکه)
نخواهیم چنانم ؛ ح : جویان که خواهی ؛ ر : بخواهی .

3522
351

۲۵ صیاد سلاح و ساز برداشت صیدی سره دید صید بگذاشت
مجنون سوی آن شکار دلبند آمد چو پدر بسوی فرزند
مالید بر او چو دوستان دست هرجا که شکسته دید می‌بست
سر تا پایش بکف بخارید زو گرد و ز دیده اشک بارید
گفت ای ز رفیق خویشتن دور تو نیز چو من ز دوست مهجور
۳۰ ای پیش رو سپاه صحرا خرگاه نشین کوه خضرا
بوی تو ز دوست یادگارم چشم تو نظیر چشم یارم
در سایهٔ جفت باد جایت وز دام گشاده باد پایت
خالی ز تو زخم کینه خواهان دور از سر تو کمند شاهان

آ۲۵ ر : سلیح . ب۲۵ صیدی : پ د ـ صید ، ح : سازی ؛
ر : و صید . ب۲۶ بسوی : خ د ـ بنزد . آ۲۷ ب ت زخ
د : چو دوستان بدو . ب۲۷ دید : ح خ ـ بود .
آ۲۸ ، ب۲۸ : ز ب۲۸ ، آ۲۸ . آ۲۸ پ : تا قدمش بمهر مالید ،
ح خ د : تا کفلش بمهر خارید ؛ پایش : ج ـ کفلش . ب۲۸ زو گرد:
ز ـ غم خورد . آ۲۹ ح : ای رفیق ؛ چ : خویش مهجور .
ب۲۹ چو من ز دوست : ح ـ ز من چو یار ؛ ز دوست : پ ـ زیار ؛
ز دوست مهجور : چ ـ ز یار خود دور . ب۳۰ خضرا : پ ـ وصحرا ح و خضرا
۳۱ پ : حذف شده . آ۳۱ ح : روی تو . ب۳۲ دام : ت ـ بند . ۳۳ ر : حذف شده
آ۳۳ زخم : ب ت ز ـ خشم ؛ پ : کین ب۳۳ ب ت ز : دور از تو کمند پادشاهان ؛ ج چ ح :
از تو سر .

3522
352

آن جفت که امشبش نجوید — از گم شدنش ترا چه گوید
کای آنکه ترا زمن جدا کرد — ماخوز مباد جز بدین درد
صیاد تو روز خوش مبیناد — یعنی که بروز من نشیناد
گر ترسم از آه دردمندان — برکن زچنین شکار دندان
رای تو چه کردی ار بتقدیر — نخجیر گر اوشدی تو نخجیر
شکرانهٔ این چه می پذیری — کو صید شد و تو صید گیری
صیاد بدین سخن گزاری — شد دور ز خون آن شکاری
گفتا نکنم هلاک جانش — اما ندهم برایگانش
وجه خورش من این شکارست — گر باز خریش وقت کارست
مجنون همه ساز و آلت خویش — برکند و سبک نهاد در پیش

آ۱۵ پ : آن حیست که انکینس حوید ؛ چ ح : بجوید .
آ۱۶ پ ت : ای .
آ۱۷ تو : ث - که . ب۱۷ یعنی : ح - روزی .
آ۱۸ پ : کر برسی ار راه
آ۱۹ پ : زتقدیر . ب۱۹ ح : نخجیرکش اوبدی .
۲۰ پ : حذف شده . آ۲۰ این : ج چ د - او .
ب۲۰ شد و تو : خ - شود تو . آ۲۱ بدین : ب ت ز - بآن ، ج : بران ، چ ح - بدان . ب۲۱ آن : پ - خود . آ۲۳ وجه : ب پ ج - گرچه . آ۲۴ ب ز : و - حذف شده .

3522

353

میرفت و بدیده راه میرفت ماشاء الله کان میگفت
ناگاه رسید در مقامی انداخته دید باز دامی
در دام گوزنی اوفتاده گردن ز رسن بتیغ داده
صیاد بدان گوزن گلرنگ آورده چو شیر شرزه آهنگ
تا بی گنهیش خون بریزد خونی که چنین از وچه خیزد
مجنون چو رسید پیش صیّاد بگشاد زبان چو نیش فصّاد
کای چون سگ ظالمان زبون گیر دام از سر عاجزان برون گیر
بگذار که این اسیر بندی روزی دو کند نشاط مندی
زین جفت خوری کرانه گیرد با جفت خود آشیانه گیرد

---

۶ ر : حذف شده آ۶ ج : می دید و بدیده .
ب۶ ح : کانه ، خ : کار ، د : وکان . ب۷ دید : پ-یافت؛
د : باز دید . آ۸ ح : افتاده . آ۹ پ ر : بران .
ب۹ ت ح خ : آورد .
آ۱۰ پ : بی سببیش ، ح : بی گنهش . ب۱۰ ت ز : ازوچنین
ب۱۱ چو نیش فصّاد : خ-خویش و دل داد ؛ نیش : ز-تیغ .
۱۲ ، ۱۳ ، ۱۴ : خ ۱۴ ، ۱۲ ، ۱۳ . ب۱۲ عاجزان : پ-صیدخود،
خ د : عاجزی . ب۱۳ پ : نیازمندی . آ۱۴ جفت خوری : پ -
حفصه کری ، ث: خفته خوری ، ج: حفته خوری ، چ: جفته خری ،
ح: جعبه خوری ، خ: خفته خری ، د : جفته خوری ، ر: جفته خون .

3522

رهانیدن مجنون گوزن را از دام صیاد *

چون صبح بفال نیک روزی بر زد علم جهان فروزی
ابروی حبش بچین در آمد کاینهٔ چین زچین بر آمد
آن آینهٔ خیال در چنگ چون آینه بود لیک در زنگ
برخاست چنانکه دود از آتش چون دود عبیر بوی او خوش
۵ ره پیش گرفت بیت خوانان بر داشته رنگ مهربانان

---

* ب : رهانیدن مجنون گوزن را از دست صیّاد ، پ : رهانیدن مجنون گاو کوهی از بند ، ز : باز خریدن مجنون گوزنا نرا از صیّاد ، ث : گفتار اندر رهانیدن مجنون گوزن را از دام ، ج : رهانیدن مجنون گوزن از صیّاد ، چ خ : خریدن مجنون گوزن از صیّاد ، ح : رسیدن مجنون بزندان صیاد که گور داشت ، ر : آزاد کردن مجنون گوزنا نرا .

آ۱ بفال : د-بشد به .

ب۲ د : بچین .

آ۳ آن : خ - از . ب۳ چون : ب ز - خوب .

آ۴ ح خ : بر خواست . ب۴ د : چون عود و عبیر .

آ۵ پ : بیت گویان . ب۵ رنگ : پ ج - راه ، زح : زنگ ، چ ر : بانگ .

3522

355

شب چون قصب سیاه پوشید　　خورشید قصب زماه پوشید
آن شیفتهٔ مه حصاری　　چون تار قصب شد از نزاری*
شب چون سر زلف یار تاریک　　ره چون تن دوستدار باریک
شد نوحه‌کنان درون غاری　　چون مار گزیده سوسماری
۴۵ پیچید چنانکه بر زمین مار　　یا بر سر آتش افکنی خار
تا روز نخفت از آه کردن　　وز نامه چو شب سیاه کردن**

آ۴۱ پ : قصب ـ حذف شده ؛
ح : بماه .　　۴۲ ث : حذف شده .
ب۴۲ تار : ح ـ یار ، خ : ماه .
* ر افزوده :
ز انسان که بهیچ جستجوئی　　فرقش نکند کسی ز موئی .
۴۳ ب ت ز : حذف شده. آ۴۳ سر : پ ـ شب ؛ ث : یار حذف شده
آ۴۳ خ : ره همچو میان یار باریک ؛ تن دوستدار : پ ـ ره دوستان،
ث : ره کوی دوست ، ح : وطن ستاره ؛ تن : چ ـ ره ؛ ر : دوستار.
ب۴۴ ح : گزنده . آ۴۵ ز : پیچیده . ب۴۵ ز : سر ـ حذف شده .
آ۴۶ ح : ز آه . ب۴۶ ح : وز ناله جهان سیاه ؛ وز : د ـ در ؛
چ : نامهٔ شب .
** چ ر (ر ـ بعد از بیت شماره ۴۴) افزوده :　　از بحر دو دیده گوهر افشاند
ننشست ز پا (ر : بنشست ز پای) و موج ننشاند (ر : بنشاند) .

3522
356

او ماند و یلی دو آهوی خرد صیّاد برفت و بارگی برد
میداد ز دوستی نه ز افسوس بر چشم سیاه آهوان بوس
کاین چشم اگر نه چشم یارست زان چشم سیاه یادگارست
بسیار بر آهوان دعا کرد وانگاه ز دامشان رها کرد
رفت از پس آهوان شتابان فریاد کنان دران بیابان
بی کینه وری سلاح بسته چون گل بسلاح خویش خسته
در مرحله های ریگ جوشان گشته ز تبش چو دیگ جوشان
از دل بهوا بخار داده خارا و قصب بخار داده

---

۳۳ ج : حذف شده .
آ۳۳ ث ح : مانده و یک .
آ۳۴ ب ت ز : بدوستی نه افسوس ؛
چ : بدوستی ؛ ح : نه افسوس .
ب۳۶ ج خ : انگاه .
آ۳۷ پس : پ ح خ د - پی . ب۳۷ ث : سر پای برهنه در بیابان . آ۳۸ ح : سلیح . ب۳۸ ث : ز سلاح، ح : بسلیح ؛ ب ت ز : خوش نشسته ؛ پ ج : رسته .
۳۹ ح : حذف شده .
ب۳۹ ز تبش : پ - بدیش ، ث : ز پیش . ۴۰ ب ت : حذف شده . آ۴۰ از : پ-ان ؛ داده : ز - دارد . ب۴۰ داده : ز - دارد .

وان پای لطیف خیز رانی درخورد شکنجه نیست دانی
وان پشت که بار کس نسنجد بر پشت زمین زنی برنجد
صیّاد بران نشید کو خواند انگشت گرفته در دهان ماند
گفتا سخن تو کردمی گوش گر فقر نبودمی هم آغوش
نخجیر دو ماهه قیدم اینست یک خانه عیال و صیدم اینست
صیّاد بدین نیازمندی آزادی صید چون پسندی
گر بر سر صید سایه داری جان باز خوش که مایه داری
مجنون بجواب آن تهی دست از مرکب خود سبک فرو جست
آهو تک خویشتن بدو داد تا گردن آهوان شد آزاد

آ۲۴ ح : آن ؛ خیز رانی : خ - سست .
آ۲۵ ح : آن ؛ که بار : خ - نکوکه . ب۲۵ پشت : پ ج خ - روی ؛ زنی : ث - نهی ؛ د : نرنجد .
آ۲۶ چ ر : بدان ؛ نشید : ب پ ت ز ث - نسیب ؛ بران نشید کو : ح - بدان صفت که او . ب۲۶ گرفته : ح - گزیده ؛ ج چ ر : دهن ؛ گرفته در دهان : پ - گزیده بر دهن
ب۲۸ پ ز چ : و - حذف شده . آ۳۰ خ : گر زانکه بصید .
ب۳۱ خود سبک : ح خ د - خویشتن ؛ سبک : ج - روان
آ۳۲ آهوتک : خ د - مرکوبهٔ ؛ خویشتن : پ ح ر - خویش را
ب۳۲ ح : آهویان .

3522
358

چشمش نه بچشم یار ماند رویش نه بنوبهار ماند
بگذار بحق چشم یارش بنواز بیاد نوبهارش
گردن مزنش که بیوفا نیست در گردن او رسن روا نیست
آن گردن طوق بند آزاد افسوس بود بتیغ پولاد
وان چشم سیاه سرمه سوده درخاک خطا بود غنوده
وان سینه که رشک سیم ناب است نه درخور آتش و کباب است
وان ساده سرین ناز پرورد دانی که بزخم نیست درخورد
وان نافه که مشک ناب دارد خون ریختنش چه آب دارد

آ۱۶ نه : د - که
ب۱۶ ب ت ز ث ج چ ح خ : بویش ؛ رویش نه : د-بویش که.
آ۱۷ بگذار : پ - بنواز .
ب۱۷ بیاد : ب پ ت - بیاد ، چ : ببوی .
ب۱۸ روا : خ - وفا . ۱۹خ : حذف شده .
آ۱۹ ح : این گردن او ز طوق آزاد . ب۱۹ ج چ ح : فولاد.
۲۰ح : حذف شده . آ۲۰ خ : آن ؛ پ : توده .
ب۲۰ پ خ د : خطر . آ۲۱ ح د : آن . ب۲۱ نه : د - نی ؛
ج ح : و - حذف شده . ب۲۲ نیست : پ - سش .
ب۲۳ خون ریختنش : پ - جاه ریحش ؛ چه آب : ح - عذاب ؛ آب : ب خ د - تاب .

در دام فتاده آهوئی چند — محکم شده دست و پای دربند
صیّاد بدان طمع که خیزد — خون از تن آهوان بریزد
مجنون بشفاعت اسب راراند — صیّاد سوار دید درماند
گفتا که برسم دامیاری — مهمان توام بدانچه داری
دام از سر آهوان جدا کن — این یک دو رمیدهٔ رارها کن
بیجان چه کنی رمیدهٔ را — جانیست هر آفریدهٔ را
چشمی و سرینی این چنین خوب — برهردو نوشته غیر مغضوب
دل چون دهدت که برستیزی — خون دوسه بی‌گنه بریزی
آن کس که نه آدمیست گرگست — آهوکشی آهوئی بزرگست

آ۷ ج : آهوی . آ۸ ب ت ز : باین ، ث چ ح ر : بدین، خ : بران .
ب۸ ح : آهویان . ب۹ ج خ ر : ودرماند .
آ۱۰ د : دام داری .
ب۱۰ پ ح : بهرچه ، ت ز : بدنچه ، ث : بدین چه ، چ : بانچه . آ۱۱ ح : آهویان ؛ جدا : پ - رها .
ب۱۱ پ : وین . آ۱۳ ب : آن‌چنان . ب۱۳ ز ث ر : نبشته ؛ پ : غیر معضود . آ۱۴ خ : پر .
آ۱۵ ب ت ز ث چ خ : زانکس ، پ : زان س ، د : ذانکس .
ب۱۵ پ : آهوکستن اهوی ؛ آهوئی : د - آهوی .

3522
360

رهانیدن مجنون آهوانرا از دام صیّاد*

سازنده ارغنون این ساز — از پرده چنین برآرد آواز
کان مرغ بکام نارسیده — از نوفلیان چوشد بریده
طیّارهٔ تند را شتابان — میراند چو باد در بیابان
میخواند سرود بیوفائی — بر نوفل و آن خلاف رائی
با هر دمنی از آن ولایت — میکرد زبخت بدشکایت
میرفت سرشک ریز و رنجور — انداخته دید دامی از دور

---

* ب : نومید شدن مجنون از نوفل و بخشم رفتن ، پ ث د : باز خریدن مجنون آهورا از صیّاد ، ت : رهانیدن مجنون آهورا از دام صیّاد ، ز : گفتار اندر باز خریدن مجنون آهوانرا از صیّاد ، ج : رهانیدن مجنون آهورا از صیّاد ، چ خ : خریدن مجنون آهو از صیاد ،
ح : دیدن مجنون صیاد و آهورا در راه ،
ر : رهانیدن مجنون آهوانرا .
آ۱ د : این - با خطّ دیگری روی سطر نوشته شده .
ب۲ ج : پرده ، ح : رمیده . آ۳ تند را : پ - راه شد ، ث : تذرورا . ب۳ ح : چون . آ۵ د : زمیی . ب۵ بد : ج ح خود

3522
361

چند انکه نموده شد مراعات کاین را به ازین بود مکافات
ترتیب کنم ازین دیارت جفتی هنری و سازگارت
با حرمت و حسن و با خزینه سیماب سرین و سیم سینه
تا کارت ازو بساز گردد دولت بدر تو باز گردد
زین گونه بسی امید دادند بند از دل او نمی گشادند
گم کرد پی از میان ایشان میرفت چو ابر دل پریشان *
نوفل چو بملک خویش پیوست با هم نفسان خویش بنشست
مجنون ستم رسیده را خواند تا دل دهدش کزو دلش ماند
جستند بسی در آن مقامش افتاده بد از جریده نامش
گم گشتن او که ناروا بود آگاه شدند کز کجا بود

۹۶، ۹۷، ۹۸، ۹۹، ۱۰۰ ر : حذف شده.

۹۶، ۹۷، ۹۸، ۹۹ : ح در حاشیه نوشته شده.

آ۹۶ بود : ث-کنم . ب۹۷ هنری و : پ-هنرین ، ج چ ح خ د : و-حذف شده.

آ۹۸ د : خزانه . ب۹۸ ث : و-حذف شده . آ۱۰۰ ح : بسش . آ۱۰۱ پ ز : نی * ر افزوده : میریخت زدیده آب برخاک برزهر کشنده ریخت تریاک.

ب۱۰۳ پ : ازو ؛ دلش ماند : ب ت ز-سخن راند . ب۱۰۴ بد : ج خ د : شد ؛ بد از : پ-شد آن .

آ۱۰۵ ناروا : چ ناراو ، ح : ناسزا . ب۱۰۵ کز : د-کو.

3522
362

آمد برنوفل آب درچشم جوشنده چوکوه آتش ازخشم
کای پای بدوستی فشرده پذرفتهٔ خود بسر نبرده
درصبحدمی بدین سپیدی دادیم ز روز ناامیدی
آن دست توصید من چرا رفت آن دست گرفتنت کجا رفت
تشنه ام بلب فرات بردی ناخورده بدوزخم سپردی
شکر ز قمطره برگشادی شربت کردی ولی ندادی
برخوان طبرزدم نشاندی بازم چو مگس زپیش راندی
چون آخر رشته این گره بود این رشته نرشته پنبه به بود
این گفت وعنان ازو بگرداند یک اسبه شد ودو اسبه میراند

ب۸۷ ث : کوشیده ، ج چ خ : جوشیده ، ح د : جوشید .
ب۸۸ ز : وخود ؛ ح : وبسر . آ۸۹ ر : بدان ؛ ج ح : سفیدی .
ب۸۹ د : داریم ؛ ز روز : ز - زروی ، ث : نشان ، ج : نوید ، ر : بروز . آ۹۰ چرا : ح - کجا . ب۹۰ ت ز ح ر : وآن ؛ آن دست : پ - این صید ؛ کجا : ح - چرا . آ۹۱ ب پ ت ز ث : تشنه بلب . ۹۲ ج ح : حذف شده . ۹۲، ۹۳ : خ د ۹۳، ۹۲ .
آ۹۲ ز قمطره : د - زقطی چو ، ر : زقمطر ب۹۲ شربت : ج - شکر .
ب۹۳ بازم : پ ناگه ؛ بازم چو مگس : ب ت ز - همچون مگسم
آ۹۴ ح : این رشته این . ب۹۴ ح : آن رشته من نه رشته به بود ؛ ت : آن ؛ پنبه : ث - باز . آ۹۵ ج : وزو عنان . ب۹۵ ز : شده دو ؛ پ : اسبهٔ راند .

3522
363

ما از پی او نشانهٔ تیر — او در رخ ما کشیده تکبیر
این نیست نشان هوشمندان — او خواه بگریه خواه خندان
این وصلت اگر فراهم افتد — هم قرعهٔ کار بر غم افتد
نیکو نبود ز روی حالت — او با خلل و تو با خجالت
آن به که چو نام و ننگ داریم — زین کار نمونه چنگ داریم
خواهشگر ازین حدیث بگذشت — با لشگر خویش باز پس گشت *
مجنون شکسته دل درآن کار — دلخسته شد از گزند آن خار
کامروز که روز دست بردست — آن بخت که خفته بود مرد دست
در بخت چو من سلیم رائی — بایستی اگر بدی وفائی **

ب۷۸ خ د : واو ؛ در : پ - بر ؛ کشیده : ب ت ز ح - کشاده ، د دمیده ؛ تکبیر : پ خ - شمشیر آ۷۹ این : ح - او . آ۸۰ خ : گر این وصلت ب۸۰ پ : بس مایه کوشش برهم افتد ؛ قرعه : ح - آخر ؛ کار : در - فال (د در حاشیه : کار) ب۸۱ خلل : پ - حلک . آ۸۳ ازین : ح - این . * در نسخهٔ - د - بعد از بیت ۸۳ سرفصل « در کله کردن مجنون با نوفل و عذرخواستن نوفل مجنونرا » افزوده . آ۸۴ شکسته : ث - رمیده . ب۸۴ ح : از فراق دلدار ؛ ث ج چ خ د : آن کار ۸۵۰ ، ۸۶ ر : حذف شده . ب۸۵ ز : وآن ، د : این آ۸۶ در : ج - وز . ب۸۶ خ : شایستی ؛ پ بهوائی . ** در نسخهٔ ج بعد از بیت ۸۶ سرفصل « مناظره مجنون با نوفل » و در نسخهٔ ح - سرفصل « عتاب کردن مجنون با نوفل و رفتن از پیش او » افزوده .

3522

۷۰ هر زن که بدست زور خواهند | نان خشک و عصیده شوخواهند
من کامدم از پی دعا ها | مستغنیم از چنین جفا ها
آنان که ندیم خاص بودند | با پیر دران خلاص بودند
کان شیفته خاطر هوسناک | دارد منشی عظیم ناپاک
هر زن که بچنگ او درافتد | بدخو شود او نه درخور افتد
۷۵ شوریده دلی چنین هوائی | تن در ندهد بکدخدائی
بر هرچه دهیش اگر نجاست | ثابت نبود که بی ثباتست
مادی ز برای او بناورد | او روی بفتح دشمن آورد

---

۷۰ ج : حذف شده . ب۷۰ ح : عصیره ؛ پ : خواهند - حذف شده.
آ۷۱ ب ت ز : آمدم ؛ پی : پ - بس . آ۷۲ خ د : وآنان .
ب۷۲ باپیر دران : ح - شا نیز درین ؛ چ خ د : درین . آ۷۳ ح : گفتند که آن سک هوسناک ب۷۳ پ : نفسی ؛ زت : غمناک . ۷۴ ث ر حذف شده.
آ۷۴ ح : که بمثل او درافتاد ؛ بچنگ : د - بخیل ب۷۴ ب ت ز : چون خر باشد که از خر افتد ، پ : بدخو بود ار نکوحون افتد ، چ : برخر باشد نه کز خر افتد ، ح : نز خر باشد که از خر افتاد ، خ د : بدخوشود وزخود در (د : بر) افتد . آ۷۵ ج : دل چنان ؛ چنین : ب ت ز - بدان ، ث : چنان ب۷۵ ث چ : خود را ندهد ؛ دزت ز - را . آ۷۶ پ : برهرچه نهی اگرچنانست ؛ ب ت ز : دهی ؛ ح : دهی ازنجاستت ب۷۶ ب : تن درندهد ؛ ث ج : نشود ؛ پ : نشود که بی شانست . آ۷۷ ز د : بادی (د : یادی) زبرای اونیاورد ، ث : ماروی برای اونیاورد ؛ پ : روی بروی ، ج : روی زبهر ، ح : وبدوای ب۷۷ بفتح : پ - بهیج

3522
365

برّم سر آن عروس چون ماه در پیش سگ افکنم درین راه
تا باز رهم ز نام و ننگش وآزاد شوم ز صلح و جنگش
فرزند مرا درین تحکّم سگ به که خورد که دیو مردم
آنرا که گزد سگ خطرناک چون مرهم هست نیستش باک
۶۵ وانرا که دهان آدمی خست نتوان بهزار مرهمش بست
چون او ورقی چنین فروخواند نوفل بجواب او فرو ماند
زان چیره زبان رحمت انگیز بخشایش کرد و گفت برخیز
ما گرچه سر آمد سپاهیم دختر بدل خوش از تو خواهیم
چون می ندهی دل تو داند از تو بستم که می ستاند

آ۶۱ ج : پرّم . ب۶۱ ز : دران ، چ : بدین .
آ۶۲ پ : ز ننگ و نامش . ب۶۲ ز ج چ خ د ر : آزاد ؛ وآزادشوم: پ - تا باز رهم .
آ۶۳ خ د : ازین . ب۶۳ ب چ : نه دیو ، ث : ز دیو .
آ۶۴ پ : سکی . ب۶۴ ح : بست .
آ۶۵ پ : وانرکه ؛ ح : زبان .
آ۶۶ ورقی چنین : ت ز - ورق دگر ؛ د : ورق ؛ ب : چنان
آ۶۷ ب : آن ، پ ث : وآن ؛ ح خ : وان خیره زبان ، د : وان خیر زبان . ب۶۷ بخشایش کرد : ح - بخشود برو ؛ ز : و - حذف شده .
آ۶۸ ر : من ؛ ر : سپاهم . ب۶۸ خ : بدلی ؛ ر : خواهم . ۶۹ ج : حذف شده .

3522

با نام شکستگان نشستن نام من و نام خود شکستن
در اهل هنر شکسته کامی زان به که بود شکسته نامی
درخاک عرب نماند بادی کز دختر من نکرد یادی
نایافته در زبانش افکند در سر زنش جهانش افکند
گر در کف او نهی زمامم با ننگ بود همیشه نامم
آنکس که دم نهنگ دارد به زانکه بماند و ننگ دارد
بد نامی نام من میندوز این روز ببین بترس ازان روز
گر هیچ رسی مرا بفریاد آزاد کنی که بادی آزاد
گر نه بخدا که باز گردم وز ناز تو بی نیاز گردم

---

۵۲ پ ث : حذف شده . ب۵۲ ح : نام خود ونام من . ب۵۳ پ : آن ؛ خ در : به زان . ب۵۴ من : ز-ما ؛ پ : بادی .
آ۵۵ پ : بر . آ۵۶ پ : دهی . ب۵۶ با ننگ : ث-تا نیک ، ج : با نیک ، خ : با نیک . ب۵۷ پ : نه را که نام ننک ، ج : آن به که ز نام ننک ، چ : آن به که بمانده ننک ؛ بماند : ث ح - نه نام ؛ ب ت ز : بمانده ننک . ۵۸ ر : حذف شده آ۵۸ نام من : د - من توخود ؛ ح : ماندوز ب۵۸ د : وترس . ب۵۹ پ ج : کنم ؛ ح : بادی آباد .
آ۶۰ گر : ج ر - ور ؛ نه : ح د - نی . ب۶۰ وز : ت ث چ خ د - از ؛ ناز : ب - نام ؛ وزناز : ز - از نام ، ح : از یاد .

3522
36x

راضی شوم و سپاس دارم وزحکم تو سر برون نیارم
ور آتش تیز بر فروزی اورا بمثل چو عود سوزی
ور زانکه در افکنی بچاهش یا تیغ کشی کنی تباهش
از بندگی تو سر نتابم روی از سخن تو برنتابم
گر تازه گل ربیع باشم فرمان ترا مطیع باشم
اما ندهم بدیو فرزند دیوانه ببند به که در بند
سرسامی و نور چون بود خوش خاشاک و نعوذ بالله آتش
این شیفته رای ناجوانمرد بی عاقبتست و رایگان گرد
خو کرده بکوه و دشت گشتن جولان زدن و جهان نوشتن

آ۴۴ ث ج ر : و اورا ؛ بمثل چو عود : پ ـ بمیان عود ، ح خ د : بمثال عود . آ۴۵ ز : زینکه ؛ ج : سر افکنی .
ب۴۵ ث : تیغ کشان . ۴۶ ح : حذف شده . ب۴۶ چ : رو
۴۷ ر : حذف شده آ۴۸ اما : ث ـ آنرا . ب۴۸ که : ب ت ز چ ـ نه ؛ دربند ؛ خ ـ خرسند . ۴۹ پ : حذف شده آ۴۹ خ د : سرسامی مرد خوی (د : وخوی) ناخوش ؛ و نور : ب ت ز ـ وماه ، ح : دیو . ب۴۹ د : و بالله . آ۵۰ ج : آن ، خ : کین ؛ ناجوانمرد : چ ـ رایگان گرد . ب۵۰ چ : بی عافیتست و نا جوانمرد ؛ ز ث ح خ : بی عافیتست ؛ ج : و ـ حذف شده . آ۵۱ د : خوی ؛ بکوه ودشت : ح ـ بکرد کوه .
آ۵۱ پ ث : نام من ونام خود شکستن ؛ ر : نبشتن .

3522
368

پیغام بتیغ و نیزه تا چند | با بی سپران ستیزه تا چند
یا بندهٔ فتح کآن جزع دید | بخشود و گناه رفته بخشید
گفتا که عروس با یدم زود | تا گردم ازاین قبیله خشنود
آمد پدر عروس غمناک | چون خاک نهاد روی برخاک
کای درعرب از بزرگواری | درخوردسری و تاجداری *
مجروحم و پیرودل شکسته | دور از تو بروز بدنشسته
درسرزنش عرب فتاده | خودرا عجمی لقب نهاده
این خون که زشرح بیش بینم | درگردن بخت خویش بینم
خواهم که درین گناه کاری | سیماب شوم زشرمساری
گردخت مرا بیاوری پیش | بخشی بکمینه بندهٔ خویش

آ۳۳ بتیغ : ج خ ر - بتیر ، ح : تو تیغ ؛ پ : و - حذف شده ؛ تا چند : ب ت ز چ - تا کی . ب۳۳ تا چند : ب ت ز چ - تا کی ب۳۴ پ : بخشود گناه و بنده بحسود ؛ وگناه رفته : ز - گناه رفتن ، ح : گناه و بنده ؛ رفته : خ د - کرده .
ب۳۵ ت : ازان . آ۳۶ خاک : ج - باد ؛ پ ث ر : نهاده ؛ ز : نهاده روی درخاک ؛ چ : درخاک . ب۳۷ سری : خ - شهی . * ج افزوده :

رای تو فزون ز رای خورشید | تخت تو فزون زتخت جمشید

آ۳۸ پ : و بیر دل شکسته . آ۴۰ ح : چونکه . ب۴۰ پ : بر آ۴۲ د : دختر من ؛ خ : دختر من نیاوری .

ای پیش تو دشمن تو مرده ما را همه کشته گیر و برده
از کشتن ما ترا چه خیزد مردانه زمرده خون نریزد
با ما دو سه خسته نیزه و تیر بر دست مگیر و دست ما گیر
یک ره بنه این قیامت از دست کاخر بجز این قیامتی هست
۳۰ تا دشمن تو سلاح پوشد شمشیر تو به که باز کوشد
چون خصم ز تو سلاح ریزد با خصم فتاده کی ستیزد
ما کز تو چنین سپر فکندیم گر عفو کنی نیازمندیم

آ۲۶ ای : ب ت ز - از ، چ : در . ب۲۶ د : هم ؛ پ چ ح : ومرده
۲۷ ر : حذف شده. ب۲۷ پ : مردار زمرده چون گریزد ؛
د : زمرد چون گریزد ؛ ح خ : زمرد ؛ ث : چون . آ۲۸ پ : برما.
ب۲۸ چ : در دست ؛ پ : و- حذف شده . آ۲۹ ره : ث - رو .
ب۲۹ پ : آخر سس ارن . ۳۰ ، ۳۱ : چ ۳۱ ، ۳۰ . آ۳۰ پ ح : صلاح،
ر : سلیح . ب۳۰ خ : شمشیر بنه که تا نکوشد ؛ ث : همشیر ؛ باز
کوشد : چ ح - باده نوشد ، د : تا نکوشد .
۳۱ ب ت ز: حذف شده.
آ۳۱ پ : چون دشمن تو صلاح .
ب۳۱ پ : ستاده کی ؛ ث ح : فتاده کس ستیزد .
آ۳۲ کز تو چنین : ر - کز پی تو ؛ سپر : ز سری ؛
ح : ما - خوانا نیست .

3522
370

بر هر ورقی که تیغ راندی | در دفتر او ورق نماندی
مجنون بهمان هوس شمردن | ناورد کنان بجان سپردن
کردند نبردی آن چنان سخت | کز ارّهٔ تیغ تخته شد تخت
یاران چو کنند هم عنانی | از سنگ برآورند خانی
پرکندگی از نفاق خیزد | پیروزی از اتّفاق خیزد
بر نوفلیان خجسته شد روز | گشتند بفال سعد فیروز
برخصم زدند و برشکستند | کشتند و بریختند و خستند
جز خسته نبود هرکه جان برد | وان نیز که خسته بود میمرد
پیران قبیله خاک بر سر | رفتند بخاک بوس آن در
کردند بسی خروش و فریاد | کای داور داد ده بده داد

آ۱۶ ورقی که تیغ : ب ت ز - درقه که تیر ، ج : درقی که نیزه ؛ تیغ : ث چ - نیزه . ب۱۶ ح : بر ؛ ز ث : بماندی ، ح : دراندی ۱۷ ر : حذف شده . آ۱۷ هوس : ج خ - ورق . ب۱۷ کنان : خ - کزان . آ۱۸ ز : نبرد . ب۱۸ پ ج ح خ د : کزخامی طبع پخته شد بخت ؛ ارّه : چ - پرده . ب۱۹ ث : مانی ، چ : جانی ، د : کانی . آ۲۰ پ : براندکی ، ح : برکندی . آ۲۱ پ : خسته . ب۲۱ ث : بفال نیک پیروز ؛ چ : پیروز . ب۲۲ پ : وکر یختند وجستند .
۲۳ پ ح : حذف شده . ب۲۴ آن در : ح - آذر .
ب۲۵ ب ز چ : کای داور داد داد ده داد ؛ داد ده : ح - داوران .

از نعرهٔ کوس و نالهٔ نای دل در تن مرده میشد از جای
رایی نه که جنگ را بسیچد رویی نه که روی ازان بپیچد
زان گونه که بود پای بفشرد سیل آمد و رخت و بخت را برد
قلب دو سپه بهم بر افتاد هر تیغ که رفت بر سر افتاد
از خون روان که ریگ می‌شست از ریگ روان عقیق می‌رست
دل مانده شد از جگر دریدن شمشیر خجل ز سر بریدن
شمشیر کشیده نوفل گرد میکرد بحمله کوه را خرد
می ساخت چو اژدها نبردی زخمی و دمی دمی و مردی
بر هر که زدی کدینهٔ گرز بشکستی اگرچه بودی البرز

۷ب در تن مرده : پ - در بر مرد ؛ چ ح خ د : مرد
۸آ د : راهی ؛ پ : رای ان نه ؛ ج : که نه ؛ ح : که کنج را بسنجند ؛
ب ت : بسیچند ، خ : بسنجد . ۸ب روی : پ - رای ، چ : رو ؛
ازان : ج را ، خ : ازو ؛ ب ت ح : بپیچند .
۹آ بود : پ - دیو . ۹ب : وبخت ورخت را ، ز : وتخت ورخت را ،
ح ر : ورخت بخت را ؛ پ : ورخت بخت او برد ، ت : وتخت ورخت
او برد . ۱۰ ، ۱۱ ، ۱۲ ح : حذف شده . ۱۰آ پ ت ز ج : در افتاد . ۱۰ب رفت :
د - بود . ۱۲ ، ۱۳ پ : حذف شده .
۱۳آ چ ح خ در : کشید . ۱۳ب ح : خورد . ۱۴ب پ : و دهی دهی . ۱۵آ پ
ز : کزینه ، چ ح : کمینه . ۱۵ب خ : بود .

3522

مصاف کردن نوفل بار دوم *

گنجینه گشای این خزینه — سر باز کند ز گنج سینه
کان روز که نوفل آن سپه را — بیننده او شگفت در ماند
از زلزلهٔ مصاف خیزان — شد قلّهٔ بوقبیس ریزان
خصمان چو خروش او شنیدند — در حرب شدند و صف کشیدند
سالار قبیله با سپاهی — بر شد بسر نظاره گاهی
صحرا همه نیزه دید و خنجر — آفاق گرفته موج لشگر

---

* : جنگ دوّم نوفل با قبیلهٔ لیلی ، ت : آمدن نوفل بار دوم بمصاف قبیلهٔ لیلی ، ز : مصاف کردن نوفل با قبیلهٔ لیلی بار دوم و نصرت یافتن ، ث : سرفصل حذف شده .

ج : مصاف دوم نوفل و ظفر یافتن ، چ : مصاف نوفل با قبیلهٔ لیلی بار دوم ، ح : مصاف کردن نوفل بار دوم با قبیلهٔ لیلی ، د : سرفصل حذف شده . آ۱ ز : آن . ۲پ : حذف شده . آ۲ آن : د – این . ب۲ ح : بیننده با و شگفت و درماند . ج : بیننده درو ، چ ر : بیننده بدو ؛ او : خ – آن . ۳،۴ : ح خ د ۴،۳ . آ۳ از زلزلهٔ : ح – در سلسلهٔ ، خ : ازسلسلهٔ . ب۳ بوقبیس : ح نوفلیش . ب۵ برشد بسر : پ – شد برسر یک . آ۶ نیزه : پ تیره ، ز تیر . ب۶ ج ر : و آفاق .

3522

373

نوفل سپر افکنان زحربش بنواخت بر فقهای چربش
کز بی مددی و بی سپاهی کردم بفریب صلح خواهی
اکنون که بجای خود رسیدم وز تیغ برنده خود بریدم
لشکر ز قبیلها بخوانم پولاد بسنگ در نشانم
ننشینم تا بزخم شمشیر این تاوه زبام ناورم زیر
وآنگه ز مدینه تا ببغداد درجمع سپاه کس فرستاد
درجستن کین زهر دیاری لشکر طلبید روزگاری
آورد بهم سپاهی انبوه پس پرده کشید کوه تا کوه
آمد بمصاف گاه اوّل دشمن شده کور بلکه احول

آ۱۸ ب : زجنکش ، ح : بحربش . ب۱۸ پ : خوبش . آ۱۹ بی‌مددی : ب ت ز - بی سلحی ، ح : بی مردی . آ۲۰ چ : واکنون ؛ ب ت ز : زجای . ب۲۰ پ خ د : درتیغ بریده (ح خ د : برنده) خون (ح : جوب) ندیدم (د : بدیدم ، ح : دیدم) ؛ وز : ج - بر ، ر : نز ؛ خود : ج چ - جو ، ر : خو . ب۲۱ ج : فولاد . آ۲۲ پ خ : بنشینم. ب۲۲ ح : آن ناوه ، ت : تابه ، ج : ناقه ، خ د : ناوه ، ر : یاوه ؛ تاوه زبام : پ - بار زمای . آ۲۴ کین : پ - دین ، چ : کس . آ۲۵ پ چ ح : سپاه ، ز : سواری . ب۲۵ ج : بستند صفی زکوه تا کوه ؛ پرده : پ - خمه ، د : برد ، ر : پره ؛ پرده کشید : ح - راه کشیده . ۲۶ ر : حذف شده آ۲۶ پ ج د : وآمد .

3522

آن دوست که بدسلام دشمن کردیش کنون تمام دشمن
وان درکه بد از وفا پرستی برمن ببهزار قفل بستی
از یاری تو بریدم از یار بردی ره کار من زهی کار
بس رشته که بگسلد زیاری بس قایم کافتد از سواری
بس تیر شبان که درتک افتاد برگرک فکندو برسگ افتاد
گرچه کرمت بلند نامست درعهدهٔ عهد ناتمامست
آنگه که چنین نه خسته بودم به زین بتو پشت بسته بودم
زین کشته چو نا امید بودی کانجاکه نکاشتی درودی
بنیاد نهادهٔ چو مردان هم تو بکرم تمام گردان
تاریک دلم تو روشنائی وآزرده تنم تو مومیائی

آ۹ ج ح : آن ؛ پ : وین درکه برآن وفا ؛ بد از : ب ت ز - بدان. ب۹ قفل بستی : ب ت ز - در ببستی . آ۱۰ از یار : ر - ای یار
ب۱۰ ره : پ - سر و ، ر : زه ؛ زهی کار : خ د - بیکبار .
ب۱۱ پ : کامد . آ۱۲ ب ت ز : نشان ؛ تک : ح - شب ، خ : یک
ب۱۲ فکند : ج - کشاد ؛ فکندو بر : پ - قلندری . آ۱۳ ح : بلند نامیست . ب۱۳ ناتمامست : ب ز - من تمامست ، ح : ناتمامیست
۱۴ - ۱۷ ر : حذف شده آ۱۴ ج : که حذف شده ؛ خ خ : به خسته .
ب۱۴ ج : زین به بتو پای . آ۱۵ ح خ د : چه . ب۱۵ ب ت ز : بکاشتی ، ح : نکاشته . ب۱۷ پ : آزرده ، چ : وآزاده . ب۱۷ خ : چو مومیائی.

3522

375

عتاب کردن مجنون با نوفل *

مجنون چو شنید بوی آزرم — کرد از سر کین کمیت را گرم
با نوفل تیغ زن برآشفت — کای از تو رسیده جفت باجفت
احسنت زهی امیدواری — به زین نبود تمام کاری
این بود بلندی کلاهت — شمشیر کشیدن سپاهت
این بود حساب زورمندیت — وین بود فسون دیوبندیت
جولان زدن سمندت این بود — انداختن کمندت این بود
رایت که خلاف رای من کرد — نیکو هنری بجای من کرد

---

* ب : بخشم رفتن مجنون از پیش نوفل ،
پ : برآشفتن مجنون با نوفل ، ز : عتاب کردن مجنون با نوفل در وقت بازکشتن از مصاف ، ح : سرزنش کردن مجنون نوفل را ،
خ : سرفصل حذف شده ، د : عتاب کردن مجنون با نوفل در باز کشتن ازمصاف . ب۱ پ : سر-حذف شده . ب۲ با : پ-را آ۳ پ : احسند وزهی ؛ ب ت خ : وزهی . ب۳ ج : نبودطریق یاری . ب۴ ت زح : وسپاهت . ب۵ ز ج چ : این . آ۶ پ : سبندت . ب۶ ج چ خ د : و انداختن . آ۷ پ : کرد -حذف شده .

3522
376

انگیخت میانجی زخویشان تا صلح دهد میان ایشان
کاینجا نه حدیث تیغ بازیست دلآلگی بدل نوازیست
از بهر پری زده جوانی خواهم ز شما پری نشانی
وز خاصهٔ خویشتن درین کار گنجینه فدا کنم بخروار
گر کردن این عمل صوابست شیرین تر ازین سخن جوابست
ور زانکه شکر نمی فروشید در دادن سر که هم مکوشید
چون راست نمی کنید کاری شمشیر زدن چراست باری
چون کرد میانجی سرآغاز گشت آن دو سپه زیکدگر باز
چون خواهش یکدگر شنیدند از کینه کشی عنان کشیدند
صلح آمد و دور باش در چنگ از هر دو گروه دور شد جنگ

آ۷۸ ح : کانجا نه حدیث تیغ تازیست ؛ پ : کانجا چه .
ب۷۸ ج : بدلنوازی . ۷۹ ث : ازبیت ۷۹ تا بیت ۱۳ فصل سی ویکم حذف شده.
ب۷۹ د : بوی . آ۸۱ گر : ح - کز . ب۸۱ سخن : ب ت - مرا ؛
سخن جوابست : ز - مراجه با بست .
آ۸۲ زانکه : ب ت ز - تنک ، پ : رنکه ؛ د : نمیفروشند .
ب۸۲ ح : چکوشید ، د : نکوشند . آ۸۳ د : نمیکنند .
آ۸۴ میانجی سرآغاز : پ ج ح خ د - سخن میانجی آغاز ؛ ر : میانجی این
سرآغاز . ب۸۴ ح ر : زیکدیگر ، خ : زهمدگر . آ۸۵ ح : یکدیگر .
۸۶ پ : حذف شده . آ۸۶ ر : ویحذف شده ب۸۶ ر : تا از دو .

3522

377

چون طرّهٔ این کبود چنبر | بر جبههٔ روز ریخت عنبر
زین گرجی طرّه برکشیده | شد روز چو طرّه سر بریده
آن هر دو سپه زهم بریدند | بر معرکه خوابگه گزیدند
چون مار سیاه مهره برچید | ضحّاک سپیده دم بخندید
در دست مبارزان بی‌باک | شد نیزه بسان مار ضحّاک
در گرد قبیله گاه لیلی | چون کوه رسیده بود خیلی
از پیش و پس قبیله یاران | کردند بسیج تیر باران
نوفل که سپاهی آنچنان دید | جز صلح دری زدن زیان دید

آ۶۹ ح : برجبههٔ . ۷۰ ب : حذف شده . آ۷۰ گرجی طرّه : ت ز - کرجه زطره ؛ گرجی : پ - کوجه ، چ : کره ، ح خ د : زنگی .
آ۷۰ پ : آ۷۱ نوشته شده ؛ روز : ج - باز ، خ : روس ؛ روز چو طرّه : ح - جلوهٔ روز .
۷۱ ، ۷۲ : پ ۷۲ ، ۷۱ .
آ۷۱ ت ز : دریدند . آ۷۱ چ : در .
۷۲ د : حذف شده . آ۷۲ پ : ماه . آ۷۳ ب پ ح د : ناپاک ، چ خ ر : چالاک . آ۷۳ پ : تیره نشان . آ۷۴ ب ت ز ج : سیلی . ۷۵ ح : حذف شده . آ۷۵ خ : بسی زتیر ؛ ت : تیر - حذف شده . آ۷۶ خ : نوفل چو سپاه ؛ که : ج ح د - چو ؛ ز : سپاه ؛ پ : چنان دید . آ۷۶ پ : چون صلح دری دگر زیان دید .

3622
378

۶۰ میل دل مهربانم آنجاست — آنجا که دلست جانم آنجاست
شرطست به پیش یار مردن — زو جان ستدن زمن سپردن
چون جان خود این چنین سپارم — بر جان شما چه رحمت آرم
پرسنده چو حالت این چنین دید — بگریست بگریه در زمین دید
او رقص کنان بزیر گودی — میکرد بدین صفت نبردی
۶۵ نوفل بمصاف تیغ در دست — میکشت بسان پیل سرمست
می برد بهر طریده جانی — افکند بحملهٔ جهانی
هر سو که طواف زد سر افشاند — هرجا که رسید جوی خون راند
زان تیغ زنان که لاف جستند — تا اوّل شب مصاف جستند

آ۶۰ ج : اینجاست . ب۶۰ ب پ ت ح : انجاست دلم (ج : اینجاست دلم) که جانم انجاست (ج : اینجاست) .
آ۶۲ پ : خود - حذف شده . آ۶۳ پ د : آن چنان .
ب۶۳ پ ت ث ج ح : و بگریه .
آ۶۴ ج : او رقص بزیر رخش کردی ؛
پ ث : واو ؛ رقص : ح - کرد ؛ پ : کنان بزیر حذف شده ؛ بزیر گودی : ز - برند کودی . آ۶۵ ت : بر دست . ب۶۵ ج ح : فیل
آ۶۶ پ : زهر دریده ؛ ب ت ز ث ج ح : طرید . ب۶۶ ح خ : افکنده .
آ۶۷ هرسو : ح خ د - هرجا ؛ پ : طواف را برافشاند . ب۶۷ هرجا : ج - برهر ، ح خ د : وانجا ؛ پ : لوی . آ۶۸ ر : وان .

3522

379

پرسید یکی که ای جوانمرد — کز دور زنی چو چرخ ناورد
ما از پی تو بجان سپاری — باخصم ترا چراست یاری
گفتا که چو خصم یار باشد — با تیغ مرا چه کار باشد
باخصم نبرد اگر توان کرد — با یار نبرد چون توان کرد
از معرکها جراحت آید — اینجا همه بوی راحت آید
معشوقه چو بوی جان فرستد — ما عشق بعوض همان فرستد
او سرمه فرستد از غبارم — من سنگ زدن چه زهره دارم
او داده بوعده انگبینم — من سرکه دهی روانه بینم
آن جانب دست یار دارد — کس جانب یار چون گذارد

---

۵۱ پ : حذف شده . آ۵۱ یکی : ح-کسیش .
آ۵۱ ج : از ؛ چ : دو .
ب۵۲ باخصم ترا : پ - باخوخصم خودت ؛ ترا : ح خ د-خودت .
آ۵۳ ج : ترا . ۵۴ ح خ : حذف شده . آ۵۴ نبرد اگر توان : پ-چو جنگ می‌توان ؛ اگر توان : د-میتوان ؛ اگر : ث ج خوش، چ ر : خوف . ب۵۴ چون توان کرد : ج-نیست درخورد . ب۵۵ پ : آنجا ح: زانجا. ۵۶-۵۸ ر : حذف شده . آ۵۶ چ معشوق ؛ چو بوی : خ ببوی.
آ۵۷ او : ح-ار ؛ ج : ازدیارم . ب۵۷ ح : زهر. ۵۸ ح : ابکینم .
آ۵۸ ح : من سنگ زدن ورا نه بینم ؛ دهی : ب پ ت ز ج د - دهم
آ۵۹ آن : پ-زان ، ج د : او ب۵۹ چون گذارد : ر-خوار دارد .

3522

380

می بود درین سپاه جوشان　　در نصرت آن سپاه کوشان
اینجا بطلایه رخش رانده　　وانجا بیزک دعانشانده
از قوم وی ار سری فتادی　　بر دست برنده بوس دادی
وان کشته که بد زخیل یارش　　می شست بچشم اشک بارش
کرده سر نیزه زین طرف راست　　سر نیزهٔ فتح ازان طرف خواست
گر لشگر او شدی قوی دست　　هم تیر بریختی و هم شست
ورجانب یار او شدی چیر　　غرّیدی ازان نشاط چون شیر

آ۴۴ ب ز : بدین ، ت : برین ؛ پ ح : سیاه .
ب۴۴ ر : بر ؛ ح خ : سیاه ؛ پ : سیاه پوشان .
آ۴۵ پ ج چ ح : آنجا ؛ د : بصلایه .
ب۴۵ ج : وانجا بدعا یزک ؛ چ : وانجا ؛ خ : بدعا یزک ؛ ح : یزک ؛
پ : عا رسانده ؛ ب ز : فشانده .
آ۴۶ ح : می ارکسی .
ب۴۶ چ : بریده بوسه ، خ د : زننده بوسه ؛ ح : بریده ؛
پ ت ج : بوسه . آ۴۷ خ : که ـ حذف شده ؛ ب ت ز : شد ؛
ج : زقوم . ب۴۷ ث : باشک دیده بارش ، ح : بآب چشم سارش ؛ خ ر : سیل بارش . آ۴۹ ح خ د : ور . ب۴۹ ث : هم تیره بریختی وهم رخت ؛ ح : هم ـ حذف شده . ب۵۰ پ ح : بساط .

3522
381

شیران سیاه در دریدن　　دیوان سپید در دویدن
هرکس بمصاف در سواری　　مجنون بحساب جان سپاری
هرکس فرسی بجنگ میراند　　او جمله دعای صلح میخواند
هرکس طللی بتیغ می‌کشت　　او خویشتن از دریغ می‌کشت
میکرد چو عاشقان طوافی　　انگیخته صلحی از مصافی
گر شرم نیامدیش چون میغ　　با لشکر خویشتن زدی تیغ
گر طعنه زنش معاف کردی　　با موکب خود مصاف کردی
گر خندهٔ دشمنان ندیدی　　اوّل سر دوستان بریدی
گر دست رسش بدی بتقدیر　　بر هم سپران خود زدی تیر
گر دل نزدیش پای پشتی　　پشتی کن خویش را بکشتی

آ۳۴ خ: سپاه ؛ پ چ ح: در دویدن . ب۳۴ خ: دیوانه صفت بهم دویدن ؛ ح: سفید در دریدن ؛ پ: دربریدن ، چ: دررمیدن . آ۳۵ بمصاف: ب ت ز- بحساب.
۳۶ح: حذف شده . ب۳۶ ج د: صبح . آ۳۷ هرکس طللی: د- خصمی بطلی ؛ طللی: ب ت زح- طلبی ، پ: شخصی ، ج: بدلی ، چ خ بطلی . ۳۸، ۳۹ ح: حذف شده . آ۳۸، ب۳۸، ت ب۳۸، آ۳۸. آ۳۸ ث ر: چو حاجیان . ب۳۹ با: پ چ ر- بر . آ۴۰ گر: پ- از ؛ د: مصاف . ب۴۰ موکب: پ- مرکب ، ت چ: لشکر . ۴۲ ث: حذف شده . آ۴۲ پ: دسترش . ۴۳ ح: حذف شده . ۴۳ پ: گر دلبرش وی بکشتی بس خویشتن ان زمان بکشتی . آ۴۳ خ د: گر دل بهوای خود بهشتی (د: بکشتی) ، د: درحاشیه- گر دل نزدیش پای پشتی . ب۴۳ ر: پشتی گر ؛ خ د: پشتی گر خویشتن ؛ چ: شکستی .

3522
382

پولادهٔ تیغ مغز پالای سرهای سران فکنده درپای
غرّیدن تازیان پرجوش کر کرده سپهر و ماه را گوش
از صاعقهٔ اجل که می‌جست پولاد بسنگ در نمی‌رست
زوبین بلا سیاست انگیز سرچون سر موی دیلمان تیز
خورشید درفش ده زبانه چون صبح دریده ده نشانه
گشته زمی از ورم چو دریا سنگ آبله روی چون ثریّا
هر شیر سیاهی ایستاده چون مار سیه دهن گشاده

آ۲۷ ث د : پولادی ، ج : فولادهٔ ؛ ب پ ت : پولاد بتیغ ؛ ز : پولاد تیغ و مغز . ب۲۷ ح ر : بر پای . ۲۸ پ : حذف شده . ب۲۸ ز : کو کرده سپهر و مه در آغوش ؛ ب ت ح : و مهر را . آ۲۹ پ : چه . ب۲۹ ج : فولاد ؛ ث : همی بست ، ج : همی رست ، چ : همی جست ، ح : همی جست . ب۳۰ سرچون : پ - برجم . ب۳۱ خ : چو صبح دمیده دم نشانه ؛ دریده ده نشانه : ج - دوم دریده حامه ، ح : درندهٔ نشانه ، د : دمیده دم بشانه ؛ ده : ب ت ز - شد ، چ : در .

۳۲، ۳۳ ر : حذف شده

۳۲ ب ت : حذف شده . آ۳۲ ز : گشته ز زمین ورم ز دریا ؛ چ : از می از دم ؛ زمی : ح - زمین ؛ د : از دم ؛ ج : از دم مهیا . ب۳۲ ز ث چ : آبله پای ؛ د : آبله رو تر از ثریا ؛ چون : خ - از . آ۳۳ خ : هم شیر سپاه ؛ شیر : پ - کوشه ؛ ز د : سیاه . ب۳۳ ز : دهان ، ج : زبان .

3522
383

از راه کسی که موج دریاست خیزید وگر نه فتنه برخاست
پیغام رسان او دگر بار آورد پیام نا سزاوار
آن خشم دروچنان اثر کرد کاتش ز دلش زبان بدر کرد
بالشگر خود کشید شمشیر افتاد دران قبیله چون شیر
وایشان بهم آمدند چون کوه برداشته نعرها بانبوه
بر نوفلیان عنان گشادند شمشیر بشیر درنهادند
دریای مصاف گشت جوشان گشتند مبارزان خروشان
شمشیر زخون جام بردست میکرد بجرعه خاکرامست
سر پنجهٔ نیزهٔ دلیران پنجه شکن شتاب شیران
مرغان خدنگ تیز رفتار برخوردن خون کشاده منقار

آ۱۷ کسی : پ - مرو . ب۱۷ خیزید : ز - گیرید ، ث : برخیز .
آ۱۸ او : ب ت ز - بدو ، د : به او . ب۱۸ پیام : ح - جواب
آ۱۹ ح در : چنان درو . ب۱۹ ج چ ح : زبانه برکرد .
آ۲۰ کشید : خ د - به تیر و ، ر : کشیده . آ۲۱ بهم : ج - همه
آ۲۱ چ ح ر : نعرهٔ ؛ خ : نعرهای انبوه . آ۲۲ عنان : ب ت ز - بغل . آ۲۳ د : جویان . آ۲۴ پ : زجون خام ؛ ب ت ز : وجام ، ث خ د : چوجام ؛ چ : چوجام دردست ؛ ج ح : دردست .
ب۲۴ ج : مردرا ؛ پ ز چ : پست . آ۲۵ سر : چ هر ؛ نیزهٔ : د - به سبزهٔ
آ۲۶ پ : رفتار - حذف شده . ب۲۶ ج ح : درخوردن ؛ د : گشاد .

3522

تا من بنوازشی که دانم | اورا بسزای او رسانم
هم کشتهٔ تشنه آب یابد | هم آب رسان ثواب یابد
چون قاصد شد پیام او برد | شد شیشه مهر درمیان خرد
دادند جواب کین نه راهست | لیلی نه کلیچه قرص ماهست
کس را سوی ماه دسترس نیست | نه کار تو کار هیچکس نیست *
شمشیرکشی کشیم درجنگ | قاروره زنی زنیم برسنگ
قاصد چوشنید کام و ناکام | بازآمد و باز داد پیغام **
بار دگرش بخشمناکی | فرمود که پای کرد خاکی
کای بیخبران زتیغ تیزم | فارغ زهیون گرم خیزم

آ۹ ث : خستهٔ .

۱۰ - ۱۸ : ح درحاشیه نوشته شده .

۱۳، ۱۴ : ح - ۱۴، ۱۳ .

آ۱۰ پ : قاصد چوشده ؛ شد : خ - او ؛ چ : پیام آورد

ب۱۱ پ : کلوچه . ب۱۲ نه : ج د - نی .

* ر افزوده : اوراچه بری که آفتابست تودیو رحیم واوشهابست

آ۱۳ پ : کنیم . ب۱۳ پ : کنیم . ** ح افزوده :

کایشان سخنی که بود گفتند | رخسارهٔ او زما نهفتند
کز نوفل هیچ غم نداریم | ما نیز سپاه کم نداریم . آ۱۵ ح:

باری دیگرش . ب۱۵ پ : باز کرد حالی ؛ پای کرد : ث ج ح خ د - باز کرد ، ر : پای دار .

3522

385

جنگ کردن نوفل با قبیله لیلی*

نوفل زچنین عتاب دلکش — شد نرم چنانکه موم ازآتش
برجست و بعزم راه کوشید — شمشیر کشید و درع پوشید
صد مرد گزین کارزاری — پرّنده چو مرغ درسواری
آراسته کرد و رفت پویان — چون شیر سیه شکارجویان
چون بر درآن قبیله زدگام — قاصد طلبید و داد پیغام
کاینک من و لشکری چوآتش — حاضر شده‌ایم تند وسرکش
لیلی بمن آورید حالی — ورنه من و تیغ لا ابالی

---

* ب : جنگ کردن نوفل با قبیلهٔ لیلی جهت مجنون ،
پ ث ح : مصاف کردن نوفل با قبیلهٔ لیلی ،
ت : سرفصل حذف شده ، ز : گفتار اندر مصاف کردن نوفل با قبیله لیلی بجهت مجنون ، ج : آمدن نوفل بجنگ قبیلهٔ لیلی ، چ : پیغام نوفل بقبیلهٔ لیلی ، خ : مصاف نوفل با قبیله لیلی، د : مصاف کردن نوفل با قبیلهٔ لیلی درهوا داری مجنون .
آ۱ چ : زچنان . ب۱ پ : گرم چنانکه آب ؛ ث چ ح خ د : گرم . آ۳ ج : گزیده ، ح خ د : گزید . آ۴ ز : و-حذف شده . ب۴ ر : سیاه جنگ جویان . ب۷ ج : گر نه .

3522

دادیم زبان بمهر و پیوند وامروز همی کنی زبان بند
صد زخم زبان شنیدم از تو یک مرهم دل ندیدم از تو
صبرم شد و عقل رخت بربست دریاب وگرنه رفتم ازدست
دلداری بیدلی نمودن وانگه بخلاف قول بودن
دور اوفتد از بزرگواری یاران به ازین کنند یاری
قولی که درو وفا نه بینم از چون تو کسی روا نه بینم
بی یار منم ضعیف و رنجور چون تشنه ز آب زندگی دور
شرطست بتشنه آب دادن گنجی بده خراب دادن
گر سلسلهٔ مرا کنی ساز ور نه شده گیر شیفته باز
گر لیلی را بمن رسانی ور نه نه من و نه زندگانی

آ۷ ح : مهر . ب۷ ح : امروز ؛ ب ت ز : همان کنی ؛ پ : میان بند .
ب۸ پ : دل ـ حذف شده . آ۹ ز : رخت عقل . آ۱۰ ث : دل دادن و بی دلی ؛ بیدلی : پ ـ و مردمی ، خ د : یک دلی ؛ بیدلی نمودن : ح ـ و مردمی . ب۱۰ قول : ج چ ـ عهد ؛ ح : بودی .
آ۱۱ ، ب۱۱ : ث ب۱۱ ، آ۱۱ . آ۱۱ دور اوفتد : ب ت ز ـ گر افتدت ؛ اوفتد از : پ ـ افتد ازین . ب۱۱ ث : انکو نکند بوقت یاری ؛ یاران : د ـ یاری ؛ به ازین : ح ـ نه چنین ؛ د : کنید . ۱۲ پ : حذف شده . آ۱۲ ج : در . ۱۳ د : حذف شده .
آ۱۳ پ ح خ : من ضعیف رنجور . ب۱۳ ز : بآب . ب۱۴ بده : ت ـ بدل . ب۱۵ ور : ب ت ز ث ـ گر ؛ نه : چ ـ نی ؛ ث : شیفته م . ۱۶ ح : حذف شده .

3522

384

عتاب کردن مجنون با نوفل *

روزی دو بدونشسته بودند شادی و نشاط می‌نمودند
مجنون ز شکایت زمانه بیتی دو سه گفت عاشقانه
کای فارغ از آه درد ناکم بر باد فریب داده خاکم
صد وعدهٔ مهر داده بیشی با نیم وفا نکرده خویشی
پذرفته که پیشت آورم نوش پذرفتهٔ خویش کرده فراموش
آورده مرا بدل فریبی وا داده بدست ناشکیبی

---

* ب : سرفصل حذف شده ، ت : عتاب کردن مجنون با نوفل و مصاف نوفل با قبیلهٔ لیلی ، ز : عتاب کردن مجنون با نوفل بجهة طلب کردن لیلی ،

ث: درخواست کردن مجنون از نوفل ، ج : تقاضا کردن مجنون نوفل را ،

چ : غزل گفتن مجنون ، ح : استغاثه کردن مجنون با نوفل.

آ۱ پ چ : دوبهم . ب۱ پ ج ر : می فزودند . ب۲ گفت : خ د خواند آ۳ فارغ : ج ـ غافل ؛ ر : دودناکم . آ۴ وعدهٔ مهر : ث ـ مهرجفات ؛ داده : د ـ کرده . آ۵ پ : پذر رفته . ب۵ ب ت ز : پذرفتهٔ خود سشدت فراموش ، پ : پذرفتهٔ خود بکرده فرمود . آ۶ ت : وآورده ب۶ وادادە : د ـ وآورده.

3522

وآن غالیه گون خط سیاهش پرکار کشید گرد ماهش
۸۵ زان گل که لطافت نفس داد باد آنچه ربود باز پس داد
شد صبح منیر باز خندان خورشید نمود باز دندان
زنجیری دشت شد خردمند از بندی خانه دور شد بند
در باغ گرفت سبزه آرام دادند بدست سرخ گل جام
مجنون بسکونت و گرانی شد عاقل مجلس معانی
۹۰ وان مهتر میهمان نوازش میداشت بصد هزار نازش
بی طلعت او طرب نمی کرد می جز بجمال او نمی خورد
ماهی دو سه در نشاط کاری کردند بهم شراب خواری

۸۴ب ث خ د : کشیده .
۸۵آ ث : وان ؛ پ : وان دل
۸۵ب باد : پ ث - باز ؛
ربود : ج - گرفت .
۸۶آ منیر : د - مراد .
۸۷آ زنجیری : ب - از بندی ؛ ح : مست .
۸۷ب خ : بنده .
۸۸ ث : حذف شده .
۸۸ب دادند : ح - دند . ۸۹آ خ : به سکونی ؛ ب ت ز : وحذف شده . ۸۹ب د : امانی . ۹۰آ پ : میزبان . ۹۰ب میداشت : پ - صداسب و .

3522

389

۷۵ چون شیفته شربتی چنان دید — درخوردن آن نجات جان دید
آسود و رمیدگی رها کرد — با وعدهٔ آن سخن وفا کرد
می بود بصبر پای بسته — آبی زده آتشی نشسته
با او بقرارگاه او تاخت — در سایهٔ او قرار گه ساخت
گرما به زد و لباس پوشید — آرام گرفت و باده نوشید
۸۰ بر رسم عرب عمامه بربست — با او بشراب ورود بنشست
چندین غزل لطیف پیوند — گفت از جهت جمال دلبند*
چون راحت پوشش و خورش یافت — آراسته شد که پرورش یافت
شد چهرهٔ زردش ارغوانی — بالای خمیده خیزرانی

ب۷۵ نجات : چ-شفای ، خ: حیات . ب۷۶ با : ح-در ؛ ب ث ج چ : این .

آ۷۷ پای : ب ت ز - باز

۷۹ ، ۸۰ ، ۸۱ ، ۸۲ ح : حذف شده .

آ۸۰ خ در : دربست . آ۸۱ چندین : ج-چند از .

* ج ر افزوده :

نوفل بسرش ز مهربانی — میکرد چو ابر درفشانی

آ۸۲ پوشش : خ-و نوشش ، د: و پوشش .

ب۸۲ که : پ ج خ د - چو

ب۸۳ چ : خمید .

3522

نوفل زنفیر زاری او شد تیز عنان بیاری او
کو نیز غریب وهم جوان بود آزاده سرشت ومهربان بود
بخشود بران غریب هم سال هم سال تهی نه بلکه هم حال
میثاق نمود وخورد سوگند اوّل بخدائی خداوند
وانگه برسالت رسولش کایمان ده عقل شد قبولش
کز راه وفا بگنج وشمشیر کوشم نه چوگرگ بلکه چون شیر
نه صبر بود نه خورد وخوابم تا آنچه طلب کنم بیابم *
لیکن بتوام توقعی هست کز شیفتگی رها کنی دست
بنشینی و ساکنی پذیری روزی دوسه دل بدست گیری
از تو دل آتشین نهادن وز من در آهنین گشادن

آ۶۵ ب پ ز ث ج چ ح خ د : وزاری . ۶۶ ر : درحاشیه نوشته شده . آ۶۶ خ : آزاد . آ۶۷ ح : بخشید بدان جوان همسان ؛ ب : هم - حذف شده .
ب۶۷ ج : هم سال نه بلکه هم بران حال ؛ حال : ح - جان . آ۶۸ نمود : پ بکرد
آ۶۹ ج : آنگه . ب۶۹ عقل : ب ت ز - خلق ؛ شد : ث - ده . آ۷۰ بگنج : چ - وگنج ، د : ودست . آ۷۱ بود : ب - کنم ؛ ح : وحذف شده . آ۷۱ تا : پ - نه . * چ افزوده :

میزد نفسی بنا مرادی میبرد غمی ببوی شادی .

ب۷۲ پ : کین شیفتگی رها کن (رها کن : ت - گذاری) از دست .
آ۷۴ ت ز ث : آتشی . ب۷۴ ز : ازمن ، ث : ازما ؛ ح : درآستین .

3522

کردند بسی سپید سیمی | از ما نشد این سیه کلیمی
گر دست ترا کرامتی هست | آن دستگهی بود نه زین دست
اندیشه کنم که وقت یاری | در نیمه رهم فرو گذاری
۶۰ تا آمده آن شکار در شست | داری زمن و ز کار من دست
آن باد که این دهل زبانی | باشد تهی از تهی میانی
گر عهد کنی بدانچه گفتی | مزدت باشد که راه رفتی
ور چشمهٔ این سخن سراست | بگذار مرا ترا ثواست
تا پیشهٔ خویش پیش گیرم | خیزم سر و کار خویش گیرم

آ۵۷ سپید سیمی: پ-سیه سپیدی ؛ ج ح : سفید . ب۵۷ ازما : پ – امّا . آ۵۸ کرامتی : خ -کرآهنی . ب۵۸ ح : آن دست بمن دهی نه این دست ؛ آن دستگهی : پ -آن دست کهر ، ث ر : آن دست رسی، خ د : ازدست رسی . ۵۹ ب ت ز ح : حذف شده .
آ۵۹ چ : کاری . ب۵۹ پ ث خ : نیم .
۶۰ ، ۶۱ : ح-۶۱ ، ۶۰ . آ۶۰ در : این ؛ پ ث ح خ : در دست .
ب۶۰ زکار : پ -نکار . ۶۱ ث چ : حذف شده . آ۶۱ ج : آن باشد کین دهل زیانی ؛ پ : دغل ؛ ح : زنانی . آ۶۲ بدانچه : ب ت ز - بدنچه ، ح : که راست ، خ د : برآنچه . ب۶۲ مزدت باشد : پ -مژدت بادت ، خ : مزدتو بود . آ۶۳ ح : در . ب۶۳ ب ز چ ح خ د : سرکار ، ر : پی کار .

3522

خوشدل شدو آرمید با او هم خورد و هم آشمید با او
میکرد عمارت خرابی وان چرب سخن بخوش جوابی
هان تا نشوی چو شمع رنجور کز دوری آن چراغ پر نور
گردانم با تو هم ترازو کورا بزر و بزور بازو
هم چنگ منش قفا بگیرد گر مرغ شود هوا بگیرد
چون آهنش آورم فراچنگ گر باشد چون شراره در سنگ
از وی نکنم کمند کوتاه تا همسر تو نگردد آن ماه
میکرد بسجده حق گذاری مجنون ز سر امیدواری
گر زانکه فریب نیست نغزست کین قصّه که عطرسای مغزست
مادر ندهد بهیچ روئی او را بچو من رمیده خوئی
مه‌زاده بدیو زاد دادن گل را نتوان بباد دادن
دیوانه و ماه نو گزافست او را سوی ما کجا طوافست
پیراهن ما نشد نمازی شستند بسی بچاره سازی

آ۴۴ ح : شده و آرمیده ؛ خ : آرامید . ب۴۴ ح : خورده هم آشمیده ؛ زخ : آشامید . آ۴۵ چرب : خ ـ خوب ؛ سخن : ث ـ زبان .
۴۹ پ ث : حذف شده . آ۴۹ گر : ج چ ـ ور ؛ ب ت ز ج خ د : شرار .
ب۴۹ چون : ر ـ از . آ۵۲ ج : که حذف شده . ب۵۲ زانکه : پ ـ زین که ، چ ر : رنک و ؛ خ : قریب . آ۵۳ د : رسیده . آ۵۴ پ : بل را . ب۵۴ ح : به زاد ، خ : مهزاد را . ۵۵ د : حذف شده . آ۵۵ ما : ث ـ من . آ۵۶ خ : زچاره

3522

۳۵ اورا بنواخت پیش خود خواند باخویشتنش بسفره بنشاند
می گفت فسانهای گرمش چندانکه چو موم کرد نرمش
هرچه آن نه حدیث دوست بودی گرخود همه مغز پوست بودی *
گوینده چو دیدکان جوانمرد بی دوست نوالهٔ نمی خورد
از هر نمطی که قصّه می خواند جز در لیلی سخن نمی راند
۴۰ وان شیفتهٔ زره رمیده زانها که شنیده آرمیده
با او ببدیهه خوش درآمد چون یافت حریف خوش برآمد
می زد جگرش بمغز برجوش می خواند قصیدهای چون نوش
بر هرسخنی بخندهٔ خوش می گفت بدیههٔ چو آتش

آ۳۵ ر: آنگاه ورا بپیش ؛ د: وپیش . ب۳۵ ج: برپیشکه بساط بنشاند
آ۳۶ پ: میکرنشانهای ؛ ب: میخواند ، ج ح: میکرد . ب۳۶ پ: نرم کردش ؛ کرد: ج ـ ساخت . ۳۷ ، ۳۸ : ر ۳۸ ، ۳۷ . آ۳۷ پ: هر حان بحدیث ؛ هرچه آن: ح ـ هرجا * پ: افزوده

بشنید و جواب آن ندادش جز خاموشی نبود یادش

آ۳۸ ت زج: کویند . آ۳۹ ت: می راند . ب۳۹ پ: در ـ حذف شده.
آ۴۰ ح: زربریده . ب۴۰ پ د: شنید ؛ خ: آرامیده . ۴۱ ، ۴۲ : ر ۴۴ ، ۴۱ .
آ۴۱ پ ح: برآمد . ب۴۱ یافت: ح ر ـ دید . آ۴۲ چ: میخورد جگربمغز برجوش ؛ د: جگر ؛ ث: چومغز درجوش ؛ ر: چومغز ؛ ت ح خ د: درجوش . ۴۳ ح: حذف شده ، ب ت ز: بدازبیت ۵۰ نوشته شده . ب۴۳ ب: میخواند .

3522

396

هرابرکزان دیار پوید | شعری چو شکر برو بگوید
درکار همه شمارش اینست | اینست شمار کارش اینست
آیند مسافران ز هر بوم | بینند درین غریب مظلوم
آرند شراب یا طعامی | باشد که بدو دهند جامی
گیرد بهزار جهد یک جام | وان نیز بیاد آن دلارام
نوفل چو شنید حال مجنون | گفتا که ز مردمیست اکنون
کین دل شده را چنانکه دانم | کوشم که بکام دل رسانم
من درطلب شکار گردم | بخ بخ که چنین شکار کردم
از پشت سمند خیزران دست | ران باز گشاد و برزمین جست

ب۲۶ پ : شعر؛ برو : ج ر-بدو ، چ خ د : بران. ۲۷ ر: بعدازبیت ۳۰ نوشته
۲۷ ج : بعدازبیت ۳۲ نوشته شده ؛ ب۲۷ شمار : ح - فسان و ؛ خ د : وکارش.
آ۲۸ زهر : ز - دران ، ح : درین . ب۲۸ چ : دران ، خ د : برین. آ۲۹ ث: طعام
یا شرابی ؛ چ : با. ب۲۹ پ خ : برو ؛ ث : آبی. ب۳۰ ب : آن نیز. آ۳۱ حال: پ-
نام. ب۳۱ که زمردمیست : پ - ره مردمیست ، ج : که مرادمیست ، ح خ د:
که مراست لازم ؛ ب : کاکنون. آ۳۲ ب ت ز : این . ب۳۲ کوشم : ب پ
خ ح - باشد. ۳۳ ر : درحاشیه نوشته شده . ب۳۳ ح : اخ اخ که مبین؛
بخ بخ : پ ج خ - وه وه .
۳۴ پ : حذف شده . آ۳۴ خیزران : ح - حیرت آن. ب۳۴ ز : و -
حذف شده؛ برزمین جست : ح - تیز برجست .

3522

395

در رخنهٔ غارهای دلگیر میگشت بجست وجوی نخجیر
دید آبله پای دردمندی بر هر موئی زمویه بندی
محنت زدهٔ غریب و رنجور دشمن کامی ز دوستان دور
وحشی شده از میان مردم وحشی دوسه اوفتاده در دم
میخواند نشیدی از سرجوش کانکس که شنید گشت مدهوش
پرسید زخوی و از خصالش گفتند چنانکه بود حالش
کز مهر زنی بدین حزینی دیوانه شد اینچنین که بینی
گرد شب و روز بیت گویان آن غایله را زباد جویان
هر باد که بوی او رساند صد بیت وغزل برو بخواند

آ۱۷ ث : درگوشهٔ ، ج : درزخمهٔ ؛ غارهای : پ-عارفان .
ب۱۷ ز : میجست . آ۱۸ د : ودردمندی . آ۱۹ ث ح : وغریب ؛
پ ت ج چ خ : و-حذف شده . ب۱۹ دشمن کامی : خ-بیخود صفتی
آ۲۰ ح : شده حذف شده . ۲۱ ر : درحاشیه نوشته شده .
آ۲۱ ب ت ز : نشید ، پ : دو بیتی .
ب۲۱ ب ت ز : انکس ؛ ب ت ز چ د : گشت خاموش .
ث : ماند بیهوش ، ح : گشت بیهوش .
آ۲۲ پ : ز خوی خصالش .
ب۲۲ گفتند : پ - برگفت . ۲۳ ب ت ز : حذف شده .
ب۲۳ پ : شده چنین ب۲۴ ث ج ح خ د : وآن . آ۲۵ پ : ستاند . ب۲۵ ج ر : بدو

3522

مجنون رمیده نیز در دشت | سرگشته چو بخت خویش میگشت
بی عذر همی دوید عذرا | در موکب وحشیان صحرا
بوری بهزار زور میراند | بیتی بهزار درد میخواند
بر نجد شدی ز تیز وجدی | شیخانه ولی نه شیخ نجدی
بر زخمهٔ عشق کوفتی پای | وز صدمهٔ آه رفتی جای
هر عاشق کاه او شنیدی | هر جامه که داشتی دریدی
از نرم دلان ملک آن بوم | بود آهنی آب داده چون موم
نوفل نامی که از شجاعت | بود آن طرفش بزیر طاعت
لشگر شکنی بزخم شمشیر | در مهر غزال و در غضب شیر
هم حشمت گیر و هم حشم دار | هم دولتمند و هم درم دار
روزی ز سر قوی سلاحی | آمد بشکار آن نواحی

آ۶ چ: سرگشته چو زلف یار میگشت. آ۷ ز: مرکب. ۸ ث: حذف شده.
آ۸ پ: روزی بهزار روز؛ ج ح: موری؛ زور: چ-سعی. ب۸ بیتی: ز نیلی. آ۹ ز تیز وجدی: ح-چو پیر نجدی.
ب۱۰ پ: با صدمه آه رفتی از جای؛ وز: د-در آ۱۱ او: ر-وی
آ۱۲ نرم دلان: ح-بزم وران، خ: بزم دلان. ب۱۲ چ: آهن؛ د: آهن آب دار؛ ث ح خ: آبدار. آ۱۳ نامی: خ-لقبی. ب۱۳ بزیر: ز-بذیل، ح: مطیع. آ۱۴ ح د: به تیغ و شمشیر، خ: به تیر و شمشیر،
ب۱۴ مهر: پ-شرم؛ ج: و-حذف شده. آ۱۶ د: صلاحی.

3522
397

آشنا شدن نوفل با مجنون *

لیلی پس پردهٔ عماری — در پرده دری ز پرده داری
از پردهٔ نام و ننگ رفته — در پردهٔ نای و چنگ رفته
نقل دهن غزل سرایان — ریحانی مغز عطر سایان
در دفتر عاشقان خنیده — زخم دف مطربان چشیده
افتاده چو زلف خویش در تاب — بی مونس و بیقرار و بیخواب

---

* ب : دلداری کردن نوفل مجنون را ، ت : آمدن نوفل که امیر عرب بود شکار و بردن مجنون پیش خود ،
ز : گفتار اندر آشنا شدن نوفل با مجنون و دلداری کردن نوفل مجنون را ،
ج : حکایت نوفل با مجنون ، چ : رسیدن مجنون بنوفل ،
ح : آشنا شدن نوفل با مجنون عامر ، خ : آشنایی یافتن نوفل با مجنون ،
د : آشنائی نوفل با مجنون ، ر : رسیدن نوفل بمجنون .
آ۱ ح : در عماری . ب۱ چ د : بپرده داری ، ح خ : و پرده داری .
آ۲ از : ب ت ز - بس . آ۳ نقل : ح - لعل . آ۴ در : پ - از ؛
دفتر : خ - دختر ، ر : پرده ؛ خنیده : پ - شنیده ، ز : جنیده ، ح : جریده
ب۴ ث ح : شنیده . آ۵ ج : افتاد . ب۵ ح : نی مونس و نی قرار و نی خواب .

3522
398

کاین تازه بهار بوستانی دارد عرضی ز ناتوانی
چون ما ز بهیش بازخندیم شکرانه دهیم و عقد بندیم
این عقد نشان سود باشد انشاء الله که زود باشد
۲۵ امّا نه هنوز روزکی چند می باید شد بوعده خرسند
تا غنچهٔ گل شکفته گردد خار از در باغ رفته گردد
گردنش بطوق زر در آریم با طوق زرش بتو سپاریم
چون ابن سلام از ان نیازی شد نامزد شکیب سازی
مرکب بدیار خویشتن راند بنشست و غبار خویش بنشاند

ب۲۲ ب پ ت ز ث ج چ د : غرضی .
آ۲۳ پ : چون بار مهیش .
ب۲۳ شکرانه دهیم : ب ت ز چ - شکّر ریزیم ، پ ج خ د : شکرانه کنیم .
آ۲۴ این : ج - وان ، خ د : آن .
ب۲۴ پ چ خ : که - حذف شده .
آ۲۵ اما نه : پ - افسانه
ب۲۵ بوعده : ح - بوقت .
آ۲۶ ج : رسته . آ۲۷ پ : کردش بطواف در ؛ ث : بر آریم . آ۲۸ پ : از این ؛ چ : نوازی .
ب۲۸ نامزد : پ - بامدد ، د : تازه دم . آ۲۹ بدیار : چ - بدیا .

3522
399

مه را نگرفت کس در آغوش | این نکته مگر شدش فراموش
چاره طلبید و کس فرستاد | در جستن عقد آن پری زاد
تا لیلی را بخواستاری | در موکب خود کشد عماری
نیرنگ نمود و خواهش انگیخت | خاکی شد و زر چو خاک میریخت
پذرفت هزار گنج شاهی | وز رم گله بیش از آنکه خواهی
چون رفت میانجی سخنگوی | در جستن آن نگار دلجوی
خواهش گریی بدست بوسی | میکرد ز بهر آن عروسی
هم مادر و هم پدر نشستند | و امیّد در آن حدیث بستند
گفتند سخن بجای خویش است | لیکن قدری درنگ پیش است

ب۱۳ پ : شدش مگر .
ب۱۴ عقد : ح – عذر .
۱۵ ج : حذف شده .
آ۱۵ خ : بخواستداری ، د : بخواستکاری .
ب۱۵ ب ز : مرکب ؛ ح : کند .
آ۱۶ نمود : ب ت ز ث ج چ – وفا .
ب۱۶ زر : زچ – در .
آ۱۷ هزار : پ – هوای . ب۱۷ ح : و از رم وکله چنانکه خواهی؛ د : وانکه کله پیش ؛ وز رم گله : پ – کارم کله ، خ : اسب وکله . ۱۸ ح : حذف شده . ب۱۹ ح : این . ب۲۰ ب ت زخ د : وحذف شده آ۲۱ گفتند : پ – امید

3522
400

۵ در ره زبنی اسد جوانی دیدش چو شگفته گلستانی
شخصی هنری بسنگ وسایه درچشم عرب بلند پایه
بسیار قبیله و قرابات کارش همه خدمت و مراعات
گوش همه خلق بر سلامش بخت ابن سلام کرده نامش
هم سیم خدا وهم قوی پشت خلقی سوی او کشیده انگشت
۱۰ از دیدن آن چراغ تابان درچاره چو باد شد شتابان
وآگه نه که گرچه گنج بازد با باد چراغ در نسازد
چون سوی وطن که آمد از راه بودش طمع وصال آن ماه

آ۵ زبنی اسد : چ - زپی آمدش ، خ : زنی آمدش ؛ اسد : پ - که شد .
ب۵ شگفته : ز - سفشه ؛ پ ح : بوستانی .
آ۶ خ : و سنگ .
ب۶ بلند پایه : ح خ د - بزرگ مایه .
ب۷ خدمت : ب ت ز - حرمت . آ۸ پ : برپیامش
آ۹ هم سیم خدا : خ - از سیم غنی ؛ د : خدای ؛ پ : قوی دست .
آ۱۰ از : ح - در . ب۱۰ ث : باده آ۱۱ ر : وحذف شده ؛ گرچه : پ - کوچه ؛ گنج بازد : ب ت ز - دست یازد
ب۱۱ ب : در اندازد . ۱۲، ۱۳ : پ خ د - ۱۳، ۱۲ . آ۱۲ پ : که حذف شده.

3522
401

مه را نگرفت کس در آغوش | این نکته مگر شدش فراموش
چاره طلبید و کس فرستاد | در جستن عقد آن پری زاد
تا لیلی را بخواستاری | در موکب خود کشد عماری
نیرنگ نمود و خواهش انگیخت | خاکی شد و زر چو خاک میریخت
پذرفت هزار گنج شاهی | وز رم گله بیش از آنکه خواهی
چون رفت میانجی سخنگوی | در جستن آن نگار دلجوی
خواهش گریی بدست بوسی | میکرد ز بهر آن عروسی
هم مادر و هم پدر نشستند | و امیّد در آن حدیث بستند
گفتند سخن بجای خویش است | لیکن قدری درنگ پیش است

ب۱۳ پ : شدش مگر .
ب۱۴ عقد : ح - عذر .
۱۵ ج : حذف شده .
آ۱۵ خ : بخواستداری ، د : بخواستکاری .
ب۱۵ ب ز : مرکب ؛ ح : کند .
آ۱۶ نمود : ب ت ز ث ج چ - وفا .
ب۱۶ زر : زچ - در .
آ۱۷ هزار : پ - هوای . ب۱۷ ح : و از رم وکله چنانکه خواهی ؛ د : وانکه کله پیش ؛ وز رم گله : پ - کارم کله ، خ : اسب وکله . ۱۸ ح : حذف شده . ب۱۹ ح : این . ب۲۰ ب ت زخ د : وحذف شده آ۲۱ گفتند : پ - امید

3522
400

۵ در ره زبنی اسد جوانی — دیدش چو شگفته گلستانی
شخصی هنری بسنگ وسایه — درچشم عرب بلند پایه
بسیار قبیله و قرابات — کارش همه خدمت و مراعات
گوش همه خلق بر سلامش — بخت ابن سلام کرده نامش
هم سیم خدا وهم قوی پشت — خلقی سوی او کشیده انگشت
۱۰ از دیدن آن چراغ تابان — درچاره چو باد شد شتابان
وآگه نه که گرچه گنج بازد — با باد چراغ در نسازد
چون سوی وطن که آمد از راه — بودش طمع وصال آن ماه

آ۵ زبنی اسد : چ ـ زپی آمدش ، خ : زنی آمدش ؛ اسد : پ ـ که شد .
ب۵ شگفته : ز ـ سفشه ؛ پ ح : بوستانی .
آ۶ خ : وسنگ .
ب۶ بلند پایه : ح خ د ـ بزرگ مایه .
ب۷ خدمت : ب ت ز ـ حرمت . آ۸ پ : برپیامش
آ۹ هم سیم خدا : خ ـ از سیم غنی ؛ د : خدای ؛ پ : قوی دست .
آ۱۰ از : ح ـ در . ب۱۰ ث : باده آ۱۱ ر : ویحذف شده ؛ گرچه : پ ـ کوچه ؛ گنج بازد : ب ت ز ـ دست یازد
ب۱۱ ب : در اندازد . ۱۲، ۱۳ : پ خ د ـ ۱۳، ۱۲ . آ۱۲ پ : که حذف شده.

3522
401

خواستاری ابن سلام لیلی را *

فهرست کش بساط این باغ — بر ران سخن چنین کشد داغ
کان روز که مه بباغ میرفت — چون ماه دو هفته کرده هر هفت
گل بر سر سرو دسته بسته — بازار گلاب و گل شکسته
زلفین مسلسلش گره گیر — پیچیده چو حلقه های زنجیر

---

* ب ح : خواستاری کردن ابن سلام لیلی را ، پ چ : خواستن ابن سلام لیلی را ، ت : اندر خواستاری ابن سلام لیلی را و جواب شنیدن ، ز : اندر خواستن ابن سلام لیلی و خواب یافتن بی مراد ،
خ : خواس داری کردن ابن سلام لیلی را ،
د : خواستگاری ابن سلام لیلی را و مهلت طلبیدن .
آ۱ ج ر : نشاط . ب۱ ح : نهد داغ .
ب۲ هر هفت : خ ـ میرفت .
آ۳ ز ج : بر سرو سرو ، د : بر سر دست ؛ بسته : ب ت ز ـ میکرد .
ب۳ پ : گل و گلاب ؛ شکسته : ب ت ز ـ همی کرد .
آ۴ ز : زلفینش مسلسل و گره گیر ؛ ب ت ج خ د : مسلسل .

3522
402

چون باز شدند سوی خانه | شد در صدف آن در یگانه
دانندهٔ راز راز ننهفت | با مادرش آنچه دید برگفت
تا مادر مشفقش نوازد | در چاره گریش چاره سازد
مادر ز پی عروس بی‌کام | سرگشته شده چو مرغ در دام
میگفت گرش گذارم از دست | آن شیفته گشت و این شود مست
ور صابریی بدو نمایم | بر ناید ازو وزو برآیم
برحسرت او دریغ میخورد | میخورد دریغ و صبر میکرد
لیلی که چو گنج شد حصاری | می بود چو ماه در عماری
میزد نفسی گرفته چون میغ | میخورد غمی نهفته چون تیغ
دلتنگ چنانکه بود میزیست | بی تنگ دلی بعشق درکیست

آ۶۹ پ : شد او بسوی . ب۷۰ ح خ : دیده بدگفت (در نسخهٔ ح بعداً اصلاح و ـ دیدمیگفت ـ نوشته شده) ؛ ز : میگفت . آ۷۱ در : د ـ بر .
آ۷۲ ث ج : خود کام ، ر : ناکام . ب۷۲ خ : از دام . آ۷۳ پ ث ج ح خ د : اگرش . ب۷۳ ح : این شیفته گردد آن ، خ : این شیفته گشت و آن ؛ ز : شیفته گردد این ؛ د : گشته ؛ پ ج چ : و حذف شده.
آ۷۴ بدو : پ خ د ـ دراو ، ج : برو . آ۷۵ ح : بر حیرت .
ب۷۵ ز : برآه و دریغ صبر میکرد ؛ خ : آه میکرد . آ۷۶ ب ت ز : لیلی چو شکنج . ب۷۶ ماه : ب ت ز ث ج چ ـ سایه ، ح : نافه. ب۷۷ پ : میحست همی نهفته ؛ ز ح : غم . ب۷۸ ب ز : بی دلتنگی ؛ خ : ز عشق .

3522
403

مجنون بمیان موج خونست　　لیلی بحساب کار چونست
۶۰ مجنون جگری همی خراشد　　لیلی نمک از که می تراشد
مجنون بخدنگ خارسفتست　　لیلی بکدام ناز خفتست
مجنون بهزار نوحه نالد　　لیلی چه نشاط می سکالد
مجنون همه درد و داغ دارد　　لیلی چه بهار و باغ دارد
مجنون کمر نیاز بندد　　لیلی برخ که بازخندد
۶۵ مجنون زفراق دل رمیدست　　لیلی بچه حجّت آرمیدست
لیلی چو سماع این غزل کرد　　بگریست وبگریه سنگ حل کرد
زان سرو تبان بوستانی　　می دید یکی درو نهانی
کز دوری دوست برچه سانست　　بر دوست چگونه مهربانست

---

۶۰ خ : حذف شده . ب۶۰ ازکه : ز-انکه . ۶۱ ، ۶۲ : ج-۶۲ ، ۶۱ .
آ۶۱ مجنونَ : ح-لیلی ؛ خارسفتست : پ-جان سفتست . ب۶۱ نازخفتست:
پ د-یار جفتست ، چ ح : یارخفتست . آ۶۲ ح : نه هزار ؛ ج : نالید .
ب۶۳ ب ز ح : بنشاط ؛ ج : می سکالید . ۶۳ چ : حذف شده . آ۶۳ ب ت:
داغ و درد . ب۶۳ باغ : ب-ورد . ۶۴ ، ۶۵ : پ-۶۵ ، ۶۴ .
آ۶۴ خ : بند . آ۶۵ پ ج : زفراق . ب۶۵ حجّت : ر-راحت ؛ ح :
آفریدست . ب۶۶ ز چ خ : وحذف شده ؛ ر : ز گریه ؛ پ : گل کو ؛ ح : کود-
حذف شده . آ۶۷ بنان : پ ز چ د-بتان ، ث ج خ : تنان ،
ح : قدان . ب۶۷ ث چ خ د ر : درو یکی .

3522

نالید و بناله در نهانی می‌گفت ز روی مهربانی
کای یار موافق وفا دار ای چون من و هم بمن سزاوار
ای سرو جوانهٔ جوانمرد ای با دل گرم و با دم سرد
ای از در آنکه در چنین باغ آیی و ستانی از دلم داغ
با من بمراد دل نشینی من نارون و تو سرو بینی
گیرم ز منت فراغ من نیست پروای سرای و باغ من نیست
آخر بزبان نیک نامی کم زانکه فرستیم پیامی
ناکرده سخن هنوز پرواز کز رهگذری برآمد آواز
شخصی غزلی چو دُرّ مکنون میگفت ز گفته‌های مجنون
کای پرده در صلاح کارم امید تو باد پرده دارم

---

۴۹ : قبل از این بیت سرفصل افزوده، ت : « غزل خواندن لیلی در گلستان»
ز : « زاری کردن لیلی بتنهایی » ، ح : « گفتار در زاری کردن لیلی
بنهانی » . آ۴۹ ب ز ح : و ـ حذف شده . آ۵۰ ث : ای
ب۵۰ ر : وی ؛ پ : ای همچو من و بمن ؛ من وهم بمن : چ ـ من و
تو بهم ، خ : تو و من بهم . آ۵۱ خ د : روانهٔ . ب۵۱ در : وی ؛
پ : و با نفس سرد . آ۵۲ د : ای آرزو آنکه باچنین باغ ؛ ز : با نکه؛
پ : باچنین . ب۵۲ ستانی : ث ر ـ زدائی . آ۵۳ خ : فارغ . ب۵۴ پ : پروا؛
ب ت ث ح خ : سرا ؛ ز : و ـ حذف شده . آ۵۷ غزلی : پ خ ـ
عربی . ب۵۷ میگفت : ز ج ر ـ میخواند . آ۵۸ در : پ ـ زمن .

3522

405

۴۰ هم‌خرقه نحل نخل‌گاهش در باغ ارم گشاده راهش
نزهتگاهی چنان گزیده در بادیه چشم کس ندیده
لیلی و دگر عروس نامان رفتند بدان چمن خرامان
چون گل بمیان سبزه بنشست او سبزه و سبزه گل همی‌بست
هرجا که نسیم او درآمد سوسن بشکفت و گل برآمد
۴۵ بر هر چمنی که دست می‌شست شمشاد دمید و سرو می‌رست
با سرو قدان لاله رخسار آمد بنشاط و خنده در کار
تا یکچندی نشاط می‌ساخت وآخر ز نشاط طگه برون تاخت
تنها بنشست زیر سروی چون در پر طوطیی تذروی *

آ۴۰ ر : ازحله بحله نخل‌گاهش ؛ پ : هرخرقه نحل ، ث : هم‌حرفه نحله ، ج : هم خرقه نخل ، چ: هم‌حرفه نخل ، ح : هم‌حرفه نحل ، خ د : هرخرقه نخل . ب۴۰ پ : گشاد . آ۴۱ ث : چنین . آ۴۲ چ: عرس . ب۴۲ پ ج : بران ، ث : بآن . ب۴۳ پ : شمشاد نزبرسرو می‌بست ، ث : وز لاله وسبزه دسته می‌بست ، ر : بر سبزه زسایه گل همی‌بست . ۴۴، ۴۵ پ : حذف‌شده . آ۴۴ ث : برآمد . ب۴۴ چ : بشکفت گل و سمن برآمد . آ۴۵ ج ح : درهر . آ۴۶ قدان : ت ر- بنان ، زچ د: بتان ، ث: تنان ، خ: بناز . ب۴۶ ب ت : وحذف‌شده . آ۴۷ پ : می‌ماخت . ب۴۷ ب ت زچ د: وانگه زنشاط گه بپرداخت ؛ وآخر: ج ر-آخر ، خ: آنگه . ب۴۸ ر : بر پر . * ج رافزود: برسبزه نشسته خرمن گل نالید چو در بهار بلبل - مصراعهای همین بیت در نخ ج - مقدم و مؤخر نوشته شده

3522
406

از نافهٔ غنچه باج خواهد | وز ملک چمن خراج خواهد
بر سبزه ز سایه نخل بندد | بر صورت سرو و گل بخندد
فی فی غرضش نه این سخن بود | نه سرخ گل و نه سروبن بود
بودش غرض آنکه در پناهی | چون سوختگان برآرد آهی
با بلبل مست راز گوید | غمهای گذشته باز گوید
یا بد زنسیم گلستانی | از یار غریب خود نشانی
باشد که دلش گشاده گردد | بار از دلش او فتاده گردد
نخلستانی بدان زمین بود | کارایش نقشبند چین بود

آ۳۲ باج : پ-باب ، ز : تاج . ب۳۲ ملک : خ-مرغ .
آ۳۳ ج : برسایه سبزه ؛ پ : وسایه . ب۳۳ خ د : برقامت ؛ ج ح : گل
آ۳۴ فی فی : ر-نه نه ؛ نه این : ح-باین . ب۳۴ ر : نه سرو و گل
و نه نسترن بود ؛ ث ح د : فی سرخ گل . آ۳۵ غرض آنکه :
ب ز : غرضی که ؛ ح : این که .
ب۳۷ چ : از یاد عزیز خود نشانی .
ب۳۸ ب ت : بازار دلش نهاده گردد ، زح : تا (ز : یا) راز دلش
نهاده گردد ، در : با زار دلش (ر : باری ز دلش) فتاده گردد ؛
چ : باز . آ۳۹ بدان : پ-بران ، ث : در آن .
ب۳۹ چ : کارایش نخلها چنین بود ؛
نقشبند : ب ت ز ث چ ح - نخلهای .

3522

407

بلبل ز درخت سر کشیده — مجنون صفت آه برکشیده
گل چون رخ لیلی از عماری — بیرون زده سر بتاجداری
در فصل گلی چنین همایون — لیلی ز وثاق رفت بیرون
بند سر زلف تاب داده — گل راز بنفشه آب داده
از نوش لبان آن قبیله — گردش چو گهر یکی طویله
ترکان عرب نشینشان نام — خوش باشد ترک تازی اندام
در حلقهٔ آن بتان چون حور — میرفت چنانکه چشم بد دور
تا سبزهٔ باغ را به بیند — در سایهٔ سرخ گل نشیند
با نرگس تازه جام گیرد — با لاله نبید خام گیرد
از زلف دهد بنفشه را تاب — وز چهره گل شکفته را آب
آموزد سرو را سواری — شوید ز سمن سپید کاری

آ۲۲ پ : چون گلرخ . ب۲۲ ب ز : بیرون شده سر ز تاجداری ؛
ت ح : ز تاجداری . آ۲۳ ح : چنین گل . آ۲۴ خ : بندی .
ب۲۴ پ : گلزار ؛ ب : تاب داده .
ب۲۵ گهر : ج - قمر . آ۲۶ پ : نشین با نام ؛ چ خ : نشینیشان ،
ح : عرب نشینشام . ب۲۶ پ : بازی ؛ اندام : خ - از کام .
آ۲۸ پ : و با نیرا . آ۲۹ تازه : پ - تیره . ب۲۹ نبید : پ - بینسد ؛ خ :
جام . آ۳۰ ج خ د : بنفشه را دهد . ب۳۰ چهره : ج - لاله ؛ شکفته را :
خ - شکوفه را ، د : بنفشه را . ۳۱ پ : حذف شده . ب۳۱ ج ح : سفید کاری

3522

408

نرگس ز دماغ آتشین تاب چون تب زدگان بجسته ازخواب
جوشیدن قطره های باده خون از رگ ارغوان گشاده
نسرین ورقی که داشت می‌شست زان چشمهٔ سیم کز سمن رست
گل دیده بترس باز میکرد چون مثل ندید ناز میکرد
سوسن نه زبان که تیغ دربر نی نی غلطم که تیغ برسر
مرغان زبان گرفته چون زاغ بگشاده ز بان مرغ درباغ
درآج ز دل کبابی انگیخت قمری نمکی ز سینه می‌ریخت
هر فاخته بر سر چناری در زمزمهٔ حدیث یاری

آ۱۳ ج : شب زدگان ؛ بجسته : ب ت ز چ د - بجست ، پ : بحقه ، ح : بخته . ۱۴ ، ۱۵ : چ - ۱۵ ، ۱۴ . آ۱۴ ث ر : خورشید ز قطره های ، چ : جوشید ز قطره های ؛ د : چوشیدن . آ۱۴ رک : ث - لب . ۱۵ ب ت ز چ ح : حذف شده .

۱۶ ، ۱۷ : پ خ د - ۱۷ ، ۱۶ . آ۱۶ بترس : ج - ز ترس ، ر : ببوس .

آ۱۶ ح : باز ؛ میکرد : ب - کرده . آ۱۷ پ : بز بان تیغ ؛ نه زبان : ث خ د - بزبان ؛ دربر : چ - بر سر . آ۱۷ تیغ برسر : چ - داغ بربر . آ۱۸ چو زاغ : ب ت ز - درباغ . آ۱۸ زبان مرغ : پ - زبان حال ، د : زبان چو مرغ . آ۱۹ ج : کباب . آ۱۹ ث : زدیده ؛ می‌ریخت : پ - امیخت . آ۲۰ ت : در سر .

3522
409

زلفین بنفشه از درازی در پای فتاده وقت بازی
غنچه کمر استوار میکرد پیکان کشیی زخار میکرد
گل یافت ستبرق حریری شد باد بگوشواره گیری
نیلوفر از آفتاب گلرنگ برآب سپر فکنده بی‌جنگ
شمشاد بزلف شانه‌کردن گلنار بنار دانه کردن
سنبل سر نافه باز کرده گل دست بدو دراز کرده

آ۷ ب ز : زلفش چو بنفشه ، ت : زلفش چو بنفشه (بعداً بشکل زلفین بنفشه ـ اصلاح شده). ب۷ ب ز : فتاد . آ۸ میکود : ث ـ کرده .
ب۸ پ : پیکان کنی زعار میکرد ؛ زخار : ب ـ بکار ، ز : زکار ؛ میکرد : ث ـ کرده ، د : میخورد .
آ۹ ح : بافت . ب۹ چ : نو باوه بگوشوار ؛ بگوشواره گیری : ب ت ز ـ بگوش راه گیری ، پ : بگو شه وار گیری ، ح : بگوشه واره گیری ، خ د : بگوش وارگیری .
آ۱۰ ب ت : از اب آب گلرنگ (ت از اب آب گلرنگ بعداً بشکل از آفتاب گلرنگ اصلاح شده) ، ز : نیلوفر تر از آب .
ب۱۰ خ در : فکند ؛ پ : ازجنگ ، چ : بی چنگ . ۱۱ ، ۱۲ : ر ۱۱،۱۲
آ۱۱ بزلف : پ ث ج ر ـ بجعد ؛ ب زح : شانه کردی ، ج : شانه کرده ، د : شانه میکرد . ب۱۱ ب زح : دانه کردی ، ج : دانه کرده ، د : دانه میکرد . ۱۲ ج : حذف شده . آ۱۲ ح : کردی ب۱۲ خ : برو ؛ ح : کردی

3522
410

درصفت بهار و رفتن لیلی بتماشای نخلستان *

چون پرده کشید گل بصحرا — شد خاک بروی گل مطرّا
خندید شکوفه بر درختان — چون سکّهٔ روی نیکبختان
از لالهٔ لعل و از گل زرد — گیتی علم دو رنگ بر کرد
از برگ و نوا بباغ و بستان — با برگ و نوا هزاردستان
سیرابی سبزه های نوخیز — از لؤلؤ تر زمرّد انگیز
لاله ز ورق فشانده شنگرف — کافتاده سیاهیش بران حرف

---

* ب : درصفت بهار و رفتن لیلی بتماشا نخلستان و زاری کردن ، پ : بتماشا رفتن لیلی بنخلستان ، ت : رفتن لیلی با دختران در بهار بنخلستان ، ز : گفتار اندر شدن لیلی بتماشا نخلستان با دختران بکر ، ث : رفتن لیلی بنخلستان وصفت بهار ، ج : صفت بهار و رفتن لیلی بنخلستان ، چ : رفتن لیلی بتماشای باغ ، ح : اندر تماشای شدن لیلی با دختران بنخلستان ، خ : رفتن لیلی با دختران بنخلستان ، د : بتماشا شدن لیلی با دختران به نخلستان ، ر : رفتن لیلی بتماشای بوستان . ۲ب خاک : ث خار . ۳آ لعل : ر سرخ ؛ پ ت ز ث ج ح د : وزگل ، ۴آ پ : برگ نوا ؛ ح : ونوای باغ . ۵ب پ ج ح : لولوی ۶آ ب پ ت خ : نشانده ، ج ح : گشاده ، د : فشاند ؛ ح : شنجرف .
۶ب د : کافتاد ؛ ب ج : دران ، پ خ د : برحرف ، ت ز ح : بدان

411

بردی و بدان غریب دادی کز وی سخن غریب زادی
او نیز بدیههٔ روا نه گفتی بنشان آن نشانه
زین گونه میان آن دودلبند میرفت پیام گونهٔ چند
ز آوازهٔ آن دو بلبلست هر بلبلهٔ که بود بشکست
زان هردو بربشم خوش آواز برساز بسی بربشم ساز
برود و رباب و نالهٔ چنگ یکرنگ نوای آن دو آهنگ
ز ایشان سخنی بنکته راندن از چنگ زدن ز نای خواندن
از نغمهٔ آن دو هم ترانه مطرب شده کودکان خانه
خصمان درطعنه باز کردند در هردو زبان دراز کردند
وایشان ز بد گزاف گویان خود را بسرشک دیده شویان
بودند بدین طریق سالی قانع بخیال چون خیالی

آ۶۳ پ : و بران ، ث ج : وبآن . آ۶۴ چ : واو .
ب۶۴ بنشان : ح بمثال ؛ آن : چ او . آ۶۵ پ : این ؛ دلبند : ت خ - لبند .
آ۶۶ بلبل : پ دلبر . ب۶۷ ج : در ساز . آ۶۸ ب ز : بر ورد رباب نالهٔ چنگ ؛ ت ث ج چ ر : رباب . ب۶۸ ب ت ز ح : یک راه نوای هردو . ب۶۹ ر : وز ، زنای : د - زیار .
آ۷۰ ح : وز ب۷۱ پ : برهردو . آ۷۲ ب ت ز چ خ : ایشان .
آ۷۳ ز چ ر : برین ؛ ج : برین طریقه . ب۷۳ ح ر : وچون .

3522

هرجا که زکنج خانه میدید | برخود غزلی روانه میدید
هر طفل که آمدی ز بازار | بیتی گفتی نشانده بر کار
هرکس که گذشت زیر بامش | میداد به بیتکی پیامش
لیلی که چنان ملاحتی داشت | در نظم سخن فصاحتی داشت
ناسفته دری و درهمی سفت | چون خود همه بیت بکر میگفت
بیتی که زحسب حال مجنون | خواندی بمثل چو دُرّ مکنون
آنرا دگری جواب گفتی | آتش بشنیدی آب گفتی
پنهان ورقی بخون سرشتی | وان بیتک را برو نوشتی
بر راه گذر فکندی از بام | دادی زسمن بسر و پیغام
آن رقعه کسی که برگرفتی | برخواندی و رقص درگرفتی

آ۵۳ د : نه‌کنج . ب۵۴ ث ج : نشانهٔ کار . ب۵۵ پ : بنیکی ؛ ز : میداد بنیکی سلامش ؛ ح : به‌سیکنی ، خ : به پیشکی ؛ ب‌ت : سلامش . ب۵۶ پ : صباحتی . آ۵۷ پ : زان سفته دری در ؛ ودر : خ - درر . ب۵۷ همه بیت : ز - ابیات ، ث : ابیات چوخویش بکر میگفت . ۵۸ - ۶۱ : چ - ۶۰ ، ۶۱ ، ۵۸ ، ۵۹ . آ۵۸ خ د : بحسب حال . آ۵۹ دگری : ح - دگر او ، ر : دیگری . ب۵۹ ح : زآتش ؛ خ : نشنیدی . ب۶۰ بیتک را : خ د - گفتهٔ خود ؛ ب پ : بدو ، ث : برآن ؛ ز : برو نبشتی ، ج : بدان نبشتی . آ۶۱ خ : بر راه فکندی ازسر بام ؛ بر : د - در ؛ بر راه گذر : پ - بر ره گذر او ، ج : بر رهگذری .

3522
413

از یکسر تیر کارگر شد سرگردان دوک ازان دوسر شد
دریا دریا گهر برآمیخت کشتی کشتی ز دیده میریخت
میخورد غمی بزیر پرده غم خورده ورا و غم نخورده
درگوش نهاده حلقهٔ زر چون حلقه نهاده گوش بر در
با حلقهٔ گوش خویش میساخت وان حلقه بگوش کس نینداخت
درجستن نور چشمهٔ ماه چون چشمه بمانده چشم بر راه
تا خود که بدو پیامی آرد ز آرام دلش سلامی آرد
بادی که ز نجد بر دمیدی جز بوی وفا درو ندیدی
وابری که از ان طرف گشادی جز آب لطف بدو ندادی

آ۴۴ از : ب ت ز ح ـ در ، پ : کر ، ث : آن . آ۴۴ ج : سرگردانی ازان ؛ ب ت ز : سرگردن ، پ : برگردن ؛ پ : زان .

آ۴۵ ر : برآهیخت .

آ۴۵ میریخت : ز ح ـ خون ریخت .

آ۴۶ ح : ورای غم . آ۴۷ ب ت ز چ ح : بر گوش .

آ۴۷ ب ت ز چ : نهاد . ۴۸ پ : حذف شده . ۴۸، ۴۹: چ ـ ۴۹، ۴۸ . آ۴۸ ز : واو ، ث : وین ؛ ح : نانداخت . آ۴۹ پ : چشمهٔ

آ۴۹ پ : چون چشم نهاده ، ج : نهاده چشم در راه ؛ ث چ ح : بماند . آ۵۰ ز : کی . آ۵۲ ب ت ز : ابری که ؛ چ : از وطرف .

آ۵۲ خ : آب روان ؛ ت ز چ د : برو .

3522

چون شمع بزهرخنده میزیست شیرین خندید و تلخ بگریست
گل را بسرشک می خراشید از چوب حریف می تراشید
می سوخت بآتش جدائی نه دود دراو نه روشنائی
پیدا شغبی چو باد میکرد پنهان جگری چوخاک میخورد
آیینهٔ درد پیش میداشت مونس زخیال خویش میداشت
جز سایه نبود پرده دارش جز پرده کسی نه غمگسارش
از بس که بسایه راز میگفت همسایهٔ او بشب نمی‌خفت
میساخت میان آب و آتش گفتی که پریست آن پری وش
خنیاگر زن صریر دوکست تیر آلت جعبهٔ ملوکست
او دوک دوسر فکنده ازچنگ برداشته تیر یکسر آهنگ

---

۳۴ — ۳۷ : چ-۳۶، ۳۷، ۳۴، ۳۵. $آ$۳۴ بزهر : ب ت ز چ-بنیم ، خ: بزیر
$ب$۳۵ ج خ در : وز ؛ حریف : پ-حریفت ، ر : رفیق . $آ$۳۶ پ : برآتش ، ج : درآتش . $ب$۳۶ نه‌دود : د-نی دید ؛ درو : پ-کران . ۳۷، ۳۸ : ر-۳۸، ۳۷ . $آ$۳۷ باد : ث-نار ، خ: یاد . $ب$۳۷ خاک : ث-نار ؛ ح: پنها . $آ$۳۸ پ : در . $ب$۳۸ پ : چوخیال ؛ میداشت : ح-میکرد .
$آ$۳۹ سایه : ب ت ز-پرده . $ب$۳۹ ح خ د : جز گریه نبود غمگسارش ؛ پرده: پ گریه ، ت: ناله . ۴۲ پ : حذف شده . $آ$۴۲ خنیاگر زن : ح-خنیاکردن ؛ صریر : خ د-صفیر . ۴۳، ۴۴ خ : حذف شده . $آ$۴۳ او : پ چ-آن ؛ از : پ-را . $ب$۴۳ برداشته : د-از رشتهٔ (درحاشیه برداشته نوشته شده)

3522
415

لبهاش که خنده بر شکر زد | انگشت گشیده بر طبر زد
لعلش که حدیث بوس میکرد | بر تنگ شکر فسوس میکرد
چاه ز نخش که سر گشاده | صد دل بغلط در اوفتاده
زلفش رسنی فکنده در راه | تا هرکه فتد برآرد از چاه
با این همه ناز و دلستانی | خون شد جگرش ز مهربانی
در پرده که راه بود بسته | می بود چو پرده بر شکسته
میرفت نهفته بر سر بام | نظاره کنان ز صبح تا شام
تا مجنون را چگونه بیند | با او نفسی کجا نشیند
او را بکدام دیده جوید | با او غم دل چگونه گوید
از بیم رقیب و ترس بدخواه | پوشیده بنیم شب زدی آه *

آ۲۴ ث : لبهاش بخندهٔ طبرزد ؛ که : ب ت ز ج چ ح - چو .
ب۲۴ ث : انگشت گزیده برشکر زد ؛ ب چ ح : کشید ، پ خ د : گزید ، ج : بریده . آ۲۵ که : ب ت ز ج ح : چو ؛ پ : نوش میکرد . آ۲۶ ح : چو سرگشادی ب۲۶ ح : فتادی . آ۲۷ پ : بر راه . آ۲۸ ز : و - حذف شده . آ۲۹ پ خ د : بود راه . ب۲۹ ج چ ح خ د : چو مرغ پر (پر : ج - دل) شکسته ؛ ت : پر شکسته . ب۳۰ پ : بصبح . ب۳۲ ج : غم خود ۳۳ ، ۳۴ ح : حذف شده . ب۳۳ ز : زدی راه ، د : روی ماه .

* ج افزوده :

هرعاشق کاه او شنیدی | هرجامه که داشتی دریدی

3522

416

از آهوی چشم نافه دارش هم نافه هم آهوان شکارش
وز حلقهٔ زلف وقت نخجیر بر گردن شیر بست زنجیر
از چهره گل لب انگبین کرد کان دید طبرزد آفرین کرد
دل داده هزار نازنینش در آرزوی گل انگبینش
زلفش ره بوسه خواه میرفت مژگانش خدا دهادمی گفت
زلفش بکمند پیش میخواند مژگانش بدورباش میراند
برده بدو رخ زماه بیشی گل را دو پیاده داده پیشی
قدش چو کشیده زاد سروی رویش چو بسرو بر تذروی

آ۱۶ پ : و نافه دارش ، ر : نافه وارش . ب۱۶ ب ت زث : هم نافهٔ آهوان ، ح : نی نافه که آهوان .

آ۱۷ وز : چ د- در ؛ ب ز : زنجیر ، ث : شبکیر . ب۱۷ ج : در گردن .

ب۱۸ ز : کان داد ، ح : چون دید .

آ۱۹ پ : دل داد . آ۲۰ پ : تو شه خواه ؛ میرفت : چ میکشت

ب۲۰ چ : جزا دهاد .

۲۱ پ ث : حذف شده .

آ۲۲ پ : خویشی . ب۲۲ پ : با روش قمر گرفته خویشی ، چ : کلرا به کلاله داده خویشی ؛ پیاده : ز- یاد ، خ : پیاله.

۲۳ پ : حذف شده . ب۲۳ چ خ : و در تذروی .

3522
417

پیرایه گر پرند پوشان | سرمایه ده شکر فروشان
در بند هزار در مکنون | زنجیر بُر هزار مجنون
لیلی که بخوبی آیتی بود | وانگشت کش ولایتی بود
سیراب گلش پیاله در دست | از غنچهٔ نو بری برون جست
سرو سهیش کشیده تر شد | میگون رطبش رسیده تر شد
میرست بباغ دلفروزی | میکرد بغمزه خلق سوزی
از جادوئی که در نظر داشت | صد ملک بنیم غمزه برداشت
میکرد بوقت غمزه سازی | بر تازی و ترک ترکتازی
صیدی ز کمند او نمیرست | غمزش بگرفت و زلف می‌بست

---

۸ پ : حذف شده . آ۸ ث ج چ ح خ د ر : دل بند .
ب۹ ب پ ت ج چ : انگشت کش . ۱۰ چ : حذف شده . آ۱۰ ب ت ز د : سیلاب گلش (در نسخهٔ د - در حاشیه - سیراب - نوشته شده .) ، ح : ساقی لبش . آ۱۱ شد : چ - کشت . ب۱۱ میگون : ب ز - می چون ؛ خ : حشیده تر ؛ شد : چ - کشت . ۱۲ د : در حاشیه درست نوشته شده
ب۱۲ د : بر تازی و ترک ترکتازی ؛ خلق سوزی : پ - دلفروزی .
۱۳، ۱۴ د : حذف شده
آ۱۳ از : پ - آن . ب۱۳ غمزه : خ - عمر . آ۱۴ ج خ : غمزه بازی . ب۱۴ ترکتازی : پ - ترک و تازی ، ح : سرفرازی .
آ۱۵ پ : نمی حست . ب۱۵ خ : غمزه ؛ ز : و - حذف شده ؛ ح : بربست

3522
418

گفتار اندر احوال لیلی *

سر دفتر آیت نکوئی — شاهنشه ملک خوبروئی
فهرست جمال هفت پرگار — از هفت خلیفه جامگی‌خوار
رشک رخ ماه آسمانی — رنج دل سرو بوستانی
منصوبه‌گشای بیم و امید — میراث ستان ماه و خورشید
محراب نماز بت پرستان — قندیل سرای و شمع بستان
همخوابه عشق و همسر ناز — هم خازن و هم خزینه پرداز

---

* ب : صفت جمال لیلی ، پ : در وصف لیلی که چگونه بود ، ت : در صفت حسن لیلی فرماید ، ز : گفتار اندر احوال لیلی و صفت جمال او که چون بود ، ث : در احوال لیلی که چگونه بود ، ج : در صفت جمال لیلی و وفاداری او ، چ : در صفت حال لیلی گوید ، ح : در صفت جمال لیلی ، خ : در صفت حسن لیلی ، د : زاری کردن مجنون از عشق لیلی ، ر : در احوال لیلی .

آ۲ ج : هفت پیکار . ب۲ خ : ماه از رخ او خجل بود خوار ؛ ج د : وز ؛ ح : چاشتی خوار .

آ۳ د : رشکش . ۴، ۵ پ : حذف شده . ب۵ ج : سرا ؛ وشمع : ح ـ جمع ، ر : وسرو . آ۶ وهمسر : پ ـ وهم و همسر .

3522
419

روزی دوسه درشکنجه میزیست　　زان گونه که هرکه دید بگریست
پس پرده دریدوآه برداشت　　سوی در و دشت راه برداشت
میزیست برنج و نا توانی　　می‌مرد کدام زندگانی
چون گرم شدی زعشق وجدش　　بردی بنشاط گاه نجدش
بر نجد شدی چوشیرسرمست　　آهن برپای وسنگ بردست
چون برزدی از نفیرجوشی　　گفتی غزلی بهرخروشی
از هرطرفی خلایق انبوه　　نظاره شدی بگردآن کوه
هرنادرهٔ کزو شنیدند　　درخاطرو درقلم کشیدند
بردند بتحفها درآفاق　　زان غنّه غنی شدندعشاق

آ۲۲ پ : در شکنج .
ب۲۲ ز : زین گونه .
آ۲۳ ت ز : سوی در دوست ، ح : سر بر در دوست .
آ۲۴ خ : میزیست ولی بنا توانی ؛
ب ت ز : و - حذف شده .
ب۲۴ خ د : میکرد بتلخ زندگانی ؛
می مرد : پ - میگفت ، ث : میکرد .
آ۲۵ ر : بعشق ؛ چ : و وجدش . ب۲۶ ح : درپای ؛ ح خ : دردست . ب۲۷ بهر : پ - بهم . آ۳۰ د : تختها . ب۳۰ غنّه : پ - تحفه ، چ ر : غنیه ؛ عشاق : ت - آفاق .

3522
420

سر کو زفدا دریغ باشد — آن به که سزای تیغ باشد
زین جان که بر آتش اوفتاده ست — با ناخوشیم خوش اوفتاده ست
جانیست مرا بدین تباهی — بگذار زجان من چه خواهی
مجنون چو حدیث خود فرو گفت — بگریست پدر بدانچه او گفت
زین گوشه پدر نشسته گریان — زان سو پسر اوفتاده عریان
پس بار دگر بخانه بردش — بنواخت بدوستان سپردش
وان شیفته دل زشوربختی — میکرد صبوریی بسختی

آ۱۵ پ : نه فدای تیغ باشد ؛ ث : زفدی ، ج : زوفا
ب۱۵ ر : شایسته تشت و تیغ باشد ؛
ث : برای تیغ .
آ۱۶ ج : این ؛ بر آتش : ز بدانش .
آ۱۷ ح : حالیست ؛ پ : براین .
آ۱۸ ح : بدو گفت .
ب۱۸ پ خ : برآنچه ، ث ج : به آنچه .
۱۹ ، ۲۰ : ح - ۲۳ ، ۲۰ .
آ۱۹ گوشه : ب - سوی ، ت ز ج چ : گونه ؛ پدر : پ - فرو ؛
ز : نشست . ب۱۹ ز : زین سر ، ج : زان سر ، د : زین سو ؛
ث : پدر ؛ ز : اوفتاد ؛ پ خ د : بریان . ب۲۰ ب پ ث : و
بدوستان . آ۲۱ خ : آن ؛ پ ر : بشوربختی .

3522
421

چون من ز پی عذاب و رنجم — راحت بکدام عشوه سنجم
آن پیرخری که میکشد بار — تا جانش هست میکند کار
آسودگی آنگهی پذیرد — کز زیستن چنین بمیرد
در عشق مگو که تیغ تیزست — کین عشق در اصل خانه خیزست
سر کو برمد ز تیغ بازی — انداخته به بمرد غازی
در عشق چه جای بیم تیغست — تیغ از سر عاشقان دریغست
عاشق ز نهیب جان نترسد — جانان طلب از جهان نترسد
چون ماه من اوفتاد در میغ — دارم سر تیغ کو سر تیغ

آ۷ ز : و ـ حذف شده . آ۸ ب : آن پیری خری که می‌برد بار ؛ پ : وان.
ب۸ ج : تا جان دارد همی‌کند کار ؛ پ خ : میکشد کار .
آ۹ پ : آسودگیی چنان پذیرد ؛ آنگهی : خ د ـ آنزمان
ب۹ ت ج : زیستنی چنان ؛
پ ح خ د : زیستنی ، چ : زندگیی .
۱۰ ، ۱۱ ر : در حاشیه نوشته شده .
آ۱۰ مگو که : پ ـ چه جای . ب۱۰ پ : ز اصل . ب۱۱ ب : سر
گر برمد بتیغ بازی ؛ کو : ح ـ گر . ب۱۱ بمرد : ج بدست،
ح : بمزد . ۱۳ پ : حذف شده . ب۱۳ ب ت ز چ : جانان طلبی
زجان نترسد ؛ ث : از زیان . آ۱۴ ب ت ز : ماه نو ؛ پ : افتاد،
ز ح : اوفتاده . ب۱۴ ب پ ت ز ث چ : دارد ؛ ح : دارم بر تیغ .

3522

422

حکایت *

کبکی بدهن گرفت موری — میکرد بدان ضعیف زوری
زد قهقهه مور بیکرانی — کای کبک تو اینچنین چه دانی
شد کبک دری ز قهقهه سست — کین پیشهٔ من نه پیشهٔ تست
چون قهقهه کرد کبک حالی — منقار زمور کرد خالی
هر قهقهه کین چنین زند مرد — شک نی که شکوه از و شود فرد
خنده که نه در مقام خویش است — در خورد هزار گریه بیش است

---

* ب ت ج : سر فصل حذف شده ، چ : حکایت و نصیحت ، د : خطاب کردن مجنون با پدر و تمثیل زدن .

آ ۱ ز ح خ : گرفته . ب ۱ ث ر : بران . آ ۲ پ : زد قهمه معر ی کرانی ؛ ح خ : قهقه . ب ۲ کبک : ت - مور ؛ چه دانی : پ ر - ندانی . آ ۳ ح خ : ز قهقه . ب ۳ چ : شیوهٔ من .

۴ ب : حذف شده . آ ۴ ح خ : قهقه ؛ کبک : ت - مور ؛ پ خ : خالی ب ۴ خ : رموز ؛ کرد خالی : پ - کشت حالی ، د : کشت خالی . آ ۵ ح خ : قهقه ؛ مرد : د - مست (با خطّ دیگری روی خطّ مرد نوشته شده) .

ب ۵ نی : ث ج ر - نه ؛ ازو : ث - او ؛ ح : فرد - حذف شده .

آ ۶ پ : بر مقام . ب ۶ ح : افزون ز هزار گریه .

3522

423

سنگ از دل تنگ من بکاهد | دلتنگی خویشتن که خواهد
بخت بد من مرا بجوید | بد بختی را زخود که شوید
گر دست رسی بدی درین راه | من بود می آفتاب یا ماه
چون کار باختیار ما نیست | به کردن کار کار ما نیست
خوشدل نزیم من بلاکش | وان کیست که دارد او دلی خوش
خونریز چو ریش دانه ریزم | سرگشته چو گرد خانه خیزم
چون برق زخنده لب ببندم | ترسم که بسوزم ار بخندم
گویند مرا چرا نخندی | گریه ست نشان دردمندی
ترسم چو نشاط خنده خیزد | سوز از دهنم برون گریزد

آ۱۷ چ : زنگ از دل تنگ من که کاهد ؛ خ : تنگ می بکاهد .
ب۱۷ خ د : خویش کس نخواهد . آ۱۸ پ ث خ : نجوید .
ب۱۸ ت : دل تنگی را ؛ را : پ-ا . آ۱۹ بدی : پ-بود ،
د : بودی ؛ ب ز د : بدین راه . آ۲۰ ح : من . ب۲۰ پ خ : نه ؛
ح : من . آ۲۱ ج : دلخوش ؛ پ : نشوم . ب۲۱ ح : آن ؛ ج در :
دل خوش . ۲۲ پ خ ر : حذف شده (در نسخهٔ-ر-در حاشیه نوشته شده)
آ۲۲ د : زخویش چون بریزم ؛ ج : خانه ؛ ب ت ز ج ح : خا نه
خیزم . ب۲۲ ب ت ز ح : ریزم ، ج بیزم . آ۲۴ ث :
بخندی . ب۲۴ پ : کز تست نشان هوشمندی . آ۲۵ خنده :
پ-چند ، ح : وخنده . ب۲۵ از : پ-ا ؛ گریزد : پ-کردی .

3522

426

زینسان که نه بر قرار خویشم　　دانی نه باختیار خویشم
من بسته و بندم آهنین است　　تدبیر چه سود قسمت این است
این بند بخود گشاد نتوان　　وین بار زخود نهاد نتوان
گویم که چگونه چون کنم چون　　آرام که نیست چون کنم چون
این صاعقه کو فتاد بر من　　سوزید چنین هزار خرمن
تنها نه منم ستم رسیده　　کو دیده که صد چنین ندیده
سایه نه بخود فتاد در چاه　　بر اوج بخویشتن نشد ماه
از پیکر پیل تا پر مور　　کس نیست که نیست بر وی این زور
گر کار بخواست خلق بودی　　نا خواسته کس نیازمودی

آ۸ زینسان : ر- زین ره ؛ ح : نه- حذف شده . آ۹ پ ج : وبند
ب۹ ث : تدبیر چه قسمت این چنین است . آ۱۰ پ : بند- حذف شده
ب۱۰ زخود : ب ت ز ج - بخود ، خ زدل . ۱۱ پ ث ر : حذف شده
(در نسخه ر این بیت در حاشیه نوشته شده) . آ۱۱ ج : گیرم کنم از غمت جگر خون
ب۱۱ خ : آرام چو نیست دل شود خون ؛ که : ج چ ح د- چو . ۱۲ ر :
در حاشیه نوشته شده . آ۱۲ پ : کین ؛ د : کر فتاد ؛ پ : در من .
ب۱۲ ب ت ز ح : سوزاند صد هزار ، ث : سوزد نه یکی هزار ؛
چ : سوزاند ، د : سوزند . آ۱۳ تنها نه منم : پ- زینسان که منم . ب۱۳ چ
ر : صد چو من . آ۱۴ ح : فتاده . ب۱۴ چ : در اوج . آ۱۵ ح : فیل ؛
پر : ج چ - تن . ب۱۶ خ د : نا خواست کسی .

3522

425

جواب دادن مجنون پدر را *

مجنون بجواب آن شکر ریز — بگشاد لب طبرزد انگیز
گفت ای فلک شکوه مندی — بالا تر ت از فلک بلندی
شاه دمن و رئیس اطلال — روی عرب از تو عنبرین خال
درگاه تو قبلهٔ سجودم — زنده بوجود تو وجودم
خواهم که همیشه زنده مانی — خود بی تو مباد زندگانی
زین پند خزینهٔ که دادی — بر سوخته مرهمی نهادی
لیکن چکنم من سیه روی — کافتاده بخود نیم درین کوی

---

* ب ت : جواب دادن مجنون پدر خویش را ، پ ج چ : پاسخ دادن مجنون پدر را ، ز : گفتار اندر پاسخ دادن مجنون زید را ، ث : خواب دیدن مجنون پدر را ، ح : پاسخ دادن مجنون مر پدر را ، د : پاسخ دادن مجنون پدر خویش را .

۲ب پ : بگشای ؛ خ د : لبی ؛ ح : طبرزد آمیز . ۲ ح : حذف شده . ۳ب پ : بالاتر ، ز : بالاتری . ۳آ پ : شاه زمن و زمین اطلال ، ح : شاه زمن و رئیس الحال ؛ خ د : زمن ؛ رئیس : ز - زمین . ۳ب عرب : پ - شدن . ۴ ، ۵ : ب ت ز ح - ۴ ، ۵ . ۴آ زین : ج - از . ۷ب ج : افتاده ؛ ت : بدین .

3522
426

مشغول شوای پسر بکاری تا بگذری ازچنین شماری
هندو زچه مغز پیل خارد تا هندستان بیاد نارد
جانی وعزیزتر ز جانی درخانه بمان که خان ومانی
از کوه گرفتنت چه خیزد جز آب که آن ز روی ریزد
هم سنگ درین رهست وهم چاه میدار زهر دوچشم بر راه
مستیز که شحنه درکمین است زنجیر مبر که آهنین است
تو طفل رهی و فتنه رهدار شمشیر بین و سر نگه دار
پیش آر زدوستان تنی چند خوش باش برغم دشمنی چند

---

۴۳ پ :
ساقی می مغز جوش در ده نوشی بصلای نوش در ده
آ۴۳ ح : فیل ؛ د : خوارد . ب۴۳ ث چ ح : هندوستان، د : هنداستان .
آ۴۴ پ : جانی و ورای جان جانی . آ۴۵ کوه : ج-گوشه
ب۴۵ پ : همزان که ز روی ان بریزد ؛ ث خ د : زروبریزد
آ۴۶ پ : درین-حذف شده ؛ پ : کهست ؛ زح : ویحذف شده . ب۴۶ بر راه : ب پ ت ز-کوتاه ، ج : در راه .
۴۷ خ : حذف شده .
آ۴۷ مستیز : پ-هش دار . ب۴۷ مبر : چ-مبین در ؛ که : ب ت ز ث ج د - در. آ۴۸ رهدار : پ-درراز ، چ: درکار ، ح خ بیدار. ب۴۸ سر : پ - ره .

3522
4/27

۳۵ هان تا نشوی بصابری سست گوهر بدرنگ میتوان جست
بی رای مشو که مرد بی رای بی پای بود چو کرم بی پای
روباه ز گرگ بهره زان برد کین رای بزرگ دارد آن خرد
دل را بکسی چه بایدت داد کو ناوردت بسالها یاد
او بی تو چو گل تو پای در گل او سنگ دل و تو سنگ بر دل
۴۰ گر با تو حدیث او نگویند رسوائی کار تو نجویند
زهر بیست بقهر نفس دادن کژدم زده را کرفس دادن

آ۳۵ ر : شوی . ب۳۵ گوهر : چ-دولت .
۳۶ د : حذف شده .
آ۳۶ ر : مشوی .
ب۳۶ پ : بی سایه بود ، خ : بی پایه بود .
آ۳۷ پ : بهر ازان برد .
ب۳۷ کین : پ ث-کو ؛ آن : پ ج-او ، ث: این؛
ح : خورد .
۳۹ ، ۴۰ : ث ۴۰ ، ۳۹
آ۳۹ پ : او بی تو چو خر دوپای در گل ؛ خ : دو پای .
آ۴۰ او : خ-آن ؛ پ ح ر : بگویند .
ب۴۰ پ ج : او ؛ ح ر : بجویند .
آ۴۱ چ : زهرست بقدر نفس دادن .

3522

4/28

عشق ار ز تو آتشی برافروخت　　دل سوخت ترا مرا جگر سوخت
نومید مشو ز چاره جستن　　کز دانه شگفت نیست رستن
کاری که نه زو امید داری　　باشد سبب امیدواری
در نومیدی بسی امید است　　پایان شب سیه سپید است
با دولتیان نشین و برخیز　　زین بخت گریز پای بگریز
آواره مباد دولت از دست　　چون دولت هست کام دل هست
دولت سبب گره گشائیست　　فیروزهٔ خاتم خدائیست
فتحی که بدو جهان گشادند　　در دامن دولتش نهادند
گر صبر کنی بصبر بی‌شک　　دولت بتو آید اندک اندک
دریا که چنین فراخ رویست　　پالایش قطره‌های جویست
وان کوه بلند کابر ناکست　　جمع آمده ریزهای خاکست

آ۲۴ پ : ار عشق تو ؛ ح : عشق از تو چو آتشی .
ب۲۴ ز چ ح : مرا ترا .
آ۲۶ ز : نه که ؛ نه زو : ج خ د — ازو .
۲۷ پ : حذف شده . ب۲۷ ح د : سفیدست . ب۲۸ ب پ ت ز ث خ د : گریزه پای ؛ ز : مگریز . آ۲۹ چ : و دولت ب۳۰ ث ج چ ر : پیروزهٔ . آ۳۱ بدو جهان : ب ت ز چ — برو گره ، ث ح بدوگره . آ۳۱ چ : دولتی . آ۳۳ دریا : د — دولت (روی بیت دریا نوشته شده) . آ۳۴ ح خ : کابناکست . آ۳۴ جمع : پ — گرد ؛ ر : ریزه‌های

3522

429

آیینه زخوب وزشت پاکست　　این تعبیه خانه‌زای خاکست
بنشین و زدل رها کن این درد　　آن به که نکو بی آهن سرد
گیرم که نداری آن صبوری　　کز دوست کنی بصبر دوری
آخر کم از آنکه گاه گاهی　　آیی و بما کنی نگاهی
هرکس بهوای دل تکی راند　　از بهر گریختن تکی ماند
بی باده کفایت است مستی　　بی آرزو آرزو پرستی
تو رفته بباد داده خرمن　　من مانده چنین بکام دشمن
تا در من و در تو سکّهٔ هست　　این سکّهٔ بد رها کن از دست
تو رود زنی و من زنم ران　　تو جامه دری و من درم جان

ب۱۵ ج : وین ؛ زای : ب ت ز — روی ، ج ح خ د : زاد.
آ۱۷ پ د : این . ب۱۸ ح : دعا کنی بکاهی ؛ وبما : پ خ د — سوی ما ؛ پ : کنی بما .
۱۹ د : حذف شده . آ۱۹ ج : یکی . ب۱۹ ث ج خ ر : وز ؛ ج ح : یکی . آ۲۰ ح : کفایه نیست . ب۲۰ بی آرزو : ج — بی آرزوی ، ح : می از روی .
۲۱، ۲۲، ۲۳ : پ ۲۳ ، ۲۱ ، ۲۲ ؛ ۲۱، ۲۲ : خ ۲۳ ، ۲۱؛ ۲۱ ، ۲۲ : د ۳۰ ، ۳۱ .
آ۲۲ د : من وتو سکینهٔ هست . ب۲۲ ح : بدر . آ۲۳ خ : تو گریه کنی و من پریشان . ب۲۳ خ : کنم جان .

3522
430

از کار شدی چه کارت افتاد | در دیده کدام خارت افتاد
شوریده بود نه چون تو بدبخت | سختیش رسد نه این چنین سخت
مانده نشدی ز غم کشیدن | وز طعنه دشمنان شنیدن
دل سیر نگشتت از ملامت | زنده نشدی بدین قیامت
بس کن هوسی که پیش بردی | کاب من و سنگ خویش بردی
درخوردهٔ کار خود نکاری | عیبست بزرگ بیقراری
عیب ارچه درون پوست بهتر | آیینهٔ دوست دوست بهتر
آیینه ز روی راستگوئی | بنماید عیب تا بشوئی

آ۷ از کار : ج - افکار ؛ چه : ح - که ، د : چو . ب۷ ح : دید
ب۸ خ : سختی رسدش . آ۹ پ : مانده شدهٔ . ب۹ ز : وز طعنان ؛ ح : چشیدن . آ۱۰ ز : نگشت ، ج ح ر : نگشتی ؛ پ : ملالت .
ب۱۱ ح : تنگ ؛ پ : بودی . ۱۲ ، ۱۳ ، ۱۴ خ : حذف شده .
آ۱۲ ج : درشیوهٔ کار ، ح : در خوردهٔ کار ، د : در کردهٔ کار (زیر کلمه - کرده - خورده - نوشته شده) ، ر : درخوگه کار ؛ ب ز د : خود کاری ، ج : خورد کاری ، ح : خورده کاری .
ب۱۲ بزرگ : ج - تمام . آ۱۳ پ : عیب ارچه برون تراست بهتر ؛ ب ت ز ث ج : برون . ۱۴ ب : حذف شده . ب۱۴ ز ث ج چ د : ننماید ؛ ت ث ج چ د : نشوئی . ۱۵ ، ۱۶ : ج - ۱۶ ، ۱۵ .

3522
431

پند دادن پدر مجنون را *

چون دید پدر بحال فرزند — آهی بزد و عمامه بفکند
نالید چو مرغ صبحگاهی — روزش چو شبی شد از سیاهی
گفت ای ورق شکنج دیده — چون دفتر گل ورق دریده
ای شیفته چند بیقراری — وی سوخته چند خامکاری
چشم که رسید در جمالت — نفرین که داد گوشمالت
خون که گرفت گردنت را — خار که رسید دامنت را

---

* ب : نصیحت کردن پدر مجنون مجنون را ، پ : سر فصل حذف شده
ت : آمدن پدر مجنون بدیدن مجنون و نصیحت کردن ،
ز : گفتار اندر پند دادن پدر مجنون مجنون را ، ح : گفتار
در پند دادن پدر مجنون را ، د : زاری کردن پدر مجنون
پیش مجنون و پند دادن .

آ۱ بحال : پ ث ج چ - جمال ، ز : بخاک . ب۱ ح : افکند.
ب۲ چ : روزش شده چون شب از سیاهی ؛ پ : رودش. آ۳ خ:
شکنجه . آ۴ پ : سفته . ب۴ خ : ای . آ۵ پ : چشم ؛ چ د :
برجمالت . ب۵ ر : تفرین . آ۶ پ : جون . ب۶ خار : چ خاک ؛
رسید : ث خ - درید ، ج ر : خلید .

3522
۷۳۲

خونابِ جگرز دیده ریزان چون بخت خود اوفتان وخیزان
از بادهٔ بیخودی چنان مست کاگه نه که درجهان کسی هست
چون دید پدر سلام دادش پس دلخوشی تمام دادش
مجنون چو صلابت پدر دید در پای پدر چو سایه غلطید
کای تاج سر و سریر جانم عذرم بپذیر ناتوانم
می بین و مپرس حالتم را میکن بقضا حوالتم را
چون خواهم چونکه درچنین سوز چشم تو ببینمد بدین روز
از آمدن تو رو سیاهم عذرت بکدام روی خواهم
دانی که حساب کار چونست سررشته زدست ما برونست

ب۵۸ خ : افتان .
ب۵۹ ج : واگه .
آ۶۰ دید پدر : پ - دبدر . ب۶۰ ت : دلخشی ، ج : خوشدلی .
آ۶۱ خ : صلابهٔ . آ۶۱ ب ت ز ج چ ح خ : غلطید ، د : خندید (درحاشیه غلطید نوشته شده)
آ۶۲ ر : کی ؛ سریر : چ ح - سرور .
ب۶۲ ح خ : تا توانم . آ۶۴ چو نکه : پ - کی ، ت ث : من که ، ز خ د : وچون که ؛ ث در : روز . ب۶۴ ت ث ج : نه بینمد ؛ د : سوز . ۶۵ پ : حذف شده

3522
433

۵۰ زآنجا بدیار او گذر کرد زو اهل قبیله را خبر کرد
کانک بفلان خرابهٔ تنگ می‌پیچد همچو مار برسنگ
دیوانه و دردمند و رنجور چون دیوز چشم آدمی دور
از خوردن زخم سفته جانش پیدا شده مغز استخوانش
بیچاره پدر چو زو خبر یافت روی از وطن و قبیله برتافت
۵۵ میگشت چو دیو گرد هرغار دیوانهٔ خویش را طلب کار
دیدش بزقاق گوشهٔ تنگ افتاده و سر نهاده برسنگ
با خود غزلی همی سگالید گه نوحه نمود وگاه نالید

ب۵۰ خ : زو اصل قبیله را کدر کرد ؛ پ چ : اهل و قبیله را .

آ۵۱ چ خ ر : کاینک ؛ ر : خرابی تنگ ، ث : خرابه دلتنگ.

ب۵۱ همچو : پ چ ـ چو ، ح : همچون ، خ : وهمچو ؛ ت ج : در سنگ .

آ۵۲ ت ز : دیوانهٔ دردمند رنجور .

۵۳ ح : حذف شده .

آ۵۳ سفته : پ ـ خورده . ب۵۳ ب د : از استخوانش ، ز : ز استخوانش . آ۵۴ بزقاق : پ ت خ د ـ بوثاق ، ث : برواق ، ج : بخراب ، چ ر : برفاق ، ح : خرابه ؛ د : کوچهٔ تنگ . آ۵۷ ب ت ز : همی سرایید .

3522
۴۳۷

چون لنگر بیت خویش بس لنگ | معنیش فراخ و قافیه تنگ
یعنی که کسی ندارم از پس | بی قافیه هست مرد بی کس
چون طالع خویشتن کمان گیر | در سجده کمان و در وفا تیر
یعنی که و بالش آن نشان داشت | کامیزش تیر در کمان داشت
جز ناله کسی نداشت همدم | جز سایه کسی نیافت محرم
مرد گذرنده چون درو دید | شکلی و شمایلی نکو دید
پرسید سخن ز هر شماری | جز خامشیش ندید کاری
چون از سخنش امید برداشت | بگذشت و ورا بجای بگذاشت

۴۲، ۴۳ ب ت : حذف شده . آ۴۲ ز : چون لشکر مست خویش بشلنگ ، ح : چون مصرع بیت خویش پالنگ ؛ ث خ ر : خویشتن لنگ
آ۴۲ ح : معنی ؛ وقافیه : ز- قافیش ، د : وقافیش ، ر : وقافیت.
آ۴۳ چ : ندارد . ب۴۳ ث : بی قافیه گشت ، ح : بی قافیه است ، ر : بی قافیت است .
۴۴ ، ۴۵ خ : حذف شده .
ب۴۴ ج : و در قفا .
۴۵ پ : حذف شده .
آ۴۵ چ : این . آ۴۶ خ د : جز ناله نداشت هیچ همدم .
ب۴۶ پ چ ح : نداشت محرم . ۴۷ ب پ ز : حذف شده ب۴۸ پ : خاموشی ؛ ج : نبود کاری ب۴۹ د : بگذشت و دران جای بگذاشت ؛ وورا : پ- فدا ، ژ ث چ خ : ورا

3522

435

حلوا که طعام نوش بهرست در هیضه خوری بجای زهرست *
مجنون که ز نوش بود بی بهر میخورد نوالهای چون زهر
میداد ز راه بینوائی کالای کساد را روائی
نه نه غم اونه جنس آن بود کز عادت او غمی توان بود
کان غم که بدو برات میداد از بند خودش نجات میداد
در جستن گنج رنج می برد بی آنکه پیی بگنج می برد
شخصی ز قبیله بنی سعد بگذشت بروچو طالع سعد
دیدش بکنارهٔ سرابی افتاده خراب در خرابی

ب۳۴ در هیضه خوری : پ خ - درحیضه خوری ، ح : کرهیضه شود
* چ : دراین نسخه بعداز بیت ۳۴ سرفصل « درصفت حال مجنون گوید » افزوده .
آ۳۵ بود بی بهر : ح - بودنش بهر .
آ۳۷ پ : نی نی علطم رجنس ؛ ث ج چ ح د : نی نی ؛ نه جنس آن بود : ج ر - نه آنچنان بود ؛ آن : ز د - او . ب۳۷ عادت : ز ح - غارت ، ر : غایت ؛ او : ث - آن ؛ غمی توان بود : پ - نمی توان بود ، ج : غمین توان بود ، د : همیتوان بود . آ۳۸ پ : که حذف شده ؛ پ ت ج چ خ د : برو . ۳۹ ب ت ز ح : حذف شده .
آ۳۹ پیی : پ کمان ، چ : بتی ، ر : رهی . آ۴۰ ب ز : بنی معد . ب۴۰ پ د : بدو ؛ چوطالع : پ ت ج چ ح خ د بطالع . آ۴۱ ث : بکرانهٔ ؛ پ : سرایی ، ز : سزایی

3522
4/36

هر دوستی از قبیله گاهی | میخورد دریغ و میزد آهی
گریان همه اهل خانهٔ او | از گم شدن نشانهٔ او
وآن گوشه نشین گوش سفته | چون گنج بگوشهٔ نهفته
از مشغله های جوش برجوش | هم گوشه گرفته بود و هم گوش
۳۰ در طوف چنان شکارگاهی | خرسند شده بگرد راهی
گرگی که بزور شیر باشد | روبه به از و چو سیر باشد
بازی که نشد بخورد محتاج | رغبت نکند بهیچ دراج*
چون طبع باشتها شود گرم | گاورس درشت را کند نرم

آ۲۶ ث : میخورد برو دریغ و آهی . آ۲۹ از : ب ت ز - زان .
ب۲۹ ث : و - حذف شده . ۳۰ د : حذف شده . آ۳۰ زح : طوف
ب۳۰ ب ز : خورشید شده بگرد ماهی ، ح : میخورد دریغ و میزد
آهی ؛ پ : هرحند شده ؛ ت : ماهی .
آ۳۱ ح : گرگی که بره چو شیر باشد ؛ خ : بروز . آ۳۱ چ :
روباه براو دلیر باشد ؛ پ : شیر باشد . آ۳۲ بخورد : پ خ - بخوج
ب۳۲ رغبت : ب ز - درّج ؛ بهیچ : ح - بصید . * ج افزوده :
خشگ آرد گرسنه را کلنبه است | با مشتهیا نپیر و دنبه است ؛ ر - افزوده
خشکار گرسنه را کلیچ است | با سیری نان میده هیچ است
ب۳۳ ب : کاوس دو دست را ، پ : کاروس درست را ،
ز : کاوس دو دست را کند کرم ؛ خ : کاورز .

3522
433

از عامریان یکی خبر داشت این قصّه بجای خویش برداشت
با سیّد عامری درین باب گفت آفت نارسیده دریاب
کان شحنهٔ جانستان خونریز آبی تندست و آتشی تیز
ترسم مجنون خبر ندارد آنگه دارد که سر ندارد
زان چاه گشاده سرکه پیش است دریا فتنش بجای خویش است
سرگشته پدر ز مهربانی برجست بشفقتی که دانی
فرمود بدوستان همزاد تا بر پی او روند چون باد
آن سوخته را بد لنوازی آرند ز راه چاره سازی
هرسو بطلب شتافتندش جستند ولی نیافتندش
گفتند مگر اجل رسیدش یا چنگ درندهٔ دریدش

آ۱۶ ت : زجای ؛ پ : بجای خویشتن داشت ، ر : بحی خویش برداشت . آ۱۷ ر : درآن باب .
آ۱۸ پ : جان ستان کحون سیر ؛ خ : کای .
آ۱۸ ت : آبی تنک است . آ۱۹ خ : واقف شود او که ؛ ث ج ح د : آنگه داند . آ۲۰ ح : زین ؛ ت : که بنشست.
آ۲۱ ح د : بمهربانی . آ۲۲ خ د : وهمزاد . آ۲۲ ب ت چ : درپی ؛ ج : درپی اودوند ، خ د : ازپی اودوند ؛ ث : دوند . آ۲۳ ج : وآن . آ۲۴ ولی : پ-وبسی . ۲۵ پ : حذف شده .
آ۲۵ ح خ ر : کاجل ؛ د : رسیدست. آ۲۵ د : دریدست .

3522
438

کاشفته جوانی از فلان دشت بد نام کن دیار ما گشت
آید همه روز سر گشاده جوقی چو سگ از پی اوفتاده
در حلّهٔ ما ز راه افسوس گه رقص کند گهی زمین بوس
هردم غزلی دگر کند ساز هم خوش غزلست و هم خوش آواز
در هر غزلی که می سراید صد پرده دری همی نماید
او گوید و خلق یاد گیرند ما را و ترا بباد گیرند
لیلی ز نفیر او بداغست کین باد هلاک آن چراغست
چون بز بنمای گوشمالش تا باز رهد مه از وبالش
چون آگه گشت شحنهٔ زین حال دزد آبله پای و شحنه قتال
شمشیر کشید و داد تابش گفتا که بدین دهم جوابش

آ۷ ت خ : روزه . ب۷ خ : سگ در پی او بسی فتاده ؛ ب ت ز ج : از پس . آ۸ ب ت ج ح خ : درحلقهٔ ما ، د : درملّهٔ ما . ۹ خ : حذف شده . آ۹ ز د : غزل ۱۰ ب ز ح : حذف شده . ۱۰ ، ۱۱ : ر ۱۱ ، ۱۰ . آ۱۰ پ ث ج چ د : بر هر ؛ خ : هردم غزلی . ب۱۰ د : همی گشاید . ب۱۱ خ : مصرع خوانا نیست فقط کلمهٔ افسوس خوانده میشود . آ۱۲ خ : آن . ب۱۲ چ خ د : کان باد هلاک این ؛ پ : وآن . آ۱۳ چون بز بنمای : پ ـ چون باز رهیم ، چ : چون تو بتیای ، خ اورا بنمای ، ر بنمای بقهر . ب۱۳ ب ت ز : تا باز رهیم از وبالش ۱۴ ج : حذف شده . آ۱۴ خ د : آگاه چو گشت . ب۱۴ آبله پای : ب ز ـ آبله بود آ۱۵ ح : کشیده داد بابش ؛ د : آبش .

3522

439

آگاهی پدر مجنون از قصد قبیلهٔ لیلی *

چون گشت بعالم این سخن فاش — افتاد ورق بدست اوباش
کز غایت عشق دلستانی — شد شیفته نازنین جوانی
هر نیک و بدی کزو شنیدند — در نیک و بدش زبان کشیدند
لیلی ز گزاف یافه گویان — در خانهٔ غم نشست مویان
شخصی دو ز خویش آن جمیله — گفتند بشاه آن قبیله

---

* ب : قصد کردن اهل قبیله لیلی مجنون را ، پ : آگاه شدن پدر مجنون از وصلت کردن قبیلهٔ لیلی ، ت : قصدکردن قبیلهٔ لیلی درهلاک مجنون ، ز : قصد کردن قبیلهٔ لیلی در هلاک کردن مجنون وخبرشدن قبیلهٔ مجنون ، ث : آگاه شدن پدر از قصدکردن قبیلهٔ لیلی مجنون را، ج : بردن مجنون را بخانه کعبه ، چ : قصد کردن قوم لیلی مجنون را ، ح : رخنه کردن قبیله لیلی درهلاک مجنون وخبرشدن قبیلهٔ مجنونرا ، د : آگاه شدن پدر مجنون از قصد قبیلهٔ لیلی بهلاک مجنون . آح : وافتاد آ۳ کزو شنیدند : ب پ ت زچ : که می‌شنیدند ، چ خ : که این شنیدند ، د : کزان شنیدند . ب۳ چ خ ر : وبدی . ۴، ۵، ۶ ج : درنتیجه تعمیر ووصل صفحه خوانا نیست . آ۴ ب ت زح : لیلی زبد گزاف گویان ؛ چ خ د : یاوه گویان . ب۴ ب ت زچ : نشسته ؛ د : پویان . آ۵ ب ت ز : دوسه خویش ، چ ر : دو نخیل

3522

440

جانم فدی جمال بادش گرخون خوردم حلال بادش
گرچه زغمش چوشمع سوزم هم بی غم او مباد روزم
عشقی که چنین بجای خودباد چندانکه بود یکی بصد باد
میداشت پدر بسوی او گوش کین قصه شنید گشت خاموش
دانست که دل اسیر دارد دردی نه دوا پذیر دارد
چون رفت بخانه سوی خویشان گفت آنچه شنید پیش ایشان
کین سلسلهٔ که بند بگسست چون حلقهٔ کعبه دید در دست
زو زمزمهٔ شنید گوشم کاورد چو زمزمی بجوشم
گفتم مگر آن صحیفه خواند کز محنت لیلیش رهاند
اوخود همه کام ورای اوگفت نفرین خود و دعای او گفت

۴۱ح : حذف شده . آ۴۱ ج : جانم بفدای آن جمالش ؛ فدی : ت - بفدای ، ز : فدای ، چ : عوض ، خ : بفدا . آ۴۱ چ : خونریزی من حلال . آ۴۲ ، آ۴۳ ، آ۴۴ ج : این مصرع ها درنتیجهٔ تعمیر و وصل کردن صفحه خوانا نیست . آ۴۳ بجای : پ - ساد . آ۴۳ پ : بود بجای خودباد آ۴۴ ت ز ح خ : این ، ج : چون ؛ ت ح خ : وگشت . آ۴۵ د : دیدست ؛ ث خ : دلی . آ۴۵ پ : دوا بکیر آ۴۷ چ : کاین سلسلهٔ تو بندبشکست ، خ : کین شیفتهٔ که پند بشکست ، د : کین شیفتهٔ که بند بشکست ؛ ر : سلسهٔ ؛ ح ر : بشکست . آ۴۸ ت : کاورده . آ۵۰ کام ورای : ث - از برای ؛ اوگفت : پ خودجست

3522

441

از چشمهٔ عشق ده مرا نور وین سرمه مکن ز چشم من دور
گرچه ز شراب عشق مستم عاشق تر ازین کنم که هستم
گویند که خو ز عشق واکن لیلی طلبی ز دل رها کن
یارب تو مرا بروی لیلی هر لحظه بده زیادهٔ میلی
از عمر من آنچه هست بر جای بستان و بعمر او در افزای
گرچه شده ام چو موی از غم یک موی نخواهم از سرش کم
از حلقهٔ او بگو شمالی گوش ادبم مباد خالی
بی بادهٔ او مباد جامم بی سکّهٔ او مباد نامم

ب۳۳ ، ب۳۴ ج : در نتیجه تعمیر و وصله‌ارشدن صفحه این دو مصرع خوانا نیست .
آ۳۳ ج خ د : از سرمهٔ عشق . ب۳۳ ت : این سرمه ز چشم من مکن دور . ب ز : این ؛ ث : ز چشم ما مکن ، چ : ز چشم من مکن .
ب۳۴ ح : کنی . آ۳۵ د : ز عشق خوی .
آ۳۶ د : ز روی . ب۳۶ خ : هر لحظه ز یاده بخش میلی !
لحظه : چ روز ؛ بده : پ بکن .
۳۷ ، ۳۸ ث : حذف شده . آ۳۷ ج ح : وز . ب۳۷ ج چ خ در : بعمر لیلی افزای ؛ پ : بیفزای .
آ۳۸ ب ز ج د : چو موئی ، ح ر : چو مویش . ب۳۸ نخواهم: ج ـ مباد . ۳۹-۴۲ پ : حذف شده . ۴۰ ، ۴۱ ، ۴۲ ، ۴۳ : چ ۴۲ ، ۴۳ ، ۴۰ ، ۴۱

3522

442

مجنون چو حدیث عشق بشنید اول بگریست پس بخندید
از جای چو مار حلقه برجست در حلقهٔ زلف کعبه زد دست
می گفت گرفته حلقه در بر کامروز منم چو حلقه بر در
در حلقهٔ عشق جان فروشم بی حلقهٔ او مباد گوشم
گویند ز عشق کن جدائی این نیست طریق آشنائی
من قوت ز عشق می پذیرم گر میرد عشق من بمیرم
پروردهٔ عشق شد سرشتم جز عشق مباد سرنوشتم
آن دل که بود ز عشق خالی سیلاب غمش برد حالی
یارب بخدائی خدائیت وانگه بکمال پادشائیت
کز عشق بغایتی رسانم کو ماند اگرچه من نمانم

ب۲۳ پ : اول بشنید و پس . آ۲۵ خ : وگرفته ؛ ب ت ز : حلقهٔ در ، پ : حلقه بر در . ب۲۵ ت ز : امروز ۲۶، ۲۷، ۲۸، ۲۹ : چ ۲۸، ۲۹، ۲۶، ۲۷ . آ۲۶ عشق : خ د ـ ز لف . ب۲۷ این نیست : ر ـ کاینست . آ۲۸ خ : گر عشق نباشدم بمیرم ؛ ب ث د : نمیرم .
ب۲۹ ب : بی عشق ؛ پ ت : سر نبشتم .
ب۳۰ ت : برد بحالی ، خ : ببرد حالی . آ۳۱ خدائیت : د ـ خدایی . آ۳۱ خ : یارب بکمال پادشاهیت ؛ چ : وپادشاهیت، د : پادشاهی . آ۳۲ کز : ت ـ کین .

3522

443

۱۵ گوهر بمیان زر برآمیخت چون ریگ براهل ریگ میریخت
شد در رهش از بسی خزانه آن خانه گنج گنج خانه *
بگرفت برفق دست فرزند در سایهٔ کعبه داشت یکچند
گفت ای پسر این نه جای بازیست بشتاب که جای چاره سازیست
در حلقهٔ کعبه حلقه کن دست کز حلقهٔ غم بدو توان رست
۲۰ گو یارب ازین گزاف کاری توفیق دهم برستگاری
رحمت کن و در پناهم آور زین شیفتگی براهم آور
دریاب که مبتلای عشقم آزاد کن از بلای عشقم

---

۱۵ پ : حذف شده . آ۱۵ خ : بمیان دُر . ب۱۵ خ د : براهل مکّه
آ۱۶ پ : شد در هوسش بسی خزانه ، خ د : شد صرف رهش بسی خزانه ؛ ج : از بس . ب۱۶ پ خ د : ازخانه گنج و کنج خانه؛ ب ز ح : از خانهٔ ؛ ج : وکنج خانه . * ر افزوده :

آندم که جمال کعبه دریافت در یافتن مراد بشتافت

ب۱۸ جای : ح وقت ؛ ج : سر فراز یست .
آ۱۹ ث : در حلقهٔ زلف کعبه زن دست ؛ د : درکعبهٔ حلقه؛ حلقه کن دست : ب ـ آر یک دست ، ت ز : دار یک دست .
ب۱۹ ث : بدین ، ج : بدان .
آ۲۰ ح : گزاف کاری . ب۲۰ ت ز : توفیقم ده .
ب۲۱ پ : ب۱۹ تکرار شده است . ب۲۲ ج چ ر : و آزاد کن .

3522
۴۴۶

۵ میکرد نیایش از سر سوز — تا زان شب تیره بر دمد روز
حاجت گاهی نرفته نگذاشت — الّا که برفت و دست برداشت
خویشان همه در نیاز با او — هر یک شده چاره ساز با او
بیچارگی ورا چو دیدند — در چاره گری زبان کشیدند
گفتند با تفاق یکسر — کز کعبه گشاده گردد این در
۱۰ حاجت که جملهٔ جهان اوست — محراب زمین و آسمان اوست
پذرفت که موسم حج آید — ترتیب کند چنانکه باید
چون موسم حج رسید برخاست — اشتر طلبید و محمل آراست
فرزند عزیز را بصد جهد — بنشاند چو ماه در یکی مهد
آمد سوی کعبه سینه پرجوش — چون کعبه نهاد حلقه در گوش

ب۵ ب ت ز ج ح : تا از شب تیره . آ۶ ب : حاجات گهی . ب۷ هر یک شده : پ-گشته همه . آ۸ ر : چه دیدند . ب۹ ح : کفیه .
آ۱۰ پ ت ث ج خ د : جهانست . ب۱۰ پ = ث ج خ د : آسمانست
آ۱۱ پذرفت : د-امسال ؛ که : ب ت ز ث ج ح-چو . ب۱۱ ب ت ز ث ج ح خ د : کنم ؛ پ : چنانچه ؛ ب ت ز ح : شاید ؛ ج : پاید .
۱۲ پ : حذف شده . ب۱۳ چ : بر یکی .
آ۱۴ پ : و آمد ؛ سینه پرجوش : خ د - دل پر از جوش
ب۱۴ پ : چون حلقه نهاد حلقه برگوش ؛ خ : چون حلقه نهاد ، ت : چون حلقهٔ کعبه ؛ ج ح : نهاده ؛ ر : برگوش

3522

445

بردن پدر مجنون را بکعبه *

چون رایت عشق آن جهانگیر — شد چون مه لیلی آسمان گیر
هر روز خنیده نام تر گشت — در شیفتگی تمامتر گشت
هر شیفتگی کزان نورد ست — زنجیر بر صداع مردست
بر داشته دل ز کار او بخت — در مانده پدر بکار او سخت

---

* ب : بردن پدر مجنون مجنون را بزیارت کعبه معظمه شرفها الله بحاجت خواستن ، پ : سرفصل حذف شده ، ت : بردن پدر مجنون را بحرم کعبه و دعا کردن مجنون ،

ز : اندر بردن پدر مجنون مجنون را بکعبه بهر خلاص یافتن از عشق ،

ج : بردن پدر مجنون مجنونرا بکعبه ، ح : گفتار در کعبه بردن مجنون را ، خ : بردن پدر مجنون را بزیارت کعبه ،

د : بردن پدر مجنون مجنونرا بزیارت کعبه ، ر : بردن پدر مجنون را بخانه کعبه .

آ۱ خ : چو . ب۱ خ : چون شد . آ۲ پ : هروز ؛ ح : بلند نام تر ، ر : خمیده نام تر . آ۳ ج : نبردست . ب۳ د : زنجیر بران ؛ صداع : پ ت ش چ صلاح ، ح : سلاح . آ۴ د : سخت . ب۴ پ : زکار ؛ ز : درماند

3522

446

عشقی که نه عشق جاودانیست　　بازیچه شهوت جوانیست
عشق آن باشد که کم نگردد　　تا باشد ازان قدم نگردد
آن عشق نه سرسری خیالیست　　کورا ابدالابد زوالست
مجنون که بلند نام عشقست　　از معرفت تمام عشقست
تا زنده بعشق بارکش بود　　چون گل بنسیم عشق خوش بود
واکنون که گلش رحیل یابست　　آن قطره که ماند ازو گلابست
من نیز بدان گلاب خوشبوی　　خوش میکنم آب خود درین جوی

آ۸۸ خ د : نه که ؛ پ : جاودانست .
ب۸۸ ج : سرمایهٔ ؛ شهوت : خ د — عالم ؛ پ : جهانست ، ث : وجوانیست .
آ۸۹ آن باشد که : پ — آن بود انکه ، خ : آن بود او که .
ب۸۹ ر : ازاین .
آ۹۰ پ ت ث ج : خیالیست .
ب۹۰ خ د : کانرا ؛ پ ت ث ج : زوالیست .
آ۹۱ ح : از معرفتش . آ۹۲ پ : بعیش ، ح : زعشق ؛ د : یارکش . ب۹۲ ح : چون غنچه ببوی عشق خوش بود ؛ د : زنسیم . آ۹۳ خ : اکنون که گلش همی فتد گلابست ؛ د : اکنون ؛ چ : رحیق نابست ، د : رحیل نابست . ب۹۳ چ ر : این آ۹۴ ت : ازان ، ج : بران . ب۹۴ پ : آب خوش بدین جوی .

3522

۲۷۷

پر بیند طفل تشنه درخواب کورا بسبوی زر دهند آب
لیکن چو زخواب خوش درآید انگشت ز تشنگی بخاید
پایم چو دولام خم پذیرست دستم چو دو یا شکنج گیرست
نام تو مرا چو نام دارد کو نیز دو یا دولام دارد
عشق تو ز دل نهادنی نیست وین راز بکس گشادنی نیست
با شیر بتن درآمد این راز با جان بدر آید از تنم باز
این گفت وفتاد بر سر خاک نظارگیان شدند غمناک
گشتند بلطف چاره سازش بردند بسوی خانه بازش

آ۸۰ ت ر : گر بیند (در نسخهٔ ت اوّل پر نوشته شده و بعداً اصلاح و به شکل گر درآورده‌اند.) ،
ح : می بیند ؛ پ : بسته .
ب۸۰ پ : کانرا بسبوی تو ؛ ت : بسبوی نو ،
خ : ز سبوی نو ، د : ز سبوی زر .
آ۸۱ در : برآید
ب۸۲ چ : پشتم ؛ ج د : دویی ، خ : دوپا .
آ۸۳ د : چولام
ب۸۳ ت : دوبا ، ج : دو یی ؛ پ : دوبا ولام،
چ ح : دو یا ولام . آ۸۵ بتن : پ ز-شیرینی ؛
درآمد : چ ر-فروشد . ب۸۶ ز ث : نظاره کنان .

3522

گرخشم تو آتشی زند تیز | آبی ز سرشگ من برو ریز
ای ماه نوم ستارهٔ تو | من شیفتهٔ نظارهٔ تو
به گر بتوام نمی نوازند | کاشفته و ماه نو نسازند
از سایه نشان تو نپرسم | کز سایهٔ خویش نیز ترسم
من کار ترا بسایه دیده | تو سایه ز کار من بریده
بردی دل و جانم این چه شورست | این بازی نیست دست زورست
از حاصل تو که نام دارم | بی حاصلیی تمام دارم
بر وصل تو گرچه نیست دستم | غم نیست چو برامید هستم

آ۷۲ د : چشم .
ب۷۲ پ : ز سر شکر برو ،
خ : ز سرشک بر دلم ؛
ب ز ج چ : ز سرشگ من بدو ریز .
آ۷۳ ح : چون ماه نو و ستارهٔ تو ؛ ج : ای ماه توم .
ب۷۳ ح : شیفته ام .
آ۷۴ ج : بتوم ؛ ب ت ز : نمی نوازد .
ب۷۴ ب ت ز : نسازد .
۷۵ پ : حذف شده . آ۷۵ خ د : از ماه . ب۷۵ نیز ترسم : ر-
می بترسم . آ۷۶ بسایه : پ-سشا ، خ د : زسایه . ب۷۶ ج : کشیده
ب۷۷ ج : یاری نیست . آ۷۸ ج ح : چه نام .

3522
449

آنراست خبر ز آتش گرم | کو دست درو زند بی آزرم
ای هم من و هم تو آدمی زاد | من شاخ خسک تو برگ شمشاد
زر نیخ چو زر کجا عزیزست | زان یکمن ازین بیک پشیزست
ای راحت جان من کجائی | در بردن جان من چرائی
جرم دل عذرخواه من چیست | جز دوستیت گناه من چیست
یک شب ز هزار شب مرا باش | یک رای صواب گو خطا باش
گردن مکش از رضای این کار | در گردن من خطای این کار
این غم زده را گناه کم نیست | کازرم تو هست هیچ غم نیست
صفرای تو گر مشام سوزست | رحمت ز پی کدام روزست

آ۶۳ چ خ : او راست ؛ ر : از آتش . ب۶۳ پ : گر دست فروزند ، ج : کانگشت درو زند ؛ ب : درون زند ، چ : برو زند ؛ ت خ : به آزرم . آ۶۴ ب ز خ د : ای هم تو وهم من . ب۶۴ ر : من خار خسک تو شاخ شمشاد ؛ ج : من خار خسک ؛ د : تو آدمی زاد .
آ۶۵ ب پ ت ز چ : کجا چو زر . ب۶۵ خ : زین یکمن ازان چو یک ؛ چ : زین ؛ پ چ : ازان . ب۶۶ چ : پردن . ب۶۸ پ : یک بار صواب و کر آ۶۹ پ : بکش ؛ ب ت ز : این یار . ب۶۹ پ : ان کار .
آ۷۰ ر : این کم زده را که نام کم نیست ؛ پ ج : این کم شده را ، چ : این دل شده را . ب۷۰ ر : آزرم ۷۱ ت : حذف شده .
آ۷۱ ب ز ث : زمام . ب۷۱ ج : زحمت ، ر : لطفت .

3522
450

درگردن خود رسن میفکن　　من به باشم رسن بگردن
۵۵ زلف تو درید هرچه دل دوخت　　این جامه دری ورا که آموخت
دل بردن زلف تو نه زورست　　هندو نه که روزگار کورست
کاری بکن ای نشان کارم　　زین چه که فروشدم برآرم
یا دست بگیر ازین فسوسم　　یا دست بدار تا ببوسم
بیکار نمیتوان نشستن　　در کنج خطاست دست بستن
۶۰ بی رحمتم این چنین چه ماندی　　ارحم ترحم مگر نخواندی
آسوده که رنج بر ندارد　　از رنجوران خبر ندارد
سیری که نهد گرسنه را خوان　　خردک شکند بکاسه در نان

---

۵۴ ب ز : حذف شده . آ۵۴ خود : پ ـ تو . ب۵۴ ت : من می باشم ، خ : من به که بوم . آ۵۵ ج : دریده . ب۵۵ پ خ : جامه کنی ، ت ث ر : پرده دری ، د : چاه کنی . ۵۶ ب : حذف شده . آ۵۶ ت ز : زلف نیز زورست ؛ خ د : بزورست . ب۵۶ ر : اوهندو وروزگار آ۵۷ ج د : مکن . ب۵۸ پ ج ر : یا پای بدار ، د : یا پای بیار آ۵۹ پ : بستن . ۶۰ ، ۶۱ ت : حذف شده . آ۶۰ ب ز : بی رحمتی ، ر : بی رحمتم ؛ چ خ : آنچنین ؛ چه ماندی : پ نماندی . ب۶۰ پ : ارحم بترحمی نخواندی . آ۶۲ خ : نهاد ؛ نهد گرسنه را خوان : ب ز ـ گرسنه را دهد نان ، ت : گرسنه را دهد خوان ، ج : گرسنه را نهد خوان ، چ : بگرسنه خورد خوان ، ر : بگرسنه نهد خوان . ب۶۲ پ : بکاسه را نان .

3522

457

گر در رهم آبگینه شد خرد　　سیل آمد و آبگینه را برد
تا هر که بمن کشید رایش　　نازارد از آبگینه پایش
ای بیخبران ز درد و آهم　　خیزید و رها کنید راهم
من گم شده ام مرا مجوئید　　با گم شدگان سخن مگوئید
تا کی ستم و جفا کنیدم　　با محنت خود رها کنیدم
بیرون مکنید ازین دیارم　　من خود بگریختن سوارم
از پای فتاده ام چه تدبیر　　ای دوست بیا و دست من گیر
این خسته که دل سپرده تست　　زنده بتو به که مردهٔ تست
بنواز بلطف یک سلامم　　جان تازه کنم بیک پیامم
دیوانه منم برای و تدبیر　　در گردن تو چراست زنجیر

---

۴۴ ب ز : حذف شده . آ۴۴ ت : درد ، ر : خورد .
۴۵ پ : حذف شده . آ۴۵ ر : رسید . ب۴۵ د : نازرد ز آبگینه؛
ز : ز آبگینه . آ۴۶ ب چ : ز دود ؛ ت : ز دود آهم .
ب۴۶ خیزید : خ-خیز و بد ؛ ز : و-حذف شده ؛ ج : آهم .
آ۴۷ پ : محوایید . ب۴۷ پ : مرایید .
آ۴۸ خ د : درمحنت ونم رها کنیدم ؛ ب ت : درمحنت ،
پ : برمحنت . آ۴۹ خ : فکنید . آ۵۱ پ : ببرده . ب۵۱ ت :
بتو نی . ۵۲ ب ز : حذف شده . ب۵۲ ج : جان تازه کن
از یکی پیامم ؛ ر : تازه نما . آ۵۳ پ : براو چه تدبیر .

3522
452

آشفته چنان نیم بتقدیر کاسوده شوم بهیچ زنجیر
ویران نه چنان شدست کارم کابادی خویش چشم دارم
ای کاش که برمن اوفتادی بادی که مرا بباد دادی
یا صاعقهٔ درآمدی سخت هم خانه بسوختی وهم رخت
کس نیست که آتشی درآرد دود از من وجان من برآرد
اندازد دردم نهنگم تا باز رهد جهان ز ننگم
از ناخلفی که در زمانم دیوانهٔ خلق و دیو خانم
خویشان مرا زخوی من خار یاران مرا ز نام من عار
خونریز من خراب خسته هست از دیت وقصاص رسته
ای هم نفسان مجلس ورود بدرود شوید جمله بدرود
کان شیشهٔ می که بود دردست افتاده شد آ بگینه بشکست

آ۳۳ پ ج : نیم چنان . ب۳۳ بهیچ : د - زبهر .
آ۳۵ پ : ان کاشک که ، ث خ : ای کاج که . ب۳۵ بادی : پ خ در- خاکی . ۳۶ پ : حذف شده . آ۳۷ پ ت : برآرد . ب۳۷ ج : دواز من و جان زمن . آ۳۹ ج : که من درآنم . ب۳۹ دیو خانم : پ ث - دیو خوانم ، ت : دیو جانم ، خ : خان و مانم .
آ۴۱ خونریز : ج خونی . ب۴۱ ب ت ز : وحذف شده .
آ۴۲ ج د : وحذف شده . آ۴۳ ب ز : کان شیشه مراکه بود بردست ، پ : ان شیشه من کبود بردست ؛ ت ج خ : بردست . ب۴۳ ز : افتاد ، ج : افتادو .

3522

453

نه بر در دیر خود پناهی نه بر سر کوی دوست راهی
قرابهٔ نام و شیشهٔ ننگ افتاد و شکست بر سر سنگ
شد طبل بشارتم دریده من طبل رحیل بر کشیده
گاهم بفسوس مست خوانند گه عاشق بت پرست خوانند
در من منگر که بت پرستم گل بر دستم نه گل پرستم
ترکی که شکار لنگ اویم آماجگه خدنگ اویم
یاری که چو دل مطیع اورا در کشتن خود شفیع اورا
گر مستم خواند یار مستم ور شیفته گفت نیز هستم
چون شیفتگی و مستیم هست در شیفته دل مجوی و در مست

آ۲۴ د : نی ؛ دیر : پ ج خ د - یار .

ب۲۴ د : نی .

آ۲۵ ج : تنگ . ب۲۵ پ : افتاده شکسته گشته بر سنگ

آ۲۶ پ : طبل بشادیم .

۲۷ ، ۲۸ ر : در حاشیه نوشته شده .

ب۲۷ ت د : و بت پرست . آ۲۸ درمن : ب ز ث ج - چون زر ، ت : چون آزر

ب۲۸ ث ج چ خ : نه گل بدستم ، د : نه دل بدستم . آ۲۸ پ : چو حذف شده ؛ چو دل : ج - زدل ، ر : زجان . ب۳۰ ر : در دادن جان شفیع او را

ب۳۱ ب ز : گر ؛ گفت : چ - خواند . ب۳۲ در : ب ز ث - از ؛ ب ز ث : وار مست .

3522

454

او فارغ از آنکه مردمی هست یا برحرفش کسی نهد دست
حرف از ورق جهان سترده می بود نه زنده و نه مرده
برسنگ فتاده خوار چون گل سنگی دگرش نهاده بر دل
صافی تن او چو درد گشته در زیر دو سنگ خود گشته
چون شمع جگر گداز مانده یا مرغ زمرغ باز مانده
برچهره غبارهای خاکی در دل همه داغ درد ناکی
چون مانده شد از عذاب واندوه سجّاده برون فکند از انبوه
بنشست وبهای های بگریست کاوخ چکنم دوای من چیست
آواره زخان ومان چنانم کز کوی بخانه ره ندانم

آ۱۵ پ : واو . ب۱۵ ث : برورقش ؛ ت : نهدکسی .
ب۱۶ ت زج : نه مرده و نه زنده ؛ د : میدید . ب۱۷ پ ر : سنگ ؛ ت : طره اش ؛ ر : فتاده .
آ۱۸ پ : صافی ترازو وجودگشته ؛ چ : صافی بر او ، خ : صافی تراو ، د : صافی ترازو . ب۱۹ زمرغ : چ خ درزجفت . آ۲۰ ، ب۲۰ : ر ب۲۰ ، آ۲۰ .
ب۲۰ خ : در داغ و دریغ در دناکی ؛ چ : و درد ناکی . آ۲۱ از: پ-ان ؛ عذاب : ج عنا ؛ ت خ د : و-حذف شده .
ب۲۱ خ : ز انبوه . آ۲۲ ز : وبهاهای . ب۲۲ دوای : پ-گناه .
آ۲۳ آواره : پ-اوکرد . ب۲۳ چ : کزخانه بکوی .

3522

455

میگشت ز دور چون غریبان دامن بدریده تا گریبان *
بر کشتن خویش گشته والی لاحول ازو بهر حوالی
دیوانه صفت شده بهر کوی لیلی لیلی زنان بهر سوی
احرام دریده سر گشاده در کوی ملامت اوفتاده
با نیک و بدی که بود در ساخت نیک از بد و بد ز نیک نشناخت
میخواند نشید مهربانی بر شوق ستارهٔ یمانی
هر بیت که آمد از زبانش بر یاد گرفت این و آنش
حیران شده هر کسی در آن پی میدید و همی گریست بروی

---

* ت افزوده :

در از صدف دو دیده می‌سفت با خویشتن از دریغ میگفت
دل در غم تو صبور تا کی وز روی تو دیده دور تا کی
معشوقه سر وفا ندارد جز تخم جفا دگر نکارد
میگفت و همی گریست مجنون وز خون جگر کنار جیحون

ب۸ ب پ ت ج : لاحولی . آ۹ شده بهر کوی : ب ز ث-دوان بهر سوی ، ت : روان بهر سوی ، چ : دوان بهر سو ، خ د : دوان بهر کوی آ۹ ب : لیلی گویان دوان بهر کوی ، پ : لیلی گویان همی بهر سوی ؛ زنان بهر سوی : ت ث-گویان بهر کوی ، ز : زنان بهر کوی ، چ : زنان بهر کو . آ۱۰ د : احرام کشیده . آ۱۲ نشید : پ-نوای ، خ : سرود آ۱۴ د : بدان پی . ب۱۴ پ : در وی

3522
456

زاری کردن مجنون در عشق لیلی *

مجنون چو شنید پند خویشان — از تلخی پند شد پریشان
زد دست و درید پیرهن را — کین مرده چه میکند کفن را
آن کز دو جهان برون زند تخت — در پیرهنی کجا کشد رخت **
چون وامق از آرزوی عذرا — گه کوه گرفت و گاه صحرا
ترکانه ز خانه رخت بربست — در کوچگه رحیل بنشست
در آعه درید و درع میدوخت — زنجیر برید و بند میسوخت

---

* ب پ : صحرا گرفتن مجنون از عشق لیلی ، ز : گفتار اندر زاری کردن مجنون در عشق لیلی ، ث د : زاری کردن مجنون در غم لیلی ، ج : زاری کردن مجنون در فراق ، ح خ : سر فصل حذف شده .

۱ - ۶۹ : در نسخهٔ ح حذف شده .

آ۱ خ : پند ایشان . ب۱ : پند شان پریشان .

آ۲ ز : و- حذف شده .

آ۳ خ د : برون نهد . ** ت افزوده :

شد دلشده هرسوی شتابان — گه کوه گرفت و گه بیابان

آ۴ ز : وامق را رزوی ؛ ت : از- حذف شده . ب۴ ز : و- حذف شده .

ب۵ ت : در کوچه گه . آ۶ ز : و- حذف شده . ب۶ ج : زنجیر درید .

3522

۶۵۷

وانگه به نصیحتش نشاندند بر آتش خار می فشاندند
کاینجا به از آن عروس دلبر هستند بتان روح پرور
یاقوت لبان دُر بناگوش هم غالیه پاش وهم قصب پوش
هریک بقیاس چون نگاری آراسته تر ز نوبهاری
در پیش صد آشناکه هستی بیگانه چرا همی پرستی
بگذار کزین خجسته نامان خواهیم ترا بتی خرامان
یاری که دل ترا نوازد چون شکّر و شیر باتوسازد
لیلی نه که جان تست خاموش آن به که کنی ورا فراموش

ب۵۴ ج : بر آتش و خار می نشاندند ؛
پ : بر آتش حال .
آ۵۵ پ ج د : به ازین .
ب۵۵ پ : هستند بهان چو روح در بر ؛
ت : بتان حور پیکر .
ب۵۶ ب ز : غالیه پوش ، ت : غالیه کوش .
ب۵۸ ت : بیگانه مرا .
ب۵۹ ز : بت .
آ۶۰ ، ب۶۰ ب : ب۶۰ ، آ۶۰ .
۶۱ ر : این بیت حذف شده
آ۶۱ ز : لیلی که نه . ب۶۱ ث چ خ : آن به که ورا کنی .

3522
458

گوهر بخلل خرید نتوان در رشته دغل کشید نتوان
دانی که عرب چه عیب جویند این کار کنم مرا چه گویند
با من بکن این سخن فراموش ختمست برین وگشت خاموش
چون عامریان سخن شنیدند جز باز شدن دری ندیدند
نومید شده زپیش رفتند آزرده بجای خویش رفتند
هریک چو غریب غم رسیده از راه زبان ستم رسیده
مشغول بدانکه گنج بازند وان شیفته را علاج سازند

آ۴۷ ت : خریده
ب۴۷ ب ت ز : سر رشته ؛
ر : خلل ؛ ت : کشیده .
آ۴۸ ب ت ز : چه چاره جویند ،
پ : چو خوب جویند .
ب۴۸ ب پ ث ج خ د : کین کارکنم .
آ۴۹ پ ز : مکن این سخن .
ب۴۹ گشت : چ ـ کرد .
ب۵۱ چ : وآزرده .
ب۵۲ ب ز ج : زنان ؛ خ د : ستم کشیده .
آ۵۳ ج د : بدانچه ،
چ : بآنکه ، خ : بران که .

3522

۷۵۹

من دُرخرم وتو دُر فروشی بفروش متاع اگر بهوشی
چند انکه بها کنی پدیدار هستم بزیا دتی خریدار
هر نقد که آن بود بهائی بفروش چو آمدش روائی
چون گفته شد این حدیث فرخ دادش پدر عروس پاسخ
کین گفته نه برقرار خویش است میگو تو فلک بکار خویش است
گرچه سخن آبدار بینم بر آتش تیز کی نشینم
گر دوستیی درین شمار است دشمن کامیش صد هزار است
فرزند توگرچه هست بدرام فرّخ نبود چو هست خود کام
دیوانگیی همی نماید دیوانه حریف ما نشاید
اول بدعا عنایتی کن وانگه ز وفا حکایتی کن
تا او نشود درست گوهر این قصّه نگفتنی است دیگر

آ۳۶ خ : دُر فشانی . ب۳۶ پ ث : اگر فروش . ۳۷، ۳۸ پ ب : حذف شده . ۳۸ چ : حذف شده . آ۳۸ نقد : ث-جنس ؛ ز : نهانی .
ب۳۸ ز : روانی . آ۳۹ پ : شد-حذف شده . آ۴۰ نه : خ-که .
ب۴۱ پ خ د ر : با آتش . ب۴۲ خ : دشمن صفتیش . آ۴۳ هست بدرام : خ-باشدش نام . ب۴۳ ج : بدکام .
۴۵ پ : حذف شده . آ۴۵ د : بدوا ؛ ج خ : بدوا رعایتی . ب۴۵ خ : انگه ؛ ج : وآخر بوفا . آ۴۶ ث ج : درست پیکر . ب۴۶ ج : این گفته ؛ دیگر : ج ج - بگذر .

3522
460

۲۵ درمنزل مهر پی فشر دند آن نزل که بود پیش بردند
باسیّد عامری بیکبار گفتند چه حاجتست پیش آر
مقصود بگو که پاس داریم در دادن آن سپاس داریم
گفتا که مرادم آشنائیست وآنهم ز پی دو روشنائیست
وانگه پدر عروس را گفت کا راسته باد جفت با جفت
۳۰ خواهم بطریق مهر و پیوند فرزند ترا ز بهر فرزند
کین تشنه جگر که ریگ زادست بر چشمه تو نظر نهادست
هر چشمه که آب لطف دارد چون تشنه خورد بجان گوارد
زینسان که من این مراد جویم خجلت نبرم بهرچه گویم
معروف ترین این زمانه دانی که منم درین میانه
۳۵ هم حشمت و هم خزینه دارم هم آلت مهر و کینه دارم

---

۲۵ ، ۲۶ : ب-۲۶ ، ۲۵ ؛ ۲۵ ، ۲۶ ، ۲۷ : ت ز-۲۶ ، ۲۷ ، ۲۵ .

آ۲۵ ث : مهد ؛ د : پی فشرده . ب۲۵ پ چ خ در : وان ، ج : زان ؛ د : پیش برده . ب۲۷ پ : بردادن سپاس . آ۲۸ ج خ د : مراد ب۲۸ ر : آنهم . آ۲۹ ت خ : انگه . ب۳۰ ج : فرزند تو از برای فرزند آ۳۱ پ : کان ؛ چ : نگر ؛ خ : نیک زادست .

ب۳۱ پ : برخستهٔ تو ، خ : بر دختر تو . ۳۲ چ : حذف شده .

آ۳۲ پ : بارد . آ۳۳ د : این-حذف شده . ب۳۳ چ ر : برآنچه گویم

آ۳۴ ج : دانم که . ب۳۵ پ : آلت جنگ ، د : آلت قهر .

3522

461

۱۵ آن زینت قوم را بصد زین خواهد ز برای قرّة العین
پیران قبیله نیز یکسر بستند برآن مراد محضر
کان درّ نسفته را دران سفت با گوهر طاق خود کند جفت
یکرویه شد آن گروه را رای کاهنگ سفر کنند از آنجای
از راه نکاح اگر توانند آن شیفته را بمه رسانند
۲۰ چون سیّد عامری چنان دید از گریه گذشت و باز خندید
با انجمنی بزرگ برخاست کرد از همه روی برگ ره راست
آراسته با چنان گروهی میرفت ببهترین شکوهی
چون اهل قبیلهٔ دلارام آگاه شدند خاص تا عام
رفتند برون بمیزبانی از راه وفا و مهربانی

آ۱۵ چ ر : وان ؛ پ : قیمت
ب۱۶ ب ت ج : بدان ، خ : بدین ، د : برین
آ۱۷ پ : بدان سفت ، ث : بصد سفت ، خ : چنین گفت .
ب۱۸ ج : آهنگ ؛ د : کند .
آ۱۹ ج : وز ؛ ب ز : تواند ، ج : توانید .
ب۱۹ پ : بدو رسانند ؛ ب ز : رساند ، ج : رسانید . آ۲۰ خ د : چنین . آ۲۱ ب پ ت ز چ خ د : انجمن . آ۲۲ ت : بگذاشته ؛ خ د : با چنین . ۲۳ ، ۲۴ ، ۲۵ : ث - ۲۴ ، ۲۵ ، ۲۳ . ب۲۳ پ ث : با عام ، ز : بر عام . آ۲۴ خ : بخیر بانی .

3522

۶۶۲

سودا زدهٔ زمانه گشته — در رسوائی بهانه گشته
خویشان همه در شکایت او — غمگین پدر از حکایت او
پندش دادند و پند نشنید — گفتند فسانه چند نشنید
پند ارچه هزار سودمندست — چون عشق آمد چه جای پندست
مسکین پدرش بمانده دربند — رنجور دل از برای فرزند
در پردهٔ آن خیال بازی — بیچاره شده ز چاره سازی
پرسید ز محرمان خانه — گفتند یکایک این فسانه
کو دل بفلان عروس دادست — کز پرده چنین بدر فتادست
چون قصّه شنید رای آن کرد — کز چهرهٔ گل فشاند آن گرد
آن در که جهان بدو فروزد — بر تاج مراد خود بدوزد

ب۵ خ : درکوی بلا بهانه گشته ؛ پ : بهان ، ث : نشانه ، در : فسانه
ب۶ پدر : پ - بدن . آ۷ خ : دادندش پند ؛ ت ث ج : وحذف شده
آ۸ هزار : خ - بعقل .
ب۸ آمد : خ - رسد . آ۹ ج : بماند .
آ۱۰ چ : این . آ۱۱ ج خ : آن ؛ د : شدی .
آ۱۲ د : داده . ب۱۲ خ : کز عشق رخش چنین فتادست ، د : کز پرده بدر چنین فتاده ؛ ب ت ز ج : برون فتادست . آ۱۳ رای : پ خ د ر - قصد . آ۱۴ چ : کان ؛ د : درّ جهان ؛ ب ت ز ث ج : بدو جهان ؛ پ : بر او فروزد ، خ : بدان فروزد . ب۱۴ د : برگوشه تاج خود ؛ ب ت ز ج : خویش دوزد .

3522

463

رفتن پدر مجنون بخواستاری لیلی*

چون راه دیار دوست بستند | بر جوی بریده پل شکستند
مجنون ز مشقت جدائی | کردی همه شب غزل سرائی
هر دم ز دیار خویش پویان | بر نجد شدی سرود گویان
شنگی دو سه از پس اوفتاده | چون او همه عور و سرگشاده

---

* ب پ : سر فصل حذف شده ، ت : رفتن پدر مجنون بخواستگاری لیلی و باز گشتن از بی مقصود ، ز : رفتن پدر مجنون بخواستاری لیلی و بازگشتن بی مقصود ، ث : خواستاری کردن پدر مجنون لیلی را ، ج : رفتن پدر مجنون بخواستاری ، چ : آمدن پدر مجنون بخواستاری لیلی ، ح : فصل هفدهم حذف شده ، د : رفتن پدر مجنون بخواستگاری لیلی و نومید بازگشتن .

۱ پ : حذف شده . ۲ د : بر راه دویده پل شکستند ؛ ت : رونده پل ، چ : شکسته پل . ۲ ث : کرده .

۳ آ ب : هر دم چو ز یار خویش جویان ، ت : هر دم چو ز یار خویش پویان ، ز : هم دم چو ز یار خویش جویان ، د : هر دم که ز یار خویش پویان ؛ چ : هر شب ؛ پ : ز خیال ، ث : ز یار .

۴ خ : لبیک زنان و بیت گویان . ۴ آ خ : وحشی دو سه ، ر : یاری دو سه ؛ از پس : پ ث ج خ د ـ در پی .

3522
۶۶۱

لیلی ز درون پرند میدوخت مجنون ز برون سیند میسوخت
لیلی چو گل شکفته میرست مجنون بگلاب دیده می‌شست
لیلی سر زلف شانه میکرد مجنون در اشک دانه میکرد
لیلی می مشکبوی در دست مجنون نه زمی ز بوی می‌مست
قانع شده این از آن ببوئی وآن راضی ازین بجست‌وجویی
از بیم تجسّس رقیبان سازنده ز دور چون غریبان
تا چرخ بدین بهانه برخاست پیک نظر از میانه برخاست

---

۲۳ ح : حذف شده .

آ۲۳ ب ز : لیلی ز برون پرند می‌سوخت ؛ ج چ : ز برون ؛ پ : پرنده ؛ ت : میسوخت .

ب۲۳ ب ز چ : ز درون ؛ ج : ز درون سینه .

ب۲۴ ح : گلاب .

ب۲۵ ب پ ت ز ح : دو سه اشک .

آ۲۶ پ : بر دست .

۲۷ ، ۲۸ ، ۲۹ ح : حذف شده .

آ۲۷ پ ث ج : ازو .

ب۲۷ ج : آن ؛ چ : ازو ؛ خ د : بگفت و گوئی .

آ۲۸ پ : بحستن .

ب۲۹ پ خ د ر : کان یک نظر ، ث : وآن یک نظر .

3522

465

لیلی چو قمر بروشنی چست　　مجنون چو قصب برابرش سست
لیلی بدرخت گل نشاندن　　مجنون بنثار درفشاندن
لیلی چه سخن پری وشی بود　　مجنون چه حکایت آتشی بود
لیلی سمن خزان ندیده　　مجنون چمن خزان رسیده
لیلی دم صبح پیش می برد　　مجنون چو چراغ پیش می مرد
لیلی بکرشمه زلف بر دوش　　مجنون بوفاش حلقه درگوش
لیلی بصبوح جان نوازی　　مجنون بسماع خرقه بازی

۱۶، ۱۷ خ : حذف شده .
$ب_{16}$ پ : برابر ؛ ت د : پست .
$ب_{17}$ بنثار : پ ـ بدر یار ؛ ح : جان فشاندن .
$آ_{18}$ چه سخن : ب ت ز ـ چو سحر ، ث : بسخن ؛ ر : پری فشی .
$ب_{18}$ چه حکایت : ب ـ ز فراق ، ز : چو حکایت ، ث بحکایت .
$آ_{19}$ سمن : ب ت ز ح ـ چمن ، پ خ : سمنی
$ب_{19}$ پ خ : چمنی .
$آ_{20}$ پ : میزد . $ب_{20}$ پیش : ب ت ز ح ـ صبح ؛ پ : میبرد .
۲۲ پ ح : حذف شده . $آ_{22}$ ب ت ز ج : دلنوازی

3522
466

میرفت نوان چو مردم مست — میزد بسر و بروی بردست
چون کار دلش ز دست بگذشت — برخرگه یار مست بگذشت
بر رسم عرب نشسته آن ماه — بر بسته ز در شکنج خرگاه
آن دید درین وحسرتی خورد — وین دید در آن و نوحهٔ کرد
لیلی چو ستاره در عماری — مجنون چو فلک بپرده داری
لیلی کله بند باز کرده — مجنون گله ها دراز کرده
لیلی ز خروش چنگ در بر — مجنون چو رباب دست بر سر
لیلی نه که صبح گیتی افروز — مجنون نه که شمع خویشتن سوز
لیلی بگذار باغ در باغ — مجنون غلطم که داغ بر داغ

آ۷ ت : بران . ب۷ ت : میزد سپهر و روی بردست .
۸ ح : حذف شده . ب۸ د : درخرگه .
آ۹ د : بر رسم نشسته بود آن ماه
ب۹ خ : بر بسته دری ز کنج خرگاه ؛ ز در : پ ـ زدل ، ج : ز ـ حذف شده .
آ۱۰ ز : این دید در آن ، د : او دید درآن . ب۱۰ ز : وآن دید دراین ؛ پ ح : در او ۱۱، ۱۲ : چ ۱۲، ۱۱ .
۱۲ پ : حذف شده . آ۱۲ ح : باز میکرد . ب۱۲ ح : دراز میکرد .
آ۱۳ ب ت ز ج ح : چنگ برسر . ب۱۴ نه : ب ت زشت چه
آ۱۵ خ : بکنار . ب۱۵ ت : در داغ .

3522
468

رفتن مجنون بنظّارهٔ لیلی*

روزی که هوای پرنیان پوش خلخال فلک نهاد برگوش
سیماب ستارها درآن حرف شد زآتش آفتاب شنگرف
مجنون رمیده دل چو سیماب با آن دو سه یار ناز برتاب
آمد بدیار یار پویان لبیک زنان و بیت گویان
میشد سوی یار دل رمیده پیراهن صابری دریده
میگشت بگرد خرمن دل میدوخت دریده دامن دل

---

* ب : گذشتن مجنون بر در خرگاه لیلی و سرود گفتن ، پ ج : آمدن مجنون بنظاره لیلی ، ت : رفتن مجنون به نظارهٔ جمال لیلی ، ز : گفتار اندر رفتن مجنون بنظارهٔ لیلی بتماشاه ، خ : سرفصل در روتوکپیه خوانا نیست .
د : رفتن لیلی بنظارهٔ مجنون .
ب۱ پ : نهاده ؛ ت: فکند در گوش ؛ ب ز ث خ د : درگوش، ج ح : بردوش .
آ۲ ج : ستارگان ؛ ر : صرف . ب۲ ت : زآفتاب ؛ ح : شنجرف
ب۳ ح : با ربرتاب ، خ : تیز برتاب . ب۴ ت : ودست کوبان
۵ ، ۶ ، ۷ ب پ ز ث ج چ ح خ د : حذف شده . ب۵ ت : پیرامن

3522

468

قندست لب تو ار توانی از وی قدری بمن رسانی
کا شفتگی مرا درین بند معجون مفرّح آمد آن قند
هم چشم بدی رسید ناگاه کز چشم تو اوفتادم ای ماه
از چشم رسیدگی که هستم شد چون تو رسیدهٔ زدستم
بس میوهٔ آبدار چالاک کز چشم بد اوفتاد برخاک
زانگشت کش زمانه صدکشت زخمیست کشنده زخم انگشت
نیلی که کشند گرد رخسار هست از پی چشم زخم اغیار
خورشید که نیلگون حروفست هم چشم رسیدهٔ کسوفست
هرگنج که برقعی بنوشد در بردن او جهان بکوشد

آ۳۱ ب ت زح : لبت اگر توانی ؛ ج : تا توانی ، ر : گر توانی . آ۳۱ خ : بوی رسانی
آ۳۲ ح : ومفرّح آید ؛ چ : این قند . آ۳۳ ح : گرچشم من اوفتاد آن ماه ؛
ت : از ؛ پ : افتادم . ۳۴، ۳۵، ۳۶ : ر ۳۵، ۳۶، ۳۴. ۳۴، ۳۵ ح : حذف شده.
آ۳۴ پ : رسیدهٔ درستم . آ۳۵ آبدار : پ تابناک . آ۳۵ پ : گرچشم تو افتادم ای ماه؛
ب ت ز ج چ خ د : درخاک . ۳۶ ب ت ج : حذف شده . آ۳۶ پ : زنگشت دلش
زمانه صدمست ، ح : زانگشت کس از زمانه صدکشت ، ر : انگشت کش زمانه اش
کشت ؛ خ د : صدپشت . آ۳۶ زخ د : کشیده . آ۳۷ پ ت ح : کشید . آ۳۷ د : هست از پی
چشمهای اغیار ، ر : هست از پی زخم چشم اغیار. ۳۹ ح :
هرکنج برفقی بپوشند در بردن آنجهان بکوشند . آ۳۹ پ :
بپوشید ، ث : بپوشد . آ۳۹ او ؛ ث خ ح در — آن ؛ پ : بکوشید .

3522
469

کای باد صبا بصبح برخیز در دامن زلف لیلی آمیز
گو آنکه بباد دادهٔ تست برخاک ره اوفتادهٔ تست
از باد صبا دم توجوید با خاک زمین غم تو گوید
بادی بفرستش از دیارت خاکیش بده بیادگارت
هرکو نه چو باد برتو لرزد نه باد که خاک هم نیرزد
وانکس که نه جان بتو سپارد آن به که زغصّه جان برآرد
گر آتش عشق تو نبودی سیلاب غمت مرا ربودی
ور آب دو دیده نیستی یار دل سوختی آتش غمت زار
خورشید که اوجهان فروزد از آه پرآتشم بسوزد
ای شمع نهان خانهٔ جان پروانهٔ خویش را مرنجان
جادو چشم تو بست خوابم تا گشت چنین جگر کبابم
ای درد وغم تو راحت دل هم مرهم و هم جراحت دل

آ۲۰ پ : آنچه . آ۲۲ پ : بفرست . آ۲۳ د : هرکه ؛ هرکونه : ح-کو نیز ؛ برتولرزد : ت-درنیرزد . ب۲۳ نه : چ-چه ، د : نی ؛ خ : نه خاک که باد . آ۲۴ ح : آنکس که جان بتو سپارد .
۲۵، ۲۶، ۲۷، ۲۸، ۲۹، ۳۰-ب پ زچ ح خ د : حذف شده . آ۲۶ ت : درآب
ب۲۶ ت : زاتش . آ۲۷ ر : فروزست . ب۲۷ ت : کز آتشم؛ ر : بسوزست . آ۲۸ نهان : ت-خیال . آ۲۹ ت : مست . ب۲۹ ت : ماکست .

3522
670

اقطاع ده سپاه موران اورنگ نشین پشت گوران
درّاجهٔ قلعه های وسواس دارندهٔ پاس دیر بی پاس
مجنون غریب دل شکسته دریای زجوش نانشسته
یاری دو سه داشت دل رمیده چون او همه واقعه رسیده
با آن دوسه یار هرسحرگاه رفتی بطواف کوی آنماه
بیرون زحساب نام لیلی با هیچ سخن نداشت میلی
هرکس که جزاین سخن گشادی نشنیدی و پاسخش ندادی
آن کوه که نجد بود نامش لیلی بقبیله هم مقامش
از آتش عشق و دود اندوه ساکن نشدی مگر برآن کوه
برکوه شدی و میزدی دست افتان خیزان چو مردم مست
آواز نشید بر کشیدی بیخود شده سوبسو دویدی
وانگه مژه را پرآب کردی با باد صبا خطاب کردی

ب۷ پشت : پ خ د ـ تخت (د : زیرسطر ـ پشت ـ نوشته شده) . آ۸ ت: فاقهای . ب۸ پ : پاس دیر بی پاس ـ حذف شده ؛ دیر : ح ـ و دیو، خ : در . ۹ ب ز : حذف شده . آ۹، ب۹ : پ ـ ب۹، آ۹ . آ۱۰ داشت : پ یشخص آ۱۱ ح : با خون دو دیده هرسحرگاه ؛ ب ت ز : با این ؛ هر : ت ز ـ در ب۱۱ ب : روی آنماه . آ۱۲ نام : پ ـ دوی . ب۱۳ ر : نشنودی . آ۱۵ چ : انبوه ب۱۵ چ : درآن ، خ د : بدان . ب۱۶ خ : وخیزان . آ۱۷ پ د : وآواز به شید، چ : آواز نفیر ، ح : وآواز بلند ، خ : وآواز حزین . ب۱۷ سوبسو : چ ـ هرسوی

3522

421

درصفت عشق مجنون *

سلطان سریر صبح خیزان　　سرخیل سپاه اشک ریزان
متواری راه دلنوازی　　زنجیری کوی عشقبازی
قانون مغنیان بغداد　　بیّاع معاملان فریاد
طبّال نفیر آهنین کوس　　رهبان کلیسیای افسوس
جادوی نهفته دیو پیدا　　هاروت مهوّسان شیدا
کیخسرو بی کلاه و بی تخت　　دل خوش کن صدهزار بی‌رخت

---

* ب : صفت عشق مجنون ، پ : سرفصل حذف شده ، ت : اندر حال مجنون که درعشق بچه حالت بود ، ز : گفتار اندرحالت مجنون که درعشق لیلی چون بود ، ث : صفحهٔ که این سرفصل نوشته شده موجود نیست ، ج : درصفت حال مجنون ، چ خ : در صفت حال مجنون گوید ، ح : درحالت مجنون درعشق لیلی ، د : کیفیت حال مجنون درعشق لیلی ، ر : درصفت عشق مجنون . آ۲ د : دشواری . ب۲ ب : زنجیرکرای پاک بازی ؛ ت : کلوی ؛ ت ز چ ح : پاک بازی . آ۴ طبّال نفیر : پ طیان زمین . آ۵ جادوی : خ جای . ب۵ هاروت : ب جادوی ؛ پ : مهندسان ، ر : مشوشان . آ۶ ب پ زخ د : وحذف شده ؛ ح : بی بخت . ب۶ پ : بدبخت ، ت چ : بی بخت .

3522

472

میکند بدان امید جانی میکوفت سری برآستانی
هرصبحدمی شدی شتابان سرپای برهنه دربیابان *
اوبندهٔ یار و یار دربند از یکدگران ببوی خرسند
هر شب ز فراق بیت خوانان پنهان بشدی بکوی جانان
در بوسه زدی و باز گشتی باز آمدنش دراز گشتی
رفتنش به از شمال بودی باز آمدنش بسال بودی
دروقت شدن هزار پرداشت چون آمد خار برگذرداشت
میرفت چنانکه آب درچاه می آمدوصد گریوه در راه
پای آبله چون ببار میرفت برمرکب راهوار میرفت
باد از پس داشت چاه درپیش کامد ببال خانهٔ خویش
گر بخت بکام اوزدی ساز هرگز بوطن نیامدی باز

آ۴۳ پ ت : بران، خ : بآن. ب۴۳ خ : بآستانی . * ج افزوده :

چون کان غم اندرون مه وسال مجنون شده کوی اندران حال

ب۴۵ ج : وز ؛ ر : از یکدیگر. ب۴۶ پ ج : تنها بشدی، خ : پنهانه شدی، ر : پنهان رفتی . آ۴۸ ح : به رفتنش، د : گر رفتنش . ۴۹، ۵۰ : ج ـ ۴۹،۵۰ ب۴۹ خ : می آمدوخار برجگرداشت ؛ ج ر : درگذر . ب۵۰ ت : باز آمد ؛ چ ح در : وحذف شده ؛ د : چند گریوه ؛ گریوه در راه : پ ـ گروه همراه؛ چ ر : برراه . آ۵۱ بیار : پ ـ بپای، د : براه . ب۵۱ خ : شاهوار . ۵۲ ب پ زح : حذف شده. آ۵۲ : بادازپس وچاه داشت درپیش ؛ ت د : وچاه. ب۵۲ بوبال؛ د ـ بدرون .

3522
473

میگفت سرودهای کاری میخواندچو عاشقان بزاری
او میشد و میزدند هرکس مجنون مجنون زپیش وازپس
او نیز فسار سست میکرد دیوانگیی درست میکرد
میراند خری بگردن خرد خر رفت و بعاقبت رسن برد
دل را بدو نیم کرد چون نار تا دل بدو نیم خواندش یار
کوشید که راز دل بپوشد با آتش دل که باز کوشد
خون جگرش بدل برآمد وز دل بگذشت و برسر آمد
او درغم یار و یار ازو دور دل پرغم و غمگسار ازو دور
چون شمع بترک خواب گفته ناسوده بروز و شب نخفته
میکشت ز درد خویشتن را میجست دوای جان وتن را

آ۳۴ پ : ومی زدیش .
ب۳۴ پ : وز . آ۳۵ پ چ : فشار .
۳۶ پ : حذف شده . ب۳۶ ز : وحذف شده .
آ۳۷ د : بدو نیمه ؛ خ : کرده
ب۳۷ پ ت : بدو نیمه ؛ د : خواندیش .
ب۳۸ پ : که راز پوشد ، ت : که باز جوشد ، د : که تا بخوشد . آ۳۹ بدل : ر- برخ ؛ خ د : درآمد .
ب۳۹ ر : از ؛ ب ت چ خ د : ودر سر ، ز : در سر
۴۰، ۴۱ د : حذف شده . ب۴۰ پ : دل پرغم غمگسار رنجور ؛ ب ت : اوپرغم . آ۴۱ ت : و- حذف شده . آ۴۲ ب ت زح : بدرد

3522

۷۷۶

چون شیفته گشت قیس را کار در چنبر عشق شد گرفتار
از عشق جمال آن دلارام نگرفت بهیچ منزل آرام
در صحبت آن نگار زیبا می بود ولیک ناشکیبا
یکباره دلش ز پا در افتاد هم خیک درید و هم خر افتاد
آنان که نه او فتاده بودند مجنون لقبش نهاده بودند
او نیز بوجه بینوائی میداد بران سخن گوائی
از بس که سخن بطعنه گفتند از شیفته ماه نو نهفتند
از بس که چو سگ زبان کشیدند زاهو بره سبزه را بریدند
لیلی چو بریده شد ز مجنون می ریخت ز دیده دُر مکنون
مجنون چو ندید روی لیلی از هر مژهٔ گشاد سیلی
می گشت بگرد کوی و بازار در دیده سرشک و در دل آزار

آ۲۲ قیس : ح ـ عشق . ۲۳، ۲۴ ح : حذف شده .
۲۳، ۲۴، ۲۵ : پ ـ ۲۴، ۲۵، ۲۳ .
آ۲۳ پ : از مشق . آ۲۴ ج : درحسرت . ب۲۴ ر : تاشکیبا
آ۲۶ ر : وآنان . آ۲۷ پ : واو . ب۲۷ د : میدادسخن برن
گواهی ؛ ج ح : بدان ، ر : براین ؛ ت چ خ : گواهی . آ۲۸ سخن :
خ ـ چوسگ ؛ د : زطعنه . ۲۹ خ : حذف شده . آ۲۹ پ : کشودند . ب۲۹ ت :
شیررا . ۳۰ پ : حذف شده . آ۳۰ خ : بریده شد .
آ۳۱ پ خ : بدید . آ۳۲ ح : میگشت بکوی و دشت و بازار .

3522
475

کردند بهم بسی مدارا تا راز نگردد آشکارا
بند سر نافه گرچه خشکست بوی خوش او گوای مشکست
بادی که ز عاشقی اثر داشت برقع ز جمال عشق برداشت
کردند شکیب تا بکوشند وان عشق برهنه را بپوشند
در عشق شکیب کی کند سود خورشید بگل نشاید اندود
چشمی بهزار غمزه غمّاز در پرده نهفته چون بود راز
ز لفی بهزار حلقه زنجیر جز شیفته دل شدن چه تدبیر
زان پس چو بعقل پیش دیدند دزدیده بروی خویش دیدند *

آ۱۴ ر : بسی بهم . آ۱۵ پ : ناف اگرچه . ب۱۵ گوای : پ - حذف شده ، ج چ خ : گواه . آ۱۶ ر : یاری که ؛ پ ج ح خ ر : خبر داشت . ب۱۶ عشق : پ ت ج چ ر - خویش (در نسخهٔ ت بالای سطر با خطّ دیگری عشق نوشته شده.) ، خ د - حال .
۱۷ خ : حذف شده . آ۱۷ پ : نکوشند . ب۱۷ ح : وین .
آ۱۸ خ : کردند شکیب . ۱۹ پ : حذف شده . ب۱۹ د : نهفت
آ۲۰ پ : وهزار ؛ حلقه زنجیر : چ - بند و زنجیر . ب۲۰ ب : جز شیفته بودنش چه تدبیر ، ت : جز شیفتگی دران چه تدبیر ، ز : جز شیفته شد شدن چه تدبیر ؛ جز : پ - چون . آ۲۱ چو بعقل : ح - که بعشق، خ د : که بعقل . ب۲۱ ت : بکار خویش . * ج ح : دراین نسخه ها بعداز بیت ۲۱ سرفصل « صحرا گرفتن مجنون از عشق لیلی » افزوده

3522

676

زان تازه ترنج نو رسیده نظّاره ترنج وکف بریده
شد قیس بجلوه‌گاه غنجش نارنج رخ از غم ترنجش
برده ز دماغ دوستان رنج خوشبوئی آن ترنج ونارنج
چون یکچندی برین برآمد افغان ز دو نازنین برآمد
عشق آمد وخانه کرد خالی برداشته تیغ لا ابالی
غم داد و دل ازکنارشان برد وز دل شدگی قرارشان برد
زان دل‌که بیکدگر بدادند درمعرض گفت و گو فتادند
این پرده دریده شد زهرسوی وان رازشنیده شد بهرکوی
زین قصه که محکم آیتی بود در هر دهنی حکایتی بود

۴، ۵ : ر - ۵، ۴ .

آ۵ ج : نارسیده . ب۵ ح : نظارگیانش کف بریده ؛ ر : و ـ حذف شده . ۷ پ : حذف شده . آ۷ ج : ز صداع ب۷ خ : خوشبوی ازو ترنج و نارنج .

آ۸ ب ز : باین ، د : بدین . آ۹ ب ج ر : کردخانه .

۱۰ چ : حذف شده . آ۱۰ ز : غم دود دل . ب۱۰ وز : پـوان ، ح : در. ۱۱ ، ۱۲ ، ۱۳ پ : حذف شده. آ۱۱ چ : بیکدر بدادند ، ر : بیکدیگر نهادند . ب۱۱ ح : گفت و گوی ، ر : گفتگو ؛ ف : فستادند .

آ۱۲ ج خ د : بهرسوی . ب۱۲ ب ت ح : وین ؛ خ : جنیده‌شد ، د : خمیده‌شد ؛ چ : زهرکوی . آ۱۳ ح : حکم .

3522
477

عاشق شدن لیلی و مجنون بر یکدیگر*

هر روز که صبح بر دمیدی — یوسف رخ مشرقی رسیدی
کردی فلک ترنج پیکر — ریحانی او ترنجی از زر
لیلی ز سر ترنج بازی — کردی ز زنخ ترنج سازی
چون بر کف او ترنج دیدند — از عشق چو نار می کفیدند

---

* پ ج : عاشق شدن لیلی و مجنون ، ب : عاشق لیلی و مجنون بر یکدیگر در مکتب . ز : گفتار اندر عاشق شدن لیلی و مجنون بر یکدیگر ، ث : صفحهٔ کر سرفصل نوشته شده مفقود گردیده ؛ چ : در صفت حال مجنون گوید ،
ح : در عاشق شدن لیلی و مجنون بر یکدیگر ،
خ : سرفصل حذف شده .
ر : عاشق شدن لیلی و مجنون بیکدیگر .
آ۱ روز : پ ج ح خ - صبح (در نسخهٔ ح بالای سطر : روز - نوشته شده .
ب۱ مشرقی : ب پ ز - مشتری . آ۲ ت : کرد . ب۲ ریحانی : پ - بر تخته ؛ ب : ترنج . ۳ پ : حذف شده ۳، ۴ : ج ۴، ۳ .
ب۳ ز زنخ : تسز زنخ (ت : در حاشیه با خط دیگری : ز دو رخ) خ د : ز دو رخ .
آ۴ چون : ب - چو ، ج بگر ؛ چ : در کف .

3522
۷۲۸

۷۵ این جان بجمال او سپرده دل برده ولیک جان نبرده
وان بر رخ این نظر نهاده دل داده و کام دل نداده
یاران بحساب علم خوانی وایشان بحدیث مهربانی
یاران سخن از لغت سرشتند ایشان لغتی دگر نوشتند
یاران صفت مقال گفتند ایشان همه حسب حال گفتند
۸۰ یاران ورقی ز علم خواندند ایشان نفسی بعشق راندند
یاران ز شمار پیش بودند وایشان بشمار خویش بودند

آ۷۵ او : ر - آن .
ب۷۵ ح : جان برده ولیک دل نبرده ؛ چ : نبرد .
ب۷۷ ر : ایشان بحساب مهربانی .
ب۷۸ پ ج چ د : وایشان ؛
ب ز ج چ د : لغت .
۷۹ ، ۸۰ : پ ج خ در - ۸۰ ، ۷۹ .
آ۷۹ ج : صفتی ز قال ؛ ت ر : فعال ، ح : وبال،
خ د : مقال ؛ پ : کردند (در نسخهٔ پ - بالای سطر با خطّ
دیگری : گفتند - نوشته شده)
ب۷۹ پ ج چ : وایشان .
ب۸۰ پ ج چ د : وایشان ؛ چ : زعشق . آ۸۱ زخ
ر : بشمار . ب۸۱ ب ت زخ : ایشان .

3522
479

بر رشتهٔ زلف و عقد خالش آموده جواهر جمالش
در هر دلی از هواش میلی گیسوش چو لیل و نام لیلی
از دلداری که قیس دیدش دلداد و بمهر دل خریدش
او نیز هوای قیس میجست در سینهٔ هر دو مهر میرست
عشق آمد و جام خام در داد جامی بد و خوی خام در داد
مستی بنخست باده سختست افتادن نافتاده سختست
چون از گل مهر بو گرفتند با خود همه روزه خو گرفتند

آ۶۸ خ : بر رشتهٔ عقل و زلف و خالش ؛ ب ز : و حذف شده ؛ و عقد : ح - مشک ؛ ح : و حذف شده .

ب۶۸ آموده : رسته ازوده .

آ۷۰ خ : قیس از دلداریی که دیدش ؛ که : ب ت ز ح - چو .

ب۷۰ ز : دلداد بمهر و دل خریدش ؛ چ : دلداد بمهر .

۷۲ ، ۷۳ ح : حذف شده .

آ۷۲ ز : و حذف شده ؛ ت ز : جام جام ، ج چ خ د : جام کام .

ب۷۲ خ : وز بادهٔ شوق جام درداد ؛ پ : بد و جام خام ، ج : بد و خوب نام ، چ : بدو یار خام ، د : دو بخوی خام ، ر : بد و خوی رام . ۷۳ خ : حذف شده .

آ۷۳ د : مستی سختست و باده سختست . ب۷۳ ز : افتادهٔ .

آ۷۴ پ : ...ن گل تازه بوگرفتند . ب۷۴ پ ت ح : باهم ؛ ب پ ز چ : روز

3522
480

آهوچشمی که هر زمانی کشتی بکرشمهٔ جهانی
ترک عجمی بدل ربودن ۶۰ ماه عربی برخ نمودن
یا مشعلهٔ بچنگ زاغی زلفش چوشبی رخش چوباغی
چون تنگ شکر فراخ مایه کوچک دهنی بزرگ سایه
لشگر شکن ازشکرچه خواهی شکر شکنی بهرچه خواهی
درخورد کنار نازنینان تعویذ میان هم نشینان
شه بیت قصیدهٔ جوانی ۶۵ محجوبهٔ بیت زندگانی
وزحلقهٔ زلف عنبربنش عقد زنخ ازخوی جبینش
سرمه ز سواد مادر آورد گلگونه زخون شیر پرورد

آ۵۹ خ : آهونظری . ۶۰ پ : حذف شده .
آ۶۰ ج : ماهی . آ۶۱ ح : زلفش چوشب ورخش چراغی؛ چو باغی : خ ـ چو ماهی ، در : چراغی .
ب۶۱ خ : چون سرو سهی نظاره گاهی ؛ ز : چو چنگ
آ۶۳ ب پ ت ز : شکر دهنی .
ب۶۴ ج : نا نینان .
آ۶۶ عقد : ت ـ عکس (درحاشیه: همین نسخ بخط دیگری ـ عقد ـ نوشته شده) خوی: پ ـ لب . ب۶۶ وز : پ ـ از ، د : در . آ۶۷ زخون شیر : ب ت ز ج ح ـ زروی خویش ؛ پ : بخون ، د : رخان (زیرسطربا خط دیگری: زخون نوشته شده) ؛ خ : وشیر . ب۶۷ خ : مادر آمد .

3522
481

دادش بدبیر دانش آموز تا رنج برد بروشب و روز
با او بموافقت گروهی جمع آمده از سرشکوهی
مشغول شده بدرس وتعلیم هر کودکی از امید واز بیم
هم لوح نشسته دختری چند با آن پسران خرد پیوند
جمع آمده درادب سرایی هریک ز قبیلهٔ و جایی
یاقوت لبش بدر فشاندن * قیس هنری بعلم خواندن
نا سفته دریش هم طویله بود از صدف دگر قبیله
چون عقل بنام نیک منسوب آفت نرسیده دختری خوب
چون سرو سهی نظارهٔ گاهی آراسته لعبتی چو ماهی
سفتی نه یکی هزار سینه شوخی که بغمزهٔ کمینه

آ۴۹ دادش بدبیر : پ ـ دادند بپیش .

ب۴۹ پ د : بدو برد ، ج : برد بدو ، خ ر : برو برد .

آ۵۱ ح : از امید و بیمی (بعداً تصحیح نموده و« از امید واز بیم » نوشته شده)

آ۵۱ پ : شدی ؛ ز : و ـ حذف شده .

آ۵۲ خرد پیوند : چ ـ خوب پیوند ، د : حور مانند .

آ۵۳ پ : هرکس ؛ چ : بقبیلهٔ .

* چ : در این نسخه بعد از بیت ۵۴ سرفصل « گفتار در عاشقی لیلی و مجنون » افزوده . آ۵۶ چ : دخترخوب . ب۵۶ پ ح : بنام خویش . ب۵۷ ج : نظارگاهی .

3522

682

شرط هنرش تمام کردند　　قیس هنریش نام کردند
چون برسر این گذشت سالی　　بفزود جمال را کمالی
عشقش بدو دستی آب میداد　　زو گوهر عشق تاب میداد
سالی دو سه در نشاط و بازی　　میرست بباغ دلنوازی
چون شد بقیاس هفت ساله　　آمود بنفشه گرد لاله
کز هفت بده رسید سالش　　افسانهٔ خلق شد جمالش
هرکس که رخش ز دور دیدی　　بادی ز دعا برو دمیدی
شد جان پدر بروی او شاد　　از خانه بمکتبش فرستاد

آ۴۱ ب ت زح : لقبش . آ۴۲ ح : چون برسر او فزود سالی
ب۴۲ پ : جمال او . آ۴۳ پ ج چ : بدو دست ، د : بدستی
ب۴۳ زو : خ ـ زر ، ل : وز
آ۴۴ زخ : و ـ حذف شده .
ب۴۴ چ : ز باغ .
ب۴۵ پ : آورد ؛ چ : شد زلف و رخش چو مشک لاله ، ح : شد زلف و رخش چو مشک و هاله ، خ : بر رست رخش چو برگ لاله ؛ آمود : پ ـ آورد .
آ۴۶ کز : ز ـ کر ، چ : از ، خ : وز ، د : چون .
ب۴۷ ج چ خ د : بدما ؛ ب پ د : بدو ، چ : درو .
آ۴۸ شد جان پدر : پ ـ چشم پدر آن ؛ جان : ج خ در ـ چشم .

3522
483

فرمود ورا بدایه دادن تا رسته شود زمایه دادن
دورانش بحکم دایگانی پرورد بشیر مهربانی
هرشیر که در لبش شکستند حرفی ز وفا برو نوشتند
هرمایه که از غذاش دادند دل دوستیی درو نهادند
هر نیل که بر رخش کشیدند افسون دلی برو دمیدند
چون لاله دهن بشیر می‌شست چون برگ سمن بشیر می‌رست
گفتی که بشیر بود شهدی یا بود مهی میان مهدی
از مه چو دو هفته بود رفته شد ماه دوهفته چون دوهفته

آ۳۶ پ : دادگانی ، ح : آسمانی . ب۳۶ پ چ : پرورده ؛ د : بشهد
آ۳۵ ر : در دلش . ب۳۵ ج : درو
آ۳۶ از : پ-آن ؛ ب پ : عداش ، ز چ خ د : غداش .
ب۳۶ پ : دل روشنی ؛ ز : بدو . آ۳۷ د : در رخش ؛ پ : گشادند . ب۳۷ ب ت خ د : درو ؛ پ : نهادند .
۳۸، ۳۹ : چ-۳۹، ۳۸ . آ۳۸ پ : ز شیر . آ۳۹ پ : شهدش
ب۳۹ پ : یا بود میان شیر مهدش ، خ : وزمهرو وفانبشته مهدی ، د : یا بود میان شیر مهدی (د : درحاشیه با خط دیگری : یا بود مهی میان مهدی) .
آ۴۰ ب ز : آن مه چو ، پ : آن ماه ، چ : آن مه که .
ب۴۰ چون دوهفته : ح-ز و نهفته ، ر : بر دوهفته ؛ ج : دوهفت .

3522
۴۸۶

بیچاره کسیست آدمی زاد خاکی که چو پفکنی برد باد
خوش باش درین چنین مغاکی برخاک فکن حدیث خاکی
چون در طلب از برای فرزند میبود چو کان لعل در بند
ایزد بتضرعی که شاید دادش پسری چنانکه باید
نورسته گلی چو نارخندان چه نار وچه گل هزارچندان
روشن گهری ز تابناکی شب روز کن سرای خاکی
چون دید پدر جمال فرزند بگشاد درخزینه را بند
از شادی آن خزینه خیزی میکرد چو گل خزینه ریزی

۲۵، ۲۶ ر : حذف شده ب۲۵ چو پفکنی : پ ح - که بیفکنی؛ ج : چو اوفتد برو باد .
آ۲۶ باش دراین : پ - حذف شده ؛ درین چنین : ج - تو درچنین .
ب۲۷ د : میبود چو لعل درکمر بند ؛ ر : بلعل ؛ دربند : ج درسنگ
آ۲۸ پ خ د : شایست ، ح : باید . ب۲۸ پ خ د : بایست، ح : شاید . آ۲۹ نار : پ - باغ . ب۲۹ پ : جزنار وجو کل؛ ت : ناز ؛ ب ز ح : و - حذف شده . آ۳۰ ج ح : بتابناکی
آ۳۱ ت : چون درطلب از برای فرزند ؛ خ : چو دید .
ب۳۱ ج : بگشا ؛ ح خ : خزانه را . آ۳۲ چ : ازشادی روی آن نثاری، ح : ازشادی روی آن نیازی؛ پ : خزانه خیزی ، ت : خزینه چیزی.
ب۳۲ ب : خزینه روزی، چ : خزینه باری ، ح : خزینه بازی .

3522

485

هرچ آن طلبی وآن نباشد | از مصلحتی برون نباشد
هر نیک و بدی که در شمار است | چون در نگری صلاح کار است
درّی که در و نیاز بینی | نایافته به چو باز بینی
بسیار غوص که در نورد است | پوشیدن او صلاح مرد است
هرکس بتکی است بیست در بست | واگه نه کسی که مصلحت چیست
سر رشتهٔ غیب نا پدید است | پس قفل که بنگری کلید است

آ۱۹ و آن : ت ث ج چ د - وچون ، ح ر : اگر ، خ : توچون ؛ نباشد : ج - نیابی . ب۱۹ برون : ح ر - بدر ؛ نباشد : ج - نیابی .

ث : دراین نسخه ورق ب۹۸ با بیت نمره ۱۹ فصل سیزدهم تمام میشود و ورق نمره آ۹۹ با بیت نمره ۲۸ فصل بیست ونهم شروع شده و با بیت ۷۸ ختم میشود . فوتو کپیهٔ ورقهای ب۹۹ و آ۱۰۰ موجود نیست . ورق نمره ب۱۰۰ با بیت ۳۹ یعنی آخرین بیت فصل پانزدهم شروع میشود .

۲۰ ، ۲۱ : ح ۲۱ ، ۲۰ . ب۲۰ چون : ح - تا ؛ در نگری : پ - درنابی .

آ۲۱ د : بس درکه درونه باز بینی ، ر : بس یافتگان بساز بینی ، پ خ : هردرکه ؛ پ ج : بدو ، ح : ازو ب۲۱ چو : پ که ۲۲ ، ۲۳ ح : حذف شده آ۲۲ که : ز - چو . ب۲۲ پوشیدن او : چ - چون درنگری ؛ او : بت ز - آن ؛ ت : سلاح . ۲۳ پ چ خ د : حذف شده . آ۲۳ ج ر : بتکیست ؛ ت : نیست در نیست . آ۲۴ خ : عیب . ب۲۴ ح : غفل .

3522

486

۱۰ درحسرت آنکه دست بختش شاخی بدر آرد از درختش
یعنی که چو سرو بن بریزد سروی دگرش ز بن بخیزد
تا چون بچمن رسد تذروی سروی بیند بجای سروی
گر سرو بن کهن نبیند در سایه سرو نو نشیند
زنده است کسیکه در دیارش ماند خلفی بیادگارش
۱۵ می کرد بدین طمع کرمها می داد بسائلان درمها
بدری بهزار بدره می جست میکاشت سمن ولی نمیرست
در می طلبید و در نمی یافت وز در طلبی عنان نمی تافت
وآگه نه که درچنان درنگی پوشیده بود صلاح رنگی

آ۱۰ در : د ـ از ، دست : د ـ شور .
ب۱۰ بدر : ب ت ز ـ ببر ، ح : بدماند ؛ خ : آور .
ب۱۱ ث ج ح خ : نخیزد .
آ۱۲ د : یا چون ؛ ج : تذوری . ب۱۲ ب : بینی .
ب۱۳ نو : پ د ـ بن .
آ۱۴ کسیکه : ج ـ هرآنکه . آ۱۵ ب ز : باین . ۱۶ ث : این بیت بعد از بیت ۱۸ نوشته شده . آ۱۷ پ : زرمی طلبید . ب۱۷ درطلبی : ب ـ جستن در ، ت ز : درجستن . آ۱۸ وآگه نه : ب ت ز : هرچند ، پ : آگه نه ، ح : وانگه نه ، د : وانزا نه (درحاشیه ـ وآگه نه ـ نوشته شده) ؛ خ ر : درجهان . ب۱۸ ح : پوشنده ؛ ب ت ز ث : سلاح .

3522

487

آغاز داستان *

گویندهٔ داستان چنین گفت — آن لحظه که دُرّ این سخن سفت
کز ملک عرب بزرگواری — بوداست بخوبتر دیاری
بر عامریان کفایت او را — معمور ترین ولایت اورا
خاک عرب از نسیم نامش — خوشبوی تر از رحیق جامش
صاحب هنری بمردمی طاق — شایسته ترین جمله آفاق
سلطان عرب بکامگاری — قارون عجم بمال داری
درویش نواز و میهمان دوست — اقبال دروچومغز درپوست
هرچند خلیفه وار مشهور — از بی‌خلفی چو شمع بی نور
محتاج تر از صدف بفرزند — چون خوشه بدانه آرزومند

---

* ت ج د : آغاز داستان لیلی و مجنون ، ز : گفتار اندر آغاز داستان لیلی و مجنون ، خ : آغاز کتاب .

۳م رحیق : ج ـ نسیم .

آ۵ ح : نظری . ۶ ، ۷ : ج ۷ ، ۶ . آ۶ عرب : پ ـ عجم . ب۶ عجم : پ ـ عرب .

آ۷ پ ث ج : و ـ حذف شده . ب۷ مغز در پوست : ح ـ شمع بی‌نور

آ۸ هرچند : ث ـ هرون ، ر : میبود ؛ ج : ومشهور . ۸ ر : وز

3522

488

فارغ منشین که وقت کوچ است ۱۳۰ درخود منگر که چشم لوچ است
تو آبله پای و راه دشوار ای پارهٔ کار چون بود کار
یا رخت خود از میانه بربند یا در برخ زمانه دربند
صحبت چو غله نمیدهد باز جان در غله دان خلوت انداز
برخشک صحیفه چند خوانی بی آب جمازه چند رانی
آن به که نظامیا دراین راه ۱۳۵ برچشمه زنی چوخضرخرگاه
سیراب شوی چودرّ مکنون از آب زلال عشق مجنون

ب۱۳۰ ج : جسم ؛ ح : پوچست .
آ۱۳۱ ب ت : دشخوار .
آ۱۳۱ ح : این پارهٔ کار چون توان کار ؛ ز : این پارهٔ کار ؛
چ : چاره کار .
ب۱۳۲ چ : بر رخ ؛ ب : بربند .
۱۳۳ پ ج چ : حذف شده .
آ۱۳۳ خ : غدا
ب۱۳۳ ت : خلوی .
۱۳۴ ث : حذف شده . آ۱۳۴ برخشک : ر - بی نقش .
آ۱۳۴ ت : چون آب ؛ جمازه : در - سفینه . آ۱۳۵ به که :
پ - کن تو . ب۱۳۵ ج : زین قصه کنی تو قصه کوتاه ؛ د : نا گاه .
آ۱۳۶ سیراب شوی : ج - رانی سخنی ، چ : سیماب شوی .

3522
489

در راه تلی بدین بلندی | گستاخ مشو بزورمندی
با یک سپر دریده چون گل | تا چند شغب کنی چو بلبل
ره پرشکن است پر بیفکن | تیغ است قوی سپر بیفکن
تا بارگی تو پیش تازد | سر بار تو چرخ بیش سازد
یکباره بیفت ازین سواری | تا یابی راه رستگاری
بینی که چو مه شکسته گردد | از عقدهٔ زخم رسته گردد
ساقی بنفس رسید جانم | ترکن بز لال می دهانم
آن می که نخورده جای جانست | چون خورده شود دوای جانست *

آ۱۲۲ پ : یکی ، ت : پلی .
ب۱۲۳ ت ز ح : کنی شغب .
آ۱۲۴ پر : پ ت ج ـ سر ، ز : و پر ؛ چ ح خ د : میفکن
ب۱۲۴ پ : بری ؛ چ ح خ د : میفکن .
ب۱۲۵ ح : سرما ز تو .
آ۱۲۶ ت ث ح : یکبار ؛ ح : میفت ؛ پ : خواری .
ب۱۲۶ خ : و راه . آ۱۲۷ پ : که حذف شده . ب۱۲۷ از : ز ـ آن ؛ پ ر : رخم . ۱۲۸ ، ۱۲۹ ح : حذف شده . ب۱۲۸ د : ز زلال ؛ پ : زبانم
آ۱۲۹ جای : ب ت ز ـ جان ؛ د : خانست . ب۱۲۹ خورده شود ـ پ ج ـ باز خوری . * ر : دراین نسخه بعد از بیت ۱۲۹ سرفصل « درخلوت بسخن سرائی پرداختن » افزوده

3522
۷۹۵

۱۱۵ در رقص رونده چون فلک باش گو جمله راه پرخسک باش
مرکب بده و پیادگی کن سیلی خور و روگشادگی کن
بار همه میکش ار توانی بهتر چه ز بارکش رهانی
تا چون تو بیفتی از سر کار سفت همه کس ترا کشد بار
ساقی می ارغوانیم ده یاری ده زندگانیم ده
۱۲۰ آن می که چو با مزاج سازد جان تازه کند جگر نوازد *
زین دامگه اعتکاف بگشای بر عجز خود اعتراف بنمای

آ۱۱۵ خ : ملک . ب۱۱۵ پ : کو حمله برابر حسک و بر باش؛
کو : خ ـ گر ؛ پر : خ د ـ چون .
ب۱۱۶ خ : سیلی بخور و گشادی کن .
آ۱۱۷ میکش : ب زح ـ کش ، ت : کس ؛ ار : ب ت زح ـ گر؛
د : توآنی . ب۱۱۷ بهتر : خ ـ بر هر ؛ چه ز بارکش : ث ج ـ
ز چه بارکش ؛ پ : ز با کش ؛ ث : نهانی .
آ۱۱۸ چون تو : ج ـ چونکه .
ب۱۱۸ ح : پشت . ب۱۱۹ پ زح : و زندگانیم .
آ۱۲۰ ح : که مرا مزاج ؛ ث : درمزاج .
ب۱۲۰ ث خ د : زنده کند ، ح : تیره کند ؛ ح : برازد .
* ر : دراین نسخ بعد از بیت ۱۲۰ سرفصل « افتادگی جوی تا بلند شوی » افزوده . آ۱۲۱ خ : بنمای .

3522
491

ورزانکه چوسنگ تاب گیری　　خرسنگ در آفتاب گیری
شرط روشآن بودکه چون نور　　زالایش نیک وبد شوی دور
چون آب زروی جان نوازی　　باجملهٔ رنگها بسازی
ساقی زره بهانه برخیز　　پیش آر می مغانه برخیز
آن می که ببزم ناز بخشد　　درروزم سلاح وساز بخشد*
افسرده مباش اگرنه سنگی　　رهوار ترآی اگر نه لنگی
گرد ازسراین نمط فروروب　　پائی بسر نمط فرو کوب

---

۱۰۸ پ : حذف شده .

آ۱۰۸ ورزانکه : ث چ ر-وریک ، ب ز: وزرنک ؛ ح : درزنک؛ چو : ت-ز ، ث ر-جو ؛ ت ث ر : گیرد .

ب۱۰۸ ح : فرسنک ؛ ت ث ر : گیرد .

ب۱۰۹ پ : و-حذف شده .

آ۱۱۰ پ چ : جانوازی

ب۱۱۱ چ : شبانه

آ۱۱۲ ناز : ح-بار ، خ : شاه ، د : راز . ب۱۱۲ ت ز : وحذف شده . * ر : دراین نسخه بعدازبیت ۱۱۲ سرفصل « با نشاط خدمت بخلق کردن » افزوده . ب۱۱۳ رهوار ترآی : چ-رهوار برآی ، ح : رهوارنما . ۱۱۴ ت : حذف شده . آ۱۱۴ خ : این حذف شده. ر : نمد ؛ ز : فروکوب . ب۱۱۴ بسر : ح-توبدین ؛ نمط : پ آرش خ ز نمد

3522
4/92

آن می که کلید گنج شادیست جان داروی جام کیقبادیست *
خرسندی را بطبع در بند می باش بدانچه هست خرسند
جز آدمیان هرآنچه هستند بر شقّهٔ قانعی نشستند
درجستن رزق خود شتابند سازند بدان قدر که یابند
چون وجه کفایتی ندارند یارای شکایتی ندارند
آن آدمی است کز دلیری کفر آرد وقت نیم سیری
گر فوت شود یکی نواله ت بر چرخ رسد نفیر و ناله ت
گر تر شودت بقطرهٔ بام در ابر زبان کشی بدشنام

آ۱۰۰ پ : شاهیست . ب۱۰۰ جام : پ ر ـ گنج * ر : در این نسخه بعد از بیت ۱۰۰ سر فصل « خرسندی و قناعت » افزوده . ب۱۰۱ پ ث : برآنچه، چ : بانچه . ب۱۰۲ خ د : در ؛ ح : صفّه ؛ پ : واثقی.
۱۰۳ پ : بعد از بیت ۹۸ نوشته شده .
ب۱۰۳ ب ز : بآن . آ۱۰۴ ندارند : ح ـ که دارند . ب۱۰۴ د : یاری و شکایتی ندارند . ب۱۰۵ چ د : کفر آوردش بوقت سیری ، خ : کف آوردش بوقت سیری ؛ کفر : ب ز ـ کفت ، ت : خشم . آ۱۰۶ فوت شود : پ ـ برسودت ؛ پ ث ج خ د : نواله ، ر : نواله‌ش . ب۱۰۶ رسد : ج ـ کشد ؛ د : و حذف شده ؛ پ ث ج خ د : ناله ، ر : ناله‌ش . ۱۰۷ پ : بعد از بیت ۱۱۵ نوشته شده . آ۱۰۷ ت ر : شودش ؛ ح : زقطرهٔ ب۱۰۷ پ ث ج چ ح خ د : کشی زبان ؛ ت ر : کشد ؛ ج ح د : دشنام .

3522

493

ساقی نفسم زغم فرو بست — می ده که بمی زغم توان رست
آن می که صفای سیم دارد — در دل اثری عظیم دارد *
دل نه بنصیب خاصه خویش — خائیدن رزق کس میندیش
برگردد بخت از آن سبک رای — کافزون ز گلیم خود کشد پای
مرغی که نه اوج خویش گیرد — هنجار هلاک پیش گیرد
ماری که نه راه خود بسیچد — از پیچش کار خود بپیچد
زاهد که کند سلاح پوشی — سیلی خورد از زیاده کوشی
روبه که زند تپانچه با شیر — دانی که بدست کیست شمشیر
ساقی می مغز جوش در ده — نوشی بصلای نوش در ده

۹۱، ۹۲، ۹۳ ح : حذف شده . ^{ب}۹۱ د : می ده که زغم نمیتوان رست؛
ت ز : توان زغم
* ر : در این نسخ بعد از بیت ۹۲ سرفصل « برزق و کار کسان دست اندازی نباید کرد » افزوده .
^{آ}۹۳ د : دل ده . ^{ب}۹۳ کس : ج-خود . ^{آ}۹۴ پ : ازین .
^{ب}۹۴ ب زح خ : کافزون کشد از گلیم خود پای . ۹۵ ح : حذف شده .
^{آ}۹۵ ب : مرغ ؛ د : نه که . ^{آ}۹۶ د : نه که ؛ نه راه : ث-براه ؛ بسیچد : ت ح-به پیچد ، ث : نسیچد ، چ خ د : بسنجد . ^{ب}۹۶ پیچش : پ-یخنش ، ج : بخشش ؛ خود : پ-سر ؛ بپیچد : چ-نخسپد ، د : برنجد ^{آ}۹۷ پ ت ز : صلاح . ^{آ}۹۸ ج : بلا حذف شده . ^{ب}۹۹ نوشی : خ در-جامی ؛ ج د : بصلاح .

3522

ساقی منشین که روز دیر است — می ده که سرم ز شغل سیر است
آن می که چراغ رهروان شد — هر پیر که خورد از او جوان شد
با یک دو سه رند لا ابالی — راهی طلب از غرور خالی *
با ذره نشین چو نور خورشید — تو کی و بساط گاه جمشید
بگذار معاش پادشاهی — کاوارگی آورد سپاهی
از صحبت پادشه به پرهیز — چون پنبه خشک از آتش تیز
آن آتش اگرچه پرز نور است — ایمن شده آنکسیکه دور است
پروانه که نور شمعش افروخت — چون بزم نشین شمع شد سوخت

۸۳، ۸۴ ح : حذف شده . آ۸۳ روز : ز- زود . ب۸۳ ب ت ز : دلم ؛ ت : ز شعر . ۸۴ پ : حذف شده . ب۸۴ ث : از آن .
ب۸۵ راهی : پ- جایی
* ر : در این نسخ بعداز بیت ۸۵ سرفصل « بترک خدمت پادشاهان گفتن » افزوده . ب۸۶ پ : تو خود کی و بساط جمشید ، ج : مندیش تو از بساط جمشید ؛ توکی : ث چ ح- توکه ، خ د : نوکن تو ؛ چ ر : نشاطگاه . ۸۷ ب : حذف شده . ب۸۷ کاوارگی : پ- واورکی ، ز: کوراکی ؛ ز: برآورد ؛ پ ج د : سیاهی ، خ : تباهی .
ب۸۸ پنبه : خ- نیفه ، د: هیزم ؛ ح : ز آتش . آ۸۹ پ ج : وان ، ر : زان ؛ پ : زبونست . ب۸۹ شده : پ ث ر- بود ، خ د: شود .
آ۹۰ ب پ ت ز چ ث خ د : شمع . ب۹۰ پ : چون رفت بنزد شمع برسوخت .

3522

495

پائین طلب خسان چه باشی | دست خوش ناکسان چه باشی
گردن چه نهی بهر قفائی | راضی چه شوی بهر جفائی
چون کوه بلند پشتیی کن | با نرم جهان درشتیی کن
چون سوسن اگر حریر بافی | دردی خوری از زمین صافی
خواری خلل درونی آرد | بیداد کشی زبونی آرد
میباش چو خار حربه بردوش | تا خرمن گل کشی در آغوش
نیرو شکن است حیف و بیداد | از حیف بمیرد آدمیزاد

آ۷۶ پائین : پ-امن ، ت ج خ د : باین ، ز : بالین ، ح : پای ؛ خسان چه باشی : پ- چنان چباشی ، ح : چنانچه باشی .

آ۷۷ چ : چو ؛ ب ت ز چ : دهی .

آ۷۸ ب پ ز ج ح : پستیی . ب۷۸ ح : یا نرم ، پ ج خ : با بزم ؛ جهان : ب ت- دلان ، ز چ : همان ، ج : شهان ، ح : مرا .

آ۷۹ ب : چو ؛ پ ز : حریف ؛ پ : باشی .

ب۷۹ دردی خوری از : پ- دردی کش آن ؛ زمین صافی : پ حذف شده ؛ زمین : ح- میان ، د : امید . آ۸۰ ب ز ح : دورویی

آ۸۱ ح : خواه ؛ خ : خربه ؛ پ : در دوش . ب۸۱ پ : کشد ، ح : کنی ؛ ب ز : باغوش . آ۸۲ نیرو : ب ت ز- نیکو ، چ : پیکر ؛ ث : شکنیست ؛ حیف : ب ت ز چ خ- حرف ، د : ظلم (در حاشیه : حیف) ؛ ب ت ز چ ح : وبیداد حذف شده .

3522

کاین با دیه را رهی دراز است　　گم کردن خر زمن چه راز است
این گفت وچو گفت باز پس دید　　خر دید وچو دید خر بخندید
گفتا خرم از میانه گم بود　　وا یافتنش با شتلم بود
گر اشتلمی نمیزد آن کرد　　خر میشد و بار نیز میبرد
این ده که حصار بیهشانست　　اقطاع ده زبون کشانست
بی شیر دلی بسر نیاید　　وز گاو دلان هنر نیاید
ساقی می ناب در قدح ریز　　آبی بزن آتشی بر انگیز
آن می که چو روی سنگ شوید　　یاقوت ز روی سنگ روید *

ب۶۸ گم کردن : ح-گم بودن ، ر: گم گشتن . آ۶۹ زح : و حذف شده ؛ چوگفت : ت چو گشت . ب۶۹ ت زح : و حذف شده ؛ دید خر بخندید : پ- دید خوش بخندید ، ح: دید باز خندید　　آ۷۰ بود : پ-شد .
ب۷۰ خ د : وا یافتنم ؛ خ : زاشتلم ؛ بود : پ-شد . ۷۱ پ : حذف شده
آ۷۱ نمیزد آن : ز ش خ چ ح-نمیزدی ؛ د : این . ب۷۱ بار نیز : خ د-بار بند
آ۷۲ ده : ب ز-دل ، پ : ره ؛ ت : بید لانست (در این نسخه در حاشیه با خط دیگری بیهشانست نوشته شده .) ، ح : بی نشانست . ب۷۲ زبون : خ-زیان . ب۷۳ ب ت ز چ ح : از . آ۷۴ چ : می آب .
۷۵، ۷۶ چ : حذف شده . ۷۵ پ : زان می که نشاط و شادی آرد در طبع بخیل راضی آرد . آ۷۵ چو روی سنگ : خ-ز روی جنگ . * ر : در این نسخه بعد از بیت ۷۵ سر فصل « بیداد کش نباید بود » افزوده .

3522
۴۹۶

ساقی بصبوح بامدادم　　می ده که نخورده نوش بادم
آن می که چو آفتاب گیرد　　زو چشمهٔ خشک آب گیرد *
تا چند چو یخ فسرده بودن　　در آب چو موش مرده بودن
چون گل بگذار نرم خوئی　　بگذر چو بنفشه از دو روئی
جائی باشد که خار باید　　دیوانگیی بکار باید **
کُردی خرکی بکعبه گم کرد　　در کعبه دوید و اشتلم کرد

ب۶۲ ح : می ده که نخورد ناش دادم ؛
خ د : یادم .
آ۶۳ ز : گیری . ب۶۳ ز و : پ خ د ـ از ؛ خشک : پ ـ حنکش ، د : خشکش ؛ ز : گیری .
* ر : در این نسخ بعد از بیت ۶۳ سرفصل « بترک فروتنی وافتادگی گفتن » افزوده . ب۶۴ چ : چون موش در آب مرده بودن .
آ۶۵ خ : چو گل ؛ بگذار : ب ز ـ بگدام ؛ پ خ : بزم خوئی ، ج : نرم جوئی .
۶۶ ب ز ح : حذف شده . آ۶۶ باشد : پ ج ـ باید ، خ بیقین .
ب۶۶ د : دیوانگیت .
** بعد از بیت ۶۶ در نسخه‌های ت ث ح : « حکایت » ، در نسخهٔ ز : « حکایه کُرد وگم کردن خر » در نسخهٔ چ : « حکایت ونصیحت » در نسخهٔ ر : « تمثیل » سرفصل افزوده .
ب۶۷ ج : چون جست ونیافت اشتلم کرد ؛ دوید : زخ ـ ندید ؛ ز : وحذف شده

3522

آن می که منادی صبوحست　　آباد کن سرای روحست *
تا کی غم نا رسیده خوردن　　دانستن و ناشنیده کردن
به گر سخنم بیاد داری　　وز عمر گذشته یاد ناری
آن عمر شده که پیش خورد ست　　پندار هنوز در نوردست
هم بر ورق گذشته گیرش　　وا کرده و در نوشته گیرش
انگار که هفت سبع خواندی　　یا هفت هزار سال ماندی
آخر نه چو مدت اسپری گشت　　آن هفت هزار سال بگذشت
چون قامت ما برای غوقست　　کوتاه و دراز را چه فوقست

آ۵۴ ح : آندم .
* ر : دراین نسخ بعداز بیت ۵۴ سرفصل « فراموشی از عمر رفته » افزوده
آ۵۶ به گر : ح-گر تو ؛ پ : سخنی .
ب۵۶ ب ز ح : از ، د : کز .
آ۵۷ آن : پ-وان ، ح : از ؛ عمر شده : ت-شدّة دل
(درنسخهٔ ت باخط دیگری درحاشیه-عمر شده-نوشته شده .)
آ۵۸ ح : نوشته . ب۵۸ ح : والوده ؛ حخ : وحذف شده؛
و در : چ-درو ؛ د : درگذشته . آ۵۹ پ : وانگار .
آ۶۰ پ : آخر چو همین مدد سپر گشت ، خ : آخر نه اسیر
بایدت گشت ؛ چو : د-که . ب۶۰ آن : پ-وین ، خ:چون ؛
ح : ساله ؛ ب : بگشت . آ۶۱ ما : ب-تو ، ز : او .

3522
۷۹۹

گوهفت سرت چواژدها هست | هرهفت سرت نهند بردست
به گرخطری چنان نسنجی | کز وی چو بیوفتی برنجی
در وقت فروفتادن از بام | صدگز نبود چنانکه یک گام
خاکی شو و ازخطرمیندیش | خاک ازسه کهرسا کنی پیش
هرگوهری ارچه تابناکست | منظور ترین جمله خاکست
او هست پدید درسه هم کار | وان هرسه دراوست ناپدیدار
ساقی می لاله رنگ برگیر | نصفی بنوای چنگ برگیر

آ۴۸ به گر : پ ـ تا بر ، چ ح : هان تا ؛ خ : جهان ؛ ز ح د : بسنجی .

ب۴۸ ز : بیفتی ونرنجی ؛ د : نرنجی .

آ۴۹ ب : از پام .

ب۴۹ ب ت ز ح : یک گز ؛ نبود چنانکه : ث ـ نچنان بودکه ؛ ب ت ز ح : صدگام . ۵۰ پ :

خالی شو و این قدر نیندیش | خاک ارچه کهن کنی بسی پیش

ب۵۰ خ : خاک ازسر مردمان کنی پیش .

آ۵۱ هرگوهری : ب ت ز ج ـ کان گهر ، چ : کاین گوهر ، ح خاک گهر ، چ : اگرچه . آ۵۲ ح : کو ؛ پ : هرسه ، ح : از سه .

ب۵۲ پ : بدوست . آ۵۳ برگیر : ج ـ در ده . ب۵۳ نصفی : پ ـ عیشی ، ت : ضوقی ، د : جامی ؛ برگیر : ج ـ در ده .

3522

۵۵۵

۴۰ آن خانهٔ عنکبوت باشد — گه بندد زخم و گه خراشد
گه بر مگسی کند شبیخون — گه دست کسی رهاند از خون
چون پیله بیند خانه را در — تا در شبخواب خوش نهی سر
اینخانه که خانهٔ وبال است — پیداست که وقف چند سال است
ساقی زمی و نشاط منشین — می تلخ ده و نشاط شیرین
۴۵ آنمی که چنانکه حال مرد است — ظاهر کند آنچه در نورد است *
چون مار مکن بسر کشی میل — کاینجا ز قفا همی رسد سیل

آ۴۰ خ : این . ب۴۰ پ : گه بندد وگه بهم تراشد ؛ ر : کو بندد؛
ث ج چ د : تراشد ، خ : گشاید . آ۴۱ پ چ ح : گر
آ۴۲ ح : گه زخم کسی رساند از خون . آ۴۲ ببند : ث-تنید ؛
ز : خانهٔ در . ب۴۲ خوش نهی : ز-بر نهی .
ب۴۳ پ : پنداشت ؛ پ ح : وقت .
۴۴ ، ۴۵ ح : حذف شده .
آ۴۴ خ : زپی ؛ پ خ د : و حذف شده . ب۴۴ ده : پ
چ خ-به ؛ نشاط : خ-سماع . آ۴۵ چنانکه : ث-چنانچه ، د: عنبار
ب۴۵ ظاهر : ث-پیدا ؛ خ : آنکه .
* ر : دراین نسخ بعد از بیت ۴۵ سرفصل « فراموشی از سرافرازی » افزوده .
آ۴۶ مار : پ-ماه ، ح : باد . ب۴۶ پ ح خ : کاینجا ؛ زقفا :
خ-بقضا ؛ همی رسد : پ-حذف شده ، ج: همی خورد .

3522

501

در پرده این ترانه تنگ — خارج بود ار ندانی آهنگ
در چین نه همه حریر بافند — گه حله گهی حصیر بافند
۳۵ در هرچه ز اعتدال یاریست — انجامش آن بساز کاریست
هر رود که با غنا نسازد — برّد چو غنا گرش نوازد
ساقی می مشکبوی بردار — بند از من چاره جوی بردار
آن می که عصاره حیاتست — باکورهٔ کوزهٔ نباتست *
زین خانهٔ خاک پوش تاکی — زو خوردن زهرو نوش تاکی

---

۳۳ : ث بعداز بیت ۳۰ نوشته شده . آ۳۳ ار : خ-از ؛ ندانی : پ-ندارد ، ث ج د : نداری ، خ : برای . آ۳۴ گهی : ب ت زح-وگه ؛ ب پ زج : حریر . ۳۵ د : حذف شده . آ۳۵ در : ج-از ؛ ت : که اعتدال بازیست . آ۳۵ ث : او ؛ پ : فسانه کاریست ، ت : بکارسازیست. آ۳۶ ت ح : هرروز ؛ ب ز : باغنای سازد ؛ ث ج ح خ : بسازد. آ۳۶ ت خ ب ز : پرده ؛ برّد چو : چ-نزد تو ، ح : بر پرده ؛ ث : پرده چو نوا گرش بسازد . آ۳۸ ب ز ج : حصاره ، خ : عصابه آ۳۸ پ خ د : پالوده ، ج : پاکیزه ، چ : باکوزه ، ح : یاکوره ؛ کوزه : ج-وکونه .

* ر : دراین نسخه بعداز بیت ۳۸ سرفصل « فراموشی از پیکر وجسم » افزوده .

آ۳۹ زین خانه : پ-غم خوردن ، د : زین خامه ؛ چ : چاکپوش ، ح : خاک نوش ، د : خاکبوس . آ۳۹ ب پ ت ز : و حذف شده.

3522

502

ساقی زخم شراب‌خانه پیش آر می چو نار دانه
آن می که محیط‌بخش گشتست همشیرهٔ شیرهٔ بهشتست *
تا کی دم اهل اهل‌دم کو همراه کجا و هم‌قدم کو
نحلی که بشهد خرّمی کرد آن شهد ز روی همدمی کرد
۳۰ پیله که بریشمین کلاهست از یاری همدمان راهست
از شادی همرهان کشد مور آنرا که از و فزون بود زور
با هرکه درین رهی هم آواز در پرده او نوا همی ساز

۲۶، ۲۷، ۲۸، ۲۹، ۳۰، ۳۱، ۳۲، ۳۳، ۳۴، ۳۵ : د
۲۹، ۳۰، ۳۲، ۳۳، ۲۶، ۲۷، ۲۸، ۲۹، ۳۰، ۳۱
ب۲۶ ج : ناز دانه . آ۲۷ ب۲۷ ح : حذف‌شده . آ۲۷ ب ت : گشتیست . ب۲۷ ب ت : بهشتیست .
* ر : دراین نسخ بعدازبیت ۲۷ سرفصل « یاد ازهمدمان رفته وهمدمی بادیگران » نوشته‌شده . آ۲۸ خ : کی حذف‌شده ؛ چ : و اهل‌دم ؛ پ : اهل دل. ب۲۸ خ د : همراز ؛ قدم : خ-هرم . آ۲۹ ت ز چ خ : نخلی؛ خرّمی : چ ح-همدمی . ب۲۹ ج : بروی ؛ کرد : چ ح-خورد آ۳۰ ح : فیله ب۳۰ پ : همرهان . آ۳۱ پ : آن ؛ شادی : ز-شیوه ، چ ح : یاری ؛ ث چ ح خ در : همدمان ؛ کشده پ-کند . ب۳۱ ازو : پ-فزون ، ج : ازین ، خ : ازان ؛ فزون : پ-ز من. ۳۲، ۳۳ ج خ بعدازبیت ۲۵ نوشته‌شده . آ۳۲ ح : تا ؛ پ : رهم ، ح : ره . ب۳۲ پ : درپرده مرا بتم دهی‌ساز ، خ د : درپرده نوایها همی‌ساز .

3522
503
32-4

زان بیشتر است کاس این درد | کانرا بهزار دم توان خورد
با این غم و رنج بی کناره | داروی فرا مشیست چاره
ساقی پی بارگیم ریش است | می ده که ره رحیل پیش است
آن می که چو شور در سر آرد | از پای هزار سر بر آرد *
گر خواجه عمر که خال من بود | خالی شدنش وبال من بود
از تلخ گواری نواله ام | در نای گلو شکست ناله ام
میترسم از این کبود زنجیر | کافغان کنم او شود گلوگیر

آ۱۹ چ خ : کار ؛ پ خ : آن . آ۲۰ خ : با آن ؛ رنج : ث ر- درد ؛ ب ز : بی کرانه . ب۲۰ فرامشیست : پ- من امشیست ؛ چاره : ز- خانه . ۲۱ ث : حذف شده .

آ۲۱ بارگیم : خ- پارکیم ، د : پاکنم که . آ۲۲ چوشور : خ خمار ؛ ح : چو حذف شده ؛ شور : پ جوش ؛ پ : بر سر ؛ ز : آورد . ب۲۲ سر : ب ت ز ث چ خ د- پر ؛ ز : برآورد.

* ر : دراین نسخه بعد از بیت ۲۲ سرفصل « یاد آوری از خال خود خواجه عمر » افزوده .

۲۳ ، ۲۴ ، ۲۵ ، ۲۶ ، ۲۷ ، ۲۸ ، ۲۹ ، ۳۰ ، ۳۱ ، ۳۲ ، ۳۳ ، ۳۴ ، ۳۵ : پ ۳۱ ، ۳۴ ، ۲۳ ، ۲۴ ، ۲۵ ، ۳۲ ، ۳۳ ، ۲۶ ، ۲۷ ، ۲۸ ، ۲۹ ، ۳۰ ، ۳۱ آ۲۴ گواری: پ- نوالی ب۲۴ گلو : د- کوی ؛ خ : بالم. آ۲۵ از این کبود : پ- از انکه بود ، زح: از این که بود ؛ پ د : انجیر . ب۲۵ کافغان کنم او : ح- درنای کلو (در حاشیه : کافغان کنم ن) ؛ او : ث چ- ار .

3522

چون در پدران رفته دیدم　　عرق پدری ز دل بریدم
تا هرچه رسد زنیش آن نوش　　دارم بفریضه تن فراموش
ساقی منشین بمن دهآن می　　کز خون فسرده برکشد خوی
آن می که چوگنگ ازو بنوشد　　نطقش بمزاج دربجوشد *
گر مادر من رئیسه کرد　　مادر صفتانه پیش من مرد
از لابه گوی کرا کنم یاد　　تا پیش من آردش بفریاد
غم بیشتر از قیاس خورد است　　گرد ابه فزون ز قد مرد است

آ۱۲ در : ح-آن ؛ پ : کرفته ، ح : برفته .
ب۱۲ پ : عرف .
آ۱۳ چ ح : ز نوش تا نیش ؛ آن : پ ج خ د-واز ، ت ث چ ح: یا .
ب۱۳ ب ت ز ث ج خ د : دادم ؛ چ ح : بعریضه ؛ پ ج : فرا جوش ، ث : فراکوش ، چ ح : فرابیش .
۱۴ خ : بعد از بیت ۶ نوشته شده . آ۱۴ خ د : بنشین .
ب۱۴ کز : ز-تا . آ۱۵ ح د : کبک ؛ ث د ر : ازان .
ب۱۵ ح : لفظش ؛ بمزاج : ح-بمثال ؛ در بجوشد : پ آل بکوشد
* ر : دراین نسخه بعداز بیت ۱۵ سرفصل « یادمادرخودرئیسه کرد » افزوده
آ۱۶ رئیسه : پ ت ز- زپیشه . آ۱۷ از : خ د-آن ؛ کرا : پ ح گرآن ، خ : که من . ب۱۷ خ : با . ب۱۸ ت : گرداب ؛ ب ز ج ح : زقدر ، پ : زقصد .

3522

505

زین پیش نشاطی آزمودم امروز نه آنکسم که بودم
این نیز چو بگذرد زدستم عاجز ترازاین شوم که هستم
ساقی بمن آور آن می لعل کافکند سخن در آتشم نعل
آن می که گره گشای کارست با روح چو روح سازگارست*
گر شد پدرم به سنّت جد یوسف پسر زکی مؤید
با دور بداوری چه کوشم دورست نه جور چون خروشم
باقی پدر که ماند از آدم تا خون پدر خواهم از عالم

---

۵ ح : حذف شده .
آ۵ پ : نشاط ؛ آزمودم : ب ت ز- ارنمودم .
ب۵ پ : نه آن کنم . آ۶ چ : آن . ب۶ ث د : از آن .
۷ خ : بعداز بیت ۱۳ نوشته شده .
آ۷ پ ث : آر ؛ ث : از آن .
ب۸ خ د : بانفس ؛ چ : ساز وارست .
* ر : در این نسخه بعداز بیت ۸ سرفصل « یاد آوری ازپدر » افزوده.
آ۹ پ : کوشد ؛ پ چ ح د : بنسبت . ب۹ پ : وزکی .
۱۰ ث : حذف شده . ب۱۰ پ : نه دور .
۱۱ ر : درحاشیه نوشته شده .
آ۱۱ پ ح : پدری ، ت ز ث : پدرم ؛ ح : زآدم . ب۱۱ ح : یا ؛ پ ث ج : جون ؛ پ ث : خودم ، ج چ د : خورم ، ح : جو هم ، خ : خورد .

3522
506

در صفت حال خویش و یاد گذشتگان *

ساقی بکجاکه می پرستم　　تا ساغر می دهد بدستم
آن می که چو اشک من زلالست　　در مذهب عاشقان حلالست
درمی بامید آن زنم چنگ　　تا باز گشاید این دل تنگ
شیریست نشسته برگذرگاه　　خواهم که ز شیرگم کنم راه

---

*پ: گفتار در استخلاص از ماندگان ، ت : در یاد کردن بعضی گذشتگان و استخلاص بعضی ماندگان ، ز : یاد کردن بعضی از گذشتگان واستخلاص جستن بعضی از ماندگان ،
ث : ذکر گذشتگان و استخلاص آیندگان ، ج : در یاد کردن گذشتگان و استخلاص ماندگان (ماندگان درحاشیه نوشته شده) ، چ : در ذکر گذشتگان و باز ماندگان ، ح : یاد کردن بعضی از گذشتگان گوید، خ : در ذکر بعضی از گذشتگان ، د : ساقی نامه ، ر : یاد کردن بعضی از گذشتگان خویش .
آ۱ خ : و می ؛ چ : دهی .
آ۲ ز : زان . آ۳ چنگ : پ-دست . ب۳ تنگ : پ-بست . آ۴ شیریست : ب ت ز-شیرست ، پ: سرست؛ چ : در . ب۴ که ز شیر : ح-کین شیر ؛ ج ح : کند .

3522

5052

لاف از سخن چو در توان زد — آن خشت بود که پر توان زد
مروارید کز اصل پاکست — آرایش بخش آب و خاکست
تا هست درست گنج کانهاست — چون خرد شود دوای جانهاست
یکدسته گل دماغ پرور — از خرمن صد گیاه بهتر
گر باشد صد ستاره و بیش — تعظیم یک آفتاب ازان بیش
گرچه همه کوکبی ثباتست — افروختگی در آفتابست

آ۳۱ پ ث : کان ، د : وان .

۳۲ پ : حذف شده .

آ۳۲ ب ز : مروارید گرچه زاصل پاکست ؛

کز : ث چ که .

ب۳۲ بخش : ج ـ فصل (درنسخه ج ، درحاشیه بخش نوشته شده) .

آ۳۳ ح : کانها ، ر : وکانهاست .

ب۳۳ ح : جانها .

آ۳۴ پ : پرورد .

ب۳۴ ب پ ت ج چ ز : ازصدخرمن گیاه بهتر ؛ پ : برگیاه.

آ۳۵ ت : از پیش .

ب۳۵ پ : تعظیم بآفتاب نه بیش ؛ ح ر : ازو .

آ۳۶ ث : کوکبی ثباتست .

ب۳۶ ح : افروختی ؛ پ : بر .

3522

508

صاحب طرفین عهد باشی صاحب خبر دو مهد باشی
کان دانش را تمام دانی * میکوش بهر ورق که خوانی
بهتر ز کلاه دوزی بد پالان گریی بغایت خود
بی کار نمیتوان نشستن * * گفتن ز من از تو کار بستن
کم گفتن این سخن صوابست با اینکه سخن بلطف آبست
از خوردن پر ملال خیزد آب ارچه همه زلال خیزد
تا زاندک تو جهان شود پر کم گوی و گزیده گوی چون در

---

۲۴ ث : حذف شده .

آ۲۴ د : طرفی ؛ عهد باشی : ت - عهد خود باش .

ب۲۴ خبر : ج ر - طرف ، ح : خرد ؛
مهد باشی : ت - مهد خود باش.

آ۲۵ پ : دانی . * چ افزوده :
در علم چو تو تمام گردی نزد همه نیکنام گردی

* * ر : در این نسخ سر فصل « خوبی کم گوئی » افزوده .

آ۲۸ پ ت ث ج چ خ د : با آنکه ؛ پ ث : و آبست .

ب۲۸ این : ث - آن ، چ ح ر : هر ؛ ب ت ز ح : ثوابست.

آ۲۹ خ : ازچه ؛ ت چ : ریزد .

آ۳۰ چ : و چون . ب۳۰ تا زاندک تو : پ ج - کز گفتن تو ،
چ : کز معرفتت ، ح : کز اندک تو ؛ ث : شود جهان .

3522

509

نظم ارچه بمرتبت بلند است | آن علم طلب که سودمند است
در جدول این خط قیاسی | میکوش بخویشتن شناسی
تشریح نهاد خود در آموز | کاین معرفتی است خاطر افروز
پیغمبر گفت علم علمان | علم الابدان و علم الادیان
۲۰ در ناف دو علم بوی طیب است | وان هر دو فقیه یا طبیب است
میباش فقیه طاعت اندوز | اما نه فقیه حیلت آموز
میباش طبیب عیسوی هش | اما نه طبیب آدمی کش
گر هر دو شوی بلند گردی | پیش همه ارجمند گردی

آ۱۶ ث : بمنزلت .

۱۸ ، ۱۹ ح : حذف شده .

ب۱۸ ث : کان ، د : این ؛

خاطر افروز : پ ــ خویشتن سود ، د : خاطر آموز .

آ۱۹ ت : و علمان .

ب۱۹ چ ر : علم الادیان و علم الابدان ؛ ج : و حذف شده.

ب۲۰ ب ز : آن ، پ : کان .

۲۱ ، ۲۲ : ر ۲۲ ، ۲۱ .

۲۱ ث : حذف شده . آ۲۱ پ : طاعت آموز

ب۲۲ اما : پ ــ لیکن .

ت۲۳ ث : صاحب خبر دو مهد گردی

3522
510

نام و نسبت بخود سالی است — نسل از شجر بزرگ خالی است
جائیکه بزرگ بایدت بود — فرزندی من ندارد سود
چون شیر بخود سپه شکن باش — فرزند خصال خویشتن باش
دولت طلبی سبب نگه دار — با خلق خدا ادب نگه دار
آنجاکه فسانهٔ سگالی — از ترس خدا مباش خالی
وان شغل طلب ز روی حالت — کز کرده نباشدت خجالت
گر دل نهی ای پسر بدین پند — از پند پدر شوی برومند
گرچه سر سروریت بینم — وآیین سخنوریت بینم
در شعر مپیچ و در فن او — چون اکذب اوست احسن او
زین فن مطلب بلند نامی — کان ختم شده است بر نظامی

---

۶ خ : حذف شده . ۶ب نسل : ح-نسب ؛ شجر : پ-سخن، چ ح نسب ؛ ث : عالیست . ۷ب پ : من حذف شده .
۸آ خ : چو . ۹آ چ : نسب . ۹ب پ : وخدا .
۱۰آ ج : وانجا . ۱۰ب ترس : ث-یاد . ۱۱آ ث چ : آن ، خ : وزان . ۱۲آ ر : دهی ؛ پ ت : براین ، ز ث چ ح خ د : درین . ۱۲ب ث : پدر حذف شده ؛ پ : هنرمند .
۱۳آ ب پ ز چ خ د : سرو . ۱۳ب ب ت زح : و حذف شده .
۱۴ پ : حذف شده . ۱۴آ ت : و حذف شده . ۱۴ب چون : ح د-کز . ۱۵ب ت ث ج ح : کین ، ز : کو .

3522
511

در نصیحت فرزند خویش فرماید *

ای چارده ساله قرة العین بالغ نظر علوم کونین
آنروز که هفت ساله بودی چون گل بچمن حواله بودی
واکنون که بچارده رسیدی چون سرو براوج سرکشیدی
غافل منشین نه وقت بازیست وقت هنر است و سرفرازیست
دانش طلب و بزرگی آموز تا به نگرند روزت از روز

---

* پ : گفتار در نصیحت فرزند محمد نظامی ، ت : در نصیحت فرزند محمد نظامی ، ز : گفتار اندر نصیحت کردن فرزند خود محمد نظامی ، ث : در نصیحت فرزند خود گوید، ج : در نصیحت فرزند خود فرماید ، چ : در نصیحت فرزند فرماید، ح : گفتار در نصیحت فرزند خود گوید ،
خ : در نصیحت فرزند ،
د : در نصیحت فرزند دلپسند ،
ر : در نصیحت فرزند خود محمد نظامی .

آ۳ چ ح : و حذف شده ؛ که بچارده : پ- اکنون بچهارده .
ب۳ سرو : چ- ماه ؛ ب پ ز ث ج خ : باوج . آ۴ ، ب۴ : ت ب۴ ، آ۴ .
آ۴ غافل : چ- فارغ . ب۵ نگرند : د- بودت .

3522

5/12

آن کس که زشهر آشنائیست — داند که متاع ما کجائیست
وانکو بکژی من کشد دست — خصمش نه منم که جزمنی هست
خاموش دلا زتیز گوئی — میخور جگری بتازه روئی
چون گل برحیل کوس میزن — بر دست کشنده بوس میزن
ناورد زخون خویش میدار — سر نیست کلاه پیش میدار
آزار کشی کن و میازار — کازرده توبه که خلق بآزار *

۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲ ح : حذف شده . آ۷ ز شهر : چ-سپهر، خ: بشهر . ب۷ ب پ ت ز چ خ : من ؛ پ : کجا نیست . آ۸ من : بکهی، ت ث ج چ د : بمن ، ز : حذف شده ؛ کشد : ت چ-نهد ، ز: نمیکشد، ث: زند . آ۹ پ : دلان ؛ ز تیز : پ-تیره ، ج: که تیز ، د: زتیره، چ ر: زهرزه . آ۱۰ خ : کوش . ب۱۰ کشنده : ب پ-برنده ، ث ج خ د : بریده ؛ پ: کوس . ۱۱ ث : حذف شده . آ۱۱ ب ز : ماورد ، ر: نانخورد، ناوردزخون : پ-جابر سرخون . ب۱۱ خ : عیش بکدار .

آ۱۲ ب ز : آزار مکن کسی میازار ،

پ : آزار کسی کزاو میازار .

ب۱۲ ب ز : کازرده توئی نه خلق بازار ؛ خلق: ج-کس .

* پ افزوده :

با رفعت قدر نام دارد — از فتح و ظفر مقام دارد

3522

513

گفتار اندر عذر این شکایت *

تا من منم از طریق زوری نازرد زمن جناح موری
درّی بخوشاب کس نشستم شوریدن کار کس نجستم
زانجا که نه من حریف خویم درحق سگی بدی نگویم
برفسق سگی که شیریم داد لا عیب له دلیریم داد
دانم که غضب نهفته بهتر وین گفته که شد نگفته بهتر
لیکن بحساب کار دانی بی غیرتی است بی زبانی

---

* ب پ ش ج خ : سرفصل حذف شده . ، ج : درشکایت روزگار فرماید ، د : در عذر این شکایت ، ر : عذر شکایت . آ۱ تا من منم : پ ـ تا من ستم ب۱ پ ت : نازرده ؛ جناح : ث ـ جنانج . آ۲ پ ت ز خ د : در دی ؛ ث ج : نسفتم ، چ ح : نجستم . ب۲ پ : چون دیدن کا وکس نجستم . آ۳ ب پ ت ز ث ج چ ح خ د : زانجاکه من حریف جویم . ب۳ حق : ب ت ز ـ حوف ؛ سگی : ت د ـ کسی ؛ بدی : ب پ ت ز ث ج خ د ـ سخن ؛ ث خ : چه گویم . آ۴ ز ج : در ؛ برفسق : ح ـ توفیق ؛ سگی : ب پ ز ج ح ـ کسی . ب۴ له : پ ـ که او ، چ د : که از ، ح : کزو ، خ : اگر . ۵ ، ۶ : ح حذف شده . آ۵ پ ث چ خ د : دانی . ب۶ بی غیرتی است : چ ـ عیبی است بزرگ ، خ : بی عزتیست ؛ ز ث : وبی زبانی .

3522

زینگونه هزارو یک حصارم | با صد کم یک سلاح دارم
هم فارغم ازکشیدن رنج | هم ایمنم از بریدن گنج
گنجی که چنین حصار دارد | نقاب دراو چکار دارد
اینست که گنج نیست بی‌مار | هرجا که رطب بود بودخار
هر ناموری که اوجهانداشت | بد نام کنی زهمرهان داشت
یوسف که ز ماه عقدمی‌بست | از حقد برادران نمی‌رست
عیسی که دمش نداشت دودی | می‌برد جفای هر جهودی *
احمد که سر آمد عرب بود | هم خسته‌خار بولهب بود
دیراست که تاجهان چنین است | بی نیش مگس کم انگبین است

ب۴۷ باصد : ب ز- پانصد ؛ ح خ : ویک ؛ سلاح : ت- صلاح، چ: حصار ، ر- سلیح .
آ۴۸ هم : ز- من . ب۴۸ بریدن : ب ز- کشیدن ، ت : ربودن ، چ گزیدن ب۴۹ ز : درین . آ۵۰ ج : نیست گنج ؛ ز : بامار .
آ۵۱ او : ث- این . ب۵۱ د : ازحقد برادران نمیخواست . ۵۲ د : حذف شده
آ۵۲ پ : عهد . ب۵۲ ث خ : از عقد ؛ خ : نه چیرست . آ۵۳ نداشت : پ آنداد، چ ح: شفا ؛ دودی : چ ح نمودی . * ت (درحاشیه نوشته شده) ، چ ح افزوده:

آدم که درو نبود تلبیس | سرگشته شد ازجفای ابلیس

ب۵۴ خ : همه . آ۵۵ ت چ ح : دیریست ؛ تا : ت- این .
ب۵۵ نیش : پ- خار ؛ کم : ح- کی .

واجب صدقه‌ام بزیردستان　　گوخواه بدزد وخواه بستان
دریای دراست وکان گنجم　　از نقب زنان چگونه رنجم
گنجینه ببندمی توان داشت　　خوبی بسپند می توان داشت
مادر که سپند یار دادم　　با درع سپند یار زادم
۴۵ درخط نظامی ارنهی کام　　بینی عدد هزار ویک نام
والیاس کالف بری ز لامش　　هم با نود و نه است نامش

آ۴۱ ب ت ز ج : صدقه ، پ ح خ : صدفم
ب۴۱ ز : و حذف شده .
آ۴۲ خ : دریا و درست ؛ ث چ ح خ د : و حذف شده ؛ پ : وکار . ب۴۲ خ : زبان ، د : زمان .
ب۴۳ خوبی : ح- جوبی ، خ د : کودک ؛ بسپند : ب پ ز ث- بپسند ، ت : نه ببند ، ح : بس بند .
۴۴ ح : حذف شده .
آ۴۴ سپند یار : پ- سفید بار زادم ، ت : سپند نار ، ث : سه بند داد ؛ ث : یادم . ب۴۴ ب ز : با درج ؛ سپند یار : پ سفیدیار ، ث چ خ : سفند یار ؛ پ : دارم ، ج خ : دادم .
آ۴۵ ب : نام . ب۴۵ خ : مدد . ۴۶ پ چ : حذف شده .
آ۴۶ خ د : الیاس ؛ ح : الف ؛ ث ح د : ز نامش ، خ : زکامش
ب۴۶ ح : هم تا بوده نهست نامش .

3522

دزدان چو بکوی دزد جویند | در کوی دوند و دزد گویند
در دزدی من حلال بادش | بد گفتن من وبال بادش
بیند هنرو هنر نداند | بد میکند اینقدر نداند
گر بابصر است بی بصر باد | ور کور شد ست کورتر باد
او دزد و من گدازم از شرم | دزد افشره است این نه آزرم
نی نی چو بکدیه دل نهاد است | گو خیز و بیا که در گشاد است
آن کاوست نیازمند سودی | گر من بدمی چه چاره بودی
گنج دو جهان در آستینم | در دزدی مفلسی چه بینم

آ۳۳ چو : ح—که ؛ پ ت ج : پویند .
ب۳۳ در کوی : ت— دزد کوی ، ج : در کوچه
۳۴ ، ۳۵ ح : حذف شده .
آ۳۴ در دزدی من : پ— دزدی منش . ب۳۴ خ : من حذف شده .
آ۳۵ هنر و هنر : ب ت ز— هنری هنر ؛ چ : ندارند .
آ۳۶ ح : گر با بصر خوانا نیست . ب۳۶ ب پ ت ز چ د : گر .
۳۷ ث : حذف شده . آ۳۷ گدازم از شرم : پ— ندارم آزرم .
ب۳۷ پ : افشره کیست ، ج در : افشاریست ؛ این : پ— او ،
ت : نه ، ح : آن ؛ نه : پ— نی ، ت : که . آ۳۸ ب ت ز خ د :
نه نه ؛ ب پ ز خ د : بکدیه ؛ پ : نهادم . ب۳۸ ز : و حذف شده ؛
پ : گشادم . ب۴۰ پ ح خ : و مفلسی .

3522

S/17

هرچند زچشم زردگوشان | سرخست رخم زخون جوشان
چون بحر کنم کناره شوئی | اما نه ز روی تلخ روئی
زخمی چو چراغ میخورم چست | وزخنده چو شمع میشوم سست
چون آینه گر نه آهنینم | با سنگ دلان چرا نشینم
کان کندن من مبین که مردم | جان کندن خصم بین ز دردم
درمنکر صنعتم بهی نیست | کالاشب چار شنبهی نیست
وزد درمن بجای مزد است | بد گویدم این چه بانگ وزدست

آ۲۶ هرچند : خ-گرچه ؛ زچشم : ث-ززخم ، خ: ز حدیث ، د:حدیث . ب۲۶ ب ز : زردست ؛ خ : چو خون ؛ ت : ایشان . آ۲۷ ب پ ت ج ح خ : کناه شوئی ، چ : کیاه شوئی .

ب۲۷ پ : تلخ کوئی ، د : تند روئی . آ۲۸ پ : زچراغ ؛ د : میخورد ب۲۸ ز : مست . آ۲۹ ث : گرچه آهنینم . آ۳۰ پ د : جان؛ خ:من حذف شده ؛ ب ز : ببین ؛ ت : کندم . ۳۱ ب : حذف شده . آ۳۱ زح : صرعتم ، چ : شرعتم ؛ پ زح : تهی . ب۳۱ کالا : چ-الا ، ح : کالای ؛ کالا شب : ت-کالایش ؛ چارشنبهی:ح-شهنشهی . ۳۲ ث : حذف شده . آ۳۲ د : دزدد ؛ درمن : ج-زمن ، د: زمن؛ د : وبجای مردست . ب۳۲ بد : د-پس ؛ ب پ ح خ : گویم ؛ ر : ارچه؛ بانگ : پ ج ح-جای ؛ ب ز : ودزدست .

3522

518

من سکه زنم بقالبی خوب | او نیز زند ولیک مقلوب
کپی همه آن کند که مردم | پیداست در آب تیره انجم
بر هر جسدی که تابد آن نور | از سایه خویش هست رنجور
سایه که نقیضه ساز مردست | در طنز گری کزاف کردست
طنزی کند و ندارد آزرم | چون چشمش نیست کی بود شرم
پیغمبر کو نداشت سایه | آزاد نبود ازین طلایه
دریای محیط را که پاکست | از چوک دهان سگ چه باکست

آ۱۹ سکه : ب ز خ د- فلکه ، ت ث چ ح: فال ، ج : لاف ؛
بقالبی : ح-بقرعه .
ب۱۹ ولیک : پ-چنانک ؛ ح : مغلوب . ۲۰ ث : حذف شده .
آ۲۰ ب ت ز ج چ ح : کیتی . ب۲۰ خ : دیده .
آ۲۱ ح : صیدی ؛ ب ت زح : این . ب۲۱ ح : نیست .
آ۲۲ سایه : پ- شاید ، ح: هرسایه ؛ ح : که حذف شده ؛
نقیضه ساز : ت-نقیض ساز ، ز: بقبضه ، ح: بقصه ساز ،
د: بقیض ساز ، ر: نقیصه ساز . ب۲۲ چ : در تیره گری؛ کزاف کرد
است : ب ز- کزاف مردست ، ر: گران نورد است .
آ۲۳ ح : طنزی که ندارد از تو آزرم ؛ ب ت ز : که کند ؛ ب ت ز: وحذف شده
ب۲۳ ب ت ز چ : کی کند . آ۲۴ کو : پ-کوید ؛ پ : نداشت حذف شده
۲۵ د : حذف شده . آ۲۵ محیط را که: ز- محیط اگرچه .

3522

افکندن صید کار شیر است | روبه ز شکار شیر سیر است
از خوردن من بکام و حلقی | آن به که ز من خورند خلقی
حاسد ز قبول این روائی | دور از من و تو بژاژخائی *
چون سایه شده به پیش من پست | تعریض مرا گرفته در دست
گر پیشه کنم غزل سرائی | او پیش نهد دغل در آئی
گر ساز کنم قصاید چست | او باز کشد قلاید سست
بازم چو بنظم قصه راند | قصه چه کنم که قصه خواند

ب۱۲ ز شکار : ب ت ز ث ج چ ـ ز کباب ؛ شیر : ب ت ز ج چ ـ صید ؛ پ : شیر حذف شده . آ۱۳ من : خ ـ این ؛ ب پ ت ز ث د : و حذف شده ؛ ز : خلقی . ب۱۴ خ : او پیش زند دغل درائی

* ب پ ت ز ث ج ح د افزوده :

زین سو شنود بیا و می میر زان سوی دگر هلا و می گیر . این بیت در تمام نسخه‌ها بصور مختلف نوشته شده . ۱۵ ث ح خ : حذف شده .

آ۱۵ سایه : پ ـ سکه ؛ شده : ت ـ من . ب۱۵ ب ت ج د : بر دست .

۱۶ ح خ : حذف شده . آ۱۶ پیشه : پ ـ پیش ، ج : زانکه .

ب۱۶ د : زند ؛ دغل : پ ـ دعا . آ۱۷ پ ج خ : قصیده ، ث در : قصایدی . ب۱۷ چ ر : کند ؛ پ خ : قلاده ، ج د ر : قلایدی . آ۱۸ ب ز ث : داند ، پ : رانم . ب۱۸ که : پ ـ چو ؛ ت : غصه ؛ پ : خوانم .

520

زین سحر سحرگهی که رانم | مجموعه هفت سبع خوانم
سحری که چنین حلال باشد | منکر شدنش محال باشد
در سحر سخن چنان تمامم | کاییئهٔ غیب گشت نامم
شمشیر زبانم از فصیحی | دارد سر معجز مسیحی
نظمم اثر آنچنان نماید | کز جذر اصم زبان گشاید
حرفم ز قبش چنان فروزد | کانگشت بر او نهی بسوزد
شعر آب زجویبار من یافت | آوازه بروزگار من یافت
این بی نمکان که نان خوراند | در سایه من جهان خوراند

آ۴ سحرگهی : پ-سحرکهن ، ز ح د : سخن گهی ؛ پ ث چ : دانم ، ت : زانم .
ب۴ سبع : ز ح - صبح .
۵ ث : حذف شده .
ب۵ پ : حلال ، ج چ خ د ر : وبال . ۶ پ : حذف شده .
آ۶ چ خ د : چنین . ب۶ چ : کاییئهٔ هفت غیب .
ب۷ سر : ت - دم . آ۸ پ ج خ د ر : نظمم ، ت ح : نظم ؛ اثر : ح - ترم . ب۸ کز جذر اصم : پ - کو را بزبان .
۹ ح : حذف شده . آ۹ پ : حرفی ؛ چ خ : جهان . ۱۰ پ خ د : حذف شده . ب۱۰ ج : واوازه ؛ چ : ز روزگار . ۱۱ ، ۱۲ : چ ۱۲ ، ۱۱ .
آ۱۱ این بی نمکان : ح - آن بی هنران . ب۱۱ من : د - این .

3522

521

درگزارش این نظم و قصدحاسدان *

برجوش دلاکه وقت جوش است — گویای جهان چراخموش است
میدان سخن مراست امروز — به زین سخنی کجاست امروز
اجری خور دسترنج خویشم — گر محتشمم ز گنج خویشم

---

* پ : گفتار درسبب خود وتقصیر از منکران ، ت : گفتار اندر شکایت ازحال خویشتن ویاد بعضی گذشتگان ، ز : گفتار اندر شکایت حال خویش و شکایت بعضی از گذشتگان ، ث : درحق خویش و شکایت منکران ، ج : حکایت خود و شکایت منکران ، چ : درحق خویش گوید ، ح : گفتار در شکایت حال خویش و حکایت بعضی از گذشتگان ، خ : اخبار از حال خویش و بعضی از منکران ، د : در شکایت کردن ایام و ذکر بعضی گذشتگان ر : در شکایت حسودان و منکران فرماید .

آ۱ وقت : ب ت ز ث د — جای . ب۱ جهان : ب ت ز سخن
آ۲ میدان : پ — جولان . ب۲ ث : زین به ؛ ز : سخنم ؛
کجاست : ب ث — کراست . آ۳ ب ز : بخراخور ، پ : در روتوکپیه خوانا نیست ، ت ث چ خ د : اجرا خور ؛
دسترنج : ح — رنج طبع . ب۳ ب ت ز ث ج چ ح : بگنج .

3522
522

از راه نوازش تمامش | رسمی ابدی کنی بنامش
تا حاجتمند کس نباشد | سرپیش و نظر زپس نباشد
این گفتم و قصه گشت کوتاه | اقبال تو باد و دولت شاه
آن چشم گشاده باد ازاین نور | وین سرو مباد ازان چمن دور
روی تو بشاه پشت بسته | پشت و دل دشمنان شکسته
زنده بتو شاه جاودانی | چون خضر بآب زندگانی
اجرام سپهر اوج منظر | افروخته باد ازین دو پیکر

آ۲۷ ب : رسم .
آ۲۸ ز : نباشم .
ب۲۸ ز : نباشم .
آ۲۹ پ : گفته ؛ ج : و حذف شده ؛ ب ج : گشت قصه
ب۲۹ پ : کاقبال . ۳۰ ، ۳۱ : ث ۳۲ ، ۳۰ .
آ۳۰ پ : ازان . ب۳۰ پ ت : وان ؛ پ ت چ د : ازین ،
خ : ان حذف شده . آ۳۱ روی تو : پ ث چ خ د : مادام .
آ۳۱ پشت : ت-چشم ؛ ث : و حذف شده ؛
دشمنان : ج-سروران .
آ۳۳ اجرام : ت-معراج ؛ سپهر : پ ث ج چ خ د-سپاه ؛
اوج : ب پ ت ز ث ج خ د- واوج ، چ : ازین سه .
ب۳۳ چ : افراخته ؛ خ : این ؛ پیکر : ج-گوهر .

3522
523

در مرکز خط هفت پرگار یک نقطه توئی نشسته برکار
ایزد بخودت پناه دارد وز چشم بدت نگاه دارد
دارم بخدا امیدواری کز غایت ذهن و هوشیاری
آنجات رساند از عنایت کاماده شوی بهر کفایت
هم نامهٔ خسروان بخوانی هم گفتهٔ بخردان بدانی
این گنج نهفته را درین درج بینی چو مه دوهفته در برج
دانی که چنین عروس مهدی نامد ز قران هیچ مهدی
گر در پدرش نظر نیاری تیمار برادرش بداری

---

۱۹ خ : حذف شده
آ۱۹ پ ث : هفت خط
ب۱۹ توئی : د ـ توی ، چ : بوی ، ر : نو ؛ نشسته : ج ـ توی نشانهٔ کار ، د : نشانده ؛ برکار : ت ـ پرکار ، چ : درکار .
۲۰ خ : حذف شده . آ۲۰ ح : نکاه . ب۲۰ ت زح : از
ب۲۱ پ : از . ۲۲ ، ۲۳ : چ : بعداز بیت ۲۵ نوشته شده .
آ۲۲ چ : کا نجات ؛ د : عبادت . ب۲۲ پ : شود .
ب۲۳ گفته : ب ز ـ نامه ، ت : عادت ، ح : پایه . آ۲۴ ث چ : آن ؛ درج : پ ـ کنج . آ۲۵ عروس مهدی : خ ـ کهر بمهدی
ب۲۵ پ ر : ناید ؛ ب : بقران ، چ : زقوار ؛ د : بهیچ . آ۲۶ ث : درنظرش پدر ب۲۶ ج : برادریش ؛ پ ت خ د : نداری ، ج : داری .

3522
526

میراث ستان هفت کشور منصوبه‌گشای چار گوهر
نورنظر بزرگوارن محراب نماز تاجداران
پیرایهٔ تخت و مفخر تاج کاقبال بروی اوست محتاج
۱۵ ای از شرف تو شاهزاده چشم ملک اخستان گشاده
ممزوج دو مملکت بشاهی چون سیب دورنگ صبحگاهی
یک تخم بخسروی نشانده از تخمهٔ کیقباد مانده
شروان زتوخیزران جلالت خوزان زتوخیزران عدالت

آ۱۲ هفت کشور : ر- ماه وخورشید .

ب۱۲ پ : منشورگشای ؛ چارگوهر : ث- جای گوهر ، ر: بیم وامید

آ۱۳ نظر : ر- بصر .

آ۱۴ ح : پیرایهٔ بخت معجز تاج . ب۱۴ پ : کامال ؛ بروی اوست : چ- همه بدوست .

۱۶ پ : حذف شده . آ۱۶ خ : ممزوجهٔ مملکت بشاهی

ب۱۷ خ د : وز . ۱۸، ۱۹، ۲۰ خ : حذف شده . ۱۸ ث : حذف شده ، ر : درحاشیه نوشته شده . آ۱۸ ز تو : ت- دو ؛ خیزران : پ- قیروان ، ج چ در: خیروان ، ح : صدر آن ؛ جلالت : چ- خجالت .

ب۱۸ پ : حرران تو حرزاین عدالت ؛ خوزان ب۱۹ ز ج چ ح- خزران ، د : حوران ، ر: خندان ،

ج ر: خیروان ، ح : جبر آن .

3522

525

تا چون کومش کمال گیرد　　اندرز ترا بفال گیرد
کان تخت نشین که اوج ثابت است　　خرد است ولی بزرگ زایست
سیاره آسمان ملک است　　جسم ملک است و جان ملک است *
آن یوسف هفت بزم و نه مهد　　هم والی عهد و هم ولیعهد
۱۰ نو مجلس و نو نشاط و نو مهر　　فرزند شه اخستان منوچهر
فخر دو جهان بسر بلندی　　مغز ملکان بهوش مندی

آ۶ خ : مثال . ب۶ ث چ : مرا .

آ۷ کان : ح - چون ؛ که : ح - در . ب۷ پ : بایست، خ : سایه ست .

آ۸ چ : ملک آسمانست .

ب۸ پ ت ز ج چ : چشم ؛ ح : جسم فلکست ؛ پ : وخان؛ چ : وجان جانست .

* چ افزوده :

آن یوسف صد هزار یعقوب　　آن مرهم صد هزار ایوب

آ۹ د : این ؛ یوسف : چ ح - خسرو ؛ ب پ ت ز ث ج چ ح خ : و حذف شده ؛ ب ز ح : عهد .

ب۹ ح : هم والی وهم ولی وهم عهد . ۱۰، ۱۱ ح ۱۱ ، ۱۰ .

آ۱۰ پ : تو مجلس و تو نشان و تو مهر ؛ ث : و - حذف شده ؛ نشاط : خ - بساط . ب۱۰ ر : در صدف ملک منوچهر

3522
526

درستایش شاهزاده وسفارش فرزندخویش*

چون گوهر سرخ صبحگاهی بنمود سپیدی ازسیاهی
آن گوهرکان گشادهٔ من پشت من وپشت زادهٔ من
گوهر بکلاه کان برافشاند وز گوهرکان شه سخن راند
کاین بیکس را بعهد و پیوند درکش بپناه آن خداوند
بسپار مرا بعهدش امروز کو نو قلم است ومن نوآموز

---

* پ : سپردن فرزند محمد بفرزند اختسان شاه ، ت : در سپردن فرزند محمد بفرزندملک اسلام شروانشاه ، ز : سپردن فرزندخود بفرزند ملک اسلام ، ث : بردن نظامی پسرخود بملک شروانشاه ، ج : سپردن فرزندخود بشاهزاده ، چ : سپردن فرزند بشاهزاده ، ح : درسپردن فرزندخود نظامی بفرزندملک الاسلام شیروانشاه ، خ : درمدح پادشاهزاده محمد ، د : سپردن نظامی فرزندخود را بشروانشاه فرزندمنوچهر ، ر : سپردن فرزندخویش بفرزندشروانشاه

آ۱ سرخ : ت ز-گنج ، ث : کان ، ح : بام ، خ : صبح ، د : نور . آ۲ ج ح : این آ۳ بکلاه : خ بکلاله . ب۳ وزگوهرکان شه : د- وزکودک شاه او ؛ شه سخن راند ج- سخن همیراند . آ۴ بیکس را : پ بیکس من ؛ بعهد : ج خ در- بعقد . ب۴ درکش بپناه : پ- درکنم پناه . ب۵ کو نو قلم است : پ- کز تو قلمست ، خ د : کو نو کرمست .

3522
527

این مرغ که مهرتست مایه‌ش نشکفت که فرخست سایه‌ش
هر مرغ که مرغ صبحگاهست ورد نفسش دعای شاهست
با رفعت و قدر نام دارد بر فتح و ظفر مقام دارد
با رفعت و قدر بادجاهت با فتح و ظفر سریر و گاهت
عالم همه ساله خرم از تو معزول مباد عالم از تو
اقبال مطیع و یار بادت توفیق رفیق کار بادت
چشم همه دوستان گشاده از دولت شاه و شاهزاده

آ۳۳ ب پ : آن ؛ مهرتست : چ د- بهترست ، خ : مهترست ؛
پ د : پایش ، چ خ : جایش ، ح : بالش .
ب۳۳ ت ح خ : بشکفت ، د : نشکفته ؛ پ : بایس ، ح : فالش .
آ۳۴ پ ث ج : صبحگاهیست . ب۳۴ پ ز : نفس ؛ پ ث ج : شاهیست .
۳۵ ب ت ز ح خ د : حذف شده . آ۳۵ با : ث چ- تا ؛ پ : و حذف شده . ب۳۵ بر فتح و ظفر : ج- انکس که برت ؛ بر : پ- چون ، ث : در ، چ : وز . ۳۶ پ : حذف شده .
ب۳۶ ب ز ث ج چ ح خ د : سریرگاهت . آ۳۷ چ : سال .
ب۳۸ توفیق : پ- پیوسته ؛ کار : چ- راه . ب۳۹ ز : و- حذف شده .

3522

528

گوئی علمت که نور دیده است — از دولت و نصرت آفریده است
با هر که بحکم هم نبردی — بندی کمر هزار مردی
بی آنکه بخود نکنی برشرا — در دامنش افکنی سرشرا
وانکس که نظر بدو رسانی — بر تخت سعادتش نشانی
برفتح نویسی آیتش را — وآباد کنی ولایتش را
گرچه نظر تو بر نظامی — فرخنده شد از بلند نامی
او نیز که پاسبان کویست — بر دولت تو خجسته رویست
مرغی که همای نام دارد — چون فرخی تمام دارد

---

۲۵ خ : حذف شده .

آ۲۵ پ ت ز ث ج د : عملت ، ح : عملی .

آ۲۶ هم : ث — در . ب۲۶ پ ث ح خ : بند ؛ مردی : ب — بندی .

آ۲۷ ب ت ز : بخودکنی . ب۲۷ پ : در دامش .

۲۸ ، ۲۹ ح : حذف شده .

آ۲۸ ج : بدو نظر .

۲۹ ، ۳۰ : ت ۳۰ ، ۲۹ . آ۲۹ نویسی : ث — نشانی .

آ۳۰ ، ب۳۰ : ت ب۳۰ ، آ۳۰ .

ب۳۰ فرخنده : پ خ د — افتاده ؛ ب ت زح : شده ؛ ازبلند نامی : ب ت زح — بنیک نامی . ب۳۲ فرخی : پ — من فرخی

3522
529

چون دست ظفر کلاه بخشی | چون فضل خدا گناه بخشی
با قیست بملک در اساست | پیش و پس ملک هست پاست
گر پیش روی چراغ راهی | ور پس باشی جهان پناهی
چون مشعل پیش بین موافق | چون صبح پسین منیر و صادق
۲۰ دیوان عمل نشان تو داری | حکم عمل جهان تو داری
آنان که در این عمل رئیسند | بر خاک تو عبده نویسند
مستوفی عقل و مشرف رای | در مملکت تو کارفرمای
دولت که نشانه مراد است | در حق تو صاحب اعتقاد است
نصرت که عدو ازو گریزد | از سایهٔ دولت تو خیزد

ب۱۶ فضل : د- فیض .
آ۱۷ ث : تا با قیست ملک با اساست ؛ ر : در سیاست .
ب۱۷ هست پاست : پ- بر و راست .
آ۱۸ ج : رو . ب۱۸ ز ج چ ح خ د : گر ؛ ور پس باشی : ث- گر باز بسی باشی ح- بروی ؛ جهان : چ- جها .
۱۹ پ : حذف شده .
آ۱۹ خ ر : مشعله ؛ پیش بین : ت- پیش و پس .
۲۰ ، ۲۱ خ : حذف شده . ۲۱ ، ۲۲ ، ۲۳ ، ۲۴ پ : حذف شده .
آ۲۱ ر : آنها که ؛ ح : رهستند . ب۲۱ ح : بر خاک جو عهدهٔ تو پستند .
۲۴ ب ز ح : حذف شده . آ۲۴ ث ج چ د : عدوت .

ور سکه تو زنند برسنگ کس در نزند بسیم وزر چنگ
راضی شده از بزرگواریت دولت به یتاق میر باریت
میر آخوری تو چرخ را کار کاه وجو ازان کشد در انبار
آنچه از جو و کاه او نشانست جو خوشه و کاه کهکشانست
بردی ز هوا لطیف خوئی وز باد صبا عبیر بوئی
فیض تو که چشمه حیاتست روزی ده اصل امهاتست
پالودهٔ راوق ربیعی خاک قدم تو از مطیعی
هرجا که دلیست قاف تا قاف از بندگی تو میزند لاف

---

۸ پ : حذف شده . آ۸ ج : گر سکهٔ ؛ زنند : ح- رسد .
ب۸ وزر : ب ت ز ث چ خ- در .
ب۹ پ : بثبات ، ح : بیساق ؛ پ : شهر یاریت ، ر : نیزه داریت .
۱۰ پ : حذف شده ؛ ث : تکرار شده . ب۱۰ کشد ، ث- کشد . ۱۱ ح : حذف شده . آ۱۱ جو : ب ت ز- چون ؛ وکاه : ب ت ز- راه .
آ۱۲ بردی : ح- بودی ؛ خوئی : پ- کوی ، ث : رائی ، ج جوی
ب۱۲ وز : پ- و ، ز : بر ؛ عبیر : پ- ندد ؛ بوئی : ث سائی ، د : جوی . آ۱۳ فیض : د- صید ؛ ح : جهانست .
ب۱۳ پ : وامهاتست . ۱۴ ج : حذف شده . آ۱۴ پ : با توده رواق ار ربیعی . ب۱۴ خ : طبیعی .

3522

خطاب زمین بوس *

ای عالم جان وجان عالم — دلخوش کن آدمی و آدم
تاج تو ورای تاج خورشید — تخت تو فزون زتخت جمشید
آبادی عالم از تمامیت — وازادی مردم ازغلامیت
مولا شده جمله ممالک — توقیع ترا به صحّ ذلک
هم ملک جهان بتو مکرم — هم حکم جهان ترا مسلم
هم خطبه تو طراز اسلام — هم سکه تو خلیفه احرام
گر خطبه تو دمند برخاک — زر خیزد از او بجای خاشاک

---

* پ : سرفصل حذف شده . ، ت چ : درخطاب زمین بوس ، ز : گفتار اندرخطاب زمین بوس ، ث : درمدح خاقان ابوالمظفر ، ج : در خطاب زمین بوس فرماید ، ح : درخطاب زمین بوس حضرت ، خ : ستایش خاقان ابوالمظفر ، د : درخطاب زمین بوس گوید
ب۲ ح : وی خوش کن . آ۲ تاج : پ ـ چشم . آ۳ چ د : از تمامیست . ب۳ پ : آزادی ؛ چ د : از غلامیست . ۴ پ : حذف شده ب۴ ح : بصبح ذالک . آ۵ پ : بدو . ب۵ جهان : د ـ ترا ؛ ترا : چ ر ـ بتو ، د جهان . آ۷ خ : درخاک . ب۷ خیزد : ث ج ح ـ روید ؛ بجای خاشاک : پ ـ بخاک وخاشاک .

3522
532

نا دیده بگویم ازجد و بخت کوچون بود از شکوه برتخت
چون بدر که سر برآرد ازکوه صف بسته ستاره گردش انبوه
یاچشمهٔ آفتاب روشن کاید بنشاط گاه گلشن
یا پرتو رحمت الهی کاید بنزول صبحگاهی
هرچشم که بیند آنچنان نور چشم بد خلق ازو بود دور
یارب تو مرا کاویس نامم درعشق محمدی تمامم
زان شه که محمدی جمالست روزیم کن آنچه درخیالست

---

۷۸ پ : حذف شده .
آ۷۸ د : بادیده ؛ ث چ خ د : نگویم ؛ ب ت ز ح خ : وحذف شده .
آ۷۹ که سر بر آرد : چ - برآورد سر .
ب۷۹ صف بسته : ح - صد صف .
ب۸۰ چ : بنشانه گاه ، ر : بنظاره گاه .
آ۸۱ پ : اللهی .
ب۸۲ ح : پادشاهی .
آ۸۳ چ : هر چشمه که .
ب۸۲ پ ر : شود . آ۸۳ ح : نویس .
آ۸۴ شه : ب ت ز ح - شب ؛ پ : محمد .
ب۸۴ ب ت ز ث ح : روزی کنی ، چ : روزی کنم .

3522

233

آن فیض که ریزد او بیک جوش | دریاش نیاورد در آغوش
زر با دل او که بس فراخست | گوئی نه زراست سنگلاخست
گر هر شه را خزینه خیزد | شاه اوست کز و خزینه ریزد
با پیشهٔ آنچنان کند جود | کافزون کندش ز پیل محمود
۷۵ در سایهٔ تخت پیل سایش | پیلان نکشند پیل پایش
دریای فرات شد و لیکن | دریای روان فرات ساکن
آنروز که روز بار باشد | نو روز بزرگوار باشد

آ۷۱ ریزد او : پ – اوبرد .
آ۷۲ زر با دل او : د – دریا دل او .
ب۷۲ پ : که سنگلاخست .
آ۷۳ گر هر شه را : پ – کو هر شبه ار ، ث : شه را کهراز ،
چ : گوهر شبه را ؛ خ : کو هر شر ؛ گر : ح د – کو ؛
ت : ریزد .
ب۷۳ چ : که او ؛ پ ت ح : خیزد . آ۷۴ ح : پابستهٔ ؛ ب ت
ز : با پشه چنان کند ز موجود ، ج چ : اوچنان ، پ : دود .
ب۷۴ چ : چو پیل . آ۷۵ ب ت ث ج چ خ د : در پایهٔ ، ز : دربادیه ؛
ب پ ت ز : پیل پایش . ب۷۵ پیلان : ج – پیلا ؛ ب ت ز : کشتند ،
چ : بکشند ؛ ح : فیل بانش . آ۷۶ ز : دریا و فرات .
ب۷۶ فرات : ث – و آب . آ۷۷ پ : کار

3522
537

۶۵ چندانکه کند بروزی او خرج دوران نکند بسالها درج
بخشیدن گوهرش بکیل است تقدیر غلام خیل خیل است
زان جام که جم بخود نبخشد روزی نبود که صد نبخشد
سفتی جسد جهان ندارد کز خلعت او نشان ندارد
با جودش مشک قیر باشد چینی نه که چین حقیر باشد
۷۰ گیرد بجریدهٔ حصاری بخشد بقصیدهٔ دیاری

آ۶۵ د ر : بروزی او کند ؛ بروزی : ح-بدور .
ب۶۵ خ : فکند .
۶۶ ح : حذف شده .
آ۶۶ پ : بکلیل است .
ب۶۶ تقدیر : پ-اراده ، ت ر: تحریر ، چ: تقریر
۶۷ خ : حذف شده .
آ۶۷ ث چ : جامه ؛ پ ج ر : نبخشید ، ث : بپوشید
ب۶۷ روزی : ب ز- آن روز ، پ: امروز ، ث : او روز ؛
نبود که : ب ز ث- نبد که ، پ : بود که ؛ پ : ببخشید ،
ث ج ر : نبخشید .
آ۶۸ چ : سفت ؛ خ : نقدی ، د : رختی . ۶۹ ث : حذف شده
آ۶۹ پ : وجودش . ب۶۹ چ : چتمی ؛ چینی نه که چین : پ-
چینی که نه جز . ب۷۰ ب ت ز : بجریدهٔ .

3522

تیرش چو برات مرگ راند | کس نامه زندگی نخواند
چون خنجر جزع گون برآرد | لعل از دل سنگ خون برآرد
چون تیغ دورویه برگشاید | ده ده سر دشمنان رباید
بر دشمن اگر فراسیابست | تنها زدنش چو آفتابست
۶۰ لشگر گره کمر نبسته | کو باشد خصم را شکسته
چون لشگر او بدو رسیده | از لشگر خصم کس ندیده
صد رستمش ار چه در رکابست | لشگر شکنیش ازین حسابست
چون بزم نهد بشهریاری | پیدا شود ابر نو بهاری
چند انکه وجوه ساز بیند | بخشد نه چنانکه باز بیند

آ۵۶ چو : خ-که ؛ ح : برآب .
ب۵۶ پ : پس . آ۵۷ پ ج خ : چرخ گون . ب۵۷ ث : ۵۸ نوشته شده . ۵۸ ث : حذف شده . آ۵۸ ر : درویه . آ۵۹ ث : با .
آ۶۰ گره : ح-کمری ، خ د : گرهی ؛ کمر : ح-گره ، خ : زکس ، د : زکین ؛ ز : بسته . ب۶۰ پ : گر ؛ خ : پاشد ؛ ج : وخصم را ۶۱ ، ۶۲ : ث ۶۲ ، ۶۱ .
آ۶۱ بدو : پ-بدم . آ۶۲ ث : رستم ؛ ث خ : اگرچه .
ب۶۲ پ : لشگر کشیش ، خ د : لشگر شکنش ؛ ازین : ز ث-زین ، ح : در . آ۶۳ پ : چون مهد ببزم شهریاری . آ۶۴ خ : ناز ؛ پ : بیند ، ح : بینی . ب۶۴ پ : بینند ، ح : بینی .

3522
31 ی

نزو بینش بزخم نیم خورده | شخص دو جهان دونیم کرده
درمهر چو آفتاب ظاهر | درکینه چو روزگار قاهر
چون صبح بمهر بی نظیر است | چون مهر بکینه شیرگیر است
بربست بنام خود بشش حرف | گرد کمر زمانه شش طرف
از شش زدن حروف نامش | برنرد شده ندب تمامش
گرد شمن او چو پشه جوشد | با صرصر قهر او نکوشد
چون موکب آفتاب خیزد | سایه بطلایه خود گریزد
آنجاکه سمند او زند سم | شیر از نمط زمین شود گم

---

۴۸ ح : حذف شده . آ۴۸ نیم : چ-تیر . ب۴۸ ز : دوشخص.
ب۴۹ پ : چو حذف شده .
ب۵۰ مهر : ح-تیر . آ۵۱ پ چ : بربسته ؛ پ خ :بخویش؛
پ خ : شش . ب۵۱ پ : کرده .
آ۵۲ ح : زند ؛ ج : حرف . ب۵۲ برنرد : پ ج د-بی نرد ،
چ: بربر ، ح : بر برد ، خ : بی پرده ؛ ندب : پ-بدن ،
چ :شش ندب ، ح : بندب ، خ : بدین ؛ ح : نامش .
آ۵۳ ث : چو حذف شده ؛ پشه : ب ت سته ؛ جوشد:
ث- بجوشد ، خ: برشد .
ب۵۳ نکوشد : پ- نجوشد ، ح: چه کوشد ، خ : بدر شد .
آ۵۴ ب ت زد : مرکب ، پ :کوکب . ب۵۴ پ : بطلاله ، خ د : ز طلایه .

3522

وان بدرکه نام او منیر است در غاشیه داریش حقیر است
گویند که بود تیر آرش چون نیزه عادیان سنان کش
با قد کمان این جهانگیر در مجری ناوک افتد آن تیر
گویند که داشت شخص پرویز شکلی و شمایلی دلاویز
۴۵ با گرد رکابش ار ستیزد پرویز بقایمی بریزد
بر هر که رسید تیغ تیزش بر بست اجل ره گریزش
بر هر زرهی که نیزه رانده یک حلقه در آن زره نمانده

---

۴۲ پ : گفتند که تیر دهر آرش بگذشت محیط از آب و آتش
آ۴۲ ت زچ ح : گفتند ؛ آرش : خ-یک ارش .
ب۴۲ چ ح : غازیان ؛ ج : ستم کش . آ۴۳ چ : با قدر ؛ ر : با تیر و کمان ؛ ج چ ر : آن .
آ۴۳ ج : در ناوک مجری ؛ افتد : زچ-افکند ؛ آن : پ-از، زچ : حذف شده .
آ۴۴ شخص : ح-شاه .
آ۴۵ ح : گرز . ب۴۵ پ ح : بقا نمی پزیرد .
آ۴۶ بر : ج-با . ب۴۶ پ ت زش ج : بر بسته ، خ : بر پوست، ح : امل ؛ ره : خ-دهد . آ۴۷ نیزه : ب ت ز-تیر ؛ ب ت زچ ح د : راند . ب۴۷ در آن : ش خ د-زره ، ج : در ا[و] ؛ زره : ش-درو ، خ : دران ، د : بدو ؛ ب ت زچ ح د : نماند .

3522

538

در زخم چو صاعقه است قتال بر هر که فتاد سوخت در حال
لطف از دم صبح جان فشان تر زخم از شب هجر جانستان تر
چون سنجق شاهیش بجنبد پولادی صخره را بسنبد
چون طره پرچمش بلرزد غوغای زمین جوی نیرزد
درگردش روزگار دیراست کاتش زبراست وآب زیراست
تا او شده شهسوار ابرش بگذشت محیط آب از آتش
قیصر بدرش جنیبه داری فغفور گدای کیست باری
خورشید بدان گشاده روئی یک عطسه ز بزم اوست گوئی

آ۳۳ در : ث-از ؛ پ : رزم . ب۳۳ بر : ح-در . آ۳۴ جان فشانتر : ث-جان فشاند ، چ برفشانتر . ب۳۴ شب : چ-دم ؛ ث : جان ستاند . ۳۵ پ : حذف شده . آ۳۵ خ د : هیبتش . ب۳۵ چ : پولاد ، ر : پولادین ؛ ب ت ز : و صخره را چه سنجد ، چ : بصخره ؛ بسنبد : چ-در بسنبد ، ح خ : پسندد . ب۳۶ پ : پولادی هجر را به بندد ؛ غوغای زمین : ب ت ز-غنا و زمین (در نسخ ب اوّل غنا نوشته شده وبعداً اصلاح کرده وبشکل غوغا درآورده اند) ، چ : معیار زمین ، ح : زغنای زمین . آ۳۷ چ : دیریست . آ۳۸ شده : ج-شد ، چ : شک ؛ پ : رازش . ب۳۸ خ د : بگذشته ؛ پ : محیط از آب و آتش ؛ ز : ز آتش آ۳۹ ح : خفیسه داری . ب۳۹ پ : کدا که کست . آ۴۰ ز : بآن . ب۴۰ خ : عطشه ؛ چ ر : بزم ؛ چ : تست .

3522
539

۲۵ خورشید ممالک جهانست شایسته بزم و رزم ازانست
مریخ به تیغ و زهره باجام بر راست و چپش گرفته آرام
زهره دهدش بجام یاری مریخ کند سلاح داری
از تیغش کوه لعل خیزد وز جام چو کوه لعل ریزد
چون بنگری آن دو لعل خونخوار خونی و میست لعل کردار
۳۰ لطفش بگه صبوح ساقی لطفیست چنانکه باد باقی
زخمش که عدو بدوست مقهور زخمیست که چشم بد ازو دور
در لطف چو باد صبح تازد هرجا که رسد جگر نوازد

ب۲۵ ب ز : رزم و بزم . آ۲۶ پ : مرخ . ب۲۶ بر : ب ت ز-با؛ پ ث : دست ؛ پ ز ث ح خ : و حذف شده . آ۲۷ ث: کندش ب۲۷ ر : سلیح داری . ۲۸ خ : حذف شده . آ۲۸ پ ج : از تیغ چو کوه ؛ ح : لعل کوه ؛ ج : بیزد . ب۲۸ وز : ح-در . ۲۹ خ : حذف شده . آ۲۹ پ : بنگر ، ح : بیکری ؛ آن : ث ح-از ؛ ب ت زح : خوندار . ب۲۹ خونی : پ-حوانی ، ح جویی ؛ و میست : ب ت ز د-و میست ، پ: توهست ، چ: صفتست ، ح: زمیست . آ۳۰ پ : لطعش ؛ ج چ : وساقی. ب۳۰ ز : لطفست . آ۳۱ ث چ : بدو عدوست . ب۳۱ بد : ج چ خ د ر-زخم ؛ د : ازان . آ۳۲ چ : نازد ، خ: سازد . ب۳۲ هرجا که : ح- برهرکه ؛ چ : رود.

3522

569

۱۵ رزاق نه آسمان ارزاق — سردار وسریردار آفاق
فیاضه چشمه معانی — دانای رموز آسمانی
اسرار دوازده علومش — نرمست چنانکه مهر ومومش
این هفت قواره‌شش انگشت — یک دیده‌چهاردست ونه پشت
تا برنکشد زچنبرش سر — مانده استچوحلقه‌سرچنبر
۲۰ دریای خوشاب نام دارد — زو آب حیات وام دارد
کان ازکف اوخراب گشته — بحر از کرمش سراب گشته
زین سو ظفرش جهان ستاند — زان سو کرمش جهان فشاند
گیرد به بلا رک روانه — بخشد بجناح تا زیانه
کوثر چکد ازمشام بختش — دوزخ جهد از دماغ لختش

آ۱۵، ب۱۵ : خ ب۱۵ ، آ۱۵ . آ۱۵ خ : رازق ؛ پ : به ؛ خ د ر : کاسمان؛ ارزاق : پ ح-رزاق . ب۱۵ زح د : و حذف شده . آ۱۸ ح د : قواره ب۱۸ دیده : پ-دیه ؛ زخ : چار ، ث: وچار ؛ ب پ ت زخ : و حذف شده ؛ پ خ : مشت . آ۱۹ پ : سرنکشد ، ث : درنکشد آ۲۰ چ ح : دریاکه .

ب۲۱ سراب : پ ت چ-تباب ، ز: نبات ، ج : بآب .

۲۱، ۲۲ : چ ۲۲ ، ۲۱ . آ۲۲ چ : زینسان . ب۲۲ جهان: ب ت زح-گهر ؛ فشاند : چ-رساند . ۲۴ پ ث : حذف شده - آ۲۴ ب : جهد ؛ ج چ : تختش . ب۲۴ خ : سختش ، ر : لختش-

3522

541

شاه سخن اختستان که نامش — مهریست که مهر شد غلامش
سلطان بترک چتر گفته — پیدا نه خلیفه نهفته
بهرام نژاد و مشتری چهر — در صدف ملک نوچهر
زین طایفه تا بدور اول — شاهیش به نسل در مسلسل
نطفه اش که رسیده گاه برگاه — تا آدم هست شاه بر شاه
در ملک جهان که باد تا دیر — کوته قلم و دراز شمشیر
اورنگ نشین ملک بی نقل — فرمانده بی نقیصه چون عقل
گردنکش هفت چرخ گردان — محراب دعای نیک مردان

آ۷ ت ح د ر ز: اختسان. ب۷ خ: ماهیست؛ مهر: پ-میر. آ۸ بترک: پ ج خ د-و بترک، چ: سریر؛ چتر: ب ت ز ح-تاج، پ: جبر، چ: وچتر؛ ج: جفته. ب۸ پیدا نه خلیفهٔ: ح-بیزار خلیفه؛ د: و نهفته. آ۹ پ: نهاد؛ ب پ ت ز ث ج چ ح: وحذف شده؛ ب پ ت ز ث چ: مهر. ب۹ پ: در روتوکپیه کلمهٔ اول ناخواناست. ب۱۰ پ: شد مسلسل. ۱۱، ۱۲: پ ت ز ۱۲، ۱۱ آ۱۱ نطفه اش: پ ح-لطفش، ج نقطه؛ ب پ ز ث ج چ ح خ د: رسید؛ ب ت ز: درگاه. ب۱۱ پ: برآدم هفت. ۱۲ ح: حذف شده. آ۱۲ در: پ که. ب۱۲ پ: کوتاه؛ پ ز: وحذف شده. ب۱۳ ب ت ز: فرمانده چون نقیصه عقل؛ ث ج چ ح خ د نقیضه.

آ۱۴ پ: گردونکش. ب۱۴ نیک: ز چ ح ر-هفت؛ مردان: پ محبان

3522

542

درمدح ملک اخستان [بن] منوچهر *

دارنده تخت پادشاهی دارای سپیدی وسیاهی
سرخیل سپاه تاجداران سرجمله جمله شهریاران
خاقان جهان ملک معظم مطلق ملک الملوک عالم
صاحب جهت جلال وتمکین یعنی که جلال دولت ودین
تاج ملکان ابو المظفر زیبنده ملک هفت کشور
شروانشه آفتاب سایه کیخسرو کیقباد پایه

---

* پ : درستایش ابوالمظفر ، ت : درختم کتاب ودعا دولت سلطان سعید اختسان منوچهر ، ز : درمدح سلطان اختسان منوچهر ، ث : درمدح ملک شروانشاه ، ج : درمدح پادشاه مظفر فرماید ، چ : در مدح سلطان عادل ، ح : درمدح سلطان الاعظم اختسان منوچهر ، خ : ناخواناست ، د : دردعای خاقان اعظم اختسان بن منوچهر رحمة الله ، ر : در مدح شروانشاه اختسان بن منوچهر . ۱، ۲، ۳ : ر ۲، ۳، ۱. آ از : دانده ؛ پ : وپادشاهی . ب۲ خ : سردفتر . ب۳ ث ح : ملک ملوک . آ۴ جهت : ث - طرف ؛ زخ : و حذف شده . ب۴ د : ودولت ؛ خ : والدین . آ۵ تاج : ث - شاه ؛ پ : ابو مظفر . آ۶ ح : شیرانشه ، خ د : شاهنشه . ب۶ چ : وکیقباد ؛ ث : مایه .

3522
563

درجستن این متاع نغزم | یک موی نبود پای لغزم
من گفتم و دل جواب میداد | خاریدم و چشمه آب میداد
دخلی که ز عقل درج کردم | در زیور او بخرج کردم
این چار هزار بیت اکثر | شد گفته بچار ماه کمتر
گر شغل دگر حرام بودی | در چارده شب تمام بودی
بر جلوه این عروس آزاد | آباد بر آنکه گوید آباد
کار استه شد به بهترین حال | در سلخ رجب به ثی و فی دال
تاریخ عیان که داشت با خود | هشتاد و چهار بعد پانصد
پرداختمش بنغز کاری | و انداختمش بدین عماری
تا کس نبرد بسوی او راه | الّا نظر مبارک شاه

آ۸۸ ث : آن . ب۸۸ د : نبوده . آ۸۹ چ ح ر : می گفتم . ب۸۹ ج : خاریدن ، خ : خارید ؛ ث : و حذف شده ؛ ز د : چشم .

آ۹۰ دخلی : ب ت ز ح - دری ؛ خ : بعقل . ۹۱ پ : حذف شده

آ۹۱ ب ج چ خ : واکثر . آ۹۱ شد گفته بچار : ت خ د - گفتم بچهار ؛ چ : کمتر

آ۹۳ بر : ج چ - در ؛ پ : برخلوة ؛ آزاد : پ د - آباد ، خ : دلشاد

ب۹۳ ر : آبادتر . آ۹۴ ر : آراسته . ب۹۴ د : به حذف شده ؛ به ثی خ : به بی وثی ؛ ح : و حذف شده . ب۹۵ بعد پانصد : پ ث ج خ د - بود و پانصد .

آ۹۶ پرداختمش : ب ت ز - پرداختم این ، پ : پرداختیش ب۹۶ ج : واندختمش ؛ ب ج چ خ د : درین ، پ : براین ، ث : درآن ، ح : بران .

3522

566

از توعمل سخن گزاری از بنده دعا زبخت یاری
چون دل دهی جگر شنیدم دل سوختم وجگر دریدم
درجستن گوهر ایستادم کان کندم وکیمیا گشادم
راهی طلبید طبع کوتاه کاندیشه بداز درازی راه
کوته تر از این نبود راهی چابکتر از این بهانه گاهی
بحریست سبک ولی رونده ماهیش نه مرده بلکه زنده
بسیارسخن بدین حلاوت گویند و ندارد این طراوت
زین بحر ضمیر هیچ غواص بر نارد گوهری چنین خاص
هربیتی ازاو چورشته در ازعیب تهی واز هنر پر

آ۷۹ ب ت زخ : سخن عمل . ب۷۹ ج : وز ؛ دعا : خ-وعار ؛
ج : و بختیاری ، خ : بختیاری آ۸۰ د : وجگر ؛ خ : چودل ؛
ب۸۰ خ ر : دوختم . ب۸۱ پ د : جان . ب۸۲ بداز : پ-بران ؛
درازی : ز- بدان درآوری .
ب۸۳ چ : کشاده گاهی ، ر : میانه گاهی .
آ۸۴ ز : دونده . ب۸۴ ماهیش : خ-چاهیست ، د : ماهیست
ب۸۵ چ ح : گفتند ؛ ز : و-حذف شده .
آ۸۶ زین : ث ج خ- از ؛ ضمیر : ب ت ز- همیشه .
ب۸۶ خ : بر ناورد . آ۸۷ ب ت ز ث ح : بیت ؛ پ : چوحذف شده ؛
رشته : پ ث-خوشه ، خ ر : رسته . ب۸۷ پر : ب- در .

3522

565

هرجاکه بدست عشق خوانیست | این قصه براو نمک فشانیست
گرچه نمک تمام دارد | برسفره کباب خام دارد
چون سفتهٔ خارش تو گردد | پخته بگزارش تو گردد
زیبا روئی بدین نکوئی | وانگاه بدین برهنه روئی
۷۵ کس درنه بقدر اوفشاندست | زین روی برهنه روی ماندست
جانست وچوکس بجان نکوشد | پیراهن عاریت نپوشد
پیرایه جان زجان توانساخت | کس جان عزیز را نینداخت
جان بخش جهانیان دم تست | این جان عزیز محرم تست

آ۷۱ پ : عشق حذف شده ؛ ح خ : جانیست . ب۷۱ ز چ : بدو .
آ۷۲ گرچه : ب ت ز ح ـ هرچند .
۷۳ ، ۷۴ : ج ۷۴ ، ۷۳ . ۷۳ ب : حذف شده . آ۷۳ پ : چون سفره بخارش توافکند . ب۷۳ پخته : ت ـ سفته ، خ د : بختش ؛ گردد : پ ـ افکند . ب۷۴ ب ت ز ح خ : انگاه ؛ پ : براین ؛ ت : خوئی . آ۷۵ کس در : پ ـ این زر ؛ چ : فشاند ، خ : فتادست . ب۷۵ ت : زان ؛ چ : ماند ، خ : برهنه اوفتادست .
۷۶ ، ۷۷ ح : حذف شده . آ۷۶ ب پ ت ز ث خ د : و حذف شده ؛ چ : چو حذف شده ؛ ج : بجان چوکس ؛ چ : کسی ؛ پ ث د : بکوشد ، چ : نجوشد . ب۷۶ چ : عافیت . آ۷۷ پ : رمان .
ب۷۸ چ ر : وین ؛ ح : جام .

3622
546

این بود کز ابتدای حالت کس گرد نگشتش از ملالت
گوینده ز نظم او پر افشاند تا این غایت نگفته زان ماند
چون شاه جهان همی کند باز کاین نامه بنام من بپرداز
با اینهمه تنگی مسافت آنجا ش رسانم از لطافت
کز خواندن او بحضرت شاه ریزد گهر نسفته بر راه
خواننده اش اگر فسرده باشد عاشق شود ار نمرده باشد
باز آن خلف خلیفه زاده کاین گنج بدوست درگشاده
یکدانهٔ اولین فتوحم یک لالهٔ آخرین صبوحم
گفت ای سخن تو همسر من یعنی لقبش برادر من
در گفتن قصّهٔ چنین چست اندیشهٔ نظم را مکن سست

آ۶۱ پ : اگر ابتدای ، ب ز : ز ابتدای . آ۶۱ کس : پ ـ چون ؛ ث : نگرد ؛ ب ز : نگشت ، پ : نگردش . آ۶۲ ب پ زخ : گویندهٔ نظم . ب۶۲ ث : ناگفته ؛ ج خ : زو .

آ۶۳ ب ت ز ث ج : چون شاه جهانیان کند ناز ، ر : بمن کند باز . ب۶۳ نامه : خ د ـ قصّه .

آ۶۵ د : آن . ب۶۵ پ ث : در راه . آ۶۶ پ : اگر حذف شده ، ث خ : ار . ب۶۶ ج : بود . ب۶۷ پ ث ج : سرگشاده . ب۶۸ ب ت زخ : نالهٔ ؛ خ : وآخرین . آ۶۹ ای : خ د ـ این ؛ ح : هم بر من ب۶۹ ح : لغتش . آ۷۰ پ : در گفتن قصه اش همه سخست .

3522

567

این آیت اگرچه هست مشهور — تفسیر نشاط هست ازو دور
افزار سخن نشاط و ناز است — زین هر دو سخن بهانه ساز است
بر شیفتگی و بند و زنجیر — باشد سخن برهنه دلگیر
و آرایش کردنی زحد بیش — رخسارهٔ قصه را کند ریش
در مرحلهٔ که ره ندانم — پیداست که نکته چند رانم
نه باغ و نه بزم شهریاری — نه رود و نه می نه کامکاری
برخشکی ریگ و سختی کوه — تا چند سخن رود در اندوه
باید سخن از نشاط سازی — تا بیت کند بقصه بازی

ب۵۳ د : تغییر ؛ هست : ث خ د- از و بود ، ج ح : نیست ؛ از و : پ-ا ، ح : از . آ۵۴ افزار : ب ح - افراز ، پ در روتوکپیه خوانا نیست ، ث : افسانه ، ج خ : افسار ؛ نازاست : ث - بازیست . ب۵۴ پ : این ؛ ث : سازیست . آ۵۵ بر : ج - با ؛ ز ج د : و بند زنجیر . ب۵۵ برهنه : ب ت ز ح - بهانه ، خ د : دراز ۵۶ در : حذف شده . آ۵۶ وآرایش : ج - واراسته ؛ ث ج : کردن ب۵۶ کند ریش : پ - بداندیش . ب۵۷ نکته چند : ب ت ز ث ج ح - چند نکته ، چ : اسب چند ، ح : چند اسب . آ۵۸ ونه : چ - نه . ب۵۸ چ : نه رود وسرود کامکاری ؛ ونه : پ - نه . آ۵۹ ریگ : ث - رود . ب۵۹ پ ث ج : رود سخن . آ۶۰ ماند ، د : باشد ؛ سازی : ح و بازی . ب۶۰ پ : تاریت ، ح د : تا ثبت ؛ ح : سازی .

3522
548

خسرو شیرین چو یاد کردی | چندین دل خلق شاد کردی
لیلی مجنون ببایدت گفت | تا گوهر قیمتی شود جفت
این نامه نغز گفته بهتر | طاووس جوانه جفته بهتر
خاصه ملکی چو شاه شروان | شروان چه که شهریار ایران
نعمت ده و پایگاه سازست | سر برزکن و سخن نوازست
این نامه بنامه از تو درخواست | بنشین و طراز نامه کن راست
گفتم سخن تو هست برجای | ای آینه روی آهنین رای
لیکن چه کنم هوا دورنگست | اندیشه فراخ و سینه تنگست
دهلیز فسانه چون بود تنگ | گردد سخن ازشد آمدن لنگ
میدان سخن فراخ باید | تا طبع سواریی نماید

آ۴۳ ح : چون خسرو شیرین . آ۴۵ ث : آن . ب۴۵ ج د : خفته . ب۴۶ چه : ح خ ـ نه . آ۴۷ ح : و حذف شده ؛ پ : سازد ، ز چ ح : سازت . ب۴۷ سر برزکن : ج ـ انعام کن ، پ : سر برکن ، د ر : سرسبز کن ؛ ز ث ح خ : و حذف شده ؛ سخن : پ ـ سخت را ؛ پ : نوازد ، ز چ ح : نوازت .

۴۸ پ : حذف شده . آ۴۸ ب ت ز د : بنام ؛ خ : از حذف شده . ب۴۸ ب ت ز ث د : منشین ؛ ب ت ز ث چ خ د : خامه . آ۴۹ ج : نیست . ب۴۹ ز : وآهنین ؛ ت ز خ د : پای . ب۵۰ پ : کاندیشه سینه هردو تنگست ؛ ب ت ز خ د : کاندیشه . ب۵۱ ب ت ج : تنگ .

3522

569

۳۵ آن کز نسب بلند زاید | اورا سخن بلند باید
چون حلقه شاه یافت گوشم | از دل بدماغ رفت هوشم
نه زهره که سر ز خط بتابم | نه دیده که ره بگنج یابم
سرگشته شدم دران خجالت | از سستی عمر و ضعف حالت
کس محرم نه که راز گویم | وین قصه بشرح باز گویم
۴۰ فرزند محمد نظامی | آن بر دل من چو جان گرامی
این نسخه چو دل نهاد بر دست | در پهلوی من چو سایه بنشست*
داد از سر مهر پای من بوس | کانی آنکه بر آسمان زدی کوس

ب۳۵ اورا : چ-آواز ؛ ج : سخنی . ب۳۶ خ د : جوشم .
۳۷ پ ح :حذف شده . آ۳۷ ج چ د : نی ؛ ب: بخارم . ب۳۷ د : نی
آ۳۸ دران : پ-بدان ،ج:ازان ،ح : نه از ، د : درین . ب۳۸ سستی: دیشیشهٔ
خ د : آلت . آ۳۹ کس محرم نه : خ-محرم نه بدم ؛ نه : ح-نی؛ پ :گوید
ب۳۹ پ خ د : وان ؛ پ : شرح بقصه .
۴۰ خ د : حذف شده ب۴۰ آن : پ-او ، ج :ای .
آ۴۱ ث خ : آن ؛ چ : چو اوفتاد دردست ؛ نهاد : ج-نهاده ،
ح :حذف شده ؛ ح : آفتاب در دست . آ۴۱ من : پ-دل؛ سایه:
پ-شاه ،ح:شاه . * چ افزوده :
از مهر رخش بتاب بودم همسایه آفتاب بودم . آ۴۲ مهر:
پ-عهد . ب۴۲ چ ر : زدی برآسمان ؛ ب ت ز : بآسمان ،پ : براسما

3522

چون لیلی بکر اگر توانی | بکری دو سه درسخن نشانی
تاخوانم وگویم این شکربین | جنبانم سر که تاج سربین
بالای هزار عشق نامه | آراسته شد بنوک خامه
شاه همه نامه‌هاست این حرف | شاید که دراو سخن کنی صرف
۳۰ در زیور پارسی و تازی | این تازه عروس را طرازی
دانی که من آن سخن‌شناسم | کابیات نو از کهن شناسم
تا ده دهی غرایبت هست | ده پنج زنی رهاکن از دست
بنگر که ز حقه تفکر | در مرسله که می‌کشی در
ترکی صفت وفای ما نیست | ترکانه سخن سزای ما نیست

آ۲۶ د : تو آنی . ب۲۶ پ : فشانی ، ح : برانی . آ۲۷ پ : آن
۲۸ ح : حذف شده .
ب۲۸ ج : پرداخته شد ، ر : آراسته کن . ۲۹ ح : حذف شده.
آ۲۹ ر : حرفهاست . ب۲۹ ج : سخن دروکنی ، چ ر : دروکنی سخن
ب۳۰ چ : نوازی .
آ۳۱ ج : این . ب۳۱ پ ح : تو .
۳۲ پ ث : حذف شده . آ۳۲ ح : با ؛ ز : دهنی ؛ خ : و نخواست،
د : و نخابتت . ب۳۲ خ د : زدن . آ۳۳ ح : زحلقه . ب۳۳ پ :
میکشد . ۳۴ ت : حذف شده . آ۳۴ ب ز : ترکانه ؛ ج چ ح : صفتی؛
خ د : قبای . ب۳۴ سخن : ب پ ز چ د- صفت .

3522

551

من قرعه زنان بآنچنان فال واختر بگذشتن اندران حال
مقبل که برد چنان برد رنج دولت که دهد چنان دهد گنج
درحال رسید قاصد از راه آورد مثال حضرت شاه
بنوشته بخط خوب خویشم ده پانزده سطر نغز بیشم
هرحرفی از او شگفته باغی افروخته تر ز شب چراغی
کای محرم حلقهٔ غلامی جادو سخن جهان نظامی
از چاشنی دم سحرخیز سحری دگر از سخن برانگیز
در لافگه شگفت کاری بنمای فصاحتی که داری
خواهم که بیاد عشق مجنون رانی سخنی چو در مکنون

آ۱۷ زنان : ب ت ز ـ زدم ؛ ب پ ت ز خ د : بدآنچنان ، ج : بر این چنین ، ح : چنان بدان ؛ ب ز : حال . ب۱۷ ب ت ز : بگذشت . آ۱۸ ب ز ث ج ح خ : که بود ؛ ج : چنین . ب۱۸ ج خ : چنین . ب۱۹ پ ث ج چ خ د : وآورد ؛ مثال : ح ـ پیام . آ۲۰ خوب : ح ـ نغز . ب۲۰ سطر : پ ـ شرط . آ۲۱ ب ت ج خ د : حرف . ب۲۱ پ خ : افروخته نورشب چراغی ؛ ج : وافروخته تر ، ح : افروخته بر آ۲۲ خ : کان . ب۲۲ ب ز ج : جادوی . آ۲۳ از : ج ـ در ؛ چاشنی : پ خاموشی ؛ د : غم . ب۲۳ پ : سحر ؛ از : پ ـ آن . آ۲۴ د : لافگری ؛ شگفت کاری : ج ـ سخن گذاری ، خ : شگرف کاری . ب۲۴ خ د : بضاعتی . آ۲۵ ب ت ز : خواهم که کنون بیاد مجنون .

ب۲۵ رانی : ب ـ رانم ، د : گویی

3522

552

درخا طرم اینکه وقت کار است | کا قبال رفیق و بخت یار است
تا کی قفس تهی گزینم | وز مشغل جهان تهی نشینم
دوران که نشاط فربهی کرد | پهلو ز تهی روان تهی کرد
سگ را که تهی بود تهی گاه | نانی نرسد تهی در این راه
برساز جهان نوا توان ساخت | کانراست جهان که با جهان ساخت
گردن بهوا کسی فرازد | کو با همه چون هوا بسازد
چون آینه هرکجا که باشد | جنسی بدروغ برتراشد
هر طبع که او خلاف جویست | چون پردهٔ کج خلاف گویست
هان دولت اگر بزرگواری | کردی زمن التماس کاری

آ۸ ث : آنکه . آ۹ پ : باکی ؛ در : نفس ؛ ب۹ وز : د- در . آ۱۰ کرد : پ- بود ، خ : داشت . ب۱۰ پهلو : پ- خوانانیست ؛ زتهی : پ- تهی ؛ کرد : پ- بود ، خ : داشت . ۱۱ پ : حذف شده . ۱۱ ، ۱۲ ، ۱۳ ، ۱۴ ، ۱۵ ، ۱۶ خ : حذف شده . آ۱۱ ح : شبنکاه .

ب۱۱ ح : پایی برسد ؛ ب ز : بدین ، ح : برین .

آ۱۲ پ : یافت . ب۱۲ کانراست جهان که : ج- کان نیست کسی که .

آ۱۳ بهوا : ح د- بجهان .

ب۱۳ هوا : ب- جهان .

ب۱۴ د : چیزی ؛ پ : ز دروغ .

ب۱۵ کج : ب ز- او . ب۱۶ پ ح : التماس داری .

3522
553

درسبب نظم کتاب *

روزی بمبارکی وشادی بودم بنشاط کیقبادی
ابروی هلالیم گشاده دیوان نظامیم نهاده
آیینهٔ بخت پیش رویم اقبال بشانه کرده مویم
صبح ازگل سرخ دسته میکرد روزم بنفس خجسته میکرد
پروانهٔ دل چراغ بردست من بلبل باغ وباغ سرمست
بر اوج سخن علم کشیده در درج هنر قلم کشیده
منقار قلم بلعل سفتن درآج زبان بنکته گفتن

---

* پ : سرفصل حذف شده ، ت : درسبب نظم این کتاب ، ز: گفتار اندرسبب نظم کتاب وکیفیت حال ، چ : درسبب نظم کتاب فرماید، د: گفتار اندر دلایل قاطع و برهان ، ر : سبب نظم کتاب .

۳ب پ ث ج چ خ : واقبال . ۴آ میکرد : ر- بسته . ۴ب خجسته میکرد : ر- شده خجسته . ۵ د : حذف شده . ۵آ پ ث ج : دردست . ۵ب ز: و حذف شده ؛ پ ث چ ح : دردست ، ج خ : بردست . ۶ب دردرج هنر : ب ت ز- دّردهنم ، چ دردردهن ، ح : دردهن ، خ : دردرج دهن . ۷آ پ : منقاد علم .

۷ب درآج : د- دراوج ؛ بنکته : خ- بعقل .

3522
554

زانجاکه ضمیر تیز پی بود در دانه جمال خوشه کی بود
گیرم که ز دانه خوشه خیزد در قالب صورتش که ریزد
در پرده این خیال گردان آخر سببی است حال گردان
نزدیک تو آن سبب چه چیز است بنمای که این سخن عزیز است
داننده هر آن سبب که بیند داند که مسبّب آفریند
زنهار نظامیا در این سیر پابست مشو بدام این دیر*

آ۹۹ ر: وانجا؛ ر: زمین؛ تیز: پ ج د - نیک، ح: تیره دی، ر: بزیر
ب۹۹ پ: خیال. ۱۰۰، ۱۰۱ ح: حذف شده. آ۱۰۰ د: زخوشه دانه؛ خوشه: ج - دانه.
ب۱۰۰ که ریزد : خ - چه داند .
آ۱۰۱ پ ث : آن .
ب۱۰۱ حال : پ - حاک .
آ۱۰۲ ت : نزدیکتر از سبب.
ب۱۰۲ عزیز : د - غریب
آ۱۰۳ ز ح : دانند ؛ پ : بینند .
ب۱۰۳ مسبّب : پ - خدایش ، ح : مشقت .
آ۱۰۴ ح : نظامیان .
ب۱۰۴ ج : پابسته .
* ج افزوده :
زنهار نظامیا درین راه میدار زبان ز عیب کوتاه

3522

۲۵۳

گر در افق است و گر در اعلاست هر جا که رود بسوی بالاست
زانجا که جهان خرامی اوست بالائی او تمامی اوست
بالا طلبان که اوج جویند بالای فلک جز این نگویند
نز علم فلک گره گشائیست خود در همه علم رهنمائیست
گر مایه جویست و ریشه‌ئی از چار گهر در اوست چیزی
اما نتوان نهفت آن جست کین دانه در آب و خاک چون رست
گر دانه زمین بحد رساند بخشیدن صورتش چه داند

---

۹۲ - ۹۵ پ : حذف شده .
ب۹۲ هرجا که : ث چ-چندانکه . آ۹۳ ح : فراخی .
ب۹۳ بالائی او : ج-بالای فلک . ۹۴، ۹۵ : خ ۹۵، ۹۴ .
آ۹۴ ب ت ز چ خ : پویند . آ۹۵ نز : ب ت ز چ ح مدر ، ج خ : بر ؛ ج : نیست . ب۹۵ ج : نیست . آ۹۶ مایه : چ-زانکه؛ جویست : ب ت ز ح - دریست ، خ : درست ، د : جوست ؛ ور : ب ت ز ج ح د - گر ، پ خ : وگر ، چ : یا ؛ پ : پشیزیست . ب۹۶ از چار : پ کرحاك ؛ پ چیزیست .
۹۷ پ ج : حذف شده . آ۹۷ ح : بکفت ؛ چ : او ، ح : کان ؛ ح : چیست ب۹۷ ح : وین ؛ ح : زیست . آ۹۸ ب ت ز چ ح خ : در ؛ بحد : ب ت ز چ ح خ-مدد ، ث : بخود . ب۹۸ چه داند : چ-نداند

3522

556

گردنده فلک چوخط پرگار　　طیّاره نشد مگر بدین کار
تا مصعد خود شود شتابان　　ابری که بر آید از بیابان
از حد صعود بر نجوشد　　بر اوج صعود خود بکوشد
از دایره میل می پذیرد　　او نیز طواف دور گیرد
سر بر افق زمین نهاده　　بینیش چو خیمه ایستاده
دانی که بدایره است میلش　　تا در نگری بکوچ و خیلش
میلش بولایت محیط است　　هر جوهر فرد کو بسیط است
چندانکه همیرود در اوج است　　گردون که محیط هفت موج است

---

۸۴ - ۹۱ پ : حذف شده . ۸۴ ر : حذف شده .
۸۴ ج : بعد از بیت ۷۸ نوشته شده . آ۸۴ ح : کردانده ، د : کردیده ؛
فلک : ج-هفت ؛ ج : چو حذف شده . ب۸۴ ح : طیار ؛ ج چ :
درین ؛ ب : خار ، ز : جار . آ۸۵ چ ح : ابری . ب۸۵ تا : ث
ح-با ، ج : بی ؛ ج : مقعد . آ۸۶ د : صعید ؛ ح : خو . آ۸۷ دور :
ت ج ر- دیر ، خ : کار .
آ۸۹ ز ث خ د : و حذف شده .
آ۹۰ ز : فوط ؛ کو : ت-اکر ،
ج : کز ، د : کان .
آ۹۱ ج : رودهی

3522
557

جوئی که درین گل خرابست | خاریدهٔ باد و خاک و آبست
از کوی زمین چو بگذری باز | ابر و فلک است در تک و تاز
هریک بمثابه دگر شرط | افتاده چو شکل گوی در خرط
این شکل کری نه در زمین است | هر خط که بگرد او چنین است
هر دود کزین مغاک خیزد | تا یک دو سه نیزه برستیزد
وآنگه بطریق میل ناکی | گردد بطواف دیر خاکی

---

۷۸ - ۸۳ پ : حذف شده .

۷۸ - ۸۴ ج : بعد از بیت ۹۳ نوشته شده .

آ۷۸ ث : جوفی که ، د : جوی که ، چ ح : حرفی که ، ر : جوئیکه .

ب۷۸ خاریده : ت-خاریدن ، ج:خارنده ، چ:جان بنده ؛ ث ح : خاک و باد ؛ باد : ج-چرخ ؛ خاک : ج-باد ، چ خ د: چرخ ، ر:چاک ؛ خ چ ر : و حذف شده . آ۸۰ ب ز : بمثاله ، ح :بمقالتی ، ر : بمیانه ، ج : بمثابتی ، د : بمثابت . ب۸۰ ح :افتاد ؛چوشکل: ث چ خ د-بشکل ، ج-چنانچه . ۸۱ ب :حذف شده . آ۸۱ ت ح : کژی ؛ نه : ت ز ج چ ح خ که . ب۸۱ خط : ت ز ح-لحظه ؛ح:که حذف شده ؛ ت ز :گیرد ، د : بگردد . آ۸۲ ج : این دود ؛ هر :خ چون ؛ خ : کزان . ب۸۲ ج ح : با ؛ ح : تیره ؛ چ : بر فروزد .

آ۸۳ ج ح : سیل . ب۸۳ ح : دهر .

3522

558

۷۰ تا چند زمین نهاد بودن سیلی خور خاک و باد بودن
چون باد دویدن از پی خاک مشغول شدن بخار و خاشاک
بادی که وکیل خرج خاکست فراش کریوه مغاکست
بستاند ازین بدان سپارد گه مایه برد گهی بیارد
چند انکه زمیست مرز بر مرز خاکیست نهاده درز بر درز
۷۵ گه زلزله گاه سیل خیزد زین ساید خاک و زان بریزد
چون زلزله ریزد آب ساید درزی ز خریطه وا گشاید
وان درز بصدمه های ایام وادی کدهٔ شود سرانجام

---

۷۰ - ۷۸ پ : حذف شده .
ب۷۰ خاک : ج-آب ؛ باد : ب ز-آب .
آ۷۱ ب ت ز چ ح خ : از پس . ب۷۱ ث د : بخاک .
آ۷۲ خرج : ب ج چ-چرخ ؛ ح : آب وخاکست . ب۷۲ کریوه : چ-بلندی ؛ چ د : ومغاکست .
آ۷۳ ث ج د : بدو ، خ : بآن . ب۷۳ چ : سایه ؛ ب ت ز : دهد . آ۷۴ ز چ د : زمینست ؛ ج : طرز بر طرز .
ب۷۴ ج : در درز . ۷۵ ح : حذف شده . ب۷۵ د : سایده ؛ ز : وحذف شده . آ۷۶ ج : سلسله ، چ : زلزله را در آب ؛ ج : خیزد ؛ ب ت ح : شاید . آ۷۷ ب ت ز چ ح : بضربهای .
ب۷۷ ح : وادی کرمی ؛ پ : شده ، ز : شد ؛ ز : سریر انجام .

3522
559

گرحکم طبایع است بگذار کو نیز رسد بآخر کار
بیرون تر ازین حواله گاهیست کانجا بطریق عجز راهیست
زان پرده نسیم ده نفس را کو پردهٔ کژ نداد کس را
این هفت فلک بپرده سازی هست ازجهت خیال بازی
۶۵ زین پرده ترانه ساخت نتوان کین پرده بخود شناخت نتوان
گر پرده شناس ازین قیاسی هم پردهٔ خود نمی شناسی
گر باربدی بلحن و آواز بی پرده مزن دمی درین ساز
با پرده دریدگان خود بین درخلوت هیچ پرده منشین
آن پرده طلب که چون نظامی معروف شوی به نیکنامی*

---

۶۱ - ۶۹ پ : حذف شده .
۶۲ ج د : کان ؛ نیز رسد : ج-هم برسد .
۶۳ چ : کانرا .
۶۵ ب ت ز : این ؛ ترانه ساخت : ب-ترا شناخت ، ز-ترا بساخت ؛ ت : تواند . ۶۷ بلحن : ح-بتلخی ؛ زث ح : و حذف شده . ۶۷ ج د : بدین ، ر : براین .
۶۸ با : ج-تو ؛ ج د : دیدگان ، ح : درندگان .
۶۸ خلوت : ح حلقهٔ ؛ ج : دیده .
۶۹ ز : زان . ۶۹ معروف : ج-مشهور . * ث : بعداز بیت ۶۹ سرفصل « حکایت » نوشته شده .

3522
560

پیرامن هرچه ناپدیدست جدول‌کش خودخطی‌کشیدست
وآن خط‌که ز اوج برگذشته عطفیست بمیل بازگشته
کاندیشه چوسر بخط رساند جز باز پس آمدن نداند
پرگار چو طوف ساز گردد درگام نخست باز گردد
این حلقه‌که گردخانه بستند از بهر چنین بهانه بستند
تا هرکه زحلقه بر کند سر سرگشته شود چوحلقه بردر
درسلسله فلک مزن دست کین سلسله راهم آخری هست

آ۵۴ پ : پیرامنش ارچه ؛ ناپدیدست : ب ت زح-آن پدیدست .
ب۵۴ د : دردامن عصمتش کشیدت ؛ پ : جدول‌کش حذف‌شده ،
ب ت زث : مندل‌کش ، ج : منزلکه ، خ : پندارکه ؛ خود: ب
پ ت ز ث چ خ-چون ج ح-آن .
۵۵ ب ت زح : حذف‌شده . آ۵۵ ج : آن ؛ ث ج چ خ :
که حذف‌شده ؛ پ : باوج ؛ پ : برگذشت ، خ : برگذشتم
ب۵۵ خ : بازگشتم .
آ۵۶ چ : خط بسر . آ۵۷ ب ز : طرف ، پ ث ح : طوق .
ب۵۷ پ : ور ، ب ز ث چ ح خ : بر ؛ گام : ب ت ز-کار ، چ-جای ؛
نخست : پ-تجسته . آ۵۸ ث : آن ؛ گردخانه : پ-کردکار ؛ ج : خانه
۵۹ ح : حذف‌شده . آ۵۹ پ : با ؛ زحلقه : ت-چوحلقه ، ث : زخانه .
ب۵۹ سرگشته : پ-برحلقه ، ج : درحلقه ؛ ج د : بود ؛ ت : بر حذف‌شده.

3522
561

هرچ آن نظری در او توان بست　　پوشیده خزانهٔ در او هست
آن کن که کلید آن خزینه　　پولاد بود نه آبگینه
تا چون بخزینه در شتابی　　شربت طلبی نه زهر یابی
دانی که خزینهای چالاک　　خالی نبود ز زهر و تریاک
موسی بخزانها گهر داشت　　قارون هم از آن خزانه برداشت
لیکن چو خلاف در میان بود　　این منفعت آن هلاک جان بود

آ۴۸ چ : آن حذف شده ؛ پ د : درآن ، چ : برو . ب۴۸ ث : در و خزانهٔ ، خ : در و خزینهٔ ؛ پ چ ر : خزینهٔ ؛ پ ج ر : درآن
آ۴۹ آن کن که : پ-کر را که ، ج : لیکن که ؛ پ : این .
ب۴۹ بود : چ کنی . آ۵۰ د : بخزانه ؛ چ : در حذف شده.
ب۵۰ نه : ج-و . ۵۱ ر : حذف شده .
آ۵۱ ب ت زح : خزانهای .
۵۲ ر : حذف شده .
آ۵۲ بخزانها : پ ث-که خزینها ، ج د : که خزینهای دُر ، چ خ : بخزینها ؛ پ : در کپیه این نسخه دو کلمهٔ آخر ناخواناست .
ب۵۲ خ : خزانه حذف شده . ، ب پ ت ث ج د چ : خزینه.
۵۳ ر : حذف شده .
آ۵۳ پ : درجهان ؛ بود : ر-تافت
ب۵۳ این : ث-آن ؛ منفعت : ج-مختلف ؛ آن : ث-این ؛ بود : ر-یافت

3522

562

گر داند کس که چون جهان کرد | ممکن که تواند آنچنان کرد
چون وضع جهان زما محالست | چونیش برون ترا زخیالست
در پردهٔ راز آسمانی | سریست زچشم ما نهانی
چند انکه جنیبه رانم آنجا | پی برد نمی توانم آنجا
۴۵ در تخته هیکل رقومی | خواندم همه نسخه نجومی
برهرچه ازآن برون کشیدم | آرام گهی درون ندیدم
دانم که هرآنچه ساز کردند | بر تعبیه ایش باز کردند

---

۴۱ ث : حذف شده . آ۴۲ خ : یمکن ؛ ج د : ممکن نبود که آن توان کرد
آ۴۲ زما : پ-بما ، ج:زنا ، چ:ره ؛ پ : محالیست .
ب۴۲ ب : گر هست جزاین ترا خیالست ، ت : گرهست ترا
ازان خیالست ، ز : گر فکر کنی دران خیالست ، ح : خوبیش فزونتر
ازجمالست ؛ پ : خوبیش ؛ پ : ازخیالیست . آ۴۴ پ ج : راندم ؛
ث چ : اینجا . ب۴۴ د : بی ؛ ب ز : برده ، چ د : پرده ؛ ث چ :
اینجا . آ۴۵ خ : بر ؛ ب ت ز ح خ : هیکل تخته ، چ : هیکل این تخته
آ۴۵ چ : خوانم ؛ پ ت خ د : نسخت .
آ۴۶ بر : ج پ-از ، ث : ازو ؛ ج : کشیده .
ب۴۶ پ : آرام کنی ، ج : آهستکی درآن ؛ ب ت ث چ ح د : درو ،
پ : درآن ؛ ج : ندیده . آ۴۷ پ : باز . ب۴۷ بر : پ-بی ،
ج : در ؛ تعبیه ایش : ح-کام نخست .

3522
563

بنگرکه زخود چگونه برخاست وان وضع بخود چگونه شد راست
تا برتو بقطع لازم آید کان از دگری ملازم آید
چون رسم حواله شد برسام رستی تو زجهل و من زدشنام
هرنقش بدیع کایدت پیش جز مبدع او در او میندیش
۳۵ زین هفت پرند پرنیان رنگ گو پای برون نهی خوری سنگ
پنداشتی این پرند پوشی معلوم تو گردد ار بکوشی
سر رشته راز آفرینش دیدن نتوان بچشم بینش
این رشته قضا نه آنچنان تافت کورا سر رشته و اتوان یافت
سر رشته قدرت خدائی برکس نکند گره گشائی
۴۰ عاجز همه عاقلان و شیدا کین رقعه چگونه کرد پیدا

آ۳۱ ح : منگر ؛ چ ح : بخود . ب۳۱ د : وین ؛ وضع بخود : ب ت ز- موضع خود ، خ : موضع کژ ؛ شد راست : ج- اراست . آ۳۲ تابرتو : ح- امر تو . ب۳۳ ز : وحذف شده ؛ ث : و ما . ب۳۴ دراو : خ- در ، د : ازاو ؛ چ : میندیش . ۳۵ پ : حذف شده . ۳۶ پ : حذف شده . ب۳۶ ح : نپوشی . ۳۷ پ : حذف شده . ب۳۷ ج : نتوان دیدن ؛ ح : بتوان ؛ بچشم : ب ت ز- براه . آ۳۸ ز : رشته وخانه آنچنان ؛ ب ث خ : بافت ، پ ت ج : بافت ، د : یافت . ب۳۸ ب ت ز ث ح : کانرا ؛ ز : ناتوان ، ث : می توان ، ج : واحذف شده ؛ ب پ ج : مافت . ۳۹ پ : حذف شده . آ۴۰ همه : ب ت زح- شده ؛ ب پ ت ز ث ج چ ح : وحذف شده . ب۴۰ د : بقعه ؛ پ ج د : گشت پیدا

3522
564

کاین کار وکیائی از پی چیست | او کیست کیای کار او کیست
هر خط که برین ورق کشیدست | شک نیست در آنکه آفریدست
بر هرچه نشانه طراز یست | ترتیب گواه کارساز یست
سوگند دهم بدان خدایت | کین نکته بدوست رهنمایت
کان آینه در جهان که دیدست | کاول نه بصیقلی رسیدست
بی صیقلی آینه محال است | هر دم که جز این زنی وبال است
در هرچه نظر کنی بتحقیق | آراسته کن نظر بتوفیق
منگر که چگونه آفریده است | کان دیده وری ورای دیده است

---

۲۳ پ ح : حذف شده . آ۲۳ ب ز ج : و حذف شده .
ب۲۳ ث خ : وکیای ؛ ج : کیاو . ۲۴ ح : حذف شده .
آ۲۴ ب ت ز : درین ؛ خ : کشیده . ب۲۴ ج : افسون دلی برو دمیدست ؛ خ : آفریده .
۲۵ - ۳۹ پ : حذف شده . آ۲۵ چ ح : طرازست .
ب۲۵ چ ح : کارسازست .
ب۲۶ ب ت ز : نقطه .
آ۲۷ ث د : کاییئه ، ج چ : کاییئهٔ ؛ ث د : درین .
ب۲۷ رسیداست : ث ـ ز دودهست .
آ۲۸ ح : صیقل . ب۲۸ ت : خیالست . آ۲۹ ج چ : هرکه .
ب۲۹ ب ت : آراستهٔ نظر ، ز : کاراستهٔ نظر . آ۳۰ چ ح د : بنگر ب۳۰ چ : دیده درو .

3522
565

بر طبل تهی مزن جرس را | بیکار مدان نوای کس را
هر ذره که هست اگر غبار ست | در پرده مملکت بکار ست
این هفت حصار برکشیده | بر هزل نباشد آفریده
وین هفت رواق زیر پرده | آخر بگزاف نیست کرده
کار من و تو بدین درازی | کوتاه کنم که نیست بازی
دیباچه ما که در نورد است | نز بهر هوی و خواب و خورد است
از خواب و خورش به ار بتابی | کین در همه گاو و خر بیابی
زان مایه که طبعها سرشتند | ما را ورقی دگر نوشتند
تا در نگریم و راز جوئیم | سررشته کار باز جوئیم
بینیم زمین و آسمان را | جوئیم یکایک این و آن را

آ۱۳ بر : پ-بی ، ج : ای . آ۱۴ ح خ : غبارست . ب۱۴ ح خ : بکارست ، د : ملکت .

آ۱۶ ب ت زث : این هفت رواق تیز (ث : دیر) کرده . ب۱۶ آخر : خ-دانی . آ۱۷ خ : درین . آ۱۸ پ : هرکه . ب۱۸ ح : بی بهر ؛ ب پ ت زث ج چ خ : هوای خواب . آ۱۹ پ چ د : ثمر نیابی ؛ ح : بیابی ، خ : نتابی . ب۱۹ خ : کان ؛ ح : خر .

۲۰ - ۲۹ : پ ۳۴ ، ۳۸ ، ۲۰ ، ۲۱ ، ۲۲ ، ۲۴ ، ۴۰ ، ۴۱ ، ۴۲ ، ۴۳ .

ب۲۰ پ : با ماه رخی دگر سرشتند ؛ ما را : چ-با او ؛ ب ز چ د : ورق

آ۲۱ پ : ما ؛ خ : گوئیم . ب۲۱ ت : گوئیم .

3522

566

دادن همه را ببخشش عام وامی وحلال کردن آن وام
پرسیدن هرکه درجهان هست کز فاقه روزگار چون رست
گفتن سخنی که کار بندد زان قطره چو غنچه باز خندد
من کین شکرم درآستین است ریزم که حریف نازنین است
برجمله جهان فشانم این نوش فرزند عزیز خود کند گوش
من برهمه تن شوم غداساز خود قسم جگر بدو رسد باز*
ای ناظر نقش آفرینش بردار خلل ز راه بینش
در راه تو هرکرا وجودیست مشغول پرستش وسجودیست

---

۵ د : حذف شده . آ۵ پ : دادی ؛ پ : همه ؛ پ : را ببخشش حذف شده . ب۵ پ : حلاح ؛ ج : کرده ؛ ت ز ث ح خ : آن حذف شده ، ت : از . ۶ د : حذف شده . آ۶ پ : پرسیدکه ؛ پ خ : درجهانست . ب۶ کز فاقه : پ از آفت ؛ پ : جست ۷۰ ، ۸ د : حذف شده آ۷ پ : گفتن بسخن که بار بندند ؛ ز : گفتی ؛ ج : بسخن ، ث : بسخن ؛ ث ج : بندند . ب۷ زان : چ وز ؛ قطره : ح کریه ؛ پ ث ج : خندند آ۸ ت : کان ، ح : ابن . آ۹ ث : فروشم ب۹ ب زح : کنم ؛ ب ت زث : نوش . آ۱۰ چ : برمن همه تن شده غدا ساز ؛ ح : غزا . ب۱۰ خود : پ چون ؛ رسد : چ دهد ؛ پ : ساز * درنسخهٔ ر بعدازبیت ۱۰ سرفصل «آغاز برهان» نوشته شده . آ۱۱ پ : از . ب۱۱ خلل : پ فلک . آ۱۲ ، ب۱۲ : ج ب۱۲ ، آ۱۲ آ۱۲ ب ت زح د : وجودست ب۱۲ ب ت ج خ : وحذف شده ؛ ب ت ح د : سجودست ، ز : وجودست

3522
567

فی الحکمه والموعظه *

در نوبت بار عام دادن — باید همه شهر جام دادن
فیاضه ابر جود گشتن — نیسان همه وجود گشتن
باریدن بیدریغ چون مل — خندیدن بی نقاب چون گل
هرجای چو آفتاب راندن — در راه ببدره زر فشاندن

---

* در نسخه های پ د ؛ سرفصل نوشته نشده . بیت های این فصل در ادامهٔ ابیات فصل سوم نوشته شده .

ز : گفتار اندر برهان قاطع ، ث : در برهان قاطع آفرینش ، ج : در نصیحت خلایق فرماید ، چ : گفتار در آفرینش عالم فرماید ، ح : در برهان قاطع ، خ : دراین نسخه جای سرفصل خالی مانده و سرفصل نوشته نشده ،، ر : برهان قاطع در حدوث آفرینش .

۱ د : حذف شده . آ۱ پ : با

۲ پ د : حذف شده . ب۲ ح : بنیان ، ر : ریحان

۳ د : حذف شده .

آ۳ ج : نازیدن ؛ ب ت ز : گل ، پ : میغ . ب۳ ب ت ز ث : بی نفاق ؛ ب ت ز : مل ، پ : در روتوکپیه کلمهٔ آخر خوانا نیست .

۴ د : حذف شده . آ۴ ب پ ت ز چ ح خ : هرجاکه ؛ پ : راندی ب۴ پ : فشاندی

3522

568

یکعهد کن این دو بیوفا را | یکدست کن این چهار پا را
چون تربیت حیات کردی | حل همه مشکلات کردی
زان نافه بباد بخش طیبی | باشد که بما رسد نصیبی
زان لوح که خواندی ازبدایت | درخاطر ما فکن یک آیت
زان صرف که یافتیش بصرف | بر دفتر ما نویس یک حرف
بنمای بما که ماچه نامیم | وز بت گروبت شکن کدامیم
ای کار مرا تمامی از تو | نیروی دل نظامی از تو
زین دل بدعا قناعتی کن | وز بهر خدا شفاعتی کن
تا پرده بما فرو گذارند | وین پرده که هست برندارند

آ۵۹ ب زح : کنی ؛ ب زح : این حذف شده ؛ دو : ح-و .
ب۵۹ ب زح : کنی ؛ این : پ-دو ، زح : این حذف شده .
آ۶۱ بباد : پ-نامه‌بیار ، ج ح : بیا و ؛ پ ح : وبخش .
ب۶۲ ب ت زح : من ؛ خ : شکن . آ۶۳ پ : زان حرف که یافتست یک حرف ؛ چ خ : حرف ، ر : صرفه ؛ ح خ : بی حرف . ب۶۳ ر : در ؛ ب ت زح : من . ۶۴ ، ۶۵ ح : حذف شده . آ۶۴ ج : با . ب۶۴ ب ت ز : از . ب۶۵ پ : پروای .
۶۶ د : حذف شده . ج : بیت های ۶۶ و ۶۷ در اوّل فصل چهارم نوشته شده . ب۶۶ ب ت زح خ : از . ۶۷ د : حذف شده .
آ۶۷ پ : یا ؛ ر : ما ؛ ب ت زخ : گذارد . ب۶۷ ب ت زخ : برندارد

3622
569

وان کو کمر وفات بسته | برمنظرهٔ ابد نشسته
باغ ارم از امید و بیمت | جزیت ده نافه نسیمت
ای مصعد آسمان نوشته | چون گنج بخاک بازگشته
از سرعت آسمان خرامی | سری بگشای بر نظامی
۵۵ موقوف نقاب چند باشی | در برقع خواب چند باشی
برخیز و نقاب رخ برانداز | شاهی دو سه را برخ درانداز
این سفره زپشت بار برکش | وین پرده ز روی کار برکش
رنگ از دو سیه سفید بزدای | ضدی زچهار طبع بگشای

آ۵۱ پ : انکو . آ۵۲ پ ز : وحذف شده . ب۵۲ جزیت ده : پ-خرم زده، ح: حیرت زده ؛ ج ح : نامه . ۵۳ ج : حذف شده .
آ۵۳ ح : مصرع ؛ ب ت ز : نشسته . ب۵۳ ب : شسته ، ت ز : پسته . آ۵۴ پ : چنانی .
۵۵ پ : حذف شده .
آ۵۶ برخیز : پ-موقوف ؛ ب پ ز : و-حذف شده ؛ ب ت ز : بینداز . ب۵۶ ج : شاه ؛ پ : بینداز . آ۵۷ پ : زتست؛ برکش : پ-درکن ، چ : درکش ، ر: برگیر .
ب۵۷ وین : پ-این ، ج : دی ؛ پ ج : بروی ؛ چ : یار؛ برکش : پ-درکن ، ت زث ج چ خ درکش ، ر: برگیر . ۵۸ پ: حذف شده . ب۵۸ ث: بندی ، چ : صرفی ، ح : چندی ، خ : هندی؛ ج : بچهار .

3522

570

درخواستی آنچه بود کامت | درخواسته خاص شد بنامت
از قربت حضرت الهی | باز آمدی آنچنانکه خواهی
گلنار شگفته از جبینت | توقیع کرم در آستینت
آورده برات رستگاران | از بهر چو ما گناهکاران
ما را چه محل که چون تو شاهی | در سایه خود کند پناهی
زانجا که تو روشن آفتابی | بر ما نه شگفت اگر بتابی
دریای مروتست رأیت | خضرای نبوتست جایت
شد بی تو بخلق بر مروت | دربسته تر از در نبوت
هرکه از قدم تو سر کشیده | دولت قلمیش در کشیده

ب۴۲ پ : درخواست چو خواست ؛ خاص : چ د-خواست . آ۴۳ پ: در
آ۴۴ ج چ خ د : کل باز ، ر : گلزار ؛ ب پ ت ز : شگفت .
آ۴۵ د : آورد ؛ ح : برای ؛ ب ت زح : رستکانرا ، پ ج : رستکاری
ب۴۵ ج : با ؛ گناهکاران : ب ت زح-شکستکانرا ، پ: گناه کاری ،
ج: گناه داری ، خ: شکسته کاران . ب۴۶ کند : پ ح-دهد ، چ: کنی ،
د: دهی . ۴۷ : در نسخهٔ د از بیت ۴۷ تا بیت ۸ فصل چهارم حذف شده .
آ۴۷ ح : تو حذف شده ب۴۸ ح : بشگفت ؛ پ : بحواهی ، ح : نتابی . ۴۸ ث : حذف شده ب۴۸
خ: صحرای ؛ چ : فتوتست ، خ: نوبتست ، چ: مایه ات . ۴۹ ث حذف شده . آ۴۹ پ : بخلوت ؛ پ:
بر حذف شده ، ب ت زچ : در ب۴۹ ر : بر ؛ ب ت ز : بستهٔ ، پ: بسته سر ، ح: بسته شد:
ب ت ز : آن در . آ۵۰ پ : سرکشیدست . ب۵۰ پ : قدمیش درکشیدست ، چ: قلمش بسرکشیده

3522
571

رفتی زبساط هفت فرشی | تا طارم تنگبار عرشی
سبوح زنان عرش پایه | از نور تو کرده غسل سایه
از جمله عرش بر پریدی | هفتاد حجاب را دریدی
تنها شدی از گرانی رخت | هم تاج گذاشتی و هم تخت
باز ار جهت بهم شکستی | از زحمت فوق و تحت رستی
خرگاه برون زدی ز کونین | در گردک خاص قاب قوسین
هم حضرت ذوالجلال دیدی | هم سرّ کلام حق شنیدی
از غایت وهم و غور ادراک | هم دیدن و هم شنیدنت پاک

---

۳۴ ب ت زح : حذف شده . آ۳۴ چ : ببساط ؛ پ : کرسی .
ب۳۴ طارم : پ مارک ؛ تنگبار : پ ـسل رای ، ج ـتنگنای ، د ـ
پیشکاه . آ۳۵ چ : صبّوح ؛ ز : زبان . ب۳۵ ز : زنور ، خ : از
نور ؛ ج ح : کرده اند ، چ : کرد ؛ غسل : ج ح حذف شده ، پ ـحمل ،
خ ـوام ، ر ـعرش ؛ چ خ : مایه . آ۳۶ ث چ : حمله ؛ ج : بریده
ب۳۶ ب ت : بریدی ، ز : بدیدی ، ج : دریده . آ۳۷ خ : کرانه
ب۳۸ چ : ازتحت و زفوق باز رستی ؛ ث : وز ؛ پ ر : تحت
و فوق ؛ ج : سستی . ب۳۹ ث : بر ؛ گردک : پ چ ـخرکه ،
ث درکه ، ج ر : خیمه ، ح : برچشمه ، د : کردش ؛ د : وقوسین
آ۴۱ ب ت ز : غور و وهم ، ح : فهم و نور ، خ : غوروهم ؛
ب ت خ : و ادراک . ب۴۱ خ : دیده ؛ ج : شنیدن .

3522

572

۲۵ از سرخ وسپید دخل آن باغ بخش نظر تو مهر ما زاغ
بر طرّه هفت بام عالم نه طاس گذاشتی نه پرچم
هم پرچم چرخرا گسستی هم طاسک ماه را شکستی
طاوس پران چرخ اخضر هم بال فکنده با تو هم پر
جبریل ز همرهیت مانده الله معک ز دورخوانده
۳۰ میکائیلت نشانده بر پر آورده بخواجه تاش دیگر
اسرافیلت فتاده در پای هم نیم رهت بمانده برجای
رفرف که شده رفیق راهت برده بسریر سدره گاهت
چون از سر سدره برگذشتی اوراق حدوث در نوشتی

---

۲۵ پ : حذف شده . آ۲۵ از سرخ وسپید : چ-ازهرچه رسید ؛ ح : سفیده ؛ آن : د-این . ب۲۵ ث : بخشی ، چ : نقش ، د : بختش ؛ نظرتو : ث-بطریق . آ۲۶ بام : پ-تاج . ب۲۶ پ : نه حذف شده ، خ د : نی ؛ پ : طاسک ، ح : طاق ؛ پ : نگذاشتی . ب۲۷ پ چ : مهررا . ۲۸ پ خ : حذف شده . آ۲۸ د : زچرخ . ب۲۸ بال: د-بار ؛ با توهم : چ-بود وهم . ۲۹ خ : حذف شده . ب۲۹ چ ح د : ومعک آ۳۰ ر : بر سر . ب۳۰ پ ث ج د ر : و آورده . آ۳۱ ج : بر . ب۳۱ چ خ : درنیم ، ح : ازبیم ؛ پ : نیمه ؛ هم نیم رهت: ج-وز همرهیت . آ۳۲ رفرف : ز-برفرق ؛ ز : شد . آ۳۳ سر : د-حد ؛ بر : ح د-در . ب۳۳ چ : حدیث .

3522
573

امشب شب قدر تست بشتاب قدر شب قدر خویش دریاب
آرایش سرمدیست امشب معراج محمدیست امشب
ای دولت آن شباکه چون روز گشت از قدم تو عالم افروز
پرگار بخاک در کشیدی جدول بسپهر برکشیدی
برقی که براق بود نامش رفق روش تو کرد رامش
بر سفت چنان نسفته تختی طیاره شدی چو نیک بختی
زانجاکه چنان یک اسبه راندی دوران دو اسبه را بماندی
ربع فلک از چهار گوشه داده زدرت هزار خوشه

ب۱۷ ج د : و قدر خویش . ۱۸ ر : حذف شده .
آ۱۸ ح : کارایش . آ۱۹ چ ر : دولتی ؛ پ د : شبان ، چ ح خ ر : شبی ؛
پ : که حذف شده ؛ چون : ت ج - تا . ب۲۰ ج چ : ز سپهر
ب۲۱ پ : رفق حذف شده ؛ روش : ح - کرم ؛ ج : کرده
آ۲۲ ز : به ؛ پ ح : سقف ، ز چ : سفته ؛ چ :
نشان ؛ پ : بسته ، چ : نشسته ؛ د : بختی .
ب۲۲ چ : نظّاره ؛ پ چ : شده ؛ ب ت ز : بنیک بختی ،
ث : زنیک بختی .
آ۲۳ پ : چنا ؛ یک اسبه : ح - نسفته ؛ پ : اسب .
ب۲۳ پ : اسبرا . آ۲۴ ربع : ج - باغ . ب۲۴ پ : دارد ،
ج : زاده ؛ ج : ز در ؛ پ ج : توشه .

3522

جبریل رسیده طوق در دست کز بهر تو آسمان کمر بست
بر هفت فلک که حلقه بستند نظاره تست هرچه هستند
برخیز هلا نه وقت خوابست مه منتظر تو آفتاب بست
۱۰ در نسخ عطارد از حروفت منسوخ شد آیت وقوفت
زهره طبق نثار بر فرق تا نور تو کی بر آید از شرق
خورشید بصورت هلالی زحمت زره تو کرده خالی
مریخ زجملهٔ بتاقت موکب رو کمترین وشاقت
در آجهٔ مشتری بآن نور از چشم تو گفته چشم بد دور
۱۵ کیوان علم سیاه بر دوش در بندگی تو حلقه در گوش
در کوکبه چنین غلامان شرط است برون شدن خرامان

آ۷ ر : رسید ؛ ج : بردست . آ۸ که : چ-چو ، ر-دو . ب۹ ب ت : مه و آفتابست . آ۱۰ از : پ-آن . ب۱۰ ث : کسوفت ، ج : از وقوفت . ب۱۲ خ : ز در ؛ پ ث ح : کرد . آ۱۳ زجمله : پ-بخادم ، ث ج د-بحالش ، چ-بحالت ، ر-ملازم ؛ ج : براقت ، ح : بیاقت ب۱۳ موکب رو : پ-در مرکب ، ج-ازجان شده ، چ-مرکب زده ؛ ب پ ت زخ : وثاقت . ۱۴-۴۳ : در نسخهٔ پ-این بیت و در فصل دوم مابین بیت‌های ۲۷ و ۲۸ نوشته شده . آ۱۴ چ ح خ : دراعه ؛ پ ث ج خ در : بدان . ب۱۴ چشم : ث-روی ، ر-راه ؛ پ ج : گفت . ۱۵ چ : حذف شده . ب۱۵ ب پ ت زخ : بر بندگی . ۱۶ چ : حذف شده . ب۱۶ ح : شد .

3522

575

فی معراج رسول الله صلی الله علیه وسلم *

ای نقش تو معرج معانی — معراج تو نقل آسمانی
برهفت خزانه درگشاده — برچار گهر قدم نهاده
ازحوصله زمانه تنگ — بر فرق فلک زده شباهنگ
چون شب علم سیاه برداشت — شبرنگ تورقص راه برداشت
خلوتگه عرش گشت جایت — پرواز پری گرفت پایت
سر برزده از سرای فانی — بر اوج سرای امّ هانی

---

* پ : درمعراج محمد علیه السلم ، ت ث : فی معراج النبی صلی الله علیه وسلم ، ز : فی معراج النبی علیه الصلوة والسلم، ج : فی صفت معراج النبی علیه السلم ، چ : در معراج سید المرسلین علیه السلم ،ح : درمعراج رسول صلی الله علیه وآله وسلم ، خ : درصفت معراج حضرت النبی، د : درمعراج ، ر : معراج پیغمبر . آ۱ نقش تومعرج : پ۔نقش مفرح، ث ح: نقش معارج ، ج: نفس مفرح . ب۱ پ : قفل . ۲،۳: ح ۳، ۲ آ۲ بر : ر۔از ؛ پ ث ج چ در : خزینه. آ۳ از : ح۔ای ؛ ت ز: این زمانه ؛ چ : دلتنگ . ۴ ح : حذف شده. ب۴ پ : راه رقص . آ۵ ج : عیش ؛ ث : گشته. ب۵ پرواز پری : پ پرواز بوی ، ث: پرواز ثری، ج چ د: پروازگری ؛ ث: رایت ۶ پ : حذف شده آ۶ ج : برزدی . ب۶ ج : در.

3522

576

صدیق بصدق پیشوا بود　　فاروق ز فرق هم جدا بود
وان پیر خدائی خداترس　　با شیر خدای بود همدرس
هرچار زیک نورد بودند　　ریحان یک آبخورد بودند
زین چارخلیفه ملک شد راست　　خانه به چهارحد مهیاست
زامیزش این چهارگانه　　شد خوش نمک این چهارخانه
دین را که چهارساق دادی　　زینگونه چهارطاق دادی
چون ابروی خوب تو در آفاق　　هم جفت شد این چهار و هم طاق
از حلقه دست بند این فرش　　یک رقص تو تا کجاست تا عرش

ب۳۶ ب ت ز ث ح : بفرق . آ۳۷ خدائی : پ-خدا که بد ،
ز : خدای ، ر : حیائی ؛ ز : از خدا . ب۳۷ خ : بوده
آ۳۸ ز یک نورد : پ-چو نور دیده ؛ ز : نورده .
ب۳۸ پ : بیک ؛ پ ز : آبخورده ، ح : دیجان .
ب۴۰ ج : این-حذف شده . آ۴۱ دین را که : پ-زیرا که ،
ح : وین راه ؛ پ : داری .
ب۴۱ پ : داری . آ۴۲ ح : در-حذف شده .
ب۴۲ هم جفت شد این : پ-جفتند همین ؛ چهار : شجهان ؛
پ ز : و-حذف شده .
آ۴۳ ح : درحلقه .
ب۴۳ ب پ ت ز : از کجاست .

3522

577

طوف حرم تو سازد انجم　　در گشتن چرخ پی کند گم
آن کیست که بر بساط هستی　　با تو نکند چو خاک پستی*
اکسیر تو داده خاک را لون　　وز بهر تو آفریده شد کون
سر خیل توئی و جمله خیلند　　مقصود توئی همه طفیلند
سلطان سریر کاینانی　　شاهنشه کشور حیاتی
لشگر گه تو سپهر خضرا　　گیسوی تو چتر و غمزه طغرا
وین پنج نماز کاصل توبه است　　در نوبتی تو پنج نوبه است
در خانهٔ دین به پنج بنیاد　　بستی در صد هزار بیداد
وین خانه هفت سقف کرده　　بر چار خلیفه وقف کرده

---

* پ - در این نسخه بین بیت ۲۷ و ۲۸ بیت های ۱۴ تا ۴۳ فصل سوم نوشته شده .

۲۷ ج چ : حذف شده . آ۲۷ ب ت : طرف . ب۲۷ پ : جستن
آ۲۸ ج : چیست ؛ ت ث د : در . آ۲۹ داده خاک را : پ - خلق داده را . ب۲۹ ج د : از ؛ ب زح : مهر ؛ شد : پ - صد
ب۳۰ همه : ب ت - دگر . ب۳۱ پ : شایسته . آ۳۲ پ د : لشگرکش
ب۳۲ چتر : پ - جرع ، چ : چرخ ؛ ز : و - حذف شده . ۳۳ ب ت ز چ ح : حذف شده . آ۳۳ وین : پ - ان ، ج : وان ، د : این . ب۳۳ نوبتی : ج - بارکه ، د : نوبت ؛ د : به پنج . ۳۴ ج : تکرار شده . آ۳۴ ب ت : پنج و بنیاد . ۳۵ ، ۳۶ ، ۳۷ ، ۳۸ ، ۳۹ ، ۴۰ ، ۴۱ ، ۴۲ د : حذف شده . آ۳۵ وین : پ - در ؛ ب ز چ ح خ : بهفت .

3522

578

هرعقل که بی تو عقل برده — هرجان که نه زندهٔ تو مرده
ای کنیت و نام تو مؤید — بوالقاسم وانگهی محمد
عقل ارچه خلیفه شگرف است — بر لوح سخن تمام حرف است
هم مهر مؤیدی ندارد — تا دین محمدی ندارد
ای شاه مقربان درگاه — بزم تو ورای هفت خرگاه
صاحب طرف ولایت جود — مقصود جهان جهان مقصود
سرجوش خلاصهٔ معانی — سرچشمهٔ آب زندگانی
خاک تو ادیم روی آدم — نور تو چراغ هردو عالم
دوران که فرس نهاده تست — باهفت فرس پیاده تست
چرخ از پی سجده تو میتاخت — مغرب شدنی بهانه میساخت

---

۱۷ ب ز ح د : حذف شده . آ۱۷ پ : بوده . ب۱۷ نه زنده : پ-بمرده ؛ ر-نه مرده ؛ ت : بی تو . ۱۸ ، ۱۹ : د ۱۹ ، ۱۸ . آ۱۸ ت زح : و-حذف شده . ب۱۸ ر : ومحمد .

آ۲۰ هم : ج-کس . ب۲۰ پ : با ؛ دین : ت-نام ، ر : مهر .

آ۲۱ پ : مویدان . آ۲۳ خلاصه : ث-ولایت . آ۲۴ ت : خال

ب۲۴ نور : پ ج ر- روی ؛ هردو : ح-جمله ، ر : چشم .

آ۲۵ پ : که-حذف شده ؛ که فرس : ج ح د-فلک . ۲۶ چ ر : حذف شده

ب۲۶ ج : تا بهرهٔ عشق جمله در باخت ، خ : کردنده شد وبهانه برساخت ؛ شدنی : ب ت ز- شده بی ، ح شدوبی ؛ ب ت زح : برساخت

3522
579

ای قائمِ افصح القبایل یک زخمی اوضح الدلایل
دارندهٔ حجت الهی دانندهٔ راز صبحگاهی
ای سید بارگاه کونین نسّابهٔ شهرقاب قوسین
رفته ز ولای عرش والا هفتاد هزار پرده بالا
ای صدرنشین هر دوعالم محراب زمین و آسمان هم
گشته زمین آسمان دینت فی نی شده آسمان زمینت
ای شش جهت از تو خیره مانده بر هفت فلک جنیبه رانده
شش هفت هزار سال بوده کین دبدبه راجهان شنوده
ای عقل نواله پیچ خوانت جان بنده نشین آستانت

آ۸ ت : قاسم، چ ر : قائل ؛ پ ج : افصح قبایل . ب۸ ح : وجهی؛ پ : افصل والدلایل . آ۹ پ : دانندهٔ . ب۹ پ : دارندهٔ ؛ راز: پ-نور ، ج چ: سرّ ، ح : سپهر . آ۱۰ ای : ب ت ح-آن . ب۱۰ ج : افسانه ؛ پ : مهر ؛ نسّابهٔ شهر : خ-دراجه اوج . آ۱۱ پ ث ج چ ح خ : زورای . ب۱۱ ث : پایه ؛ ج : برد . ۱۲ ح : حذف شده آ۱۲ هردوعالم : پ ج چ ر-عقل وجان هم .
ز : وآسمان ، پ : آستان ؛ ت ر : ز دینت . ب۱۴ بر : پ-س . ۱۵ ، ۱۶ پ : حذف شده . آ۱۵ ز ث خ : ساله . ب۱۵ را : چ-ازان ؛ ب : شنیده ، ث : ستوده . ۱۶، ۱۷ چ : حذف شده . ب۱۶ ث ج خ د ر : بنده نویس

3522

فی نعت خاتم النبین علیه الصلوة والسلم *

ای شاه سوار ملک هستی — سلطان خرد بچیره دستی
ای ختم پیمبران مرسل — حلوای پسین و ملح اول
نو باوهٔ باغ اولین صلب — لشکرکش عهد آخرین طلب
ای حاکم کشور کفایت — فرمانده فتوی ولایت
هرک آرد با تو خود پرستی — شمشیر ادب خورد دو دستی *
ای خاک تو توتیای بینش — روشن بتو چشم آفرینش
شمعی که نه از تو نور گیرد — از باد بروت خود بمیرد

---

* پ : سرفصل حذف شده ، ت : فی نعت سید المرسلین وخاتم النبین علیه افضل الصلوات واکمل التحیات ، ز : فی نعت النبی صلی الله علیه وسلم ، ث : فی النعت النبی صلی الله علیه ، ج : فی نعت النبی علیه السّلم ، چ : در نعت سید المرسلین ، ح : فی نعت سید المرسلین صلی الله علیه وسلم ، خ : سرفصل ناخواناست ، د : درنعت رسول صلی الله علیه وال وسلم ، ر : نعت پیغمبر اکرم ص . آ ۱ ب ت ز چ ح خ د : آن . ب آ چ : بچرب . ۳ ، ۴ پ : حذف شده ب ۳ ج : اولین . آ ۴ ح : رکایت . ** ر ۲ افزوده : ای برسر سدره گشته راهت وی منظر عرش پایگایت . آ ۶ ت : از . آ ۷ خ د : نه که ؛ خ : تو حذف شده

3522
581

از بحر تو بینم آب خیزش گر قطره برون دهد مریزش
گر صد لغت از زبان گشاید در هر لغتی ترا ستاید
هم در تو بصد هزار تشویر دارد رقم هزار تقصیر
وردم نزند چو تنگ حالان دانی لغت زبان لالان
گر تن حبشی سرشته تست ور خط ختنی نبشته تست
گر هرچه نبشتهٔ بشوئی شویم دهن از زیاده گوئی
گر باز بداورم نشانی ای داور داوران تو دانی
زان پیش کاجل فرا رسد تنگ وایام عنان ستاند از چنگ
ره باز ده از ره قبولم بر روضه تربت رسولم

آ۹۷ بینم : ث-باشد ؛ آب : پ خ ر-ابر ؛ ب ز : ریزش
ب۹۷ ب ز : دهم برون ، ح : دهی برون ، ت خ : دهد برون ؛
چ : نهد . آ۹۸ ح : چند ؛ د : لغز ؛ پ : از-حذف شده . ب۹۸ د :
لغزی ؛ پ چ : سراید . ب۹۹ ت ز : قلم ؛ چ : رقمی ؛ چ :
تصویر . آ۱۰۰ چ خ : نزنم . آ۱۰۱ گر تن : پ-گر این ، زه گرچه ؛
ج ح : ختنی . ب۱۰۱ پ ج ح : حبشی . آ۱۰۲ ج : گرچه تو نوشته
نشویی ، ح : گر هیچ نوشته ام نشویی ؛ هرچه : ب ز ح-هیچ ؛
پ : نحویی . ب۱۰۲ پ : دهنی زیافه .
آ۱۰۳ ر : ور ؛ ب ت ز چ : بر آورم . ۱۰۴ پ : حذف شده .
آ۱۰۴ فرا رسد : ح-رسد مرا . آ۱۰۵ پ : ازسر ، د : از در . ب۱۰۵ ج : در روضه و تربت

3522

582

ازحال بحال اگر بگردم هم برورق اولین نوردم
چون خلقتم آفریدی اول آخر نگذاریم معطل
گر مرگ رسد چراهراسم کان راه بتست می‌شناسم
آن مرگ نه باغ وبوستانست کو راه سرای دوستانست
تاچند کنم ز مرگ فریاد گر مرگم ازوست مرگ من باد
گر بنگرم آنچنان که رایست این مرگ نه مرگ نقل جاییست
از خورد گهی بخوابگاهی وز خوابگهی ببزم شاهی
خوابی که بنزد تست راهش گردن نکشم زخوابگاهش
چون شوق توهست خانه خیزم خوش خسبم وشادمانه خیزم
گر بنده نظامی ازسر درد درنظم دعا دلیری کرد

ب۸۷ پ : ره ، ت ث ج چ ح خ د : ورق . آ۸۸ چون : ر-بی؛
ب ز چ : خلعتم ، پ : نکویم ، ر : حاجتم ؛ ب ز : آوریدی
ب۸۹ ج : را ؛ ح : منست ؛ ث : ومی شناسم ، ج : واشناسم
۹۰ ث : حذف شده
آ۹۰ چ د ر : این ؛ پ درکپیه عکس برداری شدهٔ این نسخه اوّل مصراع
ناخواناست . ب۹۰ چ : در-ب۹۲ نوشته شده . ؛ کو : پ-یا ،
ج ح : کان . ۹۱ چ : حذف شده . ب۹۱ گر : پ ر-چون ؛ ج ح ر : مرگ
۹۲ چ د : حذف شده . ب۹۲ ج : آن . ۹۳ د : حذف شده . آ۹۴ پ ت
ث ج چ خ ر : ببزم . ب۹۵ پ : خفتم . ب۹۶ دعا : خ-زبان .

3522

583

۸۰ اوّل که نیافریده بودم — وین تعبیه ها ندیده بودم
کیمخت گر [از] زمیم کردی — باز از زمیـ[ـم] ادیم کردی
برصورت من ز روی هستی — آرایش آفرین تو بستی
واکنون که نشانه گاه جودم — تا باز عدم شود وجودم
هرجا که نشاندیم نشستم — وانجا که بریم زیر دستم
۸۵ گر دیده رهیست من درین راه — گه برسر تخت وگاه درچاه
گر پیر بوم و گر جوانم — ره مختلف است ومن همانم

آ۸۰ چ : ز اوّل ؛ ث : بودیم . ب۸۰ ث : وین نعمتها نداده بودیم ؛ ح : این ؛ ج : لعبتها ، چ : نعمت را . ۸۱ پ ث بحذف شده . آ۸۱ گر : ب ت زح ـ کرم ، د : کری ، ر : اگر ؛ از زمیم : ب ز ـ زسیم ، ت : رمیم ، ج چ خ د : زمیم ، ح : که بیم . ب۸۱ ت : در حاشیه نوشته شده : باز از عدم آدمیم کردی ؛ از زمیم : ب ت ج چ خ د ـ از زمی ، ز : از زپی ، ح : از زمن ؛ ادیم : ج چ خ د ـ آدمیم . آ۸۲ ح : برخلقت . ب۸۲ آفرین : پ ـ روی من ؛ توبستی : ح ـ پرستی . آ۸۳ ج : وحذف شده ؛ که : خ چو ؛ پ : بودم . ب۸۳ تاباز : ح ـ بازار ؛ ج : شوم . آ۸۴ پ : نشانیم . ب۸۴ بریم زیردستم : ز ـ زیم بزیردستم . ۸۵ ث : حذف شده . آ۸۵ د : گر آمده هستم اندرین راه ؛ گر دیده رهیست : پ ـ کز آمد نیست ، چ : زاینجا شدنست و ؛ ب ت زح خ : گردنده ؛ ر : رهیت ؛ ج چ خ ح : و من ب۸۵ ب ج د : برچاه ، پ : برکاه ، ر : بن چاه . ۸۶ پ ث : حذف شده آ۸۶ ح : بدم

3522

587

۷۰ روزی که مرا زمن ستانی ضایع مکن از من آنچه مانی
وانگه که مرا بمن دهی باز یکسایه ز لطف بر من انداز
آن سایه نه کز چراغ دور است آن سایه که او چراغ نور است
تا با تو چو خاص نور گردم چون نور ز سایه دور گردم
با هر که نفس بر آرم اینجا روزیش فرو گذارم اینجا
۷۵ درهای همه ز عهد خالیست الا در تو که لایزالیست
هر عهد که هست در حیاتست عهد از پس مرگ بی ثباتست
چون عهد تو هست جاودانی یعنی که بمرگ و زندگانی
چندانکه قرار عهد یابم از عهد تو روی برنتابم
بی یاد توام نفس نیاید با یاد تو یاد کس نیاید

---

۷۰ پ : حذف شده . ب۷۰ ت ج چ خ د : دانی . ۷۱ پ : حذف شده
آ۷۱ ر : وآندم ؛ ح : چو مرا . ب۷۱ ت : یک سایهٔ لطف .
۷۲ پ ث : حذف شده . آ۷۲ نه کز : ب ز — که از . ب۷۲ ت خ : زان ؛
ج ح د : که از ؛ ر : آنچراغ . ۷۳ پ : حذف شده . آ۷۳ ج : چو —
حذف شده ؛ د : ز خاص ، ر : چو سایه . آ۷۴ پ ج ح : آنجا
ب۷۴ پ ج ح : آنجا . ب۷۴ پ : درویش ؛ پ ج ح : آنجا .
۷۶ ، ۷۷ : در نسخ د بعد از بیت ۹۱ نوشته شده . ۷۶ پ ث ج چ : حذف شده
آ۷۸ تو : ح — رو . ۷۹ پ : بعد از بیت ۸۵ نوشته شده .
ب۷۹ ج : نشاید .

3522

585

۶۰ تاغرقه نشد سفینه در آب — رحمت کن و دستگیر و دریاب
بردار مرا که اوفتادم — وز مرکب جهل خود پیادم
هم تو بعنایت الهی — آنجا قدمم رسان که خواهی
از ظلمت خود رهائیم ده — با نور خود آشنائیم ده
تا چند مرا زبیم و امید — پروانه دهی بماه و خورشید
۶۵ تا کی بنیاز هر نواله — بر شاه و شبان کنی حواله
از خوان تو با نعیم تر چیست — وز حضرت تو کریم تر کیست
از خرمن خویش ده زکاتم — منویس باین و آن براتم
تا مزرعهٔ چو من خرابی — آباد شود بخاک و آبی
خاکی ده از آستان خویشم — وآبی که دغل برد ز پیشم

آ۶۰ ب : سفینه ؛ پ ر : غرق . ب۶۱ پ ث ج ح خ د : جهد . آ۶۲ هم تو : ح-خواهم . ب۶۲ ح : قدمی . ۶۳ پ : حذف شده . ب۶۳ ح : توز ۶۴ پ : حذف شده . آ۶۴ ب ز چ د : ز نوراميد . ۶۵ پ : حذف شده آ۶۵ چ : بنواز ؛ هر : ج-این ، چ : یک ؛ ث ج چ خ در : نوالم ب۶۵ شبان : ث-گدا ؛ ث ج چ خ در : حوالم .
۶۶ پ : حذف شده . آ۶۶ ح : تا نعیم تو . ب۶۶ ح : کریم تو چیست ۶۷ پ : حذف شده . آ۶۷ خرمن : د حضرت . ب۶۷ ث ج چ : براین ؛ د : برآن واین . ۶۸ پ : حذف شده . آ۶۸ تا : ب ت ز-کی ، ث ج چون ۶۹ پ : حذف شده . ب۶۹ ت ج : آبی

3522

586

در عصمت این چنین حصاری | شیطان رجیم کیست باری
چون حرز تو ام حمایل آمد | سرهنگی دیو کی کند سود
احرام گرفته ام بکویت | لبیک زنان بجست وجویت
احرام شکن بسی است زنهار | ز احرام شکستنم نگهدار
من بیکس و رخنها نهانی | هان ای کس بیکسان تو دانی
چون نیست بجز تو دستگیرم | هست از کرم تو ناگزیرم
یک ذره ز کیمیای اخلاص | گر بر مس من زنی شوم خاص
آنجا که دهی ز لطف یک تاب | زر گردد خاک و در شود آب
من گر گهرم و گر سفالم | پیرایه تست روی مالم
از عطر تو لافد آستینم | گر عودم و گر درمنه اینم
پیش تو نه دین نه طاعت آرم | افلاس تهی شفاعت آرم

آ۴۹ پ : شماری . ب۴۹ ح : چیست . آ۵۰ پ : اورد ، د : آسود .
ب۵۰ سود : پ-مرد . ۵۱ پ : حذف شده . ۵۳ ، ۵۴ : ث ۵۴،۵۳
۵۳ پ د : حذف شده . ب۵۳ هان ای : چ-ای تو . ۵۴ ، ۵۵ ، ۵۶:
د ۴۸ ، ۵۴ ، ۵۵ . ب۵۵ ز : برسر ؛ ج : ما ؛ زنی : ب ت ز ج چ ح
خ د-نهی ؛ ت ث ح : شود . آ۵۶ پ : نهی . ب۵۶ خاک : ب ت ز ح-
سنگ . آ۵۷ ج : گهر و اگر . ۵۸ ث : حذف شده . آ۵۸ عطر : ب ت ز-عدل ؛
لافد : پ-نافه . ب۵۸ پ : عود . آ۵۹ پیش تو : ج-من بر تو ؛ نه طاعت :
پ-بضاعت . ب۵۹ چ : بضاعت .

3522

۴۰ گر لطف کنی وگر کنی قهر — پیش تو یکیست نوش با زهر
شک در دل من بود کاسیرم — کز لطف زیم ز قهر میرم
یا شربت لطف دار پیشم — یا قهر مکن بقهر خویشم
گر قهر سزای ماست آخر — هم لطف برای ماست آخر
تا در نفسم عنایتی هست — فتراک تو کی گذارم از دست
۴۵ وانگه که نفس بآخر آید — هم خطبهٔ نام تو سراید
وآن لحظه که مرگ را بسیجم — هم نام تو در حنوط پیچم
چون گرد شود وجود پستم — هرجا که روم ترا پرستم
تا هستم و در حساب هستی — بر یاد تو میخورم دو دستی

ب۴۰ ت ح : یا . آ۴۱ ر : شک نیست در اینکه من اسیرم ؛ ح : که پیرم
آ۴۱ پ : چون لطف ز بهر من امیرم .
۴۲ پ : حذف شده . ب۴۲ مکن : ج-کنم ؛ د : سزای خویشم .
۴۳ پ ج : حذف شده . آ۴۴ ج : حمایتی . آ۴۵ وانکه : پ-انکه ، ر : وآن دم . ب۴۵ هم : ج-بر ؛ ث ح : خطبه بنام
۴۷ ، ۴۸ ، ۴۹ ، ۵۰ ، ۵۱ ، ۵۲ ، ۵۳ : د ۴۹ ، ۵۰ ، ۵۱ ، ۵۲ ، ۵۶ ، ۵۷ ، ۴۷ . آ۴۷ گرد : ث-گرده ، ج-خاک ؛ ث : هستم . ب۴۷ پ : برم ، ج : بوم ، د : شوم . ۴۸ ر : حذف شده
آ۴۸ ج : تا هست مرا حساب هستی ؛ ب پ ز ث چ ح خ د : وحذف شده ؛ حساب : ت ح-حیوة

3522

588

۳۰ از قسمت بندگی و شاهی دولت تو دهی بهر که خواهی
از آتش ظلم و دود مظلوم احوال همه تراست معلوم
هم قصّهٔ نا نموده دانی هم نامهٔ نا نوشته خوانی
عقل آبله پای و کوی تاریک وانگاه رهی چو موی باریک
توفیق تو گر نه ره نماید این عقده بعقل کی گشاید
۳۵ عقل از در تو بصر فروزد گر پای برون نهد بسوزد
ای عقل مرا کفایت از تو جستن ز من و هدایت از تو
من بیدل و راه بیم ناکست چون راهنما توئی چه باکست
عاجز شدم از گرانی بار طاقت نه چگونه باشد این کار
میکوشم و در تنم توان نیست کازرم تو هست باک ازان نیست

آ۳۱ ح : داد . ب۳۱ پ ث ج چ ح خ : اسرار . آ۳۳ ز : و ـ حذف شده ؛ کوی : چ ـ راه ؛ ج : باریک . آ۳۴ ب ت ز : توفیق اگر . ب۳۴ ب ت زد : آن ؛ عقده : ب ت ز ـ قفل ؛ پ : بعقد . آ۳۵ تو : پ ـ که . ب۳۵ گر : ث ـ چون ؛ برون : ز ج خ د ـ برو ، پ ح : درو ، ث چ ر ـ درون ؛ پ د : نهی. ۳۸،۳۷ : خ ۳۸ ، ۳۷ .
آ۳۷ پ ث چ ح خ : بد دل ؛ چ : صعبناکست . ب۳۷ پ ث ج چ ح خ د : راهبرم . آ۳۸ خ : شده . ۳۹ ث : حذف شده . آ۳۹ ج : روان .
ب۳۹ ب ز : آزرم ؛ کازرم تو : د ـ کر لطف تو ؛ باک ازان : ج ـ بیم جان ؛ خ : از ـ حذف شده .

3522

589

برابلق صبح و ادهم شام — حکم تو زد این طویلهٔ بام
گر هفت گره بچرخ دادی — هفتاد گره بدو گشادی
خاکستری ار زخاک سودی — صد آینه را بدو زدودی
بر هر ورقی که حرف راندی — نقش همه درد و حرف خواندی
بی کوه کنی ز کاف و نونی — کردی چو سپهر بیستونی
هرجا که خزانهٔ شگرفست — قفلش بکلید این دو حرفست
حرفی بغلط رها نکردی — یک نقطه دروخطا نکردی
درعالم عالم آفریدن — به زین نتوان رقم کشیدن
هردم نه بحق دست رنجی — بخشی بمن خراب گنجی
گنج تو ببذل کم نیاید — از گنج کس این کرم نیاید

ب۲۰ حکم تو زد : ب ت ز ح خ د-حکمت زده ؛ چ : طویله را ؛ خ : بر بام؛ ب پ ز چ : نام . آ۲۱ ح : هفت ورق . ب۲۱ ح : هفتاددکر ؛ پ ج د : بر او . ۲۲ ث چ : حذف شده . ب۲۲ ر : بدان . ۲۳ ث : حذف شده آ۲۳ پ : خواندی . ب۲۳ پ : راندی . آ۲۴ بی کوه کنی : ث-بی کاف کنی، د : درکن فیکون ؛ ز : و-حذف شده . ب۲۴ پ : بیست نونی آ۲۵ ج چ ح خ در : خزینهٔ . ب۲۵ ح : غفلش نه کلید ؛ ث ج : آن . ب۲۶ ر : نکته . آ۲۷ ب ت ز چ ج : عالم و عالم . ب۲۷ نتوان : ج-نبود ؛ ب ت ز : قلم. ۲۸ پ : حذف شده و بجای آن از مقدمهٔ «خسرو و شیرین» مصرع ۲۵۶ نوشته شده. آ۲۹ پ : که گنج تو بذلی . ب۲۹ پ : که از کنج کرم خود کم نیاید ؛ ج ح در : وز ؛ ح : درم.

3522

590

ای واهب عقل و باعث جان — با حکم تو هست و نیست یکسان
ای محرم عالم تحیّر — عالم ز تو هم تهی و هم پر
ای تو بصفات خویش موصوف — ای نهی تو منکر امر معروف
ای امر ترا نفاذ مطلق — از امر تو کاینات مشتق
ای مقصد همّت بلندان — مقصود دل نیازمندان
ای سرمه کش بلند بینان — در باز کن درون نشینان
ای بر ورق تو درس ایام — ز اغاز رسیده تا بانجام
صاحب تویی آن دگر غلامند — سلطان تویی آن دگر کدامند
راه تو بنور لا یزالی — از شرک و شریک هر دو خالی
در صنع تو کامد از عدد بیش — عاجز شده عقل علّت اندیش
ترتیب جهان چنانکه بایست — کردی بمثابتی که شایست

---

۹ : ث بعد از بیت ۱۱ نوشته شده . آ۹ پ : ای جوهر عقل . ب۹ د : درحکم
آ۱۰ ای محرم : پ ج ـ ای حکم تو ، چ : ای حاکم ؛ ب ت ز : تجبّر .
ب۱۱ خ : وی . ۱۲ : ث بعد از بیت ۱۰ نوشته شده . آ۱۲ پ : امر تو با نفاذ ، ث : حکم ترا نفاذ ، ج : امر تو اتفاق . ب۱۲ ث خ ر : وز
آ۱۴ پ : سرمه کن . آ۱۵ پ : در ورق .
آ۱۶ خ : این . آ۱۷ پ : ای راه تو نور ، خ : راه بنور .
آ۱۸ ج : ازصنع ؛ پ : ازعدم . ب۱۸ چ : غایت اندیش . آ۱۹ ج : چنانچه ، خ : چنکه ؛ چ : باید . ب۱۹ چ : بمثا به ؛ چ : شاید .

3524
591

کتاب لیلی و مجنون *

۱

ای نام تو بهترین سرآغاز بی نام تو نامه کی کنم باز**
ای کارگشای هرچه هستند نام تو کلید هرچه بستند
ای هیچ خطی نگشته ز اول بی حجت نام تو مسجل
ای هست کن اساس هستی کوته ز درت دراز دستی
ای خطبهٔ تو تبارک الله فیض تو همیشه بارک الله
ای هفت عروس نه عماری بر درگه تو بپرده داری
ای هست نه بر طریق چونی دانای درونی و برونی
ای هرچه رمیده وا رمیده در کن فیکون تو آفریده

---

* ر : نامه لیلی و مجنون . آ۲ ث : جون کنم .

** ر افزوده :

ای یاد تو مونس روانم جز نام تو نیست بر زبانم .

۲ ث : حذف شده . آ۲ خ د : هرکه . آ۳ پ : زول . آ۴ چ : نیست .

۶ پ چ : حذف شده . ۶ ج : بعد از بیت ۸ نوشته شده . آ۶ د : و نه . آ۷ ح : برونی و برونی ، ر : برونی و درونی . ۸ پ : حذف شده . آ۸ خ : وا رامیده . آ۸ د : بمارسیده

3522

592

لیلی و مجنون

۵۶۷

نشان داده شده است :

۲۳، ۲۴، ۲۵ : ث ۲۴، ۲۵، ۲۳

اگر ردیف و یا جای مصراعهای موجود در نسخ مختلف خطی، با روش متخذه در متن مطابقت ننماید در فرقهای متنی، اوّل، علامت شرطی مصراع بیت معین را مطابق اصل قید نموده و بعد از اشارهٔ تسمیهٔ نسخهٔ خطی، مصراع متفاوت با اصل نوشته میشود. مثلاً: در صفحهٔ ۱۳۵ وضع مصراعهای بیت شماره ۶۰ چنین نشان داده شده است :

آ۶۰ ، ب۶۰ : ب ب۶۰ ، آ۶۰

در متن علامتی نیز بشکل ستاره « * » بکار برده شده است. این علامت در عناوین فصول منظومه و در آخر بیت و یا در وسط آن ما قبل کلمات اضافه شده، در متن قرار گرفته است

نظر باشکالات موجود ناشی از در دسترس نبودن آفتوگرافی شاعر بدون شک متن حاضر از پاره ای خطاها و نارسائیها خالی نمی باشد.

لذا نگارنده از فرصت استفاده کرده قبلاً مراتب سپاسگزاری خود را نسبت بخوانندگان گرام و اهل دانش وهنر و متخصصین این فن ابراز داشته و تقاضا می نماید که هنگام برخورد ببرخی از خطاها و نارسائیها نظریات و مصلحتهای گرانبهای خود را بعنوان انستیتوی خاور شناسی فرهنگستان علوم جمهوری شوروی سوسیالیستی آذربایجان ارسال فرمایند

ع. ع. علی زاده

3522

درچنین موارد نسخهٔ متفاوت با اصل کلمه ، بشکل زیر نوشته می شود :

آ۶۹ چوگفت : ت ـ چوگشت

و یا در بیت بالا مصراع « ب » :

« خردید و چو دید خر بخندید »

نسخهٔ متفاوت با اصل کلمهٔ « بخندید » چنین نشان داده می شود :

ب۶۹ دید خر بخندید : پ ـ دید خوش بخندید ، ح : دید باز خندید

اگر در یکی از کلمات مصراع اختلاف متنی وجود داشته باشد در اینصورت کلمهٔ تکرار شده و تسمیهٔ شرطی نسخهٔ خطی با اشارهٔ « ، » از یکدیگر تفکیک میشوند مثلاً فرق متنی کلمهٔ « بدو دستی » در مصراع « آ » بیت شماره ۴۳ صفحهٔ ۱۱۰ بشکل زیر نوشته شده است :

۴۳ پ ج چ : بدو دست ، د : بدرستی

اگر در مصراع چند فرق متنی موجود باشد هر یک از کلمه ها با اشارهٔ « ؛ » از یکدیگر جدا می شوند مثلاً فرق متنی کلمات « وان »، « ازین » و « بجست وجویی » در مصراع « ب » بیت شماره ۲۷ صفحهٔ ۱۲۸ چنین نوشته می شود :

ب۲۷ ج : آن ؛ چ : ازو ؛ خ د : بگفت وگویی

در فرقهای متنی بجای تساوی و برابر علامت « : » بکار برده شده است.

اگر ردیف ابیات موجود در نسخه های مختلف خطی با روش متخذه در نسخهٔ اصلی مطابقت ننمایند شمارهٔ ابیات موافق با نسخه اصلی را در اوّل تسمیهٔ شرطی نسخهٔ خطی قرار داده و سپس شمارهٔ ابیات متفاوت با اصل نوشته میشود مثلاً : ابیات شماره ۲۴ ، ۲۳ و ۲۵ صفحهٔ ۱۳۱ در نسخهٔ خطی « ث » چنین

3522

596

شده و در هر پنج بیت نمره‌ها ذکر گردیده است

مصراع اول هر بیت با شاره «آ» و مصراع دوم آن با شارهٔ «ب» بطور مشروط نامگذاری شده و چنانکه نسخهٔ متفاوت با اصل عموماً مربوط بیک بیت باشد بیت مذکور مطابق شمارهٔ مخصوص خود نشان داده می‌شود.

در موارد معین که در یک مصراع کلمات متشابه وجود داشته باشند در فرقهای متن، شمارهٔ بیت، اشارهٔ شرطی مصراع آن و تسمیهٔ شرطی نسخه را ماٴخذ قرار داده و با نشان دادن کلمهٔ نظیر متن در نسخهٔ دیگر، نسخهٔ متفاوت با اصل نوشته میشود. مثلاً: در صفحهٔ ۹۱ مصراع «ب» بیت شماره ۳۸ کلمهٔ «باکوزه» دارای نسخه‌های متفاوت با اصل زیرین میباشد:

۳۸ـ پ خ د: پالوده، ج: پاکیزه، چ: باکوزه، ح: یاکوره

اگر کلمات متشابه در مصراع موجود نباشد، در فرقهای متن، شمارهٔ بیت، اشارهٔ شرطی مصراع آن و کلمهٔ مورد بررسی را موافق اصل متن قید کرده و بعد از نوشتن تسمیهٔ شرطی نسخهٔ خطی، کلمه متفاوت با اصل نشان داده میشود. مثلاً: در صفحهٔ ۹۱ مصراع «آ» بیت شماره ۳۹ فرقهای متنی کلمهٔ «زین خانه» چنین میباشد:

۳۹آ زین خانه: پ ـ غم خوردن، د: زین خامه

اگر در مصراع دو و یا چند کلمهٔ متحد المعنی و ظاهراً شبیه بیکدیگر موجود باشند، آنوقت نسخهٔ متفاوت با اصل با کلمهٔ مجاور قبلی و یا بعدی آن نشان داده می‌شود. مثلاً: در صفحهٔ ۹۶ مصراع «آ» بیت شماره ۶۹ چنین میباشد:

«این گفت و چو گفت باز پس دید»

چنانکه ملاحظه می‌شود در این مصراع کلمهٔ «گفت» تکرار شده است.

3522

وچاپی که در تهیه منظومه های دیگرخمسه بکار رفته استفاده شده و این نسخ بترتیب زیر میباشند :

۱ـ نسخهٔ خطی کتابخانه ملی پاریس (سال ۷۲۳ هـ) که باحرف « ب » ذکر شده است

۲ـ نسخهٔ خطی کتابخانهٔ ملی پاریس باحرف « پ »

۳ـ نسخهٔ خطی کتابخانهٔ بودلیان در اکسفورد باحرف « ت »

۴ـ نسخهٔ خطی موزهٔ بریطانیا در لندن باحرف « ث »

۵ ـ نسخهٔ خطی موزهٔ دولتی ارمیتاژ در لنینگراد باحرف « ج »

۶ـ نسخهٔ خطی کتابخانه عمومی لنینگراد بنام سالتیکوف شیدرین باحرف « چ »

۷ـ نسخهٔ خطی کتابخانه انستیتوی ملل آسیا شعبهٔ لنینگراد باحرف « ح »

۸ـ نسخهٔ خطی کتابخانه انستیتوی ملل آسیا شعبهٔ لنینگراد باحرف « خ »

۹ـ نسخهٔ خطی کتابخانه نسخ خطی فرهنگستان علوم جمهوری شوروی سوسیالیستی آذربایجان باحرف « د »

۱۰ـ نسخهٔ چاپی "خمسه" نظامی نشریه وحیدد ستگردی باحرف « ر »

۱۱ ـ نسخهٔ خطی کتابخانه دانشگاه دولتی لنینگراد باحرف « ز »ـ اشاره شده اند.

در تهیهٔ این متن شیوه واحدی بکار رفته وبرای هر نسخهٔ مورد استفاده علامت اختصاری وشرطی معین گردیده است . علائم شرطی این نسخه ها هرکدام یکی ازحروف الفبای عربی میباشد وبترتیب ازحرف « ب » شروع شده و بر حسب قدمت نسخ خطی (نسخهٔ ایکه ماخذ کار قبول شده) قرارداده شده است.

منظومه بفصولی معین تقسیم شده وابیات هرفصل بنوبهٔ خود نمره گذاری

فرق نسخه های خطی مورد استفاده را نشان نمی دهند. این شیوهٔ عمل، مطالعه کنندگان و علی الخصوص محققین را نمی تواند قانع بسازد. شاید در این مورد یعنی در مسئله نشاندادن فرق نُسَخ عدّه ای از متخصصین نیز با ما هم عقیده باشند. در بعضی موارد بنظر می رسد که متن شناس بجای نشان دادن تفاوتهای موجود در تمام نسخ خطی فقط آنچه را که خود لازم میداند ظاهر ساخته و با نشاندادن فرق بعضی کلمات معین کار را تمام شده می انگارد. این روش نیز چنانکه در بالا ذکر گردید نمی تواند برای اقناع اهل فن و متخصصین کافی باشد بعقیدهٔ ما بمنظور کمک بیشتری به محققین باید تمام فرقهای نسخ بدون استثنا نشان داده شود تا اینکه دربارهٔ نسخه های خطی مورد استفاده تصور و منظرهٔ وسیعتر و قابل ملاحظه ای در نظر خوانندگان پدید آید

متن علمی و انتقادی منظومه «لیلی و مجنون» نیز مانند منظومه های دیگر خمسهٔ نظامی طبق اصول و قواعدیکه در فوق بدان اشاره گردید تنظیم و برای چاپ حاضر گشته است.

متن علمی و انتقادی این منظومه از طرف ع.ع. علی اصغرزاده نامزد علوم تاریخ (از صفحهٔ ۳۰۲ - ۱) و ف. بابایف (از صفحهٔ ۵۷۰ - ۳۰۳) تهیه و ترتیب گردیده است.

مصحح مسئول این منظومه نیز مانند سایر منظومه های خمسهٔ نظامی پروفسور ی. ا. برتلس عضو مخبر فرهنگستان علوم اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی بوده و رهبر علمی متن علمی و انتقادی آن نیز نگارندهٔ این سطور می باشد.

متن علمی و انتقادی منظومه «لیلی و مجنون» نظامی بر اساس نسخ خطی

3522

مقدمه

تهیهٔ متن علمی ـ انتقادی آثار شاعر عالیقدر و سخنور نامی آذربایجان حکیم نظامی گنجوی بمنزلهٔ یکی از اساسی ترین کارهائیست که فرهنگستان علوم جمهوری شوروی سوسیالیستی آذربایجان آنرا بعهده گرفته است. منظور نهائی و اساسی از انتشار متون علمی و انتقادی مخزن الاسرار، خسرو و شیرین، شرفنامه، و اقبال نامه آن بوده است که میراث فرهنگی شاعر عالیمقام را بجهان دانش و هنر عرضه داریم تا شاید ازین راه در آتیه بتوان مسایل مهم مربوط بفعالیت ادبی و جهان بینی این سخنور نامی را بطور همه جانبه تحقیق و تدقیق نمود.

چنانکه از مقدمات مربوط بمنظومه های فوق الذکر بر میاید نسخهٔ اصلی (آفتوگرافی) خمسه نظامی تا زمان ما نرسیده است. احتمال قطعی میرود که در ادوار بعد از نظامی در نتیجهٔ بروز حوادث و تحولات روزگار مخصوصاً استیلای مغول و حملات طوایف کوچ نشین بر مردم این مرز و بوم و حکمرانی ایشان در این اراضی نسخهٔ اصلی نظامی نیز مانند بسیاری از نسخه های اصلی آثار ادبی و تاریخی دستخوش و قربانی چنین حوادث گشته و از بین رفته باشد. فقدان نسخهٔ اصلی آثار نظامی بیش از هرچیز ایجاب می نمود که متونی حداقل نزدیک به نسخهٔ اصلی برای چاپ و نشر آماده گردد. و برای این منظور ایجاب مینمود از نسخیکه در ادوار مختلف نوشته شده و تا زمان ما رسیده و اکنون در کتابخانه های مختلف نگاهداری میشود استفاده شود.

بدیهی است که در کار تهیه متن همیشه از اسلوب و شیوه های گوناگونی استفاده شده و می شود. برخی از متن شناس ها هنگام تصحیح متون

3522

مصحح متن علمی و انتقادی

ی. ا. برتلس

آکادمی علوم جمهوری شوروی سوسیالیستی آذربایجان
انستیتوی خاورشناسی
و
انستیتوی زبان و ادبیات بنام نظامی گنجوی

نظامی گنجوی

لیلی و مجنون

متن علمی و انتقادی بسعی و اهتمام

اثر در علی اوغلی علی اصغرزاده
و
ف. بابایف

ادارهٔ انتشارات دانش
مسکو ۱۹۶۵

آکادمی علوم اتحاد شوروی
انستیتوی ملل آسیا

سلسلهٔ آثار ادبی ملل خاور

متون
سری بزرگ

ادارهٔ انتشارات دانش

نظامی گنجوی

لیلی و مجنون